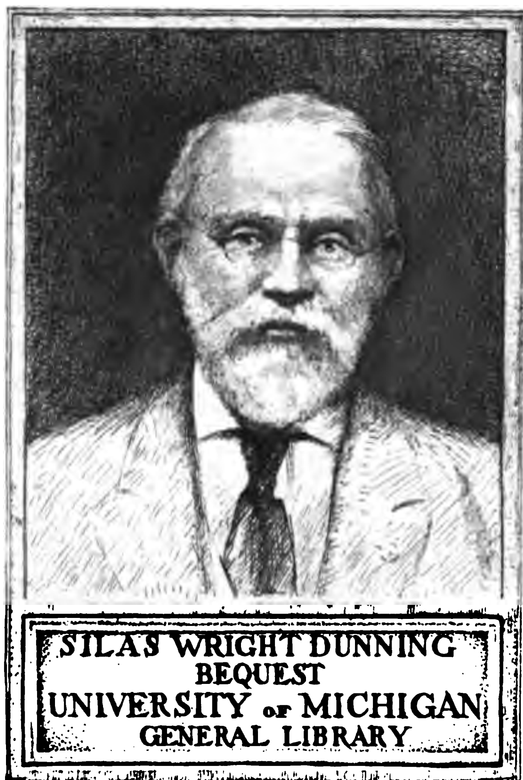
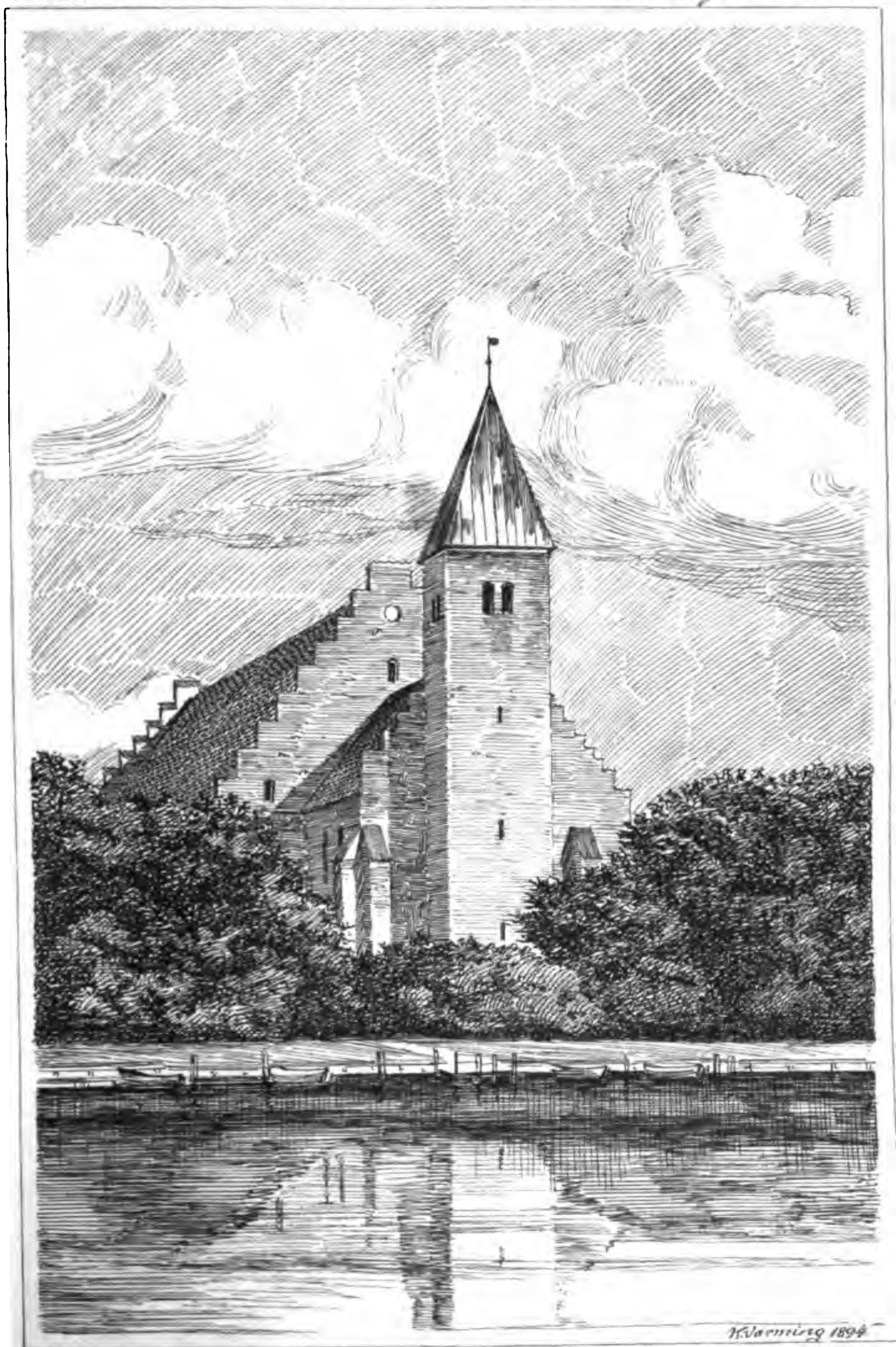

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER·FRA·AKADEMISK ARCHITEKTFORENING·1905–06·

TITELBILLEDET:
MARIBO KIRKE. TEGNING AF K. VARMING.

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

1905 • BIND VIII • 1906

REDAKTØR INDTIL 1. JANUAR 1906
ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN
REDAKTIONSUDVALG INDTIL 1. JANUAR 1906
ARCHITEKTERNE EUGEN JØRGENSEN OG ALFR. THOMSEN
REDAKTØR EFTER 1. JANUAR 1906
ARCHITEKT SØREN LEMCHE
REDAKTIONSUDVALG EFTER 1. JANUAR 1906
ARCHITEKTERNE K. VARMING OG ALFR. THOMSEN

KJØBENHAVN MCMVI
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
(AXEL SIMMELKIÆR)

BILLEDERNE UDFØRTE I F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

INDHOLD.

(De med * mærkede Artikler er illustrerede.)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 6. OKTOBER 1905
8. AARGANG № 1

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Det vil sikkert i høj Grad interessere »Architektens« Læsere at erfare, at Formændene for Rigsdagens to Ting Tirsdag den 3. Oktober have fremlagt en Skrivelse for Rigsdagens Medlemmer, i hvilken de meddele, at de allerede den 17. Maj d. A. have tilskrevet H. Ex. Ministeren for offentlige Arbejder og henstillet til ham, med Henvisning til de af Akad. Architektforening herom udtalte Ønsker, at lade de tre Architekter, hvem det er overdraget at udføre Tegningerne til Slots- og Rigsdagsbygningen, tillige udarbejde Tegninger til Slottets Genopførelse paa dets nuværende Plads og til Opførelsen af en Rigsdagsbygning andet Sted paa Slotsholmen.

Formændene oplyse endvidere, at Ministeren derefter den 25. Maj har svaret, at han ikke kan imødekomme denne Henstilling, gaaende ud fra, at en saadan Opfordring til de tre Architekter vilde være pligtstridende for ham; hvorefter Rigsdagens Formænd udtale deres Beklagelse over, at Ministeren ikke har villet imødekomme deres Ønsker.

Vi skulle snarest vende tilbage til denne for hele det danske Samfund, for Byen Kjøbenhavn og ikke mindst for den akademiske Architektforening saa overordentlig betydningsfulde Sag.

CHRISTIAN FREDERIK HANSENS
RAAD- OG DOMHUS I KJØBENHAVN.

GRUNDLAGT DEN 28. SEPTEMBER 1805.

AF ARCHITEKT FR. LEVY OG CAND. POLIT. FR. SCHIØTT.

En af vore betydeligste Malere, der af og til kan fremsætte ret paradoxale Meninger, udtalte engang foran det nye Raadhus til en yngre Architekt, at al tidligere Bygningskunst her i Byen var *papier-mâché*. Architekten svarede intet, men førte Maleren op gennem Lavendelstræde ind i Slutterigaden, og her — fortil og bagtil begrænset af »Sukkenes Broer«, med Raad- og Domhusets enkle Bygningsmasse paa den ene Side og paa den anden Side den Bygning, der ikke blot bærer Indskriften »For almeen Sikkerhed«, men ogsaa i hele sin Architektur bærer Præget af Arresthus, — spurgte han, om det ogsaa var *papier-mâché*.

FIG. 1. OVERBYGNINGSDIREKTØR C. F. HANSEN.
Efter Maleri af MONIES 1844, tilhørende Kommandør i Marinen GUSTAV HOLM.

Nej, det var det ikke, og da Maleren ret havde betragtet dette, ham hidtil ukendte Parti af vor By, Raadhusets Façade mod Nytorv og nydt Synet fra den store Forhalle gennem Peristylen ned mod Torvet, erkendte han, at det var Kunst, endog stor Kunst.

Det er nu hundrede Aar siden, at dette Bygningsværk — efter lange Fødselsveer — blev grundlagt, og uagtet »Architekten« tidligere har bragt Meddelelser om dette Værks Forhistorie*), er det dens Pligt ved denne Lejlighed paany at fremdrage denne Bygning og dens Bygmester.

Kjøbenhavns gamle Raadhus mellem Gammel- og Ny-Torv, der efter Branden 1728 var ombygget i Barokstil med Mansard-Tag og Tagrytter, havde længst været for indknebet, og der stod nye uafviselige Fordringer for Døren — om Indretning af bedre Arrester i Henhold til Forordningen af 5. 4. 1793. Nu, da det var nedbrændt ved den store Ildebrand 1795 og der arbejdedes for Stadens Genoprejsning og Sikring mod lignende fremtidige Katastrofer, blev det dødsdømt, fordi det efter Stadsarchitekt P. MEYNS og Stadskonduktør J. H. RAWERTS Udtalelser »i ulykkelige Tilfælde kunde tiene til Ledeild, og føre Ilden fra den ene Side af Torvet over til den anden, af den Aarsag var det at ønske, at det ikke blev opbygt igien paa dette Sted. Ilden vilde da i lige Strøg fremad ikke kunde udbrede sig.«

Dette Forslag gennemførtes — dog ikke uden Modstand —, men langt vanskeligere blev det at skaffe en Plads for det nye Raadhus. Christiansborgs Ødelæggelse og Byens Brand havde fremkaldt en stor Modløshed, Finansforholdene vare daarlige, og Regenten, Kronprins Frederik, havde kun et jævnt borgerligt Syn, ingen Sans for Kunst og Historie. Han følte ikke, at Statens Værdighed

*) Tillægshefte til Bind V: FR. SCHIØTT, kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte, hvor der findes et Billede af Slutterigaden. De her gengivne Billeder ere tagne dels efter C. F. Hansens »Samling af forskellige offentlige og private Bygninger« dels efter Originaltegninger i Nationalmuseets Arkiv og Fotografier.

FIG. 2. RAAD- OG DOMHUSET SET FRA NYTORV. (C. F. HANSENS VÆRKER.)

FIG. 1. OVERBYGNINGSDIREKTØR C. F. HANSEN.
Efter Maleri af MONIES 1844, tilhørende Kommandør i Marinen GUSTAV HOLM.

Nej, det var det ikke, og da Maleren ret havde betragtet dette, ham hidtil ukendte Parti af vor By, Raadhusets Façade mod Nytorv og nydt Synet fra den store Forhalle gennem Peristylen ned mod Torvet, erkendte han, at det var Kunst, endog stor Kunst.

Det er nu hundrede Aar siden, at dette Bygningsværk — efter lange Fødselsveer — blev grundlagt, og uagtet »Architekten« tidligere har bragt Meddelelser om dette Værks Forhistorie*), er det dens Pligt ved denne Lejlighed paany at fremdrage denne Bygning og dens Bygmester.

Kjøbenhavns gamle Raadhus mellem Gammel- og Ny-Torv, der efter Branden 1728 var ombygget i Barokstil med Mansard-Tag og Tagrytter, havde længst været for indknebet, og der stod nye uafviselige Fordringer for Døren — om Indretning af bedre Arrester i Henhold til Forordningen af 5. 4. 1793. Nu, da det var nedbrændt ved den store Ildebrand 1795 og der arbejdedes for Stadens Genoprejsning og Sikring mod lignende fremtidige Katastrofer, blev det dødsdømt, fordi det efter Stadsarchitekt P. MEYNS og Stadskonduktør J. H. RAWERTS Udtalelser »i ulykkelige Tilfælde kunde tiene til Ledeild, og føre Ilden fra den ene Side af Torvet over til den anden, af den Aarsag var det at ønske, at det ikke blev opbygt igien paa dette Sted. Ilden vilde da i lige Strøg fremad ikke kunde udbrede sig.«

Dette Forslag gennemførtes — dog ikke uden Modstand —, men langt vanskeligere blev det at skaffe en Plads for det nye Raadhus. Christiansborgs Ødelæggelse og Byens Brand havde fremkaldt en stor Modløshed, Finansforholdene vare daarlige, og Regenten, Kronprins Frederik, havde kun et jævnt borgerligt Syn, ingen Sans for Kunst og Historie. Han følte ikke, at Statens Værdighed

*) Tillægshefte til Bind V: FR. SCHIØTT, kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte, hvor der findes et Billede af Slutterigaden. De her gengivne Billeder ere tagne dels efter C. F. Hansens »Samling af forskellige offentlige og private Bygninger« dels efter Originaltegninger i Nationalmuseets Arkiv og Fotografier.

FIG. 2. RAAD- OG DOMHUSET SET FRA NYTORV. (C. F. HANSENS VÆRKER.)

absolut krævede Genopførelsen af Christiansborg som Residensslot, og at Byens Værdighed som »en kongelig residentz- och frie rigsstad« ligesaavel krævede Opførelsen af et selvstændigt Raadhus.

Derved fremkom den fortvivlede Tanke at lægge Raadhuslokaler, Højesteret, Hof- og Stadsret, Politi og Fængsler — samt tilsidst ogsaa Kunstakademiet — i en Fløj af Christiansborg Slot, hvilket ikke mere skulde genopføres som Kongebolig, en Tanke, for hvis Gennemførelse C. F. Harsdorff maatte ofre de sidste Aar af sit Liv, — af Pligt, men ikke af Lyst. Det blev da ogsaa ham, der anviste den rigtige Vej og en passende Plads til et Hus for Byens administrative og dømmende Myndigheder, idet han i en Betænkning af 1798 om Genopførelsen af det civile Arresthus udtalte, at der ikke kunde findes nogen bekvemmere Plads i Byen til et »Hotel de Ville eller Domhuus« end det afbrændte Vaisenhus' Grund, medens det offentlige Fængsel kunde lægges paa Arresthusets Grund og forbindes med Raad- og Domhuset ved en underjordisk Gang. Denne Tanke synes at have vundet Bifald, i hvert Tilfælde blev Projektet om Anvendelsen af

FIG. 3. ARRESTHUSET. FAÇADE MOD SLUTTERIGADE. (NATIONALMUSEET.)

Christiansborg som General-Magasin for offentlige Institutioner skrinlagt; men, da Vaisenhusets Grund var ret kostbar, dukkede Tanken op om at benytte Nicolaii Kirkeplads og Resterne af Kirken til Raad- og Domhuset. Men intet blev gennemført; der manglede Interesse fra oven og Energi hos Administationen, og at Sagen endelig blev taget op til Løsning, skyldes sikkert i allerhøjeste Grad den i 1799 udnævnte nye Kancellipræsident Frederik Moltke, en fin og dannet arbejdsdygtig og virkelysten Mand. Han havde i sin Tid frelst Johannes Ewald fra Forkuelse og Nød, og fik da ogsaa af denne sat et Æresminde i vor Litteratur; det blev ogsaa ham, der førte Sagen om et værdigt Raad- og Domhus for Byen igennem.

Det var ikke ad sædvanlig Vej — ved en efter forudgaaende Cirkulation og Drøftelse af Sagen fremgaaet Collegie-Forestilling —, men ved Moltkes personlige Arbejde for Sagen og Evne til at faa Regenten, Kronprinsen, interesseret for denne, at der i 1799 ved en »allerhøjstmundtlig« Resolution til Moltke blev nedsat en Kommission »for at overveje, hvorledes og paa hvad Sted i Staden et Raadhus, som tillige skulde indbefatte Lejligheder for Kjøbenhavns Hof- og Stadsret med samtlige derunder henhørende Indretninger og tillige et Arresthus

saavel for Gælds-Arrestanter som Forbrydere kunde opføres«, en Kommission, for hvilken Moltke var Formand og som iøvrigt bestod af Repræsentanter for Kancelli, Hof- og Stadsret, Magistraten og de 32 Mænd.

Kommissionen indhentede først Underretning fra de forskellige Autoriteter om de Fordringer, der stilledes til Rum i Bygningen (se Bilaget), og undersøgte de Grunde, hvorom der kunde være Tale, nogle mindre heldige og for fjernt fra Byens Centrum liggende Grunde i Kronprinsessegade, Vaisenhusets Grund og Nicolaii Kirkeplads — hvilken sidste Grund af økonomiske Hensyn havde mest Stemning for sig —, og den opfordrede derefter Fontænemester, senere Bygningsinspektør Peder Friis, Hofbygmester Johan Boye Junge Magens og Landbygmester i Holsten, Professor Christian Frederik Hansen til at udarbejde Planer i Henhold til det foreliggende Program. Paa Grund af Embedsforretninger og Svagelighed undslog Magens sig for Kaldelsen, Friis afgav en Betænkning, hvori han viste, at Kirkepladsen nok kunde bruges, men at man ej kunde have Gavn af Kirkens Mure og Fundamenter, og Hansen skrev 14. 4. 1800 fra Altona*):

»Da den af Hans Majestæt Kongen nedsatte høje Kommission for at overveje, hvorledes og paa hvad Sted i Hovedstaden kunde opføres et Raadhus, som tillige maatte indbefatte Lejligheder for Hof- og Stads-Retten saavelsom Politiretten samt et Arresthus for Gældsarrestanter og Forbrydere, haver beæret mig med den Tiltro at gøre Forslag til slig en Bygning, saa haver jeg herved den Ære at forsikre, at denne Opgave er saa smigrende for mig som Kunstner, at mit første Ønske er, om jeg ved mine faa Kundskaber kunde være saa lykkelig at fyldestgøre den af den kongelige Kommission til mig fattede Mening.

»Efter nøje at have igennemgaaet den Beskrivelse, som indbefatter de forskellige Nødvendigheder, der i denne Bygnings Indretning skulde finde Sted, finder jeg i Henseende til det Hele nødvendigt at gøre følgende Bemærkninger: Først at denne Bygning, som efter mine Tanker ej maatte bestaa af mere end en Kælder-Etage og 2de Hoved-Etager, vilde udfordre større Omkreds, end at samme i det Hele skulde kunne genopføres paa den gamle Grund af Nicolaii Kirke; især kunde de forlangte Gaarde, som holdes for at være nødvendige, i dette Tilfælde ej finde Sted. Alle Dicasterier, som i denne Bygning skulde forenes, finder jeg meget passende, — det forlangte Arresthus for Gældsarrestanter og Forbrydere undtagen —; dette ønskede jeg af forskellige Hensigter ej forenet med det øvrige, da de Nødvendigheder hertil er opgiven ej alene ere saa betydelige, at de uendelig vilde forstørre Bygningen, men mig synes det og ej at være passende, hverken i Henseende til Bygningens Indretning, heller den Karakter, slig en Bygning maatte have. Omendskønt jeg ej er i Stand til uden en nøje Undersøgelse at bedømme, ihvorvidt Kirkens Fundamenter med Sikkerhed kunde tjene for at opføre denne Bygning paa samme, saa er jeg dog af den Mening, at de tildels kunne benyttes.

»Hvad Taarnet angaar, som efter den høje Kommissions Formening skulde blive staaende, da haver jeg ej forstaaet, hvilken Hensigt det kan have, ej heller er mig bekendt, hvorvidt det er bleven staaende, formodentlig er det blot Murene, og i hvilken Tilstand ere disse? Det er overmaade svært og usikkert for en Bygmester, der ønsker at forbinde det nyttige med det smukke og begge Dele med en anstændig Økonomi, at komponere slig en betydelig Bygning uden nøjagtig at kende den Plads, hvor samme skal opføres, da dens hele Virkning saa meget dependerer af de omliggende Genstande og de til Pladsen førende Gader, hvortil et blot Situationskort ej giver tilstrækkelig Oplysning for at føde

*) I de meddelte Aktstykker er Retskrivning og Tegnsætning moderniseret.

en saa vigtig og skøn Idee, som Sagens Vigtighed er berettiget til at fordre af Kunstneren.

»Dersom det blot er den Kongelige Kommissions Mening at erholde et Udkast, heller i Kunstens Sprog saakaldet Esquisse, da kan samme vel komponeres uden nøjagtig Kundskab om det lokale. Er derimod Hensigten at erholde en saa bestemt Tegning, hvoraf man ej alene kan skønne Bygningens Stil og indvortes Indretning, men endog med temmelig Vished bestemme den Kapital, der vilde udfordres til samme, da er til sligt et Arbejde, naar det skal svare til sin Hensigt, nødvendig at kende det lokale.

FIG. 4. RAAD- OG DOMHUSET. SNIT GENNEM PERISTYLEN. (NATIONALMUSEET.)

»Uagtet at mine Embedsforretninger i dette Foraar er mange og min Tid saare knap, saa finder jeg dog, at naar jeg efter mit Ønske skulde fyldestgøre den af den høje Kommission til mig fattede Tiltro, maatte jeg gøre en Rejse til Kjøbenhavn for nøjagtig at kende den, heller de Pladser, som ere i Forslag ved denne Lejlighed; blev og en vidtløftig Korrespondance, som hels vilde være nødvendig, forebygget, da efter i Forvejen at have gjort mig et Udtog af de Ting, som jeg nødvendig maatte have nøjagtig Underretning om, vilde man i nogle faa Dage ved mundtlig Samtale komme overens om alle Hovedting. Udgang Maj maa jeg i Embedsforretning til Rendsborg; ved denne Lejlighed kunde jeg vel indrette mig derefter for at være en 3 Uger fraværende, som jeg holder

for det højeste, jeg til denne Rejse havde nødig. Dersom den høje Kommission finder dette mit ærbødige Forslag overensstemmende med den Tanke, som gav Foranledigelsen at beære mig med at forfærdige en Plan til slig en betydelig Bygning, da maatte jeg ydmygst bede snarest mulig at blive underrettet herom, for at kunne inddele min Tid derefter . . .«

Herpaa svarer Bygningskommissionen 22. 4. 1800:

». . . saa agter vi ogsaa Deres Talenter, højstærede Hr. Professor, for højt, til at vi kunde betænke os paa at modtage det af Dem gjorte Tilbud om at foretage en Rejse her til Staden fra Rendsborg, hvor De kommer i Embedsforretninger, mod at erstatte Dem Rejsens Bekostning frem og tilbage . . .«

Da C. F. Hansen var kommet herover og havde beset Forholdene, mødte han 6. 8. 1800 i Kommissionen og udviklede Fordelene ved at benytte Vaisenhusets Grund, medens han paaviste, hvor mange Vanskeligheder der var ved at benytte Kirkepladsen, »hvilke han omstændelig fremsatte for Kommissionen, at denne ej tog i Betænkning aldeles at frafalde Tanken om dens Anvendelse, og i det Sted alene at henvende sin Opmærksomhed til den Plads, hvor Vaisenhuset har staaet«. Om denne Sag gav han yderligere 28. 8. 1800 Kommissionen følgende Redegørelse:

»Efter den højkongelige Kommissions Forlangende, at give min Betænkning over, om ej den Plads, hvorpaa Nicolaii Kirkes Rudera staar, var bekvem til at opføre et Raad- og Domhus paa, hvori tillige var at indrette de fornødne Lejligheder for Hof- og Stads-Retten med tilhørende Arrester m. m., og om ej Kirkens Fundamenter til denne Bygning kunde benyttes, eller og, om den Plads, hvorpaa Vaisenhuset haver staaet (ifald samme kunde bekommes), var at foretrække for benævnte Plads. Efter nøje at have overlagt denne Sag, tillader den høje Kommission, at jeg herved giver mig den ydmygste Frihed nærmere at tilkendegive de Grunde, hvorfor jeg tror, at Nicolai Kirkeplads og gamle Grundvolde paa ingen Maade er passende til slig en betydelig Bygning. Kirkens quadrate Indhold er i mine Tanker langtfra ej tilstrækkelig til den udfordrede Størrelse af Bygningen; ej heller er Konturen (især imod Koret) af den Beskaffenhed, at man overalt kunde følge samme. Man vilde derfor ej alene paa forskellige Steder komme udenfor de gamle Grundvolde, men endog paa Siderne, — for at erholde mere Størrelse ved Udbygninger, ligeledes blive nødt til at anlægge nye Fundamenter; ligeledes er det en bekendt Sag, endog ved den største Forsigtighed, at den ulige Sætning af en Bygning, der er opført paa gamle og nye Fundamenter (især her, hvor de gamle Fundamenter kuns blev stykkevis at nytte), kan have de skadeligste Følger. Og hvor indskrænket blev ej Kunstnerens Idee, naar hans Hovedøjemed maatte være at benytte samme. Betragte vi nu Pladsens hele quadrate Indhold, da vil man finde, efter at have fradraget det □ Maal, Bygningen nødvendig udkræver, at samme paa alle Sider blev knap og indskrænket; naar hertil kommer, at denne Plads for største Delen er omgiven mod ubetydelige Bygninger og smalle Gader, saa kan man — selv ved den heldigste Idee — ej vente, at Bygningen vilde gøre den Effekt, som man med Rette kunde fordre, at slig en offentlig Bygning burde gøre. Ligesom jeg og for Sikkerheds Skyld, ved et Opløb eller anden Lejlighed, hvorved en Mængde Mennesker løber sammen, som undertiden ved Militærgevalt maa bringes fra hinanden, holder det for nødvendigt, at saadan Bygning bliver opført paa en saa reel og fri Plads som mulig. Endnu vil i mine Tanker være en betydelig Vanskelighed at rømme af Vejen, da formedelst Kælderen under Bygningen, saavelsom de nye anlæggende Hoved- og Skillerumsfundamenter vilde blive nødvendig at opgrave og bortbringe de paa Kirkegaarden saavelsom i Kirken begravede Lig.

»Jeg vil ej regne den Bekostning, slig Bortskaffelse til et andet Hvilested vilde foraarsage, endskønt samme vist ej blev ubetydelig. Men skulde man ej med Grund kunne befrygte, at det vilde opvække imellem en stor Del Familier megen Misfornøjelse ved at se Levningerne af deres afdøde Forfædre paa slig en Maade foruroligede; ligesom og denne Gravning og Transportering af saa mange Lig vilde være meget uangenemt for de omliggende Beboere. — Den Tanke, naar Bygningen her blev opført, at benytte Taarnet til Arrester, synes rigtignok at have noget for sig; men undersøger og overvejer man nøjere alle de Besværligheder, som vilde blive en Følge heraf, hvoraf jeg alene vil berøre nogle, saa tror jeg, at man ganske kommer tilbage fra denne Tanke. Jeg holder for, at naar Trappen og en fri Omgang fraregnes, saa vilde man i hver Etage kuns bekomme to, højst tre smaa Arrester. Det vilde altsaa være nødvendigt, for at erholde det fornødne Antal, at indrette saa mange Etager, som Taarnets Højde tillader; heraf vilde flyde, at de nu i Taarnet sig befindende Aabninger

FIG. 5. RAAD- OG DOMHUSET. HOVEDVESTIBULEN. (C. F. HANSENS VÆRKER.)

hverken vilde træffe eller være tilstrækkelig, og hvilket Arbejde vilde det foraarsage igennem disse tykke Mure at bryde nye Aabninger, om de end blive nok saa smaa; ligeledes vilde det være fornødent, for at kunne varme Arresterne om Vinteren, at opføre igennem hele Taarnet de fornødne Skorstensrør, da især de øverste Arrester vilde blive meget kolde. Hvor besværligt vilde det ej være for Arrestforvareren og hans Folk at bringe alle Fornødenheder til Inkvisiternes Underholdning og Varme i slig en Højde, samt at have det behørige Opsyn med Ild og Lys. Arrestanternes Nedbringelse til Latrinerne, deres Pleje i Sygdomstilfælde m. v. vilde og foraarsage megen Ubekvemmelighed. Og, naar man og vilde antage, at Taarnet ovenpaa, med en Platform, kunde erholde Lejlighed for at give Arrestanterne frisk Luft, saa maatte herved og den største Forsigtighed anvendes, at ingen farlig Inkvisit kunde finde Lejlighed at styrte sig fra oven ned. I alle Henseender vilde til Opsyn ved sligt et Fængsel flere Folk end sædvanlig være fornøden. Endnu maa jeg bemærke, at dette gotiske Taarn ej lykkelig vilde lade sig forbinde med Bygningen — ligesom det og ej tjener en Hovedstad til Ziir, at se et Taarn, der saa vidt og bredt præsenterer sig, hvis Bestemmelse er et Fængsel.

»Henvender jeg mig nu til den anden Plads, da finder jeg samme i alle Henseender passende til slig en Bygnings Opførelse, da Bygningens forreste Façade ej alene kom til at ligge paa en tilstrækkelig stor og skøn Plads, hvor en saadan Bygning ved en heldig Komposition vilde gøre en ypperlig Virkning, men endog den Sidefaçade, som vender imod forrige Slutterigade, kan bekomme en ej ubetydelig Forplads, naar den paa Hjørnet beliggende Grund blev tilkøbt; dens bageste Side kom til at vende mod Kattesundet, hvor ligeledes et Par smaa ubetydelige Grunde maatte tilkøbes, altsaa paa 3de Sider ganske fri og paa den 4de Side kan erholdes en Udkørsel til Frederiksberg-Gaden. Rigtignok haver denne Plads irregulære Vinkler, men denne Fejl maa Kunstneren søge i Anlæget af sin Plan at afhjælpe og gøre ubemærkelig. Her var det og snarere mulig med den fornødne Sikkerhed at nytte nogle Linier af det gamle Fundament. Hertil kommer endnu den Fordel, at de til et Arresthus fornødne Bekvemmelig-

FIG. 6. LANDSOVER- SAMT HOF- OG STADSRETTENS RETSSAL. (EFTER FOTOGRAFI.)

heder kan erholdes i en separat Bygning, som kunde opføres paa den Plads, hvor det forrige Civil-Arrest-Hus haver staaet, — hvilket alene blev at forene med Rettens Bygning ved en Gang under eller over Jorden for at kunne bringe Inkvisiterne ubemærket i Forhør. Jeg finder dette meget passendere end at anbringe alle fornødne Arrester og tilhørende Gaardsrum i samme Bygning, hvor den dømmende Ret er, og hvor ved de forskellige Dicasterier saa mange Ting af Vigtighed opbevares.

»Ligeledes kunde denne Bygning, separat fra den anden, erholde en til sin Hensigt svarende Karakter, der vilde tjene til Ziir for det Hele.

»Af foranførte haaber jeg, at den høje Kommission vilde finde, at imellem disse 2de Pladser er ej alene slet intet Forlig, men endog at første paa ingen Maade er passende til slig en Bygning.

»Derimod haver jeg ved denne Undersøgelse faaet en Tanke, paa hvilken Maade man uden stor Bekostning kunde nytte denne Plads og Kirkens Rudera, da samme dog ej formedelst deres Beliggenhed midt i Byen kunne blive saa-

ledes liggende i sin nuværende Forfatning. Den høje Kommission tillader derfor, at jeg ved denne Lejlighed til nærmere Undersøgelse ytrer mine Tanker om denne Genstand. Da Brand- og Vand-Kommissionen holder det nødvendig, at der bliver anbragt 3de Depoter for Brandredskabers Opbevaring m. m., saa synes mig, at den underste Del af Nicolai Taarn var, som et midt i Byen beliggende Sted, meget passende hertil; den øverste Del af samme, som blev at dække med et fladt Tag, kunde tjene til at give de fornødne Signaler ved Ildsvaade og andre Begivenheder, og det endnu øvrige Mellemrum kan nyttes til et Korn- eller andet sligt Magasin.

»Kirkens øvrige Rudera lod sig net indrette til lutter Butiker, saaledes at hver af de indvendige Buestillinger eller Arkader kunde give en stor Butik; Indgangen til alle disse Butiker blev at anbringe fra Kirkens nuværende mittelste Gang, og vilde samme formedelst deres Beliggenhed indbringe noget anseligt. De ophøjede Grave og Ligstene blev sunken lige med Jorden og Pladsen med Grave jævnet; da saalænge Ligene ej ere forraadnet, kunde samme ej brolægges, men blev at skille fra de omliggende Gader ved Popler eller Lindetræer. — Paa denne Maade bekom Byen endnu en meget skøn offentlig Markedsplads.«

Da Kommissionen, som ovenfor nævnt, i Henhold til Hansens Erklæring havde opgivet Kirkepladsprojektet og bestemt sig for Vaisenhusets Grund, blev Sagen indberettet til Kancelliet og af dette forelagt Kongen, der 3. 10. 1800 resolverede, at Vaisenhuset maatte sælge og Kommissionen købe det afbrændte Vaisenhus' Grund for 4 Rdl. C. pr. □ Alen, dog saaledes, at det forbeholdtes Vaisenhuset at nedbryde og bortsælge »alt hvad som forefindes at staa og ligge indtil Jordens Overflade« og at det skulde have særlig Erstatning for den efter Branden paany opførte Trykkeri-Bygning. Det tillodes derhos Kommissionen at indlade sig i Handel om forskellige Nabogrunde, der behøvedes til Pladsens Regulering. Ved en kgl. Resolution af 19. 12. 1800 til Rentekamret tillodes det derhos, at den nye Raadstuebygnings Hjørne mod Nytorv maatte være ubrækket, men Hjørnerne mod Kattesundet og Slutterigade skulde brækkes efter Reglerne i Plakat af 4. 7. 1795.

Sagen var nu i fuld Gang, der ryddedes paa Grunden, forhandledes om Køb af Nabogrunde, om Kalk etc. og Hansen arbejdede, dog med Afbrydelser paa Grund af Embedsforretninger paa Tegningerne. 24. 11. 1801 melder han, at han nu var saa vidt enig med sig selv i Henseende til Planen, at han var begyndt med at tegne rent, men først 29. 3. 1803 kunde han forelægge og forklare Kommissionen de endelige Planer. Disse bleve gennemgaaede af to af Kommissionens Medlemmer, Borgmester J. Bang og Stadsbygmester, Professor P. Meyn, hvilke allerede 5. 4. 1803 anmeldte, »at de ved at igennemgaa Planerne til Raadstuebygningen havde været enige med Professor Hansen paa 2de smaa Poster nær, hvilke han lovede ved Executionen at forandre, nemlig: at den til Frederiksberggaden værende Udgang maatte forandres til en Udkørsel, som i Ildebrandstilfælde vilde være meget fordelagtig, og hvorved 2de ligefor liggende Trapper bleve henlagte paa et andet Sted, og at Lysningen i Gennemgangen fra Arresthuset til Raadstue blev anbragt ved smaa Vinduer paa den indvendige Side.« Udgiften, incl. Grunderhvervelsen beregnedes til 255,253 Rdl. 72 β C., hvoraf til Hovedbygningen 150,000 Rdl. C., til Arresthus og Kommunikationsgangene 45,000 Rdl. C.

Kommissionens allerunderdanigste Indberetning om Sagen blev derefter gen-

nem Kancelliet forelagt Kongen og 21. 4. 1803 faldt den allerhøjeste Resolution, hvorved Tegningerne med de foreslaaede Forandringer approberedes og Tilsynet med Opførelsen saavel af det nye Raad- og Domhus, som af Christiansborg Slot henlagdes under en særlig Kommission.

Saa var der da efter mange Besværligheder kommet en Løsning, og Arbejdet paa det nye Raad- og Domhus sattes i Værk. Grundstensnedlæggelsen den 28. September 1805 blev fejret med megen Pragt, saaledes som den findes beskrevet i en af Datidens Aviser*), hvor der fortælles:

»I Løverdags blev Grundstenen lagt til det ny Raad og Domhus med stor Højtidelighed. Kl. 4 mødte Borgerskabet i Uniform under militær Musik, blev opstillet i en stor Halvcirkel omkring Plankeværket af Tomten. Strax derpaa kom alle det borgerlige Artilleries Over og Underofficerer og bleve opstillede paa venstre Fløj. Indenfor Kredsen lige ved det Sted, hvor Grundstenen skulde lægges, posterede Brandcorpsets Over og Underofficerer sig. H. Ex. Grev Reventlou indfandt sig omtrent Kl. 5. Henved Kl. 5½ kom H. kgl. H. Kronprindsen, H. H. Prinds Christian og Prindsen af Hessen, alle til Hest; de bleve modtagne i Fronten af Kredsen ved Grev Reventlou.

»Da H. kgl. H. var kommen til Grundstenen holdt Greven en meget kort Tale, derpaa traadte H. kgl. H. frem og nedlagde fire Mønter, hvoraf den ene skal være en Otteskilling af Guld og en Guldplade, som fandtes paa en rød Fløjels Pude, i en Aabning, som var anbragt i Stenen. Murfolkene toge efter gammel Skik i samme Øjeblik deres Skjødeskind og hvide Nathuer paa. — Medens dette skete, rørtes Trommerne og gjortes militær Honneur.

»Da denne Ceremoni var forbi, fremtraadte tolv unge Piger af Magistratens Døttre og strøede Blomster paa den Vej, som H. kgl. H. passerede. Hr. Prof. Hansen viste nu Prindserne og de øvrige høje Herskaber hele Tomten og beskrev dem i Korthed Bygningens Plan.

»H. kgl. H. ledsaget af de andre Prindser og adskillige af de udenlandske Ministre, hvoriblandt den franske, begav sig derpaa til Frederiksberg. Murfolkene gav sig nu ufortøvet til at mure paa Grundstenen og endnu samme Eftermiddag var der fra Grundstenen af muret 1¼ Alen.

»Tilskuernes Antal var ubeskriveligt stort, endog paa Tagene og Skorstenene havde der placeret sig Folk; en Mand paa Nytorv, som Dagen i Forvejen havde bekjendtgjort i Avisen, at han vilde bortfæste Værelser, hvori man kunde se denne Højtidelighed, fik 15 Rdl. i Leje.«

Saaledes beskrives Grundstensnedlæggelsen i Kjøbenhavns Skilderi, der paa et andet Sted bestemmer Bygningens Maal med de Ord: »Kongens Søn lægger den første Grundsten til en Bygning, hvor de Baand, der forener Borgersamfundet, skulle befæstes med Ret og Skjæl.«

Under de fortvivlede Krigs- og Pengeforhold skred Arbejdet vel kun langsomt frem, men i 1815 kunde Bygningen dog tages i Brug, »og nogle af Magistratens Medlemmer indfandt sig nu Søndagen den 2. Juli 1815, der efter en festlig Indvielse af det i den tilstødende nyopførte Fængselsbygning indrettede Kapel, samtlige Sale i Raad og Domhuset, saavelsom Fængslerne i det ny Arresthus bleve afleverede til de forskellige Autoriteter, og af disse tagne i Besiddelse.«**)

*) Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn, B. IV, Nr. 53.

**) S. Storm, stat. top. Beskrivelse over Kjøbenhavn, I, P. 112. De 32 Mænd holdt deres første Samling i den nye Bygning 16. 10. 1815 og foreslog samme Dag Magistraten at skænke C. F. Hansen et Gulduhr som Tak for hans Umage for de til Stadens Autoriteter indrettede Lokaler, hvilket ogsaa skete. (M. Rubin, 1807—14, Pag. 606—07.)

Bygningen havde i 1817 kostet 497,644 Rdl. 2½ β N. V. (efter Kursen c. 500,000 Kr.), hvoraf Byen maatte udrede Halvdelen i Aarene 1820—29; men den var jo ikke og blev aldrig færdig, da den ikke fik de paatænkte Billedhuggerarbejder, som THORVALDSEN skulde have udført, Solon og Lykurg i Façadens Nischer, 2 Reliefer i Blindingerne og et Basrelief i Frontonen.

Mange Omstændigheder, Krigsforholdene, Kunstnerens Fraværelse fra Hjemmet samt først og fremmest Finansnøden gjorde, at der ikke kom mere ud af denne Sag, hvorom C. F. Hansen 1806 havde tilskrevet Thorvaldsen, end en Skitse til Frontonen eller rettere to. Den oprindelige Skitse, Jupiter paa Olympen, blev nemlig modelleret i fuld Størrelse af Billedhugger G. BORUP og 1847 opsat paa Christiansborg Slot; men 1835 modellerede THORVALDSEN et andet Relief til Raad- og Domhusets Fronton, Salomos Dom*), der dog ej blev udført. (Museet Rel. Nr. 554.)

I de forløbne hundrede Aar har Raad- og Domhusets Bygning vundet Borgernes Hjerte og dens storslaaede Ydre, der taler sit Sprog med klar Myndighed, hører til dem, der giver Byen sit Præg; Søjlehallen og Forstuen ved samme med de mægtige Forhold samt Bygningens Retssale, høre til de architektoniske Skønheder, man gjerne husker, tiltrods for de fattige Materialer Tidens Armod tvang Bygmesteren til at anvende. Og ikke mindre er Bygningen knyttet til Byen ved de Minder den gemmer. Her fordrede Borgerne i 1848, den mærkelige bevægede Tid, Frihedens Ret, hvorom et Øjenvidne fortæller:**)

»Man sagde os, at inde paa Raadhuset stred Borgerrepræsentanterne med Magistraten, som ikke vilde indlade sig paa at være med til den Beslutning at gaa til Kongen og bede ham om et Systemskifte, som Aftalen havde været paa Mødet Aftenen før. Da hørtes ovre fra 'en Gruppe nærmest Raadhuset Sang løfte sig — »Danmark dejligst Vang og Vænge« og hele den vrimlende Folkemængde istemte den gamle højtidsfulde Tone. Som et svulmende, roligt rullende Hav, ikke som en Oprørssang, snarere som en Salme i den fyldte Kirke, gik den henover Hovedstadens minderige Torv. Det var engang at fornemme hvad en Folkesang har at sige, aldrig har det været bedre forstaaet. Det var ikke blot mig alene, Taarerne løb ned ad Kinderne paa.

Endelig kom saa Folkets Førere tilsyne under Raadhusets Kolonnade, og det overraskende saaes, Overpræsidenten gik virkelig i Spidsen.«

Saavidt Forfatteren; man synes at de gamle Mure blive saa levende ved et saadant Billede. Nu er Forholdene jo forandrede, Byens Mænd have flyttet deres Skytsguder hen i deres nye Hus, som de allerede have lært at elske og hvis smukke Indvielsesfest den 25. September d. A. (»Architekten« 7. Aarg. Nr. 51) tidligere har omtalt; fremtidig er C. F. Hansens Bygning kun Domhus og med dette Formaal for Øje nænsomt indrettet af Architekt CHR. SYLOW med Bistand af Architekt V. FISCHER. Maatte nu snart Bygningens Ydre blive ordentlig istandsat, Gavlspidsen over Søjlehallen faa sit Billedsmykke, som oprindelig var den tiltænkt, Facadens Blindinger og Nischer de passende Relieffer og Sta-

*) »Salomo, der sidder paa sin Trone, giver Befaling til at dele det levende Barn i to Dele; Barnets rigtige Moder standser forfærdet Krigeren, der løfter Sværdet for at hugge til, og beder Kongen lade den anden Kvinde beholde det. Til begge Sider Dommere fortræffelig grupperede.« (M. Galschiøt, Thorvaldsens Museum, P. 218.)

**) Joh. Fibiger, mit Liv og Levned, P. 221.

tuer, de vente paa; kunde saa den Lygtepæl, der ovenpaa Gavlen tjener som Flagstang, forsvinde og maaske erstattes med to store, kunstnerisk behandlede Master paa Torvet foran Bygningen, vilde der ikke være gjort en Smule mere end den herlige gamle Bygning fortjener.

FIG. 7. DØRPARTI. (NATIONALMUSEET.)

UDDRAG AF PROGRAMMET FOR DET NYE RAAD- OG DOMHUS. 1799—1800.

Magistraten. En Forsamlingsstue, omtrent 200 Kv. A. eller noget mere. En rummelig Forsal eller Raadstuebørs, afdelt i 2 Værelser; 140 + 75 Kv. A. Et Værelse til at aftræde i, naar nogen forlanger at tale med en af Magistraten; 75 Kv. A. Et Værelse til Kommissioners Holdelse; 130 Kv. A. En Retirade (Arbejds- og Toiletværelse); 24 Kv. A. To Værelser til Raadstueskriver- og Paskontoret; 100 + 150 Kv. A. To Værelser til Raadhusarkivet; 280—300 Kv. A. En Retirade; 24 Kv. A. Rum i Kælderen for i det mindste 30 Favne Brænde. Rum i Kælderen for Justerkamret med Fyrsted og Vand; 250—300 Kv. A. Bolig for Raadstuefyrbøderen i Nærheden af Magistratens Værelse.

De 32 Mænd. En Sal af saadan Størrelse, at 32 Personer rummelig der kunne sidde ved et rundt Bord med et Værelse foran til Indgang og et lidet dito til Arkiv.

Kæmnerkontoret. Et rummeligt Værelse i underste Etage paa 2—3 Fag med Brændselsrum og et lille Kammer til adskillige ved Kontoret værende Sagers Bevaring.

Stadskonduktøren. Et rummeligt 2 Fags Værelse med en Afdeling til Arkivet.

Over-Brand- og Vandkommissionen. Et Værelse til Forsamlinger og Brandmønstringer, 20 A. langt, 10—12 A. bredt. Et Arkivværelse paa 2 Fag. Et Kontorværelse af mindst samme Størrelse. En Retirade. Brændselsrum. Et Pakkammer eller en tør Kælder med anbragte Hylder til om Sommeren i visse Maaneder at hensætte Gadelygterne udi, og til andre Aarets Tider at bevare dels kasserede Lygter, Jernarme, Pæle og dels mindre Ting udi. Et Værelse, helst i en tør og for Utøj fri Kælder til Brandmagasin. Et Værelse til at tørre, smøre og lapsalve Sprøjteslangerne udi. Rum for et af de 3 Branddepoter og for en Indretning til at optø Slanger udi.

Stadshauptmandskabet. En Vagtstue for de vagthavende Hr. Borgerofficerer, saa rummelig, at 20—30 Personer kunne opholde sig derudi Nat og Dag. En Vagtstue for Borgerskabet med Borde og Brixe for 40—50 Mand. Et lidet Kammer med Brixer til Bevaringssted for borgerlige militære Arrestanter, som kan indtræffe ved Vagthold, Patrullering eller anden saadan Tjeneste, samt og være til Brug for ulykkelig lidende Medmennesker, der om Nattetider ikke kan komme i Hus anden Sted. En stor Forsal eller Børs, som forhen

paa det afbrændte Raadhus, til Brug ved stor Samling af 100 Borgere og derover, saa og for der at træde under Gevær ved Mønstring eller Visitation og saadan Tjeneste, hvilken Sal eller Børs maatte være forsynet rundt om med Bænke samt med Geværkroge til Geværers Ophængning. Et Ildsted. Et Bevaringssted til Brænde samt andre Materialier. Fornødne Latriner til Vagtmandskabets Afbetjening.

Overformynderkontoret. To Værelser af 10—12 A. Dybde og Bredde, hvert mindst paa 2 Fag. Et Arkivværelse af 6—8 A. Bredde og Dybde, om mulig hvælvet og brandfrit. Et Aflukke til Opbevaring af Effekter. En Kælder til 6—7 Favne Brænde.

Kjøbenhavns Brandforsikring. En Forsamlingsstue, hvorudi Interessenterne, naar noget i Direktionen skal afgøres, kan opholde sig, indtil de successive kan expederes; 120 Kv. A.

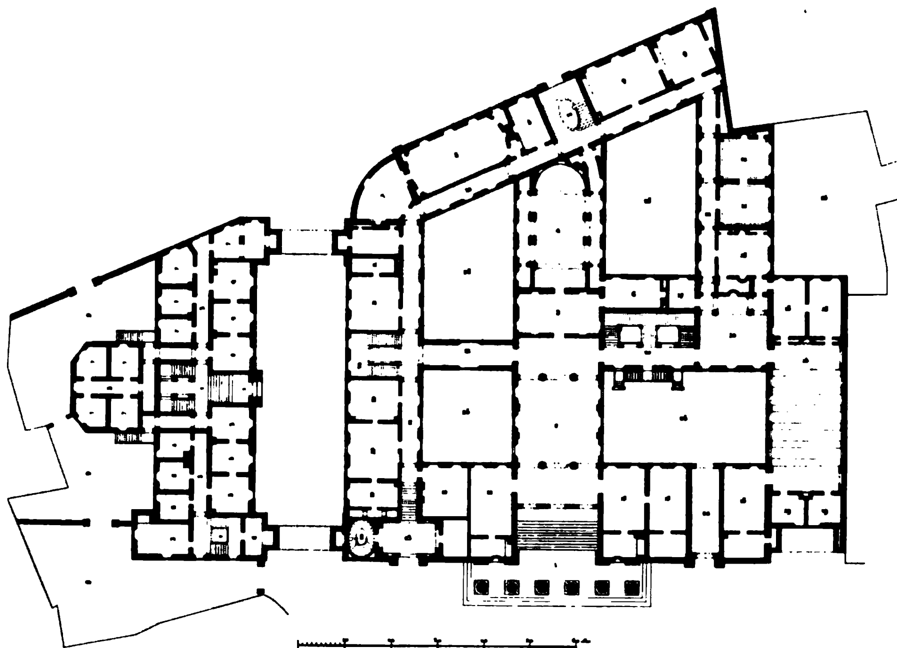

FIG. 8. PLAN AF RAAD- OG DOMHUSETS 1. ETAGE, c. 1826.

Hovedbygningen. 1. Peristyl. 2. Hovedvestibule. 3. Magistratens Forsal. 4. Forsamlingssal. 5. Værelse for Præsidenten. 6. Værelse for Magistraten. 7. Forsal for de 32 eligerede Borgere. 8. Deres Forsamlingssal. 9. Magistratens 1. og 2. Sekretariat. 10. Overformynderi og 3. Sekretariat. 11. Kæmneriets Kontor. 12. Notarialkontor og Kommissionsværelse. 13. Kæmneriets Hovedkasse-Kontor. 14. Politiets Forsal. 15. Retssalen. 16. Assessorernes Værelser til Forhør. 17. Politiadjutantens Værelse. 18. Politidirektørens Værelse. 19. Arkiv. 20. Hovedtrapperne. 21. Korridor. 22. Hof- og Stadsrettens Pantekontor. 23. Vestibule, hvorfra Overgang til Fængslet. 24. Gennemkørsel til Politigaarden. 25. Gaarde.

Arresthuset. 1. Vestibule. 2. Hovedtrappen. 3. Korridor. 4. Vagtmesterens Bolig. 5. Politiarrester. 6. Vægternes Værelse. 7. Gældsarrester. 8. Kriminalarrester. 9. Gaarde.

En Direktionsstue, som formedelst Antallet af de Kommiterede maatte være dobbelt saa stor som forrige. Et Bogholder- og Kassererkontor; 80—90 Kv. A. Et Annuitetskontor af samme Størrelse. En Retirade. Plads til 12—14 Favne Brænde.

Politikamret. En Sal, c. 24 × 18 A., i hvis Midte eller ene Ende kan staa et stort Bord af mindst 4 A. Bredde. Værelset afdelt ved en Skranke udenfor hvilken kan rummes c. 50 Personer. I Loftet en Jernstang til at hænge en Vægt-Balance i. Værelset var bestemt til Politirettens egentlige Forsamlingssted, naar Retten holdes og Dommen afsæses, og til daglig Ophold for Politimesteren, hans Fuldmægtig samt 3 Kopister. Et 2 Fags Sideværelse for Politimesteren, hvor han kan tale med Folk og holde inkvisitoriske Forhør. Udenfor Rettens Sal en Forsamlingssal for Politiets Betjente og andre; til c. 100 Personer. Ved Forsalen eller helst ved Retssalen 2 rummelige Værelser for de 2 Assessorer med deres Skrivere. Et Retiradeværelse. Et Værelse til Brandret og Brygger-

Kommission. Et Værelse til Arkiv og Plads for 2—3 Extraskrivere. Et lille Værelse til Tyvekoster og Hittegods. Et Værelse til Fyrbøderen, helst tillige med Køkken, Spisekammer m. v. til en lille Økonomi henhørende. Kælder til c. 36 Favne Brænde. 12 Arrestværelser, hver for 4 Personer (thi det er flere Gange indtruffet, at der paa en Gang har været c. 50 Personer i Politiarresterne), 6 for Mænd og 6 for Kvinder. Et Arrestværelse for Syge. Et do. for Galne og Vanvittige. To do. for de Personer, der anholdes og opbringes om Natten, et for Mænd og et for Kvinder. To do. for dem, der sidde paa Vand og Brød. Et Værelse for Arrestvægteren. Nogle Værelser og økonomiske Indretninger for Vagtmesteren, der tillige er Spisemester for Arrestanterne. Et Arbejdsværelse for de af Arrestanterne, som begærede og som det efter Omstændighederne kunde tillades at

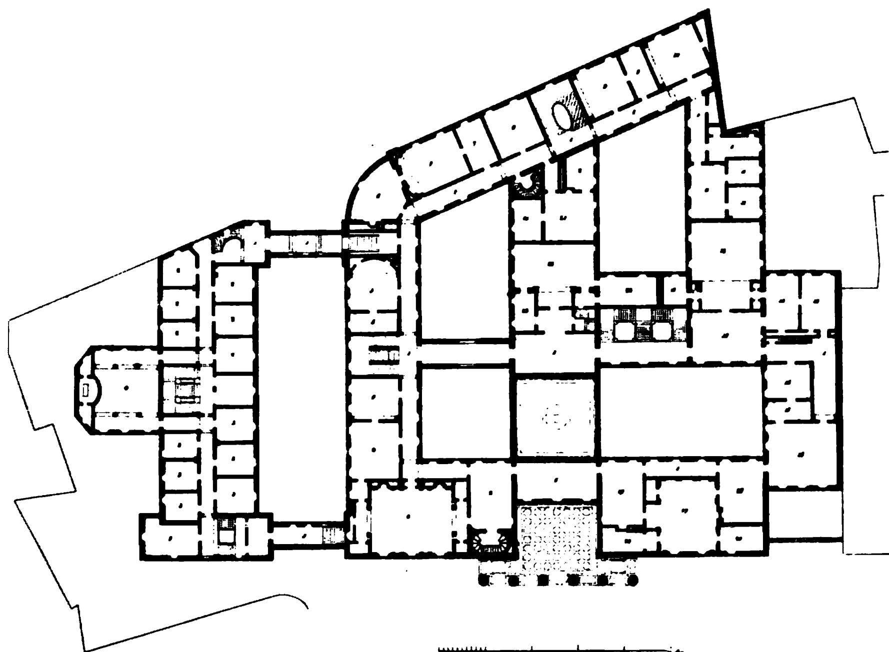

FIG. 9. PLAN AF RAAD- OG DOMHUSETS 2. ETAGE, c. 1826.
Hovedbygningen. 1. Korridor. 2. Hof- og Stadsrettens Forsal. 3. Retssalen. 4. Kommissionsværelser. 5. Kongens Fogeds Kontor. 6. Forsal for Gældsretten. 7. Gældsrettens Sal med Kontor. 8. 2det Vidnekammer. 9. 3die Vidnekammer. 10. Fyrbøderens Værelse. 11. Auktionskontoret. 12. Brandforsikringens Forsamlingssal. 13. Forsal. 14. Kontor. 15. Arkiv. 16. Skifterettens Kontor. 17. Forsamlingssal. 18. Fuldmægtig-Kontor. 19. Forsal. 20. Arkiv. 21. 1ste Vidnekammer. 22. Forligelseskommissionens Sal, 23. Kontor.
Arresthuset. 1. Korridor. 2. Hof- og Stadsrettens Gældsarrester. 3. Politiarrester. 4. Kapellet.

forrette saadant Arbejde, som ej udfordrede betydelige Preparata, hvormed Vagtmesteren da maatte have Opsigt. Et rummeligt Gaardsrum, hvori Arrestanterne kunde under Opsigt udlades for at faa frisk Luft; i Gaarden Pumpe og om muligt Springvand. Separate Lokumer for Politietaten og for Arrestanterne.

Arresthus for Gældsarrestanter og Malificanter. Efter Kongens Fogeds Opgivelser skulde disse to Klasser holdes adskilte saavel i Henseende til Arrestkamre som Gaardsrum, i hvilke sidste der forlangtes godt Vand. For *Gældsarrestanter* 16 smaa Værelser, dog saa store, at 2 Personer i Nødsfald sammesteds kunde indlægges (1783 og 1784 var der over 40 Personer paa samme Tid hæftede for Gæld, men i de sidste 11 Aar havde Antallet aldrig overskredet 12). De fornødne Latriner. Et lidet Ildsted eller en Kamin, hvorved Arrestanterne kunde koge deres Thevand eller varme deres Mad. En rummelig Arbejdsstue til Brug for de Arrestanter, som ville fortjene sig noget ved Arbejde og dertil ej have Plads nok i Arrestkamret. Arresterne for *Malificanterne* ønskedes om muligt ej i Kælderen »efterdi jeg anseer Kælderarrester ikke saa sunde som de over Jorden; men

da derimod de første om Vinteren er meget mindre kolde end de sidste, saa hvis Malificanterne ikke skal tilstaas fri Varme om Vinteren, formener jeg, at de ere bedre tjente med tørre Kælderarrester end andre Arrestkamre«. Forsaavidt Inkvisitionskommissionen fremdeles skulde holdes i Stokhuset, »hvor der gives gode Arrester til civile og militære Inkvisiters Bevaring«, behøvedes der i Raad- og Domhuset kun: 10 Arrestkamre til 20 Personer, særlige for hvert Køn og nogle af den Beskaffenhed, at de der forvarede ej kunde faa Lejlighed at tale med nogen. Latriner. 2 Kamre over Jorden som Gældsarrestanternes, »hvorudi kunne bevares saadanne Personer, som ej ere af den ringeste Stand og sigtes for Forbrydelser, hvorom de ved deres Indsættelse i Arresten ej endnu ere overbeviste«. Et Værelse til dem, der skal sidde paa Vand og Brød. Et Værelse til Brug for Præsten, naar han skal berede en Delinkvent til Døden, hvilket ellers kunde bruges af Arrestforvareren. Lejlighed for Arrestforvareren, nemlig et Sovekammer, en rummelig Stue, Køkken, Kælder, Spisekammer, Pigeværelse og et Kammer for hans Karl. Brændselsrum. Ligesom i det afbrændte Arresthus en Kirkesal, rummende 50—60 Personer.

Hof- og Stadsretten. For *Retten* selv: En Sal paa 250 Kv. A., med et Gallabord, om hvis yderste Sider kunne sidde c. 20 Personer, 2 mindre Borde til Rettens 2 Sekretærer og en Skranke for Parterne med rummelig Plads udenfor samme til 50 Personer. Et Arbejdsværelse for Assessorerne med 2 Indgange, den ene fra Retssalen; 60 Kv. A. Et Værelse til Justitiarii Kontor; 48 Kr. A. Et Retiradeværelse. — For *Skiftekommissionen*: Et Værelse omtrent som Retssalen. Et Kontor for Kommissionens Fuldmægtige; 126 Kv. A. Et Retiradeærelse. Et Værelse paa 60 Kv. A. med Indgang fra Kommissionsstuen, til Dokumenters og Penges Bevaring. — For *Vidnekamrene* (i 2det Kammer holdtes ogsaa Gældsretten) 3 Værelser mindst paa 100 Kv. A. og yderligere et mindre Værelse til 2det Kammer. — Et lignende Værelse for *Kriminalkamret* og med Indgang derfra 2 smaa Værelser. — Endelig et *Depositionskammer* paa c. 40 Kv. A. med særlig Forsamlingsstue, liggende i underste Etage i Nærheden af Arresterne. (Blev der ingen Arrester ved Hof- og Stadsretten, maatte der ved Kriminalkamret anbringes 2 smaa forsvarlige Arrestkamre og om muligt et Værelse for en Vægter.) — For *Gældskommissionen* et Værelse paa mindst 100 Kv. A. — En fælles *Forsamlingsstue* (Forsal) for Retssalen, Skiftekommissionen, Vidnekamrene og Gældskommissionen eller, hvis det ej lod sig gøre, flere mindre Forsamlingsstuer. — En *Stue for Rettens Bude.* — *Justitskontor* med Justitssekretærens Kontor, Expeditionskontor, Budstue og Arkiv. — *Skifteskriverkontor:* 1—2 Værelser; 216 Kv. A. — *Brevskriverkontoret* ej for langt fra Skifteskriverkontoret, siden begge har een Chef; 192 Kv. A, for Sikkerheds Skyld helst i en hvælvet Kælder. — Et Værelse paa 60 Kv. A. til midlertidig Opbevarelse af Dokumenter, som ej kunne afleveres til Arkivet. — Til *Bogholderkontor* et Værelse paa 50 Kv. A, og et mindre Værelse til Protokoller. — Til *Kongens Foged*: Et Kontorværelse paa 100 Kv. A., et Privatkontor paa 50 Kv. A. og et Depositionskammer paa 16 Kv. A. — For *Underfogden*: Et Kontorværelse paa 80 Kv. A., et Privatkontor paa 20 Kv. A. og et Depositionskammer paa 9 Kv. A. — For *Auktionskontoret*: Et Kontorværelse paa 100 Kv. A., et Værelse for Direktøren paa 60 Kv. A. samt et Værelse paa 60 Kv. A. til Arkiv. — *Gæsterets og Gældskommissions Skriverkontor;* 50 Kv. A. — Til *Arkivet*: 1 Værelse for Arkivaren og en Skriver; 48 Kv. A.; — Arkivet c. 500 Kv. A. — *Boliger* for en Fyrbøder og en Portner. — Et Værelse for Rettens 2 Vægtere. — Rum til 100 Favne Brænde. — Et Værelse for Skiftekommissionens og Auktionsrettens Bude.

Hertil føjes endnu: »Foruden de opgivne Lejligheder maa der reserveres Hof- og Stadsretten endnu ligesaa meget Plads, som for Kriminalkamret med tilhørende Bekvemmeligheder er fordret, paa det at der kunde være Rum for Inkvisitionskommissionen, hvis den efter en forhen gjort Plan i Tiden skulde blive forandret og indrettet til et Kriminalkammer.«

Forligelseskommissionen. Et Kommissionsværelse paa mindst 100 Kv. A. En foranliggende Forsamlingsstue af samme Størrelse. Et Samtale- og Retiradeværelse paa 36 Kv. A. Et Kontorværelse med Arkivaflukke; 80 Kv. A. Rum til 12 Favne Brænde.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

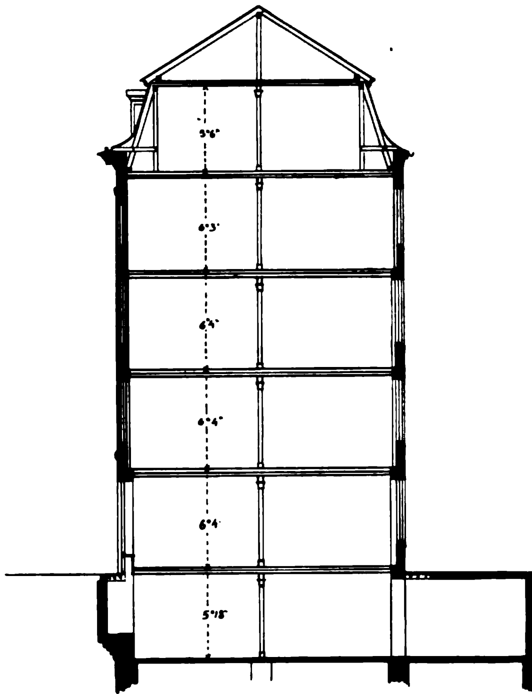
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 14. OKTOBER 1905
8. AARGANG № 2

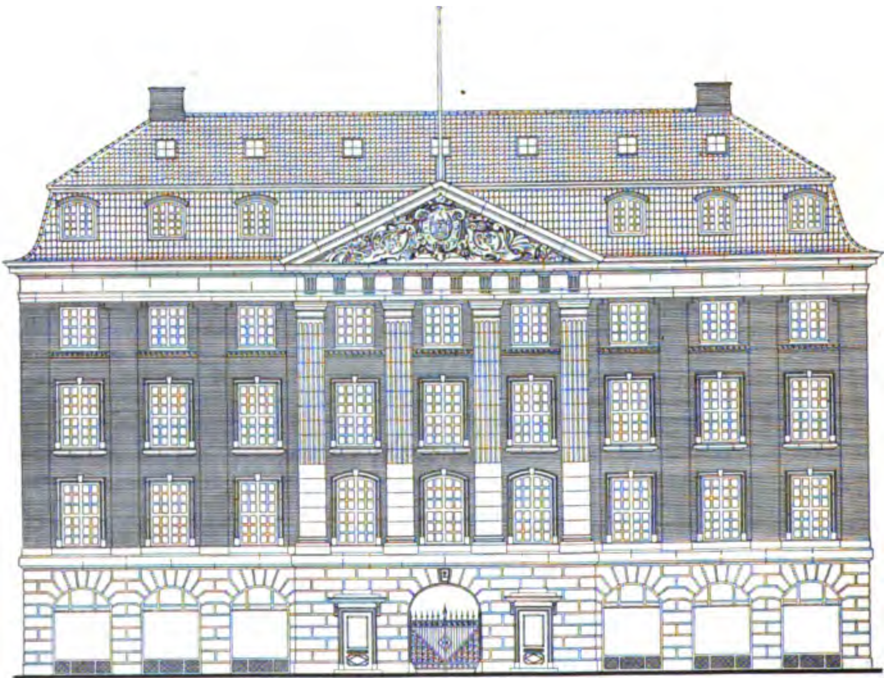
EN FORRETNINGSEJENDOM.

Ejendommen paa Hjørnet af Skindergade og Kejsergade er opført for Grosserer CHR. HASSELBALCH og bestemt til at rumme dennes Forretning. Af Hensyn til det store Fremtidsprojekt, at gennemføre en Hovedaare fra Vimmelskaftet til Kultorvet, blev Kejsergade gjort 10 Alen bredere, og der er af samme Grund ofret en Del paa den nye Bygnings ydre Udstyrelse, ligesom ogsaa Stueetagen er

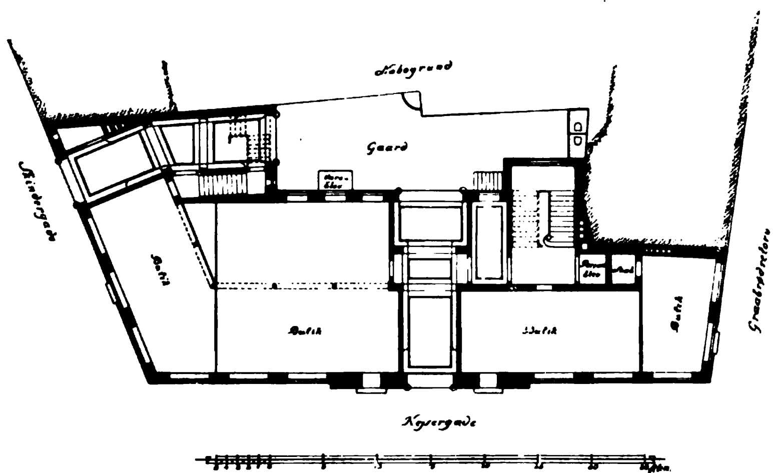

indrettet til Butikker. Saaledes er der til Vinduesindfatninger, Baand o. lgn. anvendt Natursten i ret betydelig Udstrækning, og til Façadernes Opmuring er benyttet særlige, smalle Mursten, som er tilvirkede paa Frederiksholms Teglværk. Taget er dækket med sorte, glaserede Fals-Teglsten i hollandsk Form og til Fodrender og Nedløbsrør benyttet Kobber.

Architekterne V. & B. INGEMANN har tegnet Bygningen og forestaaet dens Opførelse, medens Ingeniørarbejderne er ledede af Ingeniør WOLFF; der er saaledes indlagt elektriske Person- og Vare-Elevatorer, elektrisk Lys, Varmeværk med varmt Vand, Ventilation m. m.

FORRETNINGSEJENDOM I KEJSERGADE. ARCHITEKTER V. & B. INGEMANN.

FORRETNINGSEJENDOM
I KEISERGADE.

ARCHITEKTER
V. & B. INGEMANN.

Følgende Firmaer, hvem Arbejdet har været overdraget uden Licitation, har medvirket ved Opførelsen: Murermester Vilh. Zeltner, Tømrermester V. Zeltner, Snedkermestrene H. A. Holm & Søn, Malermestrene Petersen & Andersen.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

(DR. TH. BIERFREUNDS PIECE.)

Med den pompøse Titel »det danske Slot, Kongens, Rigets, Rettens, Folkets« har Dr. phil. Th. Bierfreund udgivet nogle Betragtninger over Projekterne til Christiansborgs Genopførelse; i disse drager Forfatteren i alt Væsentligt tilfelts mod den Kommission, der har været nedsat til Bedømmelse af den stedfundne Architekturkonkurrence, mod Kommissionens Sammensætning, dens Kendelse og dens Begrundelse af samme.

Forfatteren hævder særlig, at der er sket Architekterne Mørk-Hansen og Brummer stor Uret ved at udelukke dem fra Adgang til anden Konkurrence. Med en luende Indignation, der begynder med Zolas »j'accuse« og ender med intet mindre end Raabet: Justitsmord, i en sand »furor critici« fremsætter han sine Anker og Indvendinger, men destoværre ogsaa *sine i højeste Grad upassende og utilladelige Sigtelser* mod nævnte Personer, upassende, fordi de hovedsagelig støttes paa Gisninger, og utilladelige, fordi de i alt Væsentligt begrundes paa private Samtaler af Trediemand med vedkommende Sigtede. Det er ikke heldigt som Grundlag for et Indlæg, der dog er alvorlig ment, ogsaa paa mange Steder vel overvejet og varmt følt, at bygge paa andet end hvad der foreligger i Tegning, skrevet eller offentlig udtalt; der kommer saa let saa megen Bysnak med i Købet, og Folk, hvis Ord har nogen Betydning her i Livet, burde i det Hele være varsomme med, hvad de lade gaa videre til Forfattere og interviewende Journalister. Endvidere maa en besindig Læser meget beklage den *stødende Hen-*

synsløshed, Dr. Bierfreund benytter ved Omtale af de Projekter og Værker, der ikke behage ham.

Forfatteren fortæller, hvorledes han først fik Nys om Bedømmelsen i Italien, hvor han var syg og lidende af Influenza, hvorledes han stadig syg kom hertil, og stadig sengeliggende harmfuld skrev sin Piece; og det synes virkelig, som om Febersygdommen endnu dirrer i Ordene. Vilde Dr. Bierfreund dog ikke under andre Forhold have begrænset de rent personlige Angreb og faaet større Kraft i Slaget med roligere Ord?

Dette siges her, fordi der iøvrigt i ikke saa lidt af det, Bogen anfører om Bedømmelseskommissionens Sammensætning i og for sig og i Modsætning til lignende Kommissioners Sammensætning i Udlandet, er meget godt og sundt, og fordi der, i Udtalelserne om, hvad Bygningskunst overhovedet betyder for et Land og den foreliggende Sag for Danmark, er Ord, der ere vægtige og fortjene at høres og bevares.

Forfatteren har, som han siger, *»forbundet« sig med Brummer og Mørk-Hansen*, og som der Dritte im Bunde sammen med disse arbejdet med paa Løsningen af Opgaven i et Projekt, der samtidig med Piecens Fremkomst er udstillet i Winkel & Magnussens Lokale (Højbroplads 7), og som videre udvikler den Løsning, de nævnte Architekter havde fremstillet ved Konkurrencen, idet de dog nu tillige foreslaa Højesteret og Udenrigsministeriet indrettet i det gamle Ridehus', Hofteatrets og den kgl. Staldetats Bygninger; en Løsning, som ganske vist i meget forlader det oprindelige Program, men som det altid vil have sin Interesse at blive bekendt med, nu da der synes at røre sig et friere Syn, baade paa hvad der kræves ved de forestaaende, monumentale Arbejder, og paa hvad der tidligere var forlangt.

Det ligger saa nær, at naar man som d'Hrr. B. og M.-H. lægger Rigsdagsbygningen mod Ridebanen, da passer Staldene ikke længere som Rigsdagens nærmeste Omgivelser; men om disse gamle Bygninger godvillig, uden Protest lade sig omdanne til et helt andet Formaal, turde dog være meget tvivlsomt.

Imidlertid ville vi ikke komme nærmere ind paa dette Punkt saa lidt som paa Projektet i dets Helhed; vi have nemlig bragt i Erfaring, at der i Architektforeningen er ønsket Afholdelsen af et Møde i den nærmeste Tid om Christiansborg-Konkurrencen og hvad der videre er sket efter dens Afholdelse, paa hvilket Møde antagelig ogsaa de Skrivelser, vi omtalte i Bladets forrige Nummer fra Rigsdagens Formænd til Ministeren for de offentlige Arbejder og dennes Svar, ville blive drøftede. Da Diskussionen paa et saadant Møde kan antages videre at bringe meget omtaleværdigt Stof til Belysning af Christiansborg Slot og Rigsdagsbygningen, ønske vi foreløbigt at udskyde dette Æmne, til et eventuelt Referat af Mødet foreligger.

Men allerede nu betragte vi Dr. Bierfreunds Piece, til Trods for vore ovenfor fremsatte *meget vægtige Anker*, sammenholdt med Pressens Udtalelser og ikke mindst med Rigsdagsformændenes betydningsfulde Ord som et lykkeligt Vidnesbyrd om, at der vokser en levende Deltagelse frem i Landet om Betydningen af det Bygningsværk, der forestaar. Architekterne kunne kun glæde sig, hvis hele Folket efterhaanden lærer at omfatte Landets største Byggeforetagende med noget af den Kærlighed og Forstaaelse, hvormed Kjøbenhavns Borgere i en

Række af Aar have omfattet Opførelsen af Byens Raadhus; thi tydeligere end Grammofonen bevarer den menneskelige Stemme for Eftertiden, bedre end Litteraturen bevarer Slægtens sjælelige Rørelser og Billedhugger- og Malerkunst Tidsalderens Skønhedsbegreb, klarere end Lovene fortæller om Folkenes Samfundssyn, kan Bygningskunsten i sine store Værker samtidigt give Billedet af *alt* dette, af den samlede Kultur, som en levende Arv til Efterkommerne. Denne Mission er den alvorlige Architekt sig bevidst, den giver ham Følelsen af hans store Ansvar, men ogsaa af hans Ret.

KJØBENHAVNS RAADHUS.

Nedenstaaende Artikel af Etienne Avenard gengives her i alt Væsentligt i Oversættelse efter det ansete franske Kunstblad »l'art et decoration«, om ikke for andet, saa for at vise, med hvilken indgaaende Opmærksomhed man nu i Udlandet følger Udviklingen af dansk Kunst. Artiklen er paa Fransk ledsaget af en Række udmærket gengivne fotografiske Billeder af Raadhuset.

»Raadhuset knejser paa en stor aaben Plads mellem to meget brede Færdselsveje, af hvilke den ene, tilhøjre, grænser op til Tivolis Have og den anden skiller det fra nogle maleriske Huse med høje Tage, Rester af det gamle Kjøbenhavn.

Hovedlinierne i dets Architektur ere enkle. Façaden — en aflang Firkant — har ikke andre Fremspring end en smeddet Balkon med Stenplade og Konsoller og paa hver Side to smaa Udbygninger; den er gennembrudt af tre lige Rækker Vinduer. Den øverste Række, med 9-rammede Fag, betegner Bygningens »Beletage«. Skifertaget træder tydeligt frem, med en meget kraftig Udladning over Hovedgesimsen; Rygningen krones af en lodret Mur med Tinder, som fremhæves af 4 Smaataarne.

Paa Bygningens venstre Side hæver med en egen frejdig Linie det firkantede Klokketaarn sig, overvældende ved sin Stejlhed og Nøgenhed, hvilket pludselig øverst oppe giver Plads for en rig Udsmykning: paa alle fire Sider en italiensk Loggia med 3 Aabninger, der ovenover Uret, saa en Række blindede Buer, og endelig Spiret med sine Kviste og Klokker og øverst oppe Danmarks Krone*) og Hanen, som galer, 105 Meter tilvejrs.

Til det enkle Spil i Linierne svarer Farvernes sobre Harmoni. Kjøbenhavns Raadhus blander næsten udelukkende Brudstenens graa og hvide Farver med Murstenens klare og dybe, hvilken sidste danner Hovedbestandelen i Bygningens Konstruktion. Som i det danske Flag — rødt med det smalle hvide Kors — og i det samme Forhold, opliver og hæver den hvide Farve den lidt tunge røde Tone. Bygningens stærke og roligt virkende Underbygning dannes af graa Granit. Den hvide Sten træder frem i de lange Striber over Underbygningen, i Buen om Hovedindgangen, i Posterne i Vinduerne og Blindingerne i Buerne over samme, i den brede Frise under Hovedgesimsen, i Tagmurens Tinder, Smaataarnene og endelig i de lette Loggiaer, der tabe sig højt oppe under Klokketaarnet.

*) Forfatteren forveksler Byens og Landets Vaaben og Krone.

Paa Hæderspladsen ses en Figur af drevet Kobber, fremstillende Bisp Absalon, Byens Grundlægger: et smukt Arbejde, men noget for tungt, som det er anbragt her over en lidt for mager Balkon. Paa Taget straaler Guldet i det Skjold, der bærer Danmarks Vaaben: de tre Taarne under Stjernen og den tiltagende Maane og over de tre Bølgelinier, der betyde de tre Bælter.

Farvevirkningen er ypperlig, den smelter saa godt sammen med den lange Vinters graa Himmel og med det lette danske Foraars og den foraarsagtige Sommers altid milde Lys. Den monumentale Bygning virker slet ikke fremmed mellem de gamle og ny Bygninger, der omgiver den.

Set i Afstand giver Architekturen et Indtryk af Sluttethed, der paa engang er fornøjeligt og strengt. Strenge ere de store Linier ved deres Soberhed, deres Symetri og Retliniethed og Fladerne ved deres Nøgenhed og tilsigtede Mangel paa Fremspring. Men Øjet fryder sig ved Tindernes brudte Linier og ved Taarnenes Spir, og det aner, at selv om Fladerne mangle Fremspring, ville de dog, set nærmere, frembyde en fornøjelig Afveksling i Fordelingerne i Murværket og Udsmykningens Enkeltheder.

Til Trods for at en italiensk Campanile er overbygget med et gotisk Spir, til Trods for disse Skorstensrør, hvis Forklædning som Borgtinder synes os en meget ironisk Indrømmelse til det overleverede Symbol for et Raadhus, til Trods for Vinduesaabningernes akademiske Regelmæssighed, der giver Façaden Præget af en noget stiv, borgerlig Værdighed, er Indtrykket ikke desto mindre samlet og stærkt; Martin Nyrops Værk er et karakterfuldt Monument.

Endnu er Kritikken tilbage, men den vil uden Tvivl forme sig og træde frem ved en Prøvelse af Enkelthederne. Architekten har imidlertid lagt en saadan kraftig Originalitet for Dagen, at enhver Tanke om Ordet »Kopi« er udelukket, til Trods for det Sammentræf, der er i hans Værk med forskellige traditionelle Elementer.

Det, der er mest kunstlet i Façaden, og hvad der bevirker, at den kun lidet svarer til den Opfattelse, man næsten overalt i vor Dage gør gældende, navnlig hvor der tales om et offentligt Bygningsværk af saadan Betydning, er, at dens Skønhed er alt for matematisk eller rettere talt geometrisk. Denne er opnaaet ved harmoniske Virkninger i Forholdene og ved Symetri og lader ikke Bygningens indre Organisme komme til Orde i det Ydre, som den burde. Man maa forudsætte Organismen afpasset efter sit Formaal, og det vilde da være naturligt, at de Dele af samme, der træde frem i det Ydre, fik saadanne Former, at de svarede til de samme Deles Betydning og Formaal i Bygningens indre Økonomi. Men dette er ikke altid Tilfældet. Man betragte f. Eks. de to Karnapper, som paa Forsidens Ydre straks tiltrækker sig Opmærksomheden. Man har her Ret til i Bygningens Plan at vente en tilsvarende, fremtrædende og karakteristisk Disposition, og saa har de dog ingen anden Bestemmelse end at forstørre to smaa Værelser, af hvilke det tilvenstre har Adgang til Biblioteket og det tilhøjre til Magistratens Forsamlingssal.

Paa samme Maade skifter ganske vist Vinduernes Størrelse efter de forskellige Etagers Betydning, og Vinduerne i »Beletagen« fortæller dette tydeligt nok, men i den enkelte Etage forhindrer Architektens Tragten efter Symetri ham i at lade Dispositionerne i Planen komme til Orde i det Ydre. Festsalens Karakter

og Betydning føles ikke tilstrækkeligt i Façaden; Salen faar sit Lys fra 8 store Vinduer med svære Stenrammer, men Vinduer af samme Form fortsættes ogsaa hen over hele Hovedfaçaden, forbi Tagnedløbene og hen paa Sidefaçaderne og tjene til Belysning af Forstuer og andre Sale, der have langt ringere Maal og Betydning.

Virkningen af Karnapperne er maaske behagelig, men i alt Fald noget tung, og denne lange Række Vinduer nok elegant, men ogsaa noget ensformig; jeg mener kort sagt, at Hovedindtrykket her lader noget tilbage at ønske i Retning af Friskhed og Liv. Det er naturligvis det samme, som de mene — særligt danske —, der finder, at Façaden er noget upersonlig og kold.

Dekorationen er fra mange Synspunkter interessant. Architekten har forstaaet med beskedne Stoffer at opnaa meget afvekslende og heldige Virkninger.

Paa tusinde Maader sætter han huggen og brændt Sten sammen. Han anvender undertiden Brudstenen til Beklædninger, glat med flad Overflade, undertiden med ru Flade, knebent nok afrettet og dannende grovt Kvaderværk, og hvad Murstenen angaar, forstaar han beundringsværdigt at faa den til at virke ikke alene ved Sammensætningen og Spillet i Farverne, men ogsaa ved den Maade, hvorpaa den indmures. Man finder den forskelligt benyttet i hver Etage, paalangs i tynde vandrette Skifter, som Straaler i Buerne, i Mønstermuring paa utallige forskellige Maader; man kan iagttage dette mange Steder.

Vi ville nu gaa ind ad Hovedindgangen. Vestibulen afsluttes med en Portal med to Murstensbuer, hvori Kiler af huggen Sten. Portalens Præg er ganske romansk — altfor romansk — man har ikke engang undladt at fortsætte Rækken af de Figurer, der ere anbragte i smaa Nischer paa Døroverliggeren hen paa Buepillernes Forkrybninger. I Tympanon er fremstillet Byens første Raad, under Overskriften: saa er By som Borger. Paa den Pille, der understøtter Overliggeren sidder en Skytsjomfru, der i sin Favn holder Byens Taarne; dette Relief, malet med livlige Farver, er udført af Agnes Slott-Møller. Det giver som Architektur betragtet Portalen et archaisk og religiøst Præg, om hvis Berettigelse der kan strides.

Det er nu aldeles ingen Kirke vi herfra træde ind i, det er i en stor glasdækket Hal, straalende i Hvidhed. Det første Indtryk er Overraskelse og Glæde over pludselig at befinde sig i al dette Lys og denne Fornøjelighed. Tilhøjre, tilvenstre og bag os Hallens tre Sider, ens i Konstruktion og Udsmykning. Væggene er af en lys Stenart, hvor Murstenen kun hist og her er indflettet for at spille en underordnet Rolle; i Stuen og paa 1. Sal er der Vinduesaabninger ind mod Hallen, de paa 1. Sal føre ind til en elegant og fortløbende Korridor. Men hvad der fængsler og glæder Øjet mest er en Kolonnade, som i anden Etage løfter sig høj og let; Søjlerne i denne bæres af et Brystværn i en Buegang, hvis høje Egetræspaneler man skimter med Døre, der føre ind til Raadhusets fornemste Lokaler.

Langt mere end de Palmetræer, der ere opstillede i Hallen, vækker den hvide Tone i de hugne Stens skiftende Udsmykninger den behagelige Følelse hos Beskueren, at han er kommet ind i den indre Gaard i et eller andet maurisk Palads; og denne Følelse staar ikke i Modstrid med de to Hjørnefontæner,

hvor under en lille Søjle, anbragt i det indadgaaende Hjørne, en Vandstraale pladsker ud af et Løvehovede ned i en ottekantet Skaal.

Lige over for os er en Bygningsfløj i hvis anden Etage Borgerrepræsentanternes Sal findes. I Stueetagen fører til højre og venstre to mægtige Rundbuer hver til sin Trappe, den ene Præsidentens, den anden Borgernes. I Buernes Lysninger to dejlige Friser af brændte glaserede Fliser udførte af H. KÄHLER efter HANSEN REISTRUPS Tegning; den ene fremstiller forneden Havet, hvori Fiskene svømme, og derover i gentagne Motiver Maager, der slaas om en Aal, den anden viser Krager, der flyve over en Sø og et dansk Landskab. Over disse Portbuer tilhøjre og venstre for Borgerrepræsentanternes Sal er der to Loggiaer, hvis Murstensbuer bæres af Smaasøjler, som man vel skal lægge Mærke til formedelst Kapitælernes Planteornamenter.

Man maa med Henblik paa Raadhusets Udsmykning og Dekorationer saavel ud- som indvendig paa det varmeste beundre den stærke, nationale Følelse, som gennemtrænger dem næsten overalt, selv hvor den kunstneriske Form ikke er absolut fri for tidligere og fremmed Paavirkning. Motiverne ere øste af fire Kilder, alle lige danske med forskellige Navne: Sagnet, Historien, Nutidslivet og Naturen.

Fra Sagnet har HARALD SLOTT-MØLLER hentet Tanken til de to Reliefs, der ere skaarne i Overfyldingen af en af Dørene i Galleriet ved Hallen; de fremstille, det ene Munkens Møde med Fuglen, det andet Munken, der i en saadan Grad er grebet af Sangens Skønhed, at han i hundrede Aar glemmer at vende hjem til Klosteret. Det er umuligt her ikke at genkende — forøvrigt glimrende fortsat — vor Middelalders Billedskæreres Digtersjæl, ja endogsaa Fremgangsmaaden i deres Komposition, de der smykkede vore Kirkeporte. (Se i Reims Ynglingen, der sover mellem Vinrankerne, eller i Amiens Mennesket, der drømmer mellem Blomsterne.)

Af Sagnet, med den Fantasi det begunstiger, er tusinde andre Enkeltheder beaandede; paa Siderne af en Port er der hugget to Billeder i Stenen, det ene en Havfrue som støtter sin højre Haand paa Maven, medens hun med venstre løfter en Sten, den anden en Havgud, »en Nøk«, som har Tang paa Brystet og ogsaa, men med begge Hænder, holder en Sten over sit Hovede. Maaske bringe de to deres Skærv til Husets Opførelse? Ikke fjernt fra dem danner Djævelen, eller en Djævel, med Halen mellem Benene, en Del af et Vinduesgitter.

Her skal ogsaa omtales de komiske Figurer, der knytte sig til den samme Slags Folkesagn; en af dem kroner en Afvisersten ved et Façadehjørne, hvor den med aabent Gab — indbyder Gadedrengene i Forbigaaende til at stikke Haanden ind deri, hvad jeg selv har set dem gøre, og presiderer, naar der er tilfældige Deltagere til et Spil »Hunden og Haren«, som er indridset af Architekten i en bred Stenbænk forneden. Det er endelig ogsaa delvis fra de skandinaviske Gudesagn i Eddaen, at Frølich laaner sine Æmner, hvad enten han i en Fylding af brændt Ler fremstiller Kæmpen Egir, det vilde Havs Gud og hans ni Døtre, Bølgerne, eller han tegner i Mønsteret til en Vævning en Helts Kamp med Bjørnen.

Historien genfødes ved Sagnets Side i Raadhusets Dekoration som en anden Tilkendegivelse af den nationale Overlevering. Paa Forsiden er der ikke blot

Absalons Billed, udført af Bissen, men ogsaa paa Taget nedenfor Murtinderne de seks Statuer af tidligere Tids Vægtere af AARSLEFF.

I det Indre forestiller paa Borgertrappen det store Vægmaleri af EM. VIGELAND Kjøbenhavn 1611. I Hallen over Søjlerne i Buernes Fødselspunkt Hovederne af Borgmestre og berømte Mænd (f. Eks. Thorvaldsen) udførte af BUNDGAARD. Under Søjlerne paa Balustradernes hvide Frise findes Indskrifter af Byens Historie til vore Dage og i Medailloner danske Kongers Vaaben. En Smule formeget overalt, og lidt oftere end man skulde vente, ses Byens Vaaben.

Vi saa det i det Fri paa Tagrenden, paa Balkongitteret, det findes over Porte og Vinduer. I det Indre gense vi det paa en Trapperampe, paa en Rude og Kronerne i Borgerrepræsentantsalen, paa et Søjlehovede, Stolerygge, lige indtil paa Dørnøglerne, paa Pladerne ved Varmekanalerne, paa en Borgemesters Stenhalstørklæde. Jeg forbigaar en Mængde Steder, som jeg desuden ved, og andre som jeg ikke kender. Skytsjomfruen, som troner paa Forhallens Stenpille, holder de tre Taarne ind til sit Hjærte, og der er de ikke ilde anbragte, men jeg har ogsaa set dem huggede paa Halen af en dansk Hund, og det er dog maaske lidt for overdrevet.

Men lad os mindes vort: *fluctuat nec mergitur.*

Raadhusene ere som alle andre stolte af deres Vaaben, og man maa blot bekvemme sig til at se bort derfra.

Jævnsides Sagnet og Historien, som ere Overlevering, finde vi ogsaa Nutidslivet og Naturen som Spørgsmaal af Interesse, forbigaaende eller blivende. Forsiden havde Vægterstøtterne, Bagsiden viser en Politibetjent og en Brandmand, over Døren til Bogsamlingens Læsestue har P. S. KRØYER malt Architekterne NYROP og hans Medhjælper JØRGENSEN i Samtale med Murerformanden. Jeg taler ikke om de talrige Ornamentmotiver, som ere grebne ud af det daglige Livs Scener. Jeg skal kun anføre et Eksempel, saa uventet, at det fik mig til at spærre Øjnene vidt op: det er Anvendelsen af en Thepotte mellem to Kopper, der smykke Buespejlet over et Vindue. Jeg kan kun forklare mig denne Mærkværdighed ved Hensynet til den kjøbenhavnske Porcellainsfabriks sociale Betydning.

Paa Borgertrappen har Slott-Møller fremstillet i Træ, ved Niels Hansen, Arbejderne i de vigtigste Bygningsfag, som sikkert mere end Trolde og Sirener have bidraget til Raadhusets Opførelse; Tanken er udmærket og Arbejdernes Stigen ogsaa malerisk. Men mere end Haandværket og Menneskenes Gerning har Naturen og da særlig Livet i Naturen befrugtet Raadhusets Kunstneres Tanker. Dyr og Planter, som de ere og stiliserede, live næsten overalt op i Ornamenter og Dekoration. Vi har set Kählers Keramik med dens Hav, Fisk, Maager og Krager; vi genfinde de hvide Maager paa hvid Bund paa et Trappeloft og Fiskene, dygtigt udskaarne, paa en Bordfod. Danmark er omgivet af Vand, de danske leve for en stor Del af Havet, og Kjøbenhavn ligger ved Sundet. Det er da naturligt, at Havets Liv gentager sig i dets Raadhus.

Udfra dette Syn blive ogsaa de to Isbjørne berettigede, ja faa næsten Karakteren af en nødvendig Dekoration, hvilke skille deres Silhouet udfra Forsidens Tagflade, og ogsaa den anden Bjørn, som i den aabne Gaard, midt i Bindesbølls Kumme, rejser sig med aabent Gab under det kvægende Vandpladsk. Og paa Bagfaçaden vise to liggende Hvalrosser deres spidse Tænder; tæt ved Porten

med Havmanden danner en Krabbe og en Søstjerne Underlag for to Piller; i en Forstue breder en Frise sig med malede Søstjerner og Tang; i Bogsalen bære forgyldte Blæksprutter Loftsbjælkerne, medens de holde Søstjerner i deres Fangarme. Havets Verden har erobret Raadhuset. Jorden og Luftens Verden kæmpe dog med om Pladsen. F. Eks. den lille Dør, hvor Hjorten og Hinden gnave paa Træets Grene, i hvilke Duerne gynge, de Duer, der flagre om Raadhuset. Og Hjortene er de samme, der græsse saa talrigt og fredeligt i de dejlige Skove i Kjøbenhavns Nærhed, og Grenene, af hvilke man naturligvis kun ser lidt, ere Bøgens, det Træ, der er saa dansk, som man kun kan ønske sig det. Gavlen over en anden lille Dør viser en Høne, som under sine udstrakte Vinger bjærger en hel Række Kyllinger; ogsaa det har en Hentydning til den stærke Landbrugsproduktion i Danmark. Jeg har allerede nævnt den danske Hund; der er to huggede paa Endepillerne af Balustraden, der afslutter Terrassen foran Raadhuset; de ere endnu mere danske end deres Navn angiver, thi jeg har set, hvorledes deres Snuder ere blevne sorte af de Kærtegn, de Forbigaaende give dem, — det er dog et uomstødeligt Bevis paa folkelig Yndest.

Der er ogsaa andre Dyr: Duer, som bære Hjørnevolutten i Smaasøjlers Hoveder med en Skarnbasse, hvis Følehorn yndefuldt ere bøjede tilbage mod Søjlehovedets Dækplade; og istedetfor disse paa et andet Søjlehovede Fuglehoveder og en Mus; i Lysningen af en rundbuet Port er et Bas-Relief med Aks, midt blandt hvilke der sidder en Frø, en Mus, en Fugl og et Firben. — Altsaa, ingen af de udenlandske, ædle Dyr, men almindelige Skabninger, de levende Dyr, der færdes paa dansk Jord, og som ogsaa have deres naturlige eller dekorative Skønhed.

Og saa Planterne! Vi har set Træet; vi har set Munken midt mellem Blomsterne og saa nylig Kornaksene. Øverst paa en Trappegang brede to modelerede, mægtige Skarntydestængler sig overdaadigt. Vi finde som Maleri eller i Stuk paa Murfladerne Roser, Gaaseurt og hele Ranker af Løvværk. Men intet Sted er Planteornamentet maaske anvendt med lykkeligere Haand end i Søjlehovedernes Udsmykning. Kunstneren har forstaaet ganske udmærket og saare naturligt at benytte saavel Bregnens udfoldede som dens sammenrullede Blade; og han har saaledes i sine nærmeste Omgivelser foretaget de Studier i Naturen, med hvilke han har forstaaet at frembringe en saa ny og saa fyldig Virkning.

Kort sagt, mere end Nutidslivet, mere end Historie og Sagn er selve Naturen blevet benyttet til at skabe Raadhuset et Smykke, der har et virkeligt dansk Præg. Det er et Vidnesbyrd, som skal gives, og som dog ikke udelukker nogen Kritik af det samlede Anlæg og af Udførelsen i Enkelthederne; vi kan her ikke komme mere ind derpaa, end vi ere komne. Vi skulde da have bedømt, ikke alene Nyrops eget Værk, men ogsaa en stor Mængde Kunstneres, hans Medarbejdere, af hvilke vi allerede i det ovenstaaende have nævnt en Del. Det er ikke det mindst beundringsværdige, at en saadan Skare udmærkede Arbejdere have kunnet arbejde med Udbytte uden Skade for Helheden paa et Værk, hvis Architektur han alene har skabt, og som er og vil vedblive at være en af de store Tilsyneladelser i Nutidskunst.«

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Nogle Oplysninger om Mønsterbeskyttelse i Danmark. Lehmann & Ree, Patentbureau. Et lille Skrift, som i let tilgængelig Form giver Oplysninger om Loven for Mønsterbeskyttelse, der traadte i Kraft d. 1. Oktober 1905. Heftet — som paa Forlangende udleveres paa ovennævnte Patentbureau — er særdeles praktisk anlagt og indeholder tilsyneladende særdeles nyttige Oplysninger.

FORSKELLIGT.

Kammerherre F. Meldalhs Vaabenskjold er nu ophængt i Frederiksborg Slotskirkes Ridderkapel. Skjoldets Valgsprog er »repos ailleurs«, det er firdelt med et Midterfelt, paa hvis blaa Bund ses en Passer og en Trekant; i de øvrige Felter er afbildet Frederiksborg Slot paa Sølvbund, en heraldisk Guldlillie paa rød Bund, 2 Bier og et Hjul paa gylden Bund og paa et Felt delt i to Dele Marmorkirken paa blaa Bund og Charlottenborg paa Sølvgrund.

Industriforeningens Generalforsamling valgte Fredag d. 29. September Fabrikant CARL RUBEN og Architekt EMIL JØRGENSEN til Medlemmer af Repræsentantskabet, af hvilket d' Hrr. Direktør H. BING og Fabrikejer STEFFENSEN vare udtraadte. Repræsentantskabet valgte senere Professor C. NYROP til Formand og Fabrikant R. FRAENCKEL til Næstformand.

Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder har udsendt Beretning om sin Virksomhed i det forløbne 30te Aar; den har været besøgt af 138 Elever i Dagklasserne og 38 i Aftenklasserne. Tilgangen af nye Elever har været 44, hvoraf en fra Norge, en fra Sverrig og to fra Rusland. Foruden nogle morsomme Billedgengivelser af Eleverne i Arbejde af forskellig Art indeholder Beretningen en Mængde Udtalelser fra forskellige Virksomheder, hvor Skolens tidligere Elever have fundet Beskæftigelse baade ved Porcellænsmaling og Modelering, ved Gravering, Guldsmedderi, ved Mønstertegning for Vævere og for Broderihandlere, ved Fotografering, Gobelinsvæveri og Guldsyning, ved Lærervirksomhed og Bygningstegning o. s. v., og fra Lederne af alle disse Virksomheder udtales det, at man har haft megen Gavn og Glæde af denne Medhjælp. Det maa være Skolens Ledere en væsentlig og fornøjelig Støtte i deres Gerning, saaledes at vide sig i levende, nyttig Samvirken med selve de Industridrivende.

Til Konkurrencen om det nye Krematorium er indkommet 34 Projekter, som efter Bedømmelsen vil blive offentlig udstillede i den fri Udstillings Bygning, hvorom der vil blive givet nærmere Meddelelse.

Katalog. Firmaet SOPHUS BERENDSEN, Aktieselskab, har udsendt 3die Udgave af dets kendte »Normalalbum«; denne Udgave betegner en betydelig Forbedring og Udvidelse af de tidligere Udgaver.

Foruden Beregning over de sædvanlige Normalprofiler af I- og U-Jærn findes der ogsaa en fuldstændig Tabel over den nye Serie bredflangede I-Jærn, de saakaldte »Differdinger«-Bjælker, og dette Firmas Album er — saavidt vi ved — det eneste danske, vedrørende disse ofte benyttede Profiler.

Stoffet er anskueligt ordnet, saaledes er f. Eks. alle Inertimomenter og Modstandsmomenter, i Modsætning til i de tidligere Udgaver, anførte sammen med og paa samme Side som Tabellerne over Bæreevnen, saa at man ikke behøver at slaa op paa to Steder for at faa Oplysninger om det samme Profiljærn.

I Tabellerne over Søjler findes ogsaa de bredflangede Bjælker anførte. Disse frembyder store Fordele, idet man uden Nitning kan danne valsede Søjler i et Stykke, tilstrækkelig stærke til at bære selv meget betydelige Belastninger.

Afsnittet om Søjler sluttes med en Tabel over støbte Underlagsplader, der synes at være meget praktisk at anvende.

Vi skal henlede Opmærksomheden paa en ny i Albumet indsat, let overskuelig Tabel, hvor enhver straks og uden Udregning kan finde, hvilket Bjælkeprofil der skal anvendes, naar Spændvidden og Afstanden mellem de enkelte Bjælker er givet. Denne Tabel vil være særlig nyttig for dem, der ikke er vant til at tumle med Udregninger af Staalbjælker, og vil i det hele taget være til megen Hjælp, hvor man i en Fart skal tage Bestemmelse om, hvilke Bjælker man skal anvende, ligesom Omsætningstabellen fra Fod og Tommer til Meter ogsaa er særdeles nyttig*).

Vedrørende de andre Profiljærn bemærkes Tabellerne over Z-Jærnene, idet man her har taget Hensyn til disse Jærns Anvendelse som Aase i Tagkonstruktioner efter de forskellige Tagheldninger.

Tabellerne over Bølgeblik har en Del nye Profiler med smaa Bølger, og Bæreevnen er i Modsætning til tidligere Udgaver ansat pr. Kvadratfod, saaledes at man ingen Beregning behøver at gøre for at finde, hvilket Profil man skal anvende.

Albumet slutter med en Række praktiske Tabeller til Om- og Udregning af Metermaal og Vægt etc., der sikkert vil blive til stor Nytte.

Der er tilsyneladende ikke skyet noget Offer, hverken med Hensyn til Arbejdet eller Udstyrelsen, for at fremstille en nyttig Haandbog saavel for Architekter som for Ingeniører og for enhver, der har med Bygningskonstruktioner at gøre, hvilket saa meget mere bør paaskønnes, da Bogen saaledes fremtræder som en virkelig, sikkert kærkommen Haandbog for alle, der har med Beregninger af Jærn at gøre.

*) »Architekten« har i VI Aarg. Pag. 475 en lignende Tabel.

Architektforeningens Sekretær, Hr. Architekt A. Lauritzen, er fra den 17. ds. flyttet til Poul Møllers Vej Nr. 7. Telf. Godthaab 227 y.

Architektforeningens Regler til Bestemmelse af Architekthonorar kan ved Indsendelse af 25 Øre i Frimærker faas hos Foreningens Sekretær.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — **Redaktør:** Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 21. OKTOBER 1905
8. AARGANG № 3

MODERNE FINSK ARCHITEKTUR.

I.

Finsk Kultur og Kunst har altid mødt Interesse og Forstaaelse i Danmark. Fra vor Ungdom har vi elsket Runebergs og Topelius Digtninge; vi har i en modnere Alder levet os ind i Tavaststjernas Finland og fundet hans Skikkelser gengivne i Albert Edelfelts Malerier.

Er vi end saaledes ret godt kendt med finsk Litteratur og Malerkunst, kan det samme ikke siges om finsk Architektur. Ikke alene af den Grund, at den ikke er saa let tilgængelig for os som de andre Kunstarter, men ogsaa fordi den først i den sidste Tid har faaet et selvstændigt Præg.

De Architekter, der virkede for et kvart Aarhundrede siden, havde saa godt som alle faaet deres Uddannelse i Sverige.

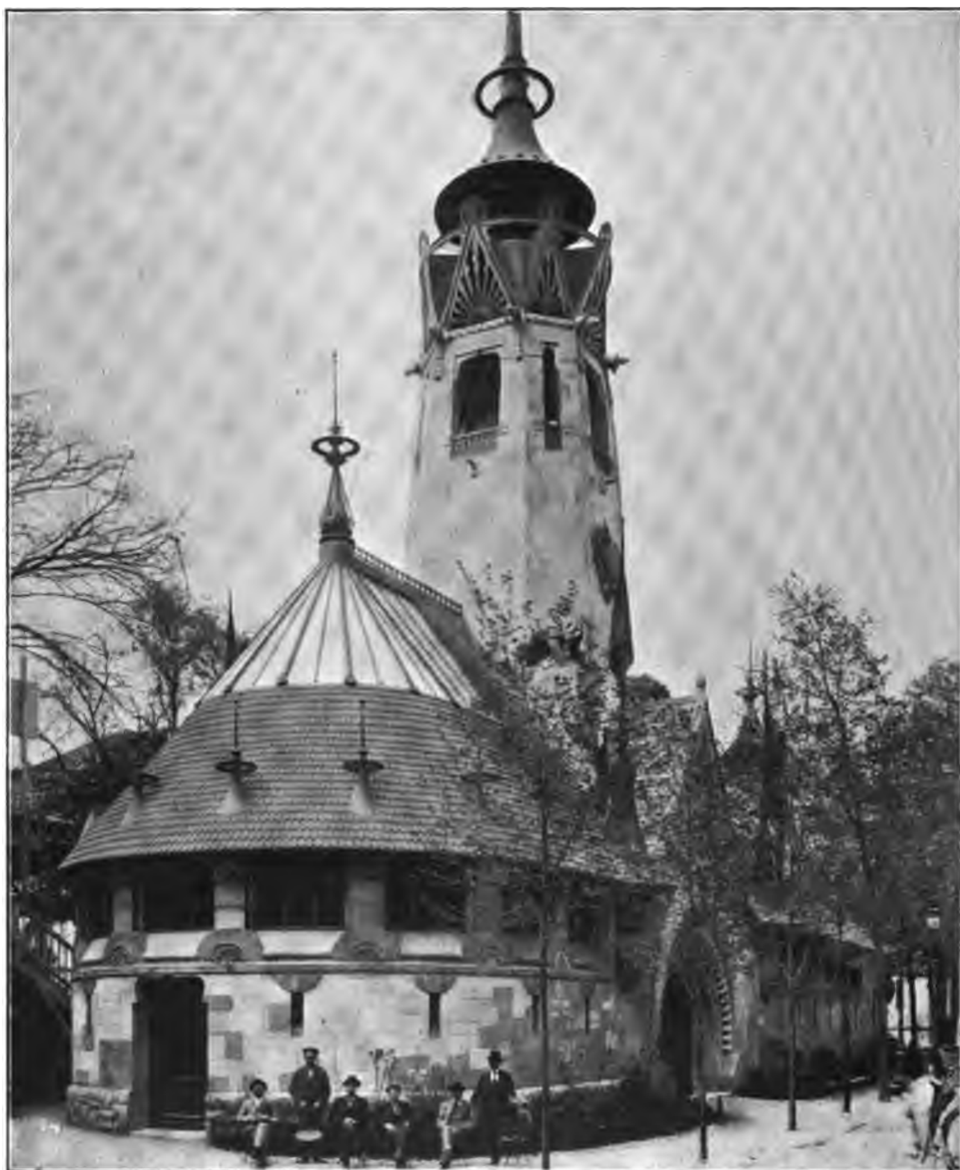
Det er svensk Architektur, og da især den Scholanderske Skole, som præger den finske Bygningskunst i Begyndelsen af Firserne i forrige Aarhundrede.

De betydeligste af de finske Architekter paa denne Tid, Sjöström og Th. Höjer, havde begge faaet deres Uddannelse paa Akademiet i Stockholm. Noget egentligt svensk Præg kan man ganske vist ikke sige, at deres Bygningsværker har faaet. Baade Sjöström og Höjer var, som de fleste andre europæiske Architekter paa den Tid, universelt anlagte og benyttede snart den ene, snart den anden Stilart til deres Arbejder.

Den saakaldte »Højerske Stil« er saaledes en vel gennemført Blanding af den romanske, gotiske og florentinske Stil. De fleste af dens Bygninger kunde lige saa vel være opførte i Wien eller Berlin; ingen af dem har noget finsk nationalt Præg.

Det samme gælder Nystrøms tidligere Arbejder. I hans Bygninger for Statsarkivet og Stænderhuset i Helsingfors finder man saaledes Motiver baade fra antik romersk Architektur og fra Palladio. Gripenberg, K. A. Wrede og S. A. Lindqvist dyrkede Rennæssancen, hos W. Aspelin finder vi en Blanding af romanske og gotiske Former, og saaledes er det gennemgaaende hos alle Architekter til godt hen i Halvfemserne i forrige Aarhundrede. Selv om der ogsaa nu og da kan findes et Tilløb til noget selvstændigt hos en eller anden, saa nødes han altfor ofte til at tvinge og baste sin Kunst af de overleverede Former, der i atlfor mange Tilfælde havde ført til, at Bygningernes Ydre slet ikke kom til at svare til deres Indre.

I de sidste Aar af forrige Aarhundrede arbejdede der sig imidlertid en anden Opfattelse frem. Man begyndte med at opstille den meget billige Fordring, at det ydre af en Bygning saavidt muligt skulde være et Udtryk for det

FINSKE PAVILLON
I PARIS 1900.

ARCHITEKTER
GESELLIUS, LINDGREN, SAARINEN.

indre. Indenfor Architekturen var denne Fordring et af Trinene fremad mod Opfyldelsen af det Krav paa Sandhed i Kunsten, som allerede i 80erne havde vundet Herredømmet indenfor Litteraturen og de bildende Kunster — først i Maleriet og noget senere i Skulpturen. Realismen eller Naturalismen i Architek-

turen kom saaledes ret sent til Finland, men til Gengæld saa meget stærkere. Et andet Skridt henimod Virkeliggørelsen af dette Krav paa Sandhed var Fordring paa eller Ønsket om, at det naturlige, det »ædle« Materiale fandt Anvendelse i Stedet for den megen Gibs og Cement, som det foregaaende Tidsrum havde anvendt til Dekoration af Façaderne. I Sammenhæng hermed staar endelig ogsaa Forlangendet om Enkelthed i Formerne, den Enkelthed, som paa en naturlig Maade muliggjorde Anvendelse af forhaandenværende nyt Materiale. Saaledes var i store Træk Programmet, det laa i Luften, kom ad hundred Veje, men først noget senere skulde det klares og forstaaes i hele sin Rækkevidde.

Udførelsen af de første Forsøg herpaa skete i Finland gennem svenske Kræfter. Firmaet GRAHN, HEDEMAN & VASASTJERNA havde faaet overdraget at give Tegninger til et Hus for Ejendommen Nr. 1 i Østra Henriksgatan. Paa denne Tid, 1896, havde de imidlertid optaget to Architekter fra Stockholm, J. SETTERGREN og K. BOMAN, som begge med Udmærkelse havde gennemgaaet Kunstakademiets Treaarskursus, en Fortsættelse af den tekniske Højskoles Architekturafdeling. Det blev Settergrens Opgave at komponere Façaden til det senere Argos. Han havde da nylig arbejdet hos en af den svenske Bygningskunsts Stormænd, og man kan derfor heller ikke undres over, at han nu løste sin Opgave under stærk Paavirkning af den Skole, han havde gennemgaaet, og at Argos' Hus udførtes i Frants den førstes slotslignende Loirestil og blev en kendelig Reminiscens af det Bünsowske Hus ved Strandvejen i Stockholm. Men det havde ikke været alle givet med saa fin en Kunstforstand og saa godt at overføre disse for Finland fremmede Enkeltheder, dertil behøvedes Settergrens architektoniske Uddannelse. En anden Grund til, at dette Hus blev en Milepæl i Udviklingen, er den Omstændighed, at der til det for første Gang blev anvendt naturlige Sten i Façaden, nemlig Kalksten fra Yxhult i Sverige. En væsentlig Fejl hæfter imidlertid ved denne Bygning. Vinduerne, som her for første Gang i et Købstadshus paa en utvetydig Maade retter sig efter Rummene, ere noget for store og klodsede i sine Flader til ikke at virke forstyrende.

HUS I HELSINGFORS, KØBMANDSGATAN 7. ARCHITEKTER GESELLIUS, LINDGREN, SAARINEN.

Et senere Arbejde fra samme Hænder findes i Nylandsgade Nr. 7 med en

Blanding af Former fra Gotiken og Renæssancen. Nogen større Betydning har det iøvrigt ikke uden i Henseende til de udmærket fine Detaljer i Kalkstensportalerne. Desto mere lægger man Mærke til det næste Arbejde, Wasa Bankens Hus fra 1899, hvoraf Hovedpartiet, den nordre Halvdel, helt er beklædt med den smukke Sandsten fra Orsa og Resten med Lister og Vinduesoverliggere af samme Materiale. Her har Settergren i Façaden skabt et Værk i historisk Stil, som giver Vidnesbyrd om et ikke sædvanligt Blik for Massefordeling og Detailudførelse og viser, hvilken udmærket Skole, Settergren har gennemgaaet. Expeditionssalen derimod har intet af Façadens spansk-venetianske Stil, men er en fri Komposition med prunkende Detaljer i den sædvanlige Renæssanse, ganske vist her meget fint behandlet.

Af Arbejder, hvori K. Boman fik Lejlighed til at vise sin Smag og sine Evner, maa nævnes Nr. 24 i Annegatan og Nr. 21 i Boulevardsgatan, begge Huse opførte i en Slags Barok. I den sidste Bygning har han dog ikke helt ud været i Stand til at tøjle Masserne.

Nogle Aar efter indtraadte den svenske Architekt G. Lindberg i Firmaet, og fra denne Tid stammer en hel Række betydelige Privatbygninger, Fabriker, Forretningslokaler m. m.

Af de senere Arbejder lægger man særlig Mærke til Bygning Nr. 13 i Boulevardgatan, Nr. 5 i Nylandsgatan og Nr. 21 i Michaelgatan; den første af disse Bygninger er et usædvanligt »rent«, enkelt og dog monumentalt Vaaningshus, den anden er i meget karakteriseret af de samme Egenskaber og delvist prydet af ædelt Materiale, Granit og Kobber. Den tredje Bygning, Fennina, er et vel gennemført Stilprodukt i Wienerbarok. Hvad den anden af de her nævnte Bygninger angaar, saa kan man dog ikke undgaa at lægge Mærke til, at Architekterne aldeles ikke har taget Hensyn til den ældre Del, det gamle Kaleva. De to Slægtninge i samme Gaard skille sig i høj Grad fra hinanden, ikke alene i Stilen, hvilket jo har sin naturlige og berettigede Grund, men ogsaa i Sammenhængen. Man kunde have ønsket, at det højre Midterparti i den nye Bygning havde udstrakt sig lige til Brandmuren, for ikke at blotte en saadan Flade, som paa Grund af de Tidsforhold, hvorunder den byggedes, ikke var beregnet paa at staa nøgen for alle Tider. Et aldeles modsat Forhold findes ved et af Firmaets nyeste Arbejder, det endnu ikke færdige Hus ved Kasernetorvet, Norra Magasinsgatan Nr. 7, som rejser sin Gavlvæg højt over Telegrafvæsenets Hus i Stedet for, at en Sammenarbejdning kunde have været udført ved Hjælp af et tilsluttende Tag og en mindre Gavlvæg, hvad der utvivlsomt ogsaa vilde have været til Fordel, ikke alene for den nye Bygning, men ogsaa for Helheden i Torvets Omgivelser, saa vidt en saadan er mulig nu.

Egentlig burde Opregningen af Firmaets Arbejder have været afbrudt, for at flere af de seneste Bygninger kunde være bleven nævnede. Disse ere næsten allesammen paavirkede af en ny Strømning indenfor den finske Architektur, en Fortsættelse af den allerede nævnte, ikke mindre indgribende og ikke mindre betydende end denne, men hvis Ophavsmand maa søges paa et andet Felt.

Ligesom i saa mange andre Lande har Prisæskningsideen vundet megen Tilslutning i Finland, og indrømmes maa det, at rigtig fulgt og tilpasset, er den et ypperligt Middel til at vinde de bedste Resultater og til at bringe Evner

frem, som maaske ellers længe vilde være komne til at leve i det skjulte. Allerede 1894 havde Lars Sonck, endnu kun Polytekniker, blandt tyve prisæskende erhvervet første Præmie for Tegning til en ny Kirke i Åbo. En anden,

CORPS DE LOGIS
I SAAR-MERIJOKI I KARELEN.

ARCHITEKTER
GESELLIUS, LINDGREN, SAARINEN.

ganske vist paa Grund af Opgavens Art betydelig mindre Sejr, skulde tvende af det polytekniske Instituts Elever vinde i Fællesskab. Opgaven gjaldt Udførelsen af Skitser til et Vaaningshus paa Skatudden, som ogsaa senere blev udført efter de noget ændrede Tegninger. Dette Hus er af megen Interesse, paa Grund af de mange nye Motiver, det viser: foruden de frie Vinduesafstande, en Mængde

smaa Gavle og Taarne, et Tag, der behandles som et Parti af Betydning (indtil da i Almindelighed anderledes, som et nødvendigt Onde), endvidere nye Former for Vinduesbuer af vekslende Udseende samt for Dekorationen: indenlandske Plantemotiver. De tre Elevprisvindere var H. Gesellius, A. Lindgren og E. Saarinen.

Næppe var Bygningen færdig, inden de vandt en ny Sejr, som skulde være af stor og indgribende Betydning og blive, kan man sige, en evropæisk, ja kanske en Verdenstriumf for den finske Architektur. Det var i Prisæskningen om den finske Pavillon i Paris 1900. Denne er mer end en Gang i de udenlandske Kunsttidsskrifter betegnet som et af Udstillingens aller interessanteste Værker i *l'art nouveau* og er velbekendt for alle. De betydningsfuldeste Træk i og ved dette Værk var en yderligere Udvikling i Anvendelsen af indenlandske Plante- og Dyremotiver i Dekorationen, men fremfor alt et første Forsøg paa at benytte og værdsætte i Architekturen det lidet nationale, Finland ejer af Bygningsformer, fornemmeligst i de gamle tunge Graastenskirker, men her omsat i elegant, legende let Kunst.

HUS I HELSINGFORS, ELISABETSGATAN 16. ARCHITEKTER USKO NYSTRØM, PETRELIUS, PENTTIL.

Deres næste Arbejde, Fabiansgatan Nr. 17 (1901) skulde dog have lidet eller intet fælles med en Nationalisme, som kunde spores tilbage til Middelalderen; snarere finder man i det store og hele deri mange Fællestræk med den nuværende angelsachsiske Architektur, selv om der ogsaa paa den anden Side findes Enkeltheder — f. Eks. en Del meget elegante Vinduesindfatninger i øverste Etage —, som ikke kan findes andet Steds.

Men det er hele Opfattelsen af et Beboelseshus' Karakter (mærk vel et Lejehus), som er denne Bygnings Särmærke. Man er kommen paa det rene med, at Tiden ikke mere kunde lade sig nøje med at efterabe og tillempe paa vore borgerlige Vaaningshuse den *pompøse* Palads- eller Slotsarchitektur fra fremfarne Dage og fremmede Lande. En Forenkling af Façaden var saaledes nødvendig for at kunne særtegne

denne Karakter af Borgerlighed paa udtryksfuld Maade. Det mest betegnende for disse nye Bygninger er derfor de bare Vægflader uden Lister. Saaledes ogsaa her, naar man ser bort fra en Gesims over øverste Etages Vinduer. I Stedet for fremhæves en vertikal Fordeling ved Hjælp af flere Karnaper. Vinduernes Form er afvexlende. Trods det livlige Billede, som bliver en Følge heraf, virker Bygningen dog slet ikke uroligt. Alt er afvejet med det kunstforstandigt prøvende Øje, og hvor let det hele end synes at være gjort, hører det dog til det Omraade af Architekturen, hvor den personlige Evne betyder alt, Skablonen lidet eller intet. Det er denne Bygningsstil, som synes at danne den første Impuls til de senere af Firmaet GRAHN, HEDEMAN & WASASTJERNAS og G. A. LINDBERGS allerede nævnte Arbejder, i hvilke de siden have gjort nye personlige Indsatser, saasom f. Eks. med Modelleringerne i haandgjort Puds paa Façaderne St. Robertsgatan 8 og Annegatan 7 m. fl.

Pohjolas Hus paa Alexandersgatan — af Gesellius, Lindgren og Saarinen (Planerne af INES og E. A. TÖRNVALL) — er fra samme Aar som Fabiansgatan Nr. 17. Omend Ornamentiken, paa en to tre Undtagelsestilfælde nær, er banlyst i de andre Bygninger, indtager den derimod en højst fremtrædende Plads i Pohjolas Hus. For første Gang ved et Arbejde i Finland synes man at kunne tale om en indenlandsk Ornamentik eller i det mindste om Begyndelsen til noget virkelig nyt — som vi skulle se udvikles længere frem. Det er i Særdeleshed Granen, Fyrren og Engelsøden som have afgivet Motiverne fra Planteverdenen; fra Dyreverdenen er det Bjørnen, Ulven, Ræven og Egernet. Og være det sagt straks, Architekterne har sat sig som Formaal at bringe Stil, Rytme og Symmetri ind i det hele. En Aarsag, der i høj Grad bidrager til Façadens Værdi, er det smukke ægte Materiale, den finske Klæbersten, der er anvendt. De Urtidsmennesker, som her og der møder ens Blik, maa imidlertid i deres vidunderlige Grimhed forkastes som ikke havende noget med Kunst at skaffe — i den Forstand, som Kunst i et Bygningsværk burde tages for at blive folkelig.

Det næste Arbejde er Olofsborg paa Skatudden, ved Navnet vel betegnende Arten af sit ydre. Det er i Enkelthed nærmest ligt Huset i Fabiansgatan 17, ja det overgaar det i denne Henseende og virker mere middelalderligt gennem sine tunge Former. Her er alting nyt og »eget«, i og med dette Hus kunde man begynde at regne med en finsk Stil i Puds. Indførelsen af Tegltag er i det hele en Erstatning for, hvad Façaden savner i Udstyrelse, og den røde Farve virker som en udmærket Afbrydelse paa de simple ensfarvede Mure.

Eols Hus er i nært Slægtskab med Olofsborg, men det er rigere, livligere og maaske Firmaets smukkeste Hus i Puds. I Sammenhæng med disse Bygninger er der Grund til at nævne den Omformning af Planen, som er gaaet for sig siden den Tid, da de to Hjertemure linieredes igennem hele Huset, indesluttende Tamburer, Bade-, Serverings- og Toiletteværelser.

FORSKELLIGT.

Folke- og Sportsparken paa Kjøbenhavns Fælleder. Fristen for Konkurrencen angaaende Fælledparken (se herom Aarg. VII, Pag. 12 og 345) udløb den 2.

Oktober, til hvilken Tid der var indsendt 21 Projekter; disse vil blive udstillede, efter at Bedømmelsen er falden.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

(NOGLE BEMÆRKNINGER.)

Vi har modtaget nedenstaaende Skrivelse:

Tillad mig et Par Bemærkninger.

Det turde være en stor Misforstaaelse, at Gisninger angaaende en Persons Handlinger, lagte til Grund for Sigtelser, er upassende eller utilladelige. Der gives Tilfælde, hvor Beviser er umulige at føre; men Anklagede kan godt dømmes paa Indicier. Det bliver hans Sag at afkræfte Sigtelserne, naar disse fremføres af navngiven Mand.

Al Kryben om i Mørke, bl. a. Benyttelse af Anonymitet, finder jeg utilladelig. Jeg kæmper for Offentlighed; den kan alle hæderlige Folk staa sig ved.

THEODOR BIERFREUND.

* * *

Redaktionen skal hertil bemærke:

Dr. Bierfreund har ikke læst vore Ord rigtigt om hans Piece »det danske Slot«; det var kun hans Brug af »Gisninger«, vi betegnede som upassende; Ordet »utilladelig« heftede vi til noget ganske andet i hans Angreb.

Dr. B. er endvidere juridisk vildfarende, forsaavidt han forveksler Begrebet Gisninger med Indicier; paa Gisninger kan ingen dømmes, og det er Gisningerne i hans Indlæg, vi anholdt. Endelig maa han da vide, at Bevisbyrden altid hviler paa Anklageren.

Forsaavidt hans Ord om »Anonymiteten« sigter til, at der ingen Signatur fandtes under vor Anmeldelse af hans Piece — og hvad skulde de ellers sigte til —, er han vel ikke uvidende om, at enhver Artikel i »Architekten«, der ikke bærer Navn eller Mærke, skyldes Redaktionen, hvis Navn altid findes paa Bladets Bagside.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige *Generalforsamling* afholdes Tirsdag den 28. November 1905.

Skriftlig Meddelelse til Bestyrelsen om Forslag, der ønskes behandlede paa Generalforsamlingen, maa indsendes til Formanden senest den 14. November, hvorefter Dagsorden m. m. vil blive bekendtgjort.

E. B. O.
LAURITZEN.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 28. OKTOBER 1905
8. AARGANG № 4

Til Rigsdagen.

Torsdag den 19. ds. afholdtes et Møde i Akademisk Architektforening, der var sammenkaldt paa Forlangende af 5 Medlemmer, nemlig Architekterne Professor V. KLEIN, EMIL JØRGENSEN, konstitueret Stadsarchitekt H. WRIGHT, Bygningsinspektør CARL THONNING og Borgerrepræsentant EUGEN JØRGENSEN.

Dagsordenen lød paa: »Drøftelse af Spørgsmaalet Christiansborgs Genopførelse, eventuelt Forslag om en Henvendelse til Regering og Rigsdag.«

Forslagsstillerne fremlagde en Række Forslag til Udtalelser, som nærmere skulde belyse det, der var vedtaget paa Mødet den 1. Maj dette Aar og meddelt H. E. Ministeren for offentlige Arbejder ved den Skrivelse af 4. Maj, som nu formentlig er fremlagt i Rigsdagen.

Ved den paafølgende Diskussion viste der sig imidlertid en afgjort Stemning for, at man ikke skulde indlade sig paa Enkeltheder; man vedtog derpaa følgende:

I. Akademisk Architektforening fastholder fremdeles det Syn paa Christiansborgsagen, der laa til Grund for den paa Foreningens Møde den 1. Maj dette Aar vedtagne Skrivelse til Ministeren for offentlige Arbejder. (Dette vedtoges med 70 St. mod 4.)

II. Architektforeningen opfordrer Rigsdagen til paa et friere Grundlag at søge tilvejebragt nye Løsninger til Konge- og Folke-Repræsentations-bygninger paa Slotsholmen samt et Forslag til en samlet Ordning af Bebyggelsesforholdene sammesteds. Angaaende Maaden, hvorpaa der skal tilvejebringes nye Projekter, skulle vi foreløbig ikke udtale os, da det maa fremgaa af Sagens videre Udvikling. (Dette vedtoges med 78 St. mod ingen.)

Disse Udtalelser anbefales i Ærbødighed til Rigsdagens velvillige Overvejelse.

Kjøbenhavn, den 23. Oktober 1905.

Paa Akademisk Architektforenings Vegne
A. CLEMMENSEN,
f. T. Formand.

A. S. LAURITZEN.

HOLMEGAARD.

Af Chr. Axel Jensen.

(Foredrag paa Oldskriftselskabets Udflugt 25. Juni 1905.)

Første Gang, Holmegaard ved Næstved nævnes i Historien, er paa Dronning Margretes Tid; 1402 tilhørte den en Adelsmand af Slægten Griis. Da denne Æt et Aarhundrede senere uddøde, deltes Gaarden, som det saa ofte skete i Datiden. Den ene Part solgtes fra Ejer til Ejer og tilhørte en Tid Peder Oxe. Den anden Part tilfaldt Daaerne til Ravnstrup og arvedes i lige Linje fra Fader

HOLMEGAARD, SET FRA SYDVEST.

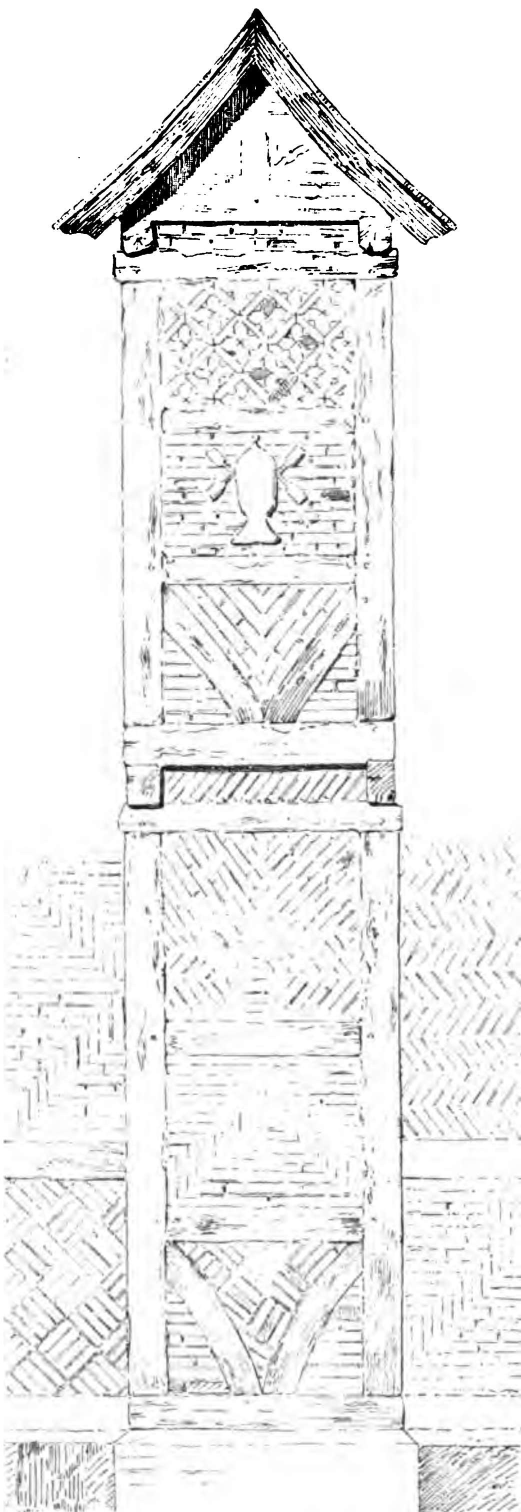
til Søn, Klaus Olufsen, Oluf Klausen og Klaus Olufsen. Den sidste Klaus Daa samlede paa ny hele Gaarden, idet han 1625 tilkøbte sig den Part, der havde været paa fremmede Hænder. Han er en interessant Type paa en af Kristian IV's Herremænd. I Familiens gamle Sognekirke, Herlufmagle, hvor han rejste sig et pragtfuldt Marmormindesmærke med sine og sine to Fruers adelige Aneskjolde — ialt 48 — findes et karakteristisk Billede af den ærlige og velbyrdige Mand, klædt i stiveste Stads; paa den sølvgallonerede, sorte Fløjelsdragt hænger Elefantordenens gyldne Kæde, og det brøsige Ansigt med de optrukne Bryn, den rynkede Pande, de smaa, stikkende Øjne og den store Næse indfattes af den bølgende, kniplingsbesatte Pibekrave. Ubetinget behagelig ser han ikke ud; man kommer til at tænke paa, at han etsteds kaldes »en drabelig Herre«. Saa »rid-

derlig, mandelig og dapper«, som Gravskriften priser ham, kan han dog ikke siges at have været. Vel tjente han, efter at have rejst i Udlandet og efter at have været Kongens Hofsinde, med Hæder i Kalmarkrigen, men da han senere, som Rigsraad, kom med i Trediveaarskrigen, maatte han paa Grund af Sygdom og Svagelighed drage hjem allerede i det første Krigsaar, og med hans Udnævnelse til Rigsadmiral forholder det sig meget ejendommeligt. Selv om Datiden ingenlunde krævede sømandsmæssig Uddannelse af Overadmiralerne, ser det næsten ud som en Straf, at Kristian IV. 1630 valgte ham, der aldrig havde prøvet Søen, til Fører for den Flaade, der blev udsendt mod Hamburg; netop *han* havde været med blandt de Rigsraader, som fraraadede Striden med den tyske Rigsstad. Kanonaden paa Elben blev ikke et Nederlag for de danske Vaaben; men Kongen bebrejdede ham hans Vankelmodighed under Slaget. Til aabent Brud kom det dog ikke, Klaus Daa var senere ude i diplomatisk Sendefærd, og sine sidste Aar levede han ret roligt paa sine mange store Ejendomme; foruden Holmegaard og Ravnstrup ejede han Borreby paa Sjælland, Fraugdegaard paa Fyen og Bonderup (nu Lerkenfeldt) i Jylland.

HOLMEGAARD, SET FRA NORDØST.

De store Ulykker, den gamle Adels Fald, ramte først hans Sønner. Gud kaldte ham, siger Gravskriften, fra denne elendige Verden Anno 1641, og Gaardene fordeltes mellem hans Børn. Holmegaards nye Ejer blev Oluf Daa, der var endnu mere adelsstolt end Faderen. »Han har altid været noget ilde forvaret i Hovedet«, skriver en Samtidig om ham. Ved personligt Venskab og indviklede Pengeforhold var han knyttet til Corfits Ulfeldt, og han kom til at dele hans Skæbne; ved Rigshofmesterens Fald 1651 mistede ogsaa han sit Rentemesterembede. Senere, da han var bleven dømt af selve Rigsraadet for at have betalt sin Gæld til Landsforræderen og opfordret andre til at gøre det samme, vovede han at skrive til Kongen: »Tag Dig iagt, Perikles, du hersker over frie Folk og har at gøre med Atheniensere«. Den Slags Ytringer var farlige i Enevældens Dæmringstid. Oluf Daa maatte forlade Landet og var og blev en ruineret Mand. Da Corfits Ulfeldt ved Roskildefreden tiltvang sig Frederik III's Tilgivelse og en kort Tid vendte tilbage til Danmark, glemte han sin trofaste Ven, og selv om Oluf senere paany kom hjem, benyttede Kronen sig af hans slette Pengeforhold. 1664 maatte han gaa ind paa et Mageskifte, hvorved han afstod

HOLMEGAARD.
DEN NORDRE HEMMELIGHED.

EFTER EN TEGNING AF
ARCHITEKT V. SANDER.

Holmegaard og fik Hevringholm, som var »hjemfalden Kongen efter Kaj, kaldes Lykke«, samt Afkald paa en Pengesum, han skyldte Kongen, Han klagede sig ynkelig, fremhævede, at Holmegaard var hans Fædrenegaard, og at dens Jorder var meget bedre end Hevringholms, hvor det ikke kunde saas Korn uden Gødning, »hvilket er en stor Incommoditet«. Hans Sønner, hvis Udenlandsrejser havde kostet ham store Pengesummer, lønnede ham med at kræve Hevringholm udlagt som Mødrenearv. De tilstod ham blot frit Ophold paa Gaarden, men da de solgte den, faldt denne Indrømmelse bort. Om hans sidste Aar ved man intet. Hans Skæbne har sikkert været lige saa trist som Broderens, Valdemar Daa til Borreby, Alkemisten og Guldmageren, hvis Navn Enhver kender fra H. C. Andersens Æventyr.

Med Kronens Overtagelse af Holmegaard maa jeg slutte denne korte Skildring af dens Ejere, og jeg skal ikke trætte med en Opregning af dens Besiddern i 18. Aarh. — fra Otto Krabbe, hvem Kong Frederik III. skænkede Gaarden, og indtil den første Ejer af den grevelige Danneskjold-Samsøeske Slægt, der erhvervede den netop i Aaret 1800. Thi det er kun Daaerne, der har spillet en

Rolle for Gaardens Bygningshistorie. Vel er det sagt, at Peder Oxe har lagt Grundvolden, men det er kun en Gætning uden Rod i Virkeligheden. Der findes ikke Spor af ældre Bygninger, og at de senere Ejere ikke engang har bygget saa meget op, som de har revet ned, fremgaar klart af en Synsforretning fra 1663 (i Rigsarkivet).

Efter kgl. Ordre til at besigtige og taxere Holmegaards Bygninger (af 18. Septbr. 1663) har vi undertegnede besigtiget Bygningen og den befundet som følger:

Først bestaar Borgegaarden af trende Huse, med Grave omkring, mellem Stænger opmuret, hvoraf det ene største Hus er to Loft højt. ført op paa en god, høj Grundvold af huggen Kampesten, og vel vedligeholden, til hvilket er bygget et Taarn, som de Svenske har taget Kobberet af, og igen er repareret med Deller, hvorudi er en Vindeltrappe til de øverste Værelser oven paa, hvilke bestaar udi en Sal eller Fruerstue, samt fire gode Kamre, smukt inden udi panelede og udstafferede; neden i samme Hus er ogsaa smukke Kamre og under skønne Jordkældere langs igennem.

Det andet Hus udi »Borgergaarden« er et Loft højt, og vel ved Magt, undtagen en Del af Grundvolden paa den ene Ende nylig er udfalden, som med ringe Omkostning kan igen forfærdiges; derudi er Fadebur, Køkken, Bryggerset, Mælkekammeret og »anden fornøden Værelser«.

Udi det tredje Hus er Smedje og »anden fornøden Værelser« til Folkene, ogsaa vel vedligeholden, undtagen hvis Brøstfældighed, som kan findes paa Vinduerne.

Ladegaarden bestaar af fire store Huse, hvoraf de tre er murede mellem Stænger, nemlig Laden, et skønt Fæhus til ungefær 200 Øxen, og Stalden; det fjerde Hus har Oluf Daa ladet opmure af huggen Kampesten, hvorudi er Fæhus, Vognhus og Folehus; alle forskrevne Huse er vel vedligeholdne paa Tag og Tømmer, uden og inden.

Efter saadan Bygningens forefundne Beskaffenhed, hvilken, saasom den ej almindeligen plejer at taxeres saa højt udi Køb og Salg, som den udi Begyndelsen kan have kostet, saa synes os, at denne udi ringeste til Ejendoms Afstaaelse, kan agtes og være værd, halvtredje Tusind Rigsdaler, foruden Urtehaven og Abildhaven, med hvis derpaa kan være anvendt.

At vi saaledes Hans Kongelig Maj.'s Befaling udi al Underdanighed har efterkommet, bekender vi underskrevne. Ex Holmegaard d. 1. Oktober 1663.

OLUFF ROSENKRANDZ   JURGEN REEDTZ
m. m. pp.   m.pp.

Besøger man Gaarden, genkender man straks de fleste af disse Bygninger; den fast tømrede Lade med det vældige Fyrretræs Tagværk er næppe forandret synderligt, og endnu staar en Kampestens Mur af Oluf Daas Fæhus, med han og hans Hustrus Navne og Rester af Aarstallet 1645, alt i Jernankre, selv om det er noget omdannet af Otto Krabbe, hvis Navnetræk bl. a. ses i Vindfløjen. I Hovedbygningens nuværende Sidefløje staar Rester af de ældre Enetages Bygninger, og den vestlige Fløj, Hovedfløjen, har vel mistet sit Trappetaarn, som ingen af de gængse Beskrivelser af Gaarden har vidst det ringeste om, men findes ellers i de væsentligste Hovedtræk i samme ydre Stand, som dengang Bygherren og hans Frue satte deres Vaabenmærker over Porten sammen med Indskriften:

HER · CLAVS · DAA · TIL · RAFNSTROP · MED · SIN · KIERE · FRVE
FRV · INGEBORG · PARSBERG · LODE · DETTE · HVS · OPSETTE
DER · MAND · SKREF   EFTER · GVDS · BYRD
ANNO   1635.

Holmegaard er den eneste Herregaard herhjemme, som forener de to Særegenheder, at Fundamentet hæver sig lige op af Graven, og at dens Vægge dog kun er af Bindingsværk.

Selv enkeltvis taget er disse Ejendommeligheder ikke almindelige. At Graven gaar lige ind til Murfoden, findes kun ved enkelte Slotte og stærkt befæstede Herregaarde, f. Eks. Egeskov. Naar Egeskov er anlagt ude i en Sø, har det sikkert fortifikatorisk Betydning. Her paa Holmegaard er Byggemaaden blot traditionel, uden Betydning for Gaardens Forsvar. Over den faste Kampestensfod er der ikke et eneste Skydeskaar og ingen Hjørnetaarne (thi de to Udbygninger paa Gavlene har en meget prosaisk Bestemmelse; de er, hvad Datiden kaldte Hemmeligheder, og de har da ogsaa i Mands Minde været brugte som Retirader). Mod Kugler og Krudt er der ingen Modstandskraft i de tynde Bindingsværksvægge. Ogsaa Brugen af Bindingsværkskonstruktionen beror sikkert paa ældre Tradition. De store Renæssance-Herregaarde, der er byggede af Bindingsværk, er snart talte. Der er Lynderupgaard og Høgholt i Jylland, Rudbjerggaard paa Lolland, den nu ombyggede Rygaard paa Sjælland, og selve Klaus Daaes fynske Gaard, Fraugdegaard (bygget 1588 af hans Fader Oluf Daa). Bindingsværket hørte ikke ret hjemme paa Datidens Herresæder. Derimod er der mange Vidnesbyrd om, alderens Adelsmænd holdt Bindingsværket højt i Ære.*) Betegnende er i den Henseende et Par Steder i Folkeviserne. I Sangen om Ridder Stigs pragtfulde Bryllup skildres et Fantasislot, hvor Portene var hængt i Sølv og spændt sammen med Roser, hvor Gulvet var strøet med Blomster og Bænkene sat med høviske Møer, og hvor

»Stolperne var af det røde Rav
og Bjælkerne udskaarne i forgyldene Bogstav.«

En saadan Fantasi, der ikke taler om Marmor eller kostbare Stene, men om Stolper og Bjælker, viser, hvor almindeligt Bindingsværket maa have været. Virkeligheden var naturligvis ikke saa pragtfuld, og selv om man nyttede det solide Egetræ, er der dog ikke bevaret en eneste middelalderlig Bindingsværksbygning herhjemme. Aarsagen til Ødelæggelsen er rimeligvis den, at man stak Stolperne ned i Jorden uden Grundsten; men sikkert er det i al Fald, at vort ældste nøjagtigt daterede Bindingsværkshus stammer fra Kristian III's Tid, nemlig Ejler Rønnovs Gaard i Odense (bygget 1547). Denne er, som alle ældre danske Købstadshuse, bygget paa en ejendommelig Maade. Kun Forsiden, ud til Gaden, har Stokværksfremspring og Knægte; Gaardsiden derimod har saa lange Stolper, at de naar gennem begge Stokværk. Det vilde føre for vidt her at forklare denne mærkelige Bygningsskik. Jeg nævner det blot for at fremhæve, at Holmegaard i saa Henseende skiller sig baade fra ældre og yngre Købstadshuse, idet Hovedfløjen ikke blot har Fremspring mod Vest, men ogsaa mod Øst, ind til Gaarden. Der er sikkert i dette Forsøg paa at give Bygningen Façade til begge Sider noget herregaardsmæssigt. Men ellers ligner Bindingsmaaden den, der var almindelig i de sjællandske Købstæder. Som saa ofte i Bygninger fra Kristian IV's Tid er kun Stolperne og de mindre Tømmerstykker af Eg, Remme og Bjælker derimod af Fyr. Snitværket paa Knægtene minder stærkt om det, der findes paa samtidige Huse i Køge. Der er dog endnu en Ting at gøre opmærksom paa, og det er, at Loftsbjælkerne i øvre Stokværk ligesom de smaa Stikbjælker i Gavlene vel springe ud over Murflugten, men dog ikke er afbundne med

*) Sammenlign: Fra Arkiv og Museum I S. 207 f.

Knægte. Det er et Vidnesbyrd om, at Holmegaard er bygget paa en Tid, da Bindingsværket begyndte at komme i Forfald. Utvivlsomt er det en mere praktisk Byggemaade end den gamle, men den fjærner netop de Led, man fra gammel Tid især havde smykket med Snitværk. I sine Konsekvenser førte det til, at Bindingsværksbygningerne blev nøgne og bare — saaledes som de delvis ombyggede Sidefløje her paa Gaarden.

Som en Slags Erstatning for Snitværket synes man i Bindingsværksbygningernes sidste Glansperiode at have kælet for Murtavlene, at have lagt Murstenene i sirlige Mønstre. Det er netop Tilfældet her paa Holmegaard. Man ser det paa de Steder, hvor den gamle Udmuring er bedst bevaret, bag Sidefløjene, i Portvæggene og paa Nordgavlen, og skønt der saaledes kun er bevaret lidt, er der dog et Utal af morsomme Mønstre; det ejendommeligste findes paa den nordre Hemmelighed, hvor der i et Tavl er indlagt en Vejrmølle. Holmegaard maa have set ret underlig ud i den Dragt, thi hvor stor Omhu man end har vist ved Mønstermuringen, hvor fint og omhyggeligt Fugerne er behandlede, lader det sig dog ikke nægte, at nogle Tavl er af røde, andre af gule Sten — uden at det nu er muligt at opdage noget egentligt System i Fordelingen. Forholdsvis kort Tid efter Opførelsen har man da ogsaa malet alle Gaardens Ydermure røde, baade Tømmeret, Fugerne og Murstenene. Og det er et stort Spørgsmaal, om ikke netop den nuværende hvide Omklædning er den, som i Virkeligheden passer bedst for Gaardens hyggelige og idylliske Skønhed.*)

FORSKELLIGT.

Det nye Krematorium. De i Anledning af Konkurrencen indkomne Projekter er udstillede i den frie Udstillings Bygning fra Onsdag den 25. til Søndag den 29. Oktober daglig fra Kl. 10—4. Adgangen er gratis.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Om Ledninger for Husspildevand, af Ingeniør P. A. FENGER. Som Særtryk af »Maanedsskrift for Sundhedspleje«, Septemberhefte 1905, foreligger denne lille Afhandling, der i mange Punkter har Interesse for og bør læses af Architekter. Forfatteren giver en meget populær Fremstilling af Maaden, paa hvilken Spildevandsledninger efter moderne Fordringer bør anlægges, renholdes og vedligeholdes samt fremfører Eksempler paa, hvor stærkt det hævner sig, naar en regelmæssig Pasning af Afløbsledningerne ikke finder Sted. Heftet er forsynet med oplysende Illustrationer.

Lyn og Lynafledere, af Artillerikaptajn L. ERNST. Som Særtryk af den tekniske Forenings Tidsskrift udkom for nogen Tid siden ovennævnte lille Bog, der

*) I Værelserne er der ikke levnet noget af det oprindelige Udstyr, og det indre er i det hele stærkt moderniseret. Et enkelt Rum er udstyret i Rokokostil, og paa Gaardspladsen staar en Sandsten med Otto Krabbes og Dorthea Gersdorffs Vaaben og Aarstallet 1675.

indeholder et Foredrag, som er holdt i den tekniske Forening i Marts d. A. Bogen er skreven i et meget letfatteligt Sprog og er forsynet med en Række Illustrationer, som yderligere letter Forstaaelsen. Stoffet omhandler Lynet og de Skader, som det forvolder, samt Midler, der er forsøgt til Afledning af Lynnedslag. Heftet indeholder endvidere en Betænkning fra Kommissionen for Undersøgelse af Spørgsmaalet om Anbringelse af Lynafledere paa Landbygninger samt et Udkast til Reglement for Lynafledere. Desuden findes en tilsyneladende med stor Omhu udarbejdet Vejledning til Brug ved Projektering, Konstruktion og Undersøgelse af Lynafledere paa Bygninger og for elektriske Ledninger.

FORENINGSMEDDELELSER.

Meddelelsen i 2det Hefte (14. Oktober) om, at Architektforeningens Regler for Honorarberegning kan erholdes hos Sekretæren, gælder foreløbig kun for Medlemmerne, men det vil i Slutningen af næste Maaned blive afgjort, om andre kan erholde disse.

Der vil derefter blive tilsendt d'Hrr., som har anmodet derom, enten 1 Ekspl. eller de fremsendte Frimærker Retur.

❦

Hr. Murermester E. Rothe har indbudt Foreningens Medlemmer til at se den efter Architekt Plesners Tegninger opførte Mønsterbolig paa Frederiksberg, Hjørnet af Duevej og Mariendalsvej, Onsdagen den 1. November Kl. 10—2.

❦

Torsdag den 19. ds. afholdt Foreningen Møde i Industriforeningens Lokale. Ved Mødet vedtoges det at indgaa til Rigsdagen med en Henvendelse i Tilslutning til den til Ministeren for offentlige Arbejder under 4. Maj d. A. indsendte Skrivelse. Red. skal, saa snart det stenografiske Referat fra Mødet foreligger, give en nærmere Meddelelse herom, men aftrykker allerede nu foran i Bladet Henvendelsen i sin Ordlyd.

❦

Fra »Dansk Ingeniørforening« er modtaget Indbydelse til Architektforeningens Medlemmer om *Onsdag den 1. November, Kl.* $7^1/_2$ *Eftm.*, at deltage i et Møde i Ingeniørforeningens Lokale, Amaliegade 38. Ved Mødet vil Afdelingsingeniør A. C. Karsten holde Foredrag om Ventilation og om Nyanlægene paa St. Hans Hospital.

❦

Sammen med Dansk Ingeniørforening vil Akademisk Architektforening foretage en Udflugt til St. Hans Hospital ved Roskilde Søndag den 5. November for der at bese den nye elektriske Station samt Vandværks-, Opvarmnings- og Kloakanlæg. Kl. 9.20 Afgang fra Kjøbenhavn. Anmeldelse om Deltagelse maa sendes til Dansk Ingeniørforenings Kontor, Amaliegade 38, senest Torsdag den 2. November, Kl. 12 Middag.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4528.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✱ ✱

KJØBENHAVN
D. 4. NOVEMBER 1905
8. AARGANG № 5

ÆLDRE PLANER TIL SLOTSHOLMENS REGULERING.

Nu, da Spørgsmaalet om Christiansborg og Slotsholmen er stærkt oppe, ja endog akut, kunne de her gengivne ældre Udkast til Reguleringsarbejder maaske have nogen Interesse for »Architektens« Læsere, ikke mindst, fordi de vise, hvor langt man for ca. 40 Aar siden var tilbage i Forstaaelsen af det Historiskes Ret.

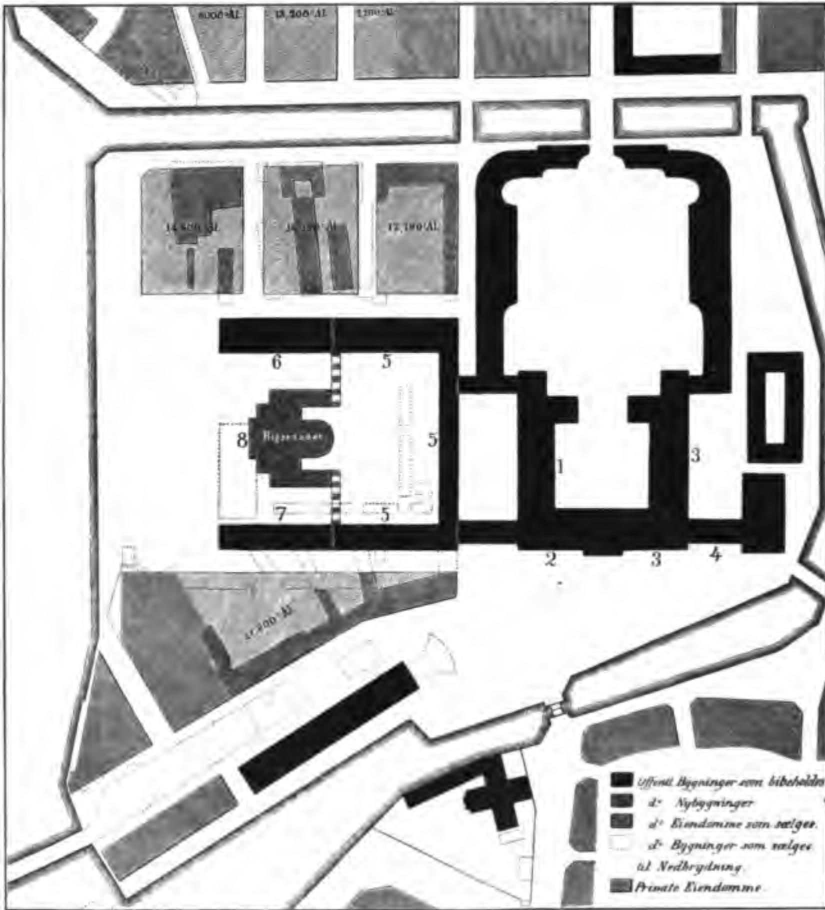
Det første Udkast skyldes Fyringeniør C. F. GROVE og findes i »Illustreret Tidende« 6. 5. 1866, P. 267.

Programmet er en Omregulering af Bygningerne paa Slotsholmen under Hensyntagen til de foreliggende Spørgsmaal om »en Forening af Armeens og Marinens Arsenaler, Proviant- og Materialgaardens Opgivelse, Garderkasernens Fraflytning, en bedre Benyttelse af Christiansborgs store Lokaler, Anlæget af en ny Havneplads foran Vedhaven og Arsenalet og endelig Knippelsbros Ombygning og Reguleringen af Hovedpassagen til denne«, og saa i høj — for høj — Grad for at skaffe en Indtægt for Statens, efter Krigen mindre gode Finanser. Forfatteren giver herom følgende Redegørelse:

»... Den Bygningskvadrat, som dannes af Proviantgaardens og Arsenalets to Hovedlænger og den kgl. Bibliotheksbygning, skulde indrettes saaledes, at alle Ministerierne, Statsarkiverne og Bibliotheket kunde faa Plads deri. I den Hensigt maatte ovennævnte tvende Hovedlænger forhøjes med en Etage, saaledes at de bleve af samme Højde som Bibliotheksbygningen, der muligvis burde gøres bredere, og for at skaffe tilstrækkeligt Lys maatte Ydermurene forsynes med flere Vinduer og Tagene omdannes, saa at nedfaldende Lys rigeligt kunde skaffes tilveje. Arsenalet maatte altsaa flyttes, og til det vilde der kunne anvises en særdeles heldig Plads paa Nyholms Arsenalø, hvor der henligger store Terræner aldeles ubenyttede, og hvorved det i den senere Tid ofte omtalte Forslag, at forene Marinens og Armeens Arsenaler, opnaaedes. Paa den store Plads, som omsluttes af Bygningskvadratet, kunde da opføres saadanne Regeringsbygninger, som efterhaanden maatte vise sig nødvendige, og jeg har saaledes tænkt mig, at her vilde være en rolig og smuk Plads for en Rigsraadsbygning.

»Ved denne Ordning vilde der kunne sælges en stor Del offentlige Bygninger, som ere uhensigtsmæssige, men som ved at komme i private Mænds Hænder vilde kunne blive fordelagtigere benyttede, navnlig paa Grund af Beliggenheden i Nærheden af Havnen og Børsen.

»De Ejendomme, som saaledes kunde afhændes, vilde være alle de ældre Ministeriebygninger med tilhørende Grunde, Partiet mellem den store Arsenallænge og Frederiksholms Kanal, hele Materialgaarden*) og Hestgardens Kaserne**), naturligvis med Undtagelse af de paa Tegningen viste Gader. Disse Arealer udgøre tilsammen omtrent 93.000 □ Alen; regnes nu, at herfor kan faas 10 Rd. pr. □ Alen, vil man altsaa have en Indtægt af 930.000 Rd., hvortil kommer

FYRINGENIØR C. F. GROVE.

FIG. 1. PLAN TIL SLOTSHOLMENS REGULERING. 1866.
1. Højesteret. 2. Konseilpræsident. 3. Hof- og Staldetater. 4. Civillistekontorer. 5. Ministeriebygninger.
6. Kongelige Bibliothek. 7. Statsarkiver. 8. Rigsraadsbygning.

Værdien af de derpaa værende Bygninger, saa at altsaa 1 Million Rd. i alle Tilfælde ikke vilde være for højt regnet. For denne Indtægt skulde altsaa opføres et nyt Arsenal og foretages de øvrige nødvendige Byggearbejder, som Ordningen medførte.

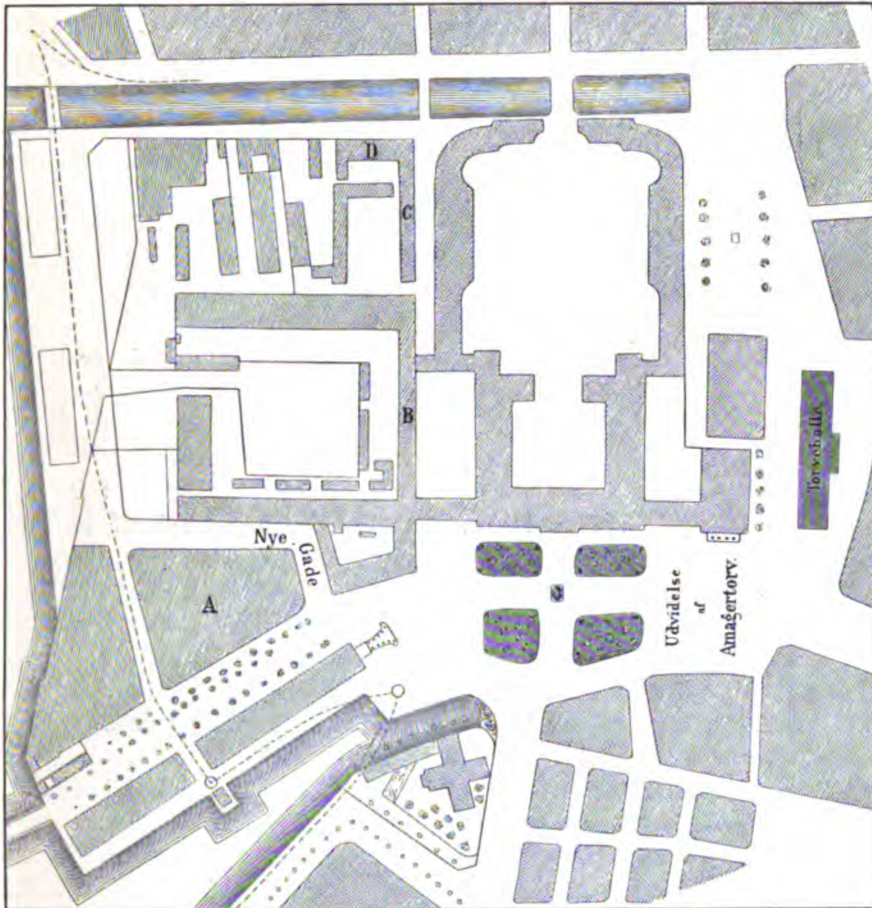
---

*) Fæstningens og Civiletatens Materialgaarde ved Sydsiden af Frederiksholms Kanal.
**) Kasernen ved Frederiksholms Kanal, opført af A. J. KIRKERUP.

»I Christiansborg vilde Hof- og Staldetaten og Civillistens Kontorer formentligen kunne benytte Stue- og Mezzaninetagerne i den halve østre og i den nordre Fløj, og Konseilpræsidenten og Højesteret de samme Etager i den anden halve østre og i den søndre Fløj.

»Fordelene ved hele Foretagendet vilde altsaa være:

1) at de øverste Statsmyndigheder bleve samlede i og ved Christiansborg

ARCHITEKT F. MELDAHL.

FIG. 2. PLAN TIL SLOTSHOLMENS REGULERING. 1871.
A. Bygninger til Bortsalg. B, C, D. Bygninger for Kultus-, Krigs- og Marineministerierne.

paa en hensigtsmæssig Maade i vel indrettede, efter Øjemedet tilpassede Lokaler, der faa en saadan Beliggenhed, at Støj af Færsel langt mindre vil genere end i de nuværende Bygninger, som ville blive endnu mindre hensigtsmæssige i saa Henseende, naar Passagen over den nye Knippelsbro føres forbi Ministerierne;

2) at Armeens og Marinens Materiel samles i Nærheden af hinanden;

3) at den nye Havneplads, som tænkes anlagt imellem Knippelsbro og Frederiksholms Kanal, ved tre nye Gader sættes i Forbindelse med de tilstødende Kvarterer;

4) at mange Ejendomme, der ved at ligge i Nærheden af Havnen og Børsen fortrinligt egne sig for Handelen, komme i private Hænder, hvorved afhjælpes et i den senere Tid ofte fremhævet Savn; og endelig,

5) at hele den søndre Del af Slotsholmen med sin aabne Havneplads, sine regulære Gader og mægtige Bygningsmasser, der tidligere tildels have været skjulte, vil kunne komme til at danne et af Hovedstadens mest fremtrædende Partier, især naar Smaalighed ikke faar Lov til at raade med Hensyn til Bygningernes architektoniske Udstyrelse.«

Dette Projekt er vel i mange Henseender umodent, idet det regner med alt for lave Tal for de Rum, der krævedes til Bibliothek, Arkiver og Ministerier, og det forgriber sig ogsaa paa monumentale Bygninger; men alligevel bør det mindes som et velment og af en architektonisk Idee — Placeringen af Rigsraads- eller Rigsdagsbygningen baaret Udkast.

Det andet Projekt, som skriver sig fra Oktober 1871 (Ill. Tidende B. 13, Pag. 45), og som skyldes daværende Professor ved Kunstakademiet, Bygningsinspektør, Etatsraad F. MELDAHL, hviler paa et solidere, mere materielt Grundlag, Havnekaptajnens Forslag om at tilkaste Slotsholmskanalen fra Stormbroen til Holmens Kirke for at spare Vedligeholdelsen af Bolværkerne langs denne Del af det Vand, som fra Arilds Tid skilte Absalons Borg fra den By, der var opstaaet i Læ af den. Dette Projekt gik i lignende Retning som et af Architekten tidligere udarbejdet og i »Fædrelandet« fremsat Projekt om Jærnbanegaardens Forlæggelse, og var nu i Overensstemmelse med, hvad der var slaaet fast ved Placeringen af Frederik VII.s Statue. Det endelige Resultat heraf beskrives saaledes:

»Rytterstatuen er tænkt som Centrum for en større Beplantning midt foran Slottets Hovedbygning. Ved Busketternes Hjørner tænkes opstillet Statuer og Buster af vor Tids fremragende Mænd. Det hele kunde da ved Billedhuggerkunstens Hjælp blive en Fremstilling af et Stykke Danmarkshistorie, der vilde virke vækkende, belærende og forædlende baade paa Unge og Gamle.

»Ved, som antydet i Planen, at fjerne Hovedfærselen fra Slottet, dannes en god Færselslinie for Kørselen fra Knippelsbro til midt paa Højbroplads samtidig med, at Landstinget ikke mere vil blive generet af Vognlarmen.

»Ud for Slotskirken har jeg tænkt mig et større, nyt Torv, en Udvidelse af Højbroplads, som man trænger meget til, og parallel med Slotskirken tænkes opført en Torvehal, som dels vilde komme til at ligge over et Stykke af den tilkastede Kanal, dels paa en Del af det nuværende Fisketorv.

»Den mindre heldigt udseende Beplantning foran Thorvaldsens Museum tænkes fjernet og en stemningsfuld Allé ordnet som Opgang imod den smukke Façade af dette karakteristiske Mausoleum.

»Ved Kanalen ved Stormbroen kunne Fiskerbaadene faa Plads, og — om fornødent — kan der for Enden af den, omtrent hvor Sandkisten nu er, opføres en Fiskehal.

»Planen antyder endvidere en Maade, paa hvilken man foreløbig kan ordne Kanalen ved Holmens Kirke. De punkterede Linier vise, hvorledes man, naar der engang bliver Trang til en smukkere Forbindelse med Kajen paa Gammelholm, kan iværksætte denne, samtidig med, at man derved kan undgaa at lægge

en Bro fra Børsgade over til Gammelholm til Brug for Jærnbanetrafiken. De punkterede Linier langs Bolværkerne vise Jærnvejssporet.

»Ved A har jeg antydet, hvorledes en stor Del af de ministerielle Bygninger kunde udparcelleres til Salg, naar Krigs-, Kultus- og Marineministerierne m. m. i Tiden Løb flytte over i de store Bygninger B og C C langs Tøjhusgaden. Der vilde herved indvindes nogle 100.000 Rd., som kunde bruges til en ny Bygning for det store kgl. Bibliothek, naar man, hvad vel snart vil ske, indser, at man er bedst tjent med at fjerne det fra de mange Fabriksskorstene, som man ved Geværfabrikens Anlæg har faaet anbragt i dets umiddelbare Nærhed. At Brugen af Bibliotheket vilde tiltage — dets Nytte altsaa blive større —, naar det fik en god, hensigtssvarende, for Benyttelsen vel placeret og vel indrettet Bygning, f. Eks. paa Fæstningsarealerne ved Nørregade, er vist uomtvisteligt.«

Ved dette Projekt er der ganske vist taget alle mulige Hensyn til »det til Borgerheld sigtende«, baade Torvehalle — *vis-à-vis* Thorvaldsens Museum og Slotskirken —, Fiskehalle og gode Kommunikationslinier. Til det Historiskes Ret, Slotsholmens Bevarelse som en selvstændig Del af Byen, er der ikke taget Hensyn, og end mindre er der vist skyldig Pietet overfor Slotskirken og Museet. Hele Projektet er meget typisk for sin Tid og dens toneangivende Mænd.

FR. SCHIØTT.

VILLA »OSWALD«. ARCHITEKT WILLY BOCH.

RHINSK ARCHITEKTUR.

Architekt Willy Boch i Coblenz har paa vor Anmodning tilstillet os nogle Afbildninger af Bygninger, som han i de senere Aar har opført i denne By; vi gengiver hosstaaende disse Arbejder, der maa betragtes som meget smukke

HAUS »KRAEMER«. ARCHITEKT WILLY BOCH.

Typer paa den moderne Architektur i Rhinegnene, idet vi kun beklager, at vi ikke ser os i Stand til at ledsage dem med Plantegninger.

Villa »Oswald« ligger i en stor, pragtfuld Park paa et af Rhinens skønneste Punkter og ejes af en rhinsk Krøsus, Kommerzienrat Oswald. Bygningen indeholder i Stueetagen Modtagelsesværelser og Selskabslokaler og paa første Sal Familiens Bolig med Soverum m. m. Hele det Indre er meget luxuøst udstyret. Façaderne er udført i forskellige, rødlige Sandstensarter med Bindingsværk af Egetræ.

Haus »Kraemer« er opført paa Hjørnet af Schenkendorfplatz og Hohenzollernstrasse; det er i Stueetagen indrettet til Butikker, medens hver af de øvrige Etager indeholder en 5 Værelses Lejlighed med Køkken og øvrigt Tilbehør.

Den ydre Architektur er fremstillet af en Mosel Sandsten, saakaldet Cordelessten, og Murværk af tre Sorter Verblendsten. Ved Anvendelsen af disse forskellig farvede »Verblendere« har Architekten haft til Hensigt at skabe et livligt

HAUS »KRAEF«. ARCHITEKT WILLY BOCH.

Spil over Husfladerne, der desværre ikke lader sig se af Afbildningerne. Taget er dækket med Moselskifer i »tysk« Maner.

Haus »Kraef« ejes af Maleren Kraef og ligger i Schenkendorferstrasse i Coblenz, indbygget mellem Gadens øvrige Huse. Den underste Del af Façaden er udført af sort Basalt-Lava, og til Bindingsværket i det frembyggede Parti er anvendt Egetræ. Tagdækningen er Skifer.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Kammerherre F. MELDAHL er efter Ansøgning afskediget i Naade og med Pension fra Udgangen af indeværende Aar fra sit Embede som Professor i Architektur ved Kunstakademiet.

Hydraulisk Kalk har i de senere Aar faaet ret betydelig Udbredelse til forskellige Byggeforetagender herhjemme; ikke alene ved Vandbygningsarbejder og andet Arbejde, som er udsat for Fugtighed, men tillige ved udvendigt Pudsearbejde, ved Fugning, Understrygning o. a. har man med godt Udbytte benyttet dette Materiale, der bl. a. har saa gode Egenskaber, at det ikke faar Ridser, ej heller skaffer Udslag af Salpeter, men i det hele giver stærkt og tørt Murværk. Blandingsforholdet med lerfrit Grus er noget forskelligt efter den Anvendelse, Mørtelen skal have.

FORENINGSMEDDELELSER.

Som meddelt i »Architekten«, Hefte Nr. 4, afholdtes den 19. Oktober et Foreningsmøde i Industriforeningens Foredragssal. Formedelst det stenografiske Referats store Omfang kan Bladet idag kun give Plads til enkelte af de væsentligste Udtalelser, der fremkom under Forhandlingerne.

Mødet, der var indvarslet efter Forlangende af Prof. KLEIN, EMIL JØRGENSEN, EUGEN JØRGENSEN, CARL THONNING og H. WRIGHT, var meget talrigt besøgt.

Til Dirigent valgtes FR. LEVY, som efter at have takket for det tildelte Hverv opfordrede Forsamlingen til at behandle de foreliggende Spørgsmaal med al den Ro og Alvor, Sagens særlige Betydning krævede.

Som første Taler udtalte Prof. KLEIN bl. a., at Mødet ikke, som det maaske kunde synes, var fremkaldt af alle de Artikler om Christiansborg, som man i de sidste Dage havde set i Bladene, men at Aarsagen til det laa i vor egen Interesse for Sagen, og at dets Nødvendighed havde været omtalt blandt Architekter lige fra den Dag, Trafikministerens Svar forelaa.

Taleren ønskede det nærmest betragtet som en Fortsættelse af Mødet den 1. Maj, og som saadan maatte det til at begynde med bekræfte, modificere eller tilbagekalde, hvad man dengang vedtog, og andet tilsigtede det stillede Forslag ikke; man kunde maaske mene, at saaledes var dette Møde ikke nødvendigt, og at man først burde afvente Virkningen af vor tidligere indsendte Skrivelse. Forslagsstillerne havde imidlertid en hel anden Opfattelse; thi Taleren gjorde gældende, at for det første var den tidligere indsendte Skrivelse ikke stilet til Rigsdagen, men til Ministeren, og dernæst afviste denne Brevet og lovede kun at sende det til Rigsdagen, samtidig med at han udtalte, at Ministeriet ikke saa sig istand til at imødekomme Foreningens udtalte Ønske. Forslagsstillerne mente derfor, at da Rigsdagen næppe uden særlig Opfordring vilde gaa mod Ministeriet, var der den største Sandsynlighed for, at Foreningens Skrivelse vilde blive uændset af Rigsdagen, og alene af den Grund ansaa de en ny Henvendelse for nødvendig.

Taleren fremhævede endvidere, at efter at Mødet var fastsat, var der indtraadt adskilligt, som yderligere godtgjorde dets Nødvendighed. Bladene havde i de sidste Dage begyndt at behandle Spørgsmaalet, og uagtet man i det Hele taget maatte være meget tilfreds med Pressens Udtalelser, burde Architektforeningen sikkert ikke slippe Førelsen i denne Sag; endvidere havde jo Rigsdagens to Formænd den 5. Oktbr. fremsendt deres bekendte Brev i Tilslutning til vor Opfattelse, og Ministeren havde givet et ikke ganske klart Svar paa samme, idet han udtalte, at det stod enhver frit at indsende Projekter til Christiansborgs Genopførelse; endelig havde Nyrop og Thorvald Jørgensen til Interviewere udtalt sig anderledes end det, der paa Mødet den 1. Maj blev vedtaget med deres Tilslutning; ogsaa Mørk-Hansen havde indtaget et lignende Standpunkt, naar han i »Architekten« af 30. Septbr. har villet fralægge sig de af ham citerede Udtalelser paa samme Møde. At faa disse Herrers Opfattelser klargjorte, vilde være af megen Betydning paa dette Møde.

Herefter oplæste Dirigenten det af d'Hrr. stillede Forslag til Udtalelser af Architektforeningen i Mødet den 19. Oktober 1905:

1) Foreningen fastholder fremdeles det Syn paa Christiansborgsagen, der laa til Grund for den paa Mødet 1. Maj vedtagne Skrivelse til Trafikministeren.

2) Christiansborgs Genopførelse er en national, architektonisk Opgave af den største Betydning. Løses den heldigt, vil dette Byggeforetagende blive en Hæder for Landet; løses den uheldigt, vil det blive en Skam. Architektforeningen anser det for sin Pligt at gøre opmærksom paa de Farer, der er tilstede.

3) Ved dette Foretagende foreligger der to Opgaver (eller tre, hvis Højesteret regnes med). Der forlanges Lokaler for Rigsdagen og Lokaler for den kongelige Repræsentation. Disse maa efter deres Natur være adskilte i det Indre, men de bør tillige i det Ydre skilles bestemt som to selvstændige Bygninger, beliggende paa hver sin Grund og hver dannende en afsluttet architektonisk Helhed.

4) En saadan Adskillelse er imidlertid i høj Grad vanskeliggjort ved den Betingelse, der er tilføjet Programmet, at »Kongens og Dronningens Repræsentations- og Aftrædelses-Lokaler skulle ligge i Slottets Hovedfløj med Udsigt mod den foran Slottet beliggende Plads, hvor Frederik VII.s Statue er opstillet«.

Der bør derfor, før den endelige Bestemmelse tages, forsøges en Løsning af Opgaven paa et friere Grundlag.

5) Det er vor Opfattelse, at det i architektonisk Henseende vil være heldigst, om man kun benytter Christiansborgs Ruin som Kongehus og henlægger Rigsdagshuset et andet Sted i Nærheden.

6) Men fastholder Rigsdagen, at begge Bygninger skulle opføres paa Slotstomten, bør under alle Omstændigheder den citerede Betingelse udgaa af Programmet. Det er en Selvfølge, at de for den kongelige Repræsentation bestemte Lokaler bør have en værdig Plads i Anlæget og paa ingen Maade fremtræde som noget underordnet, men denne Opgave kan formentlig løses paa andre og bedre Maader end den i Programmet foreskrevne.

7) Højesterets Lokaler have et saa ringe Omfang, at man, for ikke at gøre Opgaven mere indviklet, bør lade dem foreløbig udgaa af Programmet.

8) Angaaende Maaden, hvorpaa der skal tilvejebringes nye Projekter, skulle vi foreløbig ikke udtale os, da det maa fremgaa af Sagens videre Udvikling.

9) Der nedsættes et Udvalg, som affatter et Brev med ovenstaaende Indhold; dette sendes til Rigsdagen, og en Kopi deraf tilsendes Trafikministeren.

Mørk-Hansen oplyste Forsamlingen om, at da han og Brummer i Forbindelse med Dr. Bierfreund havde udarbejdet et nyt Projekt, hvori Christiansborg behandledes som fuldendt Regeringsslot, kunde de ikke mere gaa med til det stillede Forslag.

Emil Jørgensen udtalte sig ogsaa i Samstemning med Prof. Klein om, at da der nu virkelig forelaa Udtalelser fra enkelte Architekter, som kunde svække Foreningens tidligere Udtalelser, saa fandt han det heldigst, at vi væsentlig bekræftede vor tidligere Udtalelse, idet han fremhævede, at han ansaa det første Punkt i det Forslag, som han havde været med til at fremlægge, som det vigtigste, nemlig:

1) Foreningen fastholder fremdeles det Syn paa Christiansborg-Sagen, som laa til Grund for den paa Mødet 1. Maj vedtagne Skrivelse til Trafikministeren.

Prof. Alb. Jensen udtalte bl. a., at han vel kunde slutte sig til Tanken om at prøve paa at faa de to Bygninger placerede hver for sig, hvis man kunde finde en passende Grund og Rigsdagen vilde bevillige det nødvendige Beløb; men han kunde fremdeles ikke gaa med til det Udtryk, at det kunstnerisk set var en Umulighed at bygge Slot og Rigsdag i én Bygning, saa meget mere som han selv havde begaaet et Projekt, som foreslaar de to Bygninger indpasset i Slottet.*)

Mørk-Hansen henvendte sig igen til Forsamlingen, idet han opfordrede Medlemmerne til at afstemme om et Forslag, gaaende ud paa en Henvendelse af Foreningen til Rigsdagen, som støttede sig til hans og Brummers tidligere omtalte Projekt.

Efter Udtalelser af Plesner imod Mørk-Hansen bad Dirigenten d'Herrer om at begrænse Diskussionen paa dette Punkt.

Nyrop syntes, at der kunde tænkes to Maader ved Løsningen af Spørgsmaalets Ordning: den ene, som af Foreningen foreslaaet, at man skal have én Rigsdagsbygning og at denne Bygnings Bestemmelse skal give sig Udtryk i det Ydre, saa at det bliver en selvstændig Bygning, og at ogsaa Kongens Del bliver en Bygning, som man kan kende fra Rigsdagen; det, synes han, var absolut Idealet og derfor kunde han gaa med til Emil Jørgensens Forslag; men saa maatte disse Bygninger ogsaa ligge langt fra hinanden og ikke paa den gamle Slotsgrund med kun en snever Kløft imellem sig, saa at man faar Indtryk af to Uvenner, og da maatte han antage, at Kongens Del maatte blive paa Slotsgrunden. Nyrop vilde meget ønske, at dette Spørgsmaal kunde blive drøftet, inden der blev taget nogen endelig Bestemmelse; derimod kunde Taleren slet ikke tænke sig, som Mørk-Hansen og Brummer, at de to Bygninger skulde ligge lige klods op ad hinanden eller som Klein havde tænkt sig det, vis-à-vis. Taleren gjorde imidlertid gældende, at dersom Forholdene, Politik og Rigsdag forlangte, at vi skal blive paa Slotsgrunden, saa syntes han, at man maatte lade alle Fordringer om at lade Slot og Rigsdag hver faa sit bestemte Udtryk falde, saa er det ikke mere Slot eller Rigsdag, saa er det en Regeringsbygning eller, hvad man nu vilde kalde

*) Red. formener, at det er det Projekt, som for Tiden er ophængt paa Kunstnernes Efteraarsudstilling.

det, der blev Tale om, og saa maatte man kunne faa en Bygning, der gav et værdigt Udtryk for Myndighederne, ganske vist med den Resignation, at man ikke kan give Konge og Rigsdag hver sit Udtryk.

THORVALD JØRGENSEN udtalte sig nærmest i Tilslutning til Nyrop.

Prof. KLEIN glædede sig over Nyrops og Thorvald Jørgensens utvetydige Udtalelser; de viste som allerede formodet, at der laa en Misforstaaelse til Grund, naar nogen havde opfattet Forholdene, som om der var Uenighed tilstede i Foreningens Syn paa Sagen.

JENSEN KLINT gjorde gældende, at hvad der for ham syntes det kunstnerisk Umulige i Opgaven, som den var stillet, var Fordringen om, at Folkerepræsentationen skulde lægges mod Ridebanen, saa længe som de omliggende Huse benyttes til Stalde og Ridehus; men han mente dog, at naar man gjorde som foreslaaet af d'Hrr. Mørk-Hansen og Brummer eller en Trediemand, saa var der fra kunstnerisk Side Intet at indvende; men denne Løsning var jo ikke programmæssig.

KAMPMANN troede, at der sikkert var nogen Misforstaaelse til Stede. Han fremhævede, at det jo ikke i og for sig er nogen kunstnerisk Umulighed under fri Forhold at bygge Lokaler for Repræsentation, de to Ting og Højesteret sammen i et Bygningsanlæg; men det bliver ganske umuligt, naar man vil have dem ind i Levningerne af det gamle Slot. Det kan i saa Fald ikke være andet, end at det, der bygges op, kommer til at ligne et Slot eller et Slotsanlæg, og det er det, der er det gale.

Taleren understregede, at det kunstnerisk er ganske utilfredsstillende at tænke sig, at det, naar man betragter saadan en Bygning, gaar saadan ganske pêle-mêle, saa at man siger: indenfor de Vinduer ligger der en Riddersal, Vinduet ved Siden deraf hører til Folketinget, og hernede er maaske lidt, der hører til Højesteret. Det vilde dog være et mageløst tarveligt Resultat, at man i vore Dage skulde ofre saa mange Penge paa saadant noget.

Naar det tidligere under Forhandlingen af et enkelt Medlem var antydet, at det vilde være lettere at bygge Slot og Rigsdag adskilte end at flikke dem ind i de gamle Mure, troede Taleren det slet ikke. Tvertimod mente Taleren, at Opgaven vilde blive langt alvorligere, thi der skal gribes langt dybere for at finde det rigtige Udtryk for den ny Bygning, end naar man kun skal gaa ind under en en Gang vedtagen Form. Paa den anden Side vilde det ogsaa være Opgave nok at gøre Christiansborg i Stand som Slot, endogsaa en meget stor og vanskelig Opgave.

Kampmann fremhævede: Foreningen kan ikke tage noget nyt Standpunkt i denne Sag; vi maa holde os til, hvad vi en Gang har sagt, fordi det er rigtigt, og fordi vi ikke *kan* sige andet, end det vi en Gang har sagt. (Bifald).

Dirigenten meddelte, at der var begæret Afslutning.

Prof. ALB. JENSEN udtalte, at der var Forskel paa Kampmanns og hans Grundsyn paa Architektur og dens Fremstilling i det Ydre af hvad Bygningen indeholder. Taleren kunde nok finde det ønskeligt, at man kunde pointere en Riddersal udvendig, men hørte ikke til dem, der mente, at man skulde vise hvert lille Rum udvendig i Bygningen, saa at man kunde se, at det er dér eller dér.

Brummer mente, foranlediget ved en Udtalelse af Kampmann, at det maatte fremhæves, at der var kommet et nyt Moment ind i Sagen, idet han og Mørk-Hansen havde foreslaaet at tage Ridebanen med ind til Rigsdagsplads; hertil bemærkede Plesner, at der var et Moment, de Herrer selv kom med. Man kunde slet ikke kalde det et nyt Moment, da Rigsdagen selv ikke havde forlangt Udenrigsministeriet medtaget i Planen.

Forsamlingen vedtog herefter Afslutning af Forhandlingerne om Punkt 1.

Prof. Klein lagde atter Forsamlingen paa Sinde, at det, det her gjaldt om, var ved Afstemningen at faa oplyst, om de Herrer endnu havde samme Mening som den 1. Maj, eller en anden; vi maa have at vide, om der er kommet noget nyt Moment til, som har bevæget os til at forandre Standpunkt, det mener jo d'Hrr. Mørk-Hansen og Brummer; alle vi andre maa vel kunne stemme for Punkt 1.

Ved Afstemningen vedtoges Punkt 1 med 70 Stemmer; imod stemte Prof. Jensen, Mørk-Hansen, Brummer og Sylvius Knudsen.

Man gik derefter over til Punkt 2, hvorom ingen begærede Ordet. Da Punkt 3 sattes under Forhandling, blev det af en af de Tilstedeværende med Tilslutning fra mange i Forsamlingen, foreslaaet at indskrænke sig til kun at indsende det som Punkt 1 vedtagne til Rigsdagen, da Vedtagelsen af de mange efterfølgende Punkter vilde gøre Sagen for indviklet og Behandlingen lidt for langtrukken.

Prof. Klein mente ogsaa, at alle kunde være enige om, at det Væsentligste var sket, og naar Forsamlingen var enig om, at det Vedtagne var tilstrækkeligt og ikke havde noget at indvende mod de efterfølgende Punkter, kunde jo de, der faa det Hverv at affatte Skrivelsen, benytte dem i denne.

Formanden, Architekt Clemmensen, kunde ikke stemme for Punkt 3; han var ganske enig med Nyrop i, at der ikke var noget til Hinder for at lave en Regeringsbygning indbefattende baade Repræsentationslokaler og Lokaler for Rigsdagen, men han var ogsaa enig med Kampmann i, at dette ikke kan gøres paa Christiansborg. Efter at Formanden af Forslagsstillerne var bleven gjort opmærksom paa, at netop hans Opfattelse fandtes udtalt i Ordlyden af Punkt 3, kunde han stemme for dette.

Efter nogen Forhandling mellem Prof. Klein og Emil Jørgensen om Ordlyden og Omfanget af en Henvendelse til Rigsdagen, og efter at man med stor Majoritet havde afvist et paa Mødet fremsat Forslag om, at Forsamlingen skulde udtale sig for Afholdelsen af en ny offentlig Konkurrence, formuleredes Henvendelsen af Jørgensen med en Redaktionsændring af Jensen-Klint saaledes som den foreligger i Punkt I. og II. i den til Rigsdagen indsendte Skrivelse (se Architekten Nr. 4), og Henvendelsen til Rigsdagen vedtoges i denne Form med 78 Stemmer mod ingen.

Forsamlingen valgte derpaa Prof. Klein, Lauritzen og Levy til nærmere at affatte selve Skrivelsen, der ønskedes fremsendt ved Foreningens Formand.

Mødet hævedes Kl. 12.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 11. NOVEMBER 1905
8. AARGANG № 6

MODERNE, ARBEJDERBOLIGER.

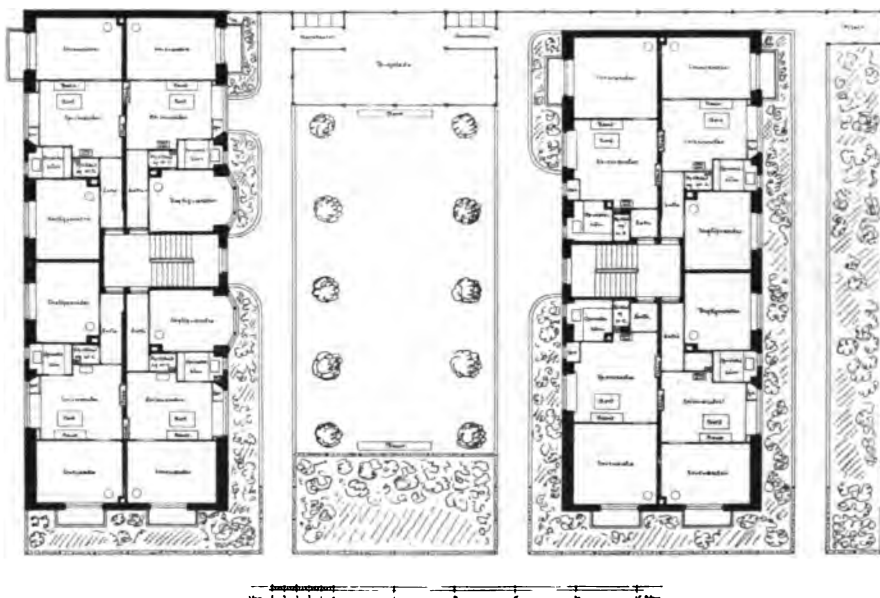
Ude paa Frederiksberg, eller maaske mere korrekt »inde i« Frederiksberg, thi denne smukke Kommune er jo nu paa alle Sider indesluttet af vor kære Hovedstad, ligge i disse Dage et Par indtagende Tvillingsøstre beredte til, pudsede og fine ud- og indvendigt, at optage den haarde Kamp for Tilværelsen.

ARBEJDERBOLIGER PAA MARIENDALSVEJ. — ARCHITEKT U. PLESNER.

Uden ydre forloren Pragt, men adlede ved rene Linjers tiltalende Harmoni, der straks gør Beskueren tilfreds i Sindet, rummer de tvende Bygningers Indre en Række af sundt gennemførte Tanker og solide Egenskaber, der paa Forhaand gøre dem særlig udrustede til at vinde for sig det Publikum, som man ønsker at hjælpe frem til at residere i en tiltalénde Bolig, nemlig den velstillede Smaakaarsmand, for hvem det staar klart, at det hyggelige Hjem er Livets store Gevinst. Og 40 Familier ville, paa Hjørnet af Mariendalsvej og Duevej, inden føje Tid have faaet et godt Nummer i dette besværlige Lotteri med de mange Nitter.

De tvende Bygninger rumme, som antydet, 40 Boliger, 30 med 3 og 10 med 2 Værelser, med Udsugningskanaler for daarlig Luft, foruden Entré, Op-

ARBEJDERBOLIGER PAA MARIENDALSVEJ. — ARCHITEKT U. PLESNER.

vadskerum, Spisekammer og Vandklosetrum med Styrtebadsindretning fordelte i de 5 Hovedetager, hvoraf hver Bygning bestaar. Desforuden hører til hver Bolig 1 Brændselsrum i Kælderen, 1 Pulterkammer paa Loftet, Adgang til Vadskerum og Cyklestald i førstnævnte Etage samt til Tørrerum paa øverste Loft, alt lyst, smagfuldt og tiltalende udstyret. Dog maa Vandklosetrummet nøjes med at faa Lys gennem en halv Etage over Opvadskerummet og Entréen gennem Ruder i Entrédørene. Men hvad der særligt karakteriserer disse nye Huse er, at man herhjemme for første Gang her har søgt at indføre nogle Indretninger, som gennem mange Aar have vundet Bifald næsten overalt i Udlandet, nemlig 1) Gruppering af Boligerne om kun een Trappe, 2) Anvendelse af det ene Værelse som fælles Koge- og Opholdsrum og 3) Indretning af Opvadskerum ved Siden af dette.

Med Hensyn til den ene Trappe ses det ikke rettere, end at Fordelen ved kun at have een opvejer Manglerne ved at have to. Fordelen ved kun at have

1 Trappe ligger tydeligt nok i Plads- og dermed Pengebesparelse, samt i Muligheden af en bedre Gruppering af Rummene. Men Trappen maa da med Henblik paa Brandfaren være brandfri, hvad den naturligvis ogsaa er paa Mariendalsvej; Etageadskillelsen imellem de Trappen nærmest værende Rum er tillige konstrueret af ubrændbare Materialier med Terrazzobelægning. Det vides ikke, at en saadan Trappe nogen Sinde har vist sig skæbnesvanger under Ildløs i Udlandets Tusinder af Smaaboliger, og vort fortræffelige Brandvæsen maa jo ogsaa yde stor Betryggelse paa dette Omraade. Paa Mariendalsvej er der, dog mere til varigt Behag for Beboerne end til større Betryggelse under Ildløs, ved hver Bolig etableret en Altan. Disse Altaner ere saaledes ordnede over hverandre, at man —

ARBEJDERBOLIGER
PAA MARIENDALSVEJ.

ARCHITEKT
U. PLESNER.

udrustet med den fornødne gymnastiske Færdighed — kan entre fra den ene Etage til den anden og ned paa Jorden.

Den daglige Færdsel paa den enkelte Trappe vil naturligvis blive ret interfamiliær, naar 4 Familier fra hver Etage — altsaa i alt 20 paa 1 Trappe — skulle vadske i Kælderen og tørre paa Loftet samt bære Dagrenovationen ned; men da denne halvoffentlige Passage i enhver Henseende er saa godt indrettet og saa fornøjeligt og solidt udstyret histude, staar det til at tro, at Trafikken vil blive bekvem og uden større Gêne.

Det skal blive interessant at erfare, hvorledes vor Befolkning vil befinde sig ved det nævnte Køkkenværelse. I England, Tyskland og i mange andre Lande har denne Modifikation vundet overordentligt Indpas, og man finder vistnok vanskeligt i Udlandet nogen ny og god Arbejderbolig af tilsvarende Størrelse uden

denne Sammensmeltning. Jeg vil tro, at Boligerne paa Mariendalsvej ville skabe en lignende Tilfredshed; thi Lokalet, hvorom der tales, er lyst, rummeligt og smagfuldt udstyret, navnlig med en Kombination af Kakkelovn, Komfur og Tørreanstalt, der ventelig vil vise sig økonomisk for Brugerne; hertil kommer yderligere, at der med i Købet følger en nydelig Slagbænk, Spisebord og flere smukke Vægskabe. Og umiddelbart ved Siden af Køkkenværelset er, som ogsaa godt kendt fra Udlandet, Opvadskerummet, praktisk talt indrettet som et lille Køkken med Gasindlæg og andet til Faget henhørende, saa man næppe er stor Profet ved at forudsige, at dette Rum i stor Udstrækning vil blive benyttet, ogsaa til Madlavning.

Man kan komme med den Indvending, at det maa anses for urigtigt i sanitær Henseende at tilberede Mad i Opholdsværelset samt tørre Brænde, vaade Strømper o. lign. i det derværende Komfur, selv om Lokalet, som paa Mariendalsvej, er forsynet med Udsugningskanal for daarlig Luft. Men saa maa man paa den anden Side mindes, hvorledes Smaakaarsfolk næsten altid alligevel i stor Udstrækning benytter det sædvanlige minimale, uventilerede, med Vadsk m. m. udstyrede Køkken som Opholdsrum, og man tvinges da til uden Modstand at indrømme Køkkenværelsets + Opvadskerummets ubestridelige Fordele; det maa jo vinde Bifald, trods Vanens (eller Uvanens) Magt.

Og saa endelig, for dog ikke at lade det væsentligste gaa upaatalt hen:

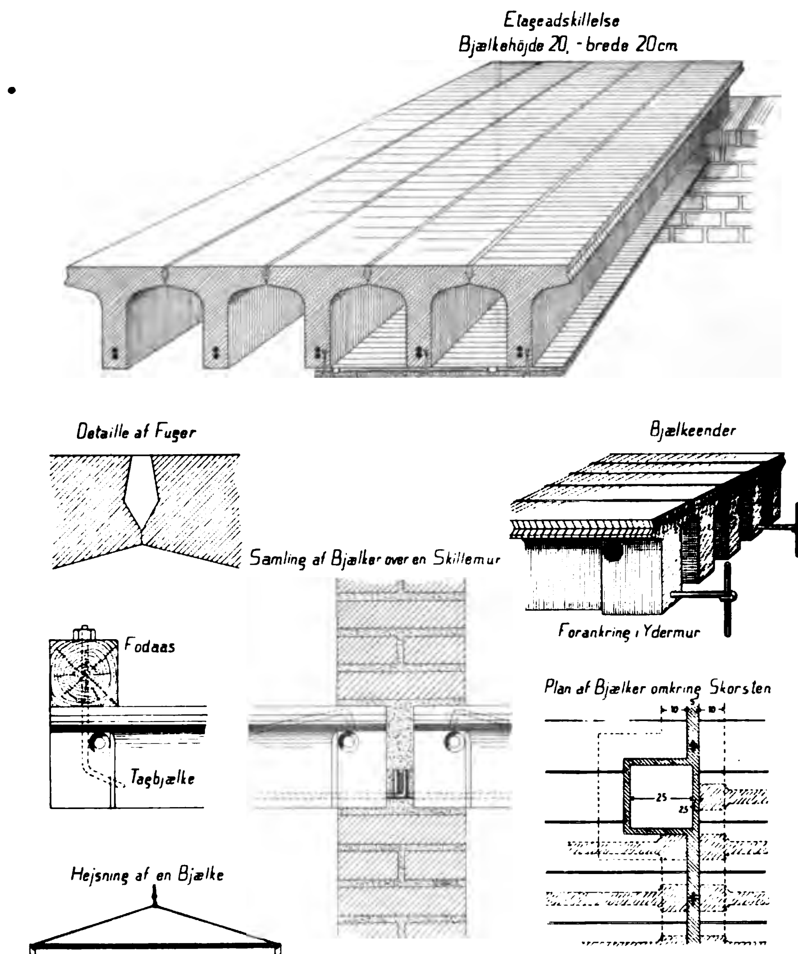
Beliggenheden af Komplekset er fortræffelig. Med Længderetningen omtrent i Syd og Nord ligge Bygningerne ved brede og luftige Veje, med en aaben, grusbelagt og beplantet Plads, hvis Bredde man næppe med Føje tør forlange større, imellem sig. I Nærheden store, aabne Arealer, hvis fremtidige Bebyggelse vil blive ordnet med alle rimelige sanitære Krav tilfredsstillede og saa med den »Elektriske« lige forbi Døren. Mere end dette og de øvrige nævnte eller unævnte Fortrin tør man næppe kræve for at love de rare, nye Huse en smuk Fremtid; det skulde da være den ikke uvæsentlige Omstændighed, at alle disse mange, herhjemme næsten ukendte Fordele, kunne opnaas for en saa rimelig Pris som 23—28 Kr. pr. Maaned pr. Bolig. Men — ja hvor kan dette lille Ord siges at være aldeles overflødigt? Boligernes Ordning paa begge Sider af et Længdeskillerum, der ubrudt gaar fra Kælder til Kvist, umuliggør den nødvendige Udluftning af hver enkelt Bolig, som kun en grundig Gennemtræk kan tilvejebringe, og som derfor ikke maa fattes, hvor man har til Hensigt at opføre en Bygning, der gør Krav paa at være sanitært rigtigt indrettet. Det staar til at haabe, at Fremtiden ogsaa vil formaa at løse denne ikke lette Opgave; sker dette, og kunne ovenfor antydede Smaamangler samtidigt hæves, maa Mønsterboligen siges at staa fuldt færdig.

Det er Hr. Telefondirektør Fr. Johansen, der har formaaet at føre denne smukke Tanke ud i Livet og ved at gøre Frederiksberg Kommunalbestyrelse, som dispensationsgivende Myndighed, Bygherren Hr. Murermester E. Rothe og Architekten Hr. U. Plesner interesserede i Foretagendet, skabt et Værk, der staar som et smukt Forbillede til Efterlignelse.

Olaf Schmidth.

TEKNISKE MEDDELELSER.

En dansk Etageadskillelse. Massive Etageadskillelser af armeret Beton (Hennebique m. fl.) er jo nu almindelig kendte, men foruden disse har i de senere Aar Etageadskillelser af armerede Betonbjælker, der lægges Side om Side, fundet en udstrakt Anvendelse i Udlandet. I Sammenligning med de massive Konstruktioner frembyde de den Fordel, at alle Konstruktionsvanskeligheder henlægges

fra Byggepladsen til Leverandørens Fabrik, at Gulvet straks er færdigt til at tages i Brug, at Murarbejdet kan fortsættes uden Standsning, og at Konstruktionen bliver fuldkommen statisk bestemt, saa at f. Eks. Sætninger i Murværk og lign. ikke saa let fremkalder Revnedannelser.

»Architekten« har allerede tidligere omtalt saadanne Systemer, der dog alle har været af udenlandsk Oprindelse; det er derfor af Interesse nu at erfare, at der er fremkommet en ny Konstruktion, som er dansk, idet Ingeniørkaptain N. F. Møhl har taget Patent paa en Etageadskillelse, der bestaar af saakaldte Betonstammebjælker.

Hver af disse Bjælker, der skal lægges Side om Side, dannes, som vist paa Tegningerne, af en pladeagtig Overdel, der danner Gulvfladen eller optager en Gulvbelægning, og en lodret Stamme i Tværsnittet, som optager Bærearmeringen og holder denne i tilstrækkelig Afstand fra Overdelen. Den sidste optager altsaa Trykspændingerne, Jærnet Trækspændingerne fra Bøjningen. Breden af Overdelen, som støtter mod Nabobjælkens Overdel, gøres ikke større, end at den ingen særlig Armering behøver. Armeringen bestaar normalt af to Rundjærn (7 à 10 mm. for 6—8 Alens Spændvidde, naar Bjælkebrede og -højde er 20 cm.); det ene er retlinet i hele Bjælkens Længde, det andet ført skraat opefter henimod Enderne af Hensyn til Forskydningsspændingerne. Bjælkebreden vælges mellem 20 og 25 cm., Højden enten konstant 20 cm. eller varierende indenfor f. Eks. 18 og 24 cm.

Eksempelvis kan anføres, at der til en Kvadratalen Etageadskillelse ved 8 Alens Spændvidde medgaar: 5 Pd. Jærn og 1,15 Kbf. Beton, naar Bjælkehøjde og -brede er = 20 cm.; Vægten af 1 Kvadratalen er da knapt 150 Pd.

Der foreligger fuldt paalidelige Forsøg, som har været foreviste Bygningsautoriteterne i Kjøbenhavn, over Bjælkernes Bæreevne saavel overfor en større Belastning, der er jævnt fordelt, som overfor en i et enkelt Punkt ved Randen af Bjælken angribende større Enkeltkraft.

Til fuldkommen Brandfrihed regner man som bekendt, at Bærearmeringen bør være omgivet af mindst 2 cm. Beton. Dette kræver ved et massivt Loft et 2 cms. Betonlag under hele Loftet, som kun har den Opgave at give Brandfrihed; ved Betonstammebjælkerne udkræves dette Lag imidlertid kun for den Del af Loftet, som repræsenteres af Stammernes Underside, altsaa $^1/_4$ à $^1/_5$.

Fugerne udstøbes eller udsættes med Cement, saa at der frembringes en fugefri Etageadskillelse. Hvis der lægges en særlig Gulvflade ovenpaa Bjælkerne, saasom et Slidlag eller en af de moderne Kunststens Gulvbelægninger, saa tjene Fugerne til yderligere at befæste denne til Bjælkerne. Man kan ogsaa støbe de øverste 1,5 cm. af Bjælken med Slidpuds og trække det af. Bjælkerne kan støbes saa ensartede, at deres Overflader efter Oplægningen komme nøjagtig i samme Plan, saa Linoleum kan lægges paa uden særligt Underlag. For Brædegulv gøres Fugerne en Kende bredere, saa at der kan klemmes en Trælist ned i dem til derpaa at sømme Brædderne.

Da de hule Rum paa Undersiden er gennemgaaende og har afrundede Hjørner, er det let at holde dem rene med en Kost. Hvor imidlertid plan Loftsflade forlanges, forsynes Bjælkerne ved Fabrikationen med smaa Kroge

(vejnede Søm) paa Undersiden af Stammerne, og herpaa ophænges et Rørvæv, paa hvilket der kan trækkes Puds. Et saadant Loft vil være mere lyd- og varmeisolerende end et massivt Betonloft.

Ved Enderne forøges Stammebreden noget for at give lidt større Hvileflade. Hvilefladens Længde er sat til 12—13 cm. (5", en halv Sten) ved Ydermur og 10 cm. (4") ved Skillemur. Over en saadan bliver der da 5 cm. (2") Mellemrum mellem de to Rækker Bjælkeender; i dette Rum forbindes f. Eks. hvert fjerde til sjette Par Bjælkeender (i Tagbjælkelag hvert andet til tredje) med hinanden, ved at de vandrette Armeringsstænger er forlængede ud gennem Bjælkeenden og ombøjede til Hager, der gribe om et fælles Anker, eller til Hage og Krog, som gribe ind i hinanden. Nævnte Mellemrum udfyldes derefter. I Ydermuren kan paa lignende Maade ved et vist Antal Bjælkeender den vandrette Armeringsstang føres ud gennem Bjælkehovedet med et Øje, hvori der indsættes et Anker.

Ved Skorsten lægges Bjælkerne med Bjælkeenderne ind i den halve Stens Mur omkring Skorstenen, idet der ingen Brandfare eller andre Ulemper er forbunden med at lade den armerede Beton komme tæt op til Skorstenslysningen. Iøvrigt er der jo, med den ovenfor forudsatte Længde af Bjælkeenden af 4", endnu 1 Tomme frit Rum mellem Bjælkeende og Lysning, saa at Bjælkeenderne kunne dækkes med et Lag ildfast Ler. Paa den viste Plan af Bjælkeendernes Anbringelse omkring en Skorsten er for en Del af Bjælkerne disses Hvileflade og Stammeunderside antydet ved Skravering.

Ved Skorstene kan al Udveksling undgaas. De almindelige Trappeudvekslinger kan selvfølgelig ogsaa undgaas, idet Bjælkerne i Reposerne lægges parallelt med Hovedskillemuren. Hvor en Udveksling endelig skulde blive nødvendig, udføres den lettest ved at bruge et Par korte Jærnbjælker som Veksler; disse anbringes da i udsparede Huller i de nærmeste Bjælkers Stammer.

I Tagbjælkelaget forsynes en Del af Bjælkerne med en lodret Bolt til derpaa at anbringe Remmen for Spærene; Bjælkehovedet kan ogsaa bære en Ansats til Støtte for Remmen. Ved de samme Midler kan Spærene sættes direkte paa Bjælkerne.

Selv ved saadanne Spændvidder, der kræver Indskydning af en Drager, kan den Fordel ved Betonbjælkerne, at Gulvet straks kan tages i Brug, bevares paa følgende Maade. Enten benyttes som Drager een eller flere Jærnbjælker, f. Eks. en Differdingerbjælke, og Bjælkeenderne formes saaledes, at de kan stødes ind i Dragerens Sideaabninger mellem dens Flanger, hvorefter Dragerens Underside gøres brandfri ved et godt Pudslag paa, f. Eks. Strækmetal, eller ogsaa oplægges de indvendige Bjælkeender paa to midlertidige Stolpevægge, hvorefter der, eventuelt

først noget senere, støbes en armeret Drager under og om Bjælkeenderne. I alle Tilfælde vil altsaa Murarbejdet kunne fortsættes uden nogen Standsning.

Endelig kan anføres, at Konstruktionen tillige kan anvendes ved flade Tage, saaledes at denne Etageadskillelse altsaa træder i Stedet for Tag og øverste Bjælkelag paa engang.

FORSKELLIGT.

Det nye Krematorium. Bestyrelsen for Foreningen for Ligbrænding har ved Konkurrencen om et Krematorium, efter Indstilling af Architektforeningens Delegerede, fordelt Præmierne paa følgende Maade: 1ste Præmie: Architekt HOLGER JACOBSEN; 2den Præmie: Architekt ALFRED BRANDT; 3die Præmie: Architekterne EJNER AMBT og VALDEMAR SANDER.

FORENINGSMEDDELELSER.

Som allerede meddelt var Akademisk Architektforening indbudt til at deltage i et Møde i Dansk Ingeniørforening Onsdag den 1. ds. Programmet var Foredrag af Afdelingsingeniør KARSTENS om Ventilation og Nyanlægene paa St. Hans Hospital. Efter det instruktive Foredrag, der var ledsaget af Lysbilleder, udviklede der sig nogen Diskussion, i hvilken ogsaa nogle Architekter deltog, — der var af vor Forenings Medlemmer mødt ca. 30. Derpaa blev man med megen Gæstfrihed anbragt ved Aftensbordet, hvorefter der i den store Sal var arrangeret en »Tillställning« af den kendte Art. Her fortsattes Diskussionen, og der udveksledes selvfølgelig ved de to Foreningers Formænd Hilsen og Tak til begge Sider.

Nægtes kan det ikke, at et livligt Samkvem mellem de to Foreninger vilde kunne berede Vejen for et godt Samarbejde i den daglige Gerning. Dansk Ingeniørforening og dens elskværdige og dygtige Formand, Hr. Ingeniør ALEX. FOSS, fortjener Tak, fordi man paa denne Vis rækker Haand til Samarbejde.

Udflugten sidste Søndag til St. Hans Hospital ved Roskilde, hvortil vor Forenings Medlemmer ogsaa var indbudt, var jo en Fortsættelse af Mødet i Foreningslokalerne. Det var her navnlig af Interesse at se det smukke, lille Vandværk, hvor man paa overskuelig Plads havde en instruktiv Fremstilling af hele Gangen i et saadant Anlæg. Sammenkomsten her forløb ogsaa fortræffeligt. Der var mødt ca. 20 Architekter; Formanden var desværre ved Sygdom i sin Familie forhindret i at møde, men vi haaber, at Ingeniørforeningens Medlemmer gennem de tilstedeværende Architekter maa have modtaget det Indtryk, at vor Forening og dens Medlemmer vil vide med Tak for denne Gang at paaskønne Ingeniørforeningens venlige Indbydelse. Udflugten afsluttedes for de flestes Vedkommende Kl. 3. *R.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4528.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 18. NOVEMBER 1905
8. AARGANG № 7

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Det af *Ministeren for offentlige Arbejder* i Folketinget anmeldte Forslag til Beslutning vedrørende *Genopførelsen af Christiansborg Slot* lyder saaledes:

Ministeren for offentlige Arbejder bemyndiges til at lade Christiansborg Slot genopføre paa Grundlag af den af Architekt THORV. JØRGENSEN udarbejdede Plan.

I de Forslaget ledsagende Bemærkninger gives der en historisk Oversigt over Gangen i Christiansborg-Kommissionens Arbejder, de hidtidige Præmieringsresultater, de fra forskellig Side gjorte, af Ministeriet ikke tiltraadte Forsøg paa at adskille Slot og Rigsdag m. m. I Slutningen af disse Bemærkninger hedder det:

Ministeriet har under 9. Oktober 1905 modtaget et nyt Projekt fra hver af de tre Architekter CLEMMENSEN, NYROP og THORV. JØRGENSEN, ledsaget af Overslag, der er gennemgaaede af et af Kommissionens sagkyndige Medlemmer, og som alle holder sig indenfor den til Genopførelsen i Loven anslaaede Sum af 6 Mill. Kr., dog saaledes, at Udgifterne til Højesterets Lokaler er holdte udenfor Overslaget, ligesom der er paaregnet stillet en Sum af ca. $1^1/_2$ Mill. Kr. til Raadighed til den kunstneriske Udsmykning af den Del af Bygningen, der er bestemt til Brug for Hs. Maj. Kongen, samt $^1/_4$ Mill. Kr. til et særligt fremtrædende monumentalt indre eller ydre Parti af samme Del af Bygningen, hvorefter man anmodede de Mænd, der havde udgjort Kommissionens Udvalg, samt dennes Formand, om at tage Planerne i Øjesyn og derefter udtale sig om, hvilket af de tre Projekter der burde lægges til Grund for Slottets Genopførelse.

Ved et den 21. s. M. afholdt Møde mellem disse Herrer og Ministeren for offentlige Arbejder afgav de 4 Architekter, Professorerne HOLM og STORCK samt Architekterne BERG og PLESNER, en Erklæring, hvorefter de ikke kunde anbefale nogen af de foreliggende Planer til Udførelse, idet de fastholdt det af Akademisk Architektforening tagne Standpunkt, at Slot og Rigsdagsbygning ikke burde opføres paa samme Sted. Af de øvrige Tilstedeværende udtalte Flertallet sig for det af Architekt THORV. JØRGENSEN udarbejdede Projekt, og da Ministeriet kan slutte sig hertil, har det, i Henhold til Bestemmelsen i Lov af 15. November 1903 i Slutningen, ment at burde forelægge Rigsdagen Forslag herom til Vedtagelse, idet dog bemærkes, at man maa forbeholde sig Ret til i Detaillerne at foretage saadanne Ændringer, som ved Planernes yderligere Bearbejdelse og Architektens Forhandlinger med de Institutioner, der skal benytte Slottet, maatte vise sig ønskelige.

Af Architekternes Beskrivelser, som er vedføjede de udarbejdede Projekter skal vi anføre følgende korte Uddrag:

ARCHITEKT A. CLEMMENSENS PROJEKT.

Som Opgaven foreligger, nemlig: indenfor en Bekostning af 6 Millioner paa den nuværende Slotsgrund at tilvejebringe Bygninger, dels til Brug for Kongen til Repræsentation, dels til Brug for Rigsdagen, har det været mit Formaal herved at benytte de nu staaende Rester af Slottet i saa stor Udstrækning og med saa faa Forandringer som muligt. Jeg tror ikke, at man kan komme uden om dette, at Christiansborg efter hele sin Anlægsplan er et kongeligt Residensslot; selv om man — for at tage et Eksempel — laver om paa Staldene og indretter dem til andet Brug, vedblive de dog (architektonisk set) ifølge Anlægets Natur at være Staldbygninger. At ville forsøge paa at forandre det oprindelige Anlægs Karakter i nogen væsentlig Grad, tror jeg altid vil mislykkes. Opgaven, som den er stillet, bestaar da efter min Mening i at genopføre Slottet i en værdig Skikkelse og deri installere Rigsdagens Lokaler paa den hensigtsmæssigste Maade, og jeg er kommen til det Resultat, at der opnaas mest Plads samtidig med, at det er mest økonomisk at lægge Rigsdagen mod Ridebanen, som i mit første Projekt. Af architektoniske Grunde har jeg foretaget den Forandring at gennembryde Stueetagen i den nye Midtfløj og ved 3 aabne Arkaderækker tilvejebragt Forbindelse mellem Ridebanen og den indre Slotsgaard.

Med nogle Ændringer i det 1ste Projekt er Repræsentationslokalerne mod Slotspladsen indrettede saaledes, at begge Hovedtrapperne i Slottet, som er bevarede i temmelig uskadt Stand, bibeholdes, ligesom største Delen af de forhaandenværende Skillerum, og saaledes, at de nuværende Vindueshuller beholder deres Plads (med Undtagelse af 2 Vinduer paa hver Side af Midtpartiet, som ved den forrige Opførelse var forrykkede fra deres oprindelige Plads).

ARCHITEKT THORV. JØRGENSENS PROJEKT.

Nærværende Projekt er en Udarbejdelse af Projektet, som ved Skitsekonkurrencen præmieredes. Det er udarbejdet paa Grundlag af Kommissionens Program af April 1904 og efter Konferencer med Repræsentanter for de Institutioner, som skal huses i Christiansborg.

Vægten er lagt paa at skaffe disse Institutioner hver for sig en saa værdig og selvstændig Adgang som mulig til Christiansborg.

For *Kongen* er Adgangen ad Hovedporten under Taarnet, ham er ogsaa forbeholdt Slotsgaarden midt i Anlæget, til hvilken der ogsaa er Adgang ad Marmorbroen over Ridebanen. Man kan kun ad disse to Veje komme til Slotsgaarden.

For *Rigsdagen* er Adgangen gennem de tre Porte ved Kancelliet, der fører til Rigsdagsgaarden.

For *Højesteret* er Adgangen gennem de tre Porte nærmest Slotskirken.

Ved disse selvstændige Adgange er opnaaet, at hver Fløj kan karakteriseres efter den Institution, der bor bag dens Mure, uden at dog Harmonien i det store Anlæg med omliggende Bygninger brydes, og der er i Architekturen tilstræbt et Slægtskab med Stilen i de bevarede Bygninger omkring Ridebanen fra Christian den Sjettes Tid.

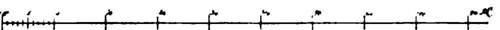
Det frie Indblik, som C. F. Hansen aabnede fra Ridebanen til Slotsgaarden, er bevaret og udvidet ved, at Søjlerækkerne er erstattede med en Buegang og Afstanden mellem Sidefløjenes Pavilloner forøget. Den i det oprindelige Anlæg givne Ligevægt om Midteraksen er strengt bevaret, skønt enkelte Partier (f. Eks. Folketingssalen) er karakteriserede i Façaderne.

Slottets nuværende Mezzanin og Hovedetage er ombyttede. For Slottets Vedkommende vindes herved en festligere Adgang til Beletagen, da Trapperne ikke skal føres gennem den lave Etage, og at der bliver direkte Adgang til Slotskirken fra Beletagen gennem Forbindelsesbygningen; og for Rigsdagens Vedkom-

Christiansborg

Facade mod Slotspladsen

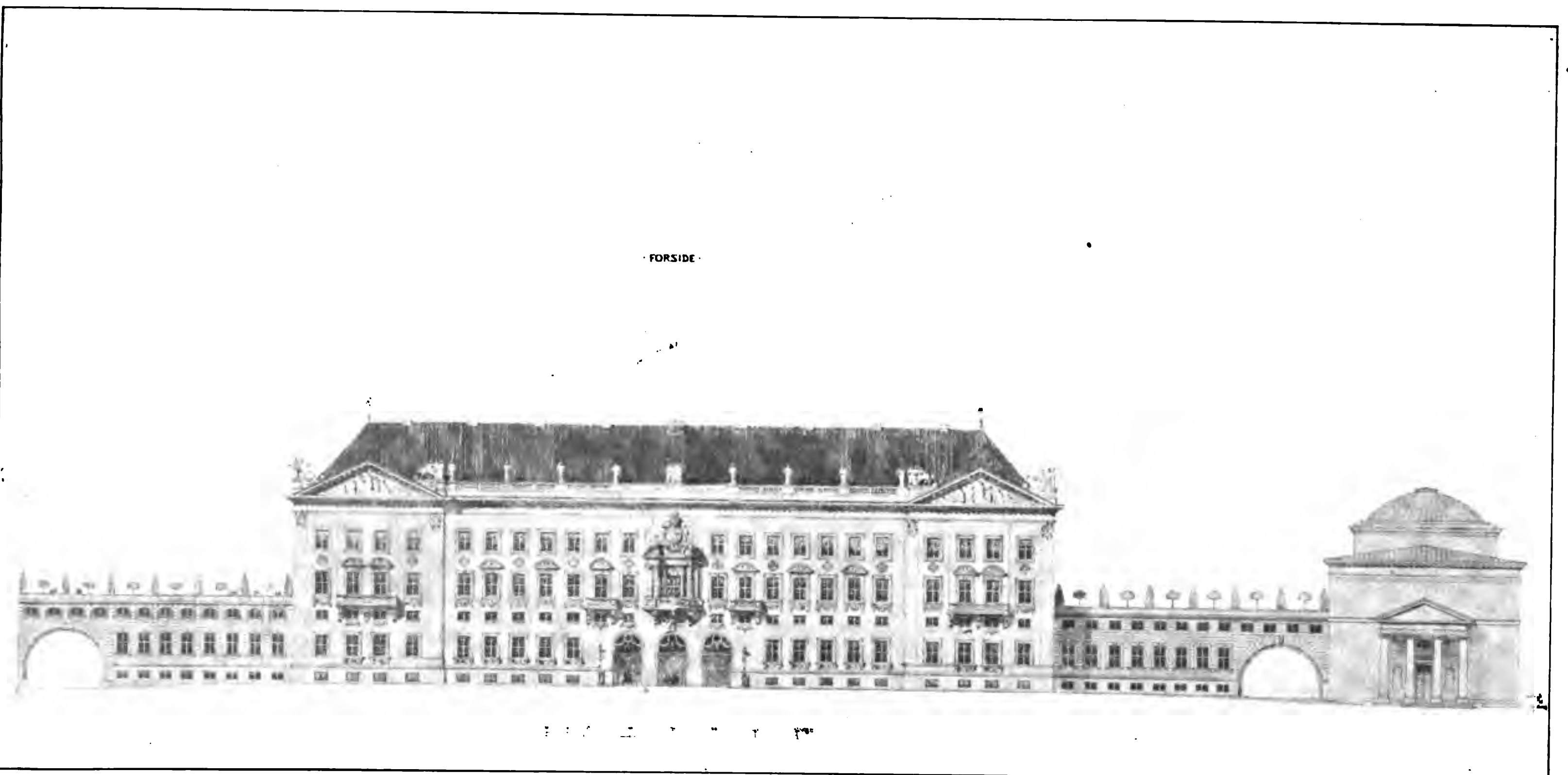

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE. ARCHITEKT THORV. JØRGENSEN.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

ARCHITEKT M. NYROP.

mende er vundet, at Adgangen til Tingsalene bliver bekvemmere, og at Arealerne i Forbindelsesbygningerne kan udnyttes sammen med Hovedfløjens. I det Ydre er opnaaet, at Underbygningen bliver fastere, medens Overbygningen med sin Beletage, Mezzanin og 2den Etage vokser, højere og friere frem af Omgivelserne.

ARCHITEKT M. NYROPS PROJEKT.

Slottet er omtrent af samme Højde til Taget som det gamle og *maa* være det for at gøre sig gældende mellem Omgivelserne. Hvis der tages en Etage af, forsvinder noget af det storladne, og Virkningen bliver som et Palais, og det er for lidt paa dette Sted.

Et Taarn bliver let en Hindring i Planen, naar det lægges der, hvor det klæder bedst, dets tykke Mure spærrer, hvor man gerne vil have aabent. Det er tillige kostbart, og med den givne Byggesum vil det let bringe Overskridelse eller bevirke, at der maa slaas af paa vigtigere Punkter.

I Forhold til Ridebanebygningerne havde det oprindelige Slot en smal Taginddeling, som ved Benyttelsen af de nu staaende Mure ogsaa gør sig gældende ved nye Bygninger paa samme Grundvold. Endvidere har Slotsfløjenes vældige Bredde altid været markeret ved langt smallere i Façaden fremspringende Endepartier, og de brækkede Tage fortalte ikke Beskueren noget om Bygningens virkelige Dybde, saaledes som Amalienborgs smukke og hele Tage heldigvis gør. I mit Forslag viser Façadens Endepartier Fløjenes virkelige Bredde. Ved desuden at fremhæve hvert andet, eller som paa Sydsiden hvert tredie Vinduesfag paa 1ste Sal har jeg søgt at faa større Bredde og ligesom en langsommere Takt ind i Bygningens Faginddeling, saa at den derved efter min Mening nærmer sig noget til Ridebanebygningens Bredde, selv om Slottet ved Udførelsen i Virkeligheden hverken skulde eller burde skjule, at det stammede fra en anden Tid.

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE. RIGSDAGSBYGNINGENS FAÇADE MOD BIBLIOTHEKSGAARDEN. — ARCHITEKT THORV. JØRGENSEN.

BYGGESPEKULATIONEN I KJØBENHAVN OG DENS FØLGER.

I Grundejerbladet Nr. 270—271 har Hr. Vexelmægler P. SEVERIN skrevet nogle Artikler med Overskrift: »Hvormeget bør der ydes i Kreditforeningslaan?«, hvilke ere grundede paa en Betragtning af de yderst uhyggelige Former, som de kjøbenhavnske Grundejendoms- og navnlig Byggeforhold for Tiden antage.

Jeg anser Hr. Severins Betragtninger for saa interessante for »Architektens« Læsere, som jo alle mere eller mindre føler og fremtidig ydermere vil føle Svien af den Sot, han peger paa, at jeg skal tillade mig her at give et Uddrag af Artiklerne samt knytte nogle yderligere Bemærkninger til samme, hvilket ikke udelukker, at de, der ønske fuld Besked, søge denne i selve Grundejerbladet.

Hr. Severin kunde have skrevet det bekendte Citat af Henrik Ibsens »Brand« over sine Ord: »Ja dans, men hvor du danser hen, det bli'r en anden Sag, min Ven!« Netop denne Klang er der i følgende Ord af Forfatteren:

»Det fremgaar af Lejlighedsstatistiken for de sidste 10 Aar, at der i Kjøbenhavn i 1901 var over 3000 ledige Lejligheder, i 1902 ca. 4500, i 1903 over 6700, i 1904 over 9000, og i 1905 *Antallet 10,331*, og det uagtet der hvert Aar skal bruges ca. 3000 nye Lejligheder.

Dette Byggeraseri er et ganske overordentlig uheldigt Fænomen. Jeg skal ikke paastaa, at det er Grund til, at mange af Bankerne har forøget deres Aktiekapital fra beskedne 1 à 2 Mill. til 8, 10, 12 Mill., men disse Bankudvidelser vil sikkert yderligere støtte det, tilmed da Byggelaan nu kan faas til 4 pCt. Rente, hvilket ganske vist i høj Grad forringer de nu udvidede Bankers Fortjeneste og i det mindste kvæler de Sagførere, der ogsaa ydede Byggelaan. Vi har jo for nylig faaet et Indblik i nogle af disse Byggeforetagender ved Dommen over Wm. Jørgensen.

Hvad er nu Virkningen af *10,331* ledigstaaende Lejligheder. Man kan vel ikke opstille nogen Ejendom som en Gennemsnits-Ejendom; men tager man som Normaltype en Ejendom med 1 Opgang og to Lejligheder i hver af de 5 Etager (og de øvrige Ejendomme som Multipla deraf), saa vil det sige, at over 1000 saadanne Ejendomme staa aldeles blottede for Lejere og altsaa, theoretisk set, er fuldstændig værdiløse, de i dem indsatte Prioriteter ligeledes værdiløse, og at Ejeren af disse har tabt hver eneste Øre. Da mange af disse »Bygherrer« imidlertid knapt har ejet saa mange Penge, der var nødvendige til den Stempelafgift, de behørige Dokumenter fordrede, er Tabet overgaaet paa andre Haandværkere og Leverandører. Det kunde være interessant at faa en Statistik over, hvor mange Millioner, danske »Bygherrer« bedrøver Haandværkere og Leverandører for hvert Aar. I Statistiken oplyses, at de 10,331 ledige Lejligheder

bestaar af		sættes disses Leje til		Lejetab	
644	Butikker	à 600	Kr.	386,400	Kr.
455	Lagre og Kontorer	à 500	Kr.	228,000	Kr.
5198	1 à 2 Værelser	à 150	Kr.	780,000	Kr.
3444	3 à 4 Værelser	à 400	Kr.	1,377,600	Kr.
513	5 à 6 Værelser	à 1000	Kr.	513,000	Kr.
77	over 6 Værelser	à 1500	Kr.	115,000	Kr.
10331	ledige Lejligheder giver et Lejetab af			3,400,000	Kr.

Det er naturligvis vanskeligt at sætte en Gennemsnits-Leje, men jeg tror, at mine Ansættelser snarere ere satte for lavt end for højt; thi efter Statistiken er der forholdsvis faa ledige Lejligheder i de indlemmede Distrikter, men disse findes væsentligst i den gamle By, Nørre og Østerbro; og Lejen er formentlig højere i de nyopførte Bygninger, der byder alle mulige Komforts (W. C., elektrisk Lys, Centralvarme, Stuklofter, Køkkenaffaldsrør, Badeværelse osv., osv.). Dette aarlige Lejetab, der snarere er over end under $3^1/_2$ Million, svarer til en Bygningsværdi af ca *50 Millioner — Halvtredsindstyve Millioner Kroner — der ere tabte.* Men Miseren er i Virkeligheden meget større! Enhver, der har haft noget med Ejendoms Forhold at gøre, kan bekræfte, at der i de seneste Aar er foregaaet og foregaar en Forskydning af Beboelsesforholdene, der har muliggjort Begyndelsen af Byggeraseriet, der saa er fortsat langt ud over de tilladelige Grænser, alt formidlet ved Bankernes og Kreditforeningernes Hjælp; en Forskydning, der affolker den gamle By til Fordel for Periferien, affolker den, fordi de gamle Lejligheder med én Trappe, ingen Entré, slet Pigekammer, ingen Gaard, intet W. C., slet Vaskekælder osv. ganske naturligt ikke kan modstaa Konkurrencen med Lys, friskere Luft og alle mulige moderne Bekvemmeligheder, der kan faas forholdsvis billigt, og hvis Beboelse kun muliggøres ved det fortrinlige Sporvejsnet, den hurtige Kørsel og den ideale (men næsten urimelige) Sporvejspris af 10 Øre, for hvilke man kan køre fra Hellerup, fra Husum, fra Valby til Sundbyerne og alle mulige Omstigninger, ca $1^1/_2$ Mil, for 10 Øre. Denne Affolkning vilde imidlertid næppe have fundet Sted eller finde Sted, hvis ikke de 10,000 ledige Lejligheder tvang Ejerne til at nedsætte Lejesummen under den Pris, for hvilken de respektive Lejligheder kunne bygges og nu udlejes, hvorved det gøres muligt til den nedsatte Lejesum at kunne lægge Udgifterne til Sporvognskørslen og saa nyde alle de moderne Bekvemmeligheder.

Det ovenfor nævnte positive aarlige Tab paa ca $3^1/_2$ Million Kroner er ganske forsvindende lige overfor det indirekte Tab, som Udlejekonkurrencen eller rettere Udlejekampen har foraarsaget og foraarsager; en Nedgang, der drejer sig om ca. 25 à 35 pCt. af Beboelseslejen og af indtil 50 pCt. af Butikslejen (ganske vist dog kun forholdsvis færre Steder), idet d'Herrer Bygmestre af Hensyn til Prioriteringen og Ejendommens Vurdering indretter Butikker, der ansættes (paa Papiret) for højere Leje, idet de ikke vil se, at der bliver mindre og mindre Brug for Butikker, som Følge af Købernes (fortsatte) Overgang til at søge deres Indkøb i de mægtige Magasiner og de store Specialforretninger, der hovedsagelig kun findes og kan findes paa »Strøget«, og hvortil Sporvognene bringe Køberne fra hele Periferien. Denne samlede Lejenedgang har jeg ingen Midler ved Haanden til at angive Størrelsen af; men hvis det brugte Billede ovenfor nogenledes holder Stik, saa at Lejen af 1000 Enkeltejendomme vil andrage ca. $3^1/_2$ Million Kroner, og der formentlig findes ca. 30,000 af saadanne Enkeltejendomme i Kjøbenhavn, ville disse have en samlet Lejeindtægt af over 100 Mill. Kr. aarligt, og *det aarlige Tab* af Lejen vilde saa andrage mellem *25 og 30 Millioner Kroner.* Men ikke nok dermed; de gamle Ejendomme i den indre By, hvoraf mange, som Følge af Mangel paa Grund ikke kunne ombygges, vil inden mange Aar sukcessivt blive værdiløse (d. v. s.: Grundens Værdi bliver altid tilbage). 2den og 3die Prioriteterne ville tabes, og Kreditforeningerne, Legater og 1ste Priori-

tetsanbringerne ville maaske ikke en Gang undgaa at lide Tab. Mængden af disse Millioner vil jeg overlade andre at skønne om.«

Vexelmægler Severin fremhæver da videre, ganske sikkert med fuld Ret, at de saaledes skildrede Forhold, bortset fra de store Tab, de som paavist bevirke, endnu skaber en anden og næsten endnu større Fare for Byen og Landets Beboere. Var nemlig alle de til Byggesvindelen medgaaede Millioner Landets opsparede Overskud, vilde det give et bedrøveligt Kig i Porte-monnaien, men dog være til at bære, om end med en ubehagelig Resignation; dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet; ved at sælge vore Kreditforeningsobligationer i største Udstrækning til Udlandet og ved i Millionvis at optage, navnlig engelske Penge, som direkte Prioritetslaan i vore Huse, har vi gjort os til andre Nationers Skyldner, saaledes at de Fremmede faar Udbyttet, Renterne af vore kjøbenhavnske Ejendomme, medens vi selv beholder Tabet. Og Forfatteren understreger rigtigt, at de Penge, vi har laant til alle disse Dumheder, delvis er gaaet til Udlandet som Betaling for Jernbjælker, Tømmer, Granit, Tapeter o. s. v., men Gælden har vi beholdt, hvilken Aar ud og Aar ind skal forrentes og engang tilbagebetales.

Hr. Severin spørger nu, hvad kan der gøres for at raade Bod paa denne Ulykke. At ty til Bankerne for at de skulle indstille Byggelaanene, hjælper neppe; dels er de jo dog ikke, som det ogsaa siges, Publikums Goldammer, og dels er de ogsaa bundne af Hensynet til Ejerne af deres store Aktiekapitaler, hvem de ved Byggelaanene sikre et godt Udbytte.

At ty til Magistraten med Anmodning om at skærpe de Vilkaar, paa hvilke den sælger sine Grunde, for saaledes at begrænse dette vilde Byggeri, burde kunne hjælpe noget paa det værste Onde, idet, som det siges i Artiklen, Magistraten ved at sælge saa at sige uden Udbetaling og paa særdeles lempelige Vilkaar fremmer en usund Byggetilstand, hvorved ganske insolvente Individer kunne faa fat i Grundene og saaledes sættes istand til at snyde andre Haandværkere og Leverandører. Destoværre, at stole paa Magistratens Bistand hjælper neppe. Allerede for over 10 Aar siden henledte jeg afdøde Borgmester Borups Opmærksomhed paa den Fare, der var tilstede ved de Vilkaar, paa hvilke Byens Grunde solgtes ved Stadens Økonomikontor; forgæves viste jeg ham, at der blandt Kjøbenhavns velstaaende Borgerstand fandtes mange, der ønskede at bygge for sig selv i Stockholmsgadekvarteret; at derfor Salget af disse Grunde ikke burde *forceres*, og at man ved at skærpe Betalingsvilkaarerne burde sigte Købernes Kvalitet. Nu begynder Høsten af den Ubesindighed, hvormed man dengang saaede; som modne om end noget ormstukne Frugter drysse de opførte Ejendomme, ned i den ufyldestgjorte Panthavers, Kommunens, Skød, og mange ville følge efter. Skal nu paa engang ogsaa alle Grundene i Grønningen forceres ud i Markedet, til Støtte for en unaturlig Byggemani?

Kan eller vil man dog ikke se Faren i, at der saaledes fremhjælpes et Byggeri udover, hvad der i mange Aar bliver Anvendelse for? Hvor skal alle de Arbejdere, der herved kaldes til Arbejdsstederne, senere faa deres Føde, naar de lange Tider kommer, hvori alt privat Byggeri hviler, fordi vi i vor Letsind har taget Fremtiden Brødet af Munden uden selv at blive mætte?

Nytter en Henvendelse til Magistraten ikke, vilde dog, som Hr. Vexel-

mægler Severin ogsaa stærkt fremhæver, en fornuftig Vurdering af de fuldførte Byggeforetagender som Grundlag for disses Belaaning kunne afhjælpe en stor Del af Ondet. Men saaledes som Vurderingerne nu foretages ved edsvorne Vurderingsmænd, er Værdien, som Mændene kommer til, som Gud og hver Mand ved, højst forskellig.

Man bør her selv læse de virkelig haarrejsende Exempler paa Vurderingsresultater, hvilke Forfatteren anfører. Assurancevurderingerne ere ofte svimlende og, efter min egen Erfaring som Formand for Voldkvarterernes Ejendomsskyldkreds kan jeg sige, tidt uforstaaelige, som naar en Ejendom, der selv velvillig set højst kan have kostet 170 Kr. pr. Kvad. Al., vurderes til 250 Kr.; men ogsaa Ansættelsen ved de forskellige Kreditforenings-Vurderingsmænd vise sig i min Kreds at være altfor høje, ikke sjeldent 10—15, ja 20 endogsaa 25 % over den virkelige Værdi, beregnet efter Ejendommens faktiske Indtægter og Udgifter. Og paa disse Vurderinger giver Kreditforeningerne deres Laan, vistnok altfor store Laan, og paadrage saaledes deres solidariske Medlemmer større Forpligtelser og større Risico, end de burde, samt bidrage samtidig, nemlig ved Omfanget af de ydede Laan, til at sætte et falsk Stempel paa de belaante Ejendomme, hvad der, som Forfatteren siger, kan medføre en fortvivlet og tabbringende anden Prioritering og give Anledning til uheldige og perfide Ejendomssalg.

Det foreslaas i Artiklen, at Vurderingerne, i Stedet for som nu at grundes paa ofte upaalidelige Skøn af Lejeindtægter, tidt paa lavede og uvederhæftige Lejekontrakter, fremtidig bygges paa Grundens Værdi sammenlagt med det bebyggede Areals Størrelse og dette multipliceret med den Pris, en velbygget Ejendom i Øjeblikket koster at opføre pr. Kvadrat Alen, naturligvis med forskellige Enhedspriser efter Husets Art og Byggemaade. En saadan Fremgangsmaade vil maaske give sundere Forhold, og Tanken synes mig værd til videre Overvejelse.

Imidlertid er der en Vurdering, som jeg tror midlertidig vil kunne skaffe nogen Bedring, navnlig for de sekundære Prioriteter, der jo jevnlig omlægges i Aarenes Løb, nemlig Ejendomsskyldvurderingen, hvis Ansættelse allerede nu tages i Betragtning ved mange Belaaninger af kjøbenhavnske Ejendomme. For det første, fordi det er en ganske uinteresseret Vurdering, der kun søger at finde Genstandens Værdi i Handel og Vandel, fordi den i Regelen bygges paa de faktiske Lejer og Udgifter, og fordi den ved at følge enhver Bygningsforandring aarlig følger Ejendommens Værdiforøgelse, og i hvert Fald med bestemte Aars Mellemrum skal tage Objektet op til ny Værdiansættelse. Endelig kan der altid forlanges Oplysninger om Størrelsen af Værdien efter denne Vurdering.

Næsten ideel vilde Ejendommenes Vurdering i Kjøbenhavn sikkert blive den Dag, hvad man maa haabe snart sker, Stat og Kommune søge Lovgivningens Samtykke til videre, hvad Hovedstadens særlige Forhold i Modsætning til det øvrige Land maatte berettige til, at oprette et offentligt Vurderingskontor, hvorfra alle Ejendomme skulde vurderes af fastansatte, fuldt uafhængige, sagkyndige Mænd, ikke knyttede til anden Bygningsvirksomhed, saaledes, at de her foretagne Vurderinger baade lagdes til Grund for Skyldsætninger, Kreditforeningsbelaaninger, Skifter og Auktioner (event. Assurancer). Hvilke ensartede og paalidelige Forhold vilde der ikke kunne skabes og vistnok med mindre Udgifter end nu!

For den akademiske Architektstand og for de kjøbenhavnske Haandværkere er det saaledes fremdragne Spørgsmaal af den allerstørste Interesse.

I Læ af de lette Vilkaar, paa hvilke Byggegrundene kan erhverves, dækkede af urimelige Vurderinger og deraf følgende altfor svimlende Laan, er der her i Byen groet og gror hver Dag en Sværm af de gyseligste Existenser frem som Bygherrer, et Proletariat af saadanne, der er i Færd med at kvæle alt sundt, privat Byggeri. Folk, hvem ingen tidligere har hørt nævne, kappes med anonyme Aktieselskaber om at kapre hver ledig Plet af Byens Grund for at begynde et eller andet mere end tvivlsomt Byggeforetagende.

Og idet disse Personer, der knebent klarer sig, til Taget er rejst, og som aldrig har tænkt paa at beholde Ejendommen længer, end Laanet er hævet, faa Magten over Byggeriet i Kjøbenhavn, ødelægges alle Forhold og demoraliseres, jeg havde nær sagt, baade Architekter og de gode Haandværkere.

Thi hvad bryder Straamanden og den professionelle Spekulant sig om Husets Soliditet og Udførelse. Intet! Om Snedkerarbejdet efter et Aars Forløb ramler fra hinanden, om Gulvene gabe og hele den dejlige Stuk drysser ned, om Varmeapparatet er saa elendigt, at det inden faa Aar ikke kan virke, hvad angaar det ham? han er allerede over alle Bjerge og ifærd med det næste Hus. Om Svendene mure Dørhullerne 6 Tom. større end Dørkarmen, saa at denne dingler paa sin Plads, eller Vægpudsen gaar ud og ind som Vimmelskaftet, lige lystig for det, blæse være med den Dag imorgen! — Paa saaledes udført Arbejde baseres Svendenes Lønsatser nu. Eller tror man, han sørger, fordi Haandværkerne eller Leverandørerne narres for største Delen af deres Tilgodehavende? De Taaber! de kan jo gaa til den næste og prøve deres Lykke ligesom Spekulanten selv.

Kjøbenhavns Haandværkerstand, der fra gammel Tid har havt det gode Ry for Dygtighed, Soliditet og Ærbarhed, Byens solide Borgere fremfor nogen, forringes og opslides. Hvorfor gør den endnu ikke, om end i den elvte Time, Forsøg paa at redde sig selv og sit Haandværk? Kunde ikke de forskellige Arbejdsgiverorganisationer i Bygningsfagene slutte sig sammen, nedsætte et staaende Udvalg af dygtige Mænd af Fagene med Bistand baade af en Jurist og en Architekt og forlange at enhver, der ønsker Tilbud paa et Byggeforetagende af et af Organisationernes Medlemmer, forinden Bud maatte gives, skulde forelægge Udvalget den Rentabilitetskalkule, hvorpaa han grundede sin Byggeplan, samt sine Tegninger og Bygningsbeskrivelser, hvorefter han agtede at arbejde? Kom Udvalget da efter Sagens grundige Undersøgelse til det Resultat, at Kalkulen var sund, og Tegninger og Beskrivelser klare og uden Faldgruber, nu vel! saa var Haandværkernes Stilling da ikke saa fortvivlet som nu; sikrede han sig sit Tilgodehavende ved tilbørlig Kontrakt, saa var Sagen dog ikke i den Grad umulig, selv om der hændte Bygherren noget menneskeligt, han havde da idetmindste sine Krav i et Foretagende, der ikke fra Fødselen var bygget paa Umuligheder.

Ikke mindre brænder Tampen for Architekterne. Vor Stand i Danmark staar med en kunstnerisk Uddannelse, medbragt fra Akademiet, der ikke er ringere end noget andet Lands; agtet og anset for sin Hæderlighed i Medborgernes Øjne virker den i sit beskedne Kald; men ogsaa den vil trænges tilbage og forsimples. Ligesaa vist som der aarlig skyder Huse op her i Byen som Padde-

hatte, til hvilke vor Hjælp kun af og til paakaldes, ligesaa vist som en akademisk uddannet Architekt eller ligestillet Kunstner ikke har rørt ved Størstedelen af de Planer, der forelægges Bygningskommissionen (en Undersøgelse af Omfanget i dette Forhold vilde have stor Betydning), ligesaa vist bære vi ikke Skylden for de mange Uhyrligheder, der voxe op langs Byens Gader. At dog ikke vore Lovgivere kunne se den Fare, der ligger i, at enhver uden Kundskaber, uden Dannelse og ofte uden Samvittighed faar Lov til at forelægge Myndighederne Planerne til de Boliger, i hvilke Borgerne i de kommende Tider skulle tvinges til at leve og færdes! I milde Guder, hvilke Resultater af en misforstaaet Frihed! Men for vore Dages Architekter, ikke mindst de Unge, der dog skulle leve, betyder det, at de ofte maa falde Byggerøverne til Fode. Saa ser man da af og til ansete Mænd af Standen tegne Façader til Spekulanternes Huse, uden Indflydelse paa de Planer, hvorefter de bygges, og uden Spor af Anelse om, hvorledes Huset bygges.

Allerede er der Architekter, ikke mindst blandt de Yngre, der kunne fortælle om Honorarer, der bydes dem af de moderne Bygherrer, saa usle, at der ikke kan være Tale om, naar de da skulle leve, at udarbejde Tegninger og Beskrivelser tilnærmelsesvis som de burde, hvad der forøvrigt ikke engang ønskes, ja neppe vilde blive taalt. Hvad fødes der ikke herved for Sjadskeri og Upaalidelighed! Og naar saa Honoraret sammen med Bygherren helt forsvinder eller, hvad der virkelig sker, udbetales i tvivlsomme Prioriteter! er der da ikke Grund til at tænke paa Standens Fremtid, naar engang den solvente Bygherre bliver den sjeldne Fugl, som han truer med at blive i hele Byggeraseriets Malstrøm!

Burde ikke Architektforeningen lade udarbejde Kontraktformularer for Mellemværendet mellem Architekt og Bygherre, som det stod enhver frit for at benytte, og som, naar de fremkom med Foreningens Stempel, ikke kunde saare nogen? Saa vilde Architekten i givet Øjeblik, hvis der indtraadte Vanskeligheder, staa med en juridisk gyldig Overenskomst, hvor han ellers ofte vilde staa kun støttende sig til en ubestemt Aftale paa to Mands Haand, uden Bevis for sin Ret.

Det turde da fremgaa af, hvad ovenfor er udtalt, væsentlig foranlediget ved Hr. Severins gode Indlæg, at her er en Sag, hvor ganske bortset fra Sagens Betydning for hele Samfundet den akademiske Architektstand og Byens gode Haandværkere maa finde hinanden og søge Vej Haand i Haand. Hvor Spørgsmaal, der berøre denne Sag, om hvorledes det usunde Byggeri skal bræmses, komme frem, det være sig indenfor Banker, Kreditforeningerne eller Kommunalbestyrelsen, bør vi være lydhøre og yde vor bedste Hjælp men ogsaa vor aarvaagne Kritik, men først og fremmest bør vi søge Midlerne og Vejene indenfor vore egne Korporationer; det turde ret beset være ikke saa lidt, vi ad denne Vej kunne opnaa for vort Samfund, vor Gerning og ogsaa for os selv.

12. Nov. 1905.

FRED. L. LEVY.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

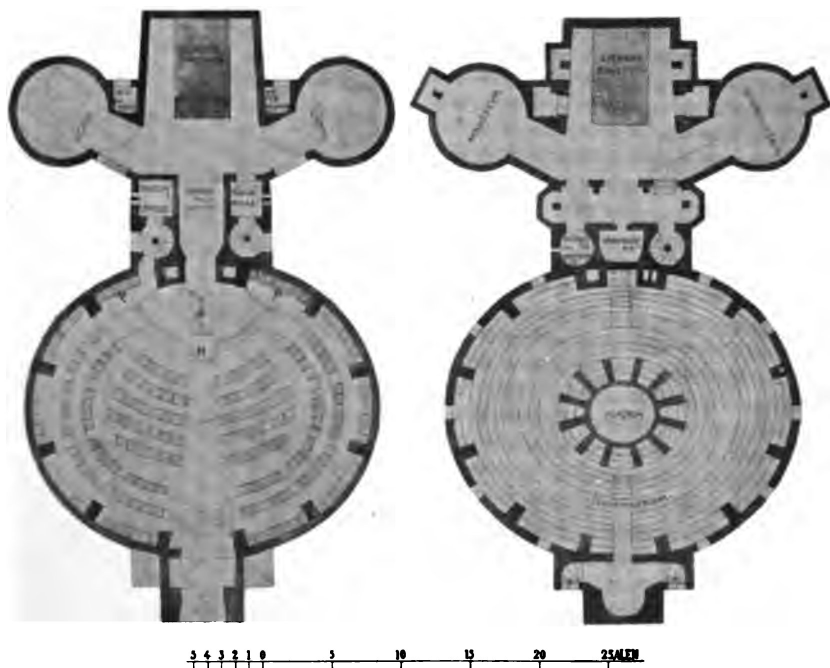
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 25. NOVEMBER 1905
8. AARGANG No 8

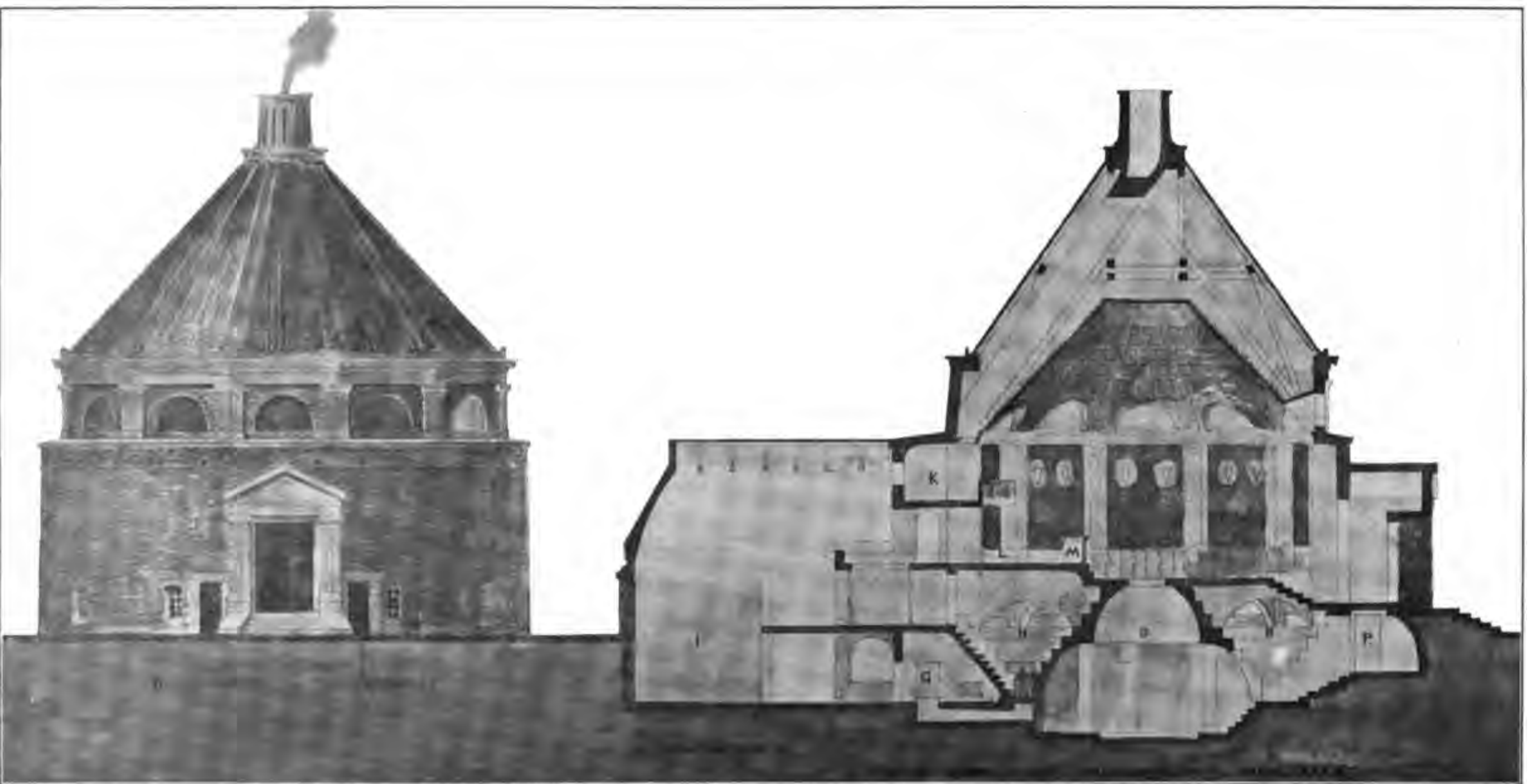
KREMATORIET VED BISPEBJÆRG KIRKEGAARD.

Foreningen for Ligbrænding indbød den 15. Juli d. A. danske Architekter til Deltagelse i en Konkurrence om Skitser til et Krematorium, som paatænktes opført paa en Grund ved Bispebjærg Kirkegaard.

Til Bygningens Opførelse kunde anvendes et Beløb af indtil 50.000 Kr., i hvilken Sum dog ikke Ovnen og Skorstenen skulde være indbefattet. »Architekten« for 22. Juli d. A. indeholder paa Pag. 422 det fuldstændige Program for Konkurrencen. Den 1. Oktober udløb Fristen, og der var indtil den Tid indsendt ikke mindre end 34 Projekter. Dommerudvalget, i hvilket Architekterne THORVALD JØRGENSEN og ANTON ROSEN havde Sæde, uddelte 1ste Præmie (1000

PROJEKT TIL KREMATORIET VED BISPEBJÆRG KIRKEGAARD. ARCHITEKT HOLGER JACOBSEN.
G. Varmeværk. *I.* Ligbrændingsovn. *K.* Koret. *L.* Kistens Plads. *M.* Talerens Plads. *N.* Ringformet Columbarium. *O.* Magasin for Urner. *P.* Opgang.

PROJEKT TIL KREMATORIET VED BISPEBJÆRG KIRKEGAARD.

ARCHITEKT HOLGER JACOBSEN.

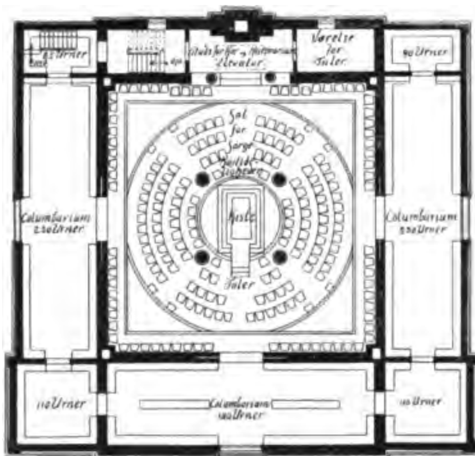
Kr.) til Architekt HOLGER JACOBSEN, 2den Præmie (700 Kr.) til Architekt ALFRED BRANDT og 3die Præmie (500 Kr.) til Architekterne EINAR AMBT og VALDEMAR SANDER.

Vi gengiver nedenstaaende Dele af de 3 præmierede Projekter, idet vi dog maa beklage, at det ikke kan gøres paa fyldigere Maade, da de paa Skitserne anvendte Farver næsten har umuliggjort Reproduktionen.

PROJEKT TIL KREMATORIET VED BISPEBJÆRG KIRKEGAARD. — ARCHITEKT ALFRED BRANDT.

ARCHITEKT HOLGER JACOBSENS PROJEKT.

Krematoriet er lagt diagonalt efter det store Kapel. Indgangen til Pladsen er fra nordre Hjørne; til højre er Bolig for en Fyrbøder. Over det nuværende Niveau planeres den udgravede Jord fra Bygningen; om Pladsen plantes en Række Træer, der med sammenvoksede Toppe og klippede vil danne en Ramme om Bygningen.

Krematoriet er tænkt formet som et Mausoleum over de afdødes Aske, der opbevares i Urner og henstaar i det ringformede Columbarium under Salen. Det sidste Opholdssted for Urnerne efter udløben Frist skulde være dybest nede, hvor de opstables.

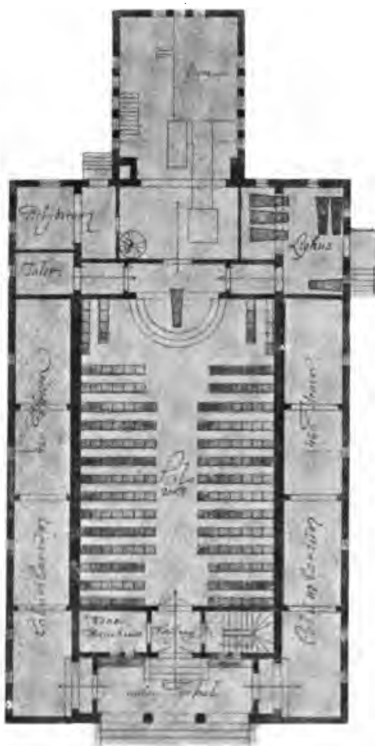
Ligbrændingsovnen, der findes bag om Mausoleet, er paa hver Side i Forbindelse med et kegleformet Lighus, hvert til 3 Kister. Adgang til Ligbrændingsrummet og Kælderen sker ad den runde Trappe til højre. Trappen til venstre giver Adgang til Talerens Værelse og Koret.

I Kælderen er der Varmeværk til Luftopvarmning, som staar i Forbindelse med en Luftgrube fra Salen, hvorigennem Luften, der skal opvarmes, føres ind i Varmekammeret. Den varme Luft sendes gennem Rør op til Salen og Ta-

PROJEKT TIL KREMATORIET VED BISPEBJÆRG KIRKEGAARD.

ARCHITEKTER EINAR AMBT OG VALD. SANDER.

lerens Værelse. Kælderen under Lighusene er dels Arbejdsrum, dels Brændselsrum for Ovnen. Der findes ved Siden af Varmekammeret et mindre Rum til Brug for Brændsel til Varmeværket.

Naar Liget skal brændes, føres det fra Lighuset i samme Niveau over til Ovnen, og Asken bringes ad en Trappe over Varmekammeret ned i Columbariet. Hvis derimod en Højtidelighed skal gaa forud for Brændingen, føres Liget ad en Hisse op til Salen og køres frem til den anviste Plads.

Taleren maa have sin Plads foran Kisten, da han maa ses og høres af alle.

Salen, der er afdækket med et kegleformet Træloft, faar sit Lys fra en Kreds af højtsiddende Vinduer. Adgang til Columbariet er gennem to Trapper ved Indgangen til Salen.

ARCHITEKT ALFRED BRANDTS PROJEKT.

Opgavens vanskeligste Punkt er Skorstenens Anbringelse, æsthetisk og praktisk set, i Betragtning af dens store Højde (som i hvert Fald paa Afstand let giver Bygningsanlæget et verdsligt Præg) og dens Vægt, som vanskeliggør, at den f. Eks. trækkes til et centralt Punkt i Taget.

Architekten har derfor valgt at anbringe Skorstenen midt for Bygningens Gavl, saaledes at den ved sin Architektur fra Gavlen og ind mod Salen kan blive et vægtigt Led i Bygningens Udsmykning, og for at formindske dens Højde er Ovnanlæget lagt i en dobbelt Kælder under Forsamlingssalen.

Forsamlingssalen er et kvadratisk Rum, hvis Tag bæres af fire Søjler, hvorimellem Kisten er anbragt paa en Katafalk. Følget sidder i Kreds omkring denne, og Taleren har Plads paa en Forhøjning tæt ved Hovedindgangen. I Salens Baggrund er en Niche med en Elevator, hvor Kisten efter Sørgefesten sænkes ned til Ovnen. Columbarierne ligger som Gange omkring Forsamlingssalen, og saavel disse som Salen faar nedfaldende Lys.

Bygningen er tænkt pudset og malet »al fresco«.

ARCHITEKTERNE EINAR AMBTS OG VALD. SANDERS PROJEKT.

Der er søgt at skabe et alvorligt, dansk Hus for Ligbrændingen, harmonerende med Bygningerne paa Bispebjærg Kirkegaard.

Bygningen *kan* udføres for 50.000 Kr.

BEBOELSESBYGNING PAA GAMMELTORV. **ARCHITEKT U. PLESNER.**

TO TIDSALDRE.

AF V. KLEIN.

Det er næppe muligt at gaa over Gammeltorv i disse Dage, uden at Øjet fanges af det ovenfor afbildede store, røde Hus, som Architekt PLESNER har bygget mellem Nørre- og Vestergade. Og skønt maaske en og anden bliver henrykt ved det Syn, siger dog sikkert de fleste i deres stille Sind: »Skal det nu ogsaa være kønt?« Der er imidlertid næppe ret mange, som har Mod til at bekende deres Tvivl; man har hørt, at det efter de allernyeste Kunstbegreber

skal være et Mesterværk, og saa gaar det som i »Kejserens nye Klæder«: man er bange for, at det skal blive sagt, at man er dum og uskikket til sit Embede, hvis man ikke kan se dets Skønhed.

Jeg er da ogsaa forberedt paa, at dette vil blive sagt om mig, men det maa ikke hjælpe; jeg siger rent ud, at i mine Øjne er Huset nederdrægtig grimt, og dette bliver dobbelt skrigende, naar Blikket glider over paa Nabohuset, Hr. Etatsraad Holms elegante lille Palazzo, der stilfærdigt trækker sig tilside for sin brutale Nabo og børster sit Ærme. Det er som en Bølle ved Siden af en gammeldags Adelsmand.

Jeg udtaler denne Dom kategorisk, skønt det vilde være let nok at begrunde den efter alle gældende Regler, men jeg ved, at kun faa har Taalmodighed til at høre eller læse en æsthetisk Analyse, og at endog mange ikke ved, hvad Æsthetik er; jeg gør heller intet Forsøg paa at sylte min Udtalelse ind i pæne Talemaader. Som Følge deraf kan den ikke gøre Fordring paa at være afgørende; her skal ikke diskuteres men afstemmes; man kan sige, at jeg har Ret eller Uret; hvis man har Lyst til at kalde mig en grov Karl, fordi jeg taler saa ligefrem, skal det ikke anfægte mig, og skulde nogen have Lyst til at køre Retur og sige det samme om Bygninger, jeg har opført*), skal jeg heller ikke misunde ham denne Glæde.

Naar jeg siger dette, tilmed paa en saa udfordrende Maade, er det dog ikke for at laste Architekt Plesner, der saa vidt jeg ved er en Hædersmand med megen Anseelse blandt Kammeraterne; men *det skal siges*, thi den Tid maa nu snart komme, da der skal holdes Opgør mellem vor Tids Skønhedsbegreber og dem, der herskede for hundrede Aar siden. Ingen skal være villigere end jeg til at indrømme, at der ogsaa gennem den nyere Tids Perversiteter er udviklet Elementer, der vil have blivende Værd, men som Helhed betragtet turde det være muligt, at den moderne »Kunst« snart har udspillet sin Rolle; den har nu været »morsom« saa længe, at den snart begynder at blive kedelig. Det er ikke nu som for tyve Aar siden, da man kunde blive behagelig overrasket ved af og til at se noget Nyt, der til Nød kunde kaldes frisk og originalt; det var dengang, da man endog kunde finde et vist Velbehag ved THORVALD BINDESBØLLS Kruseduller; men hverken Smør eller Vittigheder kan holde sig friske gennem en Aarrække, og hvad angaar Originaliteten, begynder den ogsaa at blive lidt overanstrengt, nu da den ene ligger og kopierer den andens Vittigheder. Man smager lidt mere kritisk paa det, man dengang slugte raat.

Man føler Trang til at kritisere, men ingen Kritik er mulig, naar den ikke støtter sig paa visse Grundanskuelser, der anerkendes af alle, og den Slags findes ikke mere, hvilket, i Parenthes bemærket, forøvrigt kan have sine gode Sider. Ad den Vej kan man altsaa ikke komme frem; men heldigvis er det kun de nedskrevne theoretiske Skønhedsbegreber, der har spillet Fallit; det, der til alle Tider har ligget bag dem, lever endnu og lader sig ikke udrydde. *Det er det ulærde Publikums sunde Sans*, som til alle Tider har dannet Grundlaget saavel for den ethiske som den æsthetiske Kritik. Den støtter sig ikke til Dogmer, men tager sig endog undertiden den Frihed at vælte dem allesammen, og naar den

*) f. Eks. om Huset Vimmelskaftet Nr. 32, der nærmest indbyder til Sammenligning.

duer noget, gør den sig ikke vigtig med Forsøg paa at motivere sine Domme, den udtaler ligesom de engelske Jurymænd kun sit Skyldig eller Ikke skyldig: dette er smukt eller dette er grimt. Jeg hører hele den akademiske Architektforening udbryde i Forfærdelse: »Publikum! det uvidende Publikum skulde altsaa dømme os!« Højstærede Kolleger, jeg kan ikke hjælpe Jer; I slipper ikke; det er haabløst at ville sætte sig op imod en Naturlov.

For lidt over hundrede Aar siden*) grundlagdes den moderne Kunsthistorie; lige i Hælene paa den fulgte den moderne Kritik, der straks begyndte at lave æsthetiske Theorier. Men det ene Dogme væltede det andet, og saaledes blev det ved, indtil man naaede vor Tids Anarki. Det ser ud, som om Kunstopfattelsen derved er bleven husvild; den har intet mere, hvortil den kan støtte sit Hoved; men det forholder sig omvendt; denne Bevægelse betyder tværtimod, at alle Uvedkommende er satte paa Døren, saaledes at den sunde Sans atter kan blive Herre i sit eget Hus, hvis den har Lyst dertil. Det er den, som skal bære Fremtidens Kunstdomme, idetmindste saa længe, til de paany forkvakles.

Saa tillader jeg mig da at opfordre enhver Kjøbenhavner med sund Sans til at gaa hen og se paa den omhandlede Bygning og sige mig ganske ærligt, om dette er smukt, eller om ikke Naboejendommen, Etatsraad Holms fordringsløse lille Hus, er hundrede Gange smukkere. Men det er ikke blot de to Huse, der skal dømmes imellem, og det er ikke PLESNER, der skal fordømmes eller hædres, det er to Tidsaldre, der staar mod hinanden; naar jeg har trukket Plesner og hans Hus frem for at belyse Sagen, er det en Ære, jeg gør ham, idet hans Produkt forekommer mig at være noget af det bedste (værste), der er frembragt i moderne Retning.

KONGESLOT ELLER REGERINGSBYGNING?

Med denne Titel har Pseudonymen »*Architekt Hieronymus*« paa Jul. Gjellerups Forlag sendt nogle Betragtninger ud i Verden, paa hvilke vi gerne henlede vore Læseres Opmærksomhed. Forfatteren skriver saa let, livligt og fornøjeligt, at det snarere er den unge Monsieur Leanders Invention end Fatter Jeronymi Paafund.

Det lille Skrift har til Maal at vise, at Spørgsmaalet om det ødelagte Christiansborgs fremtidige Benyttelse er stillet ganske forkert fra Begyndelsen, eller som Forfatteren udtrykker sig: »Christians Borg bliver slet ikke at genopføre, men hvad der skal skaffes tilveje, er: en Bygning for den danske, konstitutionelle, parlamentariske Regering«, med andre Ord: det er Bygningens Formaal, man har undladt at klare sig, før man handlede.

Tanken om en saadan Regeringsbygning m. m. er imidlertid ikke ny, den er jo stærkt fremhævet tidligere af d'Hrr. MØRK-HANSEN, BRUMMER og BIERFREUND,

*) Vel snarere for ca. halvandethundrede Aar siden. Det var den tyske Archæolog og Kunstkender WINCKELMANN, der i Midten af det 18de Aarhundrede grundlagde den videnskabelige Behandling af Kunsthistorien. RED.

og Forfatteren slutter sig da ogsaa i videre Følge af hans Opfattelse til den, som han siger, »geniale« Tanke, at inddrage Hofteatret og Ridehuset samt Staldene i Regeringskomplexet. Vi kunne her ikke undlade at minde om, hvor stærkt det fra anden Side, naar dette Spørgsmaal er drøftet i Architektforeningen, er fremhævet, at det er kunstnerisk umuligt saaledes uden videre at omkalfatre et udpræget Monument til andet Brug end oprindelig bestemt. Er saaledes Hr. Hieronymus Tanke ikke ny, gælder dette derimod hans Begrundelse af samme, forsaavidt som denne er politisk; han gør nemlig gældende, at »*først* i 1901 sprængte vor fri Forfatning sit Puppehylster, idet Ministeriet blev det rette Udtryk for Flertallet af Vælgerfolket«; og ud fra *denne* Betragtning ønsker han, at »den ny Bygning, der skal rejses paa Fortidens Ruin, skal være et Segl, et skønt og karakteristisk Segl paa vor parlamentariske Forfatning«.

Hermed er vi imidlertid ude over Kunsten og inde i Politikens Rige, hvor Redaktionen savner noget af sin vante Sikkerhed; dog tillade vi os at mene, at Forfatteren tillægger »Systemskiftet», der jo ikke er fæstnet ved nogen Grundlovsændring, en altfor stor Betydning i det danske Samfunds Historie.

At Hr. Hieronymus ud fra sin Opfattelse misbilliger THORVALD JØRGENSENS Planer, ligesom han fordømmer Prof. ALB. JENSENS, er ligesaa naturligt, som at han udtaler en, om end noget begrænset, Ros over MØRK-HANSEN og BRUMMERS samt CLEMMENSENS Arbejder; men naar han videre mener, at han ved sin Fremstilling af den Maade, Christiansborgsagen bør ordnes paa, »er i Overensstemmelse med den Tanke, der laa bag ved Akademisk Architektforenings Henvendelse og de fire Kommissionsarchitekters Betænkning«, turde han fejle.

Akademisk Architektforening har ikke udtalt nogen Tvivl om, at der under forøvrigt fuldstændig fri Forhold kan rejses en monumental Bygning, der giver værdig og kunstnerisk behandlet Plads for den danske Regering, den udøvende, lovgivende og dømmende, men det er stadig ved Drøftelsen af dette Spørgsmaal blevet fremhævet og understreget, at dette ikke lader sig gøre uden stor Resignation, særlig af kunstneriske men ogsaa af formaalstjenlige Hensyn; mange har endogsaa erklæret det for umuligt, saa længe det forlanges, at en saadan Bygning *skal indbygges paa Slotsruinens Grund.* Derfor har Architektforeningen anmodet vore Lovgivere, inden de tage nogen endelig Bestemmelse, om at forsøge en Løsning, hvorved Rigsdagen og Kongens Repræsentation henlægges til to helt adskilte Bygninger. Denne beskedne Henstilling i Skrivelsen til Rigsdag og Regering maa den danske Architektstand fremdeles fastholde uforandret og løftet som sin Fane, og den maa med salig HOLBERG sige; »hvad jeg ellers herom haver skrevet, er af en *patriotisk* Iver, hvilken jeg, desværre, ikke kand skille mig ved, hvormeget jeg end arbejder derpaa. Dersom jeg vidste, at der paa Apotheket var nogen *Recept,* hvormed saadan Iver enten kunde forkølnes eller fordrives, skulde jeg tilkjøbe mig den, hvor dyrt den end kom til at staae«; — men Deres Recept, kære Hr. Hieronymus, kan vi ikke bruge, hvor frisk og fornøjeligt, den end er skrevet.

MODERNE ARBEJDERBOLIGER.

Redaktionen har modtaget følgende:

I »Architekten« af 11. November er der fremstillet Planer m. m. af 2 Bygninger, som er opførte paa Mariendalsvej, og der hentydes til, at de muligen kan blive betragtede som Mønsterbygninger til Efterligning.

Da vistnok alle bør vise Interesse for den nyere Tids Boliger for Smaafolk, nedskrives dette for at fremhæve, at man ved de nævnte Boliger er kommen ind paa den *mest forkastelige Type* — den nemlig, ved een Trappe i et og samme Hus at lægge mere end 2 Boliger i hver Etage ved Trappen —, og de nævnte Bygninger vilde med Lethed have kunnet været formede saaledes, at der til hver Side af Bygningen blev lagt en Trappe og muret en Væg op imellem disse.

Den Sammenhobning af Mennesker, navnlig Børn, som vil haves i Mariendals nye Huse — 4 Familier i hver Etage op gennem 5 Etager, altsaa 20 Familier, hver med gennemsnitligt 5 Individer, giver 100 pr. Trappe, af hvilke saa Halvdelen er Børn —, fører saa let til det mest forargelige, usædelige Samliv, som et Samfund ved alle Midler bør søge at undgaa.

Lovgivningen burde ligefrem forbyde den Art af Husindretninger, der saa let bliver Forskole for Utugtshuse og for anden Usædelighed m. m.

Nej, saa faa Boliger Side om Side — saa faa Etager som gørligt. Det bør her som i England være Maalet.

N. H.

FRIHEDSSTØTTEN.

I »Architekten« for 12. August d. A. (VII, Nr. 46) har Hr. *E. E. J.* søgt at paavise, at min Protest mod Tanken om at flytte Frihedsstøtten er urimelig. Jeg tillader mig dog at tro, at den ikke er det*).

Imod Flytningen taler den *almengyldige Regel*, at man *overhovedet ikke uden tvingende Nødvendighed bør flytte et saadant Monument fra dets historiske Plads.* At Frihedsstøtten endnu staar paa denne, kan aldeles ikke afkræftes ved, at Omgivelserne nu er blevne noget anderledes, end de oprindeligt var. Der er ganske vist ikke mere grønne Marker omkring, men var et Monuments historiske Karakter i den Grad afhængig af Omgivelserne, at det skulde blive rodløst, saa snart disse ikke mere var ganske de samme, saa vilde jo næsten alle Monumenter ret hurtigt blive hjemfaldne til Pulterkammeret. Det mener man heller ikke rundt om i Europa, og jeg kan forsikre Hr. E. E. J. om, at Opfinderæren for dette fintfølende Ræsonnement tilkommer ham alene. Det kan virkelig ikke nytte at ville nægte, at Frihedsstøtten, trods Forandring i Omgivelserne, *til alle Tider har bevaret sit Præg som beherskende Indkørselen til den gamle Hovedstad*, og ved at gøre Vesterbrogade saa bred paa det første Stykke, har man jo netop

*) Grunden til, at min Protest kommer saa sent, er den, at jeg først efter min Hjemkomst fra en længere Rejse har faaet det anførte Nummer af »Architekten« i Hænde.

taget Hensyn hertil. En anden Ting er, at man skulde have sørget for at bevare de smukke, gamle Alléer — at de er forsvundne, er atter en af vor kære Kommunalforvaltnings mange Synder. De, som husker, hvorledes Frihedsstøtten knejsede mellem de grønne Træers lige Rækker, vil indrømme, at den stod paa sin rette Plads, og det gjorde da intet, hvad Bygninger der var bagved Træerne. Men dette Syn maa dog kunne komme igen. Naar nu snart den gamle Jærnbanestation skal nedlægges og hele dette Terræn reguleres, vil der jo blive god Lejlighed for Architekterne til at kæmpe for den gode Smag, bl. a. saaledes, at der *ogsaa Nord fra bliver et stilfuldt Perspektiv ind imod Frihedsstøtten*. Jeg opfordrer derfor indtrængende Akademisk Architektforening til her at gøre al sin Autoritet gældende. Det vil være meget bedre end *saa ussel en Falliterklæring* som at flytte Monumentet, for at det ikke skal genere den daarlige Smag i at brede sig ogsaa paa denne Plads. Det synes ganske vist fastslaaet, at Frihedsstøtten skal forskydes nogle Alen, men den bliver dog i Gadens Længdeakse, saa Betydningen deraf vil ikke blive større, end at man kan finde sig deri. En saadan lille Forskydning kan paa ingen Maade sammenstilles med det at flytte Monumentet til et helt andet Sted, hvor det historisk intet har at gøre. Det forekommer mig, Hr. E. E. J., at De ved saa flot en Slutning er kommen helt ud af Balance. Ja, prøv en Gang at flytte Frihedsstøtten, og De skal se, hvor man vil fortryde det, hvor man vil savne den paa dens gamle Plads! De vil ikke høste Tak derfor. De æsthetiske Hensyn, som De paaberaaber Dem, taler netop ubetinget for at lade den blive staaende. Sammenligningen med Frederik V.s Statue paa Amalienborg kan De ingenlunde afvise, da tertium comparationis er det, at begge Monumenter, som alle andre, der har en historisk Plads, bør blive paa denne, medens det er en anden Sag med moderne Monumenter, hvis Plads er vilkaarligt valgt.

Selv om Frihedsstøtten forskydes nogle Alen, vil man ogsaa i Fremtiden uden alt for stor Unøjagtighed kunne sige: Her rejstes den af Frederik VI.

Hvad er det paa den anden Side for en tvingende Nødvendighed, som gør, at danske Architekter har haft saa travlt med at bryde de historiske Baand og saa ivrigt udkastet Planer til at faa Frihedsstøtten flyttet, uagtet man skulde tro, at for *en Kunstner* maatte enhver anden Opgave være mere kær end denne? Det lyder lidt fattigt, men Anledningen til alle disse Planer er virkelig ingen anden end den, at Kommunalbestyrelsen med vanlig Smagfuldhed har rejst nogle elektriske Standere, som paa Afstand tager Synet fra Frihedsstøtten. Det er ganske vist meget beklageligt. Men hvorfor skal Frihedsstøtten straks vige for disse Voldsmænd? For en logisk og naturlig Betragtning ligger det meget nærmere at søge de elektriske Standere flyttede, og selv om der ikke i de første Aar er megen Udsigt til at opnaa dette, saa kunde det dog være, at der arbejdede sig en almindelig Stemning frem for atter at frigøre det gamle Monument fra disse moderne Drabanter — og i alle Tilfælde har vi i vor Levetid set saa betydelige Forandringer foregaa med Hensyn til Byens Belysning, at ingen skal sværge paa, at vi ikke om 20 Aar har en ny Belysningsmaade, der gør disse Standere overflødige. Er det saa ikke meget bedre at vente?

Jeg beklagede i mit forrige Indlæg, at man ikke i Architektstanden har vist tilstrækkelig Indignation overfor disse Forslag til at lege Bytte-Gaarde med et

ærværdigt historisk Monument. Jeg gentager denne Beklagelse. Hellere end at tolerere sligt burde Architektstanden tage alvorlig Haand i med for at værne om det gamle og gode, vi har tilbage fra Fortiden. Det er paa Tide, at vi her mærker noget til Akademisk Architektforening.

Vi har levet længe nok i Vandalernes Tid. I mine Øjne er det klogt af Hr. E. E. J., at han ikke har sat Navn under sit Indlæg.

P. JOHANSEN.

FORSKELLIGT.

Fælledparken. Ved Bedømmelsen den 17. November af de indkomne 21 Projekter blev der ikke uddelt nogen 1ste Præmie. To 2den Præmier, hver paa 2000 Kr., tildeltes Havearchitekt ERSTAD JØRGENSEN samt Ingeniørerne NOBEL og Sv. KOCH; 3die Præmie paa 1000 Kr. tildeltes Ingeniør KLIXBÜLL og Gartner BRANDT-NYLAND.

Berlin. Byggevirksomheden i Berlin er tilsyneladende i Tilbagegang, naar man ikke medregner Forstæderne. Saaledes er i April d. A. anmeldt 666 Byggesager mod 678 ifjor; i Marts var der 28 Nybygninger mod 108 ifjor; Antallet af nye Butikker er gaaet ned fra 200 til 42. Medens der i Marts f. A. blev nedbrudt 13 Bygninger med 84 Boliger, er der iaar i samme Maaned kun nedbrudt 3 Bygninger med 21 Boliger og 49 Værelser. I Marts iaar er endvidere indrettet 550 Boliger mod 2403 i samme Maaned ifjor.

Det nye Hoftheater i Darmstadt, som er opstaaet ved en gennemgribende Ombygning af det gamle Skuespilhus under Ledelse af Architekterne FELLNER & HELMER i Wien, er bleven aabnet den 17. September. Tilskuerpladsen omfatter Parket og to Etager og rummer 1500 Personer; den er opført i Louis XVI Stil.

FORENINGSMEDDELELSER.

DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING
afholdes
Tirsdag den 28. November 1905
i Industriforeningens Foredragssal.

Kl. 7½ pr. Smørrebrødsbord i Repræsentantskabssalen.

Dagsorden:

1) Beretning om Aarets Virksomhed.
2) Beretning om »Architektens« Virksomhed.
3) Fremlægning af Regnskabet for Aaret 1. Oktober 1904 — 30. Septbr. 1905.
4) Understøttelsesfondens Virksomhed.

5) Bestyrelsen for Understøttelsesfonden foreslaar følgende Lovændring:

Lovenes § 10: Første Stykke udgaar og i Stedet for indsættes: »Det aarlige Medlemsbidrag — hvoraf 4 Kr. tilfalder Understøttelsesfonden — er 20 Kr. for indenbys og 16 Kr. for udenbys Medlemmer. Betalingen erlægges kvartalsvis.

Ved Indtrædelse i Foreningen — ogsaa af forhenværende Medlemmer — betales desuden 20 Kr., som tilfalder Understøttelsesfonden.«

6) Forslag fra F. H. BLICHFELDT og ANTON ROSEN om en Lovændring, saalydende:

»Som Æresmedlemmer kunne udenlandske eller danske Architekter optages i Foreningen efter skriftlig Begæring af mindst 25 Medlemmer, naar ved skriftlig Afstemning $^2/_3$ af Foreningens ordinære Medlemmer stemmer derfor.«

7) Forslag fra CARL BRUMMER, P. V. J. KLINT og V. J. MØRK-HANSEN om en Tilføjelse til de vejledende Regler ved Udskrivning af Konkurrencer, saalydende:

»Ved alle offentlige Konkurrencer, ved hvis Udskrivning og Bedømmelse Foreningen medvirker, bør der holdes en Sum disponibel til Køb af saadanne Projekter, der give værdifulde Løsninger udenfor Programmets Ramme eller af anden Grund ikke ere blevne delagtige i Præmieuddelingen.«

8) Paa Forslag af V. NYEBØLLE, H. WENCK, H. KOCH, V. BERTRAM, HARALD JENSEN, E. AMBT, SYLVIUS KNUTZEN LANGE H., A. PREISLER, ANTON ROSEN og A. S. LAURITZEN indstiller Bestyrelsen en Architekt til Optagelse i Foreningen.

9) Paa Forslag af A. CLEMMENSEN, S. KÜHNELL, H. GLAHN, ALF. THOMSEN, HANS J. HOLM, M. NYROP, V. AHLMANN, H. KAMPMANN og LUDV. A. PETERSEN indstiller Bestyrelsen en Architekt til Optagelse i Foreningen.

10) Forslag fra Bestyrelsen om et staaende Udvalg til at behandle og besvare de til Foreningen indløbende Forespørgsler vedrørende Retsstridigheder.

11) Bestyrelsen henstiller til Generalforsamlingen at afgøre, hvorvidt Foreningens Tabel for Honorarberegning skal være til Salgs for Ikke-Medlemmer.

12) Valg af nye Embedsmænd:

a. Valg af 5 Bestyrelsesmedlemmer. Efter Tur afgaar: ALF. THOMSEN, H. GLAHN, S. KÜHNELL og A. S. LAURITZEN og efter Lodtrækning S. LEMCHE.
b. Valg af 2 Suppleanter (C. THONNING og H. KOCH).
c. Valg af 2 Revisorer (PH. SMIDT og C. L. THUREN).
d. Valg af 2 Medlemmer til staaende Udvalg for Honorarsager (ANTON ROSEN og VALD. SCHMIDT).
e. Valg af 2 Medlemmer til staaende Udvalg for Udstillinger (J. DICH og SYLVIUS KNUTZEN).
f. Valg af et Medlem til Bestyrelsen for Understøttelsesfonden (FRED. A. CHRISTENSEN afgaar efter Lodtrækning og ønsker ikke Genvalg).
g. Valg af en Suppleant til Bestyrelsen for Understøttelsesfonden (A. S. LAURITZEN).

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 2. DECEMBER 1905
8. AARGANG № 9

FOLKE- OG IDRÆTSPARKEN PAA KJØBENHAVNS BLEGDAMS- OG ØSTERFÆLLED.

Efter at Kommunalbestyrelsen den 25. April 1905 havde besluttet, at der paa Kjøbenhavns Blegdams- og Østerfælled skulde anlægges en Folke- og Idrætspark, blev der udbudt til en Konkurrence for Tilvejebringelsen af Planer og Overslag hertil. Det Areal, der herefter vilde kunne indtages til Park, er begrænset af Blegdamsvejen, Øster Allé til forbi Lægeforeningens Boliger, langs disses og Jakobskirkens vestlige Grænselinie til Østerbrogade, Husarkasernens Grund, Jagtvejen mellem store og lille Vibenshus, Nørre Allé, Tagensvej og Rigshospitalets Grund. I Parken skulde være enkelte store og aabne Sletter til Møder, Fester, Leg, Boldspil og anden Idræt. Disse Sletter skulde tilsammen udgøre 55 à 60 Tdr. Land. Udover dette Areal ønskedes anvist Anlæg og Indretning af en indhegnet Idrætsplads med tilhørende Bygninger og Beplantninger paa tilsammen ca. 12 Tdr. Land, saaledes at der kunde skaffes særlig Plads til Opvisning og Øvelse i Gymnastik, Boldspil, Gang-, Løbe-, Kaste-, Vægt- og andre atletiske Øvelser samt Skøjteløbning paa Overrislingsbaner. Og endelig maatte der ved Anordningen lægges Vægt paa, at der i Parken uden væsentlig Forandring i dens Karakter kunde afholdes større Udstillinger, som kræver Opførelsen af midlertidige Bygninger af mindst samme Fladeindhold som dem, der benyttedes til den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn i 1888.

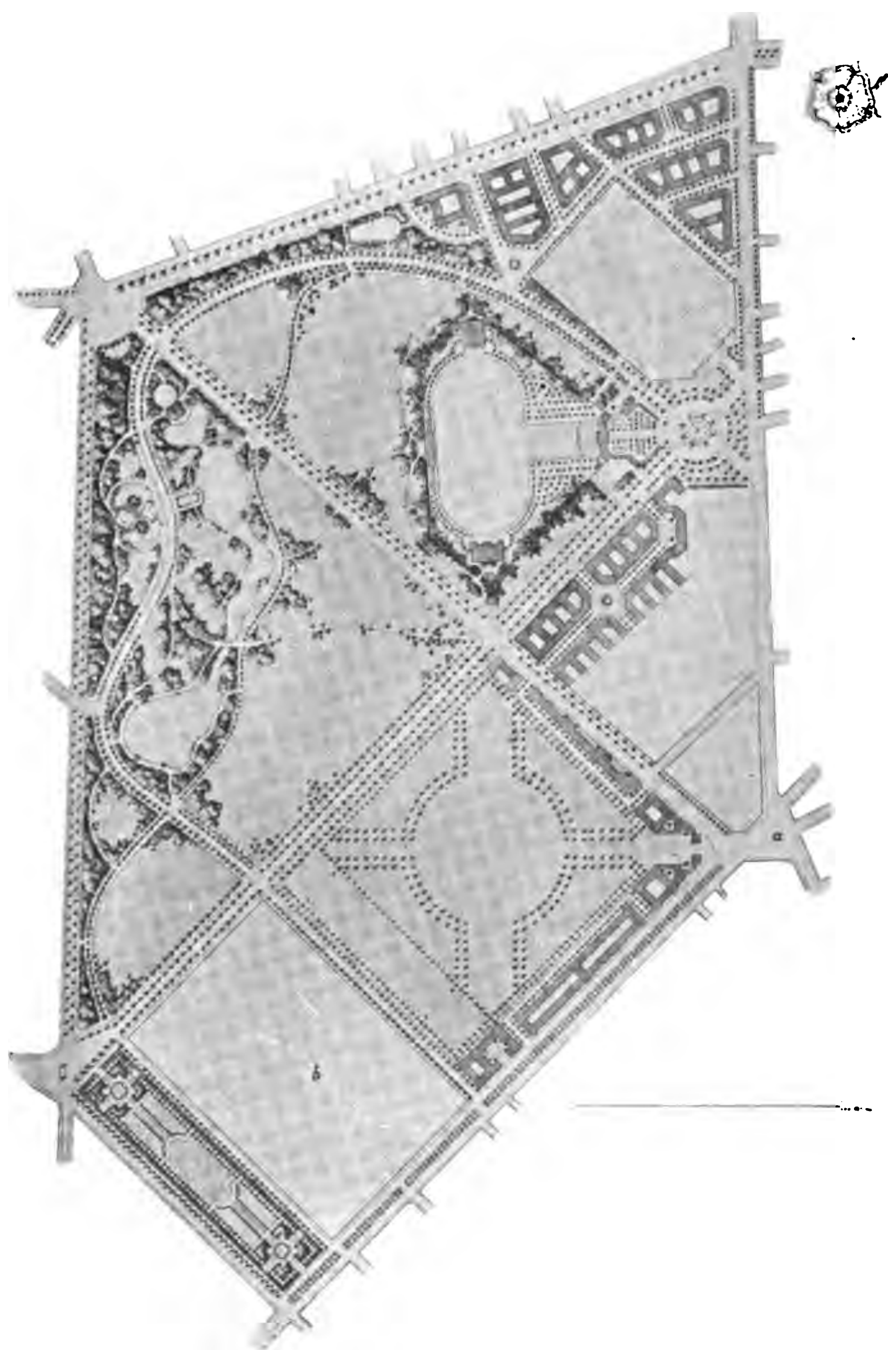
Ved Bedømmelsen af de indkomne 21 Projekter blev intet af disse anset værdigt til 1ste Præmie. Derimod tilkendtes der to forhøjede 2den Præmier til Havearchitekt E. ERSTAD JØRGENSEN samt Ingeniørerne SVEND KOCH og O. K. NOBEL, og en 3die Præmie til Ingeniør A. KLIXBÜLL og Gartner G. NYELAND-BRANDT.

»Architekten« bringer hermed Gengivelser af de tre belønnede Projekter tilligemed Text af deres Forfattere selv.

E. ERSTAD-JØRGENSENS PROJEKT.

Hovedindgangen til Parken er fra Østerbrogade mellem Jakobskirken og Husarkasernen, hvor der i Planen er lagt en stor cirkelrund Plads omgivet af Plataner og med et Anlæg i Midten, der fortrinlig vilde egne sig til Opstilling af et større Monument eller lignende.

Herfra fører en bred og monumental Allé, beplantet med 4 Rækker Plataner, i lige Linie til Skæringen af Tagensvej og Nørreallé, og vinkelret paa denne ud-

PROJEKT TIL
FOLKE- OG IDRÆTSPARKEN.

HAVEARCHITEKT
E. ERSTAD-JØRGENSEN.

a. Trianglen. *b*. Rigshospitalets Grund.

gaar den egentlige Parkvej. Parkvejen fører de kørende, ridende, cyklende og gaaende igennem hele den beplantede Del af Parken og munder ud igen i Hovedalléen ligeover for Vejen langs Rigshospitalets Nordside.

Midt for den cirkelrunde Plads ligger Parkens eneste store Restaurationsbygning, der hovedsagelig er tænkt anvendt som Sommerrestaurant, men som formentlig ogsaa kunde give Østerbroes Beboere de Selskabslokaler, de saa længe har sukket efter, og som kunde afgive Foreningslokaler for de Sportsklubber, der vil blive knyttede til den indhegnede Idrætsplads, hvortil Bygningens Vestfaçade vender ud.

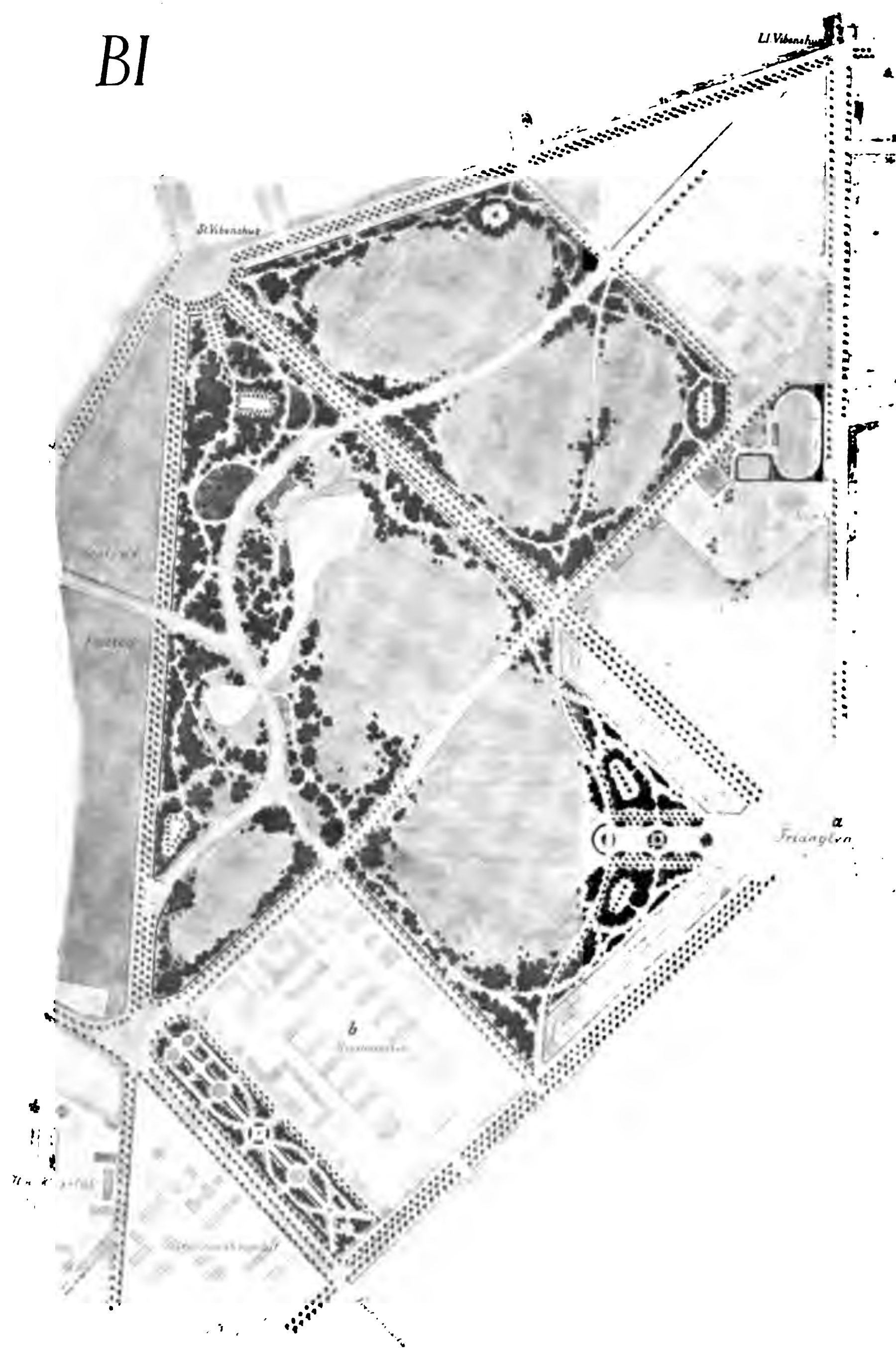
Denne Idrætsplads er omgivet af tætte Naaletræsplantninger, der skjuler Indhegningen og giver Læ baade Sommer og Vinter. En stor Hippodrom beregnet til forskellig Friluftssport er planeret vandret ud og omgivet af en Lindeallé, hvis indvendige Halvdel skraaner jævnt ind imod Pladsen og saaledes frembyder en god Tilskuerplads. En særlig Tilskuertribune findes dog ogsaa vis-à-vis Restaurationsbygningen; for den nordre Ende af Rendebanen ligger et Tennishus, medens den store Bygning mod Syd er beregnet til Gymnastik o. l. Om Vinteren kan hele Pladsen overrisles og anvendes som kunstig Isbane.

Foruden denne indhegnede Sportsplads er der endvidere udlagt henved 60 Tdr. Land som aaben Græsslette til Boldspil og Leg, til Afholdelse af Folkefester o. l., og en Del af dette Terræn er særlig anlagt med Henblik paa, at de store Bygninger ved fremtidige Udstillinger kan anbringes her. Der er af denne Grund planlagt en symmetrisk Bebyggelse af Hjørnet ved Trianglen med to Pavilloner og Buegange, der omslutter en Forplads, saaledes at man ved en Udstilling kun behøver at opstille sin Portal for at have en smuk og praktisk Indgang. Arealet er inddelt med Kastaniealléer i en Figur, hvori Udstillingsbygningerne paa forskellig Maade kan anbringes.

I den vestre Del af Parken er udgravet en temmelig stor Sø, og det omgivende, smukt kuppede Terræn er forholdsvis stærkt beplantet, saaledes at denne Del danner den egentlige Park, hvorfra der hist og her og navnlig da fra Terrassen med de ti Lindehøje er smukke Udsigter over det kupperede Terræn ned til Søen og videre ud over de aabne Sletter. Den søndre Del af Søen der er indrammet af høj Plantning er omgivet af en grusbelagt Bred og er særlig beregnet til Legeplads for Børnene. Til Arealet mellem de to store Hospitaler er der endelig givet to Forslag, der begge gaar ud paa at behandle denne Del som et Anlæg af en mere havemæssig Karakter. I begge Tilfælde tænkes Stykket indhegnet og kun med Adgang fra en Port i hver Ende, og i begge Forslag er Hovedvægten lagt paa rolige Spaseregange med mange Siddepladser, og Legepladser for Smaabørn.

SVEND KOCHS OG O. K. NOBELS PROJEKT.

Dette Projekt søger at bevare Karakteren af de store, frie Sletter, dels fordi man derved beholder saa meget som muligt af Fælledens nuværende, ikke helt ringe Skønhed, dels fordi saadanne store Sletter synes heldige i en Folkepark og endnu mere i en Idrætspark, der vil blive mest benyttet til Boldspil, og endelig fordi de give de frieste Hænder med Hensyn til Placeringen af en Udstilling i Parken. Beplantningen er derfor samlet langsmed Udkanterne og navnlig i et

PROJEKT TIL
FOLKE- OG IDRÆTSPARKEN.

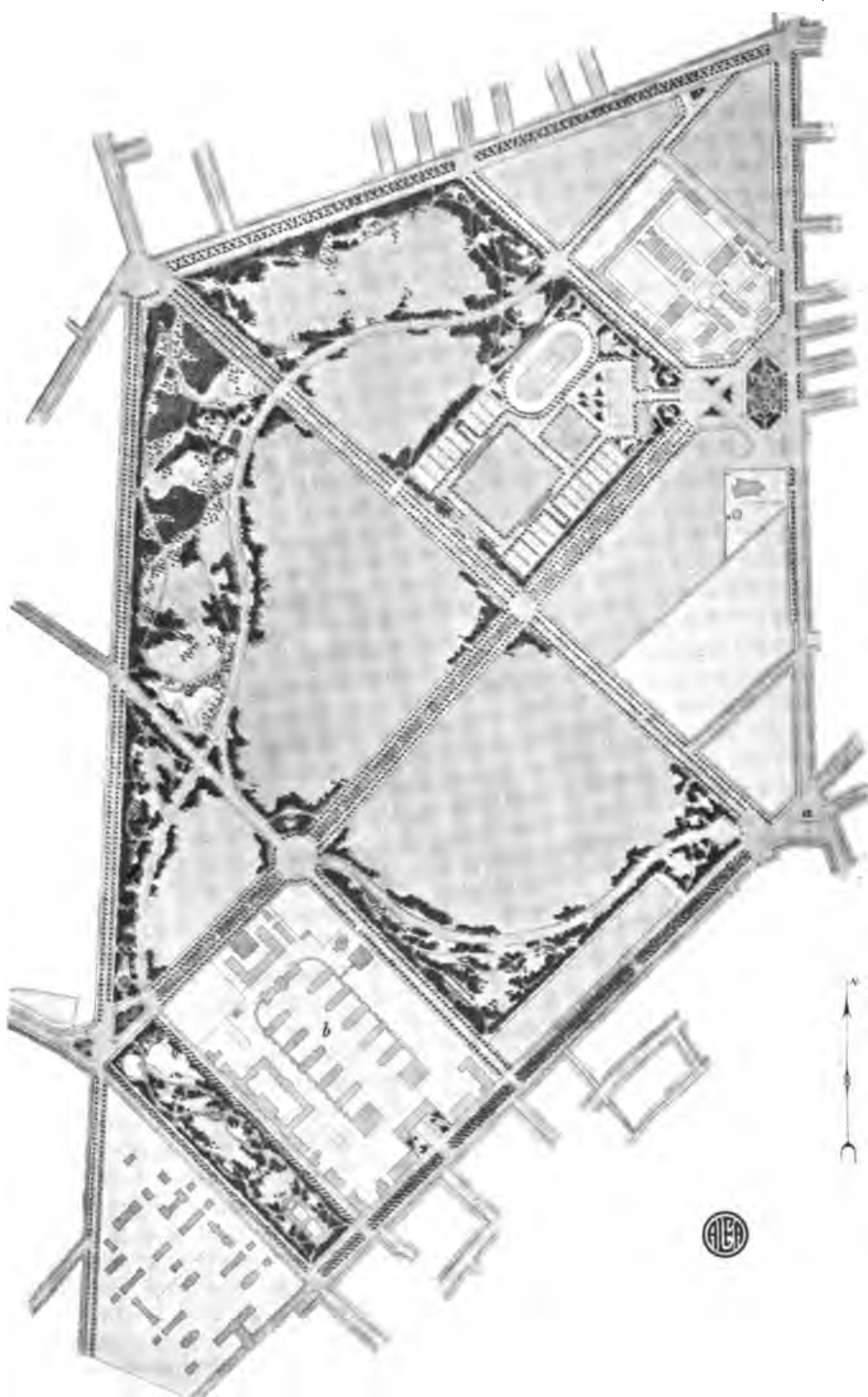
INGENIØRERNE
SVEND KOCH OG O. K. NOBEL.

bredt og tæt Bælte paa det mere højtliggende og kuperede Terræn langsmed Nørre Allé. Herved skabes der god Læ for de fremherskende Vestenvinde. For at forhøje den landskabelige Virkning af dette Parti, tænkes der udgravet en ca. 3 Td. Ld. stor Sø med ringe Vanddybde; saa at den ogsaa uden Fare kan benyttes af Børnene under deres Leg. Gennem den tæt beplantede Del af Terrænet er der lagt en 35 Alen bred Kørevej, med Cykle-, Ride- og Gangstier. Den føres over den ene Ende af Søen paa en Bro. Ved sin Tilslutning til Tagensvej—Fredensbro paa den ene Side og Byens nuværende Kørepromenader Strandvejen og Strandboulevarden—Langelinje paa den anden Side, synes det, at den danner en saa naturlig Vej gennem Parken, at den vil have Udsigt til at blive benyttet af det meste af den Luxus- og Turistkørsel, der findes her i Byen.

Beplantningen er forøvrigt holdt i saa fri »naturlige« Former, som muligt, med fri Adgang for Færdsel og Leg overalt. En Undtagelse herfra danner Indgangspartiet ved Trianglen, hvor der mellem to Alléer findes et 100 Alen bredt Parti af noget stivere Karakter. Meningen hermed er at skabe Mulighed for en rummelig og anseelig Adgang til en eventuel Udstilling i Fælledparken. Udstillingens Hovedbygning tænkes lagt lige for Indgangen, medens de andre Bygninger f. Ex. kunne grupperes om en bred »Udstillingsgade« parallel med Øster Allé, og med den paa Planen antydede, højtliggende Parkrestaurant som »point de vue«. Fra Terrassen foran denne vil man da have en smuk Udsigt over den foran liggende Sø og nedover Udstillingsterrænet. Kræver Udstillingen mere Plads, kan man benytte dels den mindre Slette nordvest for Rigshospitalet, dels Statens Fælled paa den anden Side Nørre Allé. Derimod anses det for heldigst at holde den Del af Parken, der ligger paa Øster Fælled udenfor Udstillingen, for at ikke Folkelivet og Sporten skal blive helt husvilde i de to Aar, en saadan Udstilling vil lægge Beslag paa Parken.

Den i Programmet forlangte lukkede Idrætplads til Opvisninger og Sportskampe af forskellig Art have vi lagt paa det 11 Td. Ld. store Terrain bagved Jakobskirken og Lægeforeningens Boliger. Her findes (nærmest Øster Allé) en stor Plads til Kricket- og Fodbold, dernæst en Afdeling for Lawn Tennis med 20 aabne og 2 lukkede Baner og endelig (nærmest Husarkasernen) en Afdeling for Gymnastik- og Atletiksport med Plads til et stort Gymnastikhus og aabne Pladser til Friluftsøvelser for Mænd og Kvinder. De sidstnævnte samt den store Boldbane indrettes til Overrisling for at kunne benyttes som Skøjtebaner om Vinteren. Til Skøjteløbning vil ogsaa Søen i Parken egne sig fortrinligt. For den mere folkelige Sport vil de store Sletter i Parken afgive den fornødne Plads.

Den Plads, der indtages af den lukkede Idrætsplads, var i Programmet anvist til Bebyggelse. Til delvis Erstatning for det, der herved gaar tabt, har vi foreslaaet Bebyggelse langs med er Stykke af Øster Allé, i Lighed med den, der i Programmet var forudsat langs med Blegdamsvejen. Bebyggelsen langs disse Veje har vi, som det ganske skematisk er antydet paa Planen, tænkt os bestaaende af Forhus mod Vejen, samt Baghus med en lille Have foran ind mod Parken. Heldigere vilde det være om Bebyggelsen kunde ske med større Villaer eller endnu bedre, om den kunde falde helt bort, saa at der blev fri Udsigt til Parken fra Vejen, men en saadan Ordning vilde forøge Kommunens Udgifter ved Planens Realisation saa meget, at vi ikke har dristet os til at foreslaa det.

PROJEKT TIL
FOLKE- OG IDRÆTSPARKEN.

INGENIØR A. KLIXBÜLL OG
HANDELSGARTNER G. NYELAND-BRANDT.

A. KLIXBÜLLS OG G. NYELAND-BRANDTS PROJEKT.

En tilfredsstillende Løsning af den landskabelige Side af Opgaven var noget vanskeliggjort ved de Fordringer til bestemte Færdselsveje og om udstrakte aabne Pladser til Idræt, som Programmet stillede.

Dette Projekt, der er i nøje Overensstemmelse med Programmet, har formentlig sin Styrke i, at Sol og Vind er skiftet lige mellem Sporten og det ikke sportsudøvende Publikum. Som det vil ses af Planen, er Parkens Yderkanter stærkt beplantede, for at de forskellige Kvarterers Beboere i nogenlunde lige Grad kan faa bekvem Adgang til Hvile og Rekreation. I Midten findes store Sletter til Idræt, Leg og større Forsamlinger, og disse Sletter ere ikke gennemskaarne af Gangstier, men tværtimod bibeholdte saavidt muligt i deres nuværende Skikkelser, dels af økonomiske Hensyn og dels fordi Grønsværen, som den er, med nogen Pleje maa siges at være vel egnet til sin Bestemmelse.

Ved Husarkasernen er anbragt en c. 13 Tdr. Land stor, indhegnet Idrætsplads, paa hvilken er beregnet Plads til al den Idræt, der har Udviklingen af Legemet og dettes Sundhed til Formaal. Legepladser for mindre Børn findes forskellige Steder i Parken, særlig nær Hovedindgangene.

Den krummede Promenadevej fører fra lille Vibenshus i en stor Bue mod Vest indenfor det bakkede Terrain ved store Vibenshus, forbi Rigshospitalet til Trianglen med en Gren til Tagensvej. Den er lagt saaledes, fordi den derved giver den længst mulige Kontur i tiltalende Omgivelser.

Hvad angaar Beplantningen bemærkes, at Anlæget mellem Rigs- og Blegdamshospitalet i Modsætning til den øvrige Del af Parken er tænkt udstyret med en varierende og delvis blomsterrig Beplantning. Denne Del af Anlæget er foreslaaet lukket om Natten.

Ved Beplantningen af den øvrige Del af Parken har vi navnlig lagt de af Hr. Prof. Oppermann forfægtede Theorier til Grund. Derfor har vi i Modsætning til, hvad Tilfældet er i vore ældre Parker (f. Ex. Frederiksberg Have og Søndermarken), foreslaaet anvendt lidet skyggende Arter som Birk, Eg, Skovfyr og Lærk. Saadanne Træer voxe hurtigt til og tillade at der under deres lette Skygge kan trives en tæt, frodig og lægivende Underskov af Buske og lave Træer, hvilket ikke er muligt under de Træarter, man hidtil hovedsagelig har anvendt i Parker her i Landet (Ahorn, Lind, Hestekastanie o. s. v.).

Omfanget og Formen af de Arealer, som i Programmet var bestemte til Bebyggelse, er i Hovedsagen bibeholdte.

Naar vi ikke har udvidet de paa Arealet forefundne Vandarealer, skyldes det Hensynet til den forholdsvis store Bekostning, som vi ikke mener staar i rimeligt Forhold til den Virkning, der vil opnaas i landskabelig Henseende.

MODERNE ARBEJDERBOLIGER.

I »Architekten« af 25. ds. udtrykker Anonymet *N. H.* kraftigt sin Gru over, at vi herhjemme, paa Mariendalsvej, have faaet et Par Bygninger, hvis Enkelttrapper han venter ville blive saadanne Lastens Huler, at de ligefrem kunne betragtes som Opklækningsanstalt for Usædelighed af den forargeligste Art.

Jeg tror, at den ærede Forfatter her staar noget isoleret i sin Opfattelse af en Trappes samfundsnedbrydende Indflydelse paa Medskabningerne; thi jeg gaar ud fra, at hans Frygt har været rettet mod de lyse, brede og velindrettede Trapper i Mariendalshusene. Forfatteren maa, synes det mig, være meget ømfindtlig, naar han frygter en potenseret Udvikling af Mørkets Laster paa saadanne Passager, hvor hver eneste Krog er belyst og let overskuelig; og selve den af Forfatteren rigtigt paaviste stærke Trafik af Husets 100 Beboere — hvor generende den maaske kan blive i andre Henseender, og hvor meget man end kunde ønske, at Forsøgshusene kun havde haft 2 Familier i hver Etage — er jo netop en virksom Kontrol med Fremkomsten af det forargelige Samliv, han retter sin Harme imod. Trappegange i Huse, som omhandlede, maa betragtes som en Forlængelse af den offentlige Gade eller Vej; enhver har Ret til at færdes paa dem; hvem kan hindre Hr. N. H. eller os andre i at kontrollere Eleverne i Anonymets »Forskole«?

Havde den ærede Forfatter rettet sine Vaaben mod den nu bestaaende Ordning med 2 tarvelige Trapper, kunde jeg bedre have forstaaet hans Frygt. Køkkentrappen i Huse med Smaaboliger er som oftest saa afsides beliggende, saa mørk, snever, snavset, vind og skæv, ja rent ud saa afskrækkende for pæne Mennesker, at man bedre kunde tænke sig denne lovhjemlede Passage som Fare i den af Forfatteren nævnte Retning. Vil han søge Lovgivningsmagten i Trappespørgsmaalet, vilde jeg anbefale ham at rette sine Bestræbelser mod dette Punkt, og lad os saa imidlertid se, hvorledes det gaar med Forsøgshusene paa Frederiksberg. Forbud mod Gentagelse heraf behøve saavist ikke at gives gennem Love, da de nugældende, som bekendt, paabyde tvende Trapper i alle Etagehuse.

Forfatterens Ønske om saa faa Boliger Side om Side — saa faa Etager som gørligt kunne vi alle dele; men paa Utopier kan ikke leves. I Storbyer have Etagehuse deres fulde Berettigelse. Men naar han paa dette Punkt anbefaler at følge Englands Eksempel, maa det ikke glemmes, at Modellen for Etagehuse med kun 1, rigtig indrettet Trappe netop stammer fra dette Land, hvorfra den med afgjort Held er laant til saa at sige hele Verden, med Undtagelse af Christiania og Kjøbenhavn.

Kjøbenhavn, den 27. Novbr. 1905.

OLAF SCHMIDTH.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

Til Oplysning for alle de Architekter, som sidder rundt omkring i Byen og arbejder paa deres Projekter, og som støtter sig paa de Erfaringer, som de — ved fejlslagne Forhaabninger — har erhvervet om, hvad der er tilladt og hvad der er forbudt, tjener følgende.

Sundhedskommissionen har *i Stilhed**) udsendt nye »Forskrifter til Iagttagelse ved Anbringelse af Latriner i en Bygnings Etager«, og disse vil oplyse om, at

*) Efter at Artiklen er skrevet og indleveret til »Architekten«, har der været »Bekendtgørelse fra Sundhedskommissionen« i »Architekten« for 25. November.

det nu ikke mere er, som det har været før, naar de udarbejdede Tegninger kommer til Behandling hos Autoriteterne. Bestemmelserne er saaledes, at man i mange Tilfælde kan gaa hjem og udarbejde nye Tegninger og annulere — dersom det kan lade sig gøre — de Tilbud, man har faaet paa Arbejdets Udførelse, og meddele sin Bygherre, at man nu maa begynde paa en frisk, og at der vil komme en ny og stor Udgiftspost til.

Bestemmelserne er gode, dem er der vist ikke noget at sige til; jeg vil i alle Tilfælde ikke kritisere dem. Men det at lade Bestemmelserne udkomme *den sidste Uge i Oktober* for at lade den træde i Virksomhed *den 1. November*, er dog *mindre hensynsfuldt* mod den hele Architektstand og alle dem, som beskæftiger sig med Byggeri. Tror Sundhedskommissionen, at Projekter formes og realiseres i Løbet af en Uge, saa vil jeg oplyse den om, at naar Kommissionen ser Tegningerne, har der været arbejdet Maaneder og sommetider Aar paa Projektet, og mange Mennesker har beskæftiget sig med det, og store Kapitaler er allerede interesserede deri. Hele dette Arbejde fordres nu pludseligt forandret efter nye Bestemmelser, som udkommer uden Varsel og uden at blive offentliggjorte, saa at man kan tage Hensyn til dem.

Det er jo desværre en Kendsgerning, at d'Hrr. Læger har den Opfattelse, at Architekter og Bygherrer arbejder, hvor de kan komme til det, imod Hygiejnens simpleste Regler. Detre er selvfølgelig en stor Fejltagelse; thi selv om man ikke vilde tage rent ideelle Hensyn, saa maatte dog alene den store Konkurrence tvinge alle Byggende, dersom de vil have nogen Fordel deraf, til at indrette alt paa den bedste og sundeste Maade. Men at man benytter sig af de gældende Bestemmelser, er tilladeligt, thi man kan ikke altid indrette Huset efter Fremtidens Hygiejne; alt nyt maa komme lidt efter lidt, dersom det skal være sundt og godt.

Til Slut vil jeg opfordre Architektforeningen til at formaa en af d'Hrr. Læger, som særlig har med Bygningshygiejne at gøre, til at holde et Foredrag med efterfølgende Diskussion i Foreningen; dette vilde sikkert samle Medlemmerne og vilde være til Gavn baade for Foredragsholderen og for Architekterne. Samtidigt vilde der saa forhaabentligt en Gang for alle blive gjort Lægerne indlysende, at det ogsaa er Architekternes Opgave at indrette Bygningerne saa sunde som vel muligt, og at hele Architektstanden gør sit bedste derfor.

20. Novbr. 1905.

H. CHR. MEYLING.

FORSKELLIGT.

Kjøbenhavns Byggeforhold. Den 29. Nov. afholdt Kjøbenhavns Grundejerforening et Møde til Drøftelse af Byggeforholdene i Kjøbenhavn. Kapt. JURCKMANN udtalte, at man for at hemme Byggeriet burde formaa Kreditforeningen til at holde igen med Udlaanene, i alt Fald over for saadanne, der byggede uden at have tilstrækkelige Midler. Ved Mødet imødegik forskellige Talere dette, bl. a. Architekterne LEVY, HEINRICH HANSEN og CHR. HANSEN. Mødet endte med Vedtagelsen af en Resolution paa ikke mindre end 5 Punkter.

Akademisk Architektforening har, som det af nedenstaaende Referat af Generalforsamlingen vil sés, allerede forinden Grundejerforeningens Møde taget Sagen i sin Haand ved Nedsættelsen af et Udvalg.

Kataloger. Ludvig Schüths Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen har udsendt en ny Katalog over Tegninger og Faglitteratur vedrørende de Brancher, som Firmaet særligt omfatter. Den lille Bog, som er den tredie i Rækken af Firmaets Kataloger, indeholder ligesom sine Forgængere en praktisk ordnet Fortegnelse over en stor Del forskellige Bøger og Værker, der har Betydning for Haandværkere, Architekter og Ingeniører.

— Firmaet HUGO HELBERGER i München har tilstillet os en illustreret Katalog over sine elektriske Ovne, Komfurer, Kogeapparater m. m. Katalogen indeholder foruden Prisangivelser tillige Oplysning om Varmeapparaternes Ydeevne, Størrelse m. m. Firmaets herværende Repræsentant er I. WOLF-JÜRGENSEN, Gustav Adolfsgade 10. Ø.

Berlin. I den nærmeste Fremtid vil der blive paabegyndt Opførelsen af 5 store kommunale Skolebygninger efter Udkast af Statsbaurat LUDWIG HOFFMANN. Omkostningerne ved disse Bygninger beløber sig til henved 5 Mill. Mark.

Et Moltke-Monument er for nogen Tid siden bleven festligt indviet i Berlin. Monumentet er rejst paa Königsplatz og fremstiller Feltherren i tre Gange Legemsstørrelse; det er udført af hvidt Marmor af den samme Art, som er anvendt til Monumenterne i Siegesallé i Tiergarten. Statuen er udført af Billedhuggeren, Professor UPHUES.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningens aarlige Generalforsamling afholdtes Tirsdag den 28. November i Industriforeningens Foredragssal med Dagsorden som angivet i »Architektens« forrige Nummer, Pag. 87. Tilstede var 76 Medlemmer. Til Dirigent valgtes Architekt BRANDSTRUP.

Ad Dagsordenens Punkt 1. FORMANDEN aflagde Beretning om Aarets Virksomhed. Det ordinære Medlemsantal var 158. I Aarets Løb havde Foreningen mistet 7 Medlemmer, som var afgaaet ved Døden, deriblandt nogle af Foreningens bedste Mænd. 12 nye Medlemmer var indmeldte. Foreningen havde afholdt 4 almindelige Foreningsmøder, hvoraf 2 om Christiansborgsagen; den havde gæstet Selskabet for dekorativ Kunst og Ingeniørforeningen og havde foretaget en Udflugt til Aarhus og en Udflugt sammen med Ingeniørforeningen til St. Hans Hospital. Bestyrelsen havde holdt 17 Møder, paa hvilke bl. a. var behandlet: 10 Sager vedrørende Honorarspørgsmaal eller Forespørgsler af retslig Art; der var foretaget 8 Valg af Medlemmer af Foreningen til efter Opfordring at indtræde i forskellige Komiteer, Censurudvalg og Bedømmelsesudvalg af saavel offentlig som privat Karakter. Der var

endvidere nedsat forskellige Udvalg angaaende Foreningens private Anliggender, bl. a. havde et saadant arbejdet ivrigt for Virkeliggørelsen af Tanken om »egen Bygning«. Der var sket Henvendelse til Regering og Rigsdag ang. Christiansborgsagen og Frue Plads. Konsortiet Wodrofflund havde bevilget Foreningen Midler til Opmaaling af den gamle Hovedbygning, før den nedrives. Fra Redaktionen af »Architekten« havde Bestyrelsen modtaget Meddelelse om, at den med dette Aars Udgang ønskede at nedlægge det den betroede Mandat.

Ad 2. Redaktøren af »Architekten« aflagde dernæst Beretning om Bladets Virksomhed i det forløbne Aar og gav tillige et kort Omrids af Bladets Historie i de 7 Aar, i hvilket det nu havde bestaaet. Han knyttede hertil en Tak til de mange, baade indenfor og udenfor Foreningen, som af Interesse for Sagen havde været Bladets trofaste Støtter, og udtalte Haabet om, at den Redaktion, der nu om kort Tid skulde træde i Stedet for den afgaaende, som siden Bladets Tilblivelse havde arbejdet saa godt sammen, maatte føre det fremad til Gavn for vor Forening. Han hævdede, at det maatte anses for ganske nødvendigt, at den Mand, som skulde staa i Spidsen for Foreningens Organ, maatte være en af vore egne, og at Bladet nu var saa udbredt og livskraftigt, at det ingensinde maatte gaa ind som en Del af nogen anden Forenings Tidsskrift eller optage andre saadanne i sig. (Bifald.)

Levy bragte Redaktionen en varmfølt Tak. (Forsamlingen slutter sig hertil ved at rejse sig.)

Ad 3. Kassereren fremlagde det reviderede Regnskab for Aaret 1. Oktober 1904 — 30. Septbr. 1905. Aarets samlede Udgift havde været Kr. 3740,51 og Indtægten Kr. 3354,17. Kassebeholdningen var 1. Oktober 1904 Kr. 4596,38 og 1. Oktober 1905 Kr. 4210,04, altsaa en Nedgang paa Kr. 386,34.

Ad 4. Understøttelsesfondens Kasserer aflagde Beretning. Fondens Formue var 1. Novbr. 1904 Kr. 17.619,72, den 1. Novbr. 1905 Kr. 20.112,71. Aarets Fremgang havde altsaa været Kr. 2492,99. Der var i Aarets Løb udbetalt 640 Kr.

Ad 5. Axel Berg motiverede det fremsatte Forslag og beklagede den ringe frivillige Tilslutning fra deres Side, som ikke fra først af havde været med til Fondens Tilvejebringelse, og anbefalede at vedtage et fast Kontingent. Efter en længere Diskussion, hvorunder der fra flere Sider udtaltes, at man endnu i nogen Tid burde prøve Frivilligheden som den smukkeste og mest indbringende Maade, frafaldt Berg Forslaget til Fordel for et af Levy stillet Forslag, saalydende: »Forsamlingen vedtager, at Bestemmelserne om det tvungne Bidrag til Understøttelsesfonden udsættes til næste Generalforsamling, og at der forinden udsendes skriftlig Opfordring til Medlemmerne om at yde frivillige Bidrag. Dog besluttes det straks at vedtage obligatoriske Indtrædelsespenge ved Indmeldelsen i Architektforeningen — 20 Kr. — som Bidrag til Fonden.« Dette vedtoges med 74 Stemmer mod 1.

Ad 6. Rosen motiverede Forslaget som ønskeligt for eventuelle Tilfælde. Under Diskussionen stilledes Ændringsforslag af Clemmensen og Levy, saa at Lovændringen, der vedtoges enstemmigt med ca. 70 St., kom til at lyde:

»Naar $^2/_3$ af Foreningens Medlemmer skriftligt henstiller til Bestyrelsen, at en indenlandsk eller udenlandsk Architekt optages som Æresmedlem, skal Be-

styrelsen snarest stille et herhen hørende Forslag paa et Foreningsmøde, hvor vedkommende da, uden forudgaaende Diskussion, er valgt, naar $^2/_3$ af Foreningens Medlemmer mundtlig eller skriftlig afgiver Stemme derfor.«

Ad 7. P. V. J. Klint forelagde Forslaget og udtalte, at Uregelmæssigheder, som efter hans Mening havde fundet Sted ved Christiansborgkonkurrencen, var den direkte Aarsag til Forslagets Fremkomst. Dommerne havde dømt efter deres Følelser; men Deltagerne havde rettet sig efter Programmet, og det burde Præmierne ogsaa. Det hænder jævnlig, at de bedste Løsninger ligger udenfor Programmets Rammer. Han anbefalede Forslaget som nobelt. Levy fandt Forslaget meningsløst, særlig sidste Sætning; han var ingen Ynder af Konkurrencer og fandt Reglerne for disse mangelfulde og for sammenflikkede, men vilde finde dem yderligere forkludrede, dersom der forud skulde ansættes Præmiesummer baade for præmieværdige Projekter og for dem, der efter de samme Regler ikke betragtedes som saadanne. Taleren mente at komme en rimelig Ordning for det enkelte Tilfælde nærmere ved følgende Forslag, som efter en længere Diskussion vedtoges med 43 St. mod 20:

»Hvor der ved en Konkurrence fremkommer Projekter, der giver en værdifuld Løsning, om end udenfor Programmets Rammer, gøres det Dommerne til Pligt at henlede Konkurrenceudskriverens Opmærksomhed herpaa og anbefale ham at erhverve disse for et Beløb udenfor den fastsatte Præmiesum.«

Ad 8 og 9. Efter Anbefalinger af Formanden, Nyebølle og Berg optoges Architekterne Brandt og Fleischer med næsten alle Stemmer mod 1.

Ad 10. Formanden foreslog at vælge Emil Jørgensen og Alf. Thomsen til sammen med Voldgiftens Leder, Fred. Levy, at behandle de ommeldte Forespørgsler. De foreslaaede valgtes enstemmigt med ca. 70 St.

Ad 11. Det vedtoges med 35 St. mod 1, at Foreningens Honorartabel skal være til Salgs for Ikke-Medlemmer.

Ad 12. Alle de fratrædende Embedsmænd genvalgtes enstemmigt med Undtagelse af Fred. A. Christensen, som ikke ønskede Genvalg, og i hvis Sted Architekt Johannes Jensen ligeledes enst. valgtes til Medlem af Bestyrelsen for Understøttelsesfonden.

Formanden bragte dernæst under Forsamlingens livlige Tilslutning Redaktionen af »Architekten« en Tak for det store Arbejde, den havde udført.

Udenfor Dagsordenen omtalte Levy sin Artikel i »Architekten« Nr. 7 ang. Byggespekulationen og dens Følger; han oplyste om, at der i Bank- og Haandværkerkredse paatænkes Foranstaltninger til at hindre Ondet. Architektforeningen burde efter hans Mening indtage en Førerstilling her, og han henstillede til Bestyrelsen at tage Sagen i Haand. Formanden foreslog at nedsætte et Udvalg til at følge Sagens Udvikling med vaagen Interesse og til eventuelt at gribe ind, hvor Lejlighed fordrer det. Til Medlemmer af Udvalget valgtes enstemmigt Levy, Emil Jørgensen, Thonning og Dich.

Med en Tak til Dirigenten hævedes Generalforsamlingen Kl. 12.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 9. DECEMBER 1905
8. AARGANG № 10

FIG. 1. G. C. HILKER. EFTER MALERI AF OTTO BACHE.

UDSTILLINGEN I KUNSTINDUSTRIMUSEET
AF
GEORG CHRISTIAN HILKERS ARBEJDER.

Ret uheldig er Dekorationsmaleres — og for saa vidt ogsaa Architekters — Lod paa Udstillinger. De maa nøjes med gennem Tegninger og Udkast at vise Verden deres gode Villie, mindre, hvad de i Virkeligheden er i Stand til at yde, medens andre Kunstnere med deres fuldt færdige Værker overgiver sig paa Naade og Unaade til et højtæret Publikums Dom.

Vil man derfor overfor en Kunstner som Hilker, ud fra Udstillingen af

hans Arbejder, danne sig en levende og rigtig Forestilling om hans Kunst og dens Væsen, maa man være lidt forsigtig. Det gaar overhovedet ikke an uden videre at identificere Hilkers Kunst med de Udkast, Udstillingen viser os. Desuden er i mange Tilfælde de bevarede Udkast desværre det eneste, der endnu er tilbage af flere af hans mest interessante Værker, som i Tidens Løb er blevne udryddede af Verden. Dette er f. Eks. Tilfældet med mange af hans Dekorationer af Privatboliger fra Midten af forrige Aarh. Hvem svarer for, at vi ved disse bevarede Udkast altid staar overfor det endelige, og at det tilmed er bleven fulgt i Virkeligheden? Og overfor de bevarede Værker, som man jo ikke har lige ved Haanden til umiddelbar Sammenligning med Udkastet, er man for saa

FIG. 2. FØRSTE UDKAST TIL UNIVERSITETS-VESTIBULEN. 1838-39.

vidt desorienteret, som det i mange Tilfælde uden omhyggelige Undersøgelser er umuligt at vide, om netop det Udkast, man staar overfor, nu ogsaa virkelig er det gennemførte. Og har man saa — som Tilfældet er med Universitets-Vestibulen — en nem Adgang til at paavise Sammenhæng mellem Udkast og Virkelighed, ja, da maa man til sin Sorg indrømme, at en forøvrigt nødvendig Restauration skjuler en Del af det for os, der var Kunstnerens egne Hænders Værk.

Og dog er der al mulig Grund til at være Kunstindustrimuseet taknemligt for dets Hilker-Udstilling, hvorved et smukt Udvalg af Kunstakademiets Bibliotheks rige Samling af Kunstnerens egenhændige Tegninger og Udkast, suppleret med adskilligt fra private Samlinger, er kommen et større Publikum til Gode. Thi — trods Vanskeligheden ved ud fra det udstillede at fælde en *endelig* Dom

over denne Mands Knnstner-Gerning, saa sætter Udstillingen os dog paa sin Vis i den mest intime Berøring med ham, fører os ind i hans Værksted, viser os, hvordan han der har arbejdet og tumlet med sine Planer, prøvet sig frem, kasseret og prøvet igen, udkæmpet Fægtninger med Farverne og rene Slag med Forhold og Proportioner. Udstillingen viser os ham endelig paa Studierejser, hvad der her har fængslet ham og hvad ikke, og den viser os ham hjemme, i Virksomhed ogsaa paa andre kunstneriske Omraader end det, der var hans egentlige. Og selv om Udstillingen da i Hovedsagen kun giver os Hilker *under Arbejdet*, er der dog her en enestaaende Lejlighed til at danne sig et sammenhængende Billede af, hvad han har villet med sin Kunst og — selvfølgelig ogsaa til en vis Grad — hvad han har naaet.

FIG. 3. FJERDE UDKAST TIL UNIVERSITETS-VESTIBULEN. 1840.

Det er næppe for meget sagt, at GEORG CHRISTIAN HILKER (1807—75) er den første, der her i Danmark har hævet Dekorationsmaleriet til virkelig Kunst; det er derfor ikke for tidligt, naar man nu, 30 Aar efter hans Død, paa en saa forholdsvis monumental Maade, som en Udstilling er det, minder om den Mand, der udførte en saadan Bedrift. Og det kan ikke noksom anbefales den, der kommer fra Hilker-Udstillingen, at gaa lige over Gaden, over i Kjøbenhavns nye Raadhus, vandre rundt i det og sammenligne det dekorative Maleri der, med hvad han kommer fra. Her har man nemlig noget nær Udgangspunkt og fore-

løbigt Endepunkt for moderne dansk Dekorationsmaleri, meget forskellige, ganske vist, netop saa meget — og saa lidt — forskellige, som BINDESBØLLS Museum og NYROPS Raadhus er det.

Hilkers første selvstændige Arbejde paa Udstillingen er et Udkast til Loftet til Billedhuggeren H. FREUNDS »grønne Stue« (1833 eller 34), uklart og famlende som et »første Forsøg«, men et Greb i den Stil, den pompejanske, der blev hans Yndlingsstil, og som han senere beherskede med saa stor Overlegenhed. Det var utvivlsomt ved Deltagelsen i Dekorationsarbejderne i Freunds Bolig i Materialgaarden, at Hilker fik en Paavirkning, der prægede ham hele Livet. Agitatoren Freund tvang ham allerede da ind under sin Begejstring for den antike Kunst og ikke mindst dens Malerkunst. Det er overhovedet vanskeligt fuldt ud at vurdere, hvilken Indflydelse Freund rent personlig og gennem sin à la Pompeii udstyrede berømte Bolig har haft paa dansk Kunsts Udvikling i forrige Aarhundrede. Saa meget kan vi vide, at Hilker, ladet med Længsel efter Italiens Kunst, er draget mod Syd paa sin første store Udenlandsrejse fra 1838—41. Efter de udstillede Skitser at dømme, har Tyskland interesseret ham mindre, og Ravenna og Rom har forholdsvis efterladt sig faa Spor. Det meste og langt det værdifuldeste, mest omhyggeligt udførte er Skitser og Studier fra Pompeii. Her fandt han det, han sikkert først og fremmest var rejst ud efter. Her modtog han først sin egentlige kunstneriske Indvielse. Og en Meningsfælle i Forholdet til antik Kunst fandt han i Maleren CONSTANTIN HANSEN. Sammen beundrede de den antike Malerkunst, og sammen lagde de Planer om at omplante den i dansk Jordbund ved Dekorationen af Universitetets Vestibule 1838—39—40.

Udstillingen rummer flere Udkast. Det første, stærkt pompejansk baade i Farver og Komposition er vistnok i Hovedsagen Hilkers Værk (Fig. 2). Først i andet Udkast har Const. Hansen erobret de store Felter til sine mythologiske Fremstillinger. Dette Udkast ejer store Fortrin fremfor det tidligere: En bedre Inddeling af Vægfladerne, et festligere Sammenspil af Farverne og endelig den sorte Sokkel med dens glimrende Kontrastvirkning. Det er dog først i det tredie Udkast, der sker en virkelig Tilnærmelse til det sidste, i Hovedsagen fulgte (Fig. 3). Her har Hilker i de dejlige Pilastre, der deler Væggen, fundet et taknemligt Felt for sine Evner; her har han udfoldet en Formsans og Sikkerhed, der utvivlsomt gør dette Værk til noget af det bedste af, hvad der i den Art er skabt af en Ikke-Italiener efter Renaissancetiden. Thi i de forskellige Udkast til Pilastrenes Dekoration har efterhaanden et Renaissanceelement gjort sig stærkt gældende, en Paavirkning fra den Renaissance, der repræsenteres af Rafaels Loger og ganske vist ogsaa staar Antiken nær. Vidunderlig er denne Pilasterdekoration, let og legende, prometheusagtig skiftende og med en saa hurtig Rythme i sig, at Øjet knap kan følge med. Med en næsten klassisk Fantasi og Gratie bæres dens Rankeslyngninger af og bærer igen selv Dyre- og Menneskefigurer, Blomster og Løvværk, snart fra Naturens, snart fra Fantasiens Verden. Og trods det mangfoldige og varierede er disse Pilastres Dekoration dog saa helstøbt baade i Komposition og Farver. Denne Vestibule, udført 1844—53, blev baade for Hilker og Const. Hansen deres egentlige Hovedværk. De udfylder her hinanden paa en fortræffelig Maade, begge byggende paa de samme kunstneriske Traditioner. Der

er sikkert meget faa af vore Malere, der har modtaget saa stærke og varige Indtryk af Italiens Kunst som disse to Mænd. Og det første varme Indtryk af den har de nedlagt i dette Værk, den pompøse og fuldtonende Slutnings-Akkord, hvormed den antikiserende Retning i dansk Malerkunst klinger ud.

At med Høyen den nationale Retning i Kunsten særlig fra nu af begyndte at gøre sig gældende, saa den endog greb Grækeren Const. Hansen, synes Hilker ikke at have ladet sig paavirke af mere end højst nødvendigt. Sit Frafald fra den rent antike Stil i Vestibulens Pilastre, synes han at have villet gøre Bod for ved en ihærdig Anvendelse af pompejanske Motiver i de allerfleste af de Arbejder, Udstillingen rummer fra den følgende Tid, Tiden indtil hans næste Udenlandsrejse 1860—61.

Der er fra denne Periode en hel Række Udkast til Dekorationer af forskellige Privatboliger, og det er ikke den mindst interessante Del af Udstillingen.

FIG. 4. BARNESENG, TEGNET AF H. E. FREUND, DEKORERET AF HILKER. 1836.

Disse Patricierboliger i Danmark fra Midten af forrige Aarh., alle disse dekorerede Lofter, Vægge og Døre, supplerede med Udstillingens lille Samling af Møbler, som den lille Barneseng af Freund, Hilker har dekoreret (Fig. 4), belærer os paa den fyldigste Maade om Smagen i de højest kultiverede Kredse i Danmark i dette Tidsrum; de viser os den Ramme, indenfor hvilken Datidens, den nationalliberale Tids »stilfulde« Mennesker færdedes. De danner Indfatningen om meget af den Hjemmenes Kultur, der lyser os i Møde fra den Tids Billeder og Breve. Nu vilde vel ingen Mennesker særlig gærne bo indenfor de Hilkerske Vægge; vor Tid stiller andre Fordringer. Men som Illustration til et Afsnit af Smagens Historie i Danmark har disse Dekorations-Udkast den største Betydning. Havde Udstillingen slet ikke andet at byde paa end disse Arbejder, var den dog al mulig Opmærksomhed værd, og det kan ikke noksom anbefales alene for disse Tegningers Skyld at besøge den.

Der findes her Udkast til Dekorationer af Boliger for forskellige Medlemmer af Familien Hage (Stokkerup, Christianshavn, Møen), for Grosserer Puggaard (St. Kongensgade, Krathuset), for Maleren Marstrand (Nybrogade, Charlotten-

borg), D. G. MONRAD (Nykøbing p. F., Hummeltofte), KITTENDORF (Bianco Lunos Allé), MAAG (Ny Vestergade 13), Inspektør BRIX (Østergade 54) og Komponisten HEISE i Sorø. Meget ensartede er alle disse Dekorationer, byggede over samme Motiver, komponerede efter omtrent samme Skema og med de samme Farver, der forskelligt sammenstemte gaar igen overalt. Det er Pompeiis Vægge med Pompeiis Farver: det stærke Gule, Røde og Blaa. Ud fra en rigtig Følelse har Hilker valgt sine Forbilleder fra den mere beherskede, afdæmpede, pompejanske Dekorationsmaade, der nu af Kunsthistorien betegnes som den tredie. Kun en

FIG 5. HAGES SPISESTUE PAA »STOKKERUP«. 1849?

sjælden Gang — som i Hages Spisestue paa Stokkerup (Fig. 5) — drister han sig til at anvende Motiver fra den imaginære, forfløjne Architektur-Dekoration. Han undgaar ogsaa i Almindelighed af gode Grunde de store Billedfremstillinger i Felterne — det var jo ingenlunde altid, han kunde have Const. Hansen ved sin Side. De Udkast, der skriver sig fra den nærmeste Tid efter hans Italiensophold, er absolut de strengeste i Stilen, dem, der staar Forbillederne nærmest, og der er dejlige Ting derimellem. Men i Slutningen af Perioden begynder han at slaa noget af paa den strenge, abstrakte Stil; der dukker i nogle af hans senere Arbejder en Stræben frem efter, gennem en mere plastisk Gengivelse af de enkelte Dekorationsmotiver at frembringe en fyldigere og mere festlig Virkning. Efterhaanden som han i Tid fjernede sig fra sin Ungdoms Førstehaandsindtryk, var

det overhovedet naturligt, at han ikke i Længden ganske holdt fremmede Elementer ude, mærkeligt dog, i hvor ringe Grad det skete, og mærkeligere endnu, hvor lidt han lader sig paavirke af »det Nationale«, der efterhaanden var bleven Tidens Løsen. Et Par danske Ænder er snart sagt alt, hvad han lader slippe ind i sit pompejanske Paradis. I et enkelt Tilfælde har han (Fig. 6) over et rent antikt Vægparti som Afslutning malet en Slags Balkon med en hyggelig dansk Familiescene og Udsigt til et dansk Landskab, alt holdt i lyse, afstemte Farver. Men det er egentlig det eneste Eksempel, Udstillingen viser paa Forsøg i Retning af at afpasse denne Dekorationsmaade efter det 19de Aarh. og den 59de Breddegrad. Og efter det foreliggende at dømme, var det maaske heldigt, han lod det blive ved Forsøget. Hele denne antikiserende Stil er saa afsluttet, at ethvert fremmed Element let virker disharmonisk. Og Hilkers Styrke laa netop deri at

FIG. 6. STUEDEKORATION FRA PUGGAARDS »KRATHUSET«. 1851-52.

kunne beherske den snevre, rene pompejanske Stil med en Forstaaelse af dens inderste Væsen, der sjældent lod ham gribe fejl. Man kan kalde alle disse Udkast af ham for ens indtil det kedsommelige, men de er alle gjorte med den sikreste Smag og et Herredømme over Farvevalget, der er et tilstrækkeligt Forsvar for dem. »Nydelige« fristes man til at kalde dem, ikke mindst fordi de er udførte yderst soigneret og omhyggeligt.

Den store Simpelhed i Vægges og Lofters Inddeling og de enkle Farver gør i Virkeligheden disse Dekorationer saa uendelig borgerlige. Forsaavidt passede de meget godt til en borgerlig Tid. Og naar Datidens Mænd og Kvinder ønskede at bo i saadanne Omgivelser og utvivlsomt befandt sig vel i dem, laa det maaske ogsaa i, at det slet ikke var noget helt Nyt her i Landet. Pompejanske Dekorationer kendtes allerede paa Abildgaards Tid. Freunds Bolig har sikkert ogsaa gjort sit til at gøre denne Stil populær, og Interessen for den antike Malerkunst var overhovedet paa Mode. Disse Vægge passede ogsaa for saa vidt godt, som de er rent neutrale. Det samme gælder de antike Vægge, der er totalt uper-

sonlige; det er næsten umuligt ud fra pompejanske Vægges Dekoration at slutte sig til Beboernes Stilling, Interesser etc. Nu til Dags vilde Mænd af samme Intelligens og Smag som de, der lod Hilker udsmykke deres Hjem, sikkert foretrække en mere personlig Dekoration, mere gøre deres egen individuelle Smag gældende. Vi lever under den engelske Vægs Tegn; vi sværmer for »det Intime«

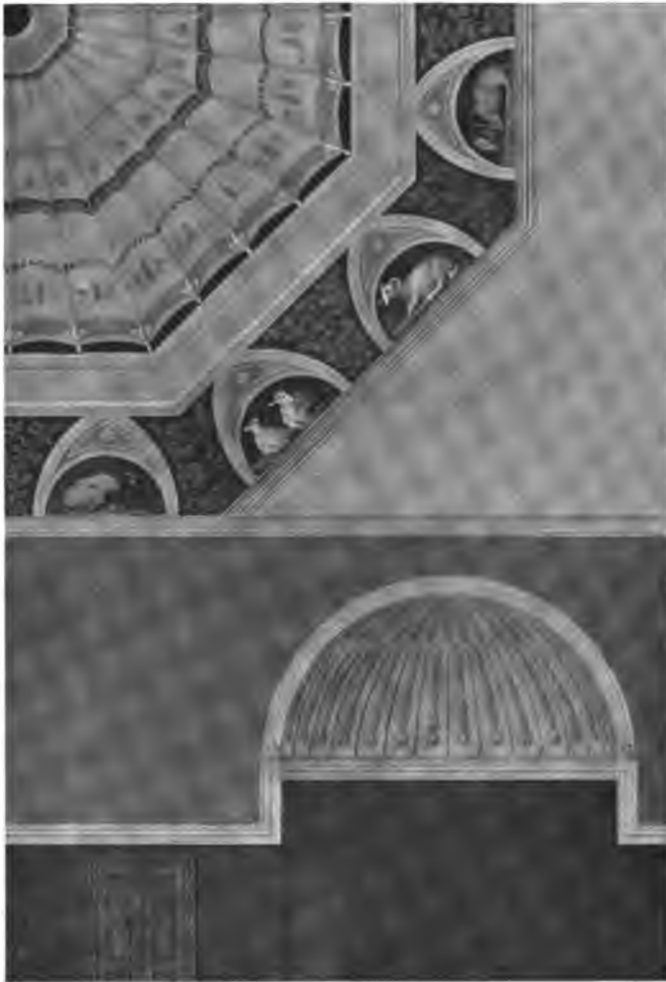

FIG. 7. LANDBOHØJSKOLENS FORELÆSNINGSSAL. 1858.

i et Værelses Udstyr. For Antikens Vægdekorationer nærer vi nu kun en Interesse paa Afstand; vi sætter mindre Pris paa at faa dem indenfor vor egen Dør, men vi elsker at færdes imellem dem i Pompeii og Rom; der skal de ses, der hører de hjemme.

I den nævnte Periode mellem de to Udenlandsrejser udførte Hilker — foruden Dekorationerne i Universitetet — flere andre betydelige Arbejder af mere monumental Art. Der er smukke Udkast til Dekoration af forskellige Lokaler i Landbohøjskolen (1857—58), særlig Foredragssalen (Fig. 7), hvor den kuplede

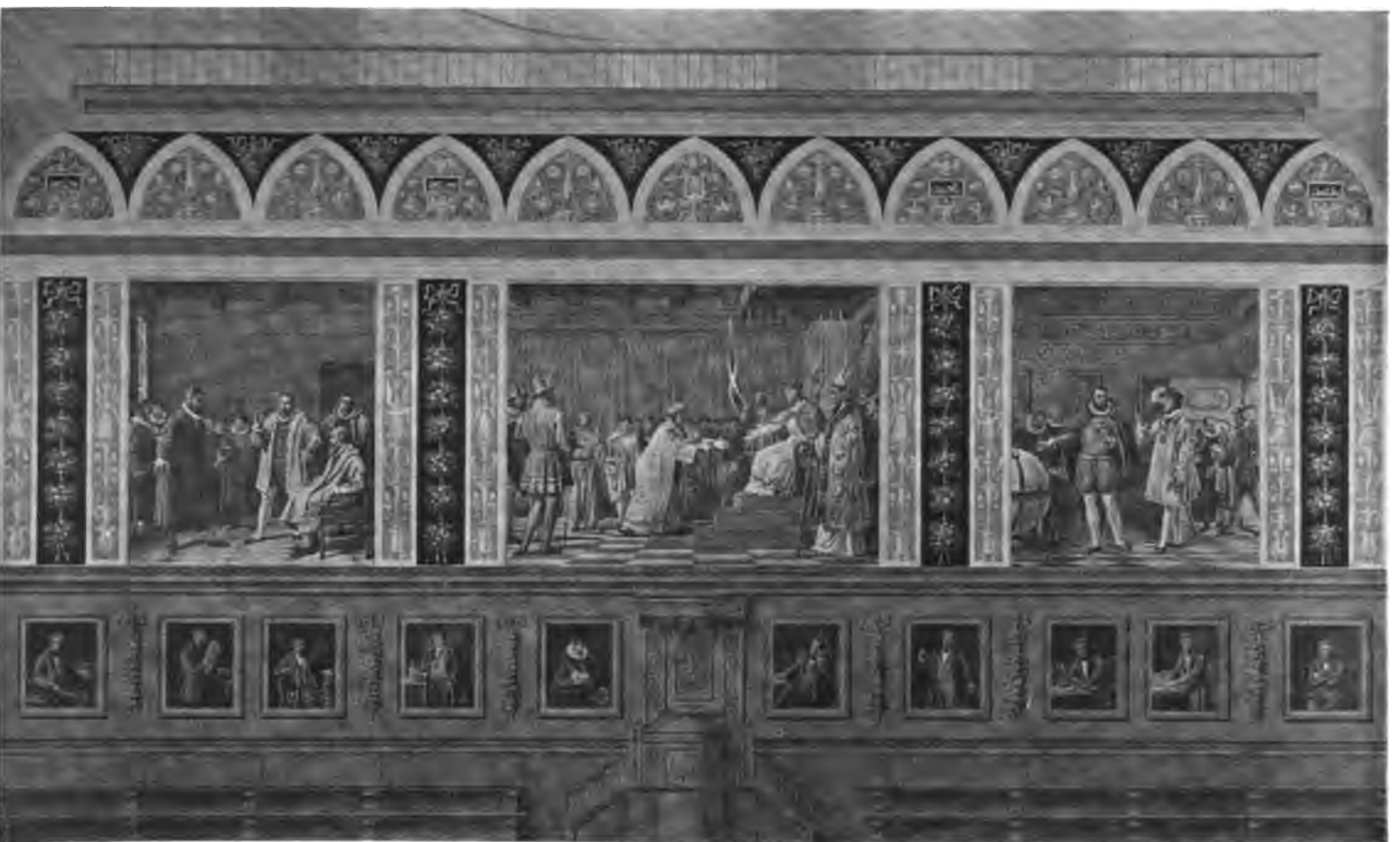

FIG. 8. UDKAST TIL DEKORATION AF UNIVERSITETETS SOLENNITETSSAL. 1860.

Loftsform har ført ham ind paa en Dekoration, der i al sin Simpelhed virker smukt og roligt. Dyrebillederne er malede af A. P. MADSEN. Det gælder om denne Sal som om flere af hans Arbejder i samme Art, at den antike Tradition her fører en stille Kamp med Reminiscenser fra Renaissancens Dekorationsverden. Morsomt nok benyttede han ofte — trods Renaissancemotiverne — stadig de

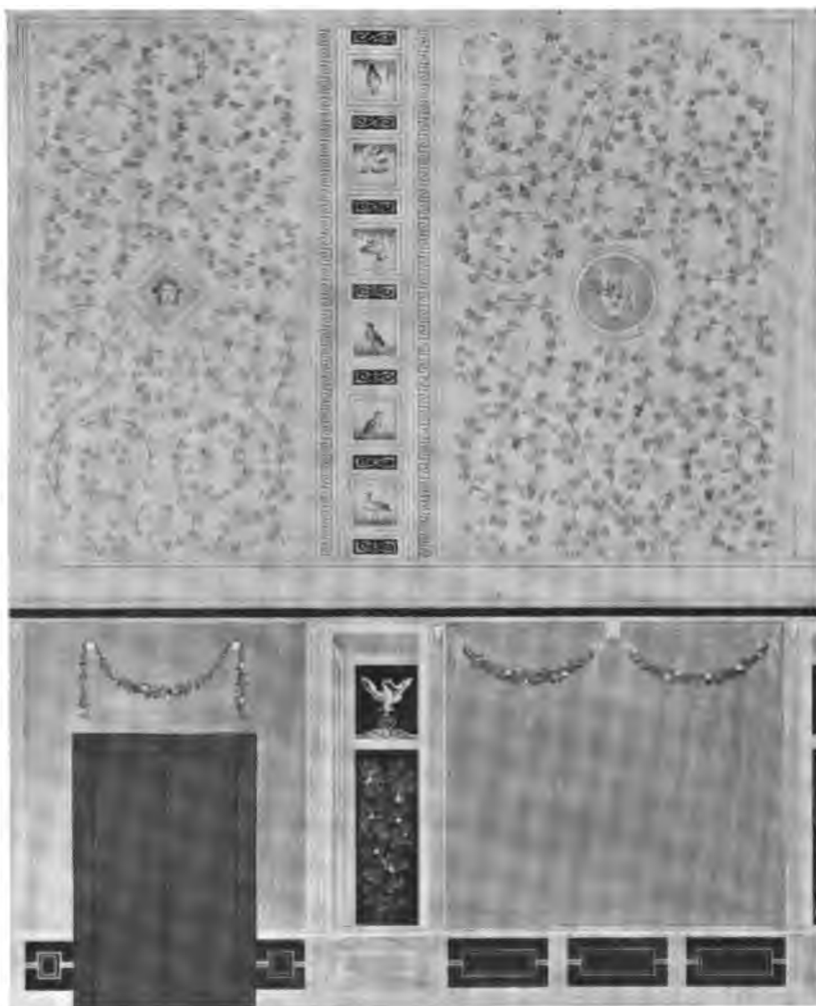

FIG. 9. SPISESTUE PAA »GYLDENHOLM«. 1866-67.

tre pompejanske Hovedfarver: Gult, Rødt og Blaat. Til noget af det nobleste og fornemste, han har ydet af større monumentale Arbejder, hører hans Dekorationer i Sorø Akademi. Særlig interessante er imidlertid fra Tiden kort før den anden Rejse hans Udkast — atter i Forbindelse med Constantin Hansen — til en Udsmykning af Universitetets Solennitetssal, som dog aldrig blev fulgt. Det første er mere antikt i sin Holdning. Anderledes med det sidste, udført i den rigeste Renaissancestil (Fig. 8). Ogsaa her gik det som ved Udsmykningen

af Vestibulen. Man ser, hvorledes Constantin Hansen erobrer stadig mere af de store Flader for sin egen Kunst. Det var hans Plan at smykke Salen med en Række af 6 store Billeder af Nordens Kulturhistorie; de skulde tillige symbolisere 6 Videnskaber. Paa Panelet skulde anbringes en Række Portrætter af Universitetslærere. Naar Hilker i dette Udkast saa radikalt har vendt sig mod Renaissancen, laa det sikkert i en rigtig Følelse af, at en virkelig festlig, dekorativ Virkning i et Repræsentationsrum som dette vanskeligere opnaaedes ved Anvendelsen af den abstrakte antike Stil; han havde jo allerede tidligere, som paavist, gjort Tilløb i denne Retning.

Intet Under derfor, at han — som de udstillede Skitser viser det — paa den anden Udenlandsrejse 1860—61 særlig studerede Renaissancens Dekorationer i romerske Renaissance-Paladser og -Villaer. Denne Rejse har i det hele præget hans senere Kunst stærkt.

Det kommer frem ogsaa i hans Arbejder for Private; i Hages Lejlighed (Kongens Nytorv), Grosserer Levins (Havnegade 29), mindre i de smukke og overlegent dygtige Dekorationer til Gyldenholm (Fig. 9), der indtager en ret ejendommelig Stilling indenfor hans Produktion, mindre bundne af Traditionen, mere originale baade i Farvevalg og Komposition end de fleste andre af hans Arbejder for Privatmænd og dog ægte Hilkerske, prægede af alle hans Kunsts gode Egenskaber. Her er han lige ved at overskride den Tryllering, hvori Antikens og Renaissancens Kunst ellers holdt ham fast, og skabe en ny Kunst med noget af begge, men dog sig selv.

Stærkest mærker man Indtrykkene fra hans sidste Rejse i de mere monumentale Opgaver, han fik overdraget: Nationalbanken, Herlufsholm og Aalborg Diskontobank.

Gennemgaaende maa det imidlertid siges om Hilkers senere Arbejder, at de, fraregnet de desværre ret enestaaende Tilløb til en mere original og personlig Stil — som Gyldenholm —, ikke staar fuldt ud paa Højde med, hvad han har udført i den antikiserende Stil. Universitetets Solennitetssal viser det. Renaissancens plastiske og fyldige dekorative Væsen tilegnede han sig overhovedet aldrig rigtig; han er ganske anderledes sikker paa Haand og Øje, naar han bevæger sig indenfor det antike Omraade. Og stadig vender han ogsaa — særlig i sine mindre Arbejder — tilbage til det, som i Dekorationen af Bissens og Olriks Lejligheder. Naar han færdes i denne Verden, vil vi helst følge ham. Her har han skabt nogle af sine mest lødige Ting. Sin Ungdoms Kærlighed til den antike Malerkunst er han ogsaa altid bleven tro; lige til det sidste udførte han de omhyggeligste Gengivelser af pompejanske Dekorationer paa Grundlag af Studier, gjorte paa Stedet.

Det Omraade, Hilker fuldt ud beherskede, var vel ikke særligt stort eller særligt omfattende. Den Personlighed, han lagde ind deri, var det vel heller ikke, som den antike Vægdekoration jo overhovedet var lidet personlig. Men Oldtidskunstens sikre Smag og Formsans var gaaet ham over i Blodet. Han havde gaaet i en god Skole, og som vor første Dekorationsmaler i stor Stil har han igen haft en stor og opdragende Betydning for dansk Dekorationsmaleri.

Vilh. Lorenzen.

»TO TIDSALDRE«.

Efter Hr. Professor V. KLEINS kraftige Memorandum i »Architekten« Nr. 8 kunde man have ventet, at en lige saa kraftig Protest vilde være fremkommen fra en og anden behjertet Mand, hvad Professoren jo direkte — for Resten ogsaa indirekte — indbød til. Man blev derfor skuffet ved i sidste Nr. ikke at finde et Ord til Gensvar. — De fleste har sikkert ved Læsningen af denne Tordentale sagt noget lignende som: das war eine grausame Salbe! Men for at Professoren ikke skal kunne notere: die ganze Armée auf einmal ruinirt! vil Undertegnede dog tillade sig et Par ganske spagfærdige Modbemærkninger.

Selve Sagens Kærne: om PLESNERS Hus paa Gammeltorv er kønt eller hæsligt, skal jeg foreløbig ikke røre ved. Men dette er jo ogsaa for Professoren det underordnede, han betragter det kun som en Type og retter med dette som Udgangspunkt sit strenge Blik ud over hele den moderne Bygningskunst og raaber sit Anathema over den, alt imedens skrækindjagende Ord som: Perversitet, Morsomhed, Bølle, æsthetiske Dogmer o. l. rinder fra Professorens let flydende Pen.

Naar Plesner og Konsorter alligevel ikke ovenpaa denne Salve føler sig ganske tilintetgjorte og beder om en »mild Pardon«, da turde det bl. a. ligge i den gamle Kendsgerning, at al Overdrivelse svækker Virkningen af det Sagte. — Naar Prof. Klein i varme Ord priser det gamle Holm'ske Hus for dets Finhed og Noblesse, da kan alle være enige heri. Men naar han elskværdigt sammenligner Plesners Hus med en Bølle, der gnubber sig opad Adelsmanden, saa fristes man virkelig til at anstille en helt anden Sammenligning. Nemlig imellem det gamle Hus og den Architektur, Prof. Kleins Slægtled af Architekter har frembragt, og som har givet det Kjøbenhavn sit Præg, der ligger udenfor Voldene og for Resten desværre ogsaa har huseret i den gamle By. Man maa da spørge Professoren: er Frederiksborggade-Kvarteret, Gammelholm, Kvarteret ved Søerne o. s. v. mere i Slægt med det gamle, skikkelige Hus paa Gammeltorv? Er alle disse Kunstværker i Cement og Stuk, alle disse paaklistrede Snirkler og Kruseduller og Zinkagaver og Gibsengle fremgaaede af Kærlighed til god, gammel, kjøbenhavnsk Bygningskunst? og er *de* maaske fine og adelige? Om nogen har indført »Dogmer«, er det da netop de Architekter, der i lange Tider hæmmede Udviklingen af en sund og naturlig Architektur ved Dogmet om den eneste saliggørende italienske Renæssance. Ja, den hollandske kunde ogsaa nok bruges. Det forekommer mig at være vor Tids store Fortjeneste — for Resten slet ikke alene *vor* Tids, thi Bestræbelsen begyndte jo allerede i den værste Stukperiode — at disse Dogmer er sat paa Porten. Nu hedder det: find en Bygningsmaade, som passer til vort Klima og vor Folkeejendommelighed, og lad den indre Anordning præge sig i det Ydre. Dengang hed det: slaa op i et Værk og find Motiver, som giver en skøn og dejlig Façade, og søg saa at imitere Originalen i Cement, hvis du ikke har Raad til andet. Dette har Professor Klein og hans samtidige praktiseret i mange Herrens Aar og formodentlig været glade og veltilfredse med.

Vi yngre er derimod taknemlige for den Række af Architekter, som med Sejghed og Energi kæmpede mod denne Methode, og som har lært os, at Archi-

tekter ikke bliver til ved at kopiere Italienere eller Hollændere. Og jeg vover at paastaa, at Plesners Hus er et Led i Rækken af disse Bestræbelser, og at det, trods mange Særheder og mindre kønne Enkeltheder, har mere Rod i den hjemlige Jordbund og er mere i Slægt med det gamle Hus paa Gammeltorv end — hvorfor ikke nævne et Eksempel? — »Tegneskolen for Kvinder« er det. For enhver Kyndig er det indlysende, at der har været store Vanskeligheder at overvinde for Plesner, og at en Del af det, der skæmmer Huset, stammer fra de alt for store Fordringer om Udnyttelse af Grunden, den store Højde og tunge Tagopbygning f. Eks. Men hvorledes vilde dette Hus være kommen til at se ud i »italiensk Renæssance«? Ja, Svaret gives kun alt for tydeligt mangfoldige Steder i vor gode By.

Lad nu Plesners Hus blive 10—20 Aar ældre, og lad Tiden lægge sin Patina over det, saa skal det nok gro sammen med sin Nabo. Og lad den af Prof. Klein fordømte »morsomme« nyere Bygningskunst blive fastere i sine Former og bredere i sit Udtryk — det skal nok vise sig, at den er inde paa den rette Vej, som fører til Maalet: *en national dansk Bygningskunst.*

K. VARMING.

MODERNE ARBEJDERBOLIGER.

I »Architekten« af 2. ds. forsvarer Hr. O. SCHMIDTH Mariendalshuset med den *ene* Trappe og mener, at der ingen Fare er for Usædeligheden imellem Børn; men han glemmer rent, at der er Korridorer paa Loftet og Gange i Kælderen, hvor denne kan trives. Naar Hr. Schmidth vilde gøre sig den Ulejlighed grundig at granske Byens Smaabolig-Kaserner, saa vilde han se, at det forargelige Liv netop kan trives der.

Ingen tvivler paa, at Modellen for Etagehuse med kun 1 Trappe kommer fra England; men derfor er det ikke afgjort, at den bør efterlignes, navnlig naar det kan indeholde den Fare, der er paapeget i Retning af Usædeligheds-Pesthuler for Børn.

N. H.

W. C.

Under 1. November 1905 har Sundhedskommissionen i Kjøbenhavn udgivet nye »Forskrifter til Iagttagelse ved Anbringelse af Latriner i en Bygnings Etager«, og disse sidste »Forskrifter« synes mig at have en saa permanent Karakter, at de fortjener en nærmere Omtale.

Der er nu forløbet 8 Aar, siden Spørgsmaalet om Indretning af Vandklosetter blev aktuelt, og der er nu i Kjøbenhavn ca. 25.700 Stkr. Vandklosetter i Brug.

Sundhedskommissionen har siden 1898 behandlet ialt 2800 Sager om Klosetter og udgivet Regulativer den 15. Juni 1898, den 1. Juni 1902 og den 1. November 1905.

Den Opgave, som forelaa i 90'erne, — at stille de under vore Forhold berettigede og gennemførlige Krav til Vandklosetrum —, var ingenlunde let; thi for det første var dengang Klosetrummenes Indretning et ganske forsømt og uændset Spørgsmaal, og dernæst var de i andre Lande opnaaede Resultater kun af ringe Værdi for os, idet de refererer til et andet Klima og til en væsentlig forskellig Bygningslovgivning.

Sundhedskommissionen har derfor maattet prøve sig frem, og den har i Prøveaarene indtaget forskellige Hovedstandpunkter, og i Detailspørgsmaal har den truffet mange uens Afgørelser, saa at der er fremkommet en Mængde Klager.

Disse har fremfor alt taget Sigte paa det uensartede og tilsyneladende vilkaarlige i Sundhedskommissionens Afgørelser og paa dens Mangel paa økonomisk og teknisk Forstaaelse af Forholdene i ældre Bygninger.

Særlig for Architekter var det ganske fortvivlede Forhold at arbejde under, idet de overfor en Bygherre ikke med Sikkerhed kunde forudsige nye Tilladelser analoge med de tidligere meddelte Tilladelser.

I anden Linie kom Klagerne over, at de opstillede Krav var for strenge og for kostbare at udføre.

Det nye Regulativ viser, at Sundhedskommissionen imødekommer den første Klage, idet den giver en Del almindelige Tilladelser til indirekte Belysning af Klosetrum og overdrager en Del af sin Myndighed til Bygningsvæsenet.

Derimod vil der vistnok endnu komme Klager over Strengheden af de opstillede Krav.

Fordringerne til Klosetter i Nybygninger er i det hele som før.

For større Lejligheder forlanges det nu udtrykkeligt, at Klosetrummet skal have en Ydervæg med Vindue, saa at man ikke kan slippe igennem med det i nogle Tilfælde anvendte Fif at lægge Klosettet bag et Baderum og forbinde det med den øverste Del af Ydervinduet ved en vandret Kanal, uden i hvert enkelt Tilfælde at indhente Sundhedskommissionens Tilladelse.

Men medens det med Hensyn til de mindre Lejligheder og Hjørnelejligheder tidligere hed: »indirekte Belysning kan undtagelsesvis indrømmes af Sundhedskommissionen«, saa hedder det nu: »Det tillades i Et- og Toværelserslejligheder at nøjes med indirekte Lys, naar dette kan blive godt og kan skaffes fra et ubeboet Rum. Tilladelsen gælder ogsaa for Treværelserslejligheder, der indrettes i samme Ejendom, naar deres Antal ikke overstiger Halvdelen af samtlige Lejligheder.

Tilladelsen gælder endvidere for Hjørnelejligheder (ikke Hjørneejendomme) paa højst 4 Værelser. Pigekammer medregnes i Værelsernes Antal. Tilladelser meddeles af Bygningsvæsenet.« (Resumeret af Anm.)

Der synes her at være et Spillerum for Fortolkning. Man kan hævde, at der i en stor Hjørneejendom højst er to Hjørnelejligheder, men man kan muligvis ogsaa faa Medhold i, at efterfølgende Lejligheder i Fløjene, der har mindre Façade til Gaarden end til Gaden som Følge af Hjørnegrundens Form, maa betragtes som Hjørnelejligheder. Dette Spørgsmaal maa Praksis afgøre.

I Bestemmelserne angaaende ældre Bygninger, hvorved forstaas Bygninger, til hvilke Tegningerne er approberede af Bygningsvæsenet inden 1. November 1905, er der en langt større Forandring at notere. Angaaende Vandklosetrum

hedder det nu, at de »ikke maa have mindre Gulvareal end 8 Kv.-Fod. Indirekte Belysning tillades, naar den kan blive antagelig god. Lyset kan tages fra et hvilketsomhelst Rum undtagen fra Pigekammeret. Tilladelsen meddeles uanset Lejlighedens Størrelse af Bygningsvæsenet.« (Resumeret af Anm.)

For ældre Ejendomme hed det tidligere: »Indirekte Belysning kan undtagelsesvis indrømmes af Sundhedskommissionen.« Nu har altsaa Bygningsvæsenet faaet en overvejende Myndighed paa dette Omraade.

Sundhedskommissionen er øjensynligt ved Vandklosetspørgsmaalet kommen i Berøring med Publikums brede Lag, og den maa have høstet sørgelige Erfaringer angaaende Læsefærdigheden i disse Lag; thi de nye Forskrifter er affattede saa bredt og med saa mange Gentagelser, at en Lægmand i en enkelt Paragraf kan finde alle de Oplysninger, som han søger, og i Tilgift Henvisninger til Vej- og Kloakanlægenes og Vandværkets Forskrifter angaaende Afløbsledninger og Vandledninger.

Uagtet vi endnu ikke har haft en rigtig streng Vinter siden Vandklosetternes Indførelse, foreligger der dog allerede en Række ubehagelige Erfaringer angaaende Frysninger i de direkte belyste Klosetrum, og i de nye Forskrifter paaminder Sundhedskommissionen indtrængende om at anbringe Ledningerne saaledes, at de ikke udsættes for at fryse, men dette er lettere sagt end gjort, og her er vi ved Forskriftens Achilleshæl.

Et direkte belyst Klosetrum vil i de fleste Tilfælde faa sin Plads imellem en uopvarmet Korridor, et lidet opvarmet Soveværelse og et Gaskøkken, og denne Beliggenhed er farlig i et fuldt beboet Hus; men er der blot een ubeboet Lejlighed, bliver Faren for Tilfrysning overhængende.

Medens de tidligere Forskrifter næsten paa hver Side stillede Dispensationer i Udsigt, omtales saadanne slet ikke i Hovedparten af de nye Forskrifter. Kun til allersidst hedder det:

»Hvor Forholdene tale derfor (f. Eks. i Stiftelser, i Villaer for indtil 2 Familier og navnlig ved Indretning af Vandklosetter i ældre Bygninger), kan Sundhedskommissionen indrømme Dispensation fra foranstaaende Bestemmelser.

Til Indretning i Bygninger af Latriner, der ikke fyldestgør de foranstaaende Forskrifter, saavel som af Latriner, der ikke høre ind under nogen af de i det foregaaende nævnte Kategorier, saasom af større Latrinkomplekser med eller uden Pissoir i Skoler, Restauranter, Hoteller, Forsamlings- og Forretningsbygninger og lignende, kræves Sundhedskommissionens Samtykke.«

Efter hele Forskriftens Form og Tilblivelseshistorie synes det næppe raadeligt at regne med Dispensationer ud over de her nævnte. Dog bør det tilføjes, at Sundhedskommissionen som Regel tillader Indretning af Fællesklosetter (Gaardvandklosetter) i Tagetagen, uagtet dette ikke er omtalt i Forskriften.

Formelt betegner Forskriften et stort Fremskridt, idet den er langt skarpere og klarere end de tidligere Udgaver.

Det reelle Indhold er derimod intet Fremskridt.

Det tillades i Et- og Toværelserslejligheder, som er tæt befolkede af Beboere med ufuldkommen Renlighedssans, at have indirekte belyste Klosetrum. Treværelserslejligheder uden Pigekammer behandles forskelligt, eftersom de findes i Ejendom sammen med større eller mindre Lejligheder.

Men Tre- og Fireværelserslejligheder med Pigekammer, som gennemgaaende er svagere befolkede end Et- og Toværelserslejligheder, og som bebos af et Publikum med højere Renlighedssans, skal bære Bekostningen og Frostfaren ved direkte belyste Klosetrum.

Der kan ikke være Tvivl om, at denne Fordring vil medføre en Forringelse af Køkkenet og Spisekammeret i disse Lejligheder, og man vil i vide Kredse spørge, om disse Rum ikke er af lige saa stor sanitær Betydning som Klosetrummet.

Maaske har Sundhedskommissionen ønsket at fremtvinge, at saadanne Lejligheder fremtidigt udstyres med et stort Badeværelse med Vandkloset, og i Praksis vil dette vel ogsaa blive Følgen.

I saa Tilfælde er denne Klasse Lejligheder fordyrede med 70 à 100 Kr. aarligt paa et meget uheldigt Tidspunkt; thi de store Gasbadeovne er for Tiden ufuldkomne i teknisk Henseende og lidet egnede for vort kalkholdige Vand, medens Tilbøjeligheden til at indrette Haandvaske med Vandhane i Soveværelset og til at tage kolde Bade i Soveværelset i de sidste Aar har været i en glædelig Stigning.

Ved en Forandring af Bygningsloven vilde det være ganske rimeligt i Forbindelse med Køkkentrappernes Afskaffelse at kræve direkte Lys til Spisekammer og Vandkloset; men saaledes som Kravet til Klosetrummene nu fremsættes, volder det alt for store Vanskeligheder.

Sundhedskommissionen mægter ikke at forandre et Bogstav i vor forældede Bygningslov; men den har ved en Fortolkning, som Lovgiverne næppe har forudset, grebet stærkt ind paa deres Omraade, uden at formaa at skabe Lettelser, der kan opveje de nye Krav.

Sundhedskommissionen har end ikke kunnet gennemføre, at det Gasblus, som er saa ønskeligt til Opvarmning og Belysning af Klosetrummene, kan tages fra Kogegasmaaleren, uagtet man skulde synes, at en saadan Indrømmelse i lige høj Grad vilde tjene Gasværkets og Hygiejnens Intereser.

P. A. Fenger,
Ingeniør.

FORSKELLIGT.

Christiansborgs Genopførelse. Til Medlemmer af Udvalget ang. denne Sag har Folketinget valgt A. Nielsen, Bluhme L. Rasmussen, Guldbrandsen, Markvorsen, H. P. Pedersen, Neergaard, Ellinger, P. Knudsen, Trier og Alf. Christensen.

En Erklæring. Red. har modtaget følgende: I Anledning af den i »Architekten« af 25. f. M. med Bogstaverne N. H. undertegnede Artikel vedrørende »Moderne Arbejderboliger« beder jeg Dem underrette »Architektens« Læsere om, at min Person ikke skjuler sig under dette anonyme Mærke.

Ærbødigst
Nicolai Hansen,
Architekt.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
D. 16. DECEMBER 1905
8. AARGANG № 11

NICOLAY BOYE BARTSKÆRS GAARD

BYGGET OMTR. 1683
HJØRNET AF GOTHERSGADE OG REGNEGADE.

TEGNINGER AF ARCHITEKT C. M. SMIDT. TEKST AF CHR. AXEL JENSEN.

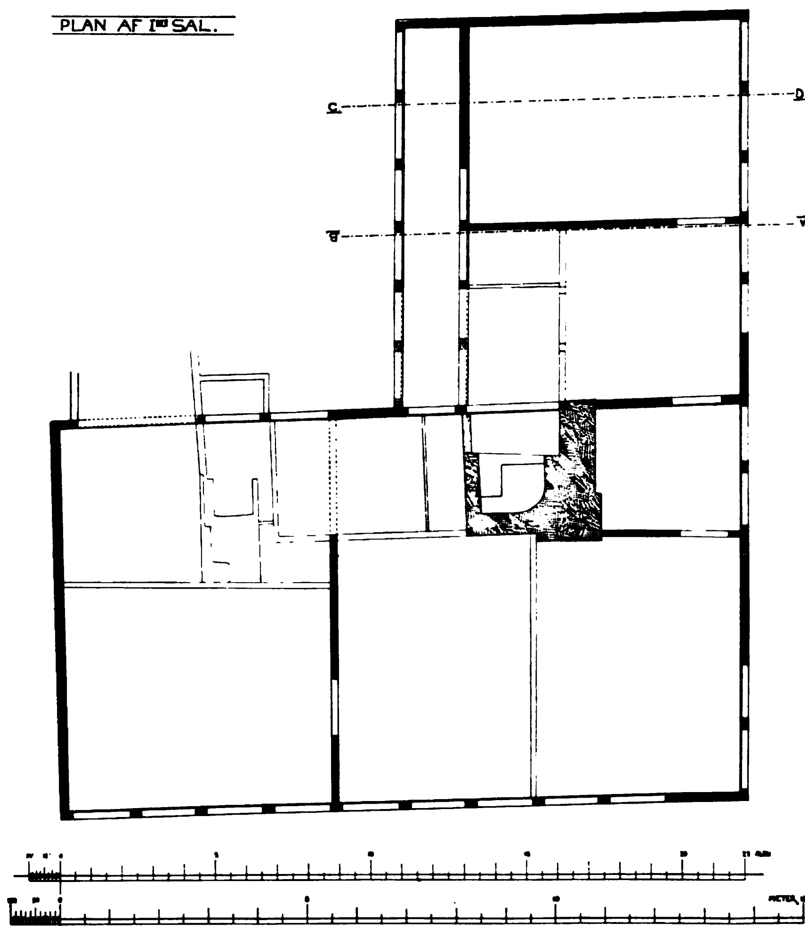
Dengang de berømmelige seks Søstre blev brudt ned, førtes der, som det vil erindres, en hidsig Strid om deres Skæbne. Men desværre, det synes endnu at bero paa Tilfældigheder, om Dagspressen slaar paa Stortromme for Snurrepiberier som Thorvaldsens Fødehus, hvor han maaske slet ikke er født, og som i al Fald senere er ombygget næsten fuldstændigt, eller om den virkeligt

GOTHERSGADE 31, HJ. AF ST. REGNEGADE.

kæmper for noget værdifuldt som Nybørs. Og trods Publikums stigende Interesse for ældre Architektur kan det selv her i Kjøbenhavn hænde, at en gammel og mærkelig Bygning forsvinder ret uænset.

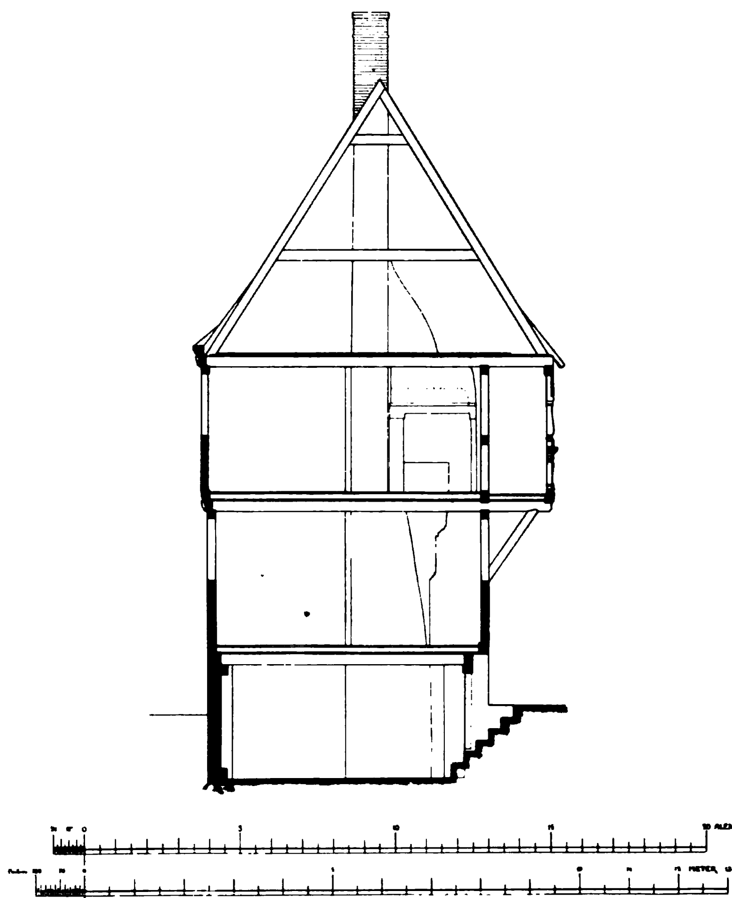
Mange Kjøbenhavnere har det næppe været, som lagde videre Mærke til Ejendommen paa østre Hjørne af Gothersgade og Regnegade, da den i Foraaret 1902 blev fuldstændigt ombygget. Men det maa til Undskyldning fremhæves,

at Bygningens Façader var forvanskede næsten til Ukendelighed. Hvad man kunde se, var kun, at Huset maatte være af Bindingsværk, at det havde to Stokværk over en Kælder, og at det bestod af en Hovedlænge, med en køn Gavlkvist over Façaden ud mod Gothersgade samt en Gavl ud mod Regnegade og en mindre Sidelænge til Regnegade. Kældermurene var gennembrudte af moderne Butiksruder, i Stueetagen stod næsten kun Stolperne tilbage, og Salsetagens Vinduer var udvidede. De gamle Led mellem øvre og nedre Stokværk og under Tagskægget var skjulte af simpelt profilerede Fyrretræsbrædder, og baade Tømmer

og Tavl var dækkede af tommetyk, stenhaard, rødlig Cementpuds, der sidst var overstrøget med graa Oljefarve. Først naar man kom ind i Gaarden, fik man et noget bedre Indtryk af, hvad Bygningen i sin Tid havde været. Selvom Pladsen var stærkt indskrænket ved en nyere Sidebygning paa Grundens østligste Del, kunde man dog se noget af Tømmerværket baade i Gothersgadefløjens glatte Bagside og i Regnegadelængens svalebyggede Gaardside, og selv

KIØBENHAVN — KIØBMAGER KVARTER MATR. No. 338
GOTHERSGADE 31, HJ. AF ST. REGNEGADE
SNIT A—B.

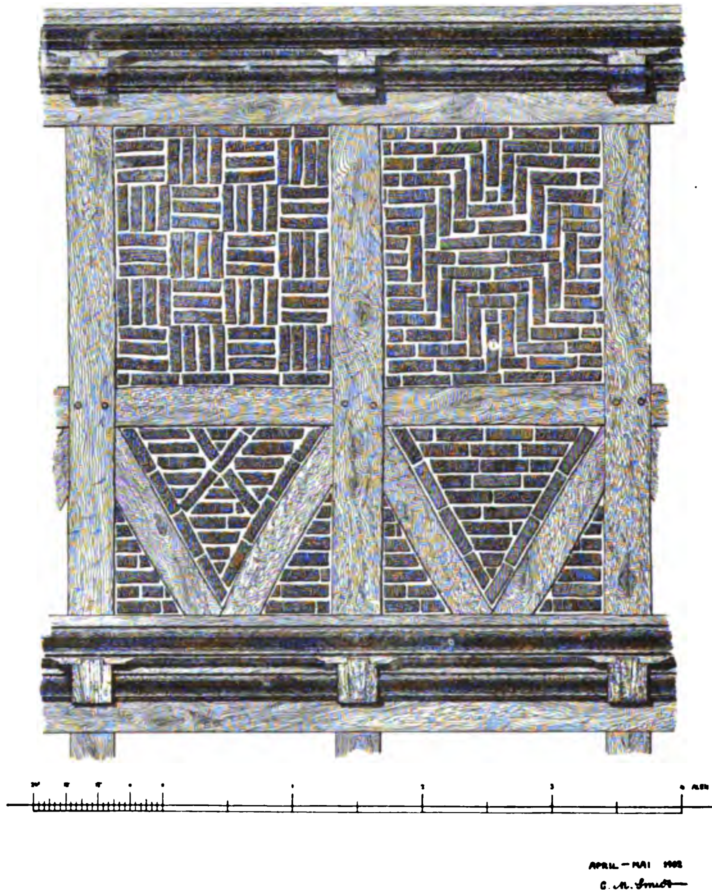

om Svalen, der oprindelig sikkert har været aaben, nu for største Delen var beklædt med nyere Fyrretræsbrædder og forsynet med nymodens Vinduer, dækkedes Træværket dog kun af Oljemaling og tynde Kalklag.

Cementpudsen var saa haard, at den for Façadernes Vedkommende i allerhøjeste Grad vanskeliggjorde den Undersøgelse, som Nationalmuseet lod foretage under Nedrivningen. Den kunde kun fjærnes paa enkelte Steder af Tømmeret, og Murtavlene maatte undersøges, fotograferes og maales indefra. Det vil under disse Forhold forstaas, at de Opmaalingstegninger, som udførtes (ialt 9) ikke

gengiver Bygningen, som den stod, men delvis er Rekonstruktioner. Planen — af første Sal — viser kun Ydervæggene og de bevarede oprindelige Skillerum fuldt gennemtegnede; forsvundne, men oprindelige Dele er angivne ved stiplede Linjer, nyere Skillerum ved spinkle Streger; man ser, at den gamle Ruminddeling grupperede sig om den store Skorsten, mens det mindre Ildsted var senere indbygget. Paa Snit og Detailtegninger er nyere Enkeltheder tænkt fjærnede,

KIØBENHAVN — KIØBMAGER KVARTER MATR. No. 338
GOTHERSGADE 31, HJ. AF ST. REGNEGADE
DETAILLE AF BINDINGSVÆRK MED MØNSTERMURVÆRK.

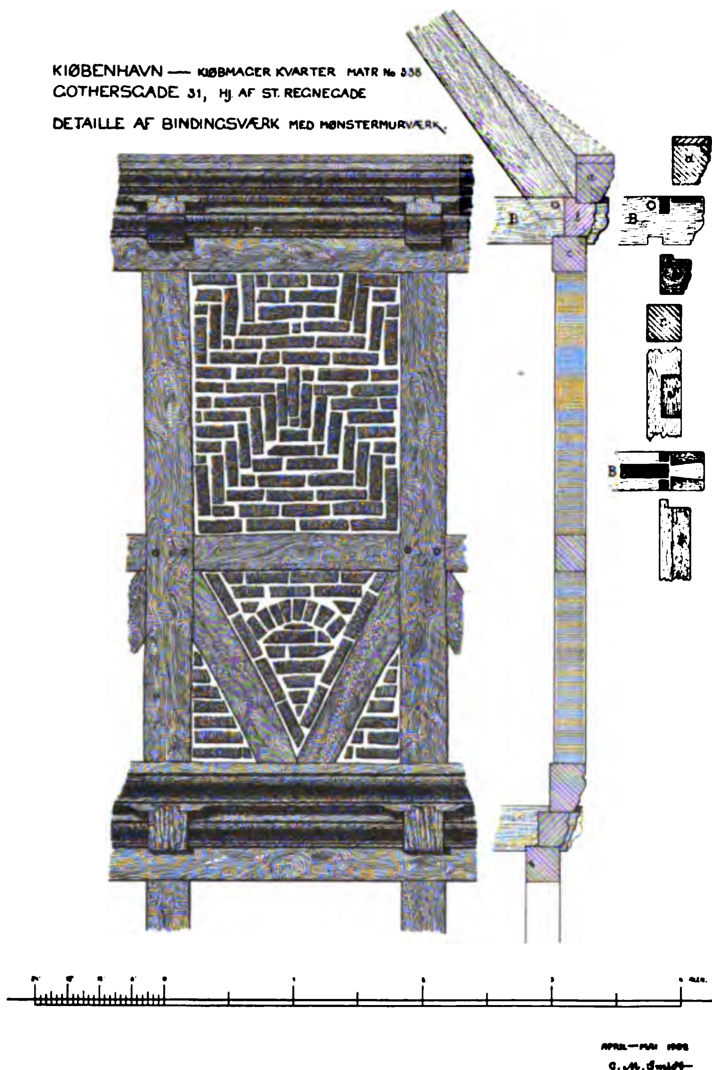

mens forsvundne, oprindelige Dele ogsaa her antydes ved stiplede Linjer, saaledes ud mod Gaden nedre Stokværks Bjælkehovedprofiler, der alle var afhuggede, og mod Gaarden en Del Profiler paa et Par af de stærkt ødelagte Svalestolper.*)

De to Længer var trods deres ulige Dybde og forskelligt formede Bagsider byggede paa samme Tid. Begge havde Kældermure af Mursten med udsparede

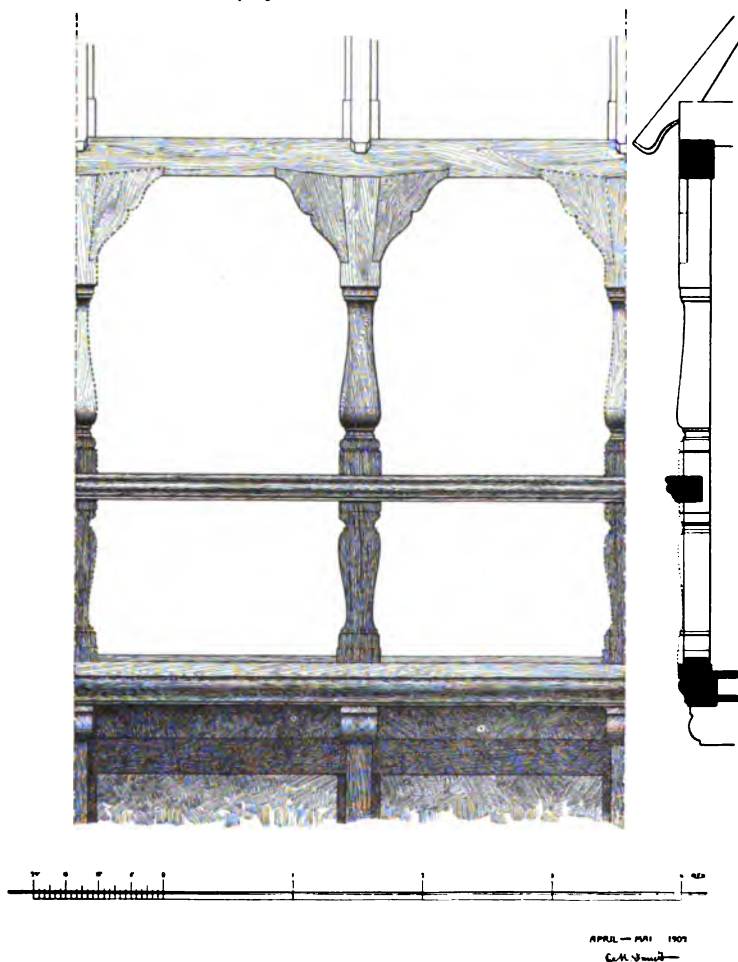
*) I Façadetegningerne er Naglerne gennem Stolpernes Hoved- og Fodtappe samt gennem Skraastivernes Fodtappe ikke angivne, hvorimod det er korrekt, at Skraastivernes Forbindelser med Stolperne ikke var fornaglede.

Blendinger mellem Piller, der stod under de øvre Stokværks Stolper. Overalt var Stolper, Løsholter og andet mindre Tømmer af Eg, Loftsbjælker og Tagværk — ligesom Tømmeret i Svalen — af Fyr; overalt havde Naglerne kvadratisk Gennemsnit, og Naglehullerne var cirkelrunde. Yderligere betonedes Enheden ved, at Tagværkets Tømmer ind mod Gaarden var numereret fortløbende (paa

Regnegadefløjen IIIV—IIIX). Ligeledes virkede Façaderne som en Enhed. Hovedfløjens Gavl havde ved Stikbjælker faaet samme Udkragning som de andre Partier, og Profilerne paa Overgangsfod, Bjælkehoveder og »Mellemstykker« var paa alle undersøgte Steder den samme, ligesom de i Tegningen S. 121 udredede Konstruktioner er typiske, blot med Undtagelse af, at de her tegnede, forholdsvis svære Mellemstykker (Tømmerstykkerne mellem Bjælkehoveder, Rem og Overgangsfod) i enkelte Fag var erstattede med en lignende profileret Planke af 6 Ctm.s Tykkelse. Mest fængsles Øjet af de rigt varierede Murtavl, der dannedes af gullige,

rødflammede Sten (23 × 11 × 6 Ctm.)*), hvoraf Tegningerne gengiver de bedst bevarede. Den Virkning, som Mønstrene frembringer, har rimeligvis været fremhævet yderligere ved Farver; under Svalen, hvor Murfladerne har været beskyttede mod Regn, fandtes velbevarede gamle Farver: Træet var rødt (Kalveblod?) og Tavlenes vandrette Skifter vekselvis gule og røde, en Farvegivning, som (ifølge Tegning af Mejborg) genfindes paa et Bindingsværkshus fra 1660 i Holbæk.

I Husets Indre fandtes, foruden nogle Døre, under yngre Paneler og Tapeter enkelte oprindelige Dekorationer. De pudsede Vægge i øvre Stokværks store Hjørneværelse var marmorerede med røde Streger paa hvid Bund, og med en indbyrdes Afstand af omtr. 2 Meter var der malet røde, sortmarmorerede Pilastre med

*) I Kældermurene var der anvendt røde Sten (24 × 11 × 5,5 à 5,8), og i Skorstenen, Gavlen og de oprindelige Skillerum var Stenene meget varierende. Tagets Vingesten var for største Delen paa Nakken mærkede med et indridset **NM**.

gule, rødkonturerede Fodstykker og Kapitæler, som kastede sorteblaa Skygger; i samme Værelse var Loftsbjælkerne over det moderne Stukloft grønt stafferede med mørkerød Kant. Smukkere var en Dekoration paa en Væg i Stueetagen, store, frit svungne, graalige, hvide og sortskyggede Akantusranker paa rød Bund, ganske svarende til Vægmalerierne i Nybørs Nr. 48*), men dækkende hele Vægfladen fra Gulv til Loft. Helt malede Vægge af denne Slags hører kun hjemme i tarveligere Rum, og træffes de som her i Husets bedste Værelser, tør man sikkert sige, at det ikke har været beboet af særligt fornemme Folk. Skønt det i sine Velmagtsdage maa have været baade stateligt og smukt, kan det da ogsaa oplyses, at det er bygget paa Spekulation.

Matrikelnumrene viser, at Ejendommen (Købmager Kvarter, nu Nr. 338) er identisk med den i Grundtaksten af 1684 under Nr. 151 nævnte Nicolay Boye Badskers Gaard i Regnegade, hvortil sluttede sig 4 Vaaninger (mindre Lejehuse) i Gothersgade. Den velstaaende Barber, der endte som en af Kjøbenhavns 32 Borgere, beboede en Gaard paa Amagertorv, men desuden ejede han en Have udenfor Gamle Østerport, og denne var det sikkert, han indtog til Bebyggelse.**) Da det ellers stundom gik ret trevent med den nye Bydels Opførelse, skinnede den kongelige Naades Sol paa hans Foretagende, og Præsident, Borgmestre og Raad i Kjøbenhavn modtog i den Anledning følgende Brev:

C. 5. Wor naade tilforn. Viide maa J, at Vj, efter allerunderdanigste ansøgning oc begierring af sær Kongelig Naade allernaadigst haver bevilget, at Nicolay Boye Bartsker oc Indvaaner i voris Kongel: Residentz Stad Kiöbenhafn, maa paa en deel nye huuse, som hand af Bindverck j Gothers oc Regnegaden skal have ladet opsette, nyde 6 aars frihed for Grundskat oc Indqvartering, at regne fra den tid, hand pladzen at bebygge antog, helst efterdj hand allerunderdanigst erbyder sig endnu meere at bygge. Derefter j Eder allerunderdanigst haver at rette, oc derom fornøden anordning at giøre. Dermed etc.
Itzehoe d. 17 Juny 1684.***)

Den enevældige Konge synes her ikke at være ganske i Overensstemmelse med sin egen Forordning af 17. Februar 1683, hvori der gives en Række Byggeregler for Kjøbenhavn og bl. a. siges: »Saasom de Karnapper og Udvinduer til Gaden ogsaa vanhælder Husenes Sirlighed og er Naboerne ofte til »Præjuditz«, saa maa ingen herefter tilstedes nogen af Delene at lade bygge eller indsædte. Og skal ellers herefter i nye Huses Bygninger iagttages, at det øverste Loft eller Stok ikke videre udbygges, end Grunden ligger«. Selvom Barberens Gaard hverken havde Karnapper eller Udvinduer, kan det dog ikke fragaas, at dens øvre Stokværk sprang en Smule ud over Grunden. Men det kan dog forklares, thi den gode Konge var i Mellemtiden kommen i Tanker om, at adskillige ved Forordningens Udstedelse var ret vidt med Opførelsen af nye Huse og baade havde lagt Grundvolden og tilrettehugget Tømmeret, og han havde derfor 12. Juni 1683 tilladt, at »de samme maa saadanne deres begyndte Bygninger saaledes forfærdige, saa vidt de ellers deraf i dette Aar kan tilvejebringe«. Er Forordningen overholdt, maa Nicolay Boyes Hus altsaa være fuldført i dette Aar.

---

*) Fra Arkiv og Museum II 151.

**) Kjøbenhavns Diplomatarium I 765, II 829, 841, III 713, 723-4, 771.

***) Sjæll. Tegn. XLIV. fol. 481 (trykt i K. D. VII 75). Samme Dag tilstodes alle, der byggede Bindingsværkhuse i de Gader, hvor det var tilladt, lignende Lettelser.

Og rimeligvis er Kongens Bud blevet respekteret, thi det faldt godt i Traad med hele Udviklingens Gang. Efter Forordningen følger det 18. Aarhundredes glatte Bindingsværksfaçader uden Fremspring og uden Dekorationer, og før den staar Renæssancetidens Købstadshuse med deres knægtbyggede Façader og Bagsidens lange Stolper. Men fra Aarene ved 1650 findes — eller fandtes — en Række Repræsentanter for en Overgangstype, hvor Stokværksfremspringet er formindsket, hvor Knægtene er bortkastede, og hvor Overgangsleddene i Stedet for at være prydede med Snitværk kun er profilerede. For nogle Aar siden søgte Forf. at give en kort Oversigt over disse Hovedtyper (Fra Arkiv og Museum I. S. 207—18) og paaviste der, at Bremerholms Admiralsgaard (St. Kongensgade 21), som blev bygget 1647—9 og nedrevet 1899, var den ældste, til vor Tid bevarede Façade af Overgangstypen. Med Barbererens Gaard er det yngste, kjøbenhavnske Eksempel forsvundet, selv om Typen i visse Købstæder, f. Eks. Aarhus, holdt sig et godt Stykke ind i 18. Aarhundrede.

Blandt de mange Forhold, som tyder paa, at Bindingsværket altid har været konservativt og traditionelt, maa man ogsaa medregne denne Overgangs-Type, hvis Forbilleder vistnok maa søges i Sydtyskland. Selv om den bryder med meget af det gamle, er den dog selv bundet af Traditionen. Thi det er næppe andet end æsthetisk Tradition, som har faaet Tømmermestrene til at bibeholde Stokværksfremspringet og de dobbelte Skraastivere i Façaderne, skønt de samme Haandværkere meget vel forstod at konstruere Bindingsværk uden Fremspring og med langt nemmere Skraaforbindelser, saaledes som det kunde ses i Bagsiden af Gothersgadehuset.

Netop disse Brydninger mellem traditionelle og praktiske, mellem æstetiske og konstruktive Krav, disse mærkelige Forskelligheder mellem Forside og Bagside gør Studiet af Bindingsværkskonstruktionernes Historie tillokkende og lærerigt baade for Architekter og Arkæologer.

MINDESMÆRKE OVER LUDVIG CLAUSEN.

Da Architekt Ludvig Clausen den 18. Febr. 1904 var afgaaet ved Døden, traadte en Kreds af Venner, Architekter og Mestre, sammen for at lade et Monument opsætte paa hans Grav paa Vestre Kirkegaard. En af den Afdødes nærmeste Venner, Fritz Koch, begyndte at udarbejde Tegningerne hertil; men da han, før de var færdige, blev syg — en Sygdom, der jo endte med Døden —, paatog Professor L. Fenger sig at fuldføre Arbejdet. — En mærkelig Skæbne hvilede over dette Værk; thi kort efter afgik ogsaa Prof. Fenger ved Døden. Det blev da Prof. Albert Jensen, hvem det lykkedes at tilendebringe Sagen, væsentligt paa Grundlag af Fritz Kochs Skitser.

»Architekten« bringer omstaaende et Billede af Mindesmærket, der er udført i Granit ved Firmaet Hans & Jørgen Larsen, og føjer hertil følgende Tak fra Enkefru Clausen:

Til alle de Venner, som saa elskværdig har rejst det smukke Monument paa min Mands Grav, bringer jeg herved min inderligste Tak.

Aase Clausen.

MINDESMÆRKE OVER LUDVIG CLAUSEN. ARCHITEKTER FRITZ KOCH OG PROF. ALB. JENSEN.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1904—1905.

Af dette voluminøse Værk anføres følgende, som formentlig vil have Interesse for »Architekten«s Læsere:

Kjøbenhavnsk Statistik i 1904.

Kjøbenhavns Areal er i 1904 blevet forøget ved Opfyldninger i Kalvebodstrand syd for Langebro og udfor Frederiksholms Teglværk i Kongens Enghave. Det første Sted er der en Landtilvækst paa 66 Tdr. Land, det sidste paa 91 Tdr. Land, og Byen havde ved Slutningen af 1904 et Landomraade paa 12.726 Tdr. Land eller omtrent $1^1/_4$ □ Mil. Heraf falder paa de indlemmede Distrikter 8410 Tdr. Land eller henimod $^2/_3$ af Byens samlede Areal. Af det gamle Kjøbenhavn, som vi kalder Byen uden Indlemmelserne, udgjorde de indenbyes Kvarterer (indenfor den ældre Voldlinie) 440, Kristianshavn, hvis Areal er vokset ved Opfyldninger syd for Langebro, 826, Voldkvartererne (indbefattet Søerne) 610, Forstæderne 2370 og Frihavnsterrainet 70 Tdr. Land.

Paa Grundlag af Mandtalslisterne m. m. er Middelfolketallet for 1904 beregnet til 370.000 for det gamle Kjøbenhavn, 11.000 for Valby, 12.200 for Brøndshøj, 29.300 for Sundbyerne, altsaa 422.500 for hele Byen, ɔ: en Stigning paa 4800

fra det foregaaende Aar, da Middelfolketallet var beregnet til 417.700. Kjøbenhavn er nu kommet ned paa en Befolkningstilvækst, som omtrent svarer til den almindelige for hele Landet, og af Tilvæksten falder den allerstørste Del (ca. 4300) paa de indlemmede Distrikter og kun en meget ringe Del (ca. 500) paa det gamle Kjøbenhavn.

Til Belysning af Byggeforholdene i 1904, hvis Indflydelse paa saa mange Maader mærkes i Byens økonomiske Liv, meddeles nedenfor nogle Tal for 1904, først om fuldførte Bygninger:

	Det gamle Kbhvn.	De indl. Distrikter	Hele Kbhvn.
Offentlige Bygninger	7	5	12
Hoteller	1	»	1
Bygninger udelukkende bestemte til Forretningsbrug	53	44	97
Bygninger med Beboelseslejligheder	210	174	384
	271	223	494

De nyopførte Beboelseshuse fordelte sig efter Antallet af deri indeholdte Lejlighder saaledes:

Bygninger med	Det gamle Kjøbenhavn	De indl. Distrikter	Tilsammen	Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse)
1 Lejlighed	17	27	44	19
2 Lejligheder	16	41	57	47
3—4 —	4	51	55	48
5—9 —	23	18	41	23
10—19 —	73	15	88	58
20—50 —	72	22	94	78
50 — og derover	5	»	5	4
	210	174	384	277

Man bemærker her den store Forskel i Fordelingen mellem det gamle Kjøbenhavn og de indlemmede Distrikter. Der har jo i de senere Aar i Hovedstaden og dens Omegn været en Tendens til en Spredning af Bebyggelsen, og i Overensstemmelse med engelsk Skik og Levevis en Bosættelse i smaa Huse. Denne Bebyggelse gør sig indenfor Hovedstadens Grænse naturligvis stærkest gældende i de indlemmede Distrikter. Man ser saaledes, at i disse er der i 1904 bygget 27 Bygninger med 1, 41 med 2 og 51 med 3—4 Lejligheder.

Et væsenligt Moment til Belysning af Byggeforholdene er Antallet af nytilkomne Lejligheder, der for Aaret 1904 findes meddelt i efterfølgende Tabel:

Antal Lejligheder paa	Det gamle Kjøbenhavn	Valby-distriktet	Brøndshøj-distriktet	Sund-byerne	Hele Kjøbenhavn
1 Værelse	65	12	1	3	81
2 Værelser	1966	80	62	324	2432
3 —	1198	171	178	260	1807
4 —	209	10	16	10	245
over 4 —	190	5	19	14	228
	3628	278	276	611	4793

Antallet af nye Beboelseslejligheder for hele Byen udgjorde altsaa 4793 mod 5322 i 1903. Der har altsaa fundet nogen Nedgang Sted fra det foregaaende Aar, men bedre Bedømmelse af Tallet for 1904 faar man ved at sammenstille det med Tallene for en noget længere Aarrække:

Antal Lejligheder paa	1904	1903	1902	1901-1900	1899-1898
1 Værelse	18	73	144	70	35
2 Værelser	2432	2570	2345	1511	840
3 —	1807	2001	2006	1926	943
4 —	245	384	207	319	171
over 4 —	228	294	225	171	137
	4793	5322	4927	3997	2126

De ovenstaaende Tal gjaldt Hovedstaden med samtlige indlemmede Distrikter; for det gamle Kjøbenhavn faar man et godt Indtryk af Svingningen i Byggevirksomheden ved følgende Tal, der begynder med Aaret 1891 og slutter med Aaret 1904, angivende Antallet af nytilkomne Lejligheder i hvert enkelt Aar: 1599, 1773, 1641, 1065, 1922, 1675, 1007, 1199, 1911, 3157, 2881, 3360, 4186 og 3628; som man ser, var Antallet af nye Lejligheder i 1904 sammenlignet med Forholdene i et længere Tidsrum endnu stort, særlig naar Hensyn tages til, at Indbyggerantallet i det gamle Kjøbenhavn nu kun vokser yderst langsomt*).

Til Oplysning om, hvorledes Byggevirksomheden stillede sig ved Indgangen til Aaret 1905, skal anføres Tallene for Beboelseslejligheder under Opførelse ved Udgangen af de 4 sidste Aar. Oplysningerne omfatter Kjøbenhavn med samtlige indlemmede Distrikter.

Beboelseslejligheder med	1. Jan. 1905	1. Jan. 1904	1. Jan. 1903	1. Jan. 1902
1 Værelse	»	20	94	33
2 Værelser	1615	1688	2741	1564
3 —	1375	1509	1945	1802
4 —	204	261	446	219
over 4 —	184	217	246	171
	3378	3695	5472	3789

Der er, som det vil ses, en lille Nedgang fra 1. Januar 1904 til 1. Januar 1905, men med det store Udbud af Lejligheder er Byggevirksomheden ved Indgangen til Aaret 1905 dog endnu betydelig.

(Fortsættes.)

---

*) For Frederiksberg stiller Antallet af nytilkomne Lejligheder i Aarene 1898—1904 sig saaledes:

Antal Lejligheder paa	1904	1903	1902	1901-1900	1899-1898
1 Værelse	1	19	»	»	»
2 Værelser	141	242	98	142	55
3 —	593	658	631	741	425
4 —	141	158	127	202	136
over 4 —	165	123	52	88	68
	1041	1200	908	1173	684

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Akademiraadet har valgt Architekt MARTIN NYROP til Professor i Architektur ved Kunstakademiet.

N. C. Rom: Lommebog for Bygningshaandværkere 1906. Denne lille, nyttige Haandbog, der efterhaanden har vundet godt Indpas hos Haandværkere, Architekter og andre, som har med Byggeri at gøre, er nu udkommen i 8de Aargang; denne ligner i enhver Henseende sin Forgænger og trænger derfor næppe til yderligere Omtale.

Tegnebord og Stol. Paa Industriforeningens December-Forevisning er af Snedkermester NIELS LARSEN, Nørrevoldgade 9, udstillet en særdeles praktisk og billig Tegnebuk med Brædt samt en Stol hertil, der kan indstilles i forskellige Højder ved en meget simpel Mekanisme.

Christiansborg. I Decemberheftet af det svenske Tidsskrift »*Arkitektur och dekorativ konst*« findes en af Architekt RUDOLF S. ENBLOM skreven kort Artikel om Konkurrencen 1904 angaaende Christiansborgs Genopførelse. Artiklen er ledsaget af Gengivelser af de 3 præmierede Projekter.

FORENINGSMEDDELELSER.

Torsdag den 21. December afholdes Foreningsmøde i Industriforeningens Lokale.

Kl. 8: Smørrebrødsbord.

Dagsorden:

1. Valg af en ny Redaktion for »Architekten« i Stedet for den nuværende, som har ønsket at fratræde.
2. Architekt ESTRUPS Bogsamling er fremlagt til Salg.

Da der for Tiden er en ny Medlemsliste under Udarbejdelse, anmodes d'Hrr. Medlemmer af Foreningen, som for nylig har forandret Bopæl eller som i en nær Fremtid agter at flytte, om snarest muligt at indsende Meddelelse herom til Sekretæren, Architekt LAURITZEN, Poul Møllers Vej 7.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 23. DECEMBER 1905
8. AARGANG № 12

FIG. 1.

BORUP.

EN LANDSBYKIRKES HISTORIE.

Vore Landsbykirker er som bekendt i Tidens Løb ofte blevne stærkt udviddede, og navnlig paa Øerne er det snart sagt en Sjældenhed, at de har bevaret deres oprindelige Grundplan hel og urørt. Jeg tænker ikke herved paa Taarne, Vaabenhuse, Sakristier, Kapeller og den Slags ydre Tilbygninger, men paa en Udviddelse af selve Kirkerummet, fremkaldt ved den voksende Folkemængde. Det normale er jo, at Kirken udviddes efter Længdeaksen, snart mod Øst, snart mod Vest, stundom i begge Retninger. Men en sjælden Gang kunde det hænde, at man gik mere radikalt til Værks og øgede Kirken efter Bredden. Der skabtes herved unægtelig flere Siddepladser, men Methoden havde den Fejl, at den var ret kostbar. Det nye Kirkerum blev nemlig saa bredt, at man ikke vovede at dække det med en enkelt Række Hvælvinger, men nødtes til at gøre Kirken toskibet ved at opføre en Række Piller midt ned gennem Skibet. I en Afhandling her i Tidsskriftet (VI, 477) har cand. mag. LORENZEN skildret en Række af slige toskibede Kloster- og Købstadkirker, men meddeler om Landsbykirkerne blot, at endel (bedre enkelte) har haft en lignende Udvikling. Denne

Kortfattethed er saare forstaaelig, thi for Opfattelsen af hele Systemet har disse Kirker grumme liden Betydning. Og naar jeg alligevel i det følgende skal dvæle lidt udførligere ved en enkelt af dem, er det ikke saa meget, fordi den øger vor architektoniske Viden, som paa Grund af dens Historie. Den er omend ikke meget lystelig saa desto mere lærerig.

Det er Borup Kirke i Stationsbyen af samme Navn, hvis Taarn sikkert vil være mange af Læserne bekendt fra det hastige Kig ud af et Kupévindu. Modsat hvad der ellers er Skik og Brug paa Sjælland, vender dets Gavle i Syd og Nord, »hvorfor det og ved et Ordsprog kaldes det forkeerte Taarn i Borup«, som det hedder i en gammel Præsteindberetning fra 1757*). Dets øverste Del er helt af store, røde Tegl i Blokskifte, men fra Klokkerummet og nedefter er Murene opførte af vekslende Belter af Tegl og Kridtsten; Overgangen mellem de to Dele markeres ved en kraftig Rundstav af Kridt. Gavlene er helt ommurede i 1877. Alene Skiftegangen viser, at vi har at gøre med en Bygning fra nyere Tid, og det vides da ogsaa, at Kirken har haft et ældre Taarn. Et Kongebrev af 6. April 1589 tillader nemlig Sognemændene at oppebære 1 Dlr. af hver Kirke paa Sjælland, da »deres Klokketaarn er aldeles nederfalden, saa at den skal igen af Grund opbygges, og Kirken derforuden . . . . skal være meget bygfældig« (Sjælld. Registre). Allerede det følgende Aar er Arbejdet bleven fuldført, saaledes som det fremgaar af en nu kun gennem den omtalte Præsteindberetning bevaret latinsk Indskrift, der efter en ikke usædvanlig sjællandsk Manér var indskaaret i to fortløbende Linjer paa en Række Stolestader i Taarnrummet. Den lyder i Oversættelse: »Den algode Gud til Ære er dette Taarn bygt Aar 1590 under den berømmelige Jørgen Rosenkrands's Styrelse og ved hans Omsorg. Gud vil være hans Løn.« Jørgen Rosenkrands, Rosenholms Bygherre og en af Christian IV.s Formyndere, var fra 1588 til 1590 forlenet med den gamle Bispegaard Svenstrup, under hvilken Ramsø Herred hørte; det er dog ikke ham, der har ladet Stoleværket lave, den tilsvarende Indskrift paa Kvindestolestaderne viser, at det skyldes hans Eftermand Hans Barnekow (jfr. Fig. 2).

Kirken gør nu et ret anseeligt Indtryk, men har fra første Færd ikke hørt til de betydeligste. Dens ydre Længde — Taarnet ej medregnet — er kun 16,3 m. (51' 7"), og dens oprindelige Bredde 6,12 m. (19' 5"), hvad der absolut er under Normalen for en sjællandsk Landsbykirke. Dens Beliggenhed midt i en gammel Skovegn, tæt omgivet af Kirker, giver fyldestgørende Forklaring paa dens ringe Størrelse, og saavel Plan som Materiale viser, at den hører til Øens yngre Kirker. Den er opført af Tegl i Munkeforbandt med indskudte, ulige brede Belter af Kridt, og Planen mangler den romanske Stils Kendetegn, det særlige Koranlæg, idet Kor og Skib er og alle Dage har været ét Rum. Sandsynligvis er Sognet opstaaet i forholdsvis sen Tid ved Rydning i de store Skove, der endnu strækker sig i en næsten uafbrudt Linje paa 2—3 Mil fra Hvalsø og sydover. Bynavne som Gammerød, Grønholt og Hegnet vidner godtnok om Egnens tidligere Karakter. Men efterhaanden sank Egen og Bøgen for Øksen, mere og mere Jord toges under Plov, og Trangen til en større Kirke-

*) Indberetninger til Hofman. Provinsarkivet.

FIG. 2.

bygning meldte sig. At Herregaarden Hegnet i Begyndelsen af 15. Aarh. synes at være bleven forvandlet til Landsbyen af samme Navn, kan vel ogsaa have gjort sit. Da en Udviddelse i den sædvanlige Retning — Øst eller Vest — vilde have skabt et alt for stort Misforhold mellem Bredde og Længde, valgte man at gøre Kirken bredere. Man forhøjede Sydmuren med o. 12 Skifter Tegl og rejste i godt 13 Fods Afstand fra den nedrevne Nordmur en ny, der ligeledes kom til at bestaa af vekslende Belter af Kridt og Tegl i Munkeforbandt. Dette maatte nødvendigvis medføre, at Gavlmurene forlængedes (c. 4,3 m., 13' 7"), men da man samtidig var saa økonomisk at lade de gamle Mure blive staaende, fremkom den meget fornøjelige, alle architektoniske Regler trodsende Østgavl, der ses paa Fig. 3. Tilbygningens lange, smalle, firkantede Blændinger strækker sig ganske ugenert henover den gamle Gavls spidsbuede, af hvilke den midterste er dobbelt med Staven hvilende paa et lille Kridtstenshoved*). Rimeligvis samtidig er Kirken bleven overhvælvet med vistnok ialt 8 (eller 6) Fag Hvælvinger, der fra tre (eller to) murede Piller midt i Kirkerummet var spændt over til Ydermurene. Naar denne Ombygning har fundet Sted, lader sig lige saa lidt afgøre, som selve Kirkens Opførelsestid kan bestemmes. En Restaurering har udslettet de Dateringsmidler, vi vilde have haft i Vinduesformerne, og vor hjemlige Gotiks architektoniske Dekorationer er endnu alt for lidt undersøgte til, at vi tør vove at tidsfæste Bygningen ud fra Østgavlens Blændinger. Antagelig tyder dog de simple, firkantede Blændinger hen paa en ret sen Tid, omkring 1500 eller saa.**)

FIG 3.

Bortset fra Nybygningen af Taarnet beholdt Kirken i det hele og store sit gamle Udseende, indtil den i Slutningen af 1870'erne fik sin Besøgelsestid.

Allerede 1875 udtaler Provstesynet, at foruden Kirkens Ydre trænger ogsaa dens Indre »til en Hovedreparation bestaaende af Hvælvingernes og Murenes Istandsættelse«, og det næste Aar forlanges der en Hovedistandsættelse af Taarnet, saaledes at »det føres tilbage til sin oprindelige Stil«. I 1877 blev Taarngavlene derfor ommurede, og de følgende Aar rensedes og restaureredes Ydermurene. Kirkens Indre blev paany udsat 1879, og 1880 hedder det — stadig efter Synsprotokollen —, at Restauration vil ske »efter en Plan, *der af Kirkeejeren vil blive*

*) Vestgavlen er i senere Tid bleven helt skalmuret.

**) Stenene i de to Bygningsafsnit er af noget forskellig Størrelse. Medens Længden i den ældre Del svinger fra 27 til 28,5 cm., er den i Tilbygningen kun 26,5 cm.

fremsendt til Synets Approbation«. Nedenunder denne Bemærkning har Provsten tilføjet »NB. den nævnte Plan blev *ikke sendt mig«* *). Lige saa lidt har Forslaget været forelagt Ministeriet eller Bygningsinspektøren; i saa Fald var Kirkens Skæbne sikkert bleven en anden.

Desværre har det ikke været mig mulig at opdrive et Billede af Kirkens Indre før »Restaurationen«, Fotografien var jo den Gang en noget sjældnere Kunst end i vore Dage, og Godskontoret — Kirken tilhører Svenstrup — ejer ingen Opmaalinger eller Tegninger af den i sin fordums Skikkelse**). Hvorledes den nu ser ud, fremgaar saa tydelig af Billedet (Fig. 4), at man kan spare sig udførligere Beskrivelse. Man skal lede længe for at finde en Kirke med en mere skrigende Modsætning mellem det Indre og Ydre. Hyggelig og venlig titter Bygningen en Sommerdag frem mellem Kirkegaardens smukke gamle Træer, og den fremmede, der af Gavlens Former kan se, at han staar overfor noget ikke helt

FIG. 4.

dagligdags, gaar i spændt Forventning indenfor. Og saa kommer han ind i et Rum, der med sit cementerede Gulv, sine graagrønne Vægge og sit flade, af Jærndragere baarne Gibsloft mest af alt minder om en Forsamlingsbygning eller en Gymnastiksal, blottet som det er for hvert Gran af den Stemning, der præger selv den tarveligste gamle Kirke. Det er næppe sandsynligt, at han ganske vil kunne tiltræde den lakoniske Erklæring, Synet afgav i 1881: *»Kirkens indvendige Restauration er fuldendt paa tilfredsstillende Maade.«* ***) Efter dette forundrer det ham ikke, at Resterne af de gamle Stolestader fra Taarnet er vandrede op paa Loftet, at Alterbordets Træbeklædning med Lensmanden Eustachius v. Thienens fædrene og mødrene Vaaben er forsvunden, og at man har sat et sølvbroderet Messehagelkrucifiks i Ramme og hængt det op paa Korvæggen som et andet »Skilderi».

---

*) Udhævelserne findes i Protokollen.

**) Heller ikke Navnet paa Bygmesteren kendte man, da Architekt C. M. Smidt og Forf. i 1902 undersøgte Kirken for Nationalmuseet.

***) Udhævet af Forf.

Selvfølgelig var Borups toskibede Kirke ikke et uerstatteligt Monument af den Art, hvis Tab volder Landesorg. Men den hørte dog til en saa sjældent forekommende Kirketype, at den var for god til en Behandling, der selv overfor en af de Kirker, af hvilke der gaar tolv paa Dusinet, kun kan karakteriseres med ét Ord: Vandalisme. Hvor er det nu muligt, at dette har kunnet ske? Straffeloven bestemmer, at »hvo, som gør sig skyldig i raa Mishandling eller anden grusom og oprørende Behandling af Dyr, navnlig af Husdyr,« straffes med Bøder eller simpelt Fængsel. Findes der da ingen Lov, som, jeg vil ikke sige straffer, men forbyder »raa Mishandling eller anden oprørende Behandling af Bygninger, navnlig af Kirker,« der jo dog ikke ganske gaar ind under Begrebet Privatejendom?

Jo Loven er der. Vi har først og fremmest Kirkesynsloven af 1861. Det hedder her (§ 3 St. 3): »Enhver Kirke skal, saavidt andre Hensyn tilstede det, vedligeholdes saavel indvendig som udvendig paa den Maade, der stemmer overens med dens oprindelige Stil«. Det er en noget farlig Bestemmelse, da den i for høj Grad underkender det senere tilkomnes ofte ved Aarhundreders Hævd vundne Ret, ægte Barn som den er af sin Tids Purisme og Kærlighed til de rene Stilformer (Viborg Domkirke!), men ingen vil kunne nægte, at hvis den var bleven overholdt, havde Borup Kirke endnu haft sine Hvælvinger, — eller i det mindste faaet et skikkeligt Bjælkeloft. Loven foreskriver endvidere, at ingen Forandring af Kirkens Ydre maa foretages uden Synets Samtykke (§ 14), en Fordring, der fra første Færd er bleven forstaaet som gældende for enhver Forandring ved Bygningen. Synet bestaar som bekendt af Provsten og »tvende bygningskyndige Mænd«, og hvad Kirkernes rent haandværksmæssige Vedligeholdelse angaar, har det sikkert gjort megen Gavn. Derimod gav de bygningskyndige Mænd — en Murer og en Tømrer — naturligvis ingen Garantier i architektonisk Retning, selv ikke med den senere Tilføjelse, at det skulde være Mænd, der besad anerkendt Dygtighed i deres Fag. Loven har da ogsaa forudset dette. Den har skabt det faste »særlige Kirkesyn« for Domkirkerne og en Række andre af vore mest værdifulde Kirker, og den har tillige givet Anvisning paa en anden Art særlige Syn, som man til Forskel fra det førnævnte kunde kalde de ekstraordinære. Naar nemlig Arbejderne ved en Kirkes Istandsættelse er af en saadan Beskaffenhed, at Bestemmelsen derom bør tages af »Mænd, der har den dertil fornødne særlige Sagkundskab«, skal Ministeriet udnævne et særligt Syn, der fungerer i Stedet for Provstesynene (§ 33 1. St.). Dette er saare godt, men Ulykken er, at Afgørelsen om, hvorvidt der er Grund til at tilkalde sagkyndig Hjælp, skal træffes af Kirkeejeren og Synet, altsaa Mænd, der i de fleste Tilfælde savner og efter deres hele Uddannelse maa savne Evnen til at se, om der staar noget kunstnerisk eller arkæologisk værdifuldt paa Spil.

Til denne Hovedlov er der i Tidens Løb knyttet en Række fortræffelige ministerielle Cirkulærer, der for Bygningernes Vedkommende navnlig gaar ud paa at hævde Lovens Bestemmelser om Kirkernes »oprindelige Stil«. Særlig maa fremhæves et Cirkulære af 17. Jan. 1878, der paalægger Provsterne, »hvor der kunde blive Spørgsmaal om betydeligere Foretagender«, at henvende sig til Ministeriet, »for at den kongelige Bygningsinspektør kan komme til at ytre sig om Sagen«.

At en »Restauration« som den ovenfor skildrede har kunnet finde Sted et Par Aars Tid efter dette Cirkulæres Udstedelse, viser allerbedst, hvor det er, Skoen trykker. Det er ikke Love, det skorter paa, det er Kontrol med Lovenes Overholdelse. Her er et Hul, der snarest bør udfyldes, thi hører Tilfælde som Borup end heldigvis ikke til de almindelige, ved dog alle, at der mellem Aar og Dag ødelægges adskilligt god Architektur. Og vi har snart ikke Raad til at miste mere. Men Haand i Haand hermed maa der gaa en Virksomhed for at oplyse ikke blot »Vedkommende«, men saa store Krese af Befolkningen som mulig om, at vi i vore Kirkebygninger, og hvad de gemmer, har et Stykke af vor Kultur, som vi hverken har Raad eller Ret til at lægge øde. Ellers kunde Lovens Ord nemt blive døde Bogstaver — trods al Kontrol.

M. Mackeprang.

BYGGESPEKULATIONEN I KJØBENHAVN OG DENS FØLGER.

Hr. Architekt Fred. L. Levy!

Som Borger og Bygningshaandværker sender jeg Dem min Tak for Deres vægtige, indgaaende og frimodige Artikel i »Architekten« den 18. Novbr. d. A.; jeg vil dog gerne her have Tilladelse til at knytte nogle Bemærkninger til samme.

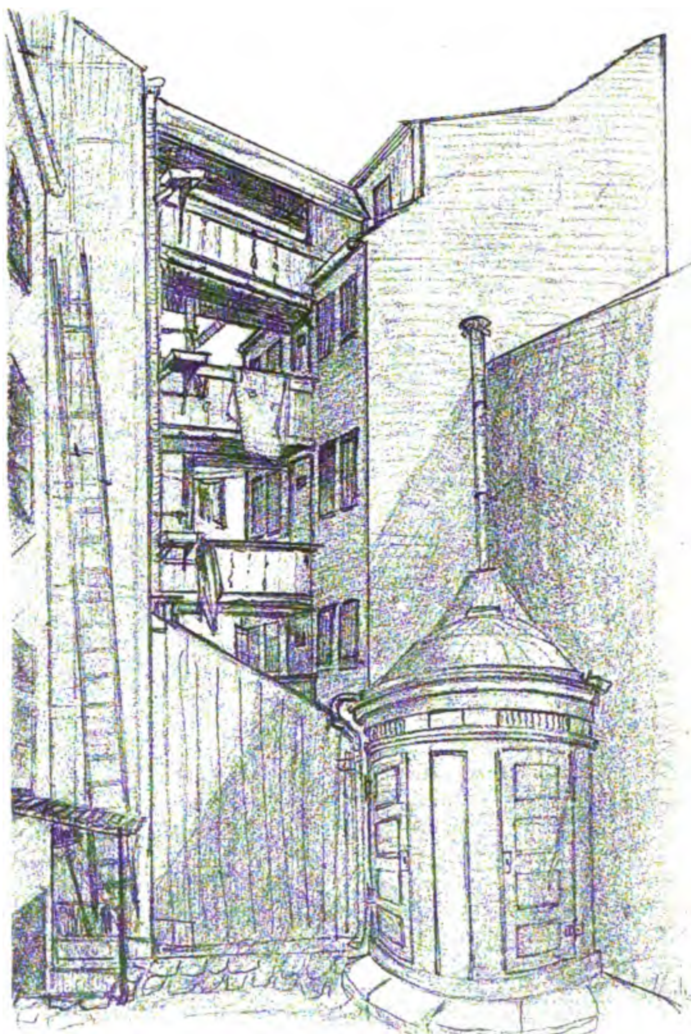
De af Dem fremførte, velbegrundede Anker over Byggesvindel, daarlige Bygmestre og do. opførte Bygninger var allerede for 40 og 50 Aar siden lige saa brændende som nu; jeg har i Halvfjerdserne og Firserne skrevet lignende Artikler over samme Thema, enkelte blev optagne i Aviserne, flere gik i Papirkurven; og dog, naar jeg nu læser de gamle Klager, hvor ligner de ikke Nutidens, blot med den Forskel, at alt nu gøres under langt større Forhold end tidligere. Talte man dengang om 100.000, taler man nu om en Million, og hvor der dengang fandtes »Gründere«, »Jobbere« og »Menneskevenner«, findes nu Entreprenører, Banker og Aktieselskaber.

Nutidens daarlige Bygninger! Hvorledes forholdt det sig da i Halvtreds og Treds?

Datidens Murer- og Tømrermestre kendte sig bestaltede og beskikkede til at tegne Beboelsesbygninger og til at lede disses Opførelse, og alt gik i den vante, gamle Skure. Hvorledes kunde Gründerne dengang opføre deres Huse? Spørg en af de forhenværende Bygningsinspektører om man ikke funderede, hvor Grunden var slet, ved Rejsebomme, som man lagde paa langs under Murene. Det er, betegnende nok, blevet mig fortalt, at ved en fireetages Bygning blev der gravet en Kalkkule, hvori der læskedes eet Læs Stenkalk, og da Bygningen var murfærdig, var Halvdelen af Kalken endnu tilbage, fordi Sandet fra den udgravede Grund var saa dejlig fedt, at der kun behøvedes et lille Kvantum Kalkvand for at omdanne det til en »god« Mørtel. Paa de Tider kendte man ogsaa virkelig »halvbrændte« Mursten, som ikke kunde taale Regn (de kom især fra Sverig) og kunde være af saa løs Beskaffenhed, at Skorstensrør og Gavle engang imellem brasede sammen, fordi Kældermuren ikke kunde bære Belastningen af

den ovenstaaende Mur. Der findes paa Gl. Kongevej en Hjørnebygning fra de Dage, i hvilken saadanne Materialer anvendtes, men her var Mursvendene dog saa fornuftige, at de indmurede lodretstaaende, gamle Rejsebomme i Murpillerne, for at disse kunde holde Balancen o. s. v., o. s. v.

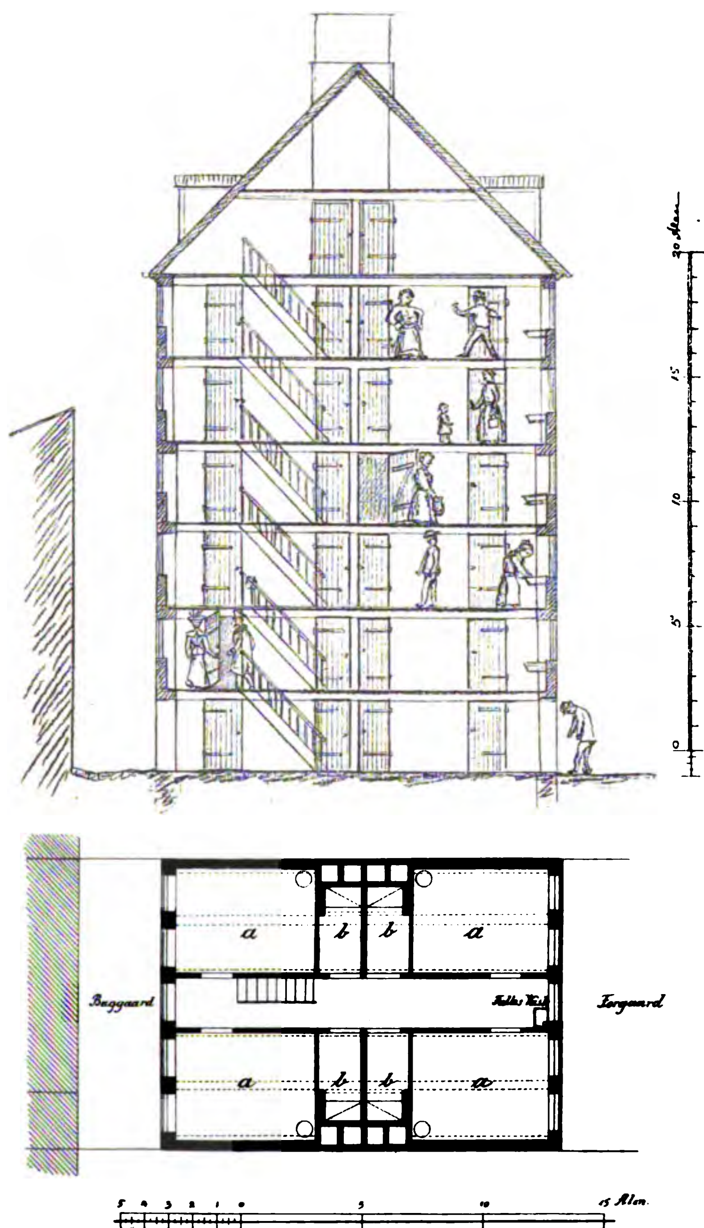
Maa man da ikke indrømme, trods Ankerne over Nutiden, at vi dog er gaaede fremad i den Maade, hvorpaa Beboelseshuse opføres?

EN BAGGAARD I FRIMURERRODE.

Fra mine første Dage her i Byen har jeg hørt den gamle Mester spørge og har selv atter og atter gentaget Spørgsmaalet: hvor glider vi hen? De, Hr. Architekt, spørger: »men hvor danser vi hen?«, og Deres Udtryk er det rette; thi det er Dansen om Guldkalven, som nu om Stunder alle mere eller mindre danser. Men danses ikke samme Dans ogsaa i hele det øvrige Europa? De gamle Skader om igen, men hvor længe kan dette ikke vare?

I Deres Artikel synes De mig særlig at optræde som Talsmand for Ejendomsbesiddere, Deres Standsfæller og Bygningshaandværkerne, kort sagt for de bedre stillede Klasser. Hvad jeg ved efterfølgende Linier vil søge at udtrykke,

PLAN OG SNIT AF EN BAGBYGNING MED 28 LEJLIGHEDER I FRIMURERRODE.

er en Appel til mine Medborgere om først og fremmest at tænke paa, hvad der skal og maa gøres for at bøde paa den usle Tilstand, hvori store Dele af det *gamle* Kjøbenhavn befinder sig, hvilke dog trods alt vedbliver at være Byens Hjerte.

Medens vi vedblivende bygger nye, flotte Kvarterer, forbliver de daarlige Bydele ikke alene i deres usle Tilstand, men forværres, fordi Ejernes Evner til her at vedligeholde og forbedre deres Ejendomme forringes dels ved den store Lejeledighed og dels ved den synkende Husleje. Saa bliver Følgen da større Pjaltethed og Skidenhed, som atter indvirker paa disse Huses Beboere, der væsentligt bestaar af Lavkaarsfolk, og paa disses Efterslægt, hvilken opdrages i Omgivelser, der bringer den i nær Berøring med Byens Skøgevæsen, som her har sine Enemærker. Her i disse en Storstads sygelige Beboelsesforhold gror frodigt nye Ukrudtsplanter som Herberget for Hjemløse, hvilket rettest kan betegnes som en ukontrolleret Ladegaard, der fremmer Lediggang og Tiggeri, og, kynisk nok, henlægges i en god Gade ved Sporvejsruten for rigtig at fremvise vore daarlige Forhold for Hjemmefolk og Fremmede. Skal dette blive saaledes ved, hvem kan da forarges, naar om kortere eller længere Tid Kjøbenhavn lignes ved en Kvinde, klædt i Silke og Fløjl, men som inderst inde bærer en laset og skiden Særk?

Til Belysning af mine Ord vedlægger jeg her to Skitser af Bygninger fra den gamle By; selv om enhver vil indrømme, at de begge viser meget daarlige Beboelsesforhold, er de dog langtfra de værste, thi jeg har truffet Huller, som blev betegnede som Boliger, hvis Usselhed hverken kan tegnes eller beskrives, og alle gennemgaaende med Præget: usund og højst brandfarlig. Den skitserede Bygning, »Et Baghus i den gamle By«, viser ikke alene, hvorledes Datidens Bygmestre forstod i de indestængte Byforhold at fremstille det størst mulige Antal Lejligheder paa indskrænket Grundareal, men samtidig, med hvilken Økonomi i Materialforbrug dette lod sig gøre. Der findes gennemgaaende 1½ Stens Piller og 1 Stens Endegavl, i hvert Bjælkelag kun 2 (to) 7" × 7" Træbjælker, en fælles Vask i hver Etage og kun een Trappe i Huset. Og saa udsætter Loven af 15. Maj 1903 (om Ejendomsskyld) endda Præmie for saadanne Huse; eksempelvis skal jeg kun omtale, at en Ejendom i Adelgade formedelst de elendige Forhold i dens Bagbygning, i Henhold til Lovens § 7, er fritaget for at svare Skat af et Beløb stort 34.000 Kr., medens hele Ejendommen kun er vurderet til 52.000 Kr.

Jeg havde, da Socialdemokratiet fik Styret i Byens Kommune, ventet mig, at Partiet, sideordnet med, at det fremmede Opførelsen af gode Arbejderboliger i Byens ydre Del, vilde have af al Kraft fremmet en Udrensning og Udluftning i Byens gamle, uhumske Kvarterer, thi dette er en Gæld til Fortiden, som vi stadig har glemt at indfri. Jeg havde ventet, at Partiets Valgprogram: »Aabenraas og Vognmagergades Ombygning« var fastholdt og hurtigt søgt fremmet, at Partiet fra Modstandernes Program ved tidligere Borgerrepræsentantvalg havde optaget Tanken om at gennemføre Sølvgade til St. Kongensgade; men nu svinder mit Haab, og nu opgiver jeg min Forventning, da jeg ser Magistraten sælge 1ste Klasses Byggegrunde (Husarkasernen) i den gamle By for 36 Kr. pr. Kvad.-Alen. Thi det private Initiativ kan ikke tage fat paa Opkøbet af Bygningerne i de gamle Bydele, forinden hele Kvarterets Værdi har nærmet sig denne Magistratens Normalpris.

For da at søge oplyst, hvad Grundene vil koste i en af de daarlige Bydele, som man maa ønske ombygget, vælger jeg eksempelvis Frimurerrode, som be-

grænses af Dr. Tværgade, St. Kongensgade, Fredericiagade, Rigensgade og Kronprinsessegade. Her findes ca. 237 Ejendomme med ca. 218.000 Kvadrat-Alen Grund (Gennemsnitsareal 920 Kvad.-Al.) til Værdi 18.500.000 Kroner eller ca. 85 Kr. pr. Kvad.-Al. Udskilles af denne Sammentælling de godt indrettede, vel vedligeholdte eller nyopførte Ejendomme — og som saadanne betragtes de, hvis Værdi er over 100 Kr. pr. Kvad.-Al. —, giver dette ca. 84 Ejendomme med ca. 55.200 Kvad.-Al. Grund til Værdi ca. 7.300.000 Kr., hvilket udgør 133 Kr. pr. Kvad.-Alen. Tilbage bliver da ca. 153 gamle, mindre godt indrettede Ejendomme med daarlige Baghuse, hvilke enten trænger til at forbedres eller nedrives, med ca. 163.000 Kvad.-Alen og til en Værdi af 11.200.000 Kr., hvilket giver en Pris af ca. 68 Kr. pr. Kvad.-Alen.

Men denne Pris, sammenholdt med Magistratens Pris for de sidst solgte Grunde i den gamle By, er mig et daarligt Varsel for den snarlige Ombygning af det usunde og brandfarlige, gamle Kjøbenhavn.

Kjøbenhavn, den 22. November 1905.

A. P. THORSEN,
Murermester.

* * *

Svar til Hr. Murermester Thorsen.

Med megen Fornøjelse har jeg gennemlæst Deres ovenstaaende Henvendelse til mig og skal kun knytte nogle faa Bemærkninger til samme.

At Byggesvindleriet — efter Deres Fremstilling kan man ogsaa kalde det Byggesvineriet — er af ny Datum, har jeg aldrig paastaaet. De maa dog imidlertid erindre, hvorledes dette Onde, lig en Steppebrand, har bredt sig; medens det før 1870 endnu blev begrænset af Byens Volde, naaede det senere de gamle Forstæder og har i vore Dage, efter de ny Distrikters Indlemmelse, faaet et Raaderum, der i Øjeblikket gør det til en Samfundsfare.

At standse Byggeriet i disse ny Distrikter for at optage en Ombygning af Byens gamle Dele lader sig ikke gøre. At standse Byggeriet i det Hele vilde være en taabelig Tanke; men at begrænse det til kun at omfatte Foretagender, hvis forsvarlige Rentabilitet er fornuftigt kalkuleret, forinden Arbejdet begyndes, og som ikke udføres af Folk, der savner enhver Adkomst til at optræde som Bygherrer, anser jeg for muligt og nødvendigt, ligesom jeg fremdeles tror, at dette kan naaes ved en tidssvarende som af mig foreslaaet Værdivurdering af de fuldførte Ejendomme.

Deres Harme over Tilstanden i mange af Byens gamle Kvarterer deler jeg ganske og har, naar Lejlighed gaves, tidligere altid selv fremhævet, at denne burde forbedres; dog tror jeg ikke, at Deres Sammenstilling af Salgsprisen for Husarkasernen med Grundenes Værdi i det af dem omtalte Bykvarter er retvisende; saavist som Grundene i dette sidste altid vil være noget mere værdt, bl. a. fordi de frembyde Mulighed for Butiksindretning o. l., ligesom det ogsaa ved nøjere Eftersyn af de gamle Ejendomme vil findes, at ikke saa faa af disse i Øjeblikket har en mindre Værdi end 68 Kr. pr. Kvad.-Al.

Men selv om Forholdet altsaa ikke bliver fuldt saa grelt som De fremstiller, er det dog sikkert, at en Forbedring af Forholdene i flere af de gamle Bydele er paatrængende nødvendigt. Gennemskæringer i stort Omfang med nye Gader

og Nedrivning af de gamle Huse vil næppe kunne udføres uden betydeligt Tilskud af Kommunen, saa betydeligt, at jeg meget tvivler om, at der for Tiden lader sig videre udrette ad denne Vej.

Derimod kan Ondet maaske noget mere begrænses ved andre Midler. Det maa nemlig huskes, at en Del af de gamle Huses sørgelige Forhold skyldes en Vekselvirkning mellem slet Vedligeholdelse og en daarlig Bestand af Lejere. I den haabløse Kamp mod Overproduktionen af nye Lejehuse har mange Ejere i den gamle By opgivet Ævret, knebet paa Skillingen, ladet Snavset gro, Huset forfalde og har til Gengæld kun fundet de slettest betalende, ofte de usleste af alle Byens Lejere.

Der samme Forhold er ofte set i andre Lande, og man har søgt tildels at bekæmpe det. For mange Aar siden har bl. a. Kvinder som Octavia Hill i London og Miss Collin i Amerika stillet sig i Spidsen for Foreninger, der har købt mange forældede og forsømte Huse i Byernes gamle Kvarterer, sat disse i god og forsvarlig Stand, forbedret Afløbsforhold, Klosetter, Ildsteder og Gaardbelægninger m. m., nedrevet de elendigste Bagbygninger og saaledes skabt Huse, der med deres mindre Beboerantal slet ikke saa ueffent har taget Kampen op med de store Lejekaserner med Hensyn til de Levevilkaar, de byder Lejerne. Og ved saaledes at forbedre Boligerne har man atter formaaet at finde de gode og ordentlige Lejere.

Hvis man forsøgte et saadant Foretagende herhjemme og Kommunen vilde støtte Sagen i nogle Aar, f. Eks. med væsentlige Skattelettelser, og naar de, der startede Sagen, vilde lade sig nøje med en rimelig Rente, f. Eks. 5 %, af deres indskudte Kapital, tror jeg, der kunde udrettes ikke saa lidt paa denne Maade. Naturligvis bliver der altid Huse saa elendige, at de maa forsvinde, men naar Kvarteret, i hvilke de findes, hæves i Kvalitet, kan der ogsaa nybygges paa disse Grunde.

At Ejendomsskyldlovens Bestemmelse om, at enhver Lejlighed med mindre end 180 Kr. aarlig Leje er skattefri, er mildest talt uforsvarlig, derom er vi ganske enige; dette burde kun have været Tilfældet, hvor Lejligheden ikke er under et vist, nærmere angivet Flademaal.

Naar jeg nu, foranlediget ved Deres Skrivelse, har fjernet mig ikke saa lidt fra det, der var den egentlige Kærne i min Artikel, tror jeg at kunne forsvare det, fordi de af Dem fremdragne Spørgsmaal ogsaa har megen Interesse for »Architekten«s Læsere.

Ærbødigst
FRED. L. LEVY.

MODERNE ARBEJDERBOLIGER.

I »Architekten« af 9. ds. forlader Hr. *N. H.* de lyse Trappehuse og begiver sig til Korridorer og Gange i Kælder og paa Kvist. Han opsøger, med Indbydelse til at følge ham, Byens Smaabolig-Kaserner — med 2 Trapper! —, hvor et forargeligt Liv udfolder sig.

Dette sidste er ligesaa uomstødelig rigtigt som denne Sag uvedkommende;

thi i den stedfundne Meningsudveksling har Talen jo udelukkeude været om de gode og ikke om de slette Boliger, som, med anerkendt gode Eksempler for Øje, søges erstattede med saadanne, der saavel i moralsk som i hygiejnisk Henseende yde saa fyldige Garantier for Familielivets sunde Udvikling, som Sammenstuvningsforholdene i en Storby nu en Gang tillader det.

OLAF SCHMIDTH.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1904—1905.

(Fortsat.)

Det kan nu være af Interesse at udrede Forbindelsen mellem Byggevirksomheden i de forløbne Aar og Udbudet af ledige Beboelseslejligheder. Af disse fandtes der ved April Flyttedag 1905 og de 3 nærmest foregaaende Aar følgende Antal:

Antal Lejligheder paa	April 1905	April 1904	April 1903	April 1902
1—2 Værelser	5198	4409	3429	1915
3—4 —	3444	2968	1936	1260
5—6 —	513	471	317	249
over 6 —	77	78	67	75
	9232	7926	5749	3499

Efter at Antallet af ledige Lejligheder i Slutningen af Halvfemserne var gaaet ekstraordinært lavt ned — i 1899 fandtes der i Kjøbenhavn (uden Indlemmelserne) 478 ledige Beboelseslejligheder — har Tallet uafbrudt været i Stigning, og denne er, som ovenstaaende Tal viser, fortsat fra 1904 til April Flyttedag 1905, saaledes at der ved Flyttedagstid 1905 fandtes ikke mindre end 9232 ledige Beboelseslejligheder i Hovedstaden, et Antal, der — selv om Byens Tilvækst tages i Betragtning — ikke tidligere er naaet. Stigning i Lejlighederne er der særlig for de smaa Lejligheder paa fra 1—4 Værelser; for Lejligheder med over 6 Værelser er der endog et lille Fremskridt at notere fra ifjor, og i Sammenligning med April 1902 er Tallet af de ledige Lejligheder med over 6 Værelser kun vokset fra 75 til 77, medens samtidigt Antallet af ledige 3 og 4 Værelsers Lejligheder er vokset fra 1260 til 3444. Sætter vi det samlede Antal Beboelseslejligheder i hele Kjøbenhavn ved Udgangen af 1904 til ca. 121.000, kommer vi til det Resultat, at omtrent 1 af hver 13 Lejligheder er ledig mod 1 af hver 15 ifjor.

De ledige Beboelseslejligheders Fordeling indenfor de enkelte Bydele ses af nedenstaaende Tal for de 3 sidste Aar:

	Ældre By med Kristianshavn	Voldkvartererne	Vesterbro	Nørrebro	Østerbro	Valby, Brøndshøj, Sundbyerne	Ialt
April 1903	1077	159	726	1923	1208	656	5749
April 1904	1181	217	1482	2607	1579	860	7926
April 1905	1631	442	1743	2594	1609	1213	9232

Medens Stigningen i ledige Lejligheder fra 1903—1904 var forholdsvis lille indenfor den ældre By, men meget betydelig i Forstæderne, er der i 1904—1905

en Strømkæntring, og Lejeledigheden er nu vokset endog meget stærkt i den ældre By, forholdsvis mindre i Forstæderne, ja paa Nørrebro er endog Antallet af ledige Beboelseslejligheder lidt mindre i April 1905 end ved samme Tidspunkt 1904. I de indlemmede Distrikter har der været stærk Tiltagen i Lejeledigheden i det forløbne Aar til April 1905.

Antallet af Forretningslokaler, fuldførte i 1904, udgjorde for hele Kjøbenhavn 496, deraf 364 Butiker. Ved April Flyttedag 1905 fandtes der af ledige Butiker 644, af ledige Lagere, Kontorer og Værkstedslokaler 455 (mod henholdsvis 685 og 378 i April 1904), af Forretningslokaler i det hele 1099 i 1905 (mod 1063 i 1904). Der er altsaa en lille Stigning, men den voksende Lejeledighed synes at have været mere udpræget for Beboelsesrum end for Forretningslokaler.

I Forbindelse med Boligforholdene skal anføres Tilvæksten i Ejendommenes samlede Assurancesummer for en Række Aar, idet man dog holder sig til de to store Selskaber »Kjøbenhavns Brandforsikring« og »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger«*).

Ved Udgangen af Aaret	Assurancesum for Kjøbenhavn med samtlige indlemmede Distrikter Kr.
1901	752.437.797
1902	788.316.151
1903	834.135.192
1904	864.321.178

Om Omsætningen af faste Ejendomme faas Oplysninger af nedenstaaende Tal, der angiver Salgssummerne for Ejendomme, solgte ad frivillig Vej i de sidste 7 Aar. I Tallene er ikke indbefattet de indlemmede Distrikter.

	Ved Salg underhaanden**) Værdi Kr.	Ved frivillige Auktioner Værdi Kr.	Tilsammen Værdi Kr.
1898	61.565.404	925.480	62.490.884
1899	47.847.848	555.500	48.403.348
1900	39.082.692	934.555	40.017.247
1901	33.999.752	1.220.400	35.220.152
1902	39.234.648	832.950	40.067.598
1903	35.275.308	1.576.170	36.851.478
$^{1}/_{4}$ 04—$^{31}/_{3}$ 05	22.871.896	696.500	23.658.396

Det vil ses, at de ad frivillig Vej afhændede Ejendommes Værdi i 1904—05 udgør en lavere Værdi end i noget af de andre i Tabellen nævnte Aar.

(Fortsættes.)

*) Da Driftsaarene for de to Selskaber ikke falder sammen med Kalenderaarene (for Kjøbenhavns Brandforsikring gaar det fra 1. Oktbr. til 30. Septbr., for Landbygningernes Brandforsikring fra 1. April til 31. Marts), har man for hvert Selskab regnet Driftsaaret lig med det Kalenderaar, med hvilket det nærmest falder sammen.

**) Tallene er udregnede paa Grundlag af den erlagte $^{1}/_{4}$ pCt. Afgift af Køb og Salg underhaanden. Da der ikke svares Afgift af Mageskifter, er Værdien af saadanne ikke indbefattet i Tallene.

FORSKELLIGT.

Dansk Architektur og Kunstindustri bedømt i Udlandet. I »Verein für Deutsches Kunstgewerbe« i Berlin holdt Direktøren for Kunstgewerbe-Bibliotheket, Prof. PETER JESSEN, forleden Aften et Foredrag om dansk Architektur og Kunstindustri. Foredragsholderen omtalte heri først vore smukke, gamle Landsbykirker og Herregaarde og gik dernæst over til det egentlige Æmne, den nyere danske Bygningskunst.

Her omtaltes først Kjøbenhavns nye Raadhus, dernæst Prof. Wencks Banegaarde, enkelte af Kampmanns Bygninger m. fl. Af vor dekorative Kunst fremhævedes Arbejder af Joachim Skovgaard, Bindesbøll og Agnes Slott-Møller.

Skitsekonkurrence angaaende Bebyggelsen af Husarkasernens Grund i Grønningen. Danske Architekter indbydes under 13. Dec. d. A. til en Skitsekonkurrence om Bebyggelsen af de Kjøbenhavns Magistrat tidligere tilhørende Grunde i Grønningen (5 Karréer). En Situationsplan over Terrainet kan afhentes enten hos Overretssagfører DAM-NIELSEN, Skindergade Nr. 31, eller hos Sagfører HENNING HANSEN, Graabrødretorv Nr. 14. Der udsættes 5 Præmier, nemlig 1 paa 2000 Kr., 2 paa 1500 Kr., 2 paa 1000 Kr., og det bemærkes udtrykkeligt, at Skitsekonkurrencen kun vil dreje sig om disse Præmier, idet hverken de nuværende eller senere Ejere af Grundene er bundne til at benytte de eventuelle Projekter.

Der forlanges: 1) En Udstykningsplan i Maalestok 1 : 500. 2) En Etage- og Stueplan over alle Grundene i Maalestok 1 : 250. 3) En sammenhængende Façadeskitse mod Boulevarden ligeledes i Maalestok 1 : 250. 4) En enkelt Bygning efter frit Valg i Façade og Snit. Maalestok 1 : 125. Denne Façade skal udføres i Tusch, men skal angive Bygningsmaterialet. 5) En kortfattet Beskrivelse, der bl. a. skal indeholde Angivelse af, hvilke Materialier der tænkes anvendte saavel til Façader som til Tage etc. Projekterne indleveres til Hr. Bankdirektør H. P. HANSEN, Nygade 4, 1ste Sal, inden den 1. Februar 1906 Kl. 12 Middag.

Til Oplysning for de Konkurrerende tjener: Den foreliggende Gadeplan maa respekteres. Der maa ikke indrettes mindre Lejligheder end paa 5 Værelser. Mod Boulevarden tænkes fortrinsvis lagt større med fra 6 til 12 Værelser. Kvadratindholdet af hver Lejlighed angives paa Tegningerne. Paa Hjørnet af Toldbodvejen og Boulevarden tænkes i Stuen indrettet en moderne Restauration, der maa indtage indtil 1000 ☐ Alen Gulvflade foruden Økonomilokaler, der tænkes anbragte i Kælderen. Mod Toldbodvejen og delvis mod St. Kongensgade tænkes Stueetagen indrettet til Butikker eller Kontorer. Kontorer tænkes eventuelt ogsaa indrettet paa 1ste Sal mod Toldbodvejen. Byggesummen for Husene maa ikke overstige 170 Kr. pr. bebygget Kvadratalen.

Foruden det ovennævnte Projekt ønskes et Forslag, hvori der paa en af Grundene efter frit Valg projekteres et Gesandtskabshotel med følgende Forhold: Kælderetagen: Økonomi, Stuen: Kontorer for Gesandtskab og Generalkonsulat, Beletagen: Modtagelsessaloner etc., 2den Sal: Gesandtens Bolig, 3die Sal (Mezzanin): Soveværelser, Manzardetage eller Tagetage: Tjenerværelser.

Der forlanges af Tegninger: En Stueplan, som indtegnes i Udstykningsplanen,

de øvrige Planer i Maalestok 1 : 250, Snit og Façade i Maalestok 1 : 125. Byggesummen ansættes her til 200 Kr. pr. bebygget Kvadratalen. For Løsningen af denne Del af Opgaven er udsat følgende Præmier: 1 paa 1000 Kr. og 2 paa 500 Kr. Saafremt denne Del af Opgaven ingen tilfredsstillende Løsning faar, kan de her angivne Præmier fordeles mellem Løsningerne af Opgavens almindelige Del. Første Del af Opgaven kan indsendes alene, anden Del kun i Forbindelse med første Del.

Salgsbetingelserne for Grundene indeholder bl. a. følgende: Der maa kun indrettes 5 Beboelseslag og der maa ikke indrettes Beboelse i Kælder- og Tagetagen, dog at der til hver Opgang maa indrettes Portnerbolig i Kælderen. Kommunen er pligtig at anbefale saadanne Dispensationer, som af architektoniske Hensyn maatte anses for ønskelige, og navnlig Dispensationer fra Byggelovens § 15, gaaende ud paa, at en Bygningshøjde af 30 Alen tillades.

Paa Akademisk Architektforenings Vegne har Architekterne Emil Jørgensen og Magdahl-Nielsen Sæde i Dommerudvalget.

Gas- og Vandværk ved Holte. Søllerød Sogneraad vil nu tage fat paa Opførelsen af et Gas- og Vandværk ved Ny-Holte, efter at der ved Boringer i en Dybde af 250 Fod har vist sig at være tilstrækkeligt Vand. Værket menes at kunne blive færdigt til Brug i Sommeren 1906.

Konkurrencen angaaende Fredspaladset i Haag. Redaktionen er anmodet om at meddele, at Fristen for Indleveringen af Tegningerne hertil er forlænget med en Maaned, saaledes at Tegningerne altsaa skal være indtrufne i Haag inden den 15. April 1906.

FORENINGSMEDDELELSER.

Torsdag den 21. December afholdt Foreningen Møde. Formanden meddelte, at man, efter at »Architektens« Redaktion for nogen Tid siden havde ønsket at fratræde, havde virket for Dannelsen af en ny Redaktion, som kunde lede Bladet fra Nytaar. Bestyrelsen var da i Forening med den fratrædende Redaktion og det Udvalg, som for et Aar siden blev nedsat for at virke sammen med den i den paagældende Sag, bleven enig om at indstille Architekt Søren Lemche til Redaktør og Architekt Knud Varming til sammen med Architekt Alfred Thomsen at indtræde i Redaktionsudvalget. Uden Diskussion tiltraadte Forsamlingen enstemmigt og med Akklamation Bestyrelsens Forslag.

Udenfor Dagsordenen var forskellige andre interessante Sager til Behandling.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
D. 30. DECEMBER 1905
8. AARGANG № 13

NIKOLAJ TAARN.

I Anledning af det fremkomne »skønne« Forslag om Bebyggelse af St. Nikolaj Kirkeplads med en Telegrafstation vilde jeg bede »Architekten« optage følgende Fakta, for om dette muligt skulde kunne gøre nogen Virkning paa rette Sted.

Fra den ældste Tid vides ikke meget om St. Nikolaj Kirke; Vandet gik ganske nær hen til den, og den laa saaledes som en vis-à-vis til Kjøbenhavns Borg paa den anden Side af Vandet. Den besøgtes af Havnebyens Indbyggere, som væsentligst bestod af Skippere, Fiskere og Handelsfolk. I 1296, meddeles det, var Nikolaj Kirkegaard Samlingsstedet for de oprørske Borgere, der lagde Raad op mod Bispen.

St. Nikolaj Kirkes Alder kendes ikke; men Kjøbenhavn havde ved Begyndelsen af det femtende Aarhundrede kun 4 Sognekirker: Vor Frue, St. Peder, St. Nikolaj og St. Klemens; heraf vare dog kun Vor Frue og St. Nikolaj be-

PROSPEKT AF AMAGERTORV
MED NIKOLAJ KIRKE I BAGGRUNDEN.

EFTER THURAS
»VITRUVIUS«.

tydelige, idet baade St. Klemens og St. Peders vare smaa og uanseelige, og den førstnævnte allerede nedreves ved Reformationens Indførelse.

Da Byen blev Kongestad, ejede Kirken en halv Snes Gaarde og Grunde i Kjøbenhavn.

St. Nikolaj Kirke, den rigeste og største Sognekirke efter Vor Frue, undergik i Aaret 1509 en Hovedreparation, ved hvilken Højalteret og Koret sandsynligvis blev ombygget; i 1516 blev en ny Hvælving opført, og omtrent samtidigt fik Kirken tre Klokker. Den havde to Sideskibe, der vare lavere end Midtskibet, samt en Korsbygning i Koret. Hvorvidt den havde Taarn før Reformationen,

ST. NIKOLAJ KIRKE EFTER BRANDEN 1795. — TEGNET EFTER NATUREN AF J. P. RASMUSSEN 1809.

vides ikke; men det er dog sandsynligt. Den overleverede Fortælling, at Christoffer af Bayern lod Kirken totalt ombygge 1447, savner al Hjemmel, som paavist af Rørdam. Kirken havde mindst to Kapeller: St. Nikolaj og Vor Frue og 13 Altre; den ejede ligesom Frue Kirke endel Gaarde, Jorder og Boder i forskellige Dele af Staden. Da Kirken var annekteret af Kjøbenhavns Kapitel, tilfaldt Kirketienden (som for dette Sogns Vedkommende ikke ydedes i Korn, men i Fisk) ikke Kirken selv, men den af Kannikerne, der var Sogneherre. Fra Universitetets Stiftelse indtil 1487 foregik det ene af de halvaarlige Rektorvalg altid i Nikolaj Kirke; men dens egentlige historiske Betydning for Danmark saavelsom for Kjøbenhavn er dog, at den i Aaret 1520 blev Centrum for Reformationsbevægelsen. Det var her, at Martin Reinhardt og Hans Tavsen prædikede, og det var her, at danske Salmer først bleve sungne.

Natten mellem den 18. og 19. Januar 1628 nedblæste St. Nikolaj Kirkes Spir og slog Hvælvingerne i Stykker, saa at »Intet uden de høje Mure bleve staaende«. Det er det smukke Spir, som ses paa JOH. v. WICKS Fugleperspektiv af 1611, der saaledes forsvandt, og Taarnet stod nu med en lav, spidst tilløbende Hat til langt ind i Frederik den 3dies Tid.

ST. NIKOLAJ KIRKE. EFTER THURAS »VITRUVIUS«.

Siden Katastrofen i 1628, da St. Nikolaj Kirkes Spir under en orkanagtig Storm faldt ned og knuste Hvælvingerne, havde CHRISTOFFER VALKENDORFS Taarn, som gennem alle Tidens Omskiftelser er bevaret til vore Dage, henstaaet dækket med en »plat og nedrig Spidse«, saaledes som det f. Ex. ses paa PUSENDORFS Belejringsbillede. I et helt Aar var Kirken under Reparation, og Menigheden maatte holde Gudstjeneste ude paa Kirkegaarden under aaben Himmel, indtil den atter flyttede ind i et lysere og smukkere Guds Hus, udvendig rigt smykket med Apostlenes og Propheternes Billeder, udhuggede i Sten eller malede paa

Kobberplader, og indvendig pragtfuldt udstyret med kostbare Gravmæler, Skulpturarbejder, Malerier af Carl v. Mandern, Lysekroner, Messingarme, Snitværk og Forgyldning. Orgelet prises af Wolf som det ypperste i Danmark næst efter Frederiksborgs, og paa dette »legtes foruden Søn- og Helligdagene tillige hver Mandag, Onsdag og Fredag, paa hvilke Tider mange fornemme Folk sig da til Kirke forføjer og det med Lyst at høre«. Denne Skik holdt sig indtil Kirkens Brand 1795, og Organisten, som paa Frederik den tredies og Christian den femtes Tid hed Jørgen Lorenz og omkom i 1689 ved Amalienborgs Brand med sin Hustru og to Datterbørn, lønnedes ifølge Holger Jacobæus af Borgerskabet for denne Extratjeneste, medens Hauber i 1783 fortæller, at der var testamenteret en Pengesum dertil. Kirken formaaede dog ikke at gøre sit fulde Skønhedsindtryk, før man 1666 opsatte det her afbildede prægtige Spir, hvortil der ad privat Vej var indsamlet 30.000 Rdlr. De ovenfor omtalte Statuer og malede Billeder maa tænkes anbragte over de høje Vinduer i Koret; yderst ude paa Korets Gavl staar en lueforgyldt Statue af St. Nikolaj, og over den sydlige Indgang ses en af Longomontanus forfærdiget ypperlig Solskive. Fløjstangen opsattes i 1669, og det fortælles, at en dødsdømt Trompeter frelste sit Liv ved at klatre op paa Fløjet og staa der »uden mindste Rygstød«, blæse et Stykke paa sin Trompet og tømme nogle Glas paa Kongens Sundhed. Spiret blev i 1741 underkastet en Hovedreparation, der kostede 20.000 Rdlr., og faldt først i den store Ildebrand 1795. Jonge fortæller, at en Franskmand, der ellers fandt Kjøbenhavns Seværdigheder saare ubetydelige, studsede ved Synet af Nikolaj Taarn og Spir og spurgte: »Er dette virkelig gjort her?«, hvortil en Indfødt tørt svarede: »Nej, det er forskrevet fra Paris godt emballeret.«

Det fremgaar saaledes af det foregaaende, som er taget fra Carl Bruuns »*Kjøbenhavn*«, at Nikolaj Kirketaarn er Kjøbenhavns ældste og værdigste Fortidsminde og bør behandles som saadant. Mig synes det upassende, om det skulde ende som Baghus til en Telegrafstation; hertil kommer, at det Kvarter, hvori Kirketaarnet ligger, ikke alene er det mest oprindelige, men endnu er det mest centrale og fortrinligst beliggende i Byen, som vel med Tiden, naar Slottet opbygges, atter kommer til Ære og Værdighed og vil kunne have Brug for en Plads af den Skønhed og Interesse, som Nikolaj Kirkeplads vil kunne faa. Men bliver her bygget, vil det vist blive vanskeligt og tage meget lang Tid at faa ordentligt luftet ud i de omkringliggende, saa uhyggeligt misbrugte Gader. Og det kan hverken Slottet eller Byen staa sig ved.

H. Chr. Krarup.

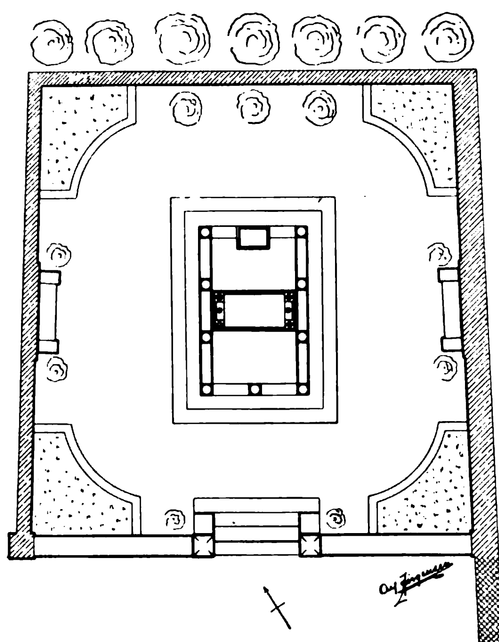
ET GRAVSTED.

Paa Lillerød Kirkegaard har Hr. Rentier O. Jørgensen ladet udføre en større Familiebegravelse efter Tegninger af Architekt Alf. Jørgensen. Bygherren har samtidig testamenteret Lillerød et Legat paa 70.000 Kr., hvoraf Renterne fortrinsvis skal anvendes til Byens Fattige og Kirkens Tarv, endvidere har han skænket ca. 1000 □ Alen ny Kirkegaardsjord.

ET GRAVSTED. ARCHITEKT ALF. JØRGENSEN.

ET GRAVSTED.

ARCHITEKT
ALF. JØRGENSEN.

Familiebegravelsen, hvis Størrelse er 400 □ Alen, er paa de tre Sider begrænset af tegldækkede Mure af røde haandstrøgne Sten. I Sidemurene er Granitbænke med Overpartier. Østmuren, hvor Ydersiden er opsat af kløvet Granit, gaar i Forlængelse af den gamle Kirkegaardsmur. I Midten af Anlæget ses Dødens Engel, en Marmorfigur, der af Ejeren er indkøbt i Italien og senere forlangt opstillet paa den nuværende Plads. Uden om denne Figur er der Granitpiller med Bronceringe, hvori er udformet Øskener til Kæderne. Under hele Midterpartiet, der er omgivet af to Trappetrin, findes det med store Granitsten overdækkede Gravkammer, der indeholder seks Sarkofager.

I Forsidens Granitmur er indsat en svær Broncedør.

Efter en lille Model, udført af Architekten, er Beplantningen foretaget af Gartner NIELSEN, Hørsholm, med Begravelsesdirektør BERG som Raadgiver. Udenfor Bagmuren ses i Planen en Række Popler, der skulde give hele Gravpladsen den Baggrund, den endnu mangler.

SØREN SCHOUGAARD har udført Murerarbejdet, CARL SCHELLER Granitarbejdet og DOBERCK & SØN Broncearbejdet.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1904—1905.

(Sluttet.)

Hvorledes de ved Salg underhaanden afhændede Ejendomme fordelte sig indenfor større Bydele, fremgaar af følgende Tal:

	1904—1905 Kr.	1903 Kr.	1902 Kr.
Indenbys Kvarterer	8.410.132	10.175.576	10.379.328
Kristianshavn	959.996	681.724	397.056
Voldkvartererne	2.407.992	5.095.176	5.504.084
Udenbys Kvarterer*)	11.093.776	19.322.832	22.954.180
	22.871.896	35.275.308	39.234.648
Valby	464.992	987.108	5.145.652**)
Brøndshøj	2.221.400	1.272.412	2.213.884
Sundbyerne	2.036.504	1.694.292	2.531.876
	27.594.792	39.229.120	49.126.060

Det vil ses, at Handelen med faste Ejendomme navnlig er aftaget i Forstæderne, medens der f. Eks. i de indlemmede Distrikter tilsammentagne er en Tilvækst.

Vender vi os til det tvungne Salg af faste Ejendomme, udgjorde disses Værdi i 1901, 1902, 1903 og 1904 henholdsvis 1.630.790, 2.418.625, 6.072.570, 5.563.345 Kr. Tallene vedrører det gamle Kjøbenhavn. Den stærke Opgang

*) Herunder Amagerbro.

**) Heraf vedrører en væsentlig Del Overdragelsen af Ny Carlsberg.

i disse Ejendommes Salgsværdi i 1903 er i 1904 omtrent bevaret. Erfaringerne fra de to sidste Aar viser, at naar Lejemarkedet er ugunstigt for Ejerne af faste Ejendomme, er det frivillige Salg af disse kun lille, det tvungne Salg derimod betydeligt.

Virksomheden under Stadsarchitektembedet.

Foruden Architektarbejde ved de almindelige, aarlige Vedligeholdelser er der udført Projekteringer og Tegninger til følgende Arbejder:

1. En ny Sygeplejerskebolig paa Kommunehospitalet.
2. Indretning af en Brandvagt i Valby.
3. En ny Brandstation ved Frederikssundsvej.
4. En ny Badeanstalt ved Langebro.
5. Forslag til Bebyggelse af Karréer ved Langebro.
6. Forslag til Opførelse af en ny Dampskorsten m. m. paa Kommunehospitalet.

Af Arbejder, som i Aarets Løb er paabegyndte eller fuldførte, skal her nævnes:

Skolen ved Frederikssundsvej.
En ny Administrationsbygning samt et nyt Lighus paa Øresundshospitalet.
En Bygning for Sygeplejersker paa Kommunehospitalet.
En Brandstation paa Kløvermarksvej.

Det er overdraget Architekt O. V. R. Langballe at udarbejde Tegninger til og lede Arbejdet ved Opførelsen af en ny Skole i Østrigsgade og Architekt Emil Jørgensen at udarbejde Tegninger til samt lede Opførelsen af en ny Tvangs- og Arbejdsanstalt paa Amager.

Bygningskommissionen.

I Aaret 1904 er der ialt fuldført 494 Bygninger, deraf henholdsvis 54, 78 og 91 i de indlemmede Valby- og Brøndshøjdistrikter og Sundbyerne. Disse Bygninger fordeler sig efter deres Art saaledes:

	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Offentlige Bygninger	12	5
Hoteller	1	»
Bygninger udelukkende bestemte til Forretningsbrug	97	44
Bygninger med Beboelseslejligheder	384	174
	494	223

Antallet af de nye Bygninger med Beboelseslejligheder var altsaa ialt 384, hvoraf 54 i Valby, 55 i Brøndshøj og 65 i Sundbyerne. Efter Antallet af Lejligheder fordelte de sig saaledes:

	Antal Bygninger ialt		Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse).	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Med 1 Lejlighed	44	27	19	17
— 2 Lejligheder	57	41	47	36
— 3—4 —	55	51	48	45
— 5—9 —	41	18	23	12
— 10—19 —	88	15	58	9
— 20—50 —	94	22	78	13
— 50 Lejligheder og derover	5	»	4	»
	384	174	277	132

Oplysninger om Antallet af Beboelseslejligheder, fuldførte i Aarets Løb, aas af nedenstaaende Tabel:

Beboelseslejligheder med	Antal Lejligheder fuldførte i Aarets Løb			
	I nye Bygninger		Ved Omdannelse af gamle Bygninger	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken.....	64	11	9	1
1 — uden —	8	4	»	»
2 — med Pigekammer.	343	89	1	1
2 — uden — .	2078	366	10	10
3 — med — .	857	208	8	8
3 — uden — .	942	393	»	»
4 — med — .	233	25	»	»
4 — uden — .	8	7	4	4
5 — foruden Tyendev..	140	27	2	1
6 — — — .	58	5	»	»
7 — — — .	8	2	»	»
8 — og derover foruden Tyendeværelser..........	20	3	»	»
	4759	1140	34	25

Det samlede Antal nye Beboelseslejligheder i 1904 er for Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 3628, for Valby 278, for Brøndshøj 276 og for Sundbyerne 611 mod for Aaret 1903 henholdsvis 4186, 464, 154 og 518. Desuden indrettedes

i Aarets Løb 132 Forretningslokaler og 364 Butiker, deraf i Valby, Brøndshøj og Sundbyerne henholdsvis 0, 7 og 48 Forretningslokaler og 24, 30 og 34 Butiker. I Aaret 1903 indrettedes af Forretningslokaler og Butiker henholdsvis i Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 100 og 276, i Valby 5 og 33, i Brøndshøj 2 og 14 og i Sundbyerne 5 og 33.

Til Belysning af Byggevirksomheden ved Aarets Udgang skal anføres, at Antallet af anmeldte Bygninger med Beboelseslejligheder den 31. December var 400, deraf paabegyndte 229. Heraf faldt paa Valby henholdsvis 1 og 0, paa Brøndshøj 166 og 39 og paa Sundbyerne 54 og 28. Antallet af Lejligheder, der vilde blive indrettede i de ved Aarets Udgang under Opførelse værende Bygninger, var følgende:

Beboelseslejligheder med	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken	»	»
1 — uden —	»	»
2 — med Pigekammer	41	41
2 — uden —	1574	151
3 — med —	802	136
3 — uden —	573	117
4 — med —	182	9
4 — uden —	22	22
5 — foruden Tyendeværelser	114	2
6 — — —	56	1
7 — — —	12	1
8 — og derover foruden Tyendeværelser	2	»
	3378	480

Desuden 99 Forretningslokaler og 224 Butiker, hvoraf i de 3 indlemmede Distrikter henholdsvis 0 og 37. Ved Aarets Begyndelse var de tilsvarende Tal for hele Kjøbenhavn 3695 Beboelseslejligheder, 30 Forretningslokaler og 200 Butiker, hvoraf i de 3 indlemmede Distrikter henholdsvis 591, 15 og 44.

For Overtrædelse af Bygningslovens Bestemmelser er der i 1904 til Kriminal- og Politiretten henvist 63 Sager, af hvilke 40 Stkr. er afgjorte med Bøder til Kommunens Kasse, medens 9 Sager er afgjorte uden Bøde, 2 Sager er hævede og Bøden i 1 Sag afsonet. Ved Aarets Udgang henstod endnu som uafgjort 11 Sager.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Tidsskriftet Moderne Bauformen (Julius Hoffmanns Verlag, München) har med December-Heftet afsluttet sin 4de Aargang. Med Held har Redaktionen af dette Værk gennemført sit Program, thi kun det nyeste og mest moderne faar Plads

i de elegant udstyrede Hefter, — de lette Akvarelskitser veksler paa behagelig Maade med fotografiske Gengivelser af udførte Nybygninger, og med Interesse tvinges man til at følge med i de mange, mere eller mindre vellykkede Forsøg, som her findes paa at være original eller i hvert Fald at sætte sit personlige Præg paa Enkeltheder.

Teksten er ret kortfattet og omhandler som oftest en eller anden moderne Kunstner og hans Værker, hvoraf Heftet saa bringer Gengivelser. Billederne er udførte med en upaaklagelig Finhed og Skarphed.

FORSKELLIGT.

En Bibliotheksbygning paa Island. Der vil til Sommer blive paabegyndt Opførelsen af en Bibliotheksbygning i Reykjavik, som vil komme til at koste henved 200.000 Kroner. Bygningen, der tegnes af Architekt MAGDAHL-NIELSEN, skal opføres i Basaltsten, som brydes paa Stedet.

Et Monument for Theophilus Hansen. Den østrigske Regering har besluttet at rejse et Monument til Minde om Architekten THEOPHILUS HANSEN. Monumentet, der kommer til at bestaa af en Broncebuste paa en høj Porfyrsokkel, vil faa Plads imellem Søjlerne paa Hovedindgangen til Parlamentsbygningen i Wien, der jo som bekendt er Kunstnerens mest monumentale Arbejde. Billedhuggeren HUGO HAERDTL udfører Busten, som er over Legemsstørrelse.

Kristiania. Den 22. December blev der i Kristiania stiftet en Forening, hvis Navn er »Det gamle Kristiania«. Det er denne Forenings Formaal at samle Kort, Tegninger og Genstande af enhver Art, der bidrager til at belyse den gamle Bys og Omegns Topografi, Kulturhistorie og Udvikling op gennem Tiderne. Fremdeles vil man søge de gamle Bebyggelser opmaalt, aftegnet og fotograferet, udføre Modeller, som gengiver interessante, ogsaa forsvundne ældre Bebyggelser m. m. Man vil tillige virke for Bevarelsen og Restaurering af gamle Gaarde o. lgn. i Kristiania og Omegn; derimod vil man ikke befatte sig med Bevarelsen af Bygningsværker fra Middelalderen, da det nærmere henhører nnder Foreningen for Fortidsmindesmærker. Ved Udstilling af det erhvervede, ved Foredrag og illustreret Beretning skal Interessen for Sagen søges vækket.

I den nedsatte Arbejdskomite har Biskop BANG m. fl. Sæde, desuden Maleren EILIF PETERSEN og Architekt HARALD OLSEN. Architekt F. HOLLAND er Komiteens Sekretær. Den Opfordring, som i disse Dage er udsendt til at indmelde sig i Foreningen, er underskrevet af en stor Del kendte Normænd, vi skal saaledes nævne Malerne CHRISTIAN KROHG, VILHELM KROGH, FRITZ THAULOW og ERIK WERENSKIOLD samt Architekterne PAUL DUE, CHR. LINTHOE, TOROLF PRYTZ, H. I. SPARRE, Professor, Dr. YNGVAR NIELSEN, Professor I. E. SARS, Rigsarkivar THOMLE m. fl.

San Lorenzo i Florenz. Den af BRUNELLESCO byggede San Lorenzo Kirke vil formentlig nu faa sin Façade fuldført. Architekten CESARE BAZZANI har ved

en Konkurrence angaaende denne Façade for kort Tid siden vundet 1ste Præmie, men man er ikke tilbøjelig til at lade Façaden opføre efter dette Udkast. Brunellesco havde ikke efterladt sig nogen Plan til Façadens Udsmykning, og allerede Pave Leo X udskrev derfor i 1516 en Konkurrence, for at faa Bygningen fuldført. I denne Konkurrence deltog ikke mindre end 50 Kunstnere, blandt hvilke end ikke MICHELANGELO manglede, men det smukkeste af alle de indsendte Forslag var dog det, som var udarbejdet af GIULIANO DA SAN GALLO. Dette Projekt er det nu, som en meget betydelig Del af Florenz' Kunstnere og Historikere arbejder paa at faa gennemført, idet man søger at paavise, at det kommer Brunellescos Aand nærmest.

Parlamentet skal nu træffe Afgørelse i Sagen, men det synes, som om Stemningen virkelig er for San Gallos Udkast.

International Konkurrence. I Anledning af Simplon-Udstillingen 1906 i Milano har Komiteen for denne indbudt til Konkurrence angaaende Arbejderboliger Denne vil omfatte: 1) Huse eller Husgrupper for større Byer; 2) Huse eller Husgrupper for Byer af Mellemstørrelse; 3) Huse eller Husgrupper for Arbejderfamilier ved industrielle Anlæg, som ligger fjernt fra Byer. Der forlanges et Indskrivningsgebyr af 20 Lire, som skal erlægges til Udstillingskomiteen i Milano inden 15. Februar 1906; samme Sted erholdes de specielle Betingelser, Program m. m. vedrørende Konkurrencen.

FORENINGSMEDDELELSER.

I Løbet af Januar Maaned vil Professor HEIBERG paabegynde en Række Foredrag om *byzantinsk Kultur og Kunst.* Foredragene afholdes i Industriforeningens Foredragssal efter følgende Plan: 1) Hovedpunkterne af den politiske Historie. 2) Administration og sociale Forhold. 3) Hæren, Hoffet og Hovedstaden. 4) Kirken. 5) Handel og Industri. 6) Videnskab og Litteratur. 7) Architektur. 8) Anden Kunst.

Efter Overenskomst med Industriforeningen vil der blive stillet et Antal Adgangs-Billetter til Disposition for »Akademisk Architektforenings« Medlemmer. Disse Billetter vil fra den 8. Januar kunne afhentes i »Architektens« Kontor daglig Kl. 12—2.

»ARCHITEKTEN«S REDAKTION.

Med nærværende Nummer af »Architekten« fratræder ARNE-PETERSEN som Redaktør og EUGEN JØRGENSEN som Medlem af Redaktionsudvalget. Fra 1. Januar 1906 vil Tidsskriftet blive ledet af SØREN LEMCHE som Redaktør i Forening med et Redaktionsudvalg, bestaaende af KRISTOFFER VARMING som nyt Medlem og ALFRED THOMSEN.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❧ ❧

KJØBENHAVN
DEN 6. JANUAR 1906
8. AARGANG № 14

PROFESSORSKIFTET VED KUNSTAKADEMIET.

Med dette Aars Begyndelse har Kammerherre MELDAHL fratraadt sin Stilling som Professor i Architektur, og Architekt MARTIN NYROP har overtaget denne Post.

I 41 Aar — en i Akademiets Historie enestaaende lang Tid — har Kammerherre Meldahl røgtet dette Hverv, ved Siden deraf i 41 Aar været Formand for Skoleraadet, i 20 Aar Direktør for Akademiet og i 48 Aar Medlem af samme.

Hvad disse, for Størstedelen ulønnede, Stillinger har krævet af deres Mand

i Retning af energisk Arbejde og administrativ Kløgt, derom faar man et overvældende Indtryk ved at læse den af Akademisekretær P. Johansen forfattede Del af Kunstakademiets Historie (udk. 1904 i Anledning af 150-Aars-Festen).

Det ses bl. a. heraf, at da den unge Architekt Meldahl i en Alder af 37 Aar, efter særlig Opfordring af Marstrand og støttet af Skovgaard, Roed, Vermehren m. fl., var bleven Professor, var Architekturskolerne i en saare primitiv og utilfredsstillende Forfatning. Der var ingen fast Plan eller Sammenhæng i Undervisningen, en følelig Mangel paa Materiel, Værker, Afstøbninger m. m., og der blev ikke holdt Forelæsninger over Architektur. Resultaterne af det, der lærtes paa Skolerne, var da ogsaa i Almindelighed ringe, og det ser ud, som om Sølv- og Guldmedaljerne opnaaedes meget let og uden alvorligt eller dybere Studium.

Vi ser nu M. med Iver kaste sig over den Opgave at forbedre disse Forhold og kæmpe maalbevidst og energisk for Indførelsen af Reformer, tilsigtende at forbedre Undervisningen og skærpe Fordringerne til Eleverne. Af de Reformer, der Tid efter anden ser Lyset, skal nævnes: Forøgelse af Biblioteket og Grundlæggelse af særlige Bogsamlinger i Architektur- og Dekorationsskolerne, Ansættelse af Docenter i Forelæsningsfagene, Ordningen af de tekniske Discipliner og Udskillelsen fra Akademiet af Undervisningen heri, Oprettelse af Akvarelskolen, Forhøjelse af Rejsestipendierne, Udvidelser og Forbedringer af Skolelokalerne m. m. Paa M.s Initiativ oprettes i 1864 Skoleraadet, hvorved Ledelsen af Skolerne gik over fra den store og uensartede Plenarforsamling til selve Lærerkollegiet, hvad der naturligvis gav langt større Fasthed og Ro.

Under alt dette skriver M. ofte Avisartikler for at bringe Samtiden til at interessere sig for architektoniske Forhold. I 1860 føres der saaledes en ivrig Debat i »Fædrelandet« mellem M. og en Indsender P. om, hvorvidt Architekteleverne behøver at tage de tekniske Prøver, eller om Akademiet ikke bør give Slip paa denne Fordring som »ukunstnerisk«. M. holder stærkt paa det første og skriver i den Anledning: ». . . det har været Kunstens Ulykke, at den hidtil har faaet Lov til at sejle i sit eget Hav af Uvidenhed, og det er paa Tide, at der kommer et Quantum Fornuft og Kundskaber til, for at hjælpe den ud af den Havsnød, hvori den nu ofte stedes. . . .«

— — —

Naar der i vore Dage ogsaa høres Røster, der kræver Reformer ved Akademiundervisningen, da er dette sikkert berettiget, saavist som der aldrig maa siges: hertil og ikke videre. Udviklingen gaar sin Gang og alt menneskeligt ældes og trænger til Fornyelse.

Men vi maa ikke glemme, at den Form, Akademiet som Skole nu har, først er naaet ved mange Aars Slid og Kamp og repræsenterer et meget betydeligt Fremskridt fra det foregaaende. Til dette Fremskridt og denne Kamp er Kammerherre Meldahls Navn uadskilleligt knyttet, og derfor bør der ved denne Lejlighed lyde en oprigtig Tak til ham fra danske Architekter, for hvad han saaledes i Tidens Løb har udrettet for vor Stand.

EJENDOMMEN »ST. THOMAS«.

Bygningskomplekset, der er beliggende ved den lille Runddel i Frederiksberg Allé, har, som bekendt, sit Navn efter en Villa, som Apotheker Riise fra Vestindien i sin Tid ejede paa dette Sted. Ejendommens betydelige Grundareal havde kun en kort Façade mod Gaden, og en fordelagtig Bebyggelse deraf var derfor vanskelig, hvorfor ogsaa mange Liebhavere i Tidens Løb har maattet opgive deres Planer i saa Henseende.

Efter at der imidlertid var opnaaet Enighed med Ejerne af Nabogrundene om Anlæg af en ny Tværgade, »St. Thomas Allé«, mellem Frederiksberg Allé

EJENDOMMEN »ST. THOMAS«. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

og Gl. Kongevej, er den her angivne Plan for Bebyggelsen bleven gennemført under Sagfører VALDEMAR NIELSENS finansielle Ledelse.

Ejendommene er, som angivet, delt ved en Passage, der gennem en Kolonnade i Forbygningen har Forbindelse med Alleen, og som, idet den danner en Vinkel, udmunder i St. Thomas Allé. Passagen er belagt med Asfalt, men den ensformige Flade afbrydes ved grønne Anlæg, omgivet af Jærngittere, medens nogle af de gamle Træer, der fandtes paa Grunden, tillige er bevarede. Ved denne Passage har alle Bygningerne faaet direkte Forbindelse med Gaden, saaledes at ingen Del deraf har Karakter af Baghus.

Bygningerne indeholder Beboelseslejligheder, der varierer i Størrelser fra 3 til 9 Værelser, samt i Stueetagen nogle Butiker.

I Forbygningen mod Runddelen findes ved Siden af Kolonnaden, som angivet i Stueplanen, en større Kafé med tilhørende Selskabslokaler.

Bygningskomplekset mod Alleen ejes af Tømrermester FLIEDNER, som til Opførelsen foruden sit eget Arbejde har benyttet Murermester HØST, Aktieselsk. OSKAR KØHLER (Snedkerarbejdet), Blikkenslagermester RYGAARD og Malermester CHRISTIANSEN, samt til elektriske Anlæg Firmaet KEMP & LAURITZEN. Desuden har Aktieselsk. TITAN anlagt Støvsuger.

Den bageste Del af Komplekset, der særlig har faaet Navnet St. Croix, ejes af Murermester SJÖHOLM, der til Opførelsen foruden sit eget Arbejde har benyttet Tømrermester HENNING JØRGENSEN, Snedkermester JØRGEN CHRISTENSEN samt Malermester CHRISTIANSEN.

EJENDOMMEN »ST. THOMAS«. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

Tegningerne er udførte af Architekt PHILIP SMIDTH, der tillige har ledet Arbejdets Udførelse.

CHRISTIANSBORG 1905—06.

Hvor kan det være, at det er saa vanskeligt at komme til Klarhed over, hvorledes denne Sag skal ordnes? Ikke mindre end 77 hele Projekter foruden adskillige mer eller mindre gennemtænkte Planforslag foreligger allerede og end flere er paa Stabelen.

Slot og Rigsdag i *en* Bygning, Slot mod Ridebanen, Rigsdag mod Slotspladsen. Rigsdag i *en* Sidefløj — eller i en anden Sidefløj, Rigsdag i 2 Etager,

FREDERIKSBERG ALLE. LILLE RUNDDEL.

PASSAGE

ST THOMAS ALLE

EJENDOMMEN »ST. THOMAS.«

ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

Rigsdag i en lav Bygning og Slot i en høj eller omvendt. Slot paa den gamle Tomt og Rigsdag i en selvstændig Bygning, i Nærheden, eller paa et helt andet Sted. Rigsdag og Ministerier slaaet sammen, eller Slot, Hofmarskalat og Ministerier slaaet sammen, og Højesteret valsende rundt, saa med den ene, saa med den anden af disse Faktorer. Det er virkelig snart en ren Heksedans. Nogle mener, at det er den ulyksalige Ruin, som volder Vanskeligheden, andre, at det Hele indskrænker sig til et Pengespørgsmaal, atter andre, at det er et politisk Spørgsmaal.

Det sidste turde være det vigtigste — omend ikke det eneste. Ikke i den Forstand, at det er for eller imod det nuværende Ministerium — det vilde i al Fald være noget, som var Arkitekterne som saadanne uvedkommende — men saaledes, at det er Mangelen paa Stabilitet i Forfatningen, der gør det næsten umuligt at finde en Løsning, der med Sikkerhed kan siges at ville passe Nutiden og Fremtiden.

Hvor ligger Tyngdepunktet i vor Forfatning? At det ikke er hos den dømmende Myndighed, kan man nok blive enige om. Men saa de to andre Dele — af det, der burde være en Treenighed — den udøvende og den lovgivende Myndighed. Ingen nægter, at den udøvende Myndighed, Kongemagten, skal have et synligt Udtryk i den eller de Bygninger, som opføres. Her findes jo ogsaa en gammel Tradition. Vanskeligheden ligger i, at den lovgivende Myndighed er en forholdsvis ny Institution. Alt synes at bære hen imod, at Tyngdepunktet kommer til at ligge her. Derfor har man svært ved at tænke sig Rigsdagen skubbet hen i en Krog. Det vilde i og for sig ikke gøre noget, om Arbejdslokalerne laa i en Sidefløj eller en Bagbygning, naar blot Rigsdagen var repræsenteret i Hovedfløjen, men da baade Rigsdagens og Kongemagtens Lokaler bør ligge i Beletagen, synes dette at være en Umulighed, thi en saa inderlig Forbindelse mellem disse to Faktorer, at Repræsentationslokalerne kan være fælles — som mellem Overpræsidium, Magistrat og Borgerrepræsentation — eksisterer ikke.

Betegnende er det, at hverken Architektforeningen eller de sagkyndige Medlemmer i Kommissionen har udtalt, at Rigsdag og Kongeslot *skal* skilles, men de har udtalt, at man ikke bør slaa sig til Ro, før der er *forsøgt en Løsning* paa Grundlag af en Adskillelse. Det er et rammende Udtryk for den Famlen, der ganske naturligt maa være ved Afgørelsen af dette Spørgsmaal.

Det er at ønske, at, naar Spørgsmaalet forhaabentlig skal drøftes igen, man da vil gøre det grundigt, d. e. begynde med Begyndelsen: Spørgsmaalet om Udtrykket for Magtfordelingen. Kan man ikke komme til Enighed herom, d. v. s. om Betydningen af, at Rigsdagens Myndighed faar, eller ikke faar, et klart udtalt architektonisk Udtryk i Nybygningerne, saa maa Programmet for de nye Planers Affattelse være *saa frit som muligt*, baade m. H. t. Bygningernes og de forskellige Myndigheders Plads.

Jeg kunde tænke mig, at man begyndte forfra med en Konkurrence om Nybygninger for Regeringsmyndigheder og Repræsentation med Opgivelse af Størrelsen af de Lokaler, der forlangtes, og at der lagdes Vægt paa Planskitser — eventuelt kun forlangtes saadanne. Disse vilde kunne fremskaffes i Løbet af 2 Maaneder. Naar man da paa Basis af de indkomne Løsninger var kommet til et Resultat: De og de Myndigheder skulle ligge i en Bygning, de og de i

en anden, med bestemt Opgivelse af Pladsen for de forskellige Bygninger, vilde man kunne skrive et Program for den endelige Udarbejdelse.

Det vil vare et Aar, inden 1. Præmie kan falde. Dette Aar og de Penge, der vil medgaa til disse nye Forarbejder, vil være vel anvendte; kommer der maaske ikke noget fuldendt godt frem, kan Fremtiden i al Fald ikke bebrejde os noget.

Efter min Mening bør det ikke engang paa Forhaand fastslaas: Nybygningerne skal ligge paa Slotsholmen. Der er jo allerede dukket Planer op, som tyder paa ganske andre Løsninger. En Kollega har forelagt mig en Plan, paa hvilken Ministerier og Rigsdag var slaaet sammen, og Højesteret var henflyttet i Nærheden af de andre dømmende Institutioner. At vore Ministeriebygninger kan trænge til Fornyelse er vist i al Fald sikkert, og ved at frigøre de Arealer, de gamle Bygninger indtager, mener han at indvinde nok til at dække det meste af Udgifterne ved nye Lokaler til Ministerierne — naturligvis bør Kancellibygningen bevares.

Lad os endnu i denne Samling faa en Lovændring, som giver Alburum. Hverken politisk, finansielt eller architektonisk kan det forsvares at blive staaende ved det foreliggende Resultat.

LEUNING BORCH.

ARCHITEKTKONGRESSEN I LONDON 1906.

Under Protektorat af Hs. Maj. Kong Edvard d. VII afholdes i London fra d. 16. til d. 21. Juli 1906 den 7de internationale Architektkongres. Samtlige danske Architekter vil erholde særlig Indbydelse til at deltage i denne. Akademisk Architektforenings Bestyrelse har i sin Tid nedsat et Forretningsudvalg til at varetage danske Architekters Interesser vedrørende denne Kongres. Udvalgets Medlemmer ere Dhrr. Architekter MAGDAHL-NIELSEN, ALFR. THOMSEN og THORVALD JØRGENSEN, hvilken sidste tillige fungerer som Udvalgets Sekretær. Efter at Kongressens Ledere havde anmodet Architektforeningen om at vælge Æres-Vicepræsidenter for den danske Afdeling, har Foreningens Bestyrelse formaaet Dhrr. Hs. Exc. Udenrigsminister, Greve RABEN-LEVETZAU og Kammerherre F. MELDAHL til velvilligst at overtage ovennævnte Hverv. Udvalget har desuden søgt Statstilskud til at lette Adgangen for danske Architekter til at deltage i Kongressen, som sikkert vil blive baade interessant og lærerig. Følgende Diskussions-Emner ville blive satte under Debat:

1. Udførelsen af betydelige Byggearbejder for Stat og Kommune ved lønnede Embedsmænd.
2. Kunstnerret til architektoniske Arbejder og Ejendomsret til Tegninger.
3. Staal- og Jærnbeton-Konstruktioner:
   a) Almindelig Betragtning af Spørgsmaalet.
   b) Med særligt Henblik paa æstetiske og hygiejniske Hensyn ved meget høje Bygninger.
4. Publikums Opdragelse med Hensyn til Bygningskunst.

5. Architektens lovmæssige Adkomst.
6. Architekt og Haandværker. I hvilken Udstrækning bør Architekterne søge praktisk og teoretisk Uddannelse som Haandværkere?
7. Projektering og Udlægning af Gader og aabne Pladser i Byer.
8. Skal Arkitekten være højeste Myndighed overfor andre Kunstnere og Haandværkere under Opførelsen af en national eller offentlig Bygning?
9. Regeringens Ansvarlighed med Hensyn til Bevarelsen af nationale Mindesmærker.

Forretningsudvalget er taknemmelig for at modtage Afhandlinger om ovennævnte Spørgsmaal til Fremlæggelse paa Kongressen. Afhandlingerne kan affattes paa Engelsk, Fransk eller Tysk.

Hver Afhandling maa ledsages af et Resumé paa indtil 1000 Ord.

Afhandlinger og Resumé'er maa være Forretningsudvalget i Hænde *den 30. April* 1906.

Alle Meddelelser adresseres til Forretningsudvalgets Sekretær: 9 Conduit Street, London, W.

Det bemærkes, at de engelske Jærnbaneselskaber agte at nedsætte Billetpriserne for Kongressens Deltagere.

FORSKELLIGT.

Bygningsinspektoratet i Vejle. Under 29. December 1905 har Justitsministeriet i Henhold til den under 22. Oktober 1877 stadfæstede Vedtægt for Bygningsinspektøren i Vejle approberet det af Vejle Byraad foretagne Valg af cand. polyt., Bygningsinspektør KARSTEN PEDERSEN RUNGE til Bygningsinspektør i Vejle.

Udstillinger. I St. Petersborg vil der fra 3. April til 23. Maj 1906 blive afholdt en international Bygningsudstilling, der arrangeres af den stedlige Forening af Civilingeniører. Udstillingen vil efter Planen falde i 7 Grupper: 1) Bygningsmaterialer og deres Anvendelse; 2) Haandværks- og Fabriksfrembringelser indenfor Bygningsfaget; 3) Sundhedspleje; 4) Tekniske Brandsikkerhedsforanstaltninger; 5) Elektromekanik og dens Anvendelse i Bygningsfaget; 6) Indre og ydre Dekoration af Boliger og Bygninger; 7) Faglitteratur og Læremidler. Nærmere Oplysninger erholdes hos Udstillingens Komite i St. Petersborg, Serpuchowskaja 10.

— I Sommeren 1907 skal der i Mannheim afholdes en international Kunstudstilling for Maleri, Billedhuggerkunst samt Tegninger og dekorativ Kunst, Reproduktion m. m. Professor BILLING har udført et Projekt til en Udstillingsbygning, som vil koste 550.000 Mark. Ledelsen af selve Udstillingen er overtaget af Professor DILL i Karlsruhe.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 13. JANUAR 1906
8. AARGANG № 15

DRØSSELBJÆRGS TOSKIBEDE KIRKE.

AF ARCHITEKT C. M. SMIDT.

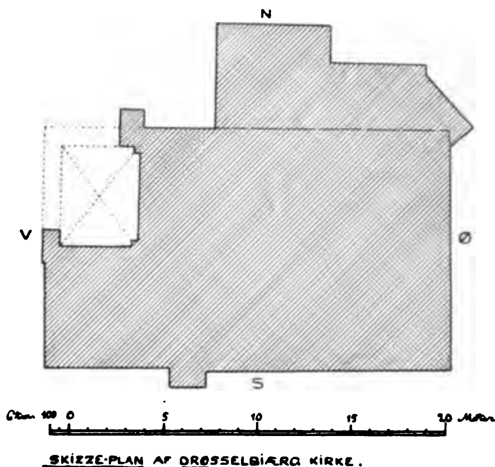
DRØSSELBJÆRG KIRKE EGETRÆSDØR FRA 1489. FOT. J. OLRIK.

I »Architekten« for 23. Decbr. 1905 skriver Hr. Museumsassistent, Dr. phil. MACKEPRANG om Borup Kirke, hvis Østgavl paa en fornøjelig Maade fortæller Kirkens Historie, medens Kirkens Indre drøveligt beretter om nyere Tiders Fantasiløshed og Vandalisme. Dr. M.'s Artikel giver mig Anledning til at gøre opmærksom paa Drøsselbjærg Kirke i Løve Herred*) (ca. $1^1/_2$ Mil N. V. for Slagelse), der paa en ejendommelig Maade skiller sig ud fra Borup Kirke og de med denne beslægtede toskibede Kirkebygninger.

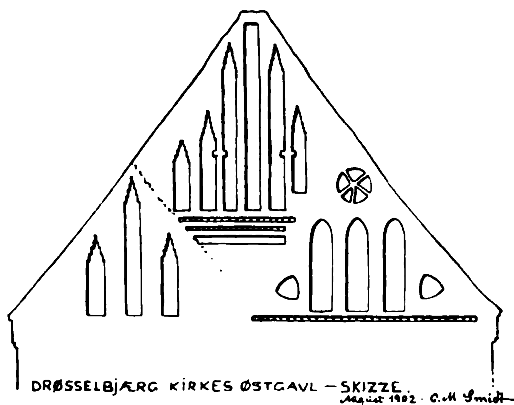
Drøsselbjærg Kirkes Bygningshistorie er — i Korthed — følgende. Den oprindelige Bygning af raa Kamp har mistet sit Kor, og Skibet er blevet forlænget i Øst med en Tilbygning af Munkesten. Denne forlængede Kirke er bleven overhvælvet med Krydshvælvinger, hvis Skjold- og Gjordbuer var spidsbuede. Senere er Kirken bleven forøget i Bredden ved Opførelsen af et søndre Skib,

*) Løve Herreds Kirker undersøgte jeg for Nationalmuseet sammen med Hr. Museumsassistent cand. mag. JØRGEN OLRIK i August 1902.

som straks har faaet Krydshvælvinger (uden Skjoldbuer i Syd og Øst). Næste Stadium er Nedbrydningen af Hvælvingerne i nordre Skib med Undtagelse af halvandet Fag i Vest, samt Nedbrydning af nordre Skibs Sydmur d. v. s. Skillemuren mellem de 2 Skibe og en ny Overhvælving af Nordskibet. Kirken fremtræder saaledes som et 2-skibet Rum med 2 Rækker Hvælvinger og 2 fritstaaende Piller i Rummets Midtakse, men baade inde i Kirken og over Hvælvingerne sés det tydeligt, at de 2 Hvælvingsrækker ikke er samtidige, at de Arkader eller Gjordbuer, der skiller Skibene, rettest maa betragtes som 2 Rækker, hinanden støttende, Skjoldbuer, og at de uregelmæssige Midtpiller er opførte i 2 Partier som 2 søndre og 2 nordre Halvpiller. At et Taarn — med Gavle i N. og S. — er opført ved Vestenden af søndre Skib, at nordre Skibs vestligste Hvælvingsfag er nedbrudt, medens dog Rester af Skjoldbuers og Ribbers Vægpiller er bevarede, og at et Vaabenhus og et Par Kapeller er føjede til Kirkens Nordside, har her mindre Betydning. Det, som giver denne Kirke en særlig Plads mellem de toskibede, er Østgavlens ejendommelige Komposition; det synes nemlig utvivlsomt, at denne Gavl i et kort Tidsrum har bestaaet af 2 Gavle, en nordre (den ældste) og en søndre, medens hvert af Skibene har haft sit selvstændige Tag. Det tykke Pudslag forhindrede en grundigere Undersøgelse, men Sporene vare, som det sés paa Skitsen, meget tydelige. Den upraktiske Form af Kirkens Tag har snart givet Anledning til en ny Forandring, idet de 2 parallele Tage er blevne erstattede af ét og de 2 Gavle sammenbyggede i én. Dog kan det bemærkes, at Vestenden af nordre Skib, det halve Hvælvingsfag, som staar tilbage fra dette Skibs første Overhvælving, endnu for en Snes Aar siden havde sit særlige Tagværk og en særlig Gavl.

SKIZZE-PLAN AF DRØSSELBJÆRG KIRKE.

DRØSSELBJÆRG KIRKES ØSTGAVL — SKIZZE. August 1902 · C. M. Smidt

Det vilde være sørgeligt, om Nogen af Sans for architektonisk »*Enhed*« og »*Helhed*« forgreb sig paa Østgavlen for at »*bringe Harmoni i dens forkludrede Architektur*« eller søgte at regulere Kirkens Indre til Fordel for regelmæssige Buer og Piller. Bygningen fortæller sin Udviklingshistorie i et Sprog, som ikke

er regelret, men til Gengæld meget personligt; og denne Personlighed bør respekteres.

Skønt der i Kirken hænger nogle slemme Krostuelamper, og nogle af Stolestaderne nærmest ligner gammeldags Bonde-Kaner, er der dog meget godt af gammelt Inventar. Altertavle, Alterstager, Alterbordsforside, Prædikestol, Lysekrone og Stolestader fra 16de og 17de Aarhundrede, desuden romansk Døbefont af Kalksten, Krucifix og et Alterskab med en Andreasfigur frå den seneste Middelalder, og endelig staar en ubenyttet Egetræsdør med Aarstallet 1489 i Kirken. Den synes tidligere at have haft sin Plads i Vaabenhusets nu tilmurede Døraabning. Ogsaa den er for god til at forsvinde.

Endnu et Træk fremhæver Drøsselbjærg mellem de sjællandske Kirker: Den bevarede, nu tilmurede, Norddør fra Kirkens ældste Tid har Tympanon, desværre stærkt overkalket, men et Relief-Kors kan dog sės under Pudslaget.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Ved Christiansborgs Genopførelse delvis og væsentligt til andet Brug end oprindeligt, bør man nøje fastholde Anlægets architektoniske Grundide, som er:

1) *Den fuldkomne Symmetri om en Akse fra Marmorbroen til Slotspladsen.*

2) *Hovedfløjens Beliggenhed mellem de to Gaarde: Ridebanen og Slotsgaarden.*

Ethvert Forsøg paa at tilvejebringe en ny Akse vinkelret paa den angivne Hovedakse og gennem Kavalergaarden og Prins Jørgens Gaard *maa nødvendigvis bringe Forvirring i Anlæget.* Har man først begyndt at inddele Slottet om denne Akse, kan man vedblive at forskyde de vilkaarlige Skillelinier mellem forskellige Institutioner fra Vindu til Vindu, til man er naaet Kvartcirklen rundt og er endt med at foreslaa den gamle Hovedakse som Delelinie.

Saalænge Christiansborg alene var Kongeslot, lod det sig gøre at lægge Hovedfløjen mod Slotspladsen og dog beholde Forbindelse med Ridebanen gennem Kolonnaden, saaledes som Forholdet var i det sidste Christiansborg, men saa snart *ny Institutioner skal indbygges i Slottet, gaar det ikke an at anbringe disse, saa de skiller Kongefløjen fra Ridebanen.*

Fastholder man derimod Anlægets Grundide med Hovedfløjen til Kongefløj der, hvor nu Kolonnaden ligger, og bemærker man, at Folkerepræsentationens Tvedeling i Folketing og Landsting naturligt indbyder til at anbringe disse hver i sin Sidefløj, og, idet Landstinget kræver mindre Plads end Folketinget, tager en Del af Landstingets Fløj til Højesteret, har man en fuldstændig symmetrisk Massefordeling, og enhver Institution vil faa sin naturlige og let kendelige Plads i Anlæget og i Façaden.

Den nuværende Façade mod Slotspladsen burde aldrig være gjort til Slottets Hovedfaçade. Slotspladsen er for lille til at bære denne Kolos, især da den den største Del af Dagen henligger mørk og skummel.

Den naturlige Trang til at skaffe Lys i Slotsgaarden burde være sket Fyldest ved at aabne Gaarden mod Slotspladsen. Det er dette, der nu kan naas, ved at

Fløjen mod Slotspladsen nedbrydes til Mezzaninen. Enhver Tale om, at man herved forsynder sig mod det historiske i Anlæget, beror paa Ukendskab. Forsyndelsen skete, dengang Hovedfløjen mellem Ydergaarden og Borggaarden nedbrødes.

Man opnaar at skabe ypperlige Lysforhold i Gaarden, og Hovedfaçaden rykker saa langt tilbage, at den faar den Afstand, Størrelsen kræver; den kommer til at ligge fornemt tilbagetrukket i Slotsgaarden, og idet een af Sidefløjene i klart Vejr altid vil være solbelyst, vil der skabes den Fortoning af Hovedfløjens Masser, som det gamle Christiansborg i saa høj Grad savner. Til Sammenligning kan fremhæves det ganske tilsvarende Anlæg i Prinsens Palæ og delvis Schimmelmanns.

Alle Myndigheder vil faa den samme Hovedindgang fra Slotspladsen gennem det store Porttaarn »Danmarks Taarnet«, der paa en lignende Maade skal være Enhedsmærket for hele Landets Styrelse, som Raadhustaarnet er det for Stadens. Taarnets frie Beliggenhed viser dets solide Grundfæstelse, modsat den ellers almindelige Anbringelse i den lukkede Slotsgaard, hvorfra man kun kan se det ragende op over Tagryggen og aldrig ret formaar at stedfæste det. (Sammenlign iøvrigt Beliggenheden med Porttaarnet paa Frederiksborg).

Riddersalen kommer lige for Hovedindgangen til Slotsgaarden. En Balkon bør anbringes med Udgang fra Salen, saa at Kongen herfra kan modtage Folkets Hyldest. De to Tingsale ligge fremtrædende og med ypperlige Belysningsforhold i Gavlen mod Slotspladsen, (dog er der intet til Hinder for at anbringe dem lige overfor hinanden midt i Slotsgaardens Sidefløje, paa lignende Maade som Riddersalen ligger midt i Hovedfløjen. Det er muligt, at man herved kunde opnaa en endnu kraftigere Enhedsvirkning og bedre Forbindelser mellem de to Ting).

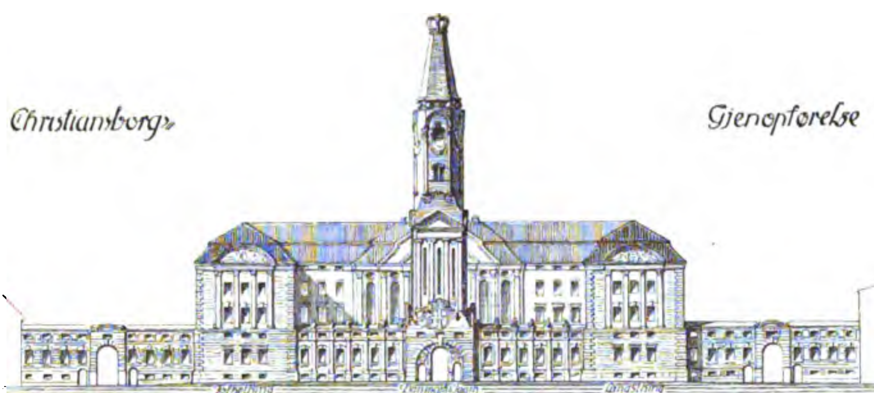
I den lave Forbygnings Hovedfaçade indrettes Fælleslokaler for Rigsdagens Medlemmer og Rigsdagens Bureau. Mezzaninetagen tjener til Forbindelse mellem de to Ting.

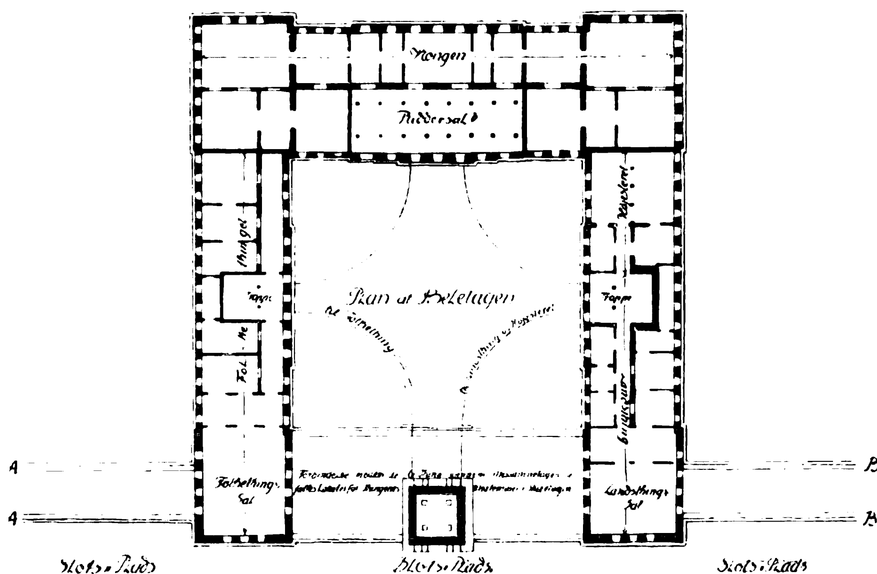
Hovedporten mod Slotsgaarden holdes altid aaben. I de lave Forbindelsesbygninger til Ministerium og Slotskirken indrettes særskilte Passager for Fodgængere ved Siden af Kørselsporten. Hvis Færdselen kræver det, vil disse tre Portaabninger kunne samles til een af over 20 Alens Bredde.

I Virkeligheden vil den hele Ordning paa den naturligste Maade løse alle Vanskeligheder. En nærmere Bearbejdelse af Planerne, hvortil der ikke har været Tid, vil vise det. Det nærværende viser kun Hovedordningen. Man har sagt mig, at denne tildels stemmer med den af Martin Borch under Konkurrencen i 1887 foreslaaede Ordning.

Da mit Forslag imidlertid er undfanget uden Kendskab til Borchs og paa væsentlige Punkter afviger fra hans, har jeg ment, det kunde have Interesse for sig. Det taler til Gunst for Løsningens Klarhed, at to Architekter uafhængig af hinanden finder en lignende Hovedordning.

I Programmet for Konkurrencen af 1904 er forlangt, *at Kongens Repræsentationslokaler skal ligge i Slottets Hovedfløj med Udsigt til den foranværende Slotsplads.* Hvis jeg paa et tidligere Tidspunkt havde indset, at *dette Krav ved nærværende Ordning sker Fyldest*, vilde mit Forslag rimeligvis være fremkommet i sidste

PROJEKT TIL CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE. ARCHITEKT P. V. J. KLINT.

Konkurrence. Allerede inden denne udskreves, var Massefordelingen mig nemlig klar.

Min Hensigt med Fremkomsten af nærværende Forslag vil delvis være naaet, om jeg derigennem kunde gøre det indlysende for Myndighederne, at Sagen med Udgangen af sidste Konkurrence ikke er modnet til Afgørelse.

Frederiksberg d. 8. Jan. 1906.

P. V. J. KLINT.

NIKOLAJ KIRKEPLADS.

Saa faldt da Tæppet for dette spændende Skuespil, der truede med at blive en Tragedie, men heldigvis endte som Lystspil, skønt Hovedpersonerne — i Stedet for at »faa hinanden« — tvertimod fik en temmelig ublid Medfart.

Forslaget om Salget af en Del af Nikolaj Kirkeplads til Staten vakte en Storm af Uvilje hos Københavns Borgere. Mand og Mand imellem drøftedes Forslaget, og det var ikke lutter Lovord, der faldt af til vor velvise Magistrat. Kunstakademiet mødte frem med en Protestskrivelse, Stadsarchitekten udtalte sig ligeledes kraftigt imod Salget, og endelig holdt »Københavns Grundejerforening et vellykket Møde, ved hvilket Overretssagfører Hvass holdt et instruktivt og velformet Indledningsforedrag om Nikolaj Kirkes og den omliggende Bydels Historie, hvilket af den talrige Forsamling — hvori saas mange særligt indbudte Repræsentanter for alle Samfundsklasser — paahørtes med den største Interesse. Og da Foredragsholderen sluttede med at tage bestemt Afstand fra Salget, lød der kraftigt og demonstrativt Bifald. I den paafølgende Diskussion udtalte alle Talere sig i samme Retning.

Til Trods for, at der saaledes fra mange Hold syntes at være stærk Stemning imod Forslaget, imødesaa man dog med stor Spænding Borgerrepræsentantmødet d. 8. ds., idet man jo paa Forhaand maatte nære nogen Ængstelse for, at Afstemningen kunde komme til at gaa efter politiske Linier. Men heldigvis er Kjøbenhavns Borgere nu engang i Besiddelse af en god Slump sund Fornuft, og den brød i dette Tilfælde frem med en saadan Styrke, at den formaaede at sprænge selve det socialradikale Sammenhold. De fleste Talere, hvoriblandt Architekt Eugen Jørgensen, kæmpede tappert imod Magistratens Forslag, og skønt Borgmester Marstrand betegnede Oppositionen mod Salget som »Postyr«, blev Forslaget nedsablet med 31 Stemmer mod 8 — unægtelig et knusende Nederlag for Magistraten!

Naar vi nu glæder os over, at det er lykkedes at bevare Nikolaj Plads ubebygget, saa kan vi tillige glæde os over, at dette gode Resultat skyldes dels Borgernes Følelse af den Betydning, som historiske Minder har for et oplyst, selvstændigt og frit Folks Udvikling, dels deres afgjorte Ulyst til at se Antallet af vore offentlige Pladser indskrænket mere end højst nødvendigt. — Det er et Resultat, der varsler godt for Fremtiden!

KUNSTAKADEMIET OG FINSEN-MONUMENTET.

Kunstakademiet har under 6te d. M. tilsendt Komitéen for Finsen-Mindesmærket følgende Skrivelse:

»Dansk Billedhugger-Samfund« har henvendt sig til Kunstakademiet i Anledning af Striden om Finsens Monument, og med Beklagelse af den Vending, Sagen har faaet, skal Akademiet tillade sig at henstille til den ærede Komité at tage Spørgsmaalet under fornyet Overvejelse.

Det er jo som oftest vanskeligt at faa samlet en Sum, der er tilstrækkelig til et nogenlunde passende Monument, men i dette Tilfælde, hvor Komitéen raader over ret betydelige Midler, vilde der være Mulighed for at faa et Monument, der vilde være et »værdigt Minde om den store Forsker, Læge og Menneskeven«, og som kunde afgive et Vidnesbyrd om Samtidens dybe Taknemmelighed overfor ham og Forstaaelse til at udtrykke denne.

Akademiet tillader sig derfor at henstille til den ærede Komité, at den opfordrer Kunstnerne til at indsende Skitser til Monumentet, uden at fastsætte nogen Sum, som Udførelsen skulde indskrænkes til. Der vilde derved gives Komitéen Lejlighed til at gøre sit Valg; det kunde tænkes, at der ikke kom noget, der vandt Bifald, men maaske vilde der findes et skønt Forslag, der kunde udføres uden at anvende meget store Midler, eller et, som var i den Grad tiltalende, at det vilde overvinde Komitéens Betænkelighed med Hensyn til Pengespørgsmaalet.

Det vil dog være en Selvfølge, at der udsættes Præmier for Skitserne«.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra *Ludvig Schüth's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Redaktionen til Anmeldelse:

SIGURD GULBRANSEN: »*Billige Hjem*« (Olaf Norli's Forlag, Kristiania). En lille, beskedent udstyret Bog med Tegninger og Beskrivelser af ialt 24 Smaahuse, beregnede til Boliger for Arbejdere og Smaaborgere. Der findes derimellem enkelte kønne og velformede Huse, og for Architekter, der faar det Hverv at bygge Arbejderboliger, vil der kunne findes et og andet nyttigt Motiv.

»*The magazine of fine arts*«. 1 Binds 1 Hefte (London). I nydelig Udstyrelse og til en mærkværdig billig Pris, fremtræder her et nyt engelsk Tidsskrift, omhandlende gammel Kunst og Kunstindustri. Der findes bl. a. en interessant Afhandling om peruvianske Lervarer med Afbildninger, der vil overraske alle, som ikke tidligere har studeret den fjerne og mærkelige Kultur fra Inka'ernes Land. Iøvrigt indeholder Heftet Artikler om Joerdans, Donatello, Gainsborough o. fl. med mange Billeder.

Kunstnerkredsen i Gøteborg har fornylig udgivet et meget smukt, illustreret Aarsskrift — »*Maneten*« — i den Hensigt, gennem Salget af dette at skaffe et Grundfond tilveje til Opførelsen af et fremtidigt Kunstnerhjem. Bogen indeholder talrige gode Bidrag i Digt og Prosa; disse synes væsentligt at være ydet af Kunstnerkredsens egne Medlemmer. Saaledes bidrager Architekt YNGVE RASMUSSEN med nogle Betragtninger over »Helhedsvirkning og Individualitet i Architekturen«, og gør Rede for den Kendsgærning, at man altid naar et utilfreds-

stillende Resultat ved, som man i de seneste Aar mange Steder er kommen ind paa, at lade Planen til en Bygning udarbejde af en, Facaderne af en anden, og den indre Dekoration af en tredie Architekt.

Endvidere giver B. LINDHOLM et Bidrag til Forstaaelse af Kunstnerstridighederne i Sverrig og Architekt SIGFRID ERICSON skriver om »Stugor«, Gaarde og Villaer, idet han fordømmer den plebejiske Villatype som ødelæggende for den gode Smag i Architekturen. Særdeles nydeligt er et lille Digt af IDA TØRNSTRØM, »Konstnärn«, i hvilket Forfatterinden i korte, knappe Sætninger giver Kunstnerens Skaberglæde et smukt og rammende Udtryk. Bogen vil være en Pryd i enhver Bogsamling.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet har vedtaget at lade en Buste af Kammerherre MELDAHL opstille paa Charlottenborg »til Minde om og som Anerkendelse af de betydelige Fortjenester, han har indlagt sig af Akademiet gennem sin mangeaarige Lærervirksomhed«.

Konkurrence. Svenske Architekter indbydes i denne Tid til at deltage i en Konkurrence om Tegninger til en ny Kirke i Stockholm samt til et ved denne liggende Forsamlingshus paa en Grund i Kvarteret »Domherren«. For Kirken er 1ste Præmie 3000 Kr., 2den og 3die Præmie henholdsvis 1500 og 1000 Kr. For Forsamlingsbygningen er 1ste Præmie 1000 Kr., 2den og 3die Præmie henholdsvis 750 og 500 Kroner. Projekterne skal være indleverede senest den 10. April 1906.

Kongres for protestantisk Kirkebygning. I Aaret 1896 fandt en saadan Kongres Sted i Berlin paa Foranledning af den berlinske Architektforening. Denne Kongres blev af saa stor Betydning for den tyske Kirkebygning, at man besluttede at lade den efterfølge af andre. Det er nu Tanken, at man under den Kunst- og Kunstindustriudstilling, der skal afholdes i Dresden 1906, tillige vil foranstalte en Kongres i ovennævnte Øjemed.

Det paatænkes at rejse et Mindesmærke for den forhenværende Transvaal Republiks berømte Præsident Paul Krüger. Monumentet, som agtes opstillet paa Præsidentens Grav i Sydafrika, er bestilt hos en ung Billedhugger ALBERT COMER fra Saargemund og bliver en Marmorbuste i dobbelt naturlig Størrelse, forestillende den afdøde Præsident i den af ham kun meget sjældent baarne Statsmandsklædning.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 20. JANUAR 1906
8. AARGANG № 16

LØVENBORG.

AF CHR. AXEL JENSEN.

For et Par Aar siden opdagedes paa Løvenborg Godsarkiv en Rulle Bygningstegninger, der hidtil har været ganske upaaagtede. De vigtigste af dem blev fremlagte ved Oldskriftsselskabets Besøg paa Løvenborg 1903 og publiceres nu for første Gang.

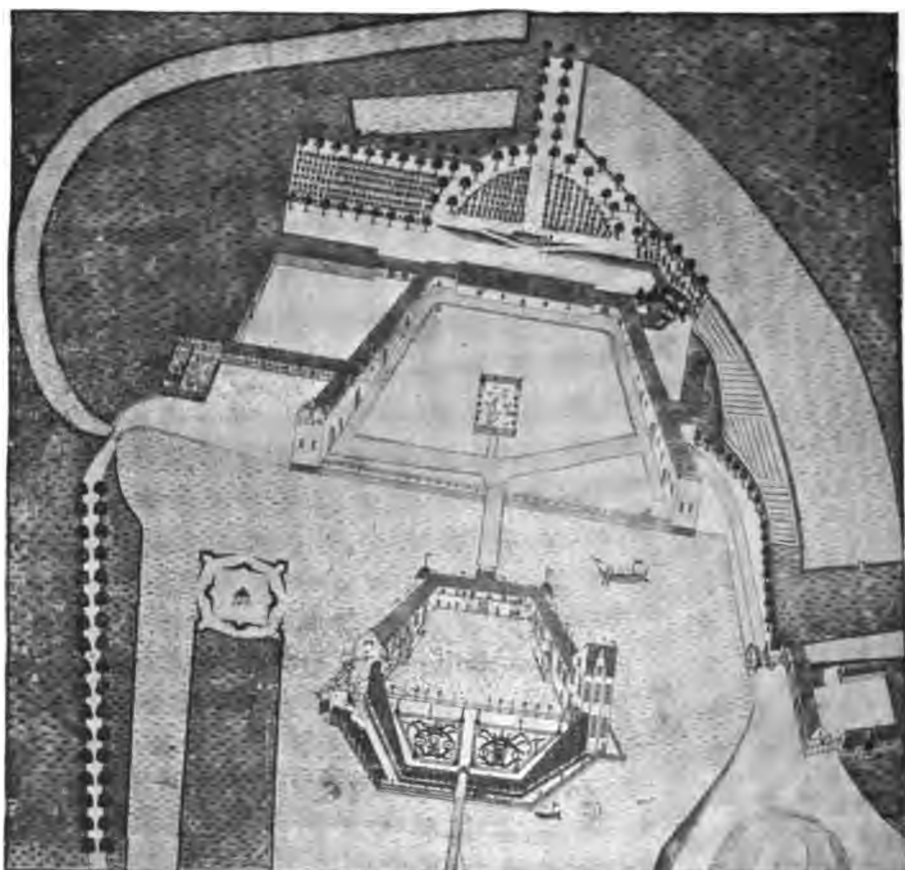
Et af Bladene viser et naivt Fugleperspektiv af Gaarden. Øverst ligger den store Ladegaard vesten for Graven, nederst selve Hovedbygningen; man ser ind i Borggaarden mod Indersiden af den vestlige Fløj, Portfløjen, der i Virkeligheden er lavere end de to Sidelænger mod Nord og Syd. Man skimter Toppene af deres svungne Gavle og Spirene af de to lavstammede Hjørnetaarne, og man faar et Indtryk af det uregelmæssige Anlæg mod Øst, hvor Nordfløjen ender med

LØVENBORG,
SET FRA NORDØST.

FOTOGRAFI AF KR. HUDE.

en betydeligt højere Bygning, der har Gavle i Nord og Syd, mens Sydfløjen ganske mangler en lignende Afslutning. Tegneren har ikke været nogen Mester i Perspektivens ædle Kunst, men det er heller næppe Bygningerne, der har interesseret ham. Den sirlige Omhu, han har skænket det lille Haveanlæg paa Gaardøen, dets Vaser, Statuer, Lindehække og Blomsterbede, viser, at han efter al Sandsynlighed har været »Havearchitekt«, og de kronede Navne i Rabatterne lærer os, at han har arbejdet for Severin Løvenskjold, der oprettede Stamhuset Løven-

LØVENBORG,
SET FRA ØST.

FUGLEPERSPEKTIV
FRA 18DE AARH.

borg og 1773 fik det ophøjet til Baroni, og som plantede de pragtfulde Alléer og den store Park.

Ogsaa de andre Tegninger stammer fra Severin Løvenskjolds Tid. Men for at forstaa dem er det nødvendigt at undersøge Gaardens Bygninger lidt nøjere.

Dengang Pontoppidan i anden Tome af »Danske Atlas« skildrede Løvenborg — eller Birkholm, som Gaarden dengang endnu hed —, skrev han kort og godt, at »den nærværende Bygning, siret med 2 Taarne, er opført af Malte Juel og Fru Anne Ramel, hvilke ogsaa har bygget den grundmurede Ladegaard«. Senere Forfattere har udvidet og »forbedret« denne Beskrivelse; i Richard og

Sechers Herregaardsværk, som iøvrigt indeholder flere rigtige Iagttagelser, søges det paavist, at Løvenborg er opstaaet til forskellige Tider, og de uheldigste af Forbedringerne genfindes i sidste Udgave af Trap, hvor der siges, at Bygningens ældste Dele er over 300 Aar gamle. Hvad der har fremkaldt disse Hypoteser,

LØVENBORG. PROJEKT AF JARDIN 1771.

er sikkert Hovedbygningens ejendommelige Grundplan. Men gamle Pontoppidan har Ret. Noget afgørende Bevis er det vel ikke, at Juel'ernes og Ramel'ernes Vaaben endnu ses paa Frisen over Barokportalen, som i Tidens Løb har mistet den Frontespice, der ses paa Kobberstikket i Danske Atlas (VI, 196); men selve Murene giver tilstrækkelig Besked om deres Alder. Hvor de gamle, flade Vinduesbuer ikke er helt ødelagte, viser de sig alle murede paa samme Maade, og Murværket er overalt Krydsskifte af røde Sten, hvis Størrelse varierer i alle Byg-

ningspartier, Længden fra 24 til 26 Ctm., Bredden fra 11 til 12 Ctm. og Tykkelsen fra 7 til 8. Ganske tilsvarende Murværk findes i Ladebygningerne vesten for Hovedbygningens Grav, og om dem ved man nøje Besked; thi paa en af deres Gavle ses endnu en Samling Murankre, der danner Malte Juels og Anne Ramels Navnetræk og Aarstallet 1634. Hovedhusene og Avlsbygningerne er saaledes samtidige, og til yderligere Bekræftelse herpaa kan nævnes, at de ornamentale Jernankre begge Steder er smedede efter samme Model, som en Halvlilje.*)

Den Form, som den ivrige Bygherre Malte Juel har givet sin sjællandske Gaard, er meget betegnende for hans Tid. Over den brede Borggrav kommer man ind til Porten ad en muret Bro; tidligere har der, som det nysnævnte Kobberstik viser, i Stedet for den inderste Brobue været en Vindebro, og Portfaçaden flankeres af Hjørnetaarnene. Men disse Forsvarsled har ikke, som paa mange andre Gaarde, virkelig fortifikatorisk Betydning. Graven synes blot anlagt

LØVENBORG. GAARDSIDEN. PROJEKT AF JARDIN 1771.

for at understrege Standsgrænsen mellem den ærlige og velbyrdige Herremand og de ufri Bønder, og Hjørnetaarnene kan ikke spækkes med Bøssepiber, men synes blot skabte til at spejle sig i Gravens Vand. Man har fulgt Traditionen, fordi den bød Bygherre og Architekt Midler til at skabe en baade værdig og malerisk Helhed.

Denne karakteristiske Udnyttelse af traditionelle Bygningsled har Løvenborg ikke blot tilfælles med mange andre, samtidige Herregaarde, men ogsaa med Kristian IV's Slotte. Og i Virkeligheden kan der næppe være Tvivl om, at Frederiksborg har været det store Forbilled for Birkholm. Gaardens Særheder forstaas, naar man tænker sig, at det har været den oprindelige Plan at efterligne Kongens Slot. Portfløjen har da fra først af kun skullet have een Etage, og man har paatænkt mod Øst at rejse en Hovedfløj. Men har man næret disse Planer, er de opgivet paa Halvvejen; man har kun opført en lille Stump af den østlige Længe, og i Stedet har man forhøjet Portfløjen ved over Stueetagens Hvælvinger

*) De bisarre Taarnhætter, foroven tækkede med Bly, forneden med Tagspaan, synes at være oprindelige.

at bygge et lavt Stokværk. Vestfaçadens ejendommelige Vinduesfordeling og det kraftige Gesimsled under de øvre Vinduer sammen med de Omstændigheder, at Sidefløjenes Gesims fortsætter sig ind bag Portfløjen, og at der synes at være brugt ganske samme Slags Sten i Vestlængens øvre Del som i de andre Mure, peger bestemt paa meget tidlige Ændringer i den angivne Retning. Vanskeligere er det at eftervise de oprindelige Forhold mod Øst. En Bygning fra 1853 for Enden af Sydlængen og en fuldstændig Skalmuring af det nordøstlige, høje Hus' Gaardside (foretaget 1896) har udvisket de oprindelige Spor*). Men en Slags Stadfæstelse faar Antagelsen ved, at det senere har været projekteret at bygge en Hovedfløj paa dette Sted.

De elleve Tegninger, som lærer os denne Plan at kende, er udførte af ingen ringere end Jardin**). En Grundplan, dateret 1770, viser Løvenborgs Hovedbygning før de projekterede Ombygninger, to andre Grundplaner, begge signerede »le 23. Mars 1791. Jardin«, viser to forskellige Projekter. Begge bevarer Sidefløjene og Hjørnetaarnene, og begge fjærner alle Karnapperne. Det mindre og

LØVENBORG. HAVESIDEN. PROJEKT AF JARDIN 1771.

billigere Forslag lader Portfløjen uforandret og gaar iøvrigt kun ud paa at opføre en enetages Bygning for Østenden af Sydfløjen, med samme Taghøjde og i samme Stil som Sidefløjenes Gaardsider, der allerede dengang havde mistet deres oprindelige Præg, idet Vinduesfatninger, Trapper og Portaler var moderniserede i Begyndelsen af 18de Aarhundrede. Det større gaar mere radikalt tilværks, vil nedrive hele Portfløjen og opbygge en anselig Hovedfløj, hvis Stueetage er delt i »Vestibule«, »Sallon«, til højre »Piece de compagnie«, »Galerie«, »Salle à Manger« og »Salle des Buffets«, til venstre »Chambre à Lit«, »Cabinet«, »Garderobe«, »grand Escalier« og endeligt i det gamle men fuldstændigt moderniserede nordøstlige Hus »Salle de Billard«, mens første Etage, der har en gennemløbende Korridor, optages af en tilsvarende, men noget kortere Salon og en Suite Værelser, hver med tilhørende Cabinet og Garderobe. I øvrigt overflødiggør Billederne

*) Ældre Billeder og Fotografier synes at vise, at de to omdannede Gavle ikke har haft svungne Yderlinjer.

**) En tolvte Tegning, et Snit af en Festsal i Louis-seize-Stil, hører ikke sammen med den øvrige Række og er næppe gjort af Jardin.

en nøjere Beskrivelse; enhver, der er fortrolig med Jardins udførte Slotsbygninger, Marienlyst, Bernstorf og det gule Palæ, vil hurtigt genkende hans Manér baade i Helheden og i mange Enkeltheder.

Noget væsentligt nyt føjer Løvenborg-Projekterne ikke til vort Billed af Jardins Kunstnerpersonlighed. Men de er gode Prøver paa hans noble Kunst, og en særlig Interesse faar de dertil ved deres Datering. Kun to Dage efter, at han havde fuldført Grundplanerne, deltog han for sidste Gang i Akademiets Møder og anbefalede Harsdorff som sin Eftermand, og allerede samme Sommer forlod han Danmark for stedse.

Det er ikke lykkedes i Godsarkivet at finde nogensomhelst Tekst til Tegningerne eller noget Spor af en Brevveksling mellem Bygherre og Architekt; men Jardins Bortrejse er tilstrækkelig til at forklare, at ingen af Planerne er virkeliggjorte. Den første Baron Løvenskjold kom ikke til at knytte sit Navn til noget større Bygningsværk her paa Gaarden. Men han ofrede meget paa dens indre Udstyr; han indrettede et Bibliotek i det ene af Taarnrummene og smykkede det andet med Stukdekorationer i Rokokostil; han omdannede de fleste Værelser og forsynede dem med Vindovne fra sit norske Jernværk Holden, saaledes at der endnu paa Gaarden findes en enestaaende Samling af norske Rokokoovne. Og endelig skabte han, som allerede nævnt, den berømte Park, der nu danner den skønneste Ramme om Gaarden.

CARL SELIGMAN.

CARL SELIGMAN er død. Akademi-Kammerater fra Begyndelsen af 80-erne vil erindre ham. Han opnaaede ikke den eftertragtede Stjerne i Vejviseren, men han er derfor ikke glemt af de gamle Venner, blandt hvilke han, til Trods for sit udpræget melankolske Temperament, alligevel ved sit Vid og Lune og ved sin klare Forstand altid virkede oplivende. Han fandt sig ikke tilrette herhjemme; han var meget vel vidende om, at der ingen Varme var at finde i det gensidige Forhold mellem ham og Architekturen. Han søgte til Udlandet og opholdt sig en Aarrække i Sydamerika, brød derpaa op for at besøge Danmark, tog igen over Atlanterhavet, men denne Gang var det Nordamerika, han søgte. Han opholdt sig nu i New-York, indtil han ved Midsommer iaar aflagde det sidste Besøg i Fædrelandet. Ingeniørarbejdet, hvorved han i de senere Aar havde været beskæftiget, tiltalte ham lige saa lidt som Architekturen, — det passede dog bedre for hans særlige Evner. Hans Hustru, der ledsagede ham, da han kom hertil i Sommer, fulgte ham tilbage paa den Rejse til Amerika, som skulde blive hans sidste; han døde nemlig paa Atlanterhavet, et Par Dages Rejse fra New-York.

Hustruen er nu vendt tilbage, medbringende sin afdøde Mands Lig. Han begraves Lørdag den 20. paa Vejle Kirkegaard. Hans gamle Venner vil mindes den brave Kammerat og Ven, som nu er ude over alle Skuffelserne.

ANTON ROSEN.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

I »Architekten« for 13. Januar er atter fremkommet et af de Projekter, der nu, efter at Konkurrencen er afsluttet, i stedse stigende Grad dukke frem. Det er utvivlsomt af rent ideelle Grunde, at man stadig anvender Tid og Flid paa den store, vanskelige Opgave, og forsaavidt maa man paaskønne den varme Interesse, vor Architektstand har for det hele vigtige Spørgsmaal, som jo endnu venter paa den *rette* Løsning. Men ikke alt, hvad der fremkommer, har det Værd, som Forfatterne rimeligvis selv tillægger deres eget Værk, — og mon det da ikke i Stedet for at fremme Sagen snarere bidrager til at forvirre Begreberne og gøre hele Emnet alt for indviklet, særligt for rette Vedkommende, i hvis Hænder det store Ansvar med Afgørelsen nu ligger?

I det af Hr. P. V. J. Klint fremstillede Projekt er Folkething og Landsthing lagte hver i sin Fløj, skilte ved en Gaard paa ca. 110 Al.s Bredde. Mon dette virkeligt skulde være heldigt? Forbindelsen mellem de to Thing sker ved en lang, forholdsvis lav Gang, over hvilken et saakaldet »Danmarks Taarn« knejser. Ja, hvis smukke Ord kunde klare en indviklet Sag, vilde det jo være rart; men saadan er det nu engang ikke. Er der egentlig mere Grund til at kalde dette Taarn med et saa højtravende Navn end alle de andre Taarne, de talrige Projekter har fremstillet? Dets ret tarvelige Architektur giver ingen Berettigelse dertil, lige saa lidt som den uheldige, isolerede Anbringelse paa en lav Buegang. I det hele frembyder Projektet ingen Interesse; det nye, som fremføres, er en Misforstaaelse.

Naar Architekt P. V. J. Klint saa i den ledsagende Tekst skriver: »Man har sagt mig, at Hovedordningen tildels stemmer med den af Martin Borch under Konkurrencen i 1887 foreslaaede Ordning«, — saa maa Ligheden rigtignok opfattes cum grano salis. Thi Martin Borchs overordentlig smukke Projekt havde dog ikke en saa uheldig Grundtanke som det nu foreliggende Projekt. Og naar Hr. P. V. J. Klint mener, »at det taler til Gunst for Løsningens Klarhed, at to Architekter uafhængig af hinanden finder en lignende Hovedordning«, maa der protesteres, eftersom Architekt Martin Borch ikke kan staa sig ved denne Sammenstilling. At Hr. P. V. J. Klints Projekt er »undfanget uden Kendskab til Borchs«, er atter en Mangel hos dets Forfatter; thi Architekt Borchs Projekt kunde lige saa godt være kendt af Hr. P. V. J. Klint som af enhver anden, eftersom det er gengivet i »Architekten«, 6te Aargang (se Fr. Schiøtt, Christiansborg Slot og Arbejderne for dets Genrejsning, Side LXVII).

Det var for nogle Aar siden en yndet Beskæftigelse at planlægge nye Forbindelseslinier i Kjøbenhavn; det ene Forslag efter det andet kom frem i Aviserne. Enhver, der var i Besiddelse af en Lineal, en Blyant og et Kort, trak en Streg mellem to Punkter i Byen og sagde: Saaledes skal det være! Det hele var ingensomhelst Nytte til, eftersom der kun sjældent laa et virkeligt Arbejde og Beregning bag ved. Skal det nu gaa lige saadan med Christiansborg-Opgaven? Eller er det ikke snarere paa Tiden at gøre Holdt? Lad os faa *eet genialt Forslag*, hvis Nogen evner det, — men lad os helst blive fri for alle de »gode Ideer«.

Eugen Jørgensen.

CHRISTIANSBORGIANA.

Jeg havde læst sidste Nummer af »Architekten« paa Sengen Lørdag Aften og glædet mig over det Klint'ske Forslag til Christiansborg; dér var da endelig en Tanke, blot den nu kunde gennemføres praktisk, særlig for Rigsdagens Vedkommende.

Jeg faldt i Søvn.

Jeg drømte, at jeg skulde op i den fuldførte Rigsdag for at tale med Landstingsmand Nicolaisen. At jeg skulde ind i Gaarden for at naa dette, vidste jeg. I Taarnet blev jeg dog et Øjeblik stoppet af et Par Lakajer, en Stenograf, 3 Publikummer, et Højesteretsbud, Slotsvagten, 2 Opvaskepiger, en tynd Advokat og en tyk Køkkenskriver, en »Civilist«, en Militarist og en Socialist, gik da forsøgsvis (der var ikke opslaaet Vejviser) til venstre; nej! Landstinget laa over Gaarden til højre. Jeg gik derover, nej! desværre, Nicolaisen mentes at være i Bureauet; Adgangen til dette var paa den anden Side! Om jeg ikke kunde faa Lov til at gaa gennem Rigsdagen derover? Nej, de 12 Værelser i Forbindelsesfløjen var desværre optagne af 10 Stenografværelser, 8 Revisionsassistentværelser, 4 Bureauværelser, 3 Læseværelser, 3 Bibliotheksværelser m. m. Naa! jeg over Gaarden igen. Man sagde mig her, at Nicolaisen vistnok spiste Frokost; Restaurationen laa under Landstinget. Jeg i Gaarden en Gang endnu. Da jeg mødig sank om i Snapstinget, var Nicolaisen desværre gaaet »i Gaarden«. »I Gaarden« laa over Gaarden, — jeg over paa den anden Side igen. Her fik jeg den Besked, at N. i dette Øjeblik havde forladt Rigsdagen; Budet mente, at han var gaaet til Lægen; han led meget af Aareknuder i Benene efter to Aars-Traven i Rigsdagen. Bedrøvet forlod jeg Gaarden. I Porttaarnet mødte jeg to Rigsdagsmænd, den ene med blaa Briller, den anden med Klap for det ene Øje; de var næsten blinde af at sidde i Salen med Lys fra begge Sider og lige forfra.

Jeg vaagnede? Men min Begejstring for Klints Forslag var en Del svækket.

Globetrotter.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ved Skoleraadets Møde den 15. Januar bestod Eleverne af Architekturskolen JENS INGWERSEN, C. WOLMER HANSEN og ALEXIS PRIOR Akademiets Afgangsprøve som Architekter.

Finsen-Monumentet. Formanden for Komiteen, Konsejlspræsident J. C. CHRISTENSEN, har som Svar paa Kunstakademiets tidligere omtalte Skrivelse forespurgt Akademiets Direktør, hvorvidt denne har sikret sig, at Billedhugger-Samfundet for sit Vedkommende vil akceptere det fremsatte Forslag, da det jo, saa længe de danske Billedhuggere fastholder deres Ultimatum, er ganske unyttigt for Komiteen at drøfte Forslaget.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 27. JANUAR 1906
8. AARGANG № 17

TO GRAVMÆLER.

I det forhenværende Ligkapel i St. Petri Kirkes Kapeller har C. C. IDENREICH BESTLE ladet indrette et Gravkapel, hvis Vinduer vender mod den saakaldte Urtegaard, af hvilken sidste Architekt MØRK-HANSEN i anden Samling, anden Række

SMEDEJERNSDØR. ARCHITEKT V. NYEBØLLE.

af »Ældre nordisk Architektur« har tegnet en smuk Perspektiv, ligesom Architekt VIGGO DAHL har tegnet Planen og Enkeltheder af Kapellerne.

Saavel Kirken som Kapellerne har i de sidste Aar under Professor ALBERT JENSENS Ledelse undergaaet en ret gennemgribende Restauration; saaledes er en stor Del Ligsten, som laa i Gulvet over de hvælvede, underjordiske Gravkamre i Gangen ligefor Hoveddøren, blevne fjernede og hensatte i Urtegaardens Hegnsmur, medens de underjordiske Gravkamre tildels er blevne lukkede og Gulvet udført af gule, haandstrøgne Mursten paa Fladen. De gamle Jernvinduer er tildels fornyede ud mod Urtegaarden og forsynede med Kathedralglas, da det gamle grønne, tildels malede Glas, som sad i Vinduerne, desværre ikke kunde gengives.

GRAVKAPEL. ARCHITEKT V. NYEBØLLE.

I Gangene hensættes nu efterhaanden Ligkister indhegnede af særlige, af Professor Jensen tegnede, Hegnskæder med Støtter af Jern, men Kisterne er desværre alle almindelige, mer eller mindre pompøst udsmykkede Trækister, der just ikke tjener til særlig Pryd for det ejendommelige og smukke Kapel.

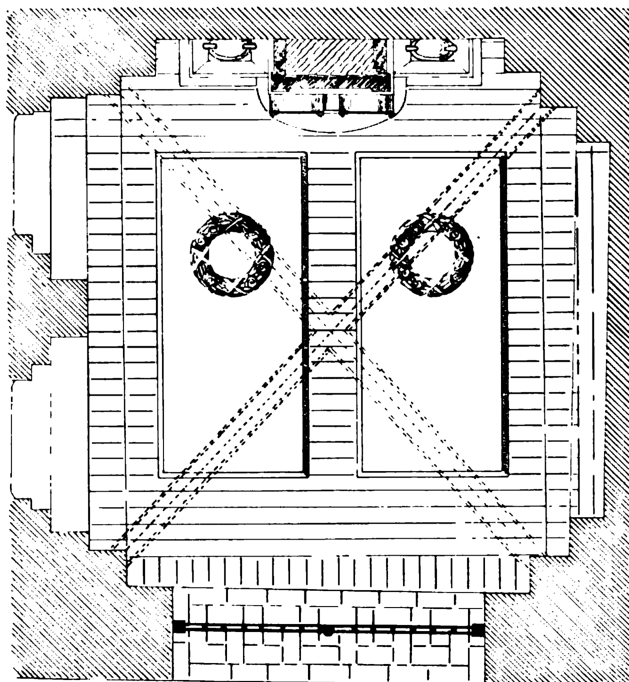
Den foran det tidligere Ligkapel værende store dobbelte Trædør med Smedejerns Beslag, som Architekt MAGDAHL NIELSEN har foreviget i »Ældre nordisk Architektur«s anden Samling, tredje Række, er bleven fjernet*) og i Stedet for

*) Døren er tilbudt oldnordisk Museum, der dog ikke mente at kunne skaffe Plads til den, i Særdeleshed da den ej heller kunde siges at være af særlig architektonisk Værdi; det smukke Smedebeslag er derfor bleven fjernet fra Døren og opbevaret. I Teksten i Ældre nordisk Arch. staar: Smedejernsdør fra Sct. Petri Kapel; dette er selvfølgelig en Fejltagelse.

anbragt en Smedejernsdør, hvortil Kunstsmed Eckardt har udført Smedearbejdet, som giver frit Indblik i det nu indrettede Gravkapel.

Efter Ejerens Ønske er de gamle Vinduer fjernede og der er indsat andre med smukke Glasmalerier, Engle som blæser i Basun, af Maleren Overgaard.

Paa Væggen overfor Døren er foreløbig rejst et Epitafium med Gravskrift, hvortil Personalhistoriker Grandjean har forfattet Teksten, medens Kisterne, der forhaabentlig blive af Marmor, en Gang i Tiden tænkes anbragte efter Ejerens og Hustrus Død.

GRAVKAPEL. ARCHITEKT V. NYEBØLLE.

Den lille Kiste paa Epitafiet hentyder til Ægteparrets eneste Barn, som døde i en spæd Alder.

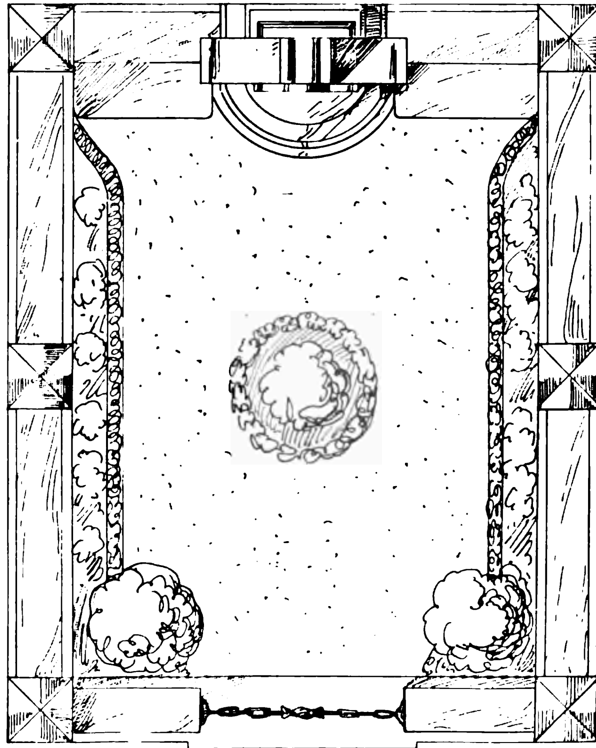
I de 2 runde Felter tænkes ad Aare anbragt Ejerens og Ejerindens Portrætter i Relief. Gravmælet er udført i italiensk »blanc clair« Marmor.

Stenhuggerfirmaet Hans & Jørgen Larsen har udført Stenhuggerarbejdet, medens Kirkens Murermestre, Brdr. Francis, har udført Murerarbejdet. Formodentlig vil i en nær Fremtid Hvælvingen etc. blive dekorerede.

* * *

Paa Vestre Kirkegaard har en af vore fremragende Fabrikejere ladet rejse et Gravmæle over sit afdøde lille Barn. Opgaven var tildels bunden, idet Ejeren angav Korset og tildels Pillerne som obligatoriske.

GRAVMÆLE PAA VESTRE KIRKEGAARD. ARCHITEKT V. NYEBØLLE.

Det smukt udførte Stenhuggerarbejde skyldes Stenhuggermester SCHELLER. Gravmælet er efter Ejerens Ønske udført i norsk Marmor, i den saakaldte »breche rosé«. Billedhuggerinden Frk. NIELSINE PETERSEN har modelleret Løvehovederne, som bærer Kæden. De er af Bronce og støbte af Metalstøber JACOBSEN i Hellerup.

V. NYEBØLLE.

HORNBÆKBANENS STATIONSBYGNINGER.

Fra en anset Læge, der er bosat i Nordsjælland, har vi modtaget følgende:

Da Stationerne paa Kystbanen byggedes, vakte det Glæde hos alle dannede Mennesker, at dette Arbejde blev overdraget en dygtig og kunstforstandig Mand. Og Resultaterne maa da ogsaa siges at være saa gode, at vi alle med Tilfredshed ser paa og færdes i de hyggelige, smukke og praktisk indrettede Bygninger.

Da der nu skulde bygges Stationer paa den nye Bane fra Helsingør til Hornbæk, kunde man unægtelig have ventet, at den gode Tradition fra Kystbanen var bleven fulgt, saa meget mere som de to Baner jo paa det nøjeste supplerer hinanden. Intet skulde derfor synes naturligere, end at den lokale Banekomité, i sin Interesse for at drage Trafikken videre Nord paa, vilde lægge Vind paa at gøre Banen saa tiltrækkende som muligt, og navnlig sørge for, at Stationsbygningerne kunde blive behagelige Opholdssteder for os Rejsende. Hvorledes Banekomiteen har opfattet sin Stilling til denne Side af Sagen, vil fremgaa af det følgende: Tegningerne til Stationsbygningerne er udarbejdede af en Oberstløjtnant med Bistand af en Sergent paa Kronborg. Jeg har haft Lejlighed til at se disse Tegninger og kan forsikre, at jeg — skønt Lægmand — ikke var i Tvivl om, at værre Makværk havde sjældent været fremstillet paa Papiret. Dette gælder navnlig om selve Helsingørs Station, som endda kommer til at ligge paa et meget iøjnefaldende Sted, og som ved sit grimme Ydre vil skæmme hele Kvarteret.

Mens jeg nu gik og ærgrede mig over dette, fik jeg uventet en Forbundsfælle. En yngre Architekt skrev nemlig i et Helsingør-Blad flere varmtfølte Indlæg for at formaa Banekomiteen til at tilkalde sagkyndig Assistance. Men selvfølgelig forgæves! Med ægte provinsiel Overlegenhed og Kortsyn lod Komiteen indrykke et Ultimatum i Avisen, hvori det bl. a. hed: » . . der vil ikke blive foretaget nogensomhelst Ændring hverken i Bygningernes Stil eller Indretning. Det er Banens Anlægger, Ingeniør BRANDT, der har tegnet Bygningerne, og dette har vakt en Del Misstemning i Architektkredse, der hellere vilde have gjort det selv(!). Da Hornbækbanens Bestyrelse imidlertid i sin Kontrakt med Oberstløjtnant Brandt havde den Overenskomst, at han skulde levere alle Tegninger til Bygningerne, og da man ikke har haft særlig mange Penge at rutte med, havde man selvfølgelig ikke Raad til at ofre et yderligere Architekthonorar for muligvis at faa en Bygningsstil, som bedre faldt i Akademisk Architektforenings Smag.« (Der fik De den, mine Herrer!)

Endelig skød Komiteen sig ind under det Faktum, at Ministeriet for offentlige Arbejder havde approberet Tegningerne; altsaa var det altsammen i den

skønneste Orden, og de 2 militære Stationsbygmestre kunde uhindret gennemføre deres egen »Stil og Indretning«.

Jeg venter ikke ved nærværende Fremstilling at kunne bringe den standhaftige Banekomité til Omvendelse, idet den jo med Hensyn til denne Sag allerede har dokumenteret sin fuldstændige Mangel paa Kultur, men jeg har dog ment, at Tingen kunde interessere d'Hrr. Architekter. Navnlig dette: at der opnaas ministeriel Approbation paa architektoniske Tegninger, udførte af 2 Militære, tænker jeg ret vil fornøje Dem. Og sluttelig vil jeg gennem »Architekten« tillade mig at stille et Spørgsmaal: har Architekterne ikke en Organisation, der i en Sag som denne kunde tage Affære, og burde ikke i vore Dage »Sabelen« holdes udenfor Bygningskunsten?

Deres ærbødige

Dr. P.

* * *

I Anledning af ovenstaaende skal Redaktionen tillade sig at oplyse, at Akademisk Architektforenings Formand — straks efter at Offentligheden havde faaet Nys om, hvorledes Stationsbygningerne ved den projekterede Hornbækbane vilde komme til at se ud, efter de foreliggende Tegninger at dømme — tilskrev Hornbækbanens Bestyrelse og henledte dennes Opmærksomhed paa det store Ansvar, som den paatog sig ved at lade opføre en Række grimme Bygninger ude i en af Nordsjællands allerskønneste Egne. Banens Bestyrelse svarede med en lang Skrivelse, hvori den i en Tone, som ganske svarer til de af Dr. P. anførte Prøver paa disse Herrers Skrivemaade, afviste Architektforeningens Indblanding og bl. a. meddelte, at Tegningerne »forlængst var approberede af Ministeriet for offentlige Arbejder, der havde *ønsket**) sig Tegningerne forelagt netop af Hensyn til Bygningernes Ydre og *aldeles intet havde at indvende mod dette**)«. Hvorvidt denne Fremstilling giver det rette Begreb om de Forhandlinger, som Banens Bestyrelse har ført med Min. for off. Arb., maa staa hen; saa meget er desværre rigtigt, at Ministeriet har approberet Tegningerne, og Architektforeningen var derefter ude af Stand til at foretage videre i denne Sag Som bekendt, har Architektforeningen ingen Indflydelse paa de Afgørelser i Bygningssager, som tages af Ministeren for offentlige Arbejder, lige saa lidt som den kan gøres ansvarlig for et privat Selskabs Kulturstandpunkt.

Red.

CHRISTIANSBORGIANA.

»Jeg drømte —«

Hr. Globetrotter (alias »Vov«) har det med at drømme. Det er Drømme, som han ikke holder af at vedkende sig, men som han dog finder saa morsomme, at de maa i »Architekten«. Der skulde han nu helst ikke fortælle dem, for det er ikke alle, som finder dem morsomme — og saa gør de Fortræd. Man kan være uenig om, hvorvidt det er heldigt, at Architekter i deres eget

---

*) Udhævet af Red.

Blad kritiserer Kollegers Arbejde; en saglig Kritik med Navn under ved man dog hvad er; men at den ene Architekt ved anonyme Morsomheder søger at reducere den andens ærlige Arbejde *in absurdum*, kan kun betegnes som en meget uheldig Fremgangsmaade.

C. Brandstrup.

* * *

I Anledning af Ovenstaaende skal vi kun udtale, at vi ikke ser nogen Grund til, at Architekter ikke skulde kunne kritisere hinandens Arbejder her i »Architekten«, saa meget mere, som der netop fra flere Sider har været udtalt Ønsker om, at en saadan Kritik oftere maatte fremkomme.

Endvidere maa vi, hvad Indholdet af den omhandlede, anonyme Artikel angaar, hævde, at denne paa ingen Maade havde nogen ondsindet Karakter, selv om dens humoristiske Form dækkede over visse — efter Indsenderens Mening — graverende Anker mod Hr. Architekt P. V. J. Klints Projekt. Et virkeligt ondsindet eller personligt Angreb paa vor udmærkede Kollega vilde vi selvfølgelig ikke have optaget.

Red.

FORSKELLIGT.

Finsen-Monumentet. »Dansk Billedhugger-Samfund« har sendt Kunstakademiets Direktør følgende Skrivelse: »I Gensvar paa Kunstakademiets ærede Forslag angaaende Finsen-Monumentet udtaler Bestyrelsen for »Dansk Billedhugger-Samfund« sin Tak for den Velvillie, hvormed Kunstakademiet, efter vor Anmodning, har taget sig af Sagen; ligeledes tillader vi os at udtale, at vi er villige til Forhandling, men saaledes som Forholdene har udviklet sig, kan vi ikke gaa med til Konkurrence eller modtage Bestilling paa Monumentet, med mindre, som af os foreslaaet, der forud fastsættes en Sum.«

De Ebertske Byggeprojekter. Den 24. ds. afsluttedes Konkurrencen om Bebyggelsesplaner til Fredens Mølles og de Holmbladske Grunde ved Holmbladsgade i Sundby. Førstepræmien, stor 1000 Kr., uddeltes ikke, men deltes saaledes, at der blev 3 Andenpræmier, en paa 600 Kr. og to paa 500 Kr. De 600 Kr. tilfaldt Hr. Fridlev Jacobsen, medens d'Hrr. Mandrup Poulsen og Chr. Steen fik hver 500 Kr. Tredjepræmien tilfaldt Hr. Chr. Christiansen. Desuden fik Architekt Mandrup Poulsen en Tillægspræmie paa 400 Kr. for den bedste Udstykningsplan.

Dommere vare d'Hrr. Grosserer Ebert, Architekt Blichfeldt, Tømrermester Mertins og Overretssagfører Fritz Ortmann. De præmierede Arbejder vil blive offentlig udstillede.

Dansk Kunst omtalt i Udlandet. »Deutsche Bauzeitung« af 13. Jan. 1906 bringer bl. a. en Del Gengivelser af Billeder fra Kjøbenhavns Raadhus samt et Referat af et Foredrag, som Dir., Dr. Peter Jessen afvigte 13. Decbr. holdt i »Verein für deutsches Kunstgewerbe« i Berlin.

Ifølge nævnte Referat gik Foredragsholderen ud fra, at Danmark har modtaget og paa ejendommelig, selvstændig Maade omdannet og afpasset de sydfra indtrængende Stilarter efter sit eget Behov. Middelalderens, Renaissancens og Baroktidens rige Former, saaledes som de udviklede sig i Tyskland, har man simplificeret og anvendt i Landsbykirker og Herregaarde, i Smaabyer og i Boliger, med særligt Hensyn til det Konstruktive og præget af nordisk Kraft. Til denne hjemlige Kunst, som er udbredt over hele Landet, føler de bedste Bygningskunstnere sig knyttet. Det ypperste Udtryk for denne Retning er det herlige Raadhus i Kjøbenhavn, bygget af MARTIN NYROP fra 1893—1903. Med sin storslaaede Inddeling, ved sin stærke Virkning, frembragt ved simple Midler, og ved sin ærlige Konstruktion kan det staa som et Eksempel for vor Tids samlede Bygningskunst. Dette Eksempel er saa meget virkningsfuldere, som det helt igennem er fuldstændig nationalt. I rigtig Erkendelse af disse Fortrin har betydelige Kunstnere og indflydelsesrige Bygherrer, Stat, Kommuner og Private virket i samme Aand. De kærnefulde og dog dekorative Bygninger af HAAKON (!) KAMPMANN i Aarhus, de nyere Banegaarde (Architekt WENCK), ærlige og simple Kirker og talrige Privatbygninger ere fortræffelige Forbilleder for denne i bedste Forstand moderne Tænkemaade.«

Endvidere omtalte Foredragsholderen det dekorative Maleri i vore Dages Danmark. Som de mest fremragende Udøvere af denne Kunst nævnte han Brødrene SKOVGAARD. I Kunsthaandværket skelnede han mellem to sideordnede Retninger, en blødere, som var paavirket af japansk Kunst, saaledes som den fremtraadte i det fine Porcellainsmaleri paa den kgl. Porcellainsfabrik, og en kraftigere, mere udpræget nordisk Kunst, som den udøvedes af en Række djærve Kunstnere med den sære og ejendommelige BINDESBØLL i Spidsen. At denne stærke, hjemlige Kunst kunde slaa saa stærkt igennem, at den ogsaa kunde komme til Orde i Kunstindustrien, skyldtes efter Foredragsholderens Mening Kjøbenhavns Industrimusæums fornylig afdøde, energiske Direktør, Pietro Krohn. Foredraget støttedes af Lysbilleder, og en righoldig Samling af dansk Kunst og Kunstindustri, tilhørende Berlins Kunstindustrimusæum, var udstillet i Lokalet.

I Strassburg afholdes for Tiden en Konkurrence om Tegninger til en Industribygning; kun Architekter, som bo i Elsass-Lothringen, kunne deltage i denne. I tyske Architektkredse glæder man sig meget over forskellige Bestemmelser vedrørende denne Konkurrence. Saaledes maa Bedømmelsesudvalget kun afgive en Dom, naar mindst 3 af Udvalgets tekniske Medlemmer have taget Del i Raadslagningen, og naar Flertallet af disse tillige er i Overensstemmelse med Flertallet i Udvalget. Endvidere hedder det i Programmet: Forudsat at et tilstrækkeligt Antal Udkast, der maa betragtes som alvorlige kunstneriske Løsninger af Opgaven, er indsendte, skal 3 Præmier paa 1800, 1200 og 600 Mark uddeles. Desforuden kan Bedømmelsesudvalget anbefale at købe 2 Udkast, hver for 200 Mk. Den kunstneriske Ledelse af Arbejdets Udførelse vil blive stillet Forfatteren af et af de præmierede Arbejder i Udsigt.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 3. FEBRUAR 1906
8. AARGANG № 18

KOMMUNESKOLE I RINGSTED.

I Ringsted opføres for Tiden en større Kommuneskole efter det moderne »Pavillonsystem«, som hidtil kun har været anvendt ved *én* Skole her i Landet, nemlig Kommuneskolen i Holbæk.

Ringsted-Skolen, hvoraf de hosstaaende Tegninger giver en Fremstilling, vil komme til at bestaa af 6 Skolepavilloner med tilsammen 26 Klasseværelser, hvoraf de fire bliver specielt indrettede med bestemte Undervisningsfag for Øje; i en af Pavillonerne bliver indrettet Værelser for Lærerpersonalet og Skolelægen samt Kontor og et Bibliotheksværelse. Gymnastikhuset vil komme til at rumme 2 Gymnastiksale, saa at Drenge og Piger her kan undervises paa samme Tid. I denne Bygning vil der desuden blive indrettet en Badeanstalt for Skolen og en offentlig Badeanstalt. Foruden disse Bygninger, som bliver grupperede om en 7700 □ Alen stor Legeplads, vil der blive opført Boliger for Skolens Inspektør og Pedel.

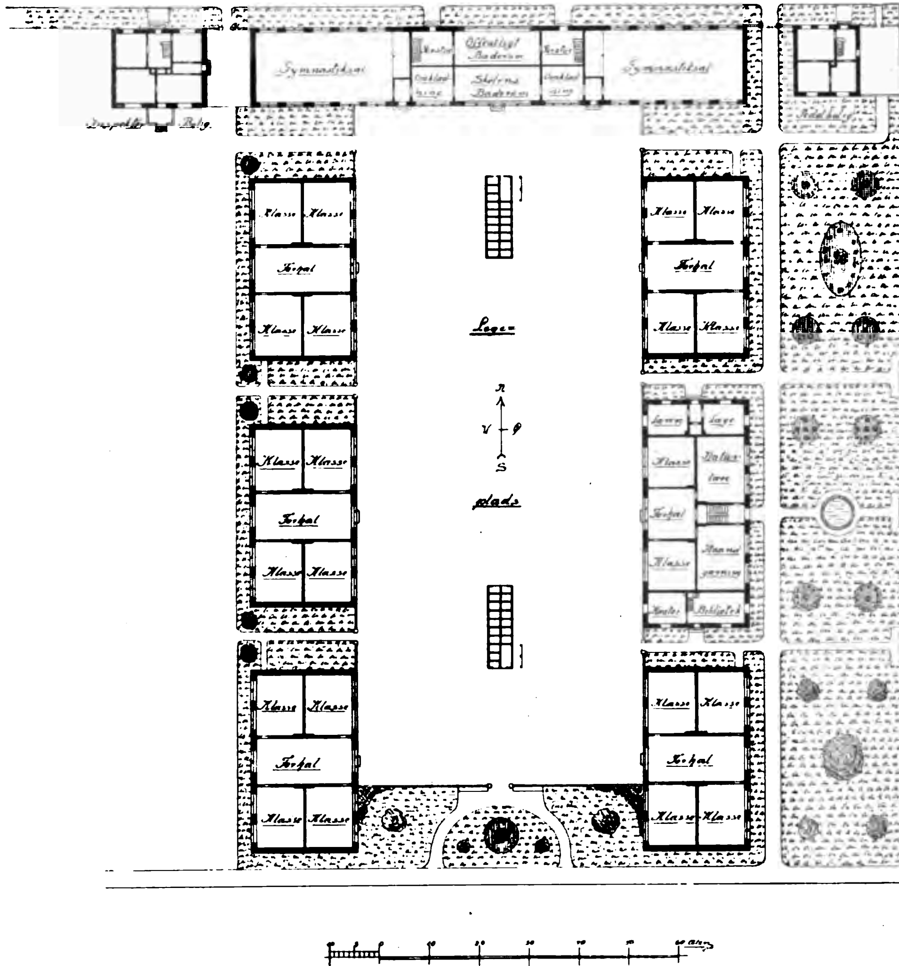
Det er Hensigten efterhaanden at samle al Byens Skolevirksomhed i dette Bygningskompleks, hvis Opførelse kommer til at vare en Aarrække, idet der kun agtes opført en Pavillon om Aaret. Ved denne Fremgangsmaade opnaar Kommunen at fordele Bygningsudgifterne over flere Aar og saaledes gøre Foretagendet overkommeligt for den lille By, som ellers vanskeligt vilde kunne magte saa stor en Opgave.

En af Skolepavillonerne er nu under Opførelse; den vil med Varmeapparat (Luftkalorifère) komme til at koste ca. 18.000 Kr.

Dette Skoleetablissement bliver indrettet efter de mest moderne hygiejniske Fordringer. Gulvene i Skolepavillonerne dannes af Papyrolith paa Betonunderlag; for at modvirke Fodkulde vil der blive lagt Isoleringslag af præparerede Korkplader mellem Betonen og Papyrolithen; Væggenes nederste Partier dækkes med Papyrolith, saa at Fodbræder undgaas. Herved opnaas, at der intet Træværk findes, som kan fange Vand og Smuds ved Gulvvaskningen.

Bygningernes Ydre behandles i al Beskedenhed. Ydermurene berappes og hvidtes, dog med Undtagelse af de nederste Partier, som af praktiske Grunde bliver opførte af røde Mursten i ca. 2 Alens Højde og fugede.

— Gade —

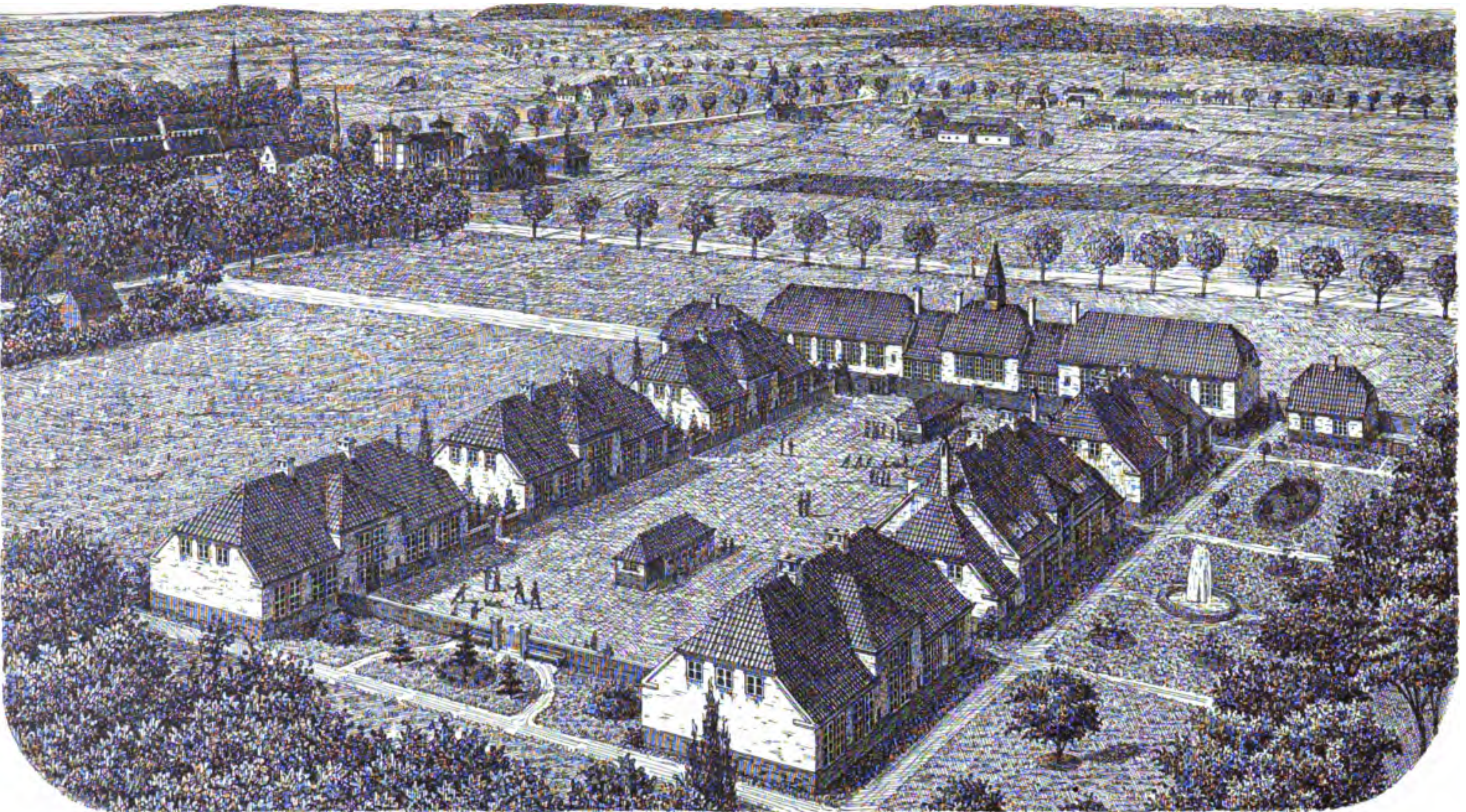

KOMMUNESKOLE I RINGSTED. ARCHITEKT A. HAUNSTRUP.

Tegningerne er udarbejdede af Architekt A. Haunstrup, og Byggearbejdet ved den under Opførelse værende Skolepavillon udføres af Entreprenør Anders Larsen i Ringsted.

DET NYE RAADHUS I LEIPZIG.

Samtidig med, at Kjøbenhavns nye Raadhus under mange flittige Hænders Arbejde voksede frem og blev til vort Lands berømteste moderne Bygningsværk, er der i adskillige af Udlandets større Byer arbejdet paa lignende Opgaver. Vor Tids borgerlige Samfunds stærke Udvikling i Forbindelse med den moderne

KOMMUNESKOLE I RINGSTED. ARCHITEKT A. HAUNSTRUP.

Tekniks stadige Fremadskriden har medført, at de gamle Raadhuse blive for smaa, og at Forholdene til sidst blive saa utaalelige, at Opførelsen af nye Raadhuse, snart sagt overalt, er bleven en Nødvendighed.

For enhver Architekt, som har noget paa Hjærte, staar det vel nok som en af de skønneste Opgaver at kunne komme til at bygge et Raadhus; det er en enestaaende monumental Opgave, som giver den, der faar den Lykke at beskæftige sig med den, rig Lejlighed til at vise sin Kærlighed og Respekt for sin Kunst og til at yde det højeste, som han formaar. Det er en Opgave, der er i den nøjeste Forbindelse med vor egen Tid og Virken. Intet Under derfor, at Opførelsen af Raadhuse altid følges af de paagældende Byers Befolkning med

DET NYE RAADHUS
I LEIPZIG.

ARCHITEKT
PROF. DR. ING. HUGO LICHT.

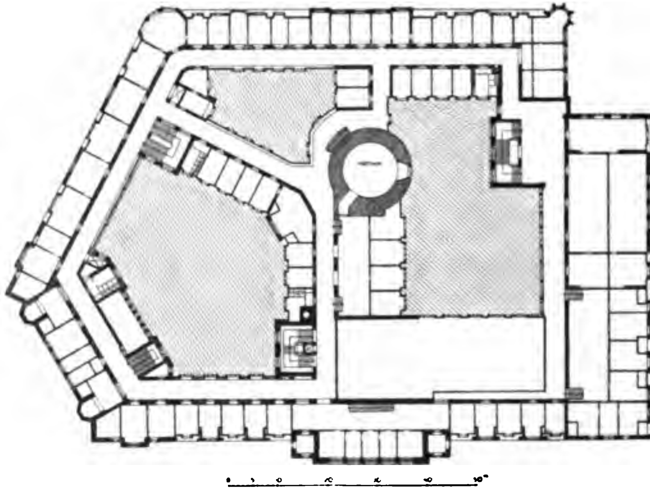
den største Interesse, og at Borgere, ogsaa uden for Kunstnernes Lag, ofte fremsætte deres mere eller mindre geniale Tanker om, hvorledes Opgaven rettelig bør løses. Det er baade morsomt og lærerigt at kunne fastslaa den umaadelige Forskellighed i den architektoniske Udtryksmaade ved ensartede architektoniske Opgaver, som omtrent samtidig forsøges løste i forskellige Borgersamfund, hvis kulturelle Niveau maa anses for at ligge omtrent i samme Plan. Ofte bevirker vel de Materialier, som stedlige Forhold tvinger Bygmesteren til fortrinsvis at benytte, samt de klimatiske Forskelligheder, at Bygningernes Ydre maa blive højst forskellige. Men mærkeligt er det dog, at Bygninger, som bygges under omtrent samme Vilkaar, som f. Eks. Kjøbenhavns Raadhus og det her afbildede nye Raadhus i Leipzig, kunne faa en saa himmelvidt forskellig Karakter. Man skulde dog synes, at denne ved saa udpræget ensartede Bygningsmonumenter maatte blive nogenlunde den samme.

Hvad man nu end vil mene om Leipzigs nye Raadhus, saa maa man dog indrømme, at det er en dygtig Kunstners Arbejde. For danske Architekter synes Bygningens Ydre vel nok meget fremmedartet. Vi savne den sluttede, kraftige Karakter, som vi uvilkaarlig i vore Tanker vilde give et Raadhus. Som Helhed virker Bygningen for uroligt med sine mange forskellige Taarne, Kviste, Gavle og med hele det Tilhehør af tyske Renaissancemotiver, som man nu engang er vant til at arbejde med mellem Ejderen og Alperne. Bygmesteren, Baurat Prof.

DET NYE RAADHUS I LEIPZIG. ARCHITEKT PROF. DR. ING. HUGO LICHT.

Licht, har dog behandlet Motiverne selvstændigt med Benyttelse ogsaa af Motiver fra Middelalderen og fra Baroktiden. Bygningen gør et baade malerisk og festligt Indtryk, og Planen, som er udarbejdet paa en ret vanskelig Grund, synes meget enkel, ligesom Rummene ere godt belyste. Grundstenen til Bygningen lagdes d. 19. Sept. 1899, og denne skal nu, 6 Aar efter, højtidelig indvies. I tyske Fagskrifter roses Bygmesteren meget for Planens store Simpelhed og for de ypperlige indbyrdes Forbindelser mellem de enkelte Afdelinger,

DET NYE RAADHUS I LEIPZIG. — ARCHITEKT PROF. DR. ING. HUGO LICHT.

KUNSTINDUSTRIMUSÆETS UDSTILLING AF KUNSTFÆRDIGE GAMLE BOGBIND.

En af de allerinteressanteste af Kunstindustrimusæets mange smukke, lærerige og altid fortræffeligt ordnede Udstillinger aabnedes den 24. Januar for en indbudt Kreds af særlig Kunst- og Boginteresserede, og vil herefter være tilgængelig for Publikum indtil 1. Marts, hver Dag fra 12—3 (undtagen Mandag) samt Søndag, Tirsdag og Fredag Aften fra 7—9.

Udstillingen rummer et Udvalg af de fineste og sjældneste Bogbind fra det 15de Aarhundredes Slutning indtil Midten af det 19de Aarhundrede (foruden et Par enkelte Prøver paa de ældste Emaillepladebind og Elfenbensskrivetavler) og er tilvejebragt ved en enestaaende Imødekommenhed fra en Række indenlandske og udenlandske Bibliotheker og Musæer samt fra en Mængde private Bogsamlere.

Ved denne fyldige Udstilling gives der Kunstnere, Haandværkere og Bogvenner herhjemme Lejlighed til grundigt at studere noget af det bedste, som Kunsthaandværket har frembragt, og det maa haabes, at navnlig alle, som dyrke dekorativ Kunst, ville benytte denne rige Lejlighed til Oplysning og Nydelse.

Det er nemlig en særlig Nydelse at betragte disse gamle, ærværdige Bøger, rene Pragtstykker, hvoraf mange have været i Verdens største Bogelskeres Eje.

Man fyldes med den reneste Skønhedsglæde, naar man staar overfor disse fornemme Unica, hvis fine og ejendommelige Arabesker her første Gang slyngedes af en opfindsom Kunstner, og man gribes af en sær Ærbødighed, naar man i deres nederste Felt læser: I. O. GROLIERII et amicorum, og af Kataloget oplyses om, at et Par af disse Bøger stammer fra selve ALDUS, Venedigs ypperste Bogtrykker og Bogbinder, en virkelig Kunstner, og ere udførte for den store Bogsamler GROLIER. — Finere kan det ikke være!

Beundringsværdige ere ogsaa de pragtfulde franske Bind fra NICOLAS EVES og LE GASCONS Værksteder; eller ligeledes Englænderen ROGER PAYNES omhygge-

ligt udførte Bind, der ere saa sjeldne og kostbare, at de ikke kunne vejes op med Guld. Og saa de rigt udstyrede Bind fra den senere Renaissance- og fra Rococotiden, som ere sendte hertil særlig fra svenske Bibliotheker.

Af Bogbind, udførte her i Landet, dog under Paavirkning fra Tyskland, er Udstillingen ogsaa meget righoldig. Her ses blandt mange dejlige Exemplarer af Bibler, Laugsbøger og Lovbøger ogsaa en TYCHO BRAHE, overmaade smukt indbunden i hans eget Bogbinderi paa Hveen, samt de for Danmark ejendommelige Fløjlsbind, overbroderede med Sølv- og Guldtraad.

Vi skylder Musæumsbestyrelsens Forretningsudvalg — og deriblandt særlig Hr. EMIL HANNOVER — en varm Tak for de store Anstrængelser, der er udfoldet for at hidskaffe og ordne disse kostelige Skatte til en let overskuelig og instruktiv Udstilling; og det anbefales alle Besøgende at købe og at læse Hr. Hannovers udmærkede Katalog, hvis Indledning giver et klart Begreb om Bogbinderkunstens Historie.

AXEL HOU.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*Dekorative Kunst*« Tidsskrift for anvendt Kunst. Forlag F. BRUCKMANN A.-G., München. Af dette rigt illustrerede Münchener Maanedsskrift er IX Aargangs 3. og 4. Hefte udkommet. Decemberhæftet bringer Meddelelse om de 2 sidste store Udstillinger i 1905, Haveanlægs-Udstillingen i Darmstadt og Vifte-Udstillingen i Berlin. Begge Udstillinger var de første i sit Slags og er lykkedes over al Forventning. For Architekter har den første Udstilling størst Interesse. Afbildningerne vise mange fornøjelige Haveinteriører og man har Udbytte af at se, hvilke hyggelige Anlæg man med forholdsvis faa Midler kan opnaa.

Et meget morsomt Blad danner en Række Afbildninger af forskellige »Lebkuchen«-Figurer, udførte efter Tegninger af dygtige Kunstnere. Det er en ægte Münchener Ide at lade Børnenes Honningkager tegne af Kunstnere! Længere frem kommer man næppe i Begrebet »anvendt Kunst«. I Sammenligning med disse Herligheder er nogle Gengivelser af en Samling kunstnerisk udført Legetøj af mindre Interesse, selv om man godt kan glæde sig over, hvor sindrigt og smukt Legetøj kan udføres.

Januarhæftet bringer en Mængde Afbildninger af Architekt LUDWIG HOHLWEINS dekorative Arbejder, væsentligt af billige Møbler, udførte med god Forstaaelse af Træets Karakter, samt en Del Afbildninger af en meget smuk Samling amerikansk Keramik.

Fra *Ludvig Schüth's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Redaktionen til Anmeldelse:

»*Moderne Bauformen*«, udg. af M. J. GRADL. Julius Hoffmann, Stuttgart. I den Overflod af tyske Architekturtidsskrifter, som vor Tid har set opstaa, synes »Moderne Bauformen« at skulle indtage en ledende Stilling. Ikke alene for dets ualmindelig fine Udstyrelse og den Kunst, hvormed Tegninger og Farver er gengivne, men navnlig fordi Bidragyderne til dette Tidsskrift tilsyneladende er af de bedste, den yngre tyske Skole har at opvise. Det er jo saa, at medens

den tyske Bygningskunst i mangfoldige Aar, paa Grund af sin Aandløshed og forstandsmæssige Tørhed, har været ganske blottet for Interesse, har de seneste Aar set opstaa en impulsiv Bevægelse i Retning af at skabe en national Bygningsstil ud fra de samme Principper, der hos os allerede langt tilbage er vaagnede til fuld Erkendelse: den organiske Sammenhæng mellem det indre og det ydre, Architekturens ubrydelige Sammenknytning til Konstruktionen. Og hvad der i mange Aar hos os i sørgelig Grad hæmmede Udviklingen: at al Architektur skulde sammensættes af »Motiver«, er jo den selv samme Kimære, der har gjort den tyske Bygningskunst til den Ørken, den er.

Vi mindes, hvad Schulze-Naumburg for nogle Aar siden skrev i sin Bog »Kulturarbeiten I«: ». . . Naar det tarveligere Byggeri i vor Tid bliver til den trøstesløseste Fattigdom, medens i Fortiden enhver Kulsvierhytte viste noget ægte og ejendommeligt, saa aabenbarer »Viddet« sig ved mere kostbare Anlæg, ved en ren meningsløs Sammenhobning af Motiver. Da i sin Tid den tyske æstetiske Skolemester sønderbrød Traditionen, skænkede han os i Stedet en Lærebog om de historiske Stilarter, eller rettere sagt: deres Enkeltformer. Og i Sammenhobningen af disse Stilmotiver, i den kummerlige Form af slette Kopier, ser man fra det Øjeblik til nu Alfa og Omega i det landsskadelige Byggeri. Uden Hensyn til den indre Sammenhæng paaklistres de forskellige Ornamenter; Prisen bestemmes af Motivernes Mængde . . . . Men et Hus kan ikke sammensættes af Motiver, men maa vokse som et Menneske og en Plante vokser.« Disse gode og fornuftige Ord lader det jo virkelig til, at den tyske moderne Bygningskunst (her tænkes selvfølgelig ikke paa »Secessionismen«) har taget sig ad notam.

Tidsskriftets Januar-Hefte indeholder en Række gode Afbildninger af Villaer, som er tegnede og opførte af Professor HEINRICH METZENDORF-BENSHEIM. De er gennemgaaende meget tiltalende og ikke saa lidt paavirket af moderne engelsk Bygningskunst. Endvidere bringer Heftet Afbildninger af en Del engelske Villaer, tegnede af Architekt A. JESSOP HARDWICK-KINGSTON-ON-THAMES, Bygninger, der af Udseende ikke er nær saa indviklede som Bygmesterens Navn, og som det er en Fornøjelse at stifte nærmere Bekendtskab med. Endelig findes nogle Afbildninger fra det Indre af den nye finske Privatbank i Helsingfors, bygget af Architekterne LARS SONCK og WALTER JUNG. Det er aabenbart et yderst selvstændigt og ejendommeligt Arbejde, hvoraf »Architekten« vil bringe en Afbildning i en Fortsættelse af Artiklen »Finsk Architektur«; desværre savner man Gengivelser af Planen og af Bygningens Ydre. Heftet er i alle Maader nydeligt udstyret.

FORSKELLIGT.

Fra Kunstakademiet. Det vil sikkert glæde de talrige Architekter, som daglig søge Oplysning og Belæring i Kunstakademiets Afstøbningssamling, at der nu er bleven indlagt elektrisk Lys i dennes Lokaler. Denne Foranstaltning aabner Mulighed for, et man ogsaa kan tilbringe sine Aftener i Samlingen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 10. FEBRUAR 1906
8. AARGANG № 19

FRIHAVNSKIRKEN.

Kirken er opført paa Hjørnet af Willemoesgade og Classensvej paa et rektangulært Grundstykke, erhvervet af det Classenske Fideikommis.

Selve Kirken er opført af »Foreningen til Opførelse af smaa Kirker i Kjøbenhavn«, hvorimod det ved Kirken liggende Menighedshus samt Præsteboligen er opført for indsamlede Midler i Sognet. Hele Anlæget er efter sin Fuldførelse overtaget af Kjøbenhavns Kirkefond.

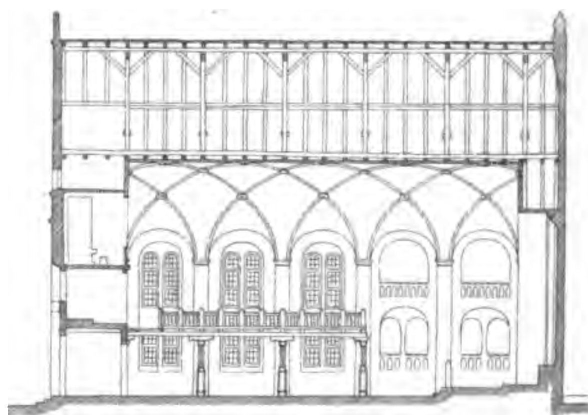

FRIHAVNSKIRKEN.
FAÇADE MOD WILLEMOESGADE.

ARCHITEKT
THORV. JØRGENSEN.

Kirken, der er overdækket med en Tøndehvælving, rummer paa Gulv og Pulpitur tilsammen 620 Siddepladser. Rummet staar ved 4 Aabninger i to Etager

WILLEMOESGADE

· LÆNGDESNIT ·

FRIHAVNSKIRKEN.

ARCHITEKT THORV. JØRGENSEN.

i Forbindelse med Menighedshusets to Sale. Menighedshuset staar igen i Forbindelse med Præsteboligen; de tre Dele af Anlæget omslutter paa denne Maade en Gaard, der benyttes til Friluftsmøder.

Menighedshuset rummer foruden de to nævnte Sale en Skriftestol, Garde-

PARTI AF KIRKENS INDRE.

FRIHAVNSKIRKEN.
PARTI AF GAARDEN.

ARCHITEKT
THORV. JØRGENSEN.

rober, Betjentbolig, Ligrum, Badeværelse, Toiletrum, Varmeværk og Brændselsrum etc.

Kirkerummet, hvis akustiske Forhold synes meget tilfredsstillende, gør et lyst, venligt og hyggeligt Indtryk, og man glæder sig over den rolige, fredelige Stemning, som Rummet ejer, og som er frembragt ved forholdsvis enkle og simple Midler. Væggene er skurede og hvidtede og Hvælvingen ligeledes hvidtet; alt Træværk er brunbejtset. Forskellige architektoniske Led er udførte i Kridtsten, f. Eks. Prædikestolen, Daabstavlen, enkelte Søjler samt Korskranken, der er udført af Billedhugger Hassel og forestiller »Hjorden«. Alterbilledet, »Christus fremstilles i Templet«, er skænket Kirken af Frk. Tony Møller. Tavlens Indfatning er udført af Lamberg Petersen. Alteret og Knæfaldsskranken er skaaret i Træ af Niels Hansen.

PRÆDIKESTOL.

Tegningerne saavel til Kirken som til Menighedshuset er udførte af Architekt Thorvald Jørgensen.

Følgende Haandværksmestre har været beskæftigede ved Udførelsen: Murermester P. Gram, Tømrermestrene Jul. Nielsen & Abel, Snedkermester Lassen & Søn, Amagerbro, Blikkenslagermester Dreyer & Co., Smedemester C. M. Petersen, Glarmester Engstrøm, Malermestrene C. Petersen & Andersen, A. B. Recks Opvarmningskompagni, Ingeniør Bird, Siemens & Schuckert (elektriske Indlæg), Orgelbygger Henriksen. Ingeniør L. Borring har ledet Ingeniørarbejdet, og Hr. Knud Køster har været Konduktør

Hele Anlæget har kostet circa 121.000 Kroner.

DAABSTAVLE.

DEN SYVENDE INTERNATIONALE ARCHITEKTKONGRES I LONDON 1906.

For kort Tid siden har samtlige danske Architekter modtaget en særdeles elskværdig Indbydelse til at deltage i den 7de internationale Architektkongres i London 1906. Da der muligvis i den paa Engelsk affattede Tekst kan forekomme et enkelt særlig ualmindeligt Ord, hvis Betydning er Adressaten uklar, aftrykkes her en autoriseret Oversættelse af Indbydelsens Tekst.

Kære Herre og Kollega!

Vi har den Ære paa Forretningsudvalgets Vegne indtrængende at indbyde Dem til at deltage i den syvende internationale Architektkongres, som vil finde Sted i London i Ugen *16.—21. Juli 1906.*

Ved det afsluttende Møde i Bureauet for den sjette internationale Kongres i Madrid 1904 blev det Hverv overdraget det kongelige Institut for britiske Architekter at organisere den syvende Kongres i London, og nogle Medlemmer af det kgl. Institut i Forbindelse med den britiske Afdeling af den permanente, internationale Komité udgjorde det første Forretningsudvalg. Det kgl. Institut for britiske Architekter har hertil føjet andre af sine Medlemmer og har saaledes dannet Forretningsudvalget. Det har ogsaa valgt en Æres-Komité og en General-Komité. Andre Lande er bleven indbudte til at vælge deres Æres-Komitéer, og i medfølgende Pièce findes en fuldstændig Fortegnelse over de forskellige hidtidige Komitéer.

Vi har den Fornøjelse at fremlægge for Dem saadanne Detailler vedrørende Kongressen, som Forretningsudvalget ser sig i Stand til at offentliggøre.

Medlemmets Stilling.

Som ved de foregaaende Kongresser vil der være to Medlemsklasser: *Ekstraordinære Medlemmer*, som bidrager 4 Lst. og derover til Kongressens Fond, og *ordinære Medlemmer*, som betaler et Minimums-Beløb paa 1 Lst. Der vil ogsaa være en Klasse »*kvindelige Medlemmer*«, som skal indbefatte de Damer, der ledsager Kongressens Medlemmer. Forretningsudvalget indser, at Damernes Stilling paa disse Kongresser hidtil ikke har været tilfredsstillende afgrænset, og det er kommet til den Slutning, at det vilde være bedre for dem at have *Ret* til visse Fordele mod Betaling af et mindre Beløb. Damer vil da faa et Legitimationskort, et Emblem og alle Fordele som Medlem undtagen Kongressens Litteratur og Compte Rendu. Betalingen for en Dame vil være 10 sh.

Fordele.

Medlemmerne vil gratis modtage: Et Legitimationskort, et Kongres-Emblem, al den Litteratur, der udkommer i Forbindelse med Kongressen, Kongressens endelige Compte Rendu, en Indbydelse til Aabnings-Højtideligheden, en Indbydelse til Festen hos Londons Lord-Mayor, en Indbydelse til det Garden Party, som vil blive afholdt af det kgl. Institut for britiske Architekter, Indbydelse til saadanne andre Fester, som maatte blive afholdte af enkelte Personer eller Samlinger udenfor Kongressens Komité.

Medlemmerne vil faa Ret til at deltage i: Kongressens Møder, Besøgene, de festlige Sammenkomster og Afskeds-Banketten mod sædvanemæssig Betaling af saadanne Beløb, som maatte anses for nødvendige.

De britiske Jærnbaneselskaber vil til Medlemmer af Kongressen udstede *Returbilletter* til London, gældende fra den 11. til den 25. Juli inkl. mod Betaling for $1^1/_4$ *enkelt Billet.* Med Hensyn til Reduktioner paa udenlandske Jærnbanelinier vil vi saa snart som muligt gøre Dem bekendt med de Arrangementer, vi har set os i Stand til at foretage.

Formanden og Direktørerne for »London Udstillingerne, Ltd.« har beredvilligst tilbudt at udstede et vist Antal Indbydelser til at bese den kejserl. kgl. østrigske Udstilling i Earl's Court (det mest populære Frilufts-Forlystelsessted i London) i Kongresugen.

Londons zoologiske Selskab har beredvilligt tilbudt udenlandske Medlemmer Adgang til Haven Søndagene den 15. og den 22. Juli, paa hvilke Dage den er lukket for Publikum.

Det kgl. botaniske Selskab har beredvilligt tilbudt Medlemmerne fri Adgang til Haven i Kongresugen.

Kvindelige Medlemmer, som besøger London, vil blive udnævnte til Æresmedlemmer for Lyceum-Klubben (for Damer).

Der er blevet nedsat en Damekomité, som skal sørge for de kvindelige Medlemmers Bekvemmelighed og Underholdning.

Diskussions-Emner.

Følgende Temaer vil blive diskuterede:

1. Udførelsen af betydelige Byggearbejder for Stat og Kommune ved lønnede Embedsmænd.
2. Kunstnerret til architektoniske Arbejder og Ejendomsret til Tegninger.
3. Staal- og Jærnbeton-Konstruktioner:
   a) Almindelig Betragtning af Spørgsmaalet.
   b) Med særligt Henblik paa æstetiske og hygiejniske Hensyn ved meget høje Bygninger.
4. Publikums Opdragelse med Hensyn til Bygningskunst.
5. Architektens lovmæssige Adkomst.
6. Architekt og Haandværker. I hvilken Udstrækning bør Architekterne søge praktisk og teoretisk Uddannelse som Haandværkere?
7. Projektering og Udlægning af Gader og aabne Pladser i Byer.
8. I hvilken Udstrækning og i hvilken Betydning skal Architekten være højeste Myndighed overfor andre Kunstnere og Haandværkere under Opførelsen af en national eller offentlig Bygning?
9. Regeringens Ansvarlighed med Hensyn til Bevarelsen af nationale Mindesmærker.
10. Organiseringen af offentlige, internationale Konkurrencer ved architektoniske Arbejder.

Forretningsudvalget er taknemmelig for at modtage Afhandlinger om ovennævnte Spørgsmaal til Fremlæggelse paa Kongressen. Afhandlingerne kan affattes paa Engelsk, Fransk eller Tysk.

Hver Afhandling maa ledsages af et Resumê paa indtil 1000 Ord.

Afhandlinger og Resuméer maa være Forretningsudvalget i Hænde den 30. April 1906.

Disse Resuméer vil man saa vidt muligt lade cirkulere mellem Medlemmerne før Møderne, og de vil blive uddelte i Mødesalen.

Foruden de ovenfor anførte Temaer har Professor Meydenbauer fra Berlin tilbudt Kongressen en værdifuld Afhandling om »*Messbildverfahren*«, eller om, hvorledes man kan faa nøjagtige Maal af Bygninger ved Hjælp af kunstmæssig Fotografering.

Sprog.

Man vil paa Kongressen benytte sig af følgende Sprog: Engelsk, Fransk, Italiensk og Tysk.

De tilsendte *Afhandlinger* vil blive trykte paa det af de fire Sprog, hvorpaa de er skrevne eller oversatte, og vil udkomme paa dette Sprog i Compte Rendu'en. Resuméerne vil blive trykte paa Engelsk og Fransk. Meddelelser, der udsendes under Kongressen, vil være affattede paa Engelsk og Fransk.

En Del Herrer vil under Kongressen yde deres Hjælp ved at fungere som Tolke, og da de vil bære kulørte Baand for at betegne hvilket Sprog, de er kyndige i, vil udenlandske Medlemmer ikke have nogen Vanskelighed ved at finde dem.

Besøg og festlige Sammenkomster.

Hs. Højvelbaarenhed Lord-Mayoren i London vil indbyde Kongressen til en Soiré i Mansion House Tirsdag Aften d. 17. Juli. Det kgl. Institut for britiske Architekter vil indbyde Kongressen til et Garden Party.

Der vil blive arrangeret Besøg til følgende Steder: Universitetet i Oxford og Universitetet i Cambridge*), Greenwich Hospital og Hampton Court*), Hatfield, Markis'en af Salisbury's Bopæl, London: Monumenter, historiske Huse, nye Bygninger, Arbejdspladser, Architektskoler o. s. v. The Art Workers' Guild vil stille en Aften til Kongressens Disposition.

Der vil blive afholdt den sædvanlige Afskeds Banket Lørdag d. 21. Juli.

Udstilling.

I Forbindelse med Kongressen og organiseret af Forretningsudvalget vil der blive afholdt en Udstilling, hvis Hoved-Momenter bliver:

1. En kronologisk Udstilling af engelsk Architektur fra Normannernes Erobring (1066) til Sir Charles Barry's Død (1860).
2. Oliemalerier og farvelagte Tegninger af engelsk Architektur.
3. Engelske Møbler og Sølvarbejde.

Forskelligt.

Vi tillader os at vedlægge en Medlems-Blanket, som vi haaber De vil kunne udfylde og tilbagesende tilligemed en Check eller Postanvisning.

Skulde De tage endelig Bestemmelse om at slutte Dem til Kongressen, vilde det være af den allerstørste Betydning for Komitéen, om De kunde gøre dette saa tidligt

---

*) Disse Besøg vil finde Sted samtidig.

som muligt. Hvis De paa Grund af indtræffende Omstændigheder senere ser Dem nødsaget til at trække Dem tilbage fra Kongressen, vil det indbetalte Beløb blive returneret.

Skulde De imidlertid ikke være i Stand til i Øjeblikket at tage Bestemmelse, men gærne senere vilde modtage Paamindelse, beder vi Dem godhedsfuldt tilbagesende indlagte Postkort med Deres Navn og Adresse.

For at undgaa fejlagtig Stavning og andre Misforstaaelser tillader vi os at anmode Dem om at tilstille os Deres Navn og Adresse trykte enten paa Deres Brevpapir eller Deres Visitkort.

Alle Meddelelser bedes adresserede og alle Checks og Postanvisninger udstedte til »The Secretary, Seventh International Congress of Architects, 6, Conduit Street, London, W.«

Vi haaber oprigtigt, at Deres Tid vil tillade Dem at deltage i denne internationale Sammenkomst, hvor Mænd af alle Nationaliteter vil føle sig forenede som Venner og Kammerater ved det fælles Baand, den store Kunst, der er os saa dyrebar.

Vi har den Ære at tegne, kære Herre og Kollega, med særdeles Agtelse

JOHN BELCHER, Præsident. W. J. LOCKE, Sekretær.

· FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ved Akademiraadets Møde den 22. Januar indvalgtes Architekt A. CLEMMENSEN i Akademiraadet og derefter i Skoleraadet.

Kirkeindvielse. I Søndags indviedes en ny Kirke i Vinderup Stationsby (imellem Skive og Struer). Kirken er bygget efter Tegninger af Architekt K. VARMING for en Sum af ca. 28.000 Kr., hvoraf Staten har tilskudt 18.500 Kr.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den 2. Februar afholdtes et Møde, hvor Architekternes Stilling til Sagen om Tilvejebringelsen af et Mindesmærke for Finsen blev indgaaende drøftet. Det vedtoges, at Bestyrelsen, i Samraad med Foreningens Delegerede, Prof. M. Nyrop, skulde virke for, at Udvalget angaaende denne Sag blev gjort bekendt med Resultatet af Diskussionen.

Paa samme Møde vedtoges, at det af »Selskabet for dekorativ Kunst« udarbejdede Forslag til Honorarberegning for dekorative Arbejder bliver trykt som Tillæg til de af »Akademisk Architektforening« vedtagne Regler til Bestemmelse af Architekthonorar.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 17. FEBRUAR 1906
8. AARGANG № 20

LARSLEJSTRÆDE.

Det er en af Udlændinge meget hyppigt fremsat Mening, at vor Hovedstad i mange Henseender er en interessant og smuk By at færdes i, rig paa gode Bygninger og afvekslende, fornøjelige Vuer. Vi har læst og hørt det saa tidt, at vi — om vi ikke selv kunde se og føle det — omsider maatte have faaet Øjnene op for dette Forhold. Der er da ogsaa paa mangfoldig Vis af

mange gode Mænd gjort et hæderligt og uegennyttigt Arbejde for dels at bevare, dels efter Evne at udvide og forøge disse Værdier, og i de sidste 20—30 Aar har dette Arbejde efterhaanden faaet forøget Vækst, vel mest paa Grund af, at Sansen for at bevare synlige historiske Minder i Forbindelse med en almindelig Følelse af Betydningen af at leve i saa smukke og sunde Omgivelser som muligt, med den stigende Oplysning er bleven mere udbredt i alle borgerlige Samfundslag. Og det har man kun haft Grund til at glæde sig over.

Det synes imidlertid, som om denne for Byens sunde og gode Udvikling saa heldige Forstaaelse nu er ved at ebbe ud. Man har i alt Fald i den senere Tid Gang paa Gang set meget uheldige Byggeforslag dukke frem, Forslag, der staa i den mest skærende Modsætning til de gode Bestræbelser, som man længe har kunnet spore og glæde sig over. Hvorledes er det f. Eks. ikke gaaet med Pladsen foran det nye kgl. Bioliothek? Denne stolte Bygning, som om kort Tid staar fuldført, har ikke engang kunnet faa Lov til at beholde sin frie Beliggenhed, til den blev færdig. Til Trods for, at Kunstakademiet, hvis Erklæring om denne Sag Ministeriet havde indhentet, bestemt fraraadede at give Tilladelse til, at Pladsen foran Bibliotheket belemredes med en grim Auktions-Fiskehalle, er Tilladelsen til dennes Opførelse bleven opnaaet. Og »Nikolai-Torv-Sagen«, hvor selve Magistraten ønskede at sælge en Del af Pladsen til Staten, for at denne kunde opføre en moderne Telegraf-Station foran det gamle, historiske Taarn, er endnu i frisk Minde.

Nu er det galt igen.

Det er denne Gang *Larslejstræde*, maaske den interessanteste og mest stemningsfulde Gade, Kjøbenhavn ejer, der er i Fare. De allerfleste af Kjøbenhavns Beboere kender sikkert denne Perle af et Gadeparti; mangfoldige af os har færdedes der jævnligt, og vi har glædet os over den hjemlige Hygge, den mærkelige Fred, der hviler over Omgivelserne. Hvor velgørende virker ikke den lange, høje Mur, over hvilken Vildvinen vælter i frodig Fylde og navnlig om Efteraaret straaler i den skønneste Farvepragt; hvor smukt er ikke det gamle Kapels simple Gavl passets ammen med Omgivelserne. Men fremfor alt, hvor herligt straaler ikke her Petri Kirkes berømte Spir i al sin Glans netop fra denne Gade. Dette Spir er ganske sikkert det skønneste Kirkespir i Danmark. Gaa en solrig Eftermiddag ned gennem Larslejstræde fra Vester Voldgade og stil Dem ved Trappen overfor Nr. 6, samme Sted, hvorfra ovenstaaende Fotografi er taget; vend saa Blikket i Retning af Petri Taarn, og forsøg saa, om De kan mindes at have set et skønnere og mere karakteristisk Gadebillede. I Forgrunden den mørke Mur med Kapellet, over Muren store Træer og i Baggrunden Kirken. Stolt og ædelt knejser Taarnet med sin dejlige, fornemme Architektur, fast og aandfuldt komponeret som det er fra Fundamentet til Vejrfløjen. Kobberklædningens irrede Flader lyser i Solen, medens de gyldne Kugler og den forgyldte Vejrfløj med sin mægtige Hane yderligere forhøjer Virkningen. Den, der én Gang har faaet Øjnene opladt for dette Billedes Skønhed, vil næppe kunne glemme det. Og gaar man ned gennem Gaden, har man stadig en lignende Udsigt. Næsten helt ned til St. Pederstræde nyder man — om man da har ringeste Sans for sligt — den samme fredelige Stemning; hele Vejen glæder man sig over Udsigten til det dejlige Kirkespir.

PETRI KIRKES SPIR.

Og nu tænker man paa at ødelægge dette enestaaende Gadeparti. Der er Planer oppe om at bygge en 3-Etages Bygning mod Larslejstræde, paa den Del af Kirkepladsen, som f. T. optages af Præstehaven. Den gamle Mur skal forsvinde i den Længde, som Bygningen faar, og denne vil brede sig ind over Kirkepladsen og komme til at dække noget for det ypperlige gamle Kapel, som af alle Sagkyndige regnes for at være et ualmindelig fint Stykke Architektur. Man skulde forsværge, at Nogen havde Mod og Hjerte til at arbejde med paa en saadan Plan. Og dog er det ikke første Gang, at der er gjort Attentat paa Stedets Skønhed. For ca. 18 Aar siden var der Planer oppe om at bygge en Skole paa dette Sted. Sagen kom imidlertid til Kunstakademiets Erklæring, og da dette indtrængende fraraadede Kultusministeriet at give sit Samtykke til, at

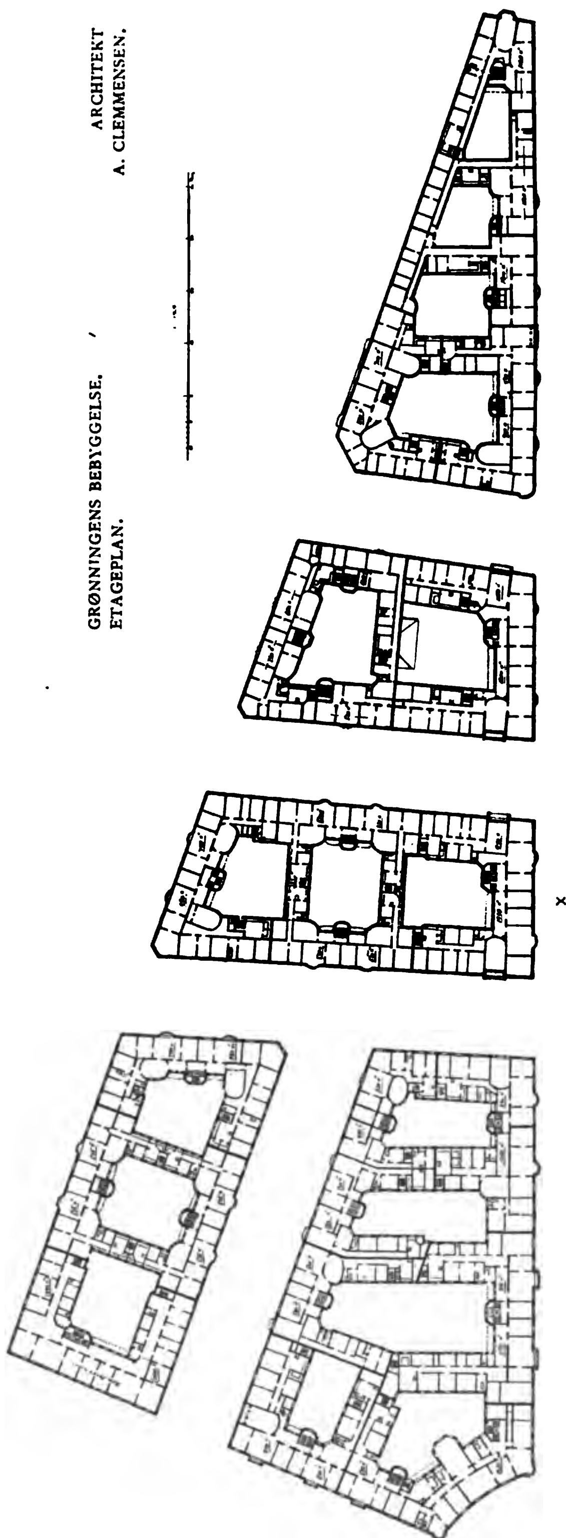
GRØNNINGENS BEBYGGELSE. EN ENKELT BYGNINGS-FAÇADE. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Kirkepladsen bebyggedes, blev dette nægtet. Saa meget mere beklageligt er det da nu, at det denne Gang synes at være selve Kultusministeriet, der har givet Stødet til den paatænkte Bebyggelse, idet Ministeriet for nogle Maaneder siden har forespurgt Petri Kirkekollegium, om det vilde være villigt til at overlade en Grund mod Larslejstræde til Opførelse af et Menighedshus for Frue Menighed. Da Kirkekollegiet mærkede, at der nu raadede en anden Opfattelse af Forholdene i Kultusministeriet, ønskede det imidlertid selv at benytte den omhandlede Grund til Opførelse af en ny Bygning til Brug for »Petersens Jomfrukloster«, og det har nu indsendt Planer af en saadan Bygning til Ministeriets Godkendelse. Det er saaledes indlysende, at Faren for, at Bebyggelsen denne Gang vil finde Sted paa Trods af al god Tradition, er overhængende, medmindre Ministeriet i Mellemtiden — hvad man inderligt maa ønske — har ændret sin Opfattelse i denne Sag.

Det ligger nu nær at spørge: »Er det absolut nødvendigt, at Jomfruklosteret

skal ligge netop paa Petri Kirkeplads? Kan det ikke lige saa godt lægges et hvilketsomhelst andet Sted i Byen?« Svaret kan kun blive: »Jo! det kan det ganske sikkert.« Den eneste Indvending, man kan fremkomme med, er den, at man eventuelt sparer Omkostningerne ved en anden Byggegrunds Erhvervelse, og denne Indvending kan jo i almindelige Tilfælde være plausibel nok. Men i den foreliggende Sag bør dette Hensyn absolut være udelukket. Hvor det drejer sig om en Vandalisme af den paatænkte Art, bør ganske andre Hensyn være raadende. Man skulde da ogsaa synes, at Salget af den gamle Harsdorffske Ejendom paa Amagertorv, i hvilken Klosteret hidtil har vegeteret, maatte kunne indbringe saa meget, at Spørgsmaalet om en ny Grunds Erhvervelse vil blive forholdsvis underordnet.

Hvorom Alting er: man kan kun med Sorg se paa, at Larslejstræde bliver ødelagt. Kan man virkelig række Haand til dette, da er den gode Tradition fra de foregaaende Aar uhjælpelig brudt, og enhver Elsker af vort Lands største og smukkeste By maa med kun alt for grundet Bekymring se Fremtiden i Møde.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE. ETAGEPLAN.

ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

SKITSEKONKURRENCEN VEDRØRENDE GRØNNINGENS BEBYGGELSE.

Under 13. Decbr. 1905 indbød Ejerne af de Kjøbenhavns Magistrat tidligere tilhørende Grunde i Grønningen (Gl. Husarkaserne) danske Architekter til at deltage i en Konkurrence om disse Grundes Bebyggelse.

Der var udsat 5 Præmier: 1 paa 2000 Kroner, 2 paa 1500 Kroner og 2 paa 1000 Kr., og det bemærkedes udtrykkeligt i Indbydelsen, at Konkurrencen kun drejede sig om disse Præmier, idet hverken de nuværende eller senere Ejere af Grundene kunde være bundne til at benytte de eventuelle Projekter.

Nærmere Oplysninger vedrørende Indbydelsen til Konkurrencen og Programmet for denne findes i »Architekten« Nr. 12.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE. EN ENKELT BYGNINGS-FAÇADE. ARCHITEKT FR. CHRISTENSEN.

Der indkom i alt 20 Projekter, hvoraf det ene dog kun var et Forslag til en anden Ordning af Gadeinddelingen. Projekterne var straks tilgængelige for Offentligheden. Ved den d. 9de Februar foretagne Uddeling af Præmierne blev der ingen Første Præmier uddelt. 2den Præmie (hver 1500 Kr.) uddeltes til Architekterne Søren Lemche, A. Clemmensen og Fr. Christensen; anden Præmie for Gesandtskabshotellet (hver 500 Kr.) til Architekterne Søren Lemche og E. Fischer. Tredie Præmie (hver 1000 Kr.) fik Architekterne Johan Nielsen

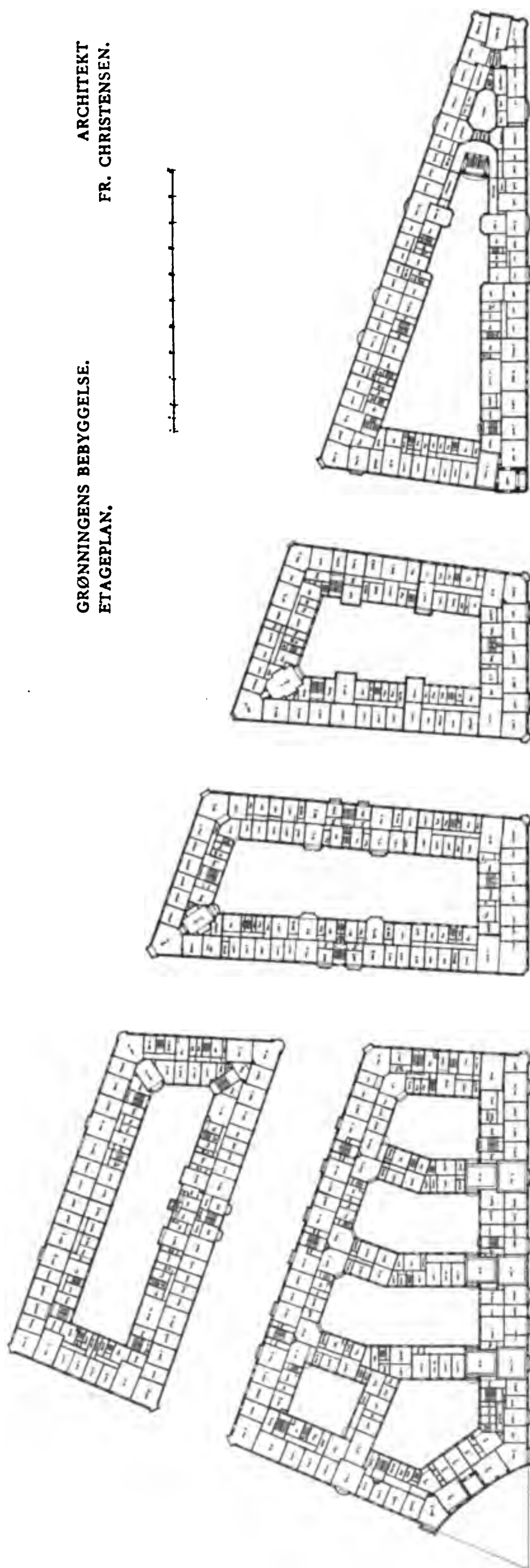
Eugen Jørgensen. Endvidere uddeltes der 3 Ekstrapræmier, hver paa 500 Kr., til Architekterne Nicolai Hansen, Harild og Leuning Borch.

Dommere vare d'Hrr. Architekter Emil Jørgensen og Magdahl Nielsen, valgte af »Akademisk Architektforening«, og Kammerherre Oscar Oxholm, Borgerrepræsentant, Murermester P. P. Gram og Bankdirektør H. P. Hansen, valgte af Ejerne.

ARCHITEKT A. CLEMMENSENS PROJEKT.

Jeg er gaaet ud fra, at Grunden bebygges fuldt ud (dog for Mellemgrunde kun med $^{2}/_{3}$), og at Bebyggelsen foretages efter en samlet Plan, saa at man overalt faar Vinduer i Gaardsiderne og undgaar fritstaaende Brandgavle og Bagmure.

Med Hensyn til Façaderne har jeg ment, at man fremfor alt maatte undgaa den forbistrede »Palæstil«. Det er aabenbart galt at behandle en Række Huse som en sammenhængende, mere eller mindre monumental, Bygning. Den kommer til at se ud som en Kaserne, Stiftelse el. Lgn., og det er unaturligt, at det enkelte Hus i det Ydre skal fremtræde som en uselvstændig Stump af et Hele, som i Virkeligheden ikke er til. Dersom en Husejer

GRØNNINGENS BEBYGGELSE. ETAGEPLAN.
ARCHITEKT FR. CHRISTENSEN.

vil vise sin Selvstændighed ved at male eller vaske sin Part, er Helheden spoleret. I de fleste Tilfælde er det ham en kærkommen Undskyldning for ikke at gøre noget, at de andre Dele af »Palæet« er lige saa snavsede og forsømte som hans.

Jeg synes, at hvert Hus maa vise sig som et selvstændigt Hele med saa megen Afveksling som muligt (mere end jeg i Skyndingen har gjort); men naturligvis med et fælles Præg og ikke som et Prøvekatalog, saadan som Gammeltorv er blevet et afskrækkende Eksempel paa. Jeg tror ogsaa, at Façaderne helst maa være røde. Med den i Kjøbenhavn herskende Rædsel for at vedligeholde det Ydre af Husene, maa man vist opgive at faa lyse Murflader her i Byen. Det vil vistnok anses for mere overkommeligt engang imellem at male Vinduerne, og med lidt brede Forhold i hvidmalede Vinduer til en rød Mur opnaaes ogsaa en ret livlig og festlig Virkning.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE.
EN ENKELT BYGNINGS-FAÇADE.

ARCHITEKT
SØREN LEMCHE.

Endelig maa vi se at komme bort fra den uhyggelige Sport at beregne Husenes Højde efter, hvor grim en Form man kan give Tagene.

A. CLEMMENSEN.

ARCHITEKT FREDERIK CHRISTENSENS PROJEKT.

I Planerne er Hovedtrappernes Antal indskrænket i større Grad end almindeligt for større Lejligheder for at formindske Antallet af paatænkte Elevatorer. Hvor man i Planerne finder Køkkener, Køkkentrapper, Pigekamre til Gaden, ligge disse mod Nord og afgiver Plads for Soveværelser mod Syd til de store Gaarde.

Til Façaderne skulle i stor Udstrækning anvendes røde Mursten, baade til de store Flader og til nogle faa Vinduesindfatninger, endvidere til Lisener og de fleste vandrette Led (enkelte med Formsten).

Natursten skulle anvendes til Beklædning af det nederste af Bygningerne. Nogle af disse har Beklædning gennem hele Stueetagen, andre kun til Under-

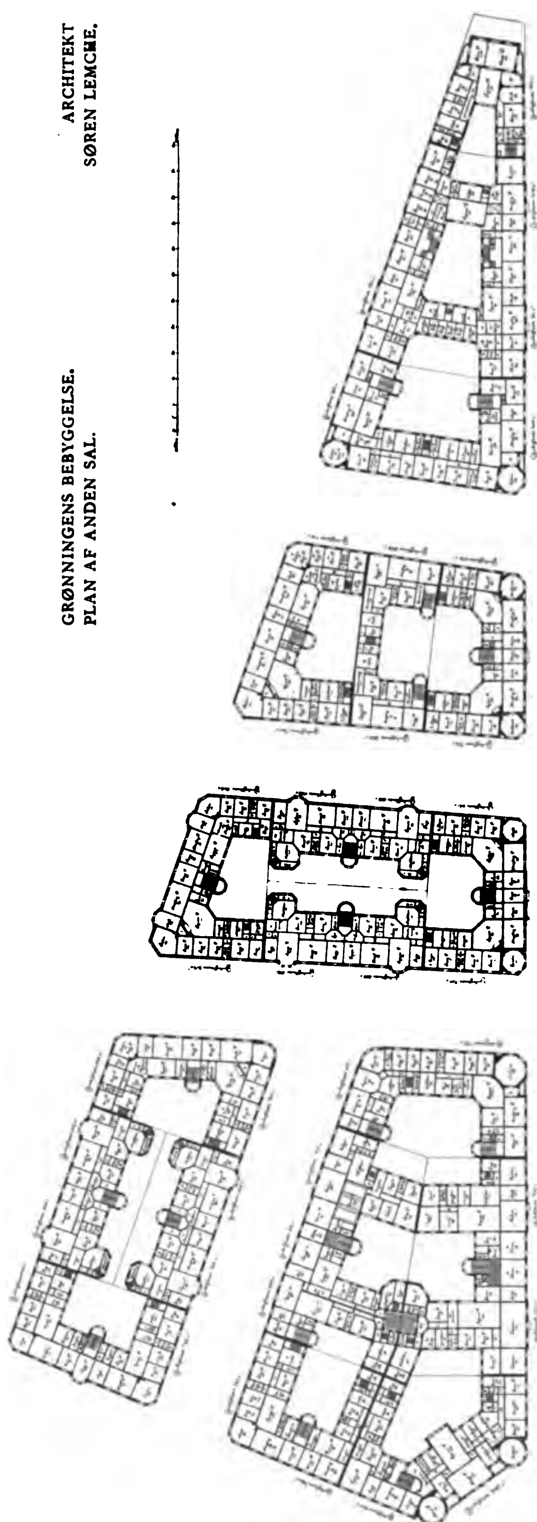
kant og Stuevindue. Enkelte af Karnapperne samt Gavlafdækninger ligeledes af Natursten. Tagene dækkes med glaserede Sten, et Par Spir og et Par buede Tagformer med Kobber.

FREDERIK CHRISTENSEN.

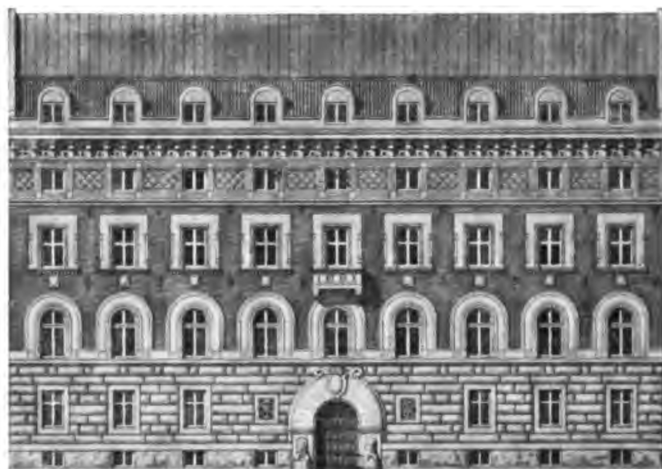
ARCHITEKT SØREN LEMCHES PROJEKT.

Ved den planlagte Bebyggelse er der gjort et Forsøg paa at vise, at der kan skabes en god og fornem Helhed, saafremt de forskellige Bygherrer, som ville komme til at virke her, kunde ønske, indenfor visse Grænser, at arbejde mod et fælles Maal. De enkelte Grundes Størrelse, Beliggenhed og Form er dog afpasset saaledes, at der, saafremt dette ikke lykkes i den hele Udstrækning, dog kan fremkomme en smuk og harmonisk Bebyggelse. Ved Valget af Stilen — »Palæstil« — har jeg nærmest tænkt at søge frembragt en lignende smuk og fornem Stemning, som den, Architekt A. CLEMMENSEN med saa lykkelig Haand — og saa stor Energi — har gennemført i den Del af Stockholmsgade, hvis Bebyggelse han har haft Indflydelse paa.

Der er ved Planens Udarbejdelse lagt Vægt paa at tilvejebringe gode Luft- og Lysforhold i Gaardene. Arealerne er fuldt bebyggede.

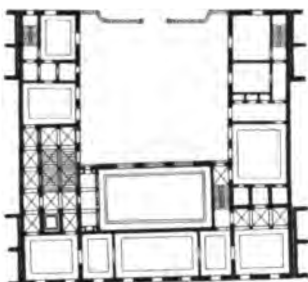

ARCHITEKT SØREN LEMCHE.
GRØNNINGENS BEBYGGELSE. PLAN AF ANDEN SAL.

GESANDTSKABSHOTEL.
FAÇADE.

ARCHITEKT
SØREN LEMCHE.

Gesandtskabshotellet er tænkt liggende i Karré Nr. 2 fra Toldbodvejen, for Enden af den Gade, der fra Toldbodvejen fører ned gennem de til Udstykning bestemte Arealer. Denne Plads er valgt, fordi det her er muligt at skaffe Sol i alle væsentlige Værelser, hvilket er umuligt at opnaa, saafremt det lægges mod Boulevarden.

SØREN LEMCHE.

»FATTIGHUSET« I HELSINGØR.

Som det maaske vil være Læserne bekendt, har Byraadet i Helsingør paa Finansloven begæret optaget en Bevilling af 26.000 Kr. til Restaurering af det saakaldte Fattighus (der formenes oprindelig at have været Klosterets Sygehus) imod at Kommunen tilskød 21.000 Kr. til den indre Istandsættelse, hvorved det var Tanken at indrette nogle Kontorer til kommunal Brug.

Enhver Architekt kender sikkert denne gamle Bygning, der, skønt stærkt forfalden, som den i mange Aar har været, overkalket og vanskøttet gennem Aarhundreder, gennemhullet med Vinduer paa Trods af sin oprindelige Inddeling o. s. v. *dog* for enhver Kyndig aabenbarer sin historiske Værdi og bag sit sørgeligt skamskændede Ydre fortæller os, at det engang i henfarne Tider har været et godt, stateligt Hus.

Sagen stiller sig nu saaledes: Nationalmusæet har anbefalet at restaurere Huset, da det »gemmer Rester af værdifuld Architektur«. Men Byraadet har erklæret, at hvis det ønskede Tilskud ikke bliver bevilget nu, maa Bygningen rives ned, dels fordi den er faldefærdig, dels fordi Kommunen ikke kan vente længere med Indretningen af de nævnte Kontorer, som den da maa skaffe sig andet Steds. Ministeren har svaret, at han ikke kunde anbefale Sagens Fremme,

Finanslovordføreren Hr. Jensen-Sønderup, har udtalt, at »Finansudvalget ikke finder nogen som helst Anledning til, at Staten skulde ofre noget paa Restaurationen«, hvorpaa Folketingsmanden for Helsingør har erklæret, at saa maatte Huset falde.

Det er ikke for meget sagt, at et saadant Resultat vilde vække Sorg og Harme hos Alle, der har Sans for vort Lands Historie og Kærlighed til dets Fortidsminder. Vi har saa faa middelalderlige Bygninger tilbage, at man nok skulde synes det Umagen værd at bevare alt, hvad der er muligt at bevare. Vi erkender med Taknemlighed, at Lovgivningsmagten i *mange* Tilfælde har stillet sig forstaaende og imødekommende her overfor, og at der f. Eks. er bragt meget betydelige Ofre forat istandsætte Maria Klostret i Helsingør. Saa meget desto mærkeligere maa det forekomme Alle, at denne Bagatel nu bliver nægtet, naar man derved kunde supplere det udmærkede Restaureringsarbejde, der allerede er gjort i denne By.

Vi mindes uvilkaarligt den Skæbne, der for nogle Aar siden truede Helligaandshuset i Randers. Det hed sig, at det var faldefærdigt, blottet for Interesse i architektonisk Henseende o. s. v. og Byraadet havde alt besluttet at lade det jævne med Jorden. Men ved en beundringsværdig og energisk Optræden fra nogle behjertede Mænds Side blev Huset reddet fra den truende Tilintetgørelse; efter en nænsom og kyndig Restaurering opstod det gamle Hus som en Fugl Fønix af sin Aske og er nu en af Randers Bys fornemste Seværdigheder.

Vi nærer det Haab, at det gamle Hus i Helsingør paa lignende Maade maa kunne ride Stormen af. — Selv om det virkelig skulde være umuligt at opnaa Statstilskud, mon da ikke Byraadet kunde bevæges til selv at tage Sagen i sin Haand og bekoste Istandsættelsen? Og naar Kommunen, samtidig med at gøre en god Gærning, som alle oplyste Mennesker vil vide den Tak for, kunde faa de Kontorer, den trænger til, indrettede i Bygningen, saa ser det dog ikke ud, som om det pekuniære Offer vil være af større Betydning. Det vil være et virkeligt Tab for Byen Helsingør, om dette gamle Hus skulde forsvinde.

DEKOMPOSITION AF STØV PAA OPVARMNINGSAPPARATER.

I opvarmede Værelser mærkes ofte en ubehagelig, pirrende Lugt, som irriterer Strubeslimhinden og fremkalder Hoste. Den hidrører fra Opbrænding og Dekomposition af Støv, hvorved der opstaar Ammoniak og andre skadelige Stoffer. Hyppigst findes denne Dekomposition, der kun indtræder, naar Støvet er fugtigt, ved de almindelige Jærnovne, hvis Sider let bliver glødende, hvad der har til Følge, at de paa Ovnen aflejrede Støvpartikler opbrændes og gør Luften uren. Men ogsaa ved Luftopvarmningsapparaternes Varmerør finder let en for stor Opvarmning Sted, der bevirker, at aflejret Støv opbrænder og Opbrændingsprodukterne blande sig med Luften. Prof. v. Esmarch fandt ved sine Undersøgelser, at Støvet altid dekomponeres paa Opvarmningsapparater, der er mere end 70^{0} varme. I Stueetager, hvor den direkte fra Gaden indstrømmende Luft er blandet med Støvet fra Hesteekskrementerne, begynder den ilde Lugt ganske vist allerede at gøre sig bemærkelig, naar Varmefladerne har en Temperatur paa 65^{0}. Værd at lægge Mærke til er den af Nuszbaum gjorte Iagttagelse, at Støv, der hidrører

fra Luft, som paa kunstig Maade har faaet sit Indhold af Vanddamp forøget, udvikler flere ildelugtende og irriterende Dampe end Støvet i den almindelige Luft. For at modarbejde Stueluftens Forurening bør Varmefladerne ikke opvarmes til mere end 65—70° og enhver yderligere Forsyning af Luften med Fugtighed bør undlades. Selvfølgelig maa selve Opvarmningsapparaterne med største Omhu holdes rene og oftere afvaskes fugtigt. Dog beskytter denne Rengøring ikke fuldstændig mod Støvets Dekomposition, da den Luft, som strømmer langs med Opvarmningsapparaterne, stadig igen afsætter Støv paa Varmefladerne. — Ved Opvarmning med Luft maa den anvendte Luft omhyggelig holdes fri for Støv, henholdsvis filtreres.

»Deutsche Bauhütte«.

FORSKELLIGT.

Bestyrelsen for Foreningen »Frisindet Ungdom« har udsendt Indbydelse til Deltagelse i en Konkurrence-Udstilling af Udkast og Modeller til karakterfulde Kvindedragter. Udstillingen skal omfatte Husdragten, Gadedragten, Arbejdsdragten, Festdragten og Sportsdragten samt Hoved- og Fodbeklædning. Der modtages tegnede, malede og modellerede Udkast foruden udførte Dragter. Alt skal være indleveret inden 15de Marts 1906 i »Frisindet Ungdom«s Lokaler, Kongens Nytorv Nr. 8. En stor Kreds af anerkendte Kunstnere, som er overbevist om, at en Udstilling som denne vil have stor Betydning, giver Planen sin varmeste Tilslutning.

❦

Den internationale Konkurrence om en ny Stadsplan for en Del af Helsingborg er fornylig afsluttet. Der var indleveret i alt 26 Forslag. 1ste Præmien, 4000 Kr., vandtes af Civilingeniør NIELS GELLERSTEDTS *kommunal-tekniske byrå* og Architekt AXEL R. BERGMANN, Stockholm; 2den Præmie, 2500 Kr., vandtes af Ingeniør, Dr. ROBERT WEYRAUCH, Berlin, og Regierungsbaumeister MARTIN MAYER, Hamburg; 3die Præmie, 1500 Kr., vandtes af Architekt TORBEN GRUT, Stockholm, og Stadsingeniør SIGFRIED EWALD, Helsingborg.

Konkurrencen har ifl. »Teknisk Tidskrift« været meget haard. Mange af de indsendte Projekter var virkelig fremragende Arbejder og Forskellen mellem de med 2den og 3die Præmie belønnede Arbejder meget ringe. Det omhandlede Areal var mange Gange større end det, som Konkurrencen i Gøteborg 1901 omhandlede, og Arbejdet og Risikoen ved at deltage altfor stor i Forhold til de udsatte Præmier. Konkurrencen imødesaas i Fagkredse med stor Interesse, dels fordi den var international, dels fordi der forestaar en Del Stadsplan-Ordninger i Stockholm. Der var afhentet c. 50 Programmer og af disse ikke mindre end 40 af Udlændinge.

❦

Konkurrencen om Fredspaladset i Haag. Fristen for Indlevering af Projekter er forlænget indtil 15. April 1906.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

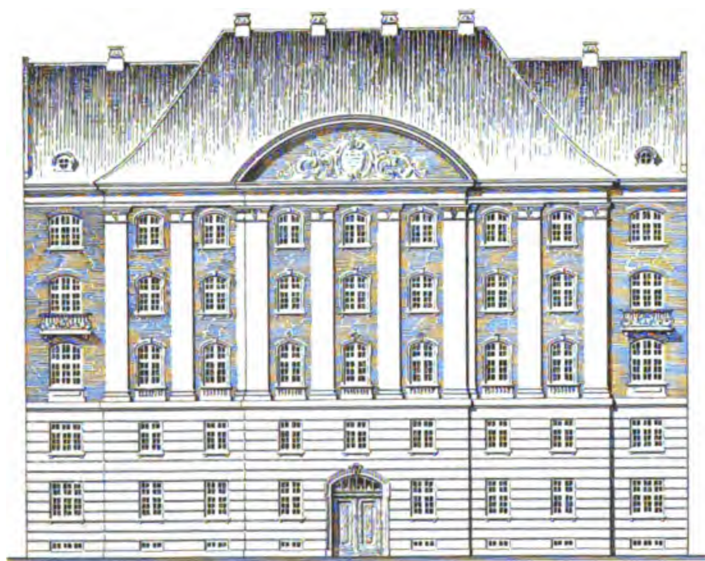
KJØBENHAVN
DEN 24. FEBRUAR 1906
8. AARGANG № 21

SKITSEKONKURRENCEN VEDRØRENDE GRØNNINGENS BEBYGGELSE.

II.

ARCHITEKT JOHAN NIELSENS PROJEKT.

I min Plan er jeg gaaet ud paa at tilvejebringe en Udstykning i ikke alt for store Grunde af en regelmæssig Form, og som lod sig bebygge paa en saadan Maade, at der dannedes Gaarde af en regelmæssig Form, uden at der blev overflødigt ubebygget Areal. Ved Indretningen af Lejlighederne har jeg søgt at udnytte Pladsen saa økonomisk, som det lod sig gøre uden at indsnævre Gange og Køkkenafdelingen, og at skaffe Lys til alle Rum, navnlig de næsten uundgaaelige Sidehusgange. I de store Lejligheder mod Grønningen har jeg

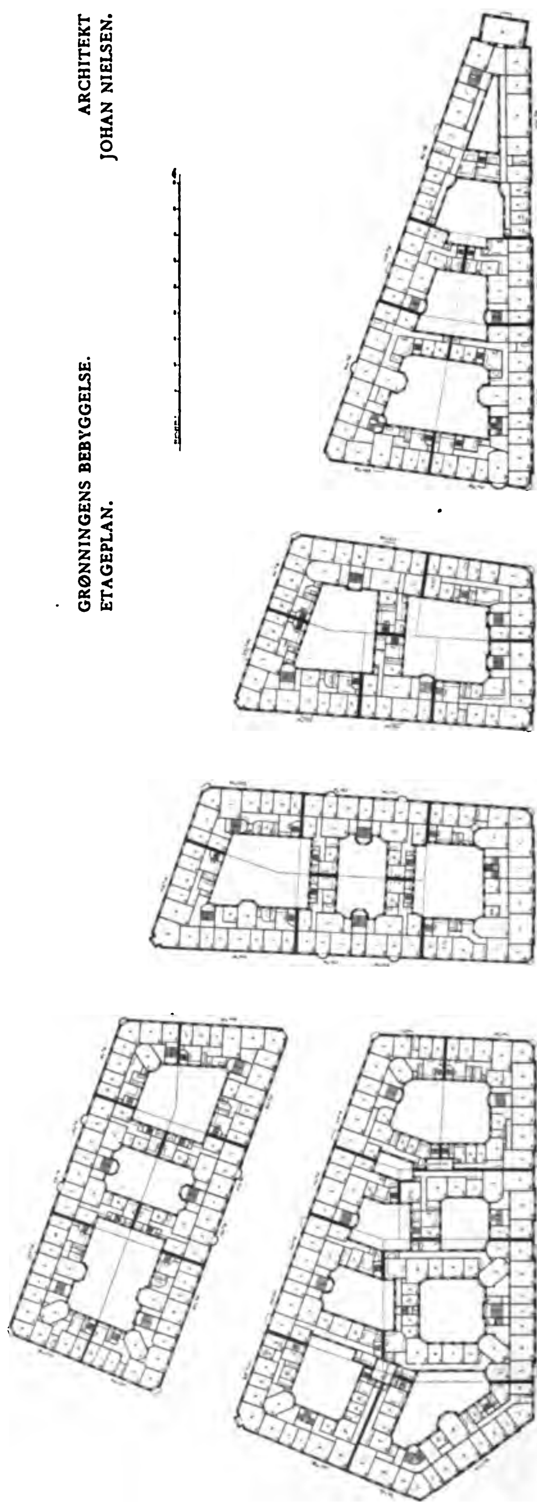
GRØNNINGENS BEBYGGELSE. EN ENKELT BYGNINGS-FAÇADE. — ARCHITEKT JOHAN NIELSEN.

fuldstændig undgaaet Karnapper, der jo nærmest maa betragtes som et Middel til at skaffe sig en friere Udsigt i Gader, hvor man ellers er henvist til at betragte Genboens Vinduer; her, hvor man uden dette Hjælpemiddel har den frieste Udsigt, man kan ønske sig, synes jeg, det vilde være rart engang igen at se en Gade uden Karnapper og Hjørnetaarne. Derimod har jeg tænkt mig paa disse Façader, der iøvrigt udføres af røde Mursten, at anvende Sandsten i saa stor Udstrækning, som den opgivne Byggesum tillader.

JOHAN NIELSEN.

ARCHITEKT EUGEN JØRGENSENS PROJEKT.

Ved Planernes Udarbejdelse har det været mig magtpaaliggende at udnytte de kostbare Grunde saa meget som muligt, og det er da ogsaa lykkedes mig at faa Forholdet mellem ubebygget og bebygget Areal til ganske at svare til Bygningslovens Bestemmelser, uden at det derfor — efter min Mening — er kommet til at gaa ud over Gaardenes eller Lejlighedernes Rummelighed og Regelmæssighed. Da Programmet for saa vidt var ufyldestgørende, som det ikke gav Oplysning om, hvorvidt Arealet skulde bebygges efter Reglerne for

ARCHITEKT JOHAN NIELSEN.
GRØNNINGENS BEBYGGELSE. ETAGEPLAN.

Grunde »indenfor Voldene« eller »udenfor Voldene«, kunde man formodentlig *ad libitum* vælge det ene eller det andet; og jeg foretrak det sidste: »udenfor Voldene«, dels fordi jeg vilde anse det for ganske upassende i dette Kvarter at anlægge en for snæver Maalestok, dels fordi det er min Overbevisning, at heller ikke vedkommende Autoriteter vil gaa med til nogen anden Opfattelse, naar dette Spørgsmaals Løsning ligger for i Virkeligheden. Ifølge Bygningslovens § 1 skal Lovreglerne ikke gælde Citadellet Frederikshavn (hvortil saavel Esplanaden som Grønningen hører) og ikke heller Orlogsværftet. Og den kongelige Anordning, der vilde kunne udvide Loven ogsaa hertil, er aldrig kommen.

I den store sydlige Karré er ud mod Boulevarden en cour-d'honneur, indenfor hvilken der udmærket godt kan ligge et almindeligt borgerligt Hus med herskabelige Lejligheder. Men først og fremmest vilde denne Grund med en lignende Anordning passe for et Gesandtskabshotel. I den yderste Spids af den nordlige Karré lægges en Forgaard ud mod Store Kongensgade. Naar denne mod Gaden begrænses af en høj Mur med passende Architektur og en Staldbygning, og naar Fa-

GRØNNINGENS BEBYGGELSE. ETAGEPLAN.

ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE.
EN ENKELT BYGNINGS-FAÇADE.

ARCHITEKT
EUGEN JØRGENSEN.

çaden af Bygningen ogsaa til denne Side behandles som Gadefaçade, vil her kunne skabes noget hyggeligt.

Façaderne skulle ikke være i »Palais-Stil« — som Architekt Clemmensen jo *nu* heller ikke mere synes om —, men de maa forresten heller ikke gerne være i en traurig Stiftelses-Stil. Jeg mener, at det skal være »Patricier-Huse« i Ordets bedste Betydning; Kælder og Stueetage graa, helst af Natur-Sten, derover røde, haandstrøgne Mursten med Pilastre, Gesimser, Altaner, Konsoller etc. af hugne Sten (Sandsten, Savonnière, Klæbersten eller lignende); Tagene høje og dækkede med sorte, glaserede Tagsten. Alle Façader bør have et ensartet Præg; dette vil gøre den fornemste Virkning. Derfor bør Vinduernes vandrette Inddeling, Hovedgesimsen og Tagrygningen være i ens Flugt; dette udelukker selvfølgelig

GRØNNINGENS BEBYGGELSE.
EN ENKELT BYGNINGS-FAÇADE.

ARCHITEKT
NICOLAI HANSEN.

ikke, at hver Bygning kan faa et individuelt Præg, og at man ved forhøjede Partier og ved hist og her at hæve en Del af Tagrygningen kan bryde Ensformigheden og forhindre Kedsommelighed. Men Hjørnetaarne og Karnapper maa helst henvises til Sidegaderne og St. Kongensgade. — Da jeg var forhindret i at tage fat paa Opgaven førend 14 Dage inden Afleveringen, blev der desværre ikke Tid for mig til rigtigt at »kæle for« Façaderne, idet jeg lagde Hovedvægten paa Udarbejdelsen af Planerne som det vigtigste.

EUGEN JØRGENSEN.

ARCHITEKT NICOLAI HANSENS PROJEKT.

Min Bestræbelse har været at skaffe samtlige Lejligheder mest muligt Lys og Luft, og dette har jeg forsøgt opnaaet ved at anbringe de viste Luftbælter gennem Karreerne samtidig med, at de udgør en Del af det til Ejendommen hørende ubebyggede Areal og tildels udnyttes til Herskabsstalde og mindre Haveanlæg. Tillige opnaas, at samtlige Lejligheder i disse 2 Karreer fremtræde som Hjørnelejligheder, saaledes at kun Spisestuer og Sovekamre samt Birum lægges ud mod disse Luftbælter. Til samtlige Lejligheder hører Forværelser af pas-

ARCHITEKT C. HARILD.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE.
ENKELTE BYGNINGS-FAÇADER.

ARCHITEKT
LEUNING BORCH.

sende Størrelse, alle med direkte Lys samt vedliggende Toiletter og Garderober; Badeværelser i rigelig Udstrækning, enkelte Steder et for hvert Soveværelse, foruden at det største Soveværelse i de store Lejligheder har et vedliggende Paaklædningsværelse.

I de store Lejligheder er Tyendeværelserne lagt saaledes, at de afsondres fra de til selve Lejlighederne hørende Lokaliteter, ligesom de forsynes med eget Klosetrum og Opgang.

Hvor der findes Tjenerværelse, er dette anbragt i passende Afstand fra de øvrige Tyendeværelser, tildels med selvstændig Opgang.

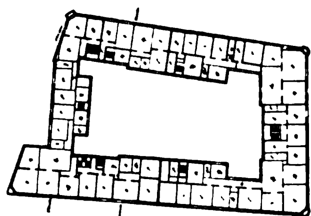
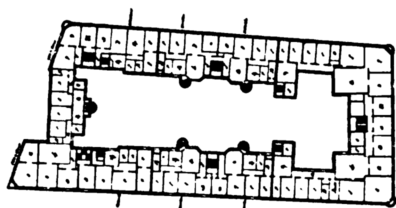
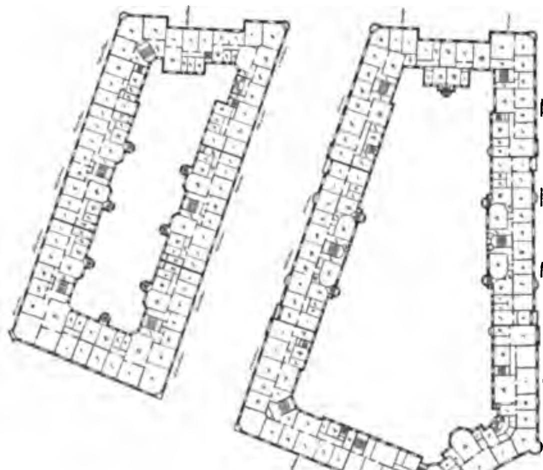
Nicolai Hansen.

ARCHITEKT C. HARILDS PROJEKT.

Da jeg tog fat paa Opgaven, gik jeg ud fra, at disse Grunde ikke burde bebygges saa tæt, som Bygningsloven tillader, derfor er Bebyggelsen tildels gadelangs; for dog at udnytte det store ubebyggede Areal, der vilde fremkomme paa den største Tomt, har jeg tænkt, at der passende kunde opføres en Gymnastik- og Fægtesal samt nogle Billedhuggerateliers paa denne Plads.

For at give Bygningerne noget Relief i Gaden, har jeg, saavel mod Boule-

GRØNNINGENS BEBYGGELSE. ETAGEPLAN. ARCHITEKT C. HARILD.

varden som mod St. Kongensgade og i en af Sidegaderne, trukket Dele af Façaderne noget tilbage i Husrækken. Bygningernes Ydre er med Forsæt vist noget uensartet, da en ensartet Bebyggelse af saa stort et Areal næppe vil blive til Virkelighed.

C. Harild.

ARCHITEKT LEUNING BORCHS PROJEKT.

Jeg har villet fremstille et Kompleks, der kunde staa i Samklang med det fornemme Villakvarter, der vil komme, naar Kastelsparken engang bliver til Virkelighed. Store Gaardsrum, store Værelser, lyse, festlige Façader med en livfuld Silhouet.

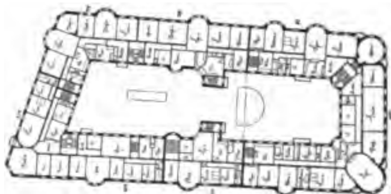
Leuning Borch.

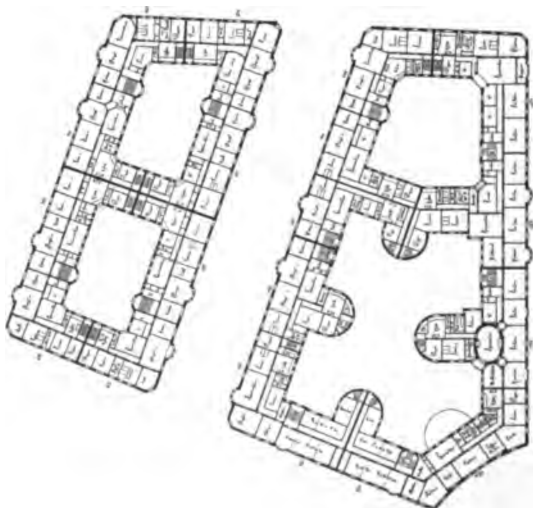
ARCHITEKT EGIL FISCHERS PROJEKT.

Grunden nærmest Østre Anlæg, der ved sin Form vanskeliggør en smuk, almindelig Bebyggelse, har jeg ment, indbød til Anbringelse af en fritliggende Bygning og særlig en af officiel Betydning som et Gesandtskabshotel. Paa denne Plads vil det formentlig tillige pynte mest paa hele Kvarteret. Da det, ligesom dets Beboer, skal repræsentere en Magt, har jeg yderligere antydet Modsætningen til almindelige Beboelseshuse ved i Façaderne at fremhæve Repræ-

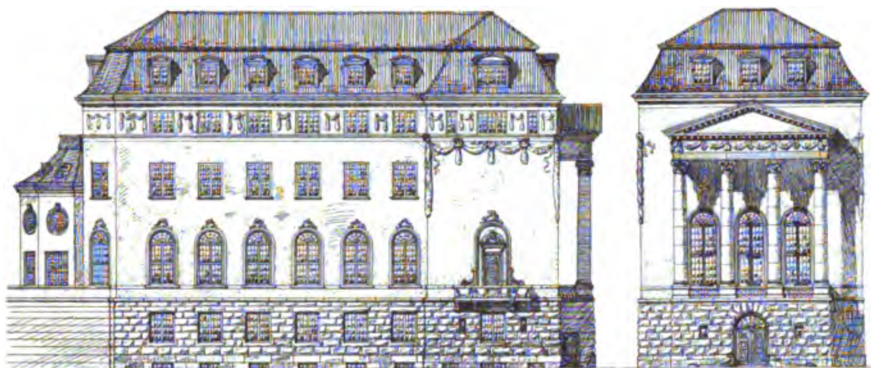

ARCHITEKT LEUNING BORCH.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE. ETAGEPLAN.

GRØNNINGENS BEBYGGELSE.
GESANDTSKABSHOTEL.

ARCHITEKT
EGIL FISCHER.

sentationslokalerne og Boligen for den enkelte. Façaderne tænkes udførte i Puds og med Anvendelse af Sandsten. Tagdækningen med sortglaserede Tagsten og delvis Anvendelse af Kobber. Det Indre har jeg stræbt at give festlige Rum og Lysforhold. Centralhallen, der forbinder Privatboligens 2 Etager, er forsynet med Ovenlys. Udsmykningen er tænkt udført

efter de til Raadighed værende Midler, men maa selvfølgelig være herskabelig.

Det bebyggede Areal er gjort særlig lille for at muliggøre en Byggesum svarende til en rimelig Leje.

EGIL FISCHER.

SVAR PAA TILTALE!

Det var unægtelig en nydelig Anretning, hvori man forleden serverede mit lille Christiansborgprojekt.

En Forret med skarp Sauce tilberedt af Hr EUGEN JØRGENSEN og som Dessert en lystig Kørom af Hr. *Globetrotter*.

Alligevel klædte de to Retter ikke hinanden. Man beholdt den bitre Smag fra Forretten i Munden under hele den sidste Slabberads.

Jeg kommer derfor til at forsøge at komponere endnu en lille Efterret, for at vi Alle kan faa vor gode Smag i Munden igen. Ydermere vil jeg forsøge at lære de to Kokke, hvor Manglerne ved Anretningen er at finde, at de en anden Gang, naar de arbejder sammen, kan være heldigere.

Nu gennemgaar jeg først Desserten.

Jeg kan tænke mig, at den unge Globetrotter har slidt ærgerrigt, da han i sin Tid, da »Mester« konkurrerede, fik udleveret de ti Stenograf- og de tolv

Revisionsværelser, de fire Bureau- og de seks Bibliotheksværelser at ordne paa egen Haand.

Han er løbet surr i dem saa mange Gange, at han slet ikke mere kan se Christiansborg uden at snurre rundt. Tilsidst trøstede Mester ham med, at det var ogsaa det vanskeligste ved hele Projektet at holde Rede i dette Puslespil. Naar han nu ser den klare Hovedordning i mit Forslag, og hvor let jeg tager mig Puslespillet, sortner det for hans Øjne, og han tror, Klarheden er Vrøvl og hans eget Vrøvl — Vid.

Hr. Eugen Jørgensen skulde for en lille Stund glemme, at hans egentlige Kald er at passe paa mig, og tage sig lidt af denne unge Mand og hans Opdragelse, der er alligevel noget ved ham, der faar mig til at tro paa et godt Samarbejde mellem d'Hrr. i Fremtiden. Men den unge Globetrotter er jo rigtignok endnu slemt uopdragen. Saadanne Flovser som »Nikolajsen er gaaet i Gaarden« og mere, som jeg generer mig for at gentage, var jo nok i gamle Dage i Kurs mellem Svendene, men de er alligevel ikke fornemme nok til vort Blad.

Men lad ham gennemgaa det Kursus til Almendannelse, som Hr. E. J. saa nyttigt har faaet indrettet for dem, der lige kommer fra Stilladset, og man skal faa at se, han bliver god, men skulde det ikke hjælpe, saa døm ham til at blive Student. Er der noget, der kan hjælpe, saa er det det; saa lærer han tillige at forstaa, naar Hr. E. J. skriver »Cum grano salis«, hvad vi andre ikke altid gør.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nu kommer vi til den skarpe Ret, den var alvorligere ment og derfor er Svaret ogsaa alvorligere.

Jeg er ikke saa blind, at jeg ikke kan se de berettigede Indvendinger mod min Plan, der er saavist heller ingen af de andre Forslag, der har været uden Mangler. Men jeg ønsker at behandles paa den skønsomme Maade, Kolleger plejer at anvende overfor Offentligheden. Som jeg tit har fremhævet, og ogsaa forsøgt at praktisere, er der en god og forstaaende Kritik, vi ikke kan undvære, som vil bringe os i indbyrdes Forstaaelse og i naturligt Forhold til Offentligheden; den finder jeg ikke i Hr. E. J.'s Skriverier om mig, ikke nu og end mindre i Sommer (Juli—August 1905).

Naar Hr. Eugen J. f. Eks. uden Forsøg paa Motivering kalder mit Taarns Architektur »ret tarvelig«, mener han formodentlig, at han er en fin Kritikus, og jeg bør være imponeret. Jeg kunde med bedre Grund kalde Hr. E. J.'s Kritik »ret tarvelig«, hvis jeg ikke derved kom ind paa samme grundige Motivering som han.

Naar han i Sommer fandt det nødvendigt at slaa en tyk Streg over en lille Artikel om Undervisning i Architektur, fordi jeg var Forfatteren, og bagefter forsøgte at stille mig i et latterligt Lys, mente han formodentlig ogsaa, at han bar sig fint ad, men han faar tilgive mig, at jeg giver Methoden et andet Navn.

Saadan Kritik avler Bitterhed og gør Skade. Det er kun faa, som gør sig den Ulejlighed at sætte sig ind i Sagen. Man læser sligt, som man læser de smaa Aviser og Vittighedsbladene, og de fleste, som ikke har personlig Sympathi for den skamskændede, tænker: Der fik han den, det kan han have godt af.

Man erindre f. Eks. de to Artikler om Plesners Huse, som stod at læse sidst i forrige Aargang. Kan man end tilgive en gammel Mand, at han bruger skarpe

Ord overfor en ny Tid, han ikke forstaar, saa er der ingen Grund til Tilgivelse overfor det anonyme Humbug, som søgte at skamskænde de smukkeste og bedste af de mange store Arbejderhuse i vor By.

Sandheden er dog den, at disse Trappegange, der blev skyldt for at fremme Usædelighed og Svineri, er af sjælden Skønhed baade i Architektur og Dekoration (Bindesbøll). Heldigvis fik jo disse Artikler kraftige Gensvar, men alligevel kan de have gjort Skade.

Jeg har Grund til at tro, at Redaktionen med Hensyn til de navnløse, nedsættende Kritikker som Regel deler mine Anskuelser, lad mig da blot for ikke at støde Nogen, thi »hvad Redaktioner gør er altid det Rigtige«, sige, at af de tvende navnløse Herrer har mindst den ene været for mange. Den stille Magt vil vist i Fremtiden afskaffe dem alle.

Større Betydning for vort Blad vilde det have, om vi fik slaaet fast, at al Kritik skal være begrundet, baade den rosende, men især den dadlende.

Ingen skal kunne klandre sin Nabo blot paa sin Autoritet, indbildt eller virkelig, end mindre ved at paaberaabe sig Publikums Mening; »vox popoli« egner sig ikke for saadanne Afgørelser.

P. V. J. Klint.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*Elektriciteten*«, populært fremstillet af Helge Holst, er Navnet paa et nyt, illustreret Subskriptionsværk, som udgives af »*Nordisk Forlag*«. Dette Værk vil uden anden Anbefaling end sit eget Værd trænge ind i alle Samfundslag. Ifølge sin Natur har det Interesse for — og Bud til — Alle. Enhver vil her kunne hente let fattelig og fyldig Forklaring paa de utallige Fænomener, som man i det moderne Samfundsliv daglig møder paa sin Vej. For Architekter har det jo desuden faglig Interesse. Værket, til hvilket Hr. Prof. Poul la Cour, Askov, har skrevet Forord, vil udkomme i c. 36 Hefter i stort Format til c. 30 Øre Heftet. Hefteantallet vil ikke overskride 40.

❦

Fra *Ludvig Schülh's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Redaktionen til Anmeldelse:

»*Architektonische Formenlehre*«. Udg. af E. Bischoff og S. Meyer, Arch. og Prof. i Karlsruhe. Af dette Værk vil udkomme 10 Afdelinger, som skal indeholde de almindeligst forekommende og vigtigste Architekturformer i de historiske Stilarter og i de nyeste Fremtoninger i Architekturen. Materialet hentes ikke alene fra anerkendte Værker, men et stort Antal af Enkelthederne bliver skitseret udelukkende til Brug for Værket og vil ikke findes offentliggjorte andetsteds. En orienterende, illustreret Tekst skal afslutte Værket.

1ste Hefte indeholder paa 8 tætfyldte Blade Gengivelser af alle vandrette Led i en Bygning, saasom Sokler, Friser, Baand og Gesimser, hvoraf de fleste er opmaalte paa bekendte klassiske Bygninger; om det saa er Palazzo *Strozzis* Gesims og en Del af Gesimsen og Siden af *S. Zeno's* Sideskib (Verona) findes det her. Det er dog tvivlsomt, om man vil have nogen Glæde af alle disse Brudstykker. For dygtige Architekter er det først og fremmest Bygningens Ka-

rakter og Forhold, der har Værdi; Enkelthederne faar det først, naar de kunne sammenholdes med Helheden. Og andre vil aldrig kunne forstaa at anvende de gengivne Enkeltheder paa rette Maade. Saaledes som Værket foreløbig præsenterer sig, virker det nærmest som en Art Prøvekatalog. Det er dog ikke udelukket, at den bebudede afsluttende Tekst med sine Billeder vil kunne gøre Værket mere nyttigt, end man foreløbig har Grund til at vente.

FORSKELLIGT.

Et smukt Eksempel. Architekterne EMIL JØRGENSEN og MAGDAHL NIELSEN, som paa »Akademisk Architektforening«s Vegne deltoge i Bedømmelsen af Konkurrenceprojekterne til Grønningens Bebyggelse, have haft den gode og smukke Ide at skænke det Beløb, som Ejerne af de paagældende Arealer med udsøgt Opmærksomhed havde ønsket at honorere deres Arbejde med, til »Akademisk Architektforening«s Understøttelsesfond. Man kan kun ønske, at dette udmærkede Eksempel maa blive fulgt, hvergang Architekters Arbejde i Bedømmelsesudvalg honoreres. Vi kunne ikke faa vor Understøttelsesfond stor nok, og det er ikke usandsynligt, at saadanne Bidrag i Tidens Løb vil kunne faa større Betydning og skaffe Fonden en højst velkommen Tilvækst.

Kunstakademiet. Det Stoltenbergske Rejsestipendium for Toaaret 1906—07 er bleven tilkendt Billedhuggeren EDVARD ERIKSEN.

Konkurrence. Danske Kunstnere indbydes for Tiden til en Skitsekonkurrence om et monumentalt Mindesmærke for VIGGO HØRUP. Mindesmærkets Plads vil med ministeriel Tilladelse blive i Kongens Have i Nærheden af Porten ud imod Gothersgade. De samlede Udgifter maa ikke overstige 10.000 Kr. I denne Sum er indbefattet Kunstnerhonoraret men ikke de nedenfor nævnte Præmier.

Skitserne skal være af plastisk Natur, i en Maalesrok af mindst 5 Tommer pr. Alen. De kan ledsages af Tegninger, men Tegninger alene kan ikke komme i Betragtning ved Bedømmelsen. Med enhver Skitse maa følge en Opgivelse af de Maal og Materialer, hvori Monumentet tænkes udført.

Indleveringstiden sættes til 1. Maj 1906. Skitserne indsendes under Navn til Bedømmelsesudvalget, adr. Kunstindustrimusæet, og vil her blive offentlig udstillede. Bedømmelsesudvalget bestaar af ni Medlemmer, valgte paa et Møde af Indbyderne til Mindesmærkets Oprettelse, og vil blive suppleret med fire af de konkurrerende Kunstnere valgte Medlemmer.

Monumentets Udførelse overdrages til den Kunstner, hvis Arbejde Bedømmelsesudvalget anerkender som det bedste. Der uddeles desuden to Præmier hver paa 500 Kr. Præmierne *skal* uddeles.

De nærmere Enkeltheder vedrørende Monumentets Udførelse vil til sin Tid blive fastslaaede ved en Arbejdskontrakt.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 3. MARTS 1906
8. AARGANG № 22

FINSK ARCHITEKTUR.

II.

Planformen er nu mindre skablonmæssig og mindre en mekanisk Inddeling, hvad der jo er ganske naturligt, fordi jo ogsaa den maa tage Hensyn til mange forskellige Forhold, men den fremtræder nu som en omhyggelig Afvejning

ÅBO NYE KIRKE. ARCHITEKT L. SONCK.

af alle de givne Muligheder for at skabe en praktisk og dog hyggelig Fordeling af Rummene. De lange Korridorer undgaas og Tamburerne gøres lyse. I Modsætning til Reminiscenserne fra Renaissancearchitekturens Paladssale, hvor Hovedsagen var at faa en lang Række Rum, søger man nu tværtimod at faa en Koncentration i Stand, samtidig med at Antallet af Vindues- og Døraabninger indskrænkes; Vinduerne bliver i Stedet for gjorte noget bredere, og giver paa den Maade Rummet Indtryk af at være noget mere sluttet.

Men det er ikke alene den ydre Architektur, at disse Bygningskunstnere skulde give nye Former, ogsaa i den kunstneriske Udvikling af Interiørerne har de indlagt sig megen Fortjeneste. Et af de mest oplysende Eksempler paa Udformningen af denne i Architekturen vigtige Underafdeling viser Suur-Merijoki Slottet i Karelen. Bygget for en Kunstelsker, som har givet saa godt som frie Hænder for Kunstnerens Skaberfantasi, turde denne Bygning indtil videre danne den højeste Potens af udført finsk Interiørkunst.

Allerede noget før havde Interessen for Møbelarchitektur begyndt at gøre sig gældende i Finland. Det da udførte kaldtes indenlandsk Stil og havde ofte som de mest karakteristiske Træk særlig grove og tunge Former. Dette var kort efter Chimæren om en egen finsk Stil paa Grundlag af Karelske Motiver. Man havde nemlig fundet, at denne finsk-karelske Træstil var saa godt som international; dens mest fremtrædende Element — den var næsten udelukkende dekorativ — var Hagekorset og Kærvsnittet, som imidlertid genfindes baade paa Sydhavsøerne og hos Indianerne for ikke at nævne nærmere beliggende Steder. Denne tunge Møbelstil, hvis Oprindelse kan søges i nord-amerikanske Mønstre, skulde imidlertid blive udviklet og forfinet af nogle af dens mest interesserede Dyrkere, og en udmærket Prøve derpaa har man netop i Møblerne i Suur-Merijoki Slot. Architekternes Mandat udstraktes ogsaa til det øvrige Inventar, saa at det hele, paa faa Undtagelser nær, blev et usædvanlig helstøbt Hjem.

Kronen paa denne usædvanlig rige Produktion skulde imidlertid dannes af tre Bygninger for offentlige Formaal: det tilpassede arkæologisk-historisk-etnografiske Museum, den nye Jernbanestation i Helsingfors og den nordiske Aktiebanks Bygning i Unionsgade sammesteds. De to første er Resultatet paa Prisudskrivninger, den ene vundet af Firmaet i Fællesskab, den anden af Saarinen selv.

Det synes, som om alle de tidligere nævnte Arbejder kun har været Forarbejder for disse monumentale, velstuderede, originale Værker. Museet er en Tilpasning af et ganske nyt System, som kun er kommet til Udførelse paa nogle faa Steder i Europa, deriblandt i Særdeleshed i de tilsvarende Museer i Zürich, München, Magdeburg og Nürnberg. Systemet bryder paa fuldstændig afgørende Maade med den tidligere hævdvundne Type, som kunde kaldes Paladstypen — uden forøvrigt i dette Tilfælde med Navnet at tilsigte nogen Berømmelse — og karakteriseres ved en Række retvinklede, ensartet paa hverandre følgende Sale. Det nye System derimod prædikede Frihed i største Udstrækning samt Rummets nødvendige Overensstemmelse i sin Karakter med den Tidsfarve, de paagældende Genstande, som skulde opbevares deri, havde — for saa vidt det da var muligt. Ved at følge en saadan meget berettiget Fordring paa Troskab mod Tid og Sted har Prisvinderne nu i Museumsopgaven komponeret Tegninger, som,

PRIVATBANKEN I HELSINGFORS. EKSPEDITIONSSALEN. ARCHITEKTER L. SONCK OG W. JUNG.

naar de en Gang bliver udførte, vil komme til at staa som en af de fornemste synlige Prydelser i finsk Kultur og Bygningskunst.

Ogsaa med den nye Stationsbygning i Helsingfors kan man vente sig et aldeles usædvanlig smukt og »nyt« monumentalt Værk. Saarinens med første Pris belønnede Forslag var udmærket smukt — men det led af en betænkelig Fejl — selve Stationsbygningen savnede Karakter, den Karakter, som man aldeles tydelig kan tilskrive moderne Stationsbygninger. Ved at gaa ind paa nogle Ændringer, bl. a. ved at stryge Theaterkolonnaden i den forreste Façade, ved at gøre Vinduerne i samme Façades Midterparti større o. s. v. er der imidlertid opnaaet meget, ja i Grunden alt, hvad der behøvedes i denne Henseende. Begge disse store Bygninger er beregnede paa for Størstedelen at skulle opføres af naturlige Sten.

Betydelig mindre i Udstrækning, men en Perle i finsk Bygningskunst, er den nordiske Banks Hus. Façaden, en Om- og Paabygning af et Hus fra sidste Aarhundredes Midte, er af Teglsten, med store, bare Flader; hele Ornamentiken er sammentrængt paa en Karnap i Bygningens Midte, paa den originale Gesims og paa Vinduesoverliggerne. Denne Karnaps Ornamentik kan betegnes som Toppunktet af den nye Ornamentik, den, som med en vis berettiget Fordring kan kaldes for finsk, ny-finsk. Denne Ornamentik, specifik Saarinensk, er her yderst stiliseret, ordnet og symmetrisk.

Ogsaa Ekspeditionssalen har en særegen Dekoration saavel i Form som i Farve og Materiale.

Tager man de tre Architekters Ungdom i Betragtning, den korte Tid de endnu har virket — ikke mere end c. 8 Aar — samt de mange nye Ideer, som de har indført i Bygningskunsten, finder man, at de allerede nu har en særlig betydelig Livsgerning, som ogsaa berettiger os til i Fremtiden at vente noget fortjenstfuldt af dem.

Et andet Firma, ligeledes med tre Indehavere, er Usko Nyström, Petrelius & Penttilä. De begyndte deres Virksomhed 1896 med et Trefaçadershus ved Fredriks-, Sjöman- og Skepparegaderne, som indeholder Forsøg paa en Frigørelse fra det gamle, men indeholder dog i Hovedsagen ikke noget virkelig nyt.

Det er egentlig først med Huset i Fabriksgade 9, opført 1902, at der kommer noget særlig bemærkelsesværdigt frem. I dette er f. Eks. den øverste Del af Hjørnepartiet mod Sydvest absolut originalt og maa anses for at være særlig vellykket. Architekterne har i dette Hus indført en nye Dekorationsmaade, nemlig Graastensmosaik, der er af god Virkning der, hvor den anvendes med Forstand. Men at markere Vinduesbuer — saaledes som det er sket paa dette Hus — med Smaastensmosaik er fuldstændig falsk. I det sydvestre Hjørneparties nederste Vinduer og ligeledes nogle andre Steder vises der derimod en virkelig konstruktiv Hvælving med Bloksten. At man imidlertid kan opnaa meget tiltalende Former med denne Stenmosaik finder vi i et Hus paa Skatudden.

Derimod maa saadanne Udvækster, som forekommer paa begge Sider af ovennævnte Hjørnevindue, og som nærmest ligner kolossale Hesteskobeslag, frakendes alt Slægtskab med Kunst. Søndre og vestre Façaders Inddeling er lykkedes udmærket, og af Enkeltheder fæster man sig særlig ved Karnapperne og de elegante Vindueshvælvingsformer i Stueetagen. Ogsaa i Ornamentiken synes

Architekterne at have søgt en ganske særlig Vej, idet de har anvendt arkaiske eller maaske rettere Elementarformer, nærmest lignende Alger og Lav. Dette er at begynde med Begyndelsen — men er muligvis forsvarligt og forklarligt ud fra et økonomisk Synspunkt. I hvert Fald er Huset i sin Helhed et meget interessant Udslag af det nye Sekels første Æra.

VLADIMIRSGADE 9
I HELSINGFORS.

ARCHITEKT
M. GRIPENBERG.

Af de tidligere nævnte Architekter har navnlig G. Nystrøm været virksom i de senere Aar. Vi har set, at den første Anvendelse af naturlig Sten skete i Argos Hus 1897, dog indskrænket til den underste Etage og Dele af de øverste. Den anden Gang, at der anvendtes ægte Façademateriale, var i Foreningsbankens Hus 1898, men nu til hele Façaden.

Det er klart, at en saadan Behandling af Graniten, som her har fundet Sted, kun undtagelsesvis kan ske, thi dertil er Materialet altfor svært at bearbejde. Det skal derfor være en saa rig Institution som Foreningsbanken, der skal til for at

magte en slig Luksus. Thi Valget af Stilen betinger her et for Graniten ualmindelig kostbart Arbejde, man kunde næsten kalde det et Præcisionsarbejde i Sten. Architekten har ogsaa ved Kompositionen taget Hensyn hertil og man kan konstatere en i flere Tilfælde langt enklere Behandling af Detaljerne, end der ellers i Almindelighed anvendes i Rennaissancen. Denne Bygning indeholder imidlertid i sin architektoniske Komposition det første Grundvilkaar for Berettigelsen af en saadan Luksus — *den er monumental.* Denne Monumentalitet er af den Art, at hvorledes end Naboskabet bliver, saa vil Bygningen dog altid blive noget for sig selv og altid indtage en værdig, selvstændig Stilling. Den gamle Pilasterarchitektur var dog af en mægtig Virkning — i Særdeleshed naar den som her er anvendt i Kolossalordning. Denne mægtige Virkning formindskes ikke derved, at der er anvendt et nyt, ejendommeligt Kapitæl, som man kunde ligne ved Sidestykkerne, Voluterne, af det joniske Kapitæl, stillede en face. Nedenunder disse Voluter danner en i fintpolerede Flader indhuggen Planteornamentik en formidlende Overgang til Pilastrene, en Slags Hals til Kapitælet. I begge Endepartierne virker den løse Dekoration af Søjlestillingen omkring anden Etages Vinduer utvivlsomt umotiveret og forstyrrende, og det samme gælder om Attikaen paa Midterpartiet.

Et betydelig mindre fordringsfuldt Billede dannes af samme Banks Filialkontor i Viborg ikke alene i Henseende til sin Størrelse, men ogsaa hvad den architektoniske Værdi angaar. Denne Bygning er atter et Eksempel paa det magre, det tørre, det saa at sige tillærte, som egentlig er og navnlig var Grundtonen i Nystrøms Kunst i Begyndelsen af hans Virksomhed. Desuden synes øverste Etages med Gotiken beslægtede Former (maaske kunde deres nærmeste Forbillede findes i visse spanske-venetianske Former) ikke at gaa sammen med den nederste Etages Kurvebuer og deres gammeltyske Rennaissanceindfatning. Derimod synes det andet Filialkontor i Tammerfors at være af større architektonisk Værdi.

I den nye Told- og Pakhusbygning paa Skatudden kender man næsten ikke Architekten igen. Det eneste Træk, denne Bygning har tilfælles med de tidligere, er Detailbehandlingen, som er meget diskret, hvad der særlig passer til Telgstensarchitektur. Allerede Grundplanen med de afrundede, paa Længdesiden udstaaende Hjørner er et godt Fund. Disse runde Hjørner danner Underdelen for fire smukke Taarne. Midterpartiet med Teglstensportalen er imponerende, det hele et udmærket Arbejde og et af Nystrøms allerbedste.

Et meget kendt Navn indenfor finsk Architektur tilhører Lars Sonck. Som allerede tidligere nævnt vandt han endnu som Polytekniker første Præmie i Konkurrencen om Udkast til den nye Kirke i Åbo. Hans Forslag udmærkede sig særlig ved den stolte Rejsning, han gav Kirken, i Særdeleshed da Taarnet, og endvidere ved de maleriske Konturer, indtil denne Tid et ikke sædvanligt Forhold indenfor finsk Kirkekunst.

Siden dette Forslag fremkom — med et rundt Tal for et Tiaar siden — har Arbejdet paa Bygningen hvilet. Det er i denne Tid, at de nye Vækkelser fremkom — og Sonck var en af de første, som sluttede sig til disse; man kan derfor ogsaa forstaa, hvorfor han, under Paavirkning af det af ham med saa megen Enthusiasme omfattede nye, dreves til at forkaste sit eget prisbelønnede Udkast, som bundede i den tyske Nygotik, og paa eget Initiativ udarbejdede nye Tegninger, som imidlertid ikke antoges. Det gjaldt saaledes om at fuldende

Kirken bunden af de Baand, som han en Gang selv havde paalagt sig, hvad han da ogsaa har gjort, men man ser dog paa mange Maader de talrige Forandringer i Detaljerne. De store Hovedformer er ganske vist bevarede, men de har ikke mere den samme højt stræbende Rejsning som i tidligere Tegninger.

Et mere helstøbt Værk synes den endnu ikke færdige Tammerforskirke at ville blive. I den er Materialet ægte og Formerne allerede fra første Begyndelse komponerede i den Stil, som helt igennem skal præge Bygningen.

Dette Værk er indenfor vor kirkelige Bygningskunst af samme nydannende Betydning som den, vi har set visse Arbejder have for os i Profanarchitekturen. Og paa dette Omraade er Sonck fuldkommen banebrydende. Men ikke alene

FINSKE THEATER I HELSINGFORS. ARCHITEKT O. TÖRNQVIST.

hvad det ydre angaar har han gjort Front mod tidligere Tradition, ogsaa i Grundplanens Udformning er han gaaet sin egen Vej, vidt adskilt fra Aarhundredets Alfarveje, idet han har givet Planen en næsten kvadratisk Form til Adskillelse fra den sædvanlige Type, den rektangulære, som søger sit Udspring fra Basilikaerne. Endnu saa sent som i 1861 fastsloges det paa Kirkekongressen i Eisenach, i hvilken Tysklands fornemste Kirkearchitekter deltoge, at »den Grundform, som bedst egner sig for den evangeliske Gudstjeneste, er en langstrakt Rektangel«, og Aar 1856 udtaltes det paa en lignende Konference i Dresden, at »Fordringerne til architektonisk Værdighed hos Kirkebygninger tilfredsstilledes alene gennem en aflang eller i Form af et latinsk Kors arrangeret Grundplan, men ikke ved Rotundaer eller mangehjørnede Former«. Det er saaledes et architektonisk Kætteri mod de højlærde Herrer i de to Konferencer, som Sonck har tilladt sig. Maaske vil Tammerfors Kirken, naar den en Gang er færdig,

komme til at afgive et Modbevis for, hvad man hidtil har anset for afgjort klart, nemlig at den protestantiske Prædikenkirke og den monumentale Kirkebygning i stor Skala i det hele taget ikke lod sig forene.

Ogsaa paa Profanbygningskunstens Omraade har Sonck udmærket sig. Smukke Arbejder er det tirkkonenska Huses Façader i Tammerfors samt Selskabet *Suomis* Hus ved den nordre Kaj og paa Hjørnet af Nylands- og Fredriksgade (Planerne af O. Törnqvist), og lovende synes Telefonselskabets endnu ufuldendte Hus i Helsingfors. Soncks Kunstretning er det maleriske, det livfulde i Silhouet og Grundplan. Et sidste Eksempel derpaa er det lille »Lægernes private Sygehjem« i Helsingfors. I denne Smag har han ogsaa komponeret et Antal Villaer. I disse har han brudt med den tidligere Træarchitektur, i hvilken man ogsaa anvendte tillempede Rennaissance Stenformer, hvis Ornamentik dannedes af den i Tyskland, særlig i Treserne yndede Løvsavdekoration.

Sonck optog nu den karelske Anordning med de utilhuggede runde Bjælker og de fremspringende Tagfodsbjælker.

Men endnu paa et andet Omraade skulde Sonck blive banebrydende hos os, nemlig paa et saadant, der danner Betingelsen for en Bys blivende Udseende — det var ved Udstikningen af nye Bydele. Ganske vist kom det som et Ekko fra Udlandet, men det fremførtes med gennemtrængende Kraft og slog igennem i en Tid, da man indenfor Bybygningskunsten kort i Forvejen havde proklameret Oprør mod det ensidigt systematiske. Den første synlige Frugt var Resultatet paa en Prisæskning, som blev udsat for Planlæggelsen af Tolö Bydel i Helsingfors, et Arbejde, som senere er bleven fulgt af andre.

Fra forrige Aarhundredes seneste Aar findes ikke faa betydningsfulde Privatbygninger, blandt hvilke skal fremhæves Huset i Vladimirsgade 9 af M. Gripenberg.

Blandt Rækken af nyere monumentale Bygninger indtager det finske Teater (1902) af O. Törnqvist en aldeles enestaaende Plads ved sit Formaal, men ogsaa en udmærket Stilling ved den Maade, paa hvilken det er udført. Vi ser i denne Bygning en moderne Udløber af den romanske Stil, delvis saaledes som den er bleven behandlet i Amerika; for denne Stilvariant er de to Sidetaarne vellykkede Repræsentanter. I Façaden findes mange særlig smukke Partier, især de yderste Hjørner med Loggiaerne, en Tillæmpning af et Architekturmotiv, som hidtil i Almindelighed er bleven anset for at tilhøre alene de varmere Lande. Mod Inddelingen kunde man maaske indvende, at de seks yderste Partier er næsten ensartet smalle, men den skadelige Indvirkning, som muligvis kan opstaa heraf, opvejes dog gennem den ulige Behandling, som er bleven hver af dem til Del. Aldeles udmærket vel studeret er Detailbehandlingen baade i Ornamentik og Architektur, dog maa Lyren, som afslutter Midtgavlens Spids, anses for at være for lille. Et Misgreb er det, at Taget over Foyeren og over Scenen er af samme Farve, hvorved de ikke bliver tilstrækkelig adskilt fra hverandre. Barrieren foroven forekommer ogsaa banal. Sidefaçaderne er ikke vellykkede, ganske vist vender de mod smalle Gader, men Forskellen paa dem og Hovedfaçaden er dog slaaende.

R. B.

ETATSRAAD TH. JOCHIMSEN.

Forhenværende Stadsingeniør paa Frederiksberg, Etatsraad TH. JOCHIMSEN, R. af Dbg. & Dbmd., afgik i Søndags ved Døden efter længere Tids tiltagende Sygdom. Han blev c. 68 Aar gammel.

THEODOR CHRISTIAN JOCHIMSEN fødtes d. 13. Juni 1838 paa Rosendal ved Fakse, blev Student 1858 og polyteknisk Kandidat 1864. Efter at Krigen, i hvilkeu han deltog som Reservekonduktør i Ingeniørkorpset, var afsluttet, arbejdede han i nogle Aar ved Jærnbane- og Kloakanlæg, indtil han i 1869 udnævntes til Stadsingeniør i Odense, hvorfra han i 1888 drog til Hovedstaden for at overtage Embedet som Stadsingeniør paa Frederiksberg. I de 15 Aar, han virkede paa Frederiksberg, har han med Samvittighedsfuldhed og Dygtighed ledet de betydelige Arbejder, som paa Vej-, Kloak- og Vandvæsenets Omraader netop i disse Aar skulde føres igennem. Og da en tiltagende Sygelighed nødte ham til i 1904 at søge sin Afsked, kunde han se tilbage paa en vel udført Livsgærning.

Stadsingeniør Jochimsen var en beskeden og elskværdig Personlighed, overordentlig behagelig at have at gøre med i Forretningssager. De mange, der gennem Aarene er komne i Berøring med den Afdøde, vil bevare Stadsingeniør Jochimsen i venligt Minde.

TILTALE PAA SVAR!

I »Architekten« for 24. Februar har Hr. P. V. J. KLINT skrevet en noget løs og springende Artikel, hvori han forsøger at give mig og Andre, som efter hans Mening har forsyndet sig mod ham (og mod Andre), et saakaldet »Svar paa Tiltale«.

Uden at ville forsøge paa at slaa ind paa samme Tone, som Hr. P. V. J. K. anvender i sit Skriveri — hvad der maaske ogsaa vilde ligge under min Evne —, skal jeg her blot rekapitulere følgende Hovedpunkter i min af Hensyn til hele Christiansborg-Sagens Udvikling og til hele Architektstandens Værdighed *alvorligt* mente Artikel i »Architekten« for 20. Januar:

1) I Stedet for at fremme Sagen bidrager de efter den afholdte Konkurrence fremkommende »Projekter«, forsaavidt de ikke er saa geniale at træffe den eneste *rigtige* Løsning, kun til at forvirre Begreberne og gøre Emnet alt for indviklet, særlig for rette Vedkommende, i hvis Hænder det store Ansvar med Afgørelsen ligger.

2) Der maa saa bestemt som muligt protesteres mod den Sammenligning,

Hr. P. V. J. K. drager mellem sin egen henkastede og løse Skitse og Architekt Martin Borchs smukt og dygtigt gennemarbejdede Projekt fra 1887.

Og til nærmere, for de Fleste vistnok ganske unødvendige Kommentar skal jeg tilføje, at hele den Grundtanke, hvorpaa Hr. P. V. J. K.s Projekt er baseret, er saa uheldig som vel muligt. Selvfølgelig kan Landsthing og Folkething ikke adskilles som vist. Hr. P. V. J. K. er saa betaget af sine egne Fortrin, at han (Arch., Side 226) taler om »den klare Hovedordning« i sit Forslag; den er i Virkeligheden ganske umulig. Hvad min Kritik af hans »Danmarks Taarn« angaar, da behøves der ingen anden »Motivering« til at finde dets Architektur ret tarvelig, end at man bruger sine Øjne, som de skal; det skønne Navn gør ikke Sagen bedre, saa intetsigende og meningsløst det her anvendes. Naar Hr. P. V. J. K. lader sin Begejstring for sit eget Værk i den Grad løbe af med sig, at han endog sender sit Projekt rundt til Rigsdagens Medlemmer, som om han vilde hævde dets Berettigelse som et rigtig lødigt Kunstværk, der skøndt fuldført i den korte Tid af 8 Dage dog var noget ganske andet end de ca. 70 eller 80 (eller hvor mange det nu er) gennemtænkte Projekter, der hidtil har foreligget, — ja, saa viser det sig just ganske tydeligt, hvorledes han som Autodidakt i den vanskelige Kunst, han har kastet sin Kærlighed paa, dels ikke *kan* gennemføre en stor Opgave og dels ikke *kan* frigøre sig for de høje Tanker om sin egen Betydning. Og dette er da tillige Grunden til, at han selv ikke kan indse, hvor fjernt fra Martin Borchs smukke og klare Ordning hans egen er, saavel som at han (Arch. 13. Januar, Side 168) ligefrem smager paa sig selv, naar »man har sagt ham«, at hans Ordning stemmer med Martin Borchs Projekt. Hvorfor har han end ikke haft den naturlige Tanke at se efter, hvordan dette da var, eftersom det jo er lige saa tilgængeligt for ham som for enhver anden (se Fr. Schiøtt, Christiansborg Slot og Arbejderne for dets Genrejsning, Side LXVII)? For Architektstandens Værdighed er en saadan Fremgangsmaade ikke heldig.

Hr. »Globetrotter« maa svare for sig selv paa Hr. P. V. J. K.s Reprimander*); jeg har intet med ham at gøre. Naar jeg skriver med Navn under min Artikel, som jeg altid plejer, skriver jeg selvfølgelig ikke tillige i samme Nummer af »Architekten« et anonymt Stykke, der forresten — dette skal jeg dog tilføje — forekommer mig morsomt, harmløst og træffende. Og hvad angaar mit Ansvar for Redaktionsbemærkningerne til Hr. P. V. J. K.s Artikler om Kunstakademiets Architekturundervisning (i »Arch.«, 7de Aarg., Side 434 og 475), kan jeg endnu den Dag i Dag roligt bære det. Jeg har ikke andet at svare Hr. P. V. J. K. nu, end at henvise ham og andre Interesserede til atter roligt at gennemlæse saavel Redaktionsbemærkningerne som Artiklerne — der kuriøst nok ogsaa bragte Martin Borchs Navn frem i Erindringen.

Eugen Jørgensen.

---

*) Ligeledes maa Prof. Klein og *N. H*, der skrev i »Architekten« for 25. Novbr. og 9. Decbr. 1905, selv svare for deres Kritik af de Bygninger, der skyldes Arch. Plesner, som Hr. P. V. J. K. tager sig saa faderligt af. Men, tør jeg spørge: er faglig Kritik ikke berettiget, selv om den er streng, især naar det drejer sig om Principspørgsmaal? Hvortil al den Ømfindtlighed? Hr. P. V. J. K. har jo altid selv været ivrig for at faa Kritiken frem; og naar den saa kommer — !

E. J.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Maanedsskriftet »*The Architectural Review*« meddeler i sit Februarhefte nogle Betragtninger over gammel, siciliansk Tempel-Architektur, ledsaget af en Række Gengivelser af ypperlige Fotografier og Haandtegninger. En Artikel, »*Architectural Refinements*«, belyses nærmere ved Billeder af det Indre af Kirkerne »*Notre Dame*« i Paris, Kathedralen i Amiens og *S. Marco* i Venedig. Mellem det øvrige Indhold findes nogle Meddelelser om Baptisteriet »*St. Jean*« i Poitiers. Dette kendte Mindesmærke, der stammer fra den anden Halvdel af det 4de Aarhundrede, er nu med udmærket Kyndighed og aldrig svigtende Interesse fuldstændig istandsat af »Fader« Camille de la Croix, som har viet den bedste Del af sit Liv til dette Arbejde. Som et Kuriosum kan anføres, at de la Croix med egne Hænder har taget fortrinlige Afstøbninger af hver Enkelthed i hele Bygningen; disse findes opstillede i en lille Træbygning nær Baptisteriet. En enkelt Illustration i Heftet gengiver en Samling karakteristiske Kapitæler. (Skulde Nogen ønske nærmere Oplysninger om dette mærkelige Mindesmærke og dets Historie, da findes disse i *Etude Sommaire*, udg. af Camille de la Croix.)

Kunsten i Danmark under Frederik V. og Christian VII., af Museumsinspektør Th. Oppermann, udkommer om kort Tid. Den rigt illustrerede Bog omhandler en af de interessanteste Perioder i dansk Kunst og trykkes kun i 500 Eksempl.

AKUSTIK I THEATRE.

Af hvilke Forhold er Theatersalens Akustik afhængig? Dette interessante Spørgsmaal, som Fysikerne og Architekterne hidtil ikke har set sig i Stand til at løse paa tilfredsstillende Maade ad theoretisk Vej, har ifølge »Deutsche Bauhütte« den forhenværende Generalintendant i Stuttgart, Julius von Werther, for to Aar siden søgt at besvare ad praktisk Vej paa Grundlag af talrige Iagttagelser. Medens i Tyskland og Østrig mange moderne Theaterbygninger i akustisk Henseende har vist sig fuldstændig uheldige, har Werther i Italien ikke fundet et eneste uakustisk Theater mellem de 50, han har besøgt. En nøjere Undersøgelse af de i hine og i dette Land anvendte Systemer for Bygningen af Theatre fører til det Resultat, at god Akustik i et Theater betinges af, at Lydbølgerne undergaar saa faa Brydninger som muligt i Tilskuerrummet, og at Theatersalens Vægge begunstiger Resonansen saa meget som muligt, dog uden at fange Tonen. De italienske Theatre bestaar i Reglen af et System af 3—7 over hinanden liggende Logerækker, der er lave og vandrette og hverken har Forværelser eller Draperier. De har et tarveligt Udseende, men endog i det største af dem, San Carlo-Theatret i Napoli, der rummer over dobbelt saa mange Personer som Wiener Operaen, høres hvert Ord paa hver Plads. Theatrene i Mellemeuropa er derimod for det meste byggede med store fremskudte Balkoner, dybe Loger med Forværelser, Søjler og Nicher; her sværmer man for Draperier og Tæpper samt rigt udskaaret Træværk. Men alle disse Ting bevirker uden Tvivl, at Lyden fanges. Et klassisk Eksempel paa et uakustisk Theater er det ny Wiener Hofburgtheaters Pragtbyg-

ning, i hvilken Logerækkerne var skudt frem i Form af en Lyre. Endskønt Logerne senere blev ombyggede i Hesteskoform, er og bliver Planen dog forfejlet. Det samme System med den fremskudte Balkon har i det saakaldte Deutsches Theater i München og i Kleines Münchener Schauspielhaus fremkaldt en uakustisk Bygning. Derimod skylder Bayreuther Theatret, hvis Forbillede har været Palladios Renaissance-Theatret i Vicenza, Undgaaelsen af al overflødig Udsmykning og af alt Arbejde, der kunde danne Kroge, sin ypperlige Akustik. Architektens Tilbøjelighed til Luksus staar altsaa i direkte Modstrid med Theatrets akustiske Fordringer. Ligeledes er Maskinmesteren paa en vis Maade en Fjende af Akustikken. Han forlanger nemlig saa store Rum som muligt bagved Kulisserne, medens det er bleven paavist, at en Scene virker saa meget mindre akustisk, jo dybere dens Side- og Bagrum er. Man kan kun raade Bod paa alt for store Sidesceners lydslugende Virkning derved, at man, saa ofte det lader sig gøre, spiller med lukkede Sidedekorationer. Blandt Theatrene i Berlin hører »Deutsches Theater« til de bedste i akustisk Henseende, da det er konstrueret paa den gamle, enkle Maade. De nyeste Theatersale, som »Kleines Theater«, »Buntes Theater« og »Trianontheater«, er ligeledes akustiske, fordi de i det væsentlige frembyder Parketrum, hvis Vægge paa fortrinlig Maade tilbagekaster Lyden.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiets Rejsestipendier. Ansøgninger om Rejsestipendier og Understøttelser for 1906 skulle, paa Papir i Folio og ledsagede af en Plan for Rejsen samt med Opgivelse af nøjagtig Adresse være indsendte til Akademiet inden 15 Marts.

Kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender i Kjøbenhavn. Ved Bedømmelsen den 1. Marts d. A. uddeltes Prisbelønningerne saaledes: 1) for en Beboelsesejendom med større Lejligheder: Architekt GOTFRED TVEDE (Plessens Palæ); 2) for en Beboelsesejendom med mindre — højst Treværelsers — Lejligheder: Architekt ALF. THOMSEN (Murersvendenes Stiftelse i Murergade); 3) for en Forretningsejendom: Architekt FRED. L. LEVY (Kongens Nytorv 8). Til Klasse 4 (en Gruppe af Arbejderboliger) var ingen Projekter indsendt.

Ny Gobelinvævning til Raadhuset. Hr. Etatsraad LORENZ FRØLICHS kendte »Uffe« bliver nu udført i Gobelin. Frøken DAGMAR OLRIK har allerede i nogen Tid været beskæftiget med dette Arbejde.

Mindesmærke for Ivar Huitfeldt. I Hudrum (Norge) er der blevet nedsat en Komité for at indsamle Bidrag til et Mindesmærke over Søhelten IVAR HUITFELDT, der ligger begravet i Hudrum Kirke. Det er Meningen, at Mindesmærket skal afsløres paa Tohundredaarsdagen for Huitfelds Død, den 3. Oktober 1910.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 10. MARTS 1906
8. AARGANG № 23

C. J. C. BRÆSTRUP.

ET JUBILÆUM PAA BYGNINGSLOVGIVNINGENS OMRAADE.

VED AXEL MØLLER.

Blandt de Mærkedage, der i indeværende Aar i vide Kredse og ganske særlig hos dette Tidsskrifts Læsere vil kunne paaregne større Interesse, skal jeg gennem nærværende Linier henlede Opmærksomheden paa Dagen den 1. Maj, idet der da er forløbet 50 Aar, siden den første egentlige Bygningslov for Staden Kjøbenhavn og dens Forstæder, der den 17. Marts havde erholdt kongelig Stadfæstelse, traadte i Kraft. Herved indtraadte i det offentlige Liv en ny Faktor, hvis Betydning maaske ikke dengang klart kunde overses, men hvis Virkninger har været udstrakte og indgribende for den By og den Befolkning, for hvilken den direkte var bestemt, ligesom ogsaa for Størstedelen af det øvrige Land, idet den har dannet Forbillede for de senere fremkomne Bygningslove for vore Provinsbyer; og det maa siges, at den har givet Stødet til store og gennemgribende Reformer for vort hele Samfund, dels vedrørende dets Bygningsvæsen og dels ved at medføre ny Ordning af Vej- og Kloakforhold, Brandvæsenet,

Sundhedsvæsenet o. l., foruden at der her igennem er givet en kraftig Impuls til Fremme af Haandværk og Industri, saaledes at derved er opnaaet Goder for den store Almenhed, som næppe uden den vilde være fremkomne.

Nu maa ganske vist bemærkes, at Byggeforholdene ikke før dette Tidspunkt havde været uden Ordning, idet der ogsaa tidligere fandtes Lovbestemmelser for Udøvelsen af de forskellige borgerlige Erhverv; men disse Bestemmelser vare af en saadan Art og omhandlede saa mange andre Forhold, at de ikke kunde i nogen tilsvarende Grad have Indflydelse paa Byggeforholdene og det dermed samhørende Erhvervsliv. Disse Lov- eller vel rettere Lavsbestemmelser, der til forskellige Tider ere fastsatte rent enkeltvis, findes for de da foreliggende Bestemmelsers Vedkommende samlede i en af Joh. Nik. Høst i 1839 udgivet: »Dansk Borgerret eller fuldstændig Fremstilling af den gjældende Lovgivning for de Handlende og Haandverkerne samt Bryggerne, Brændeviinsbrænderne, Værtshuusholderne, Gjæstgiverne og Spiseværterne i Danmark«: Disse Forskrifter ere efter den Tid stadig supplerede med nye, som dog stedse kun ere lidet omfattende; nogen egentlig og samlet Lov for Bygningsvæsenet fremkom først ved den her omhandlede Lov af 17. Marts 1856.

V. C. CRONE.

Nu skulde 50 Aar kun synes at være et saa ringe Spand af Tid, at Forskellen mellem nu og da ikke kunde være meget stor, og dog maa det ved Gennemlæsningen af ovennævnte før 1856 gældende Forskrifter forekomme den nulevende Generation, at man rykkes ligesom Aarhundreder tilbage — til en Tid, hvor Livet levedes paa en ganske anden Maade, jævnt, roligt og nøjsomt uden hæsblæsende Konkurrence og Jagen efter selv at komme frem for enhver Pris. Dette er maaske til Dels en fejl Betragtning, og det daglige Livs Rørelser har maaske i sine Grundtræk ikke været saa meget forskellige fra Nutidens. Men ved at gøre sig bekendt med de for de forskellige Erhvervs Udøvelse fastsatte Bestemmelser, der trods deres knappe Form dog ere meget omfattende, idet de paa faa Sider omhandle ikke blot Mestres, Svendes og Lærlinges Forhold overfor det Offentlige og hinanden indbyrdes, men tillige fastsætte Regler for Arbejdets Udførelse og Svendens Betaling derfor, saa synes dog heraf at fremgaa, at hele Samfundslivet maa have været ganske anderledes enkelt og usammensat. Den stedse mere yderliggaaende Detaillering af saavel Love som Priskuranter, der i vore Dage anses for nødvendig for at møde Livets forskellige nye Krav og tilvejebringe Samdrægtighed mellem de forskellige Parter, synes netop at give Lejlighed til fornyet Uro. Dog dette er vel uadskilleligt fra det virkelig pulserende Liv og vil forhaabentlig vise sig at være Vejen, der fører til det engang

kommende ideelle Samfundsliv. — I andre Retninger synes Erhvervslivet dog nu at være mere enkelt, idet mange Fag ere samlede under Eet og andre ganske forsvundne, ligesom enkelte nu have erhvervet sig den sande Frihed til ligesom Fuglene under Himlen at leve, uden at Lovens Haand viser dem Vejen for deres Virken, nemlig Kunstnerne, der tidligere ogsaa havde deres Regler at gaa efter. Om Kunstnerne hedder det i 1839: »Det, hvorved Kunstneren skjelnes fra Haandverkeren, er den Opfindsomhed, den Skaberkraft, det Genie, der afpræger sig i Hins Verker; ved disse Egenskaber kunne Billedhuggeren, Maleren og Architecten glimre som Kunstnere af første Rang. Dog kunne ogsaa Haandverkere som for Exempel Blikkenslagere, Drejere, Gjørtlere, Snedkere, Uhrmagere o. s. v. levere Arbejder, der ved Originalitet og Smag egne sig til Navn af ægte Kunstflidsfrembringelser.« Denne Betragtning kan jo maaske ogsaa nu gøres gældende, selv om det egentlig kunstfærdige for enkelte af de nævnte Fags Vedkommende ikke længere kan siges at være stærkt fremtrædende, i alt Fald fra Haandværkerens Side.

C. D. EHLERS.

For Bygningshaandværkernes Vedkommende vare enkelte Grundbestemmelser saa temmelig ens, men i øvrigt vare Reglerne naturligvis specificerede for de forskellige Fag. For Murermestre og Stenhuggere anføres blandt andet:

»Ingen maa, under Mulkt af 4 Rbd. 1ste Gang, 2den Gang dobbelt, 3die Gang corporlig Straf, ernære sig ved Muurmester- (eller i Kjøbenhavn Steenhugger-) Professionen, uden at have taget sit Borgerskab (i Kjøbenhavn i Næringsvejenes 3die Klasse) og være indskrevet i Lauget.« »Efter Plakat 27. Juli 1746 maa ingen af Kjøbenhavns Indvaanere antage Fuskere og uberettigede Personer til at forfærdige Muurarbejde, under Straf til Lauget 1ste Gang af 4 Rbd., og siden fremdeles dobbelt hver Gang.«

Endvidere findes Bestemmelser om, hvor mange Drenge enhver Mester skal og maa have i Forhold til det Antal Svende, han holder, om Svende- og Mesterstykke, Prøvestykke for Frimestre, om Dagløn for Svend og Polerer, om Prisen for Akkordarbejde, om Svendens Forhold ved Arbejdets Udførelse m. m.; til Slut anføres her en Del Bestemmelser, der, tillige med enkelte under andre Fag anførte, for Bygningsvirksomheden omfatter det, der senere har faaet sit Udtryk i de egentlige Bygningslove. Om Anmeldelsespligten anføres saaledes:

»Da Muurmesterne ere pligtige at holde sig Bygningsanordningerne efterretlige, meddeles her det Væsentligste af Disse: Naar nogen Gaard- eller Huuseier i Kjøbenhavn vil bygge, eller ved sine Bygninger foretage nogen Forandring, skal det, efter Plakat 28. Nov. 1798, strax anmeldes for Stadsconducteuren, der, ifølge Instr. 30. Jan. 1694, skal anvise Bygningslinierne, ligesom

han og skal paasée, at ved Bygninger og ved Byggepladsers Forandringer eller Delinger mellem Eiere, Intet imod Grundtaxten foretages. Enhver Tegning til Bygninger, som opføres i Kbh. eller paa Stadens Grund, skal (tilligemed Grundtegning af Bygningens Plan) gjennemgaaes af Stadsbygmesteren, og approberes enten af ham, naar Bygningen opføres til Gaarden, eller af Overbygningsdirecteuren, naar den rejses til Gaden. Ingen Bygningsfaçade, som i Kbh. vender ud til Gaden, maa males, medmindre Saadant forud er anmeldt for Stadsbygmesteren, og Tegningen, dersom den agtes malet med flere Couleurer, af ham approberet, eller Prøve af Couleuren ham leveret, saafremt den blot agtes malet med een Couleur, ligesom Sandsteen, Muursteen, eller Kalkfarve, uden Afsætninger (stødt Glas maa aldeles ikke bruges ved Bygningers Afpudsning.) I Overtrædelsestilfælde bøde saavel Eieren som Haandverksmesteren fra 5 til 50 Rbd. Sølv. Plakat 4. Dec. 1793, 12. Apr., 10. Juli 1809 § 2. Saavel Den, der lader en Bygning opføre, som den Muur- og Tømmermester, der opføre Samme, skulle, under Mulct fra 50 til 500 Rbd. Sølv, ved hvert Bjelkelags Læggelse anmelde Saadant for Stadsbygmesteren. Plakat 8. Oct. 1810 § 4. Intet udvendigt Arbejde ved Huse og Gaarde i Kbh. maa foretages, uden at være anmeldt for Stadsbygmesteren. Plakat 28. Apr. 1813. Naar Anmeldelse for Stadsbygmesteren, om Bygningsarbejde, skeer, skal den Byggende tillige angive, hvilke Haandverkere han til Udførelsen har i Sinde at bruge, og under hvilke Mesteres Anviisning Arbejdet agtes iverksat. Plakat 11. Septbr. 1809, 28. Apr. 1813. Stadsbygmesterens Approbation paa Bygningsforandringer i Kbh. bør meddeles skriftligt. Plakat 10. Juli 1809 § 1.«

C. K. ØLLGAARD.

Senere anføres:

»Ansøgningerne om Dispensation fra de for Kjøbenhavn foreskrevne Bygningsregler henhøre under det kgl. danske Cancellie; dog er Brandkommissionen bemyndiget til at afgøre Sager af mindre Vigtighed, med Hensyn til Afvigelse fra de Bygningsregler, som egentligst angaae Brandvæsenet. Plakat 2. Aug. 1808, 1. Maj 1810.

Forseelser imod Bygningsanordningerne skulle af Stadsbygmesteren anmeldes for Politieretten, der skal paalægge saavel Bygningsherren, som den Mester eller Frimester, der har gjort Arbejdet, Een for Begge og Begge for Een, under Mulct, at ombygge eller forandre Samme. Plakat 9. Septbr. 1795.«

Angaaende Udførelsen af de Dele, der senere ere særlig underlagte Direktøren for Vej- og Kloakanlægene, findes enkelte korte Bestemmelser, hvis Iagttagelse paasaaes af Brolægningskommissionen, medens de Dele, der nu paasees af Sundhedskommissionen, findes optagne under forannævnte Bestemmelser. At Forskrifterne med

Hensyn til Latriners Anbringelse har været indskrænkede til det kortfattede Paabud: »Locum maa ej anlægges under den Trappe, der gaar op i Huset«, tyder jo ikke paa stor Hensyntagen til Hygiejnens Krav, og der har sikkert her paa dette Felt været stærk Trang til Reformer, idet den sædvanemæssige Ordning af Latrinindretningen var, at der i Datidens ofte ganske smaa Gaarde fandtes mere eller mindre defekte Latrinkuler, hvor baade Størrelsen og Tømningen var ganske *ad libitum*.

Ved Opførelse af ny Bygninger eller Forandring af ældre maatte altsaa som nu fremsendes Tegninger til Approbation, og Afgørelsen henhørte ifølge Brandforordning af 1802 under Brandkommissionen, der i 1856 bestod af følgende Medlemmer: Politidirektør J. C. BRÆSTRUP, Stadsbygmester P. MALLING, Brandmajor C. KERRN, Kapt., Brygger J. C. JACOBSEN. Ansøgningerne om Dispensation fra de for Kjøbenhavn foreskrevne Bygningsregler henhørte under det kgl. danske Kancelli, dog at Brandkommissionen var bemyndiget til at afgøre Sager af mindre Vigtighed med Hensyn til Afvigelse fra de Bygningsregler, som egentligst angik Brandvæsenet.

J. MARSTRAND.

Med Hensyn til Forstæderne gjaldt yderligere nogle særlige Bestemmelser, saaledes at ingen Bygning uden for Stadens Porte maatte paabegyndes, forinden Tegningen var approberet af Magistraten og Grunden bleven forevist Kæmneren.

Bygninger inden for Demarkationslinien maatte kun være af lettere Konstruktion, og Tegningen skulde af Hensyn til Fæstningsanlægene approberes af Demoleringskommissionen.

Imidlertid medførte jo Udviklingen og den kraftigere Rørelse i Livet under alle Forhold, der særlig efter Treaarskrigens Afslutning gav sig stærkere Udtryk, at de hidtil gældende Lovbestemmelser bleve forældede; dette blev jo endnu tydeligere under Koleraepidemien i Aaret 1853, der paa den mest eklatante Maade blottede de store Mangler og Farer ved Bibeholdelsen af de hidtidige Beboelsesforhold.

I Motiverne til det nye Lovudkast hedder det:

»Da det fra alle Sider er bleven erkjendt, at en gjennemgribende Revision af den bestaaende Lovgivning om Bygningsvæsenet i Kjøbenhavn maatte ansees for paatrængende nødvendig, har Regjeringen alt i længere Tid været betænkt paa at søge tilvejebragt en fuldstændig Bygningslov for Kjøbenhavn og dens Forstæder, og blev der navnlig i Aaret 1852 nedsat en Commission til at udarbejde Udkast til en saadan Lov, der kunde træde i Stedet for alle tidligere i denne Henseende gjældende Lovbestemmelser, og som altsaa deels skulde indeholde de Forskrifter, hvortil der fra Sundhedsvæsenets Standpunkt maatte være Anledning, deels ogsaa optage de Bestemmelser, der i andre Henseender, fornemmelig med Hensyn til Brandvæsenet, ansaas fornødne.«

Som Medlemmer af den her nævnte Kommission udnævntes i Henhold til Allerhøjeste Kommissorium af 7. April 1852 Politidirektør i Kjøbenhavn CHRISTIAN JACOB COSMUS BRÆSTRUP, Generalprokurør TAGE ALGREEN USSING, Brandmajor JOHAN CHRISTIAN KERRN, Stadsfysikus, Dr. med. BØRGE ANTON HOPPE, Stadsbygmester PETER MALLING, Raadmand, Overauditør JOHAN PETER HOLM, Borgerrepræsentant, Brygger, Kaptajn J. C. JACOBSEN, Dr. med. P. A. SCHLEISNER, Borgerrepræsentant, Tømrermester H. KAYSER og Architekt NIELS SIEGFRED NEBELONG.

Denne Kommission samledes første Gang den 16. April 1852 og derefter som Regel hver Uge, indtil det endelige Forslag med Motiver paa Mødet den 24. Maj 1854 forelaa færdigt til Fremsendelse til Justitsministeriet; dette Forslag blev saa efter behørig Gennemarbejdelse fra de paagældende Autoriteters Side vedtaget af Rigsdagen som den første egentlige Bygningslov for Staden Kjøbenhavn og dens Forstæder, hvorefter Loven, som tidligere anført, under 17. Marts 1856 stadfæstedes af Hs. Majestæt Kong Frederik den 7de, saaledes at den skulde træde i Kraft den 1. Maj s. A.

N. S. NEBELONG.

Ved Gennemlæsningen af denne Lov maa man i højeste Grad beundre det Klarsyn og den sjældne Forstaaelse hos Lovens Forfattere af, hvad der tiltrængtes af Regler for Udførelsen af Bygningsarbejder. Ikke alene gennem Lovens Ord men ogsaa gennem dens Aand har de vidst omtrent fra nyt af at udarbejde saa sunde og klare Bestemmelser, at ikke alene Samtiden men ogsaa senere Generationer vil være dem Tak skyldige for derigennem dels at have frembragt ordnede Bestemmelser vedrørende Byggeforholdene, dels ogsaa for de sunde og gode Anvisninger, som derved ere givne og komne Almenheden til Gode.

Nu er Udstedelsen af en ny Lov jo i en vis Henseende kun et tvivlsomt Gode, for saa vidt den for den enkelte deri særlig interesserede maa medføre en Indskrænken af den Frihed i hans Virken, der ellers vilde være ubeskaaren; men for det hele Samfund, til hvis Betryggelse Loven fremkommer, ere Fordelene jo uomtvistelige, og naar man betragter vor Bys Gader og Bygninger og vil tænke sig, hvad der i Sammenligning med ældre Tider er vundet i alle Retninger, og hvilke Fremskridt, der ere gjorte, saa maa det erkendes, at den nye Bygningslov har været et virkeligt Gode, og at dens Affattelse tjener dens Forfattere til Ære; at disse har set rigtigt og forstaaet at handle i Overensstemmelse dermed, ses vel bedst af, at de senere fremkomne Bygningslove ere opstaaede med denne første Lov som umiddelbart Grundlag, og paa rationel Maade have kunnet bygge videre paa den, saaledes at de endog gennem udstrakt

Anvendelse af selve dens Ord og Inddeling have kunnet lette den menige Mands Forstaaelse og Benyttelse af samme.

Nu er jo imidlertid intet menneskeligt fuldkomment. Naar der maa udsættes noget paa dette i øvrigt saa udmærkede Arbejde, saa er det, fordi der gennem en enkelt Bestemmelse er gjort vor By saa stor Skade, at der vil behøves lang Tid for at genoprette den. Jeg sigter her til Lovens § 32: Naar et Tag gives en mindre Rejsning, end det ifølge § 31 maa have, kunne de i § 28 fastsatte Bygningshøjder forøges med Halvdelen af den Størrelse, som Tagrygningen derved kommer til at ligge lavere.«

Hvor meget denne Bestemmelse, der smager lovlig stærkt af en »Tuskhandel«, der i øvrigt heldigvis er Loven fremmed, gennem Tiderne har forgrimmet vor By, bliver straks klart for enhver, der har frydet sit Øje ved at se ud over t. Eks. Nürnbergs smukke og vekslende Tagformer og tildels ogsaa over de ældre Dele af Kjøbenhavn, hvor Nybygningerne kun have holdt sig i Minoritet i Modsætning til de trøstesløse, ethvert Skønhedsbegreb trodsende Rader af afgnavede Tage, til Overflod dækkede med den kedsommeligt udseende Skifer, som desværre er næsten obligatorisk for det efter 1856 fremvoksede Kjøbenhavn. Denne Bestemmelse er med en Ihærdighed, der er en bedre Sag værdig, gaaet igen i enhver af de senere udstedte Bygningslove for Kjøbenhavn og er ligeledes kommet frem i de fleste af de for Købstæderne udstedte Bygningslove, hvor den dog paa Grund af Forholdene ikke har kunnet gøre saa stor Skade, men der er nu grundet Haab om, at dens Dage ere talte, og at den vil blive udeladt i den forventede nye Lov. — Som tidligere nævnt traadte Loven i Kraft den 1. Maj 1856. Den ifølge dens § 94 anordnede Bygningskommission kom til at bestaa af følgende Mænd: Som Formand: Politidirektør C. J. C. Bræstrup; Stadsbygmester, Prof. P. Malling; Brandmajor, Tømrermester J. C. Kerrn; Stadsfysikus, Dr. med. B. A. Hoppe. Som valgte af Justitsministeriet: Konst. Vandbygningsinspektør L. A. Colding, Architekt N. S. Nebelong samt som valgt af Kommunalbestyrelsen: Brygger J. C. Jacobsen. Lovens Omraade var det egentlige Kjøbenhavn, beliggende indenfor Voldene — derunder dog ikke indbefattet Citadellet Frederikshavn og Nyholm — samt dens Forstæder, hvortil henregnedes de Dele af Stadens Grund, der laa indenfor den ældre Demarkationslinie, — en Linie, følgende Jagtvejen og Falkoneralleen.

H. C. STILLING.

Lovens Omraade blev dog 7. Maj 1857 udvidet til den Del af Stadens udenbys Grund, som laa mellem Jagtvejen og Stadens nordlige Grænse, og som mod Øst begrænsedes af Tagensvej og dennes Forlængelse samt mod Vest af

Ladegaardsaaen. 2. Avgust 1858 kom hertil yderligere den Del af Stadens udenbys Grund, som var beliggende mod Sydvest udenfor den ældre Demarkationslinie og begrænsedes af denne, Bakkegaardens og Carlsbergs Tilliggende i Hvidovre Sogn samt den sjællandske Jernbane.

Byen inddeltes i 3 Distrikter, der omfattede: 1ste Distrikt: Udenbys Vester-, Vester-, Nørre-, Snarens- og Strand-Kvarterer; 2det Distrikt: Udenbys Klædebo-, Klædebo- og Rosenborg-Kvarterer; 3die Distrikt: Kristianshavns Kvarter med Amagerbro, Øster-, Frimands-, Kjøbmager-, St. Annæ Øster- og St. Annæ Vester-Kvarterer.

Til at føre Tilsynet i disse Distrikter ansattes som Bygningsinspektører henholdsvis: Architekt JOHAN HENRIK NEBELONG, Architekt SEVERIN THEODOR EMILIUS SØRENSEN, Architekt HARALD CONRAD STILLING.

P. C. BØNECKE.

Lønningerne fastsattes for Stadsbygmesteren til 2000 Rdl. og for Bygningsinspektørerne til 800 Rdl. aarlig.

Bygningskommissionen fik sit første Kontorlokale paa en 1. Sal i Brolæggerstræde, hvor den havde lejet 2 Værelser; dens Personale bestod af siger og skriver 1 Mand — Bygningskommissionens Sekretær, som tillige var Kasserer, — hvortil dog yderligere kom et Bud. Stadsbygmesteren, Prof. MALLING bibeholdt, saa længe han levede, sit tidligere Kontor i Lille Kongensgade; han besørgede derfra den væsentligste Del af Kommissionens Arbejde og aflagde kun et Besøg daglig i Brolæggerstræde for at underskrive nødvendige Skrivelser og tilrettelægge den kommende Dags Arbejde. Herfra flyttedes efter et Aars Forløb Kontoret til Nytorv, ligeledes i et privat Hus, hvor det bestod af 3 Værelser, men i øvrigt uden Forandringer.

Et Par Aars Tid efter forlagdes det til Raad- og Domhuset, hvor Bygningskommissionen paa 2. Sal fik 3 Værelser, og hvor Personalet udvidedes, idet den hidtilværende Sekretær fik en Assistent til Hjælp og i 1875 yderligere en Skriver; fra Stadsbygmester Nebelongs Tiltrædelse havde Stadsbygmesteren Kontor i Bygningskommissionens Lokaler.

Her skal samtidig nævnes, at Kontoret 1882 igen skiftede Opholdssted, idet det flyttedes til Knabrostræde Nr. 1, hvor der blev til Raadighed 3 Værelser, Arkiv og vedliggende Budlejlighed.

Endelig flyttedes Kontoret 1901 til det nye Raadhus, først til Tivolifløjen paa 2. Sal og derefter 1. Januar 1906 til de nuværende Lokaler paa 2. Sal mod den aabne Gaard. — Den 1. Januar 1901 forøgedes Personalet med 1 Architekt og 1 Skriver i Anledning af Indlemmelsen af Brøndshøj-, Valby- og efter 1. Januar 1902 Sundby Kommuner.

Forholdene vare altsaa i Begyndelsen ret indskrænkede, men Kravene, der stilledes, vare jo ejheller beregnede at ville blive meget omfattende. Det ansaas nemlig af vedkommende Autoriteter som sandsynligt, at Fremkomsten af den nye Bygningslov nærmest vilde virke hæmmende paa Byggeriet, og i Henhold dertil indrettedes de forskellige Protokoller og lignende; dette syntes ogsaa i Begyndelsen, hvor der med Hensyn til Bebyggelsen af Forstædernes Grunde fra Krigsministeriets Side lagdes en Del Hindringer i Vejen, at skulle blive Tilfældet, men dette forandredes ret hurtigt, særlig efter at forskellige Forhandlinger med nævnte Ministerium havde stemt dette til større Eftergivenhed overfor den voksende Byggelyst.

Nu begyndte der at udfolde sig en hidtil ukendt Virksomhed, hvorved der i en kort Aarrække opstod hele nye Gader og Kvarterer, navnlig paa den med Navnet »Rhabarberkvarteret« betegnede Del af Nørrebro paa den sydvestlige Side af Nørrebrogade. Navnet stammer fra, at de Arealer, der indtoges til Bebyggelse, tidligere hovedsagelig have været benyttede til Haver og dermed sammenhørende lettere Landbrug, og hvor sagtens Dyrkningen af Rhabarberplanten har været ret fremherskende.

F. C. C. ERIKSEN.

Denne Bebyggelse, der i Modsætning til Beboelsesforholdene inde i den ældre Bys snevre Gader, forekom Datiden ret vellykket, og vel ogsaa paa mange Maader var en Forbedring, udviklede sig dog ikke i nogen heldig Retning; en altfor hidsig Spekulation gjorde sig gældende, og Resultatet blev en Bydel, der nu maa ansees for saavel i sanitær som brandvæsentlig Henseende snarest at staa tilbage for de tilsvarende Dele i den ældre By.

Hertil bidrog, foruden andre Ting, ogsaa selve Bygningsarbejdets Udførelse, der med Hensyn til Godhed lod meget tilbage at ønske, hvad der sees af den endnu i Haandværkersproget for slet udført Arbejde gængse Betegnelse »Rhabarberarbejde«, og vil man nu betragte disse Gader og Bygninger, da er Indtrykket jo ogsaa ret trøstesløst; ethvert Skridt, der fra det Offentliges og Privates Side kan blive foretaget for at forbedre Forholdene her, maa derfor hilses med Glæde. En ringe Trøst kan der maaske ligge i det afskrækkende Eksempel; men den er jo rigtignok dyrekøbt.

Som forannævnt var dette stærke Byggeri ikke forudseet og bragte jo nogen Forvirring i den planlagte Ordning af Bygningskommissionens indre Forretningsgang; men resolut blev dette ændret, de forskellige Protokoller kasserede og indrettede paa mere rationel Maade, ligesom ogsaa Bygningskommissionen, der i Begyndelsen havde afgjort Sagerne ved mundtlig Forhandling, for at fremme Ekspeditionen nu maatte indføre skriftlig Behandling af de Sager, der

ikke krævede mere indgaaende Drøftelse; saaledes fastsloges den Forretningsgang, der har været bibeholdt lige til vore Dage.

Senere fremkom en Henstilling om at søge tilvejebragt en yderligere Centralisation af Bygningsmyndighederne ved at samle disse paa eet Sted, i Stedet for at lade for Eksempel Bygningsinspektørerne have deres Kontor i deres respektive Distrikter, alt for at fremme Ekspeditionen og bringe større Eenhed til Veje; vidtgaaende Forhandlinger bleve førte desangaaende, men det blev erkendt og vil vistnok ogsaa fremtidig blive anset for rettest at bibeholde den hidtil anvendte Forretningsgang. Mulige Mangler ved denne maa formentlig ogsaa paa anden Maade kunne afhjælpes, og de ere ialtfald sikkert forsvindende over for de Goder, som den nuværende Ordning er i Besiddelse af, idet den tillader Kommissionens enkelte Medlemmer mere roligt og selvstændigt at overveje de enkelte Spørgsmaal og gøre Bygningsinspektørerne til, hvad de bør være, selvstændigt tænkende og resolut handlende Mænd med virksomt Initiativ, medens den anden Ordning ved den hurtige Behandling af Bygningssagerne ikke vil levne Kommissionens Medlemmer Tid til rolig Gennemtænkning af de, deres øvrige Hverv ofte ret fjerntliggende, Spørgsmaal. Resultatet vil blive, at Stadsbygmesteren, der gennem sin forudgaaende Behandling er inde i vedkommende Sager, ufejlbarlig maa faa en altfor overvejende Indflydelse paa deres Afgørelse, hvad der — han være iøvrigt nok saa dygtig og rettænkende — dog næppe kan være heldigt og i hvert Tilfælde ikke er i Overensstemmelse med Lovens Tanke. Hertil kommer, at de Byggende, der søge Oplysninger eller Anvisninger paa Kontoret, aldrig ville finde sig tilfredsstillede ved Udtalelser fra Inspektørerne, men søge saadanne hos Stadsbygmesteren, hvem der herved vil blive paalagt et ganske uoverkommeligt Arbejde. Skulde en Omordning endvidere medføre, at Bygningsinspektørernes private Byggevirksomhed bortfalder, vil dette let have til Følge, at et mere bureaukratisk Syn forstyrrer det gode Forhold, der nu hersker mellem de Byggende og de med dem mere intimt samvirkende Inspektører.

Imidlertid gik Tiden sin Gang og uden større Begivenheder men med stigende Udvikling af de forskellige Forhold vedrørende Byggevæsenet, og efterhaanden begyndte der saa at gøre sig en Trang gældende til dels at faa ændret forskellige Bestemmelser, der havde vist sig mindre heldige, og dels at faa tilføjet nye, og efter Forhandling mellem de forskellige Autoriteter fremstod saa som Resultat Bygl. af 21. Novbr. 1871.

Her kan maaske indskydes følgende Bemærkninger vedrørende Inspektoraterne:

Med Hensyn til Distrikternes Inddeling er igennem Aarene sket forskellige Forandringer grundet paa de vekslende Forhold. I 1863 henlagdes til 1ste Distrikt Frimands og Klædebo Kvarterer og til 2det Distrikt Kjøbmager- og Øster Kvarter med Gammelholm.

Fra 1. Januar 1873 henlægges Øster Kvarter under 3die Distrikt.

1ste Oktober 1873 deles 2det Distrikt, saaledes at der under det nye 4de Distrikt henlægges Udenbyes Klædebo Kvarter og endelig deles fra 1. August 1889 Udenbyes Klædebo Kvarter i 2 Distrikter, hvorved den nuværende Inddeling opstaar.

Bygningsinspektørernes Lønning forøgedes i 1875 til den endnu gældende

2400 Kr. aarlig, men deres Arbejde var ogsaa i stadig Stigning, ja blev efterhaanden uoverkommeligt, hvad der særlig viste sig ved det stærke Tilsyn, der blandt andet krævedes ved Piloteringen og Funderingen af Bygningerne i Voldkvartererne. Dette medførte, at der — vistnok i 1873 — tilstodes et samlet Beløb af 600 Kroner til Ekstrahjælp, hvilket Beløb i 1875 forhøjedes til 2000 Kr. aarlig og medførte den mere faste Ordning med Ansættelsen af en Assistent i hvert Distrikt.

De i Bygningsloven af 21. Novbr. 1871 forekommende Afvigelser fra den ældre Lov ere ikke særlig store, men dog alle at betragte som væsentlige Forbedringer saavel i sanitær som i brandvæsentlig Henseende: det lovbefalede ubebyggede Areal for Bygninger uden for Voldene, der ikke vare Hjørnebygninger, udvidedes fra $^1/_4$ til $^1/_3$ af Grundens Areal; der stilledes Fordring om Isoleringslag i Murene og Dræning af Kælderlejligheder; Indretning af nye Kostalde indenfor Voldene blev forbudt; Mure, der ikke var mindst 2° fjernede fra Nabogrunden, skulde udføres som Brandmure, og ingen Tagflade maatte vende mod Naboejendom indenfor samme Afstand; Latriners Anbringelse krævede Iagttagelse af Sundhedskommissionens Forskrifter desangaaende o. s. v.

For Bygningskommisionen betød den nye Lov et Magttab, idet den blev frataget sin tidligere dømmende Myndighed, og Sager angaaende Lovovertrædelser overgik til Kriminalretten. Bygningskommissionens Sammensætning ændredes, idet den herefter skulde bestaa af to Medlemmer — hvoraf mindst eet teknisk — som udnævntes af Justitsministeren paa 4 Aar, to Medlemmer af Kommunalbestyrelsen, som denne udnævnte, ligeledes paa 4 Aar, Stadsbygmesteren, Stadslægen og Brandinspektøren.

Af de 2 Medlemmer, som udvalgtes af Kommunalbestyrelsen, foreslog da denne Magistraten at udpege det ene, og den gældende Praksis blev saa, at denne valgte Borgmesteren for 4. Afdeling, der blev Kommissionens Formand.

Mærkværdig nok indeholdt den nye Lov ingen Forandringer med Hensyn til et af de Punkter, hvor Loven af 1856 havde sin største Svaghed, og hvorved den har bidraget mest til de tidligere nævnte uheldige Bebyggelsesforhold, nemlig Manglen af Bestemmelser om Bebyggelsen i Forhold til Nabogrund, ligesom i det hele taget af Afstandsbestemmelser. Dette havde nemlig medført, at den almindelige Byggemaade blev, at der ud mod Naboejendommen lagdes en Bag- eller Sidegaard af 3 Alens Brede med Vinduer fra Bygningens forskellige Rum, et Forhold, der hvad enten nu Naboen havde en Brandmur i Skellet eller et lignende Gaardsrum, jo ihvertfald i alle Retninger var højst uheldigt. Man blev dog heldigvis snart klar over denne Mangel; nye Forhandlinger optoges, og disse resulterede i et under 17. April 1875 stadfæstet Tillæg til Loven, der, trods sit ringe Omfang, dog var en betydelig Vinding alene ved Fastsættelsen af de endnu gældende Afstandsbestemmelser mellem Bygninger saavel paa samme Grund som mod Nabogrund.

Endvidere optoges Bestemmelser om 2° Tillæg til Bygningers Maximumshøjde i Gader paa ikke under 25° Brede samt paa Torve og aabne Pladser, om fælles Lys- og Tværmaal og andre mindre væsentlige Forhold.

Endelig fremkom den nugældende Lov, der stadfæstedes under 12. April 1889 og traadte i Kraft den 1. Juli s. A. Denne Lov indeholder jo i mange

Retninger forbedrede Bestemmelser, men bygger forøvrigt i det Væsentlige videre paa det ældre Grundlag.

For Bygningskommissionens Vedkommende skete den Forandring, at det fastsattes, at Borgmesteren for Magistratens 4de Afdeling er Kommissionens Formand — i Tilfælde af hans Fraværelse Raadmanden for samme Afdeling — og at Justitsministeriet i Stedet for 2 nu kun udnævner 1 Medlem.

Der har, som bekendt, i længere Tid fra flere Sider været Ønske fremme om at erholde den nugældende Bygningslov revideret; der foreligger ogsaa dels fra den større i den Anledning nedsatte Kommission, hvori »Akademisk Architektforening« var stærkt repræsenteret, og dels fra anden Side fuldstændige Forslag saavel til en egentlig Bygningslov som til en dermed samhørende Bygningsvedtægt, der indeholder saadanne Bestemmelser, paa hvilke Tidens vekslende Krav særlig kunne have Indflydelse, og som derfor er tænkt at kunne forandres uden Sanktion af Lovgivningsmagten. Der arbejdes stadig videre herpaa, men hvornaar et Resultat i saa Henseende kan ventes, er endnu ikke at forudse.

Af Mænd, der i Aarenes Løb have virket under Bygningsvæsenet, skal jeg anføre:

Som Formand i Bygningskommissionen: Politidirektør C. J. C. Bræstrup 1856—1863, Politidirektør V. C. Crone 1863—1871, Borgmester C. D. Ehlers 1871—1885, Borgmester C. K. Øllgaard 1885—1904, Borgmester J. Marstrand fra 1904.

Som Stadsbygmester: Architekt P. Malling 1856—1863*), Architekt N. S. Nebelong 1863—1871, Architekt H. C. Stilling 1871—1888, Architekt P. C. Bønecke fra 1888.

Som Medlemmer af Bygningskommissionen valgte af Justitsministeriet: Vandbygningsinspektør, senere Stadsingeniør L. A. Colding 1856—1873, Architekt N. S. Nebelong 1856—1863, Architekt, Prof., kgl. Bygningsinspektør H. C. Hansen 1865—1872, Vicepolitidirektør V. Oldenburg 1872—1877, Tømrermester H. H. Kayser 1873—1885, Vicepolitidirektør Eugen Petersen 1877—1887, Architekt P. H. Gnudtzmann 1885—1889, Vicepolitidirektør V. C. Ravn 1887—1905, Vicepolitidirektør V. C. D. Christensen fra 1905.

Som valgte af Kommunalbestyrelsen: Kapt., Brygger J. C. Jacobsen 1856—1857, Tømrermester H. H. Kayser 1857—1866, Architekt J. D. Herholdt 1866—1870. Tømrermester F. C. V. Thymann 1870—1874, Mekanikus J. H. Hellerung 1874—1881, Maskinfabrikant P. Th. Hüttemeier 1881—1893, Architekt O. V. Koch 1893—1901, Forretningsfører for »Dansk Tømrerforbund« From-Petersen fra 1901.

Som Stadslæge: Dr. med. B. A. Hoppe 1856—1865, Dr. med. C. F. Hempel 1865, Dr. med. P. A. Schleisner 1865—1886, Dr. med. J. A. C. Tryde 1886—1896, Dekanus H. E. E. M. Hoff fra 1896.

Som Chef for Brandkorpset: Oberstlieutenant, Tømrermester J. C. Kerrn 1856—1859, Oberstlieutenant, Tømrermester F. C. Balsløw 1859—1868, Tømrermester J. A. Blom 1868—1870, Lieutenant, cand. polyt. J. C. E. H. Schön-

*) Af Stadsbygmester, Prof. P. Malling har det vist sig umuligt at tilvejebringe noget Billede.

HEYDER 1870—1883, Kaptajn C. H. A. CARLSEN konst. 1883—1884, Oberst D. F. S. v. MEYER fra 1884.

Som Architekt paa Bygningskommissionens Kontor: AXEL MØLLER.

Som Sekretær og Kasserer: F. C. C. ERIKSEN 1856—1905*), Cand. jur. E. v. TANGEN SIVERTSEN fra 1905.

Som Bygningsinspektør: Architekt N. H. NEBELONG 1856—1868, Architekt S. T. E. SØRENSEN 1856—1867, Architekt H. C. STILLING 1856—1871, Architekt OVE PETERSEN 1867—1873, Architekt VILH. PETERSEN 1869—1874, Architekt HANS J. HOLM 1872—1873, Tømrermester H. CHRISTENSEN 1874—1875, Architekt P. C. BØNECKE 1873—1889, Architekt L. H. KNUDSEN 1873—1889, Architekt V. FRIEDERICHSEN 1875—1889, Architekt R. L. MATHIESEN 1875—1888, Architekt THORV. SØRENSEN 1888—1905, Architekt JOH. SCHRØDER fra 1888, Architekt A. E. THOMSEN fra 1889, Architekt C. G. P. THONNING fra 1889, Architekt O. P. MOMME 1889—1899, Architekt P. NIC. HANSEN fra 1899, Architekt C. E. S. KLINGSEY fra 1901, Architekt A. J. C. A. THEJLL fra 1901, Architekt S. C. C. JØRGENSEN fra 1902, Architekt L. P. LARSEN fra 1905.

ARBEJDERBOLIGSAGEN.

I Dagene fra d. 7—10. August 1905 afholdtes i Liège en international Arbejderboligkongres. Hvis man gennem Medlemsantal har Lov til at betegne Svingningerne i Interessen for en Sag, faar man det Indtryk fra Kongressen i Sommer, at Spørgsmaalet om den gode og billige Arbejderbolig kan glæde sig ved en voksende Popularitet. Thi medens den første internationale Kongres i Paris 1889 kun talte c. 170 Medlemmer, Kongressen i Bordeaux 1895 c. 230, i Bryssel 1897 c. 600, i Paris 1900 c. 400 og i Düsseldorf 1902 c. 500, kom den sidste Kongres i Liège op til et Antal af 850 Medlemmer, tilhørende næsten alle Nationer. Af de mange under Forhandlingerne fremkomne interessante Oplysninger skal f. Eks. nævnes, at man i Belgien siden Udstedelsen af Loven af 1889 vedrørende Arbejderboliger har anvendt 130 Millioner til saadanne, heraf Halvdelen ved Tilskud fra Sparekasserne; at 35.000 Arbejdere ere blevne Selvejere, samt at Middellevealderen i samme Tidsrum er vokset med henved en Trediedel. Hvis denne sidste Kendsgerning i væsentlig Grad tør tilskrives den sunde Boligs Indflydelse, maa Anlægskapitalen siges at være godt forrentet.

Under Forhandlingerne debatteredes følgende:

1) *De offentlige Myndigheders Stilling til Arbejderboligsagen, med særligt Hensyn til den allerfattigste Befolkning.*

Man vil mindes, at Anskuelserne vedrørende Myndighedernes Standpunkt overfor omhandlede Spørgsmaal have været stærkt delte, idet en Gruppe af Sagens Forkæmpere energisk har hævdet, at Offentlighedens direkte Mellemkomst lammede det private Initiativ og den personlige Interesse og Offervillighed, hvor-

*) Fhv. Sekretær, Justitsraad Eriksen har altsaa virket i Bygningskommissionens Tjeneste fra den første Bygningslovs Ikrafttræden og indtil 31. Maj 1905, da tiltagende Svaghed nødte ham til at begære sin Afsked.

for Boligspørgsmaalet krævedes løst ad privat Vej, medens en anden Gruppe holdt paa den modsatte Fremgangsmaade, nemlig, at Offentligheden, om ikke udelukkende saa dog i stor Udstrækning, skulde tage Sagen i sin Haand. Begge Partier have med stor Dygtighed og Varme forfægtet hver sin Anskuelse; det synes dog her, som i mangfoldige andre Tilfælde, at den rigtige Løsning ligger midt imellem begge Yderpunkter, og de drabelige Stridsmænd ere nu nær ved at række hinanden den Haand, som hellere maa være hjælpende end hævet til Slag. I hvert Fald glide det private Initiativs Mænd mere og mere hen mod den Opfattelse, at deres Sag ikke kan undvære den Støtte, som Kommune og Stat ene kunne yde. Paa Kongressen opnaaedes da ogsaa næsten Enstemmighed i Ønskerne om, at Offentligheden bør give Lempelser paa forskellig Maade; ved at garantere Laan eller ved direkte økonomisk Støtte; ved at sikre sig store Arealer i Byernes Udkanter og paa billige Vilkaar afhænde Grundstykker til private Selskaber for derved at sætte Bom for Spekulationen, og ved Etablering af virksomme, sanitære Inspektioner med Muligheden for eventuelle, nødvendige Ekspropriationer. Endelig saa man gerne, at Autoriteterne paa forskellig Vis opmuntrede Institutioner og private Selskaber til at bygge billige og gode Arbejderboliger og endogsaa, at det offentlige under visse Forhold selv optraadte som Bygherre.

2) Det andet Emne vedrørte den *Indflydelse paa Huslejen, som Skatter af forskellig Art udøve*, og navnlig debatteredes, hvorvidt Retten til at overdrage Ejendomme muligen kunde sætte en Stopper for den i saa mange Lande vidt drevne Spekulation med Bygningerne; men Besvarelsen af dette Spørgsmaal forbeholdtes en kommende Kongres.

3) *Sundhedspolitiets Virksomhed og den sanitære Inspektion af Bygningerne; det private Initiativs Bestræbelser for at forbedre Boligerne.*

Der herskede paa Kongressen Enighed om, at et virksomt og regelmæssigt sanitært Eftersyn af Boligerne maatte tillægges den største Betydning og derfor burde tilstræbes lovfæstet, hvor dette ikke allerede var sket. Men Nødvendigheden byder, at saadanne inspicerende Myndigheder maa udrustes med Magt til at skride ind, hvor det findes nødvendigt, og til at tvinge givne Paabud efterlevede, om de maatte møde Modstand. Som et vigtigt Moment fremhævedes, at Inspektionerne maatte staa aldeles uafhængige af de lokale Myndigheder, samt at der maatte tilvejebringes Oplysningsmateriale, gennem hvilket Myndighederne kunde blive gjort bekendte med, i hvilken sanitær Tilstand Boligerne befinde sig.

Saadanne sanitære Inspektioner ere, som bekendt, allerede indført flere Steder, f. Eks. i England og Holland, og de virke overalt med megen Myndighed og med stort Held. I England har man forsøgsvis flere Steder anvendt Inspektricer, og man tror herved at have gjort den Erfaring, at Kvinderne i mangfoldige Tilfælde formaar at udøve en opdragende Indflydelse paa Befolkningen, der gennem saadan Paavirkning selv faar Interesse af og Forstand paa at holde Hjemmene hyggelige og sunde. Ofte faa Beboerne af et fattigt Hjem Skylden og Skammen for dettes Malproperhed, medens Aarsagen hertil i mangfoldige Tilfælde burde søges hos den Ejer, der paa alle Maader søger at pine det mest mulige ud af sin Ejendom.

Ovennævnte Oplysninger om Boligernes sanitære Tilstand ere allerede organiserede i en Række af Udlandets Storbyer — saasom Bryssel, Moskow, Le Havre, Nizza, Orléans og Paris. De samles og føres til Dato af en Slags statistiske Kontorer: »Casiers sanitaires des maisons«, der paa Grundlag af Beskrivelser og Planer, Optegnelse af indtrufne Sygdomstilfælde og Dødsfald eller Smittesygdomme o. s. v. ere i Stand til at give saadanne Oplysninger om enhver af paagældende Bys Ejendomme, som kunne være af Betydning ved Værdsættelsen. Disse Kontorers Virksomhed er ganske vist endnu føleligt indskrænket af manglende Love og Reglementer, der kunne tillade Indskriden, hvor saadan i sanitær Henseende findes nødvendig. Men da Kravene om denne nødvendige Støtte i Bestræbelserne for at tilvejebringe de bedst mulige Beboelsesforhold rundt omkring blive mere og mere højlydte, ville de i en nærmere eller fjernere Fremtid nok blive opfyldte.

Spørgsmaalene

4) Bestemmelser vedrørende Tilvejebringelse af samlede Byggeplaner, saavel hvor det drejer sig om at erstatte nuværende, overbyggede Kvarterer med nye, luftige, som hvor Talen er om at inddrage nye Arealer til Bebyggelse;

5) Boligstatistik med Hensyn til Hygiejne, Økonomi m. v.;

6) Fremgangsmaaden for at skaffe Arbejderboligerne et mere æstetisk Udseende uden føleligt at forøge Bekostningen og

7) Arbejderhaver

gave Anledning til en Række Udtalelser om ved alle Midler at skaffe Arbejderne og deres Boliger den mest mulige friske Luft- og Solpaavirkning, hvortil Beboerne ofte paa Grund af deres daglige Virksomhed og deres Opholdssteder i saa høj Grad trænge. Navnlig tillagdes der Arbejderhaver en stor sanitær og opdragende Betydning, og en Meddelelse om, at man i Le Havre nylig havde skabt et Arbejderhaveselskab, hvis Medlemmer for en lav aarlig Afgift kunde leje og ved Annuiteter erhverve Lodder 300 □ Meter store, med Ret til herpaa at opføre Smaahuse, vakte megen Opmærksomhed.

Som ovenfor antydet, har Arbejderboligsagen i Belgien i de senere Aartier haft en meget betydelig og heldig Fremvækst, der ventelig vil blive endnu føleligere, idet Ministeren for offentlige Arbejder ved Slutningsmødet tilsagde Spørgsmaalet Regeringens oprigtige Støtte.

Det besluttedes, at den næste internationale Boligkongres skal afholdes i England 1907.

* * *

De to følgende Dage efter den internationale Kongres, altsaa den 11. og 12. August, afholdtes, ogsaa i Liège, en lokal belgisk Boligkongres, den anden i Rækken. Ved de her stedfundne Møder gaves en Mængde Oplysninger om Sagens gode Forløb og Fremgang i Belgien samt forhandledes en Del særlige Spørgsmaal. Blandt disse skal nævnes, at man var enig om at forbyde Etablering af Udskænkningssteder for spirituøse Drikke i Arbejderboligselskabers Huse samt om at have Opmærksomheden henvendt paa den Fare, der ligger i at tilvejebringe Lempelser i Skatter og andre offentlige Byrder vedrørende Arbejderboligerne, da det er overmaade vanskeligt at drage en retfærdig Grænse mellem disses Beboere og andre Smaakaarsfolk, der kunne have Krav paa Støtte, og da

der navnlig er Fare for, at Sparekassernes Midler ved saadan Usikkerhed vil komme andre end den egentlige Arbejder til Gode, hvilket dog var Meningen med Lovene. Endelig drøftedes de Maader, ved hvilke man bedst kunde assurere de pligtige Afdrag, naar Mangel paa Arbejde, indtrufne Sygdomstilfælde eller ufrivillige Striker umuliggjorde det for Ejerne at opfylde de økonomiske Forpligtelser, som de havde paataget sig.

OLAF SCHMIDTH.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*En Kunstkender fra Oldtiden*«, af CHR. V. NIELSEN. I en lille velskreven Pjece fortæller forhenværende Docent ved Kunstakademiet, Professor Chr. V. Nielsen i korte Træk om en af Oldtidens bekendteste Kunstkritikere, LUKIANOS fra *Samosata*, og hans Forhold til Oldtidens Kunst. Forf. viser gennem Uddrag af Lukianos's Skrifter, at man her staar overfor en ejendommelig, selvstændig Personlighed, der har forenet sin Tids højeste Dannelse med et grundigt og omfattende Kendskab til sin Fortids og sin egen Tids Kunst.

Ifølge Forf. omfatter Lukianos's Levetid hele Kejser Hadrians og begge Antoninernes Regering, et Tidsrum af mere end 60 Aar, som hørte til Roms gyldne Tid og under hvilket selv det betvungne Hellas, stærkt begunstiget af Hadrian, næsten havde naaet sin fordums Glans og Velstand. Han havde uddannet sig i Veltalenhed i Skolerne i Efesos og Smyrna, og i Skrift og Tale revsede han med uudtømmeligt Lune sin Tids Skrøbeligheder. Den satiriske Dialog bemestrede han med Virtuositet. Hvad der især giver hans Skrifter Betydning for Kunsthistorien, er hans fine Blik for Formerne og det indgaaende Kendskab, han har haft til Kunstværkerne. Adskillige af Lukianos's Betragtninger har Gyldighed den Dag i Dag; f. Eks. siger han: ». . . efter min Mening er det den bedste Prøve, en Bygmester kan give paa sin Kunst, naar han forstaar at finde Midler til at forskønne ganske almindelige Bygninger og saaledes skænke Nyhed og Ynde til det hverdagsagtige . . .«; »Skønhed bør være det almindelige Ideal og Maal for næsten alle menneskelige Beskæftigelser . . .; ogsaa ved saadanne Ting, hvis Brug Nødvendigheden byder og hvis Hovedbestemmelse er at tjene til Nytte, bør vi anvende al optænkelig Flid paa at tilvejebringe saa megen Skønhed som mulig . . .«

Lukianos's Kendskab til sin Tids Maler- og Billedhuggerkunst har været meget omfattende; i en morsom Parodi: »*Jupiter Tragødus*«, af hvilken et Brudstykke er gengivet, faar man en Forestilling om, i hvilken Udstrækning dette har været Tilfældet for Billedhuggerkunstens Vedkommende. Pjecen er fordringsløs, let læst og anbefales enhver, der interesserer sig for kunstneriske Emner. Den er udkommet paa eget Forlag og faas i Trydes Boghandel.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 17. MARTS 1906
8. AARGANG № 24

KARMELITTERMUNKENES SYGEHUS I HELSINGØR.

Det lykkedes for nogle Aar siden efter megen Strid og store Anstrengelser at redde det gamle, smukke Helligaandshus i Randers fra Undergang, og det er nu af alle anerkendt som en af Randers', ja hele Nordjyllands, ejendommeligste architektoniske Mindesmærker. Og det lykkedes for kun ganske kort Tid siden med noget færre Anstrengelser og mindre Strid at redde en af Kjøbenhavns gamle Bygninger, Nikolai Taarn.

SYDFLØJEN SET FRA ØST. K. HUDE FOT.

Hvis man deraf vilde drage den Slutning, at vore ældre architektoniske Mindesmærker virkelig nu havde Udsigt til en lang, uantastet og sorgfri Alderdom, har de sidste Dages Begivenheder kun i en meget ringe Grad bekræftet den. Er vi virkelig ikke naaet videre endnu, end at der maa føres en haardnakket Kamp for at bevare en af vore faa middelalderlige Bygninger fra Tilintetgørelse, tilmed naar de Ofre, der kræves af Stat og Kommune, er saa forholdsvis ubetydelige, som Tilfældet er med det gamle Sygehus i Helsingør? Det

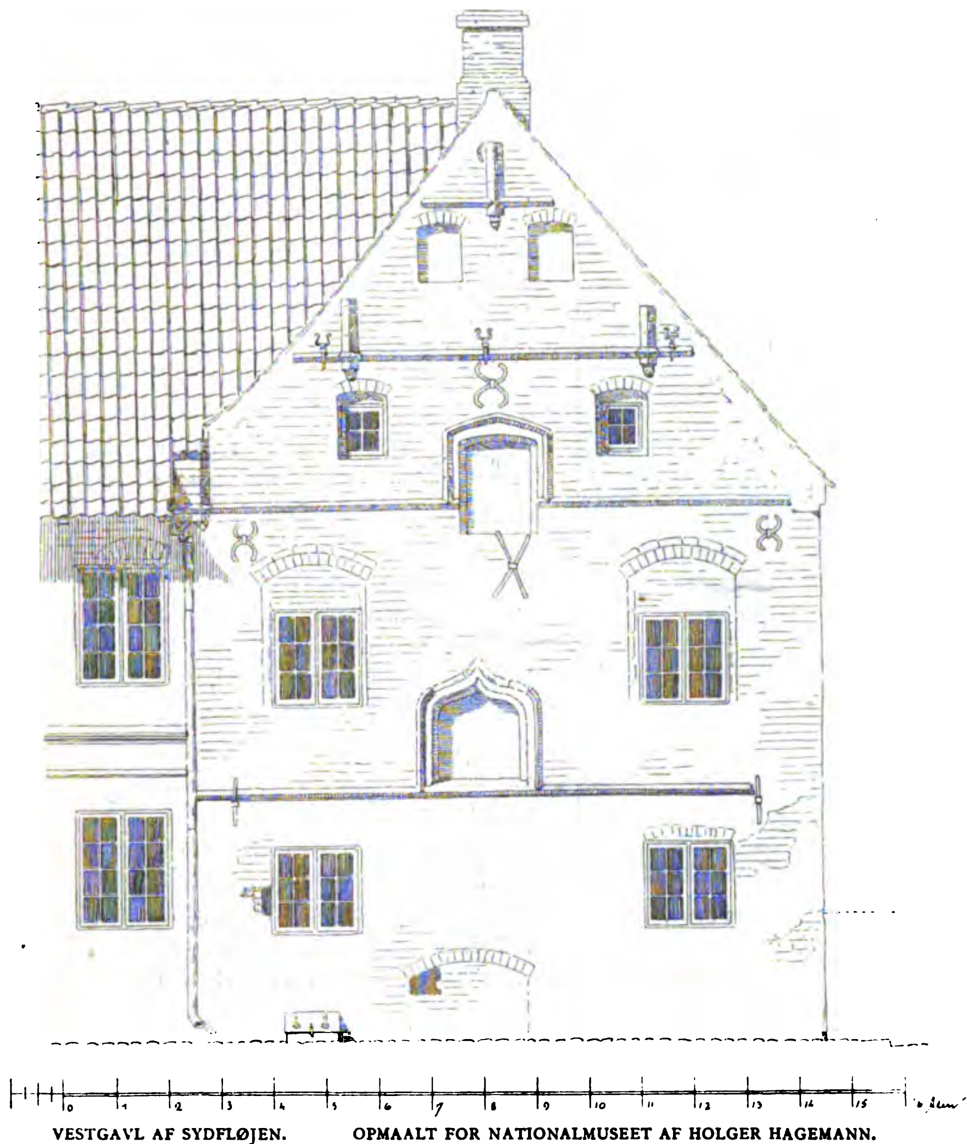

SYDFLØJEN SET FRA VEST. K. HUDE FOT.

er sandt nok, at Livets praktiske og økonomiske Krav fordrer deres Ret, men vi burde dog, belært af lange Tiders sørgelige Erfaringer, efterhaanden kunne forstaa, at der gives andre Værdier, nationale og kunstneriske, der i det lange Løb langt opvejer en maaske kun rent øjeblikkelig pekuniær Vinding. Og med Hensyn til Sygehuset i Helsingør gælder de praktiske Stormløb mod Huset tilmed mindre, da det meget vel vil kunne anvendes til kommunale Formaal.

Det drejer sig oven i Købet her om en Bygning, der er en i mange Henseender mærkelig Repræsentant for dansk middelalderlig Architektur. Vi har forholdsvis mange middelalderlige Kirkebygninger tilbage, men hvad Tiden har levnet os af anden Bygningskunst fra Middelalderen, er sandelig ikke saa meget,

at vi har Raad til at handle letsindigt med den. Sygehuset i Helsingør er endelig et Led i hele det Klosterkompleks, det betydeligste Danmark har bevaret, der husede Helsingørs Karmelittersamfund*). Vilde det da ikke være inkonsekvent, med stor Bekostning og Omhu at restaurere Størsteparten af dette

VESTGAVL AF SYDFLØJEN. OPMAALT FOR NATIONALMUSEET AF HOLGER HAGEMANN.

Klosterkompleks, men koldblodigt lade en af dets interessanteste Bygninger gaa til Grunde? Thi den hører ikke blot til vor ikke altfor fyldigt repræsenterede Klosterarchitektur, men er tilmed i sin Egenskab af Sygehus en af de *sjældneste* Bygninger vi ejer.

*) Det skal med Tak anerkendes, at Staten overfor dette Kloster har vist en forstaaende Rundhaandethed.

Falder det gamle Sygehus, falder ogsaa med det en af vore historisk og kunstnerisk værdifulde Bygninger. Et Par oplysende Ord om dets Historie og Architektur vil da muligvis netop nu kunne være paa sin Plads og i hvert Tilfælde antyde, hvad det er, vi er i Færd med at miste.

Af det firfløjede Kompleks, der nu udgør Sygehuset i Helsingør, er Øst- og Nordfløjen interesseløse Bygninger fra det 18de Aarh. Hovedinteressen knytter sig til de to andre Fløje, hvoraf Vestfløjen i to Stokværk med sin svungne Renaissancegavl og Aarstallet: 159. tilhører Slutningen af 16de Aarh., hvorimod den lange Sydfløj gaar tilbage til Middelalderens Slutning.

Det er uden al Tvivl denne *søndre Fløj*, Karmelittermunkene i Helsingør d. 11. Juli 1516 fik kgl. Bevilling til at opføre. Fra Kallundborg Slot giver Kristian den 2den Tilladelse til, »at os elskelige renlivede Mand, Prior, og Brødre i Helsingør maa lade opbygge paa deres og Klosters Grund, Sønden op til deres Kirkegaard et Stenhus til et Hospital og derudinden opholde 8 eller 10 Senge og maa did indtage fattige, udlendiske Skibsmænd eller Skibsfolk . . . .« Hospitalet skulde opretholdes af »gode Menneskers Gaver og Almisser«. og det har derfor sikkert ved Reformationens Indførelse haft vanskeligt ved at opfylde sine Forpligtelser. Forøvrigt vides meget lidt om dets Skæbne. Det har imidlertid senere samlet Kapital, uden at man i alle Tilfælde kender Giverne. Under Pesten 1711 døde de fleste Lemmer, og Hospitalet var en Tid lang, til 1720, Krigshospital for saarede og »kvæstede« Mennesker.

FRISKIPPERNES HUS I GENT.

Fraregnet Oplysninger om Tilblivelsestid og Bestemmelse fortæller Bygningen selv det meste. Den er meget langstrakt, aftagende i Bredde mod Øst. Under en stor Del af Bygningen ligger Kælderrum, hvoraf det vestligste er dækket af en lavspændt Tøndehvælving. Derover findes igen to Stokværk. Sin nuværende Skikkelse har Sygehuset imidlertid ikke haft fra første Færd. Uden at komme ind paa Detailundersøgelser skal her kun anføres, at den større, vestlige Halvdel maa være ældst og oprindelig have haft sin selvstændige Gavlmur mod Øst*). Rimeligvis kun kort Tid efter og inden Reformationen er opført en Tilbygning, hvis nordre Mur springer lidt frem foran det ældre Partis. Den var ligeledes i to Stokværk, men noget lavere end den vestligere Bygning. I disse to ældre Bygningspartier har Døre og Vinduer almindelige, fladbuede Stik. Senere hen er imidlertid Østpartiet bleven forhøjet og ombygget. Stik over Døre og Vinduer er i de ombyggede Partier murede paa en anden Maade og svagt krum-

*) Det maa være denne Bygning, der omtales i Kongebrevet fra 1516.

mede ved Buernes Fødselspunkt, ganske som i Vestfløjen fra Renaissancetiden. Aarstallet 1632 paa Sygehusets Sydmur (den yngre, østre Ende) angiver aabenbart Tidspunktet for disse Forandringer.

Indvendig gaar nu Stokværksdelingen ensartet gennem hele Bygningen. Første Stokværk har sikkert haft flere Rum. I andet Stokværk, der er noget højere, optages hele det ældre Vestparti af en stor, langstrakt Hal, der i sin Udsmykning er af ganske særlig Interesse. Begge Hallens Længdevægge er smykkede med ret dybe, fladbuede Blændinger, adskilte ved Halvsøjler, afrundede paa det midterste Stykke, retvinklet profilerede foroven og forneden. Vi staar aabenbart her overfor Hospitalets Hovedrum, den egentlige Sygesal, en Hal af en Størrelse, som kun møder os i faa af de middelalderlige Rum, vi har bevaret udenfor Kirkerne, og med en ejendommelig rhytmisk og kraftig Inddeling af de lange, ellers kedsommelige Vægflader. *Disse Arkadeblændinger gør den gamle Sal enestaaende i dansk, middelalderlig Architektur,* saa enestaaende, at man fristes til at tilskrive den fremmed Paavirkning. Det kan tilmed formodes, at vi i den har vor *eneste paaviselige Sygestue fra Middelalderen.*

GAVLTYPE FRA BRABAND

Mærkeligt er ogsaa Bygningens Ydre. Ikke fordi det i sin nuværende forsømte Skikkelse gør noget overvældende flatterende Indtryk. Heller ikke fordi der er ødslet med dekorative Enkeltheder. Et simpelt Tandsnitbaand under Gesimsen er alt, hvad Langsiderne byder paa. Mest iøjnefaldende er sikkert for de fleste den lille, morsomme Nische højt oppe paa det sydøstre Hjørne, nu den eneste af de mange Helgennischer, det katolske Danmark har ejet. Endnu i Mands Minde havde en Helgenfigur sin Plads i den, hvor der nu mellem den fremspringende Konsol og Baldakin kun er et tomt Hul. Mishandlet og forfalden som den gamle Bygning nu ligger hen, er den endogsaa forladt af sin Værnehelgen.

Naar der dog i Sygehusets Ydre er noget, der i høj Grad er Opmærksomhed værd, da gælder det *Vestgavlen. Intet andet Sted i Danmark findes en Gavl af denne Form,* prydet med vandrette Tværbaand og skarpkantede Lisener langs Gavlens Skraasider. Enestaaende her i Danmark er ogsaa det Vindue med Æselrygbue, der førte ind til den store Sal i andet Stokværk. Som Gavlen nu staar, er det vanskeligt nok at fastslaa dens oprindelige Udseende paa Grundlag af den alene. Der er imidlertid ikke Tvivl om, at den hører til en ganske bestemt Type af Gavle fra Middelalderens Slutning, og derved er givet en Nøgle til Forstaaelsen af Helsingørgavlens oprindelige Udseende. Det skarpe og spinkle i Gavlens Dekorationsmotiver er tydeligt nok en Efterklang af Former, udførte i naturlig Sten. Nu findes der i *Nederlandene* Gavle, opførte af dette Materiale, og hvis Dekorationsprincip tydeligt nok er det samme, som findes paa Helsingørgavlen. Heraf fremgaar det klart, at de afstumpede Lisener paa denne oprindelig har været slanke Pinakler, der har kronet Gavlens Skraasider og fundet en naturlig Afslutning i den øverste, i Gavlens Toppunkt anbragte, Fial. En

Pragtgavl af denne Type i glimrende Flamboyantstil, hvor Pinaklerne er bragt i Forbindelse med en Kombination af Kamtakker og svungne Linier forekommer paa Friskippernes Hus i Gent (maison des Francs Bâteliers) paa Quai an Blé. Det er opført 1531, altsaa noget senere end Sygehuset i Helsingør. Men samme Gavltype forefindes ogsaa i Murstenshuse i gamle nederlandske Byer som Utrecht, Antwerpen, Mechelen, Löwen etc. Særlig i hele Provinsen *Braband* er det den almindeligst forekommende Type, og en saadan brabandtsk Gavl, noget yngre end den helsingørske, er her gengivet. Anvendelsen af Mursten har i Braband, som aabenbart ogsaa i Helsingør, gjort Motivet simplere end i det berømte Skipperhus i Gent. Baade i Braband og — som det synes — ogsaa i Helsingør er Pinaklerne — som Materialet naturligt indbød til — bragt i Forbindelse med almindelige Kamtakker. Og Ligheden mellem de to Gavle gaar endogsaa lige til Anbringelsen af Gavlvinduet, saa det overskærer det vandrette Gesimsbaand*). Helsingør-Gavlen peger da med al ønskelig Tydelighed mod Nederlandene. Er maaske Arkademotivet i den store Sal hentet sammestedsfra? Det er tænkeligt. Men saa meget kan siges, at *vi i det gamle Sygehus i Helsingør, klarere end i nogen anden senmiddelalderlig Bygning i Danmark, finder et Udtryk for nederlandsk Paavirkning af dansk Architektur.* Deraf følger vel ingenlunde med Nødvendighed, at det er en nederlandsk Architekt, der har ledet Opførelsen af Karmelitternes Sygehus. Men Bygningens fuldstændige Isolerethed indenfor Tidens øvrige Bygningskunst kunde maaske nok gøre en saadan Antagelse sandsynlig. Og var ikke netop en By som Helsingør med dens livlige Forbindelse med de nederlandske Handelsbyer det Sted, hvor et nederlandsk Hus lettest kunde tænkes bygget? Kunsten følger i alt Fald hyppigt i Middelalderen Handelsvejene.

Ogsaa et rent historisk Spor — som dog kun skal anføres med meget Forbehold — viser samme Vej. Det var ikke alene Kristian den 2den, der ved Lejlighed viste Karmelitterne i Helsingør sin store Bevaagenhed. Der er næppe Tvivl om, at Dyveke efter sin Død 1517 blev begravet i Karmelitternes Kloster, og selv om man kun kan formode, at hendes Moder Sigbrits Ligsten, som endnu kendes, oprindelig skulde have ligget samme Sted, taler dog noget for, at disse to nederlandske Kvinder har næret en særlig Kærlighed netop til Karmelitterne i Helsingør. Skulde disses Sygehus skylde »Mutter Sigbrit«s Forbindelser i Hjemlandet sit ejendommelige kunstneriske Præg?

Hvorledes dette nu end forholder sig, er den gamle Bygning i sig selv saa karakteristisk og ved sin architektoniske Afstamning saa mærkelig indenfor dansk Architektur, at den ikke bør nøjes med en Skin-Tilværelse i Tegninger og Opmaalinger paa et Arkiv. Befriet fra sin nuværende graagrønne Kalkpuds, ved en nænsom og forstaaende Istandsættelse vil den med sine røde Mure give Helsingør en Tiltrækning mere og os alle en smuk og værdig Hilsen fra Kristian den 2dens Danmark. VILH. LORENZEN.

---

*) Revue de l'art chrétien, 1893, p. 288. Berühmte Kunststätten: Hyman: Gent u. Tournai.

»TO TIDSALDRE«.

Hr. EUGEN JØRGENSEN!

I »Architekten« for 3. Marts Pag. 238 har De antydet, at jeg endnu er Hr. VARMING Svar skyldig paa hans Artikel Pag. 112 i Anledning af mine Udtalelser Pag. 81 om Plesners Hus. Hr. JENSEN KLINT har ogsaa Pag. 226 forsøgt at »prikke« mig ved at udtale sin dybtfølte Medlidenhed med »en gammel Mand« (Aa jeg beer!), og endelig har man ogsaa fra andre Sider baade mundtligt og ved anonyme Breve sagt mig, at man venter Svar fra mig til Hr. Varming.

Maa jeg i den Anledning meddele Dem og Bladets Læsere, at jeg paa ingen Maade føler mig knust. Da jeg havde læst Varmings Artikel, skrev jeg endog til ham, takkede ham for den urbane Tone, han havde anvendt og sagde, at jeg gerne vilde indlade mig paa en Diskussion om Sagen. Men efter den Tid er De og Arne Petersen blevne afløste i Redaktionen af Mænd, jeg ikke kender nøje; jeg kan derfor tænke mig den Mulighed, at disse, som det ofte er Tilfældet med Redaktører, vilde rette Stil paa det, jeg sendte, noget, jeg ikke vil vide af. Tilmed har det ved nærmere Overvejelse vist sig, at hvis der skulde være Haab om Udbytte af en saadan Diskussion, vilde der udfordres mange Billeder, og det vilde tage meget mere Tid end jeg for Øjeblikket raader over. Jeg maa derfor indskrænke mig til nogle korte Bemærkninger, der næppe ville faa anden Betydning end at være Vidnesbyrd om, at man ikke endnu har slaaet mig helt ihjel.

Jeg er, som De og mange andre ved, en Modstander af den hele Retning, hvori de fleste yngre Architekter arbejde, dog af ganske andre Grunde end de, Hr. Varming antager. Jeg savner alvorligt Studium og ser altfor ofte, at man kun har overfladisk Kendskab til de Former, man anvender: jeg savner rhytmisk Sans — der er vist endog mange, som slet ikke ved, hvad Rhytmik er —, men navnlig hader jeg de forcerede Forsøg paa at være original og genial og den evige Jagt efter »Morsomheder«. Dette er ikke »en gammel Mands« Impotents; jeg glæder mig tværtimod, naar jeg en enkelt Gang ser noget virkelig godt, og jeg ønsker intet hellere end at se en ny Tid bryde frem. Men i det meste af det, der møder mig paa Gader og Stræder, kan jeg ikke se andet, end at det vil faa negativ Betydning i Historien som en foreløbig Ødelæggelse af det, man i gamle Dage kaldte Smag og Skønhedssans.

Hr. Varming anser det som noget nyt, betegnende for vor Tid, at man »stræber at finde en Bygningsmaade, der passer for vort Klima og vor Folkeejendommelighed«. Men den Slags naive Forsøg er ikke noget nyt; det er tværtimod en meget gammel Historie. I 1743 var der f. Eks. en tysk Architekt TUSCHER (forøvrigt en dygtig Mand), som opfandt en *stilo norico**), og for halvtresindstyve Aar siden har jeg i tyske Aviser læst mange af den Slags spekulative Dybsindigheder. Naar de nu efter et Par Menneskealdres Forløb dukke op paany i Kjøbenhavn, er det maaske et Resultat af de Foredrag om »Architekturens Principer«, som man i de sidste fyrretyve Aar har serveret paa Kunstakademiet.

---

*) Hans Bog er tilegnet Frederik IV og findes paa Akademiets Bibliotek.

Da jeg var ung, lo vi ad det Tyskeri, og takket være Bindesbølls og Høyens sunde Sans lærte i det mindste jeg, at man ikke skulde anstrenge sig for at skabe, eller finde noget nyt, men kun alvorligt studere Fortidens Former, benytte dem, hvor de passede og læmpe dem, hvor de ikke passede; paa den Maade vilde »den nye Stil« forme sig selv. Saaledes er det altid gaaet i Fortiden og saaledes vil det gaa i Fremtiden. Bindesbøll lærte os dog ikke dette ved at holde »Foredrag over Architekturens Principer«; han brugte i Reglen kun to Ord, men de virkede. De hed: Skaberi og Vigtighed; med dem fældede han den dengang herskende »Jødekunst« i Maleri og Skulptur, men desværre døde han et Par Maaneder efter at være bleven Professor i Architektur, og Hetsch overlevede ham i syv Aar*).

Det er denne Opfattelse af en Architekts Opgave, der er Grunden til, at jeg aldrig har *lagt an paa* at skabe hverken mig selv eller noget andet, men i Reglen indtil videre har holdt mig til den italienske og den hollandske Renaissance, uden at forandre Formerne, hvor det ikke var nødvendigt. Men jeg har aldrig holdt mig slavisk dertil, og det er en Misforstaaelse af Hr. Varming, naar han mener, at jeg har indskrænket mig til at »slaa op i et Værk for at finde Motiver til en skøn og dejlig Façade«; det behøver jeg ikke, da jeg kan Fortidens Kunst udenad; det er kun Begyndere, der rode i Leksikon og Gramatik, naar de skal skrive et Brev i et fremmed Sprog**). Jeg kunde med mere Ret beskylde min Modpart for at benytte en saadan Fremgangsmaade; jeg ved da i det mindste, at da jeg for nitten Aar siden en kort Tid var Professor paa Bygningsskolen med Nyrop som Assistent, flød alle Borde med smaa Stumper af »morsomme Motiver«, som man med Djævels Vold og Magt skulde have proppet ind i Façaderne.

De vil forstaa, at hvis jeg skulde udvikle dette videre paa en nogenlunde fyldestgørende Maade, vilde det blive vidtløftigt og formodentlig endda ikke indbringe mig andet Udbytte end Hr. Jensen Klints og Konsorters Medlidenhed. Jeg sætter derfor foreløbig Punktum i den sikre Overbevisning, at Tiden nok skal afgøre, hvem der har Ret, og den, som tror, haster ikke. Jeg ved, at al aandelig Udvikling foregaar i et Kredsløb; hvis den tilfældig paa et givet Tidspunkt staar i Vrøvlets Tegn, er dette naturligt, og der er ikke andet at gøre end at have Taalmodighed, til den drejer sig næste Gang.

Jeg skal dog tilføje, at jeg ikke forpligter mig til at tie: det er muligt, at jeg igen tager Sagen op, hvis jeg en Gang føler mig mere oplagt dertil, og hvis man vil modtage det, jeg skriver.

6. Marts 1906. V. KLEIN.

*) Dermed vil jeg dog ikke sige, at det er en Fejl, naar det i Akademiets Program hedder, at der for Eleverne skal holdes »Foredrag over Architekturens Principer«. Det er en Bestemmelse, der absolut skal blive staaende, men den skal forstaas og fyldestgøres; man skal ikke udgive fortærskede Trivialiteter for Filosofi.

**) Det er ogsaa en Misforstaaelse, naar Hr. Varming mener, at min Fremgangsmaade er den bekvemmeste. Tværtimod: det er meget bekvemmere at fantasere end at studere. Ogsaa Spørgsmaalet om Cementpuds kunde jeg have Lyst til at behandle, men jeg maa begrænse mig.

UDSTILLING.

Fra Industriforeningen har vi modtaget Meddelelse om, at den i Forbindelse med et Udvalg fra A. A. i April Maaned agter at foranstalte en Udstilling med det Formaal at give et samlet Overblik over, »hvad der i de senere Aar er fremkommet og benyttes til Udformning og Udstyrelse af Husets Indre«. — En saadan Udstilling vil sikkert kunne gøre megen Nytte og virke opdragende paa mange Mennesker, da Begreberne om, hvad der er godt og ægte, jo ikke er saa almindeligt udviklede og Smagen tidt er mærkværdig usikker, netop naar Talen er om et saa vigtigt Spørgsmaal som det, hvorledes et *Hjem* skal udstyres.

For nogen Tid siden læste vi saaledes en Beskrivelse af en Rigmandsvilla her i Byen, hvori der bl. a. forekom følgende: »Huset er ikke holdt i nogen bestemt Stil, men det udtrykkes tydeligt i Façaderne, at det indre er udstyret i forskellige Stilarter. Herreværelset er i hollandsk Renaissance, Dagligstuen i Empire, Spisestuen i tysk Renaissance og Havestuen i japansk Stil.«

I første Øjeblik smiler man uvilkaarlig ved Tanken om en slig stilfuld Overdaadighed, men det er jo egentlig meget lidt morsomt, at Folk, der har Raad til at ofre noget paa deres Hjems Udsmykning, ikke har en mere personlig Smag eller Følelse for, hvad der gør et Hus harmonisk eller hyggeligt, men skraber sig en hel Del gamle Sager sammen, sorterer dem omhyggeligt efter Stilen og vandrer saa Resten af deres Levetid omkring mellem alle Rariteterne som paa et Musæum, henrykte og stolte over deres »stilfulde Hjem«.

Da vi jo desværre savner et Tidsskrift, der gennem gode Afbildninger kunde klare Begreberne lidt og navnlig vise Publikum, hvor mange udmærkede Kunstnere der stadig arbejder paa at skabe nye og smukke Former for »Boligkunsten«, vil den paatænkte Udstilling sikkert afhjælpe lidt af dette Savn. Vi ønsker derfor Industriforeningen til Lykke med den gode Ide og haaber, at Udstillingen maa blive et fyldigt Udtryk for de Kræfter, der er oppe i Tiden.

EN BOG OM LYBÆK.

Domkirkerne i Ribe, Viborg og Lund bærer Vidne om, at det var fra Rhinegnene, vi i den ældre romanske Tid hentede vore vigtigste kunstneriske Impulser, og Roskilde Domkirke viser os nordfransk Architektur i dansk Oversættelse. Snart førte de politiske Forhold dog med sig, at vi gennem hele den yngre Middelalder fik Størstedelen af vor aandelige Kost fra eller i hvert Tilfælde over Nordtyskland. Den var unægtelig noget sløjere, end den vi hidtil havde levet af, og det er gentaget næsten indtil Trivialitet, at vor gotiske Architektur ikke kan staa Maal med sine Forgængere. Men vi faar nu engang tage den, som den er, og søge at lære den lidt bedre at kende, end vi hidindtil har gjort, ikke mindst fordi vi jo i Virkeligheden ikke har saa ganske lidt af den. Det er snart ikke for meget sagt, at ved vore Landsbykirker paa Øerne er alle de yngre Led, Taarne, Vaabenhuse, Sakristier, nye Østgavle, Hvælvinger o. s. v. saa noget nær ved at tage Magten fra den romanske Kærne. Det varsler da

ogsaa godt for Fremtiden, at Opmaalinger af tre af vore betydeligere gotiske Kirker, St. Olai i Helsingør, St. Peder i Næstved og Vor Frue i Stege, i de senere Aar er bleven offentligjorte i »Tegninger af ældre nordisk Architektur«, og flere vil forhaabentligvis følge efter. Der er jo f. Eks. baade St. Peder i Malmø og Vor Frue i Helsingborg for slet ikke at tale om St Knud! For rigtig at forstaa vort eget maa vi dog vide Besked om det Fremmede. Det middelalderlige Danmark maa ses paa Baggrund af det middelalderlige Evropa, har en af vore Historikere sagt, og gælder denne Sætning for vor Historie i al Almindelighed, har den ikke mindre Gyldighed for den specielle Del af den, der hedder Kunsthistorie. Det er derfor af den allerstørste Betydning, at der i den sidste halve Snes Aar er udkommet en Række Værker, der gør os det mulig i Ro og Mag hjemme i vor Stue at faa et fortrinligt Overblik over Kunsten i de Dele af Nordtyskland, der navnlig kommer i Tale. Jeg sigter herved til det for et Par Aar siden afsluttede store Arbejde »Die Kunst- und Geschichts-Denkmäler des Grossherzogthums Mecklenburg-Schwerin« (I—V, 1898—1902) og navnlig til et lignende, der lige er paabegyndt for Lybæks Vedkommende: »Die Bau- und Kunstdenkmäler der Freien und Hansestadt Lübeck« (B. Nöhring, Lübeck 1906). Begge udgør de et Led i den store Række af »Bau- und Kunstdenkmäler«, der enten alt er afsluttede eller er under Udarbejdelse hele Tyskland over. Anlægget af dem er — desværre — forskelligt saa at sige i hvert Land. For de ældres Vedkommende er Hovedvægten lagt paa Teksten, og Illustrationerne er faa i Tal og ofte tarvelige; nu har man derimod med rette ladet Billedmaterialet træde meget stærkt i Forgrunden og undertiden som f. Eks. for Vestfalens Vedkommende indskrænket Teksten i den Grad, at den næsten kun kan kaldes Billedunderskrifter. Brugbarheden er selvfølgelig langt fra ens, men tagne under et er de et smukt Monument for tysk Samlerflid, der ganske stiller Bygningsbeskrivelserne i vor egen Trap i Skygge — dennes øvrige fortræffelige Egenskaber uomtalte — og ofte faar en til at tænke paa, om her ikke var noget, vi burde efterligne. Der kan ikke være Tvivl om, at et saadant Værk vilde have sin store Betydning, ikke mindst fordi det vilde give Udlandet Lejlighed til at se, hvad vi har af godt og gammelt — og taget under eet er det endda ikke saa lidt, som man ofte er tilbøjelig til at tro. Blot maa man paa Forhaand være klar over, at selvom der i Nationalmuseets Arkiv er samlet en stor Mængde Stof, vilde »Danmarks Fortidsminder«, som man passende kunde kalde Bogen, koste baade megen Tid og mange, grumme mange Penge, hvis den skulde blive saa god, at vi kunde være den bekendt, og saa billig, at den ikke blot stod paa Bibliothekernes Hylder, men virkelig kom ud mellem Folk. Et Mønster til Efterfølgelse i saa Henseende er den meklenborgske, hvis store Oktavbind paa 6—700 Sider med et Utal af gennemgaaende fortrinlige Illustrationer *solgtes* for den fabelagtig billige Pris af 7 Mk. (6 Kr. 30) Bindet.*)

Værket om Lybæk er beregnet til 3 Bind. Det udkomne 2. Bind behandler

*) Jeg skriver udtrykkelig *solgtes*, thi denne lave Pris gjaldt alene for en Slags »første Udgave«, der hurtig blev udsolgt, da den vistnok kun udkom i et meget begrænset Oplag. For »2. Udgave« er Prisen den dobbelte; det udkomne Bind af det lybske Værk koster 12 Mk. (10 Kr. 80).

kun de to Kirker St. Petri og Mariekirken samt Helligaandshospitalet, 3. Bd. skal omfatte Privatbygningerne og de øvrige Klostre og Kirker med Undtagelse af Domkirken, der tilligemed Raadhuset, Fæstningsværkerne og en almindelig Udsigt over Byens Bygningshistorie skal udgøre et første Bind. I Format, Udstyrelse og hele Anlæg slutter det sig meget nøje til det meklenborgske, der øjensynlig har tjent som direkte Forbillede. Ogsaa her er der givet et overordentlig rigt Billedstof og gennemgaaende meget udførlige Beskrivelser saavel af Kirkerne selv som af deres Inventar og Udsmykning. Takket være Byens enestaaende bevarede Arkiver har man tillige i udstrakt Grad kunnet gøre Rede for Monumenternes Historie udfra det yderst anerkendelsesværdige Synspunkt, »at et for Nordtyskland og Norden saa betydningsfuldt og paa den anden Side saa afsluttet Kunstomraade ikke let kunde blive for indgaaende bearbejdet, hvis Arbejdet da skulde have nogen Værdi for den sammenlignende Kunstforskning«. Naar man erindrer, hvor stor en Rolle Lybæk i 14.—15. Aarhundrede og delvis endnu gennem hele det 16. Aarh. spillede for Danmark, kan vi kun være taknemlige for det store Arbejde, der her er nedlagt og som forhaabentlig vil kunne blive til Gavn og Glæde for Studiet af vor ældre Kunst. Thi er end store Dele af vort middelalderlige Kirkeinventar hjemligt Arbejde, meget af det bedste er dog sikkert indført fra Lybæk. Det var baade de mindste og de største Ting, man fik herfra. Dér lod under Valdemar Atterdag Bisp Peder af Ribe sig lave en Bispehue, som han skænkede sin Domkirke, derfra hentede vi flere af vore bedste Altertavler, f. Eks. Boslunde og Hald, og fra Lybæk kom den bekendte Billedskærer Klaus Berg, der slog sig ned i Odense. Og hvilken Indflydelse Mariekirken har haft paa Østersølandenes gotiske Teglstensarchitektur er jo vel kendt. Det er derfor af stor Betydning at faa en grundig Redegørelse af denne Kirkes Enkeltheder og Bygningshistorie, omend det maa beklages, at man her har været saa forholdsvis sparsom med Illustrationer, og Teksten netop for Bygningsbeskrivelsens Vedkommende paa sine Steder er lovlig knap. Ganske bortset fra det æstetiske, den mægtige Virkning Bykirken med sine to stolte Taarne gør paa Beskueren, har Mariekirken vundet sin sikre Plads i Kunsthistorien ved at overføre den franske gotiske Kathedralarchitektur (Soissonsgruppen) til Nordevropa. Som paavist af Forf. er de Afvigelser, der findes mellem den lybske Kirkes og dens franske Forbilledes Koranlæg fremkaldt ved, at Koret er en yngre Tilbygning til en mægtig, men fuldstændig omdannet romansk Basilika, af hvilken dog tydelige Spor endnu er bevarede i et Par af Midtskibets Piller. Kirkens Ombygning sættes til 13. Aarhundredes Midte, altsaa noget før den Tid (1276), der i de almindelige Haandbøger er den gængse, og med rette betones det, i hvor ringe Grad der er anvendt Teglstensdekoration. Det er egentlig kun Murfladerne, der er af Tegl, medens Enkelthederne f. Eks. Portaler, Gesimser og Vandspyer er af Sandsten og tydelig røber deres franske Afstamning.

M. MACKEPRANG.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ved Akademiraadsmødet Mandag d. 12. ds. blev den mindre Guldmedaille tilkendt Billedhugger Edvard Eriksen og Malerinde, Frk. Ingeborg Andreasen for de af dem indsendte Konkursarbejder »Andagt« og »En falden Amazone«. Architekternes Opgave var at udarbejde Forslag til »Et fyrsteligt Landslot«. Der var indleveret 3 Projekter.

Kunstindustriags-Konkurrencen. Da Indleveringsfristen for denne falder sammen med den for vore 2 store aarlige Udstillinger, hvilket bevirker, at mange har vanskeligt ved at skaffe deres Skitser færdige, har Bestyrelsen ment at burde udsætte Indleveringsfristen til d. 1. April.

En interessant gammel Bjælke. Ved Restaurering af et Butikslokale i Nysted er Haandværkerne iflg. Loll.-Falst. Stiftst. stødt paa en Bjælke, der viste sig at være fyldt med Inskriptioner i ophøiede gotiske Bogstaver, bl. a. den daværende Ejers Navn Thomas Wever og Hedvig W., samt Oplysning om, at Huset er nedbrændt i 1601 og Aaret efter opført, og endelig en Del bibelske »Skriftsprog«.

Højerup Kirke paa Stevns har i nogen Tid været lukket, da Havet i den senere Tid havde undermineret Kirken saa meget, at der muligvis kunde være Fare for Kirken. En Kommission, som nu har undersøgt Forholdene, er iflg. »Kjøbenhavns Avis« kommet til det Resultat, at der ikke er nogen umiddelbar Fare for Kirken, og denne bliver derfor atter tagen i Brug.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 24. MARTS 1906
8. AARGANG № 25

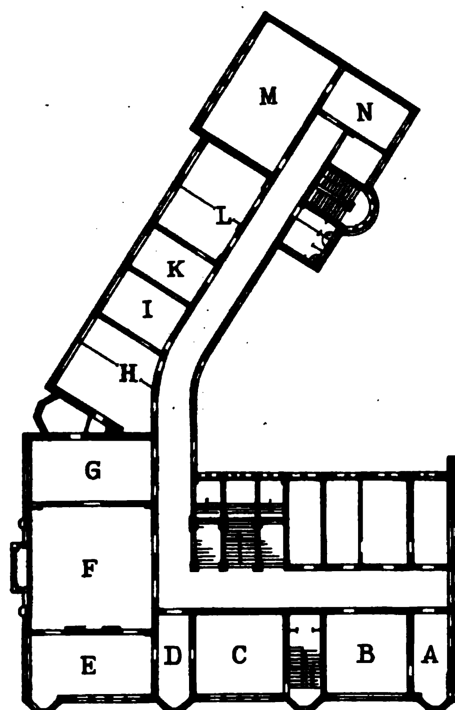
RAADHUSET I LINDEN VED HANNOVER.

For nogen Tid siden bragte »Architekten« Afbildninger af det store, nye Raadhus i *Leipzig*, et Bygningsværk, der i Tyskland har vakt megen Opmærksomhed for sig og i sit Ydre er komponeret over Motiver fra forskellige Stilarter, dog væsentlig fra Renaissancens Former, og som er ret typisk for den herskende architektoniske Smag. At denne Lyst til at sammenblande Motiver fra forskellige Stilarter og paa denne Maade søge at frembringe noget selvstændigt, der kan staa som Udtryk for en Stil, der er egen for vor Tid, dog ikke er eneraadende

RAADHUSET I LINDEN. ARCHITEKT EMIL SEYDEL.

i Tyskland, viser hosstaaende Afbildning af det nyopførte Raadhus i *Linden* ved *Hannover*. Dette er komponeret i en hel anden Aand end ellers almindeligt Syd for *Ejderen* og med tydelig Paavirkning af de kraftige, borgerlige Raadhuse fra Middelalderen, paa hvilke Tyskland jo er saa rigt. Hele Kompositionen viser, at den unge Architekt EMIL SEYDEL, hvem Bygningen skyldes, har arbejdet med det bestemte Maal for Øje at nærme sig disse ærlige, helstøbte gamle Bygningsværker saa meget som muligt, naar der tillige skulde iagttages og opfyldes de talrige uafviselige Krav, som et moderne indrettet Bygningsværk stiller til sin Skaber. Og man maa indrømme, at han har opnaaet meget. Det er lykkedes Architekten at lægge meget af den Stemning, som hviler over de gamle middelalderlige Forbilleder, ind i sit Arbejde. Bygningen kan saaledes betragtes som et interessant Fænomen i vor Tid, fordi den viser, at der i tyske Architektkredse begynder at røre sig nye, friske Kræfter, som nok med Tiden skal vide at skaffe sig Virkerum og saaledes tilføre tysk Architektur nye Værdier.

RAADHUSET I LINDEN. ARCHITEKT EMIL SEYDEL.

I Aaret 1896 udskreves en Konkurrence mellem tyske Architekter om Udkast til et nyt Raadhus i Linden. Grundens Form var uregelmæssig, og Bygningen skulde bygges saaledes, at en senere Udvidelse kunde foretages. Til Façaderne skulde anvendes røde Mursten *(Verblendstein)*, eventuelt kunde en sparsom Anvendelse af Sandsten til de forskellige Led og Gesimser tillades.

Der indkom 35 Projekter, og mellem de Konkurrerende befandt sig flere af Tysklands første Architekter. Architekt Emil Seydel, hvem Arbejdet blev overdraget, opnaaede ikke en udelt 1ste Præmie, paa Grund af forskellige Fejl ved Planen. Der blev uddelt 2 første Præmier. Men da Dommerudvalget fandt, at hans Projekt var det, der paa bedste Maade udtrykte den for nordtyske Raadhuse ejendommelige Karakter, blev hans Arbejde lagt til Grund for Foretagendet. Han oplevede dog ikke at se dette sit største Arbejde fuldført, idet han i en kun altfor ung Alder bukkede under for en farlig Sygdom. Raadhuskælderens Udsmykning fandt først Sted efter hans Død og skyldes hans Medarbejder Architekt ASZMANN.

Planen er i Hovedtrækkene saaledes udarbejdet, at man fra Markedspladsen, mod hvilken den store Gavl vender, gennem en rummelig, overhvælvet Gang kommer ind til Hovedtrapperummet. I Stueetagen findes 4 Butikker, Resten er Kontorer. Paa 1ste Sal ligger den store Raadssal, som naar op gennem 2 Stok-

værk; paa begge Sider af denne Sal ligger mindre Forsamlingssale. 2den Sal rummer bl. a. en Bolig for Borgmesteren.

RAADHUSET I LINDEN. ARCHITEKT EMIL SEYDEL.

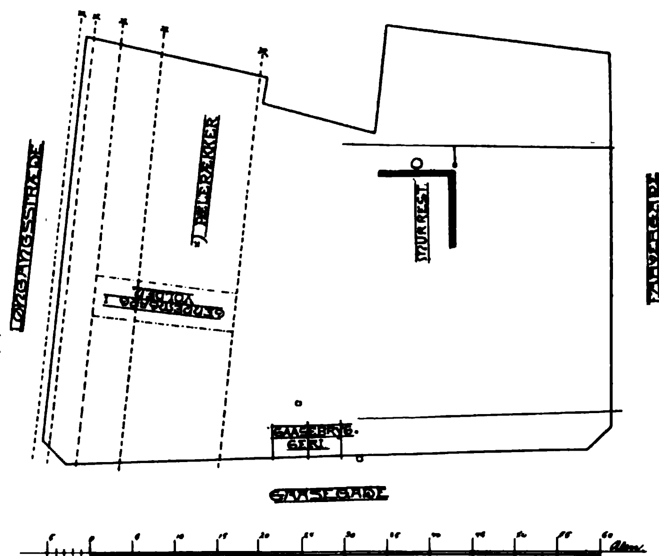
Bygningens architektoniske Gruppering skal være fortrinlig. Den retvinklede Hovedbygning vender sin Façade mod Markedspladsen. Taget er dækket med Tegl, Hjørnetaarne og Spiret med Kobber.

Bygningens Opførelse har kostet 470.000 Mk.

L.

HISTORISKE BYGNINGSFUND VED »HOLGER DANSKE«.

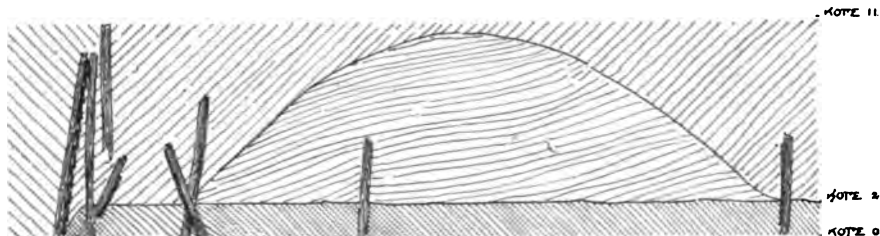
I Efteraaret og i Vinter har man været saa heldig, at et større Stykke gammelt Kjøbenhavn atter er kommet frem i Lyset et Øjeblik, og jeg skal her tillade mig at meddele, hvad jeg har set deraf. Det var ved Udgravningen af Grunden til det store Bygningskompleks mellem Farvergade, Gaasegade og Løngangsstræde. Her har man en Del af den lave Eng, som har strakt sig fra Baghuset i Prinsesse Maries Asyl syd for Løngangsstræde, op til Lavendelstræde og hen til det gamle Raadhus. Under det tørveagtige Englag her i Grunden, omtrent fra Midten og over til Gaasegade, ligger et Gruslag med en Mængde Flintesten og en stor Mængde Cordiumsskaller. Dette Lag ligger omtrent fra Kote ÷ 0,5 og op til Kote 0,0. I dette Lag blev der ud bag det sydøstlige

Hjørne af det gamle Logishus »Holger Danske«s Grund fundet en Stenøkse fra den ældre Stenalder og nogle Flintflække samt et Stykke tildannet Hjortetak. Selve Takken var tilspidset, og Stammen var skaaren af, saa den dannede et godt Haandtag til at holde inde i Haanden. Redskabet havde Form omtrent som et **T**.

Et Par Fod inden for Gadelinien langs Løngangsstræde stod en Række Egepæle af »Risege« hældende lidt indad. De var rammede ca. 3 Fod ned under Englaget, og der var Fyrreplanker paa den indvendige Side. De stod omkring 4 Fod over Engen. Omtrent 6 Fod fra denne Række stod inde i Grunden en lignende Række Pæle med Fyrreplanker paa den Side mod Løngangsstræde. Pælene hældede lidt udad mod den anden Række. Mellem disse to Rækker stod endvidere en Del Pæle spredte. Meget i disse Forhold ledte Tanken hen paa den Pæledæmning langs Løngangsstræde under Prinsesse Maries Asyl, hvor man havde den sydlige Dæmning for Mølleaaen. Jeg vil være tilbøjelig til at tro, at man her har at gøre med den nordlige Dæmning, som er bleven meget øde-

lagt paa et tidligt Tidspunkt, maaske ved at man i den nordlige Side har rammet nogle svære, firkantede Egepæle ned mellem den inderste Række skraa Pæle. De var 5—8 Tom. i Firkant. En halv Snes Fod herfra længere inde i Grunden stod ligeledes en Række af svære Egepæle. Disse sidste var stærkt medtagne og gik kun en 4—5 Fod op over Engen, hvorimod den svære Række ude mellem de smaa Pæle gik op til Kote 8—9, altsaa 6—7 Fod over Engen. Der var i begge de svære Pælerækker 5—6 Fod mellem hver Pæl. Det var maaske rimeligt at tænke sig, at man her stod over for Byens ældste »Planker« om ad denne Kant. Den bageste, stærkest medtagne maa saa være den ældste. Da Mølledæmningen var anlagt, og da Plankerne trængte til i det mindste delvis Fornyelse, har man flyttet dem ud til Dæmningen. Underligt er det jo rigtignok, at man saa ikke har sat dem yderst i Dæmningen ud til Aaen. Imidlertid har Jordsmonnet kun hævet sig lidt i den vist ret lange Tid, der maa være forløbet. Her har heller ikke været Spor af Dyrkning at paavise. Kun paa et enkelt Sted var der ophobet noget gruset Jord med en Del meget smaa Murstensbrokker, hvoraf kun to var saa store, at man kunde faa at se, hvor brede og tykke Stenene har været. Den ene var 5 Tom. bred og $3^1/_2$ Tom. tyk, den anden

PROFIL AF FÆSTNINGSVÆRKERNE

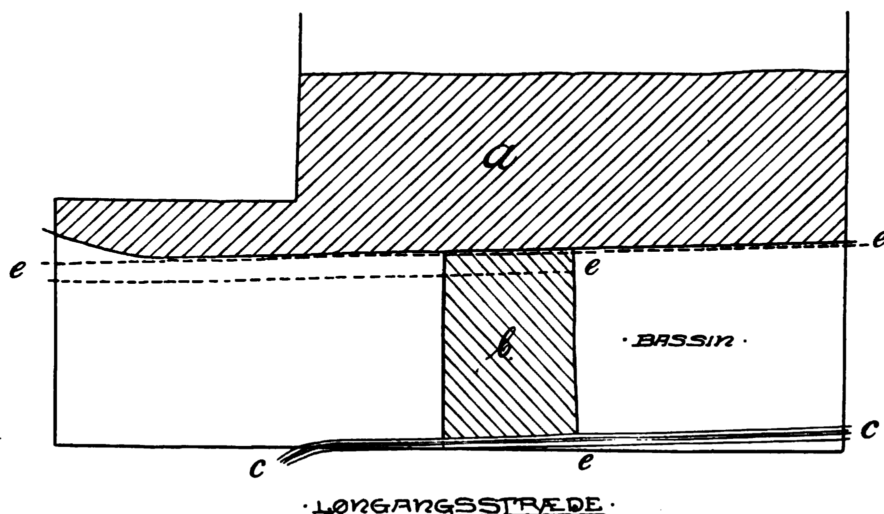
5 × $2^3/_4$ Tom. Den sidste tyder paa, at man i hvert Fald er naaet ned mod Aar 1500. Alle Brokkerne var af Moræneler.

Nu fyldes der en Jordvold op saaledes, at den ude ved Dæmningen kun er ca. 3 Fod tyk. Derfra hæver den sig skraat op til omkring Kote 10, eller til en Højde af 7—8 Fod. Her danner den en bred, flad Runding og skraaner saa rask af ned til den modsatte Side til et Plankeværk af smaa, firkantede Egestolper med Fyrreplanker paa den ene Side mod Volden, som forneden var ca. 35 Fod bred. Den bestod mest af blaagraat Moræneler, noget Grus og hen mod Vandkunsten af meget fint Sand. Hist og her var der lidt af Cordiumslaget. Det vil sige, den er bygget op af de Jordarter, som findes heromkring under Englaget. I den østlige Del af Grunden ud mod Gaasegade er den øverste Moræne kun 1—3 Fod tyk, saa er der Sand under, som nede i Hjørnet ved Vandkunsten og Løngangsstræde var meget fint. Alt dette passer godt med det Materiale, hvoraf Volden var bygget op. Men i Grunden inden for Volden er det ikke gravet op, der mangler intet. Derfor antager jeg, det er gravet op ude i selve Mølleaaen, for at denne kunde blive tilstrækkelig dyb og derved danne en Fæstningsgrav, som kunde tilfredsstille Datidens Fordringer. Det viser sig ogsaa, at der omtrent fra Gadelinien er gravet skraat ned ud under Løngangsstræde til ca. Kote ÷ 6,0. Det er Jorden derfra, man har bygget Volden op

af. Her kommer saa det ejendommelige Forhold, at man ikke har lagt Volden tæt ud til Graven, ja end ikke har lagt den op ad »Plankerne«, men ladet den fjerne sig skraat op derfra. Plankeværket ved Foden af Volden mod Byen har vel kun været for at hegne mod løsgaaende Kreaturer, særlig Svin og Geder. (Kjøbenhavns Diplomatarium 2. Bind Side 462 [1576], 429 og 549 [1587] og 511 [1601]). Grundplan og Profil viser disse Forhold.

Oven paa Volden ud mod Graven har der vokset temmelig store Træer, vist Piletræer. I hvert Fald lignede den brune, gryn- eller melagtige Masse, hvoraf Stubber eller Rødder bestod, rigtig gamle, raadne Pilestubber, som man kan træffe dem ude i gamle Hegn.

Senere er der i Foden af Gravens Skraaning rammet store Fyrrebjælker ned saaledes, at de hælder lidt indad mod Volden, men dog ikke nær saa meget

Plan over en Del af Grunden, hvor Prinsesse Maries Asyl er bygget. Lige over for det store Kompleks omkring »Holger Danske«. *a.* Lervej fra Slottet, over Løngangen og bag om Byen til Vesterbro. *b.* Den lille Sidevej, som løb ind til Dæmningen ud for Tværgangen i Jordvolden nord for Mølleaaen, altsaa nord for Løngangsstræde. *cc.* Mølleaaens sydlige Dæmning. *eeee.* Egepælerækker om Bassinet og en Rende derfra mod Øst.

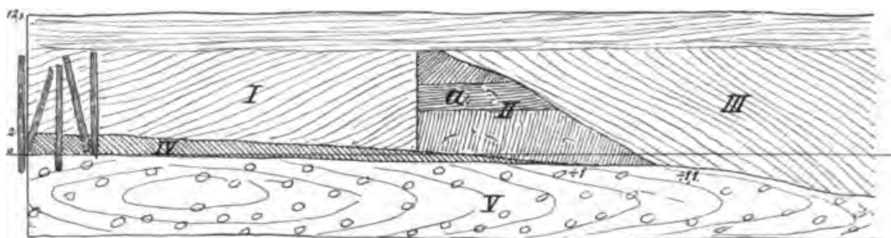
som Skraaningen paa Gravens Side. Disse Bjælker var 8—10 Tom. brede og 6—8 Tom. tykke. De stod meget regelmæssigt, og paa 96 Fod stod der 50 Stolper. De var paa Landsiden beklædt med Fyrreplanker, som var klinklagte saaledes, at hver Plankes øverste Kant laa tæt ind til Bjælken. De var kun holdt ind til Bjælkerne med Fyld, som var af meget blandet Beskaffenhed, dog mest Gødning. Af og til var en Planke falden for langt ned, saa der laa 2—3 Lag. Man har vist begyndt fra Vestervoldsiden, thi den østlige Ende af Plankerækkerne laa altid under den nye Rækkes vestlige Ende.

Dette Plankeværk har gaaet op omtrent til Kote 11. Dog var de fleste Bjælker nu raadnede og ved Bygningers Opførelse stødt af ned til mellem Kote 9 og 10. Enkelte Spor tydede paa, at der øverst havde været svære Egeplanker. Bag Plankeværket var der rammet Bjælker omtrent lodret ned. De stod dog noget uregelmæssigt og var ofte af brugt Hustømmer, mange af dem gik ikke ret dybt.

Da denne svære Plankebygning blev rejst, blev der fyldt ud med samme Slags Fyld over den gamle Pæledæmning med sine »Planker« og ud over Jordvolden. Se Profilet.

Gennem Jordvolden var der et Sted et Tværsnit, som var omtrent 10 Fod bredt i Bunden, som laa omtrent i Kote 5. Der stod en Del Pæle spredt ind gennem Snittet. Der var baade Fyrre- og Bøgepæle. De gik et Par Fod op over Lerbunden i Tværsnittet, som er vist paa Planen. Den gik ud mod Mølleaaen omtrent ud for det Sted, hvor der paa dens modsatte Side gik en smal Lervej frem til Aaen fra Hovedvejen, som løb parallelt med Aaen, men 28 Fod syd for Dæmningen. Har her engang været en Bro over Aaen? Det har saa været, før det store Fyrreplankeværk blev rejst; thi der var ingen Aabning her i Stolperækken. Har her været en Vej fra Gaasebryggeriet til Slottet ad Løngangen?

Som Grundplanen viser, har der paa en mindre Plads været 2 Brønde, og tæt ved dem har mundet ud 4 Trærør, som i ulige Højder gik ind fra Gaase-

Profil gennem den vestlige Del af Grunden, hvor Prinsesse Maries Asyl er bygget. *I, II, III.* Forskelligartet Fyld. *IV.* Englag svarende til Englaget lige over for nord for Løngangsstræde. *V.* Moræneler. Til venstre er antydet de 5 Egepælerækker, hvoraf Mølleaaens sydlige Dæmning var bygget. *a.* Tværsnit af Lervejen fra Slottet. Udførlig Beskrivelse af denne Grund findes paa Raadhusmuseet og i »Fra det underjordiske Kjøbenhavn«. Ler- og Sandveje. Kbhvn. Dipl. 5. B. S. 188 (1636).

gade tæt ved Vandkunsten, og maaske er der noget senere kommen to Trærør til samme lille Plads fra Farvergade. To Rør fra Gaasegade og de to fra Farvergade laa lige over hinanden, derfor ses kun et hvert Sted. Den uregelmæssige Højde, hvori de fire Rør fra Vandkunsten kom ind, tyder vist paa, at de snarere kom fra et aabent Bassin eller en Rende end fra et Hovedrør. Alle Rørene var lukkede i Enden med en Træprop og flere af dem tillige med en Blyplade. Derimod havde de alle et rundt, aabent Hul foroven nær ved Enden. Brøndene var sat af Egetræ. Den nordligste stod lidt over Kote 2,5, altsaa ganske lidt over Engbunden. Den gik gennem det ca. 2 Fod tykke Lag Moræneler og 3—4 Fod ned i det grove Sand omtrent til Kote ÷ 6. Den maa have kunnet give meget Vand. Senere er der paa den svære, men stærkt slidte Ramme sat en rund Brønd af Flensborgsten. Den gik omtrent op til Nutidens Gadehøjde. Den anden Brønd stod 18 Fod derfra sydvest ind i Grunden. Den gik næsten en Fod højere op, men var ikke senere bleven forhøjet. Der stod Resten af en Træpost i hver af dem nu. Fra Ydersiden af Brønden mod Farvergade og til det yderste Trærør mod Løngangsstræde var der 20 Fod. Mon man ikke her skal søge Pladsen for Gaasebryggeriet? Kbhvn. Dipl. 2. Bind S. 273 (1547), S. 342 (1572) og S. 381 (1578); 4. Bind S. 527 (1550) og S. 537 (1552); 3. Bind S. 238 og 240 (1643).

Grundplanen viser tillige en lille Vinkelrist af en grundmuret Bygning langt tilbage i »Holger Danske«s Grund, 36 Fod fra Gaden. Herind forbi var lagt et Trærør, hvorfra et 6 Fods Stikrør gik hen til Hushjørnet, hvor der paa Enden af det stod en Træpost. Dette Rør var lagt ind, da Gadehøjden var i Kote 9,5. Noget fra Hjørnet var der mellem Grundstenene sat en Rendestensaabning, hvorunder der var sat en stor Tønde ned i Jorden. Bygningen var opført af Flensborgsten. Grundstenene laa omtrent i Kote 7,5. Er dette en Rest af Christian IV's Farvergaard? Derfra kan have været let Adgang til Skylleplads ved Mølleaaen gennem den foran omtalte Aabning eller Vej gennem Jordvolden. Kbhvn. Dipl. 2. B. S. 143 (1633) og S. 162 (1636).

Fylden paa Pladsen oven paa Engen og op mop Kote 10 bestod overvejende af Gødning. Farvergade er oprindelig anlagt af et Gruslag oven paa Gødningsfylden omtrent i Kote 7,5. Det sidste Trærør er lagt ind fra Farvergade, da den laa i Kote 11. I hvilken Højde Gaden har været, da de to Rør blev lagt ind til Gaasebryggeriet (?), kunde ikke ses, fordi der i den nyere Tid har været lagt Gas- og Vandrør ind lige over Trærørene.

Om Forholdene ved Volden og Graven faar man nogen Oplysning i Kbhvn. Dipl. 1. B. S. 369 (1527) og S. 402 (1543); 2. B. S. 225 (1527) og S. 628 (1620); 3. B. S. 224 Nr. 320 og 321 (1641). Straks efter 1668 blev Mølleaaen fyldt og Løngangsstræde anlagt.*)

H. N. ROSENKJÆR.

»TO TIDSALDRE«.

Det var med en ikke ringe Skuffelse, jeg læste Professor KLEINS »aabne Brev« i sidste Nr. af »Architekten«. Professoren havde nemlig udtrykkelig — i et meget venligt Brev, hvorfor jeg var ham taknemlig — lovet at ville »føre Diskussionen videre« og meddelte samtidig, at det muligvis vilde ske under Benyttelsen af kraftige Udtryk. Jeg tillod mig da i al Beskedenhed at glæde mig til en respektabel Torden og blev derfor skuffet ved, at Resultatet kun blev: Skydning med løst Krudt, Affyring af Salver tilhøjre og venstre. Ud af den megen Krudtrøg vil jeg gerne have Lov til at fremdrage et Par Punkter, som Professoren har forsøgt at ramme, men, som det synes mig, uden Held.

Det er langtfra saa indlysende for os andre, som det lader til at være for Prof. K., at Bestræbelsen efter at skabe en national Bygningskunst kun skulde være: Naivetet, Skaberi, Vigtighed og »Tyskeri«. Er maaske Universitetsbiblioteket, Blindeinstituttet, Diakonissestiftelsen, Soldenfeldts Stiftelse, Raadhuset og Andreaskirken gjorte af naive og skabagtige »Tyskere«?

Angaaende de »Morsomheder«, som Prof. K. hader og afskyer, da fristes man til at sige: kom med nogle, der er bedre! De hollandske Snirkler og Sving var sikkert en Torn i Øjet paa Datidens Professor Klein, der uden Tvivl den Gang fandt dem aldeles forkastelige og altfor »morsomme«, og dog har nu denne stak-

*) Profil og Grundplan er tegnet af NIELS ROSENKJÆR.

kels Mand, fra sit Elysium, maattet se dem udkomme i 2det Oplag i mer eller mindre heldige Gengivelser! Vi finder dem alle morsomme og henrivende naar de sidder, hvor de skal, nemlig paa de gamle Bygninger fra Renaissancetiden, men vi forholder os nogenlunde køligt, naar vi ser dem eftergjorte paa moderne Huse. Vi glæder os derimod (i al vor Naivetet), naar vi ser Menneskeaanden sætte nye Skud, og vi søger overhovedet vor fornemste Eksistensberettigelse som Kunstnere i den Opgave at give *vor* Indsats i Kulturen og være med til at bringe den — om end kun et Hanefjed — fremad. Men dette sker *ikke* ved udelukkende at eftergøre Fortidens Former; i saa Fald vilde Architekturen, ligesom Heraldiken, være en stivnet og afdød Kunst.

Hvad Prof. K. mener med den Paastand, at alle Bordene i Architekturskolen for 19 Aar siden »flød med smaa Stumper af morsomme Motiver, som man med Djævels Vold og Magt (!) skulde have proppet ind i Façaderne«, er mig ganske ufatteligt. Baade Prof. Holm og Nyrop skulde saamænd nok slaa den Slags Tilbøjeligheder ned, og da jeg netop var Elev i det Tidsrum, kan jeg attestere, at de altid prædikede *Helhed* baade i Plan, Snit og Façade.

Sluttelig maa jeg, i Anledning af Prof. K.s mærkelige Mistanke om, at den nye Redaktion skulde være tilbøjelig til at »rette Stil«, have Lov til at sige paa Redaktionens Vegne: ligesaa kedsommelige og ligegyldige personlige Opgør i vort Tidsskrift forekommer os og sikkert de fleste af vore Læsere, ligesaa nyttigt og interessant synes vi det vilde være, om alvorlige Spørgsmaal indenfor vor Kunst flittigt kunde blive diskuterede i vort Blad, og netop naar Meningerne var forskellige give Anledning til at klare Tankerne. Vi modtager derfor med Taknemlighed alle Bidrag af denne Art, og haaber ogsaa at se mange flere Artikler fra Professor Kleins Haand, og vi skal aldeles ikke pille ved Stilen.

K. Varming.

NYERE ERFARINGER OM LYDENS DÆMPNING.

Ved Musik-Højskolens nye Bygning og ved Kirkemusikinstituttet i Berlin har man ved at prøve de Konstruktioner, der bleve udførte i den Hensigt at dæmpe Lyden, anstillet interessante Iagttagelser, som egne sig til i højere Grad end hidtil at henlede Opmærksomheden paa dette Spørgsmaal. Man har for det første fastslaaet, at Isoleringen af de i Lofterne lagte Smedejærnsdragere med Filt saavel som Underlag af Filt under Enderne af Dragerne ikke udøvede nogen nævneværdig Indflydelse paa Sikringen mod Lyd, fordi Filten sammenpressedes for stærkt under den store Belastning. Heldigere viste sig i denne Henseende Lofter, der bestaar af gennemgaaende Plader uden Jærndragere, fordi Belastningen paa Muren er mere fordelt. Det viste sig derimod at være særlig hensigtsmæssigt at anbringe et dobbelt Papunderlag under Dragernes Murlejer samt et enkelt paa hver af Siderne og paa Overfladen. Til Trods for denne Isolering vedblev Lydforplantningen gennem Væggene dog at være betydelig. I den Hensigt at undersøge Modstanden mod Lydens Gennemtrængen blev der anstillet Prøver med Vægge af forskellig Slags, nemlig med Vægge af almindelige og porøse Mursten, af præparerede Pimpsten, Tørvesmuld og Korkplader, Gibs og Rabitzpuds med

og uden Luftmellemrum, sidstnævnte helt tomme eller fyldte med Sand, Aske, Korkaffald, de ydre Flader beklædte med Papir, Tøj eller Filt o. s. v. Det viste sig herved, at Luftmellemrummene var fuldstændig virkningløse, hvorimod en Afveksling af faste og løse Byggematerialer i Begyndelsen virkede heldigt. Senere viste det sig imidlertid, at der, efterhaanden som Bygningen tørredes mere og mere, atter blev betydelig mere lydt, saa at man tilsidst maatte anvende en Beklædning med Filt, som blev overtrukket med løst liggende Tøj. De lidt efter lidt indvundne Erfaringer viste, at Forsøgene paa at dæmpe Lyden bør gaa i to Retninger. For det første maa man forebygge, at Vægge og Lofter (Gulve) kommer i Svingning ved Stødvirkning, og for det andet maa man forhindre, at Lydbølgerne, der forplanter sig fra Luften, trænger igennem denne Materie. Her er det fremfor alt hensigtmæssigt paa det uelastiske Legeme at anbringe bløde Stoffer, der forbruger Stødvirkningerne til deres egen Masse, f. Eks. et Lag Sand paa de massive Lofter, Udforing af Væggene med porøse Sten eller — bedre endnu — med Korksten. Hvad Lydens Overførelse fra Luften angaar, kom man dernæst ved teoretiske Overvejelser til den Slutning, at den større eller mindre Sikkerhed af Lydens Overførelse er afhængig af Elasticitetsmodulens Forhold til Vægtfylden, d. v. s. formindskes ved højere Elasticitet, men vokser ved højere Vægtfylde. En meget stor Del af Lydbølgerne forplanter sig endvidere gennem de med Luft fyldte Porer i Legemerne, hvis lydledende Evne derfor formindskes, naar man sørger for, at Lydbølgerne tilbagekastes. Saadanne lydabsorberende Materialer er f. Eks. flerdobbelte Filtlag. Paa lignende Maade virker skiftende Lag af forskellige Materialer, ved hvilke der kan komme en gentagen Brydning og Tilbagekastning af Lyden i Stand. Imod Lydens Gennemtrængen er porøse Stoffer altsaa heller ikke paa nogen Maade særlig fordelagtige; man maa tværtimod snarere anbefale Betonblandinger, der er saa tætte som mulig, Asfaltpap, Korkplader, der er gennemtrukne med Beg o. s. v. Man arbejder nu paa ved videnskabelige Forsøg at sprede Lys over Lyddæmpningernes hidtil ret uklare Omraade, i hvilket Øjemed man for Tiden i Wien opfører en fleretages Bygning af Jærnbeton, i hvilken der skal anstilles omfangsrige Undersøgelser.

Hosstaaende skitserede Væg fra Olof Böcker i Helsingfors er en Forbedring i Fremstillingen af lyddæmpende Vægge. Falsede og pløjede Brædder, der er forsynede med Noter paa langs, forenes til Tavler og dækkes med et isolerende Lag af Pap. Derpaa lægger man to saadanne Plader ovenpaa hinanden, saaledes at Noterne paa den ene Plade krydser dem paa den anden Plade, og at det isolerende Lag befinder sig imellem Pladerne. Ved Sammenslutning af Noterne for Enderne af Pladerne fremkommer da indenfor disse to til Celler aflukkede, hverandre krydsende, hvilende Luftlag, der gør Pladerne særlig egnede til at anvendes i lyddæmpende Vægge. (Deutsche Bauhütte.)

FRA NORGE.

For ganske nylig er der i *Kristiania* bleven stiftet en Forening til Værn om Byens gamle Kulturminder. Foreningens Navn er »*Det gamle Kristiania*« og dens Formaal at vække Interesse for Kristiania Bys og Akersdalens gamle Bebyggelser og Mindesmærker ved at virke for deres Bevarelse og Vedligeholdelse samt for skyldig Hensyntagen til de gamle Bygningsværker og Anlæg, der berøres ved Byens Nydannelse og Udvikling; at søge de gamle Bebyggelser o. l. opmaalte, aftegnede og fotograferede, udføre Modeller, som gengiver interessante ældre, ogsaa forsvundne Bygningsværker; at samle Kort, Malerier, Tegninger, Fotografier og Genstande af enhver Art, der bidrager til at kaste Lys over den gamle By og nærmeste Omegns Topografi, Kulturhistorie og Udseende i ældre Tider, samt ved Udstillinger af det Erhvervede, Foredrag og Udgivelse af Publikationer.

Forsaavidt Kristiania Kommune opretter et for Publikum tilgængeligt, offentlig Bymuseum som selvstændig Institution, skal Foreningens Samlinger overdrages dette gratis, medens Foreningen iøvrigt fortsætter sin Virksomhed paa de andre Omraader, hvor den har sat sig til Opgave at virke.

Ved det konstituerende Møde ytrede Architekt Holland ifl. »Morgenbladet« i nogle indledende Bemærkninger, at man havde fundet Tidspunktet gunstigt til netop nu, da Jobbetidens Raseringsiver var stilnet af, at indlede en Virksomhed, som den her omtalte. Det havde været en haard Tid for de synlige Mindesmærker, der endnu var levnet fra den gamle Bys stilfulde Bebyggelse. Derfor gælder det desto mere nu at værne om det, der er levnet. I første Række burde der værnes om det gamle *Akershus*, saa at det ærværdige, skønne Kompleks ikke oftere udsættes for pietetsløse Forstyrrelser. Ogsaa burde der søges Rede for det gamle *Oslos* Udseende i Byens Glanstid i den sidste Del af det 13 Aarhundrede, da Byen endnu havde sine 8 pragtfulde Kirker, Kongsgaard, Bispegaard, flere Klostre, sine Gildehuse, Bymur o. s. v. Den prægtige *Frogner* Hovedgaard med sin Park hører ogsaa med til de Ting, som maatte søges bevarede. Taleren nævnede Eksempler paa, hvor ilde der i Tidens Løb er handlet med de gamle Bygaarde. »*Tekniken*«, der opførtes 1640 var i sin Tid Byens statelige Raadhus, havde Taarn og var smykket med Gavle; Byens ældste Hus »Garnisonssygehuset« er bygget 1625 og hed i gamle Dage »*Generalitetsgaarden*«; senere rummede Bygningen Universitetsbiblioteket. Den stilfulde Bygning havde engang sin rige indre Udsmykning; herom minder nu kun et Pragtstykke af en gammel, endnu bevaret Kamin.

Den nye Forening skal ledes af en Bestyrelse, der bestaar af Konservatoren og fire Medlemmer, af hvilke Byens Magistrat og Formandsskab udnævner den ene, og Resten vælges af og indenfor et af 18 Medlemmer bestaaende »Raad«, hvis Medlemmer atter vælges af Generalforsamlingen.

Man kan kun ønske den nystiftede Forening, at dens Virksomhed maa blive mødt med Forstaaelse og Interesse ude i Publikum, og at den maa faa Lov til at føre sit Program ud i Livet til Gavn og Glæde for Norges nye Kongestad.

FORSKELLIGT.

Statsprøveanstalten har udsendt sin »Meddelelse XII«, der omfatter: Undersøgelser over Linolie og Rustbeskyttelsesmidler. Vi henleder Læsernes Opmærksomhed paa dette fortræffelige og saare billige Hefte, der for Architekter og Bygningshaandværkere indeholder mange nyttige Oplysninger.

❦

Karmeliterklosteret i Helsingør. Bestyrelserne for »Akademisk Architektforening«, »Dansk Forfatterforening« og »Kunstnerforeningen af 18. November« har overfor Regering og Rigsdag udtalt som sin Overbevisning, at Nedrivningen af den gamle ikke restaurerede Del af Karmeliterklosterets Bygninger i Helsingør vil være en alvorlig Forsyndelse mod den Pietet, som skyldes slige gamle historiske Bygninger, og ikke mindre vil æstetiske Hensyn krænkes, saafremt en moderne Nybygning opføres paa den gamle Klostergrund. Den gamle Bygning er en af de meget faa Levninger fra Munketiden. Og naar man ved Siden af betragter Prof. Storcks saa smukke og stilfulde Restaurering af Klosterets Hovedfløje, turde der næppe være nogen Tvivl om, at de Penge, der anvendes paa den nødvendige Istandsættelse af de gamle Huse, vel vil finde udmærket Anvendelse.

❦

Hejseværk. Paa Industriforeningens Martsudstilling findes en Model af et Hejseværk til Aflæsning af Hø- og Kornlæs, som vi gerne vil henlede de Architekters Opmærksomhed paa, der beskæftiger sig med Landbygninger, da det maaske i Fremtiden vil blive nødvendigt ved Ladernes Konstruktion at tage Hensyn til denne, som det synes, sindrigt udtænkte og praktiske Opfindelse. Metoden er meget simpel: hele Læsset løftes paa een Gang af Vognen ved Hjælp af en Slags Løbekran, der bevæger sig paa en Jærnbjælke, ophængt tæt under Rygningen i hele Ladens Længde. Bevægkraften kan leveres enten fra Hestegang eller Motor. Aflæsningen foregaar saa hurtigt, og der behøves saa lidt Mandskab hertil, at det synes som om dette Hejseværk hurtigt vil vinde Fremgang, særlig paa større Gaarde. Betingelsen for, at det kan anbringes, er naturligvis, at der ingen Tømmerforbindelser findes i Ladens Midte. Hejseværket er opfundet af Tømrermester R. Brüel, Haslev, og allerede prøvet i Praksis med godt Resultat.

❦

Udstillingen vedrørende Husets indre Udstyrelse, som i April Maaned afholdes af Industriforeningen i Kjøbenhavn og et Udvalg af Akademisk Architektforening, vil udelukkende komme til at rumme de faste Dele af Boligen, som forefindes, naar Lejeren eller Beboeren flytter ind i denne, f. Eks. nye Former af Gulvbeklædninger, Fliser, Væg- og Loftbeklædninger, Kaminer, dekorative Beslagdele, Gittere, Porte og Døre samt Paneler, moderne Køkken- og Badeindretninger m. m.

For yderligere at gøre Udstillingen tiltrækkende, er der sket Henvendelse til bekendte Architekter o. fl. om at indsende Tegninger eller Fotografier af moderne Interiører, som er udgaaet fra deres Haand.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 31. MARTS 1906
8. AARGANG № 26

EJLER RØNNOVS GAARD I ODENSE.

Af Chr. Axel Jensen.

I 16—17de Aarhundrede var Odense den fynske Adels Samlingssted, hvor Landstinget blev holdt, og hvor Adelen aarlig »hver tyvende Dag Jul« kom sammen til Landemode, for »hver af sin Formue tilhjælpe at forene og fordrage, enten til Minde eller til Ret, hvis Uenighed og Trætte, som Lensmændene og Adelen herudi Landet bor, imellem er«*). Ved de store Festligheder 1580 nævnes 8 Adelsgaarde, og omtrent samtidig kendes tilfældigvis 6 andre. Senere, i Kristian IV's Tid, da Adelens provinsielle Forsamlinger fik større Betydning, blev Adelsgaardene endnu talrigere.

I vore Dage er kun faa af dem bevarede. Rigsraad Erik Hardenbergs Bindingsværkshus og Jomfru Margrete Fris' Bolig kender vi kun af Vaabentavler, og endnu værre er det gaaet Jomfru Marie Skovgaards rigt udskaarne Bygning, hvorom man kun ved Hjælp af nogle slette Billeder kan gøre sig en Forestilling**). Af grundmurede Huse staar endnu Frøkenklosteret, Jens Andersen Beldenaks Bispegaard, som Jørgen Brahe til Hvedholm paabyggede en øvre Etage***), og Rester af Karen Brykes Gaard fra 1594 (nu Stiftsbogtrykkeri). Af Bindingsværksbygninger har vi ligeledes kun to, Falk Gøjes Gaard fra 1646, urigtigt kaldet »Mønstergaarden«, hvis Façade til Overgade desværre er helt moderniseret, og endelig Ejler Rønnovs Gaard paa Nørregade.

I November Maaned 1546 skænkede Kong Kristian III sin daværende Lensmand paa Næsbyhoved, Ejler Rønnov, til evig Eje en »vor og St. Hans Klosters Jord i Odense«, liggende paa Nørregade mellem Anders Hemmingsens Gaard og Graabrødrenes Gaard, i Længden fra Hjørnet næst den første Nabogaard 126 Alen og næst den sidstnævnte 114 Alen, i Bredden 15 Alen, alt maalt i sjællandsk Maal†).

*) Danske Magasin 4. 5. S. 150.
**) Lauritzen: Odense i Billeder, S. 25.
***) Trap, 3dje Udgave, III, S. 326 henfører, sikkert med Urette, Vaabnene over Indgangsdøren til Karen Brahes Tid.
†) Kancelliregistranter 1535—50, S. 314.

Paa dette smalle, dybe Grundstykke, som dog i Vinterens Løb maa være øget med et lille Areal, rejstes næste Foraar en Bindingsværksbygning, paa hvis Porthammer man skar en rimet Indskrift:

MESTERMĀD MAS: RAB: 1547 SANCTE
GEORGIJ DAG IJ OTTENSE BY VOR JEG OPREEST AF NY ELER RØNO

Den korte Indskrift, hvis ophøjede Bogstaver er Versaler i tidlig Renaissanceform, dog blandede med en Del Frakturtegn, er ret gaadefuld, skønt Dateringen, hvis Aarstal hyppigt er bleven læst 1541, ikke kan vække nogen Tvivl; den ejendommelige Form for Syvtallet, der har fremkaldt Fejltagelsen, findes atter og atter i Datiden, og lige saa sikkert er det, at Skt. Jørgens Dag er den

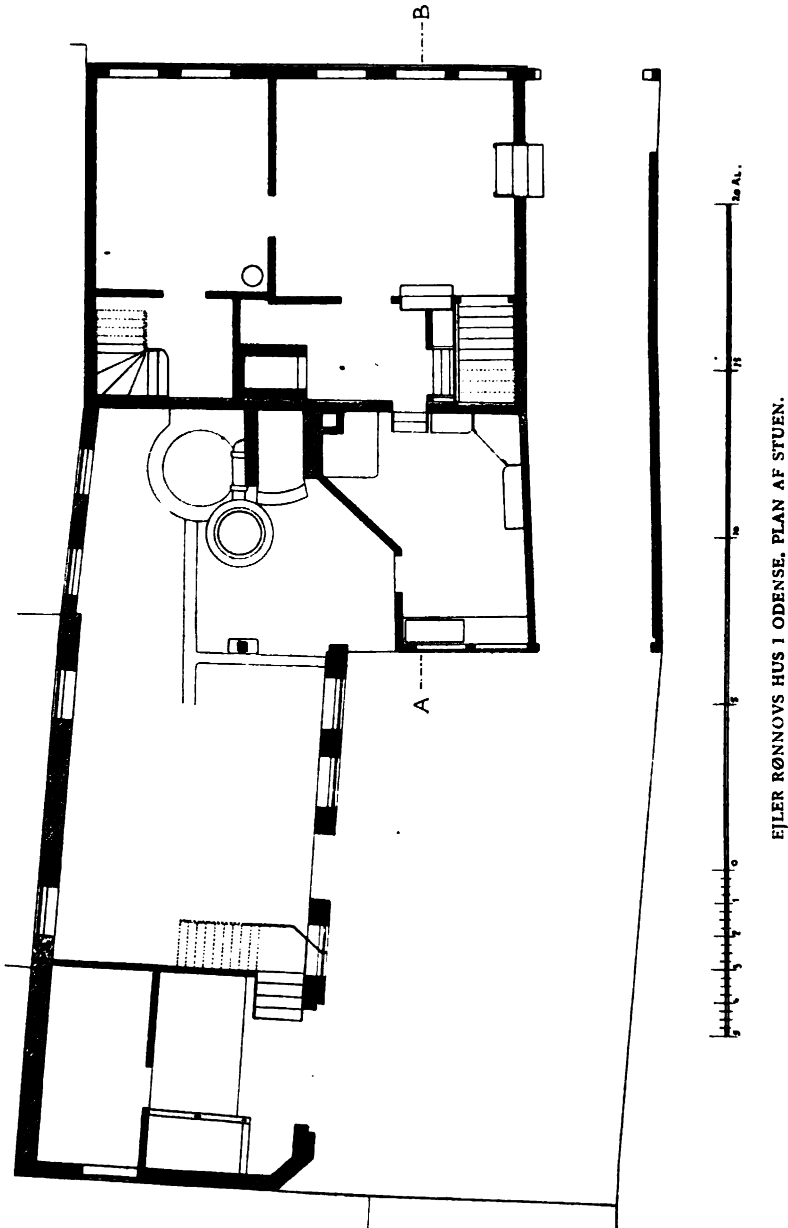

PORTHAMMER FRA EJLER RØNNOVS HUS I ODENSE.

23de April*). Det er Forholdet mellem de to Navne, som er vanskeligt at forklare. Mestermand betød dengang enten Haandværkermester eller Skarpretter. Her skal det sikkert sige Tømmermester, og Mads Rab er da Navnet paa den Haandværker, der har ledet Byggearbejdet. Men hvorfor breder Indskriftens tre første Ord sig over næsten hele den øverste Linje, medens Ejler Rønnovs Navn er puttet ind til Slut paa en meget kneben Plads? Det synes endda at være sket, efter at den øvrige Indskrift var fuldført; thi de sidste otte Bogstaver er knap saa stærkt ophøjede som de andre. Skulde det være gaaet efter Rang, maatte Resultatet være blevet et helt andet. Thi Ejermanden og Bygherren var en rig og mægtig Adelsmand, Herre til Hvidkilde og Lensmand paa Næsbyhoved, senere Rigsraad og Indehaver af andre store Len. Man maa derfor formode, at

*) Morsomt nok har man indskaaret det urigtige Aarstal i en Stol, som tidligere fandtes i Huset, og som stammer fra Kristian V's Tid. Tidsskrift for Kunstindustri 1888, S. 56.

Mestermanden i Haandværkerstolthed kun har tænkt paa at forevige sig selv — netop fra Tiden ved 1550 findes flere meget fordringsfulde Snedkersignaturer paa Kirkeinventar, — og at Adelsmanden har følt sig brøstholden derover og har krævet sit Navn medtaget.

EJLER RØNNOVS HUS I ODENSE. PLAN AF STUEN.

Endnu nævnes det, at Ejler Rønnov 1549 betalte en i Skødebrevet omtalt Jordskyld paa 4 Mark til Skt. Hans*), men derefter er der et mørkt Hul i

*) Vedel Simonsen: Odense III, S. 156.

Gaardens Historie. Først 1679 nævnes den paany. Da synes Jordskyldsafgiften forlængst at være glemt, og Gaarden ejedes nu af Smaaborgere. En Tid tilhørte den Klokkeren ved St. Hans' Kirke, senere beboedes den et Par Aartier

EJLER RØNNOVS HUS. FØR ISTANDSÆTTELSEN.

af Feldberedere, og efter at have været Genstand for talrige Transaktioner blev den endelig 1829 Brændevinsbrænderi. Denne Bedrift husede den endnu, da den i 1899 solgtes til Nedrivning. Den skulde have veget Pladsen for et moderne firetages Hus, hvis ikke Odense Byraad havde frelst den fra Undergang*). Byen købte Forhuset og den nærmest liggende Del af Grunden for en Pris af

*) Sml. W. Mollerups Artikel i Berlingske Tid. 3. Februar 1900, skrevet umiddelbart før Købet.

18,000 Kr., og i de følgende Aar er den bleven restavreret af Staten for et Beløb af 17,000 Kr. Arbejdet er ledet af Bygningsinspektør Vilh. Petersen.

I Oktober 1903 kunde Bygningen fuldfærdig afleveres til Odense Byraad,

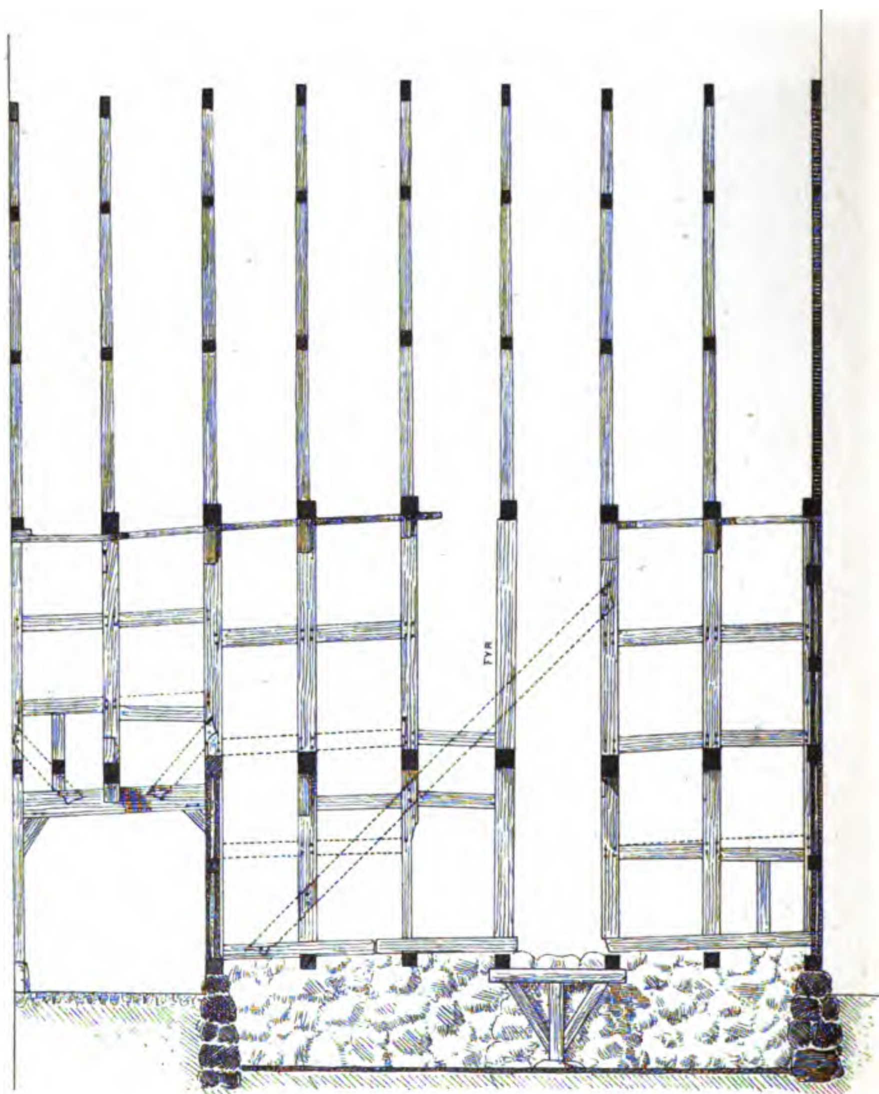

EJLER RØNNOVS HUS. EFTER ISTANDSÆTTELSEN.

der vil paatage sig dens fremtidige Vedligeholdelse. Nationalmuseet og Bygningsinspektoratet skal føre Tilsyn med, at den bevares uforandret.

Hvad der gælder Gaardens Historie, har ogsaa Gyldighed for selve Bygningen; det er kun det ældste og det yngste, som har Interesse. Den Tilbygning, der engang i det 18de Aarhundrede var klistret op ad Forhusets Gaardside, og de andre Udbygninger var fuldstændigt værdiløse og dertil faldefærdige. De er nu fjærnede, og det er kun Ejler Rønnovs Bygning, som er restavreret.

Under Istandsættelsen opdagedes det hurtigt, at Bygningen ikke er bevaret i sin fulde Længde. Façaden tæller nu 8 Fag og er omtrent halvanden Alen længere end det Maal, den efter Skødebrevet af 1546 skulde have. Men mod

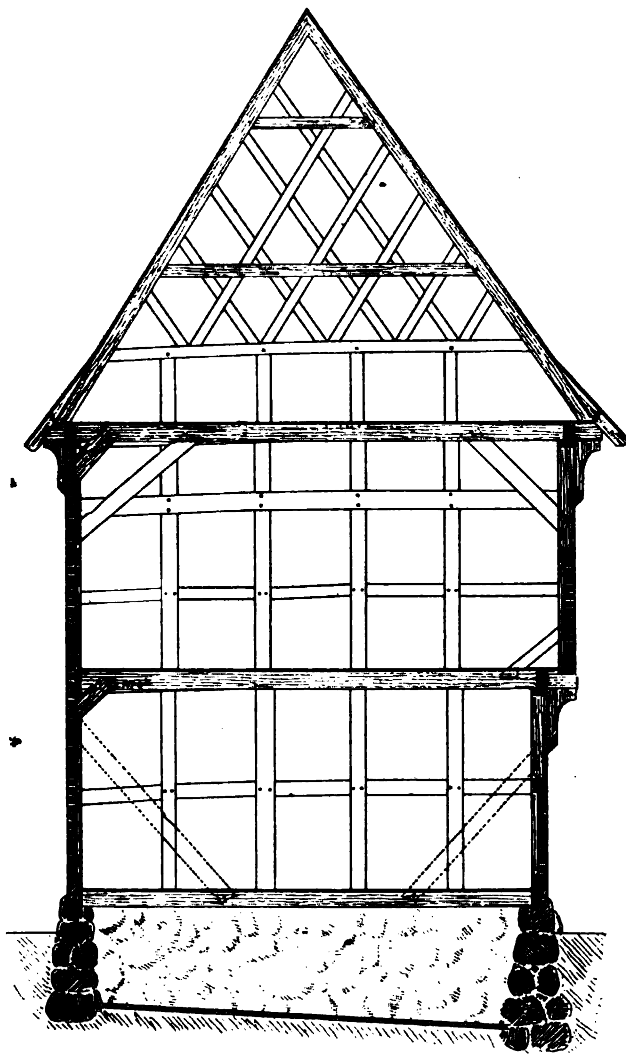

EJLER RØNNOVS HUS. LÆNGDESNIT FØR ISTANDSÆTTELSEN.

det sydlige Nabohus fandtes der ingen Gavl, og de Romertal, som var indhuggede paa en Del Bjælker, Stolper og Vinkelbaand, og som i sin Tid havde vejledet Tømmermændene ved Opstillingen af Huset, viste nu, at Bygningen oprindelig har haft 16 Par Loftsbjælker og altsaa har talt 15 Fag*).

*) Syv af de bevarede Knægte er nummererede med Rødkridt; deres Nummerrække følger ikke det andet Træværk, men ender i Nord med XV, da man ikke har medregnet

De syv Fag maa tidligt være frasolgte; thi allerede 1694 havde Ejendommen kun »halvottende Væggerum Hus ud til Kongens Gade*)«. Men den Form, Grundene havde før de sidste Ombygninger, viser klart, at Ejler Rønnov har tilkøbt sig et Hjørne af den sydlige Naboejendom for at kunne lægge sit

EJLER RØNNOVS HUS. TVÆRSNIT EFTER ISTANDSÆTTELSEN.**)

Hus med Langsiden til Gaden, skønt Grunden skulde synes skabt for en Gavlbygning. Det giver en fornøjelig Stadfæstelse paa den velkendte Regel, at man i Kongeriget ikke var meget tilbøjelig til at optage den tyske Bygningsskik fra

Faget over Porthammeren, — paa Portvæggen og paa Gavlen var Tømmeret nummereret med Trekantmærker.

*) Odense Pantebog II, Fol. 88.

**) Enkelte nyindsatte Tømmerdele er udeladte.

Westfalen, Østersøstæderne og Hertugdømmerne. Gavlhuse findes jo kun i de sydligste jyske Byer, i Assens og et enkelt Sted i København (Lille Kongensgade).

Sammen med den Del af Huset, der saaledes er gaaet til Grunde, er rimeligvis en Dørhammer med Bygherrens Vaaben forsvundet. Men ellers er det bevarede heldigvis nok til et nøje Studium af Arkitekturen og Konstruktionerne. De er saa meget mere Opmærksomhed værd, som Ejler Rønnovs Gaard er den ældste bevarede og daterede Bindingsværksbygning i Danmarks Købstæder. Der er kun et Hus, der maaske har en lignende Alder, nemlig den gamle Gaard paa Køge Torv, som efter Knægtenes Form synes at stamme fra samme Tid*), men som desværre for Tiden ikke lader sig nøjere undersøge, da den er dækket af tykke Overpudsninger. Det næstældste daterede Hus — fra 1571 — ligger i Aalborg Brødregyde. Af Bindingsværk, der er ældre end Ejler Rønnovs, har man i de danske Købstæder ikke andet end nogle faa Brudstykker**). Paa Herregaardene kan der heller næppe findes ældre Bygninger. Jævnaldrende er maaske de ældste Dele af Aalborghus; men desværre er Knægtene her borthuggede. Lynderupgaard (ved Viborg) er muligvis bygget 1555***), og en Lade paa Asdal (ved Hjørring) siges at være rejst 1540†); men især denne sidste Datering er meget omtvistelig, og i al Fald har Asdalladen ikke ringeste Udsmykning. Skønt Spørgsmaalet endnu ikke kan endeligt afgøres, er der stor Sandsynlighed for, at Ejler Rønnovs Hus er Veteranen mellem alle Danmarks Bindingsværksbygninger.

I væsentlige Hovedtræk er Mestermand Mads Rabs Tømmerkonstruktioner typiske for det ældste bevarede, danske Bindingsværk. Den ældgamle Bygningsskik, at sætte Tømmeret umiddelbart paa Jorden, er her opgivet; Huset har en Kælder, hvis Mure er satte af raa Kampesten. Ovenpaa den hviler det svære Tømmerskelet, hvis enkelte Dele alle er hugne af Egetræ, sammentappede og fornaglede med store kantede Egetræsnagler i cirkelrunde Naglehuller. De fleste Træstykker synes overalt sværere, end de i Virkeligheden er; thi de vender stedse Bredsiden udad; Stolperne er c. 25 Ctm. brede, men kun 18—19 Ctm. tykke.

Iøvrigt overflødiggør Billederne, Gengivelser efter Fotografier eller efter Tegninger af Bygningsinspektør Vilh. Petersen, en omstændelig Beskrivelse af alle Bygningens Detaljer. Det vil være nok at nævne de vigtigste Karaktertræk samt nogle Enkeltheder, hvis gammeldags Præg har særlig Interesse††).

Det mest iøjnefaldende i Tømmerkonstruktionen er, at Façaden er knægtbygget, medens Gaardsiden har lange Stolper, som naar lige fra Fodstykket til Tagremmen. Til Gaden har Knægtene virkelig konstruktiv Betydning, idet de

---

*) Sml. Ældre nordisk Arkitektur, Saml. I., Række II, Bl. 8, Fig. 13.

**) Nævnte i »Fra Arkiv og Museum« I S. 207. Døroverliggeren i Køge Kirkestræde fra 1524 sidder muligvis i en Rest af det gamle Hus, men heller ikke dette lader sig bestemt paavise.

***) Efter en Notits paa en af Abildgaards Ligstenstegninger i Nationalmuseets Arkiv.

†) Efter Mejborgs Notitser i Nationalmuseet; ved et Besøg paa Asdal 1902 søgte jeg forgæves Indskriften.

††) En Række Opmaalinger og Fotografier samt en udførlig Beretning om Bygningen før og under Restavreringen findes i Nationalmuseets Arkiv.

er tappede sammen baade med Stolpen og med det fremspringende Bjælkehoved. Til Gaarden har der vel ogsaa været Knægte oppe under de øverste Loftsbjælker, men her har de kun været løst paasatte Prydelser, hængende ved en fornaglet Tap i Bjælkehovedet og kun holdt ind til Stolpen af to Nagler. Det viser, at Tømrerne har haft Sans for Knægtenes æstetiske Virkning. Thi i Virkeligheden styrkes de øvre Bjælkers Forbindelser med Gaardsiden ved indvendige »Bjørne«, (Vinkelbaand), der er bladede paa dem og Stolperne. Stuebjælkerne er indtappede i Stolperne og er forsynede med lignende Bjørne, hvoraf to ikke har vendt nedad, men opad*).

Denne ejendommelige Bygningsskik, at sætte korte Stolper og Knægte til Gaden, lange Stolper til Gaarden, der her i Danmark holdt sig til ind i det 17de Aarhundrede**), har endnu ikke faaet sin Forklaring. Det er indlysende, at Formen ikke kan være primitiv; den sære Modsætning mellem Forsiden og Bagsiden kan først være fremkommet paa et ret sent Udviklingstrin i Konstruktionernes Historie. Vil man udrede, hvorledes den er opstaaet, maa man uden Tvivl søge til Nordtyskland. Tyske Forfattere har længe drøftet Spørgsmaalet, hvorledes Knægtkonstruktionen, der sikkert nok hører hjemme i Nordtyskland, er opstaaet; talrige Hypoteser er fremsatte og drøftede, men en systematisk Behandling, bygget paa omfattende Iagttagelser, synes Spørgsmaalet ikke at have faaet; man har især beskæftiget sig med Bygningernes Façader, og der er i de tyske Publikationer en forbavsende Mangel paa gennemarbejdede Opstaltsnit.

Den sandsynligste Forklaring er opstillet af Lachner***), og senere nøjere udformet af Gurlitt og Fiedler†). Selv i den simpleste Konstruktion er fremspringende Bjælkehoveder nødvendige, da Stolper og Spær maa indtappes i en vis Afstand fra Bjælkeenderne, naar de ikke skal kunne rive sig løs. Fremspringende Hoveder paa Loftsbjælkerne findes da allerede i Bygninger paa et Stokværk. I de tætbyggede nordtyske Byer naaede man imidlertid tidligt til at rejse Huse paa tre Stokværk. I disse har de to nedre Stokværk, Stuen og Mellemetagen, lange Fællesstolper, mens det øverste Stokværks korte Stolper hviler paa Mellemetagens fremspringende Bjælkehoveder. Og disse støttes atter af Knægte, der her var nødvendige i Konstruktionen, da man først senere lærte at indskyde Remtræet mellem Stolpernes Overflader og Bjælkernes Undersider. Dette Bygningsled, der i Middelalderens Slutning blev indført fra Sydtyskland, overflødiggjorde i Virkeligheden Knægtene; men man beholdt dem alligevel, og de blev et nødvendigt Tilbehør til en veludstyret nordtysk Bindingsværksfaçade.

Videre er Spørgsmaalet ikke ført i den tyske Literatur, men Illustrationsværkerne viser, hvorledes ogsaa Mellemstokværket i de treetages Huse fra den begyndende Renaissancetid blev knægtbygget, og hvorledes det endnu i Middelalderen blev Skik at anvende Knægte paa Husfaçader, der kun var to Stokværk høje, mens Bagsiderne beholdt de lange Stolper — en Bygningsform, der især

*) Opadvendte Bjørne, der maa have været til megen Gêne for Brugen af Værelserne, forekommer i Ribe Bys typiske Bindingsværkshuse.

**) Fra Arkiv og Museum« I, S. 211 f.

***) Lachner: Geschichte der Holzbaukunst in Deutschland I S. 13 f.

†) Fiedler: Das Fachwerkhaus. S. 8.

optræder i de østtyske Byer, hvor man ligesom i Danmark havde for Skik at lægge Husene med Længdesiden mod Gaden.

Efter denne Forklaring er det altsaa Bagsiden i Ejler Rønnovs Hus, der har bevaret den ældre Konstruktion uforandret. Og det stemmer med, at den har skjult andre ældgamle Former. Det er de mærkelige Skraabaand, der har siddet over Porthammeren, og den lange, tynde »Ranke« *), hvortil man ser Udklinkninger paa Bagsiden af flere Stolper. Intet af disse Led har været synligt udvendig fra. Lignende, kortere Ranker er anbragte i Gavlens fire Hjørner og i Portvæggen. Overalt er Enderne af de skraa Led sammenbladede med det andet Tømmerværk ved »Svalehaler«. I Danmark er denne Bygningsform ikke forefundet andetsteds. Men Skraabaand af ganske samme Art forekommer i det ældste tyske Bindingsværk, saaledes allerede i det ejendommelige, 1320 byggede Hus i Marburg, hvor de laa paa Tømmerværkets Yderside**). Paa et Hus i Stolberg, der havde to Stokværk høje Stolper baade i Façaden og i Bagsiden, var de synlige saavel til Gaden som til Gaarden***). Bygningen henføres til det 13de Aarhundrede; men de Grunde, der taler til Gunst for denne Datering, er ikke overbevisende; yngre end Begyndelsen af det 15de Aarhundrede var den dog næppe. Paa tyske Trækirker fra 14de Aarhundrede og paa enkelte yngre tyske Borgerhuse forekommer lignende indbladede Skraabaand. Fjærnere er Slægtskabet med de krydslagte Skraabaand, der afstiver de norske Stavkirkers Vægge.

Et andet ældgammelt Træk er de smaa, stundom skraat indborede Huller, der fandtes rundtom paa Stolperne. De har ligesom de almindelige Naglehuller en Diameter af 3 Ctm., og i nogle fandtes Spor af Egepløkke, men de kan ikke have haft nogen konstruktiv Betydning.

Medens de ældre Konstruktioner fører en skjult Tilværelse, er Façaden udpræget sentgotisk. I hvert af dens Fag er der saaledes kun en enkelt Skraastiver, et Træk, der genfindes paa nogle nordtyske, gotiske Bygninger, men aldrig træffes paa dansk Bindingsværk fra Renaissancetiden. Sentgotiske er ogsaa Knægtenes forneden lodrette, foroven stærkt udladende Profiler, deres nedadvendte Spidser, deres flade Rundstave og deres Rækker af smaa, indstemmede Halvovaler. Saa sparsom denne Dekoration er, viser den dog Slægtskab med Snedkerarbejder fra Overgangstiden i fynske Kirker, f. Ex. med den af Odensesnedkeren Anders Fynbo 1571 signerede Alterbordsforside i Munkebo Kirke, og den tyder saaledes paa, at Huset virkelig er hugget af fynske Tømmermænd.

Hvorledes det Indre af Huset har set ud, lader sig kun fastslaa i visse Hovedtræk. Stuen nord for Porten har haft et enkelt Værelse, hvortil der oprindelig kun har været Adgang fra Gaarden. Af Dørstedet var der nu blot tilovers et af Dørhammerens Taphuller; men det var nok til at vise, at Døren kun har været godt 2 Meter høj. Lige ved Siden af Døren har Skorstenen staaet. Ogsaa den bevarede Del af Salsetagen har dannet et stort Rum. Der var intet Spor af nogen Trappe. Af oprindelige Dekorationer var der kun meget smaa Levninger:

---

*) Fynsk Betegnelse for Skraabaand. Sml. Molbech: Dialect-Lexikon.

**) Sml. Schäfers Opmaalinger i Die Holzarchitektur Deutschlands. Berlin 1889.

***) O. Døhring: Alte Fachwerkbauten der Provinz Sachsen. Magdeburg 1903. T. 79, 80, 124, 125 a (Fotografier og meget mangelfulde Opmaalinger).

i Stuen nogle Kalkmalerirester paa nogle faa Kvadratcentimeters Størrelse og paa Salen en Dekorering af de Bjørne, som støttede Loftsbjælkerne — og kun paa dem — sorte Bladkonturer, der er malede umiddelbart paa Træet. De er bevarede, men om en egentlig Restavrering af det Indre kunde der naturligvis ikke være Tale, især da Bygningen maatte afstives med Dragerbjælke og Skillerum, og da der maatte bygges et moderne Trappehus; det nye Udstyr er blot holdt i Stil med det gamle Tømmerværk.

Ogsaa Restavreringen af det Ydre maatte blive gennemgribende. Det ovenfor gengivne Længdesnit af Huset viser, hvorledes Tømmerværket var mishandlet, og hvor vindt og skævt det var blevet. En Del af Træværket maatte suppleres eller fornyes, Skraastiverne indsættes, hvor de var fjærnede, alle Løsholter anbringes i deres oprindelige Højde. Men alle Rekonstruktioner af Tømmerværket kunde her foretages med fuld Sikkerhed. Knægtene under Tagskægget formedes fter de Omrids, der fandtes i Stolperne baade til Gaden og til Gaarden, og skønt ingen af dem sad paa deres oprindelige Plads, var der dog ved et heldigt Tilfælde bevaret en enkelt, som var flyttet ned i Stuens Knægtrække; den kunde nu anbringes paa den Stolpe, hvor den fra først af hørte hjemme, og kunde tjene som Forbillede for de nye. Skønt Tømmerværket engang har været rødmalet, er det dog sikkert, at det oprindeligt har staaet i Træets naturlige Farve, brunt imod de røde Munkestenstavl. Enkelte Stumper af den gamle Udmuring var ligeledes tilbage; Spidsmønsteret i nedre Stokværks Trekanttavl og de højkantstillede Sten mellem Rem, Bjælkehoved og Overgangsfod er genmurede efter disse Spor, og de nye Sten har faaet samme Form og Størrelse som de gamle. Ogsaa Gaardsidens Tavl, hvoraf dog intet var bevaret i oprindelig Stand, har været udmurede med Sten, medens Portvæggen og Gavlen har haft halmæltet Ler, klinet om Stivedpinde.

Andre Spørgsmaal kunde ikke løses med saa stor Sikkerhed. Det er umuligt at afgøre, om Ejler Rønnov har fulgt den kongelige Forordning af 1546 og lagt Teglsten paa sit Hus, eller om han har tækket det med Straa. Sandsynligheden taler dog absolut for det første. Til de oprindelige Portfløje og de oprindelige Vinduer kender man ikke stort andet end deres Størrelse, og de maatte formes efter andre samtidige Forbilleder. Men slige Gaader vil melde sig ved enhver Restavrering af et gammelt Bindingsværkshus; Ejler Rønnovs Gaard var i saa Henseende hverken mere eller mindre mishandlet end de yngre Købstadsbygninger. Ved Restavreringen har Façaden sikkert genvundet sin oprindelige Karakter.

KARMELITTERNES SYGEHUS I HELSINGØR.

Under Byraadsforhandlingerne om det gamle Sygehus fremkom Folketingsmand C. Rasmussen ifl. »Nationaltidende« med følgende Udtalelser, der kan tjene som et karakteristisk Vidnesbyrd om det Minimum af Dannelse, der for Tiden kan tænkes forenet med Stillingen som Rigsdagsmand:

»For 4 Aar siden havde han (Rasmussen) foreslaaet at rive Huset ned og havde vi gjort det, havde vi nu været fri for Vrøvlet. Bygningen har efter Dr.

Mollerups Mening ingen Værdi*); thi den er lappet sammen af forskelllge Tidsaldre, og til denne Mening støttede Ministeren sig, da han i Folketinget udtalte sig imod at restaurere Huset.

— — En Restauration vilde ikke koste 26,000, men mindst 75,000 Kr. Taleren havde ikke Spor af Respekt for Architektberegninger, ej heller for den Bevægelse, Architekterne nu havde rejst; den resulterede kun i, at Helsingørs Kommune skulde betale hele Gildet, saa at Architekterne kunde faa et Stykke Arbejde, der tilfredsstillede deres Forfængelighed« (!).

Denne fremragende Repræsentant for Lovgivningsmagten tror altsaa, at naar Forfatterforeningen, Kunstnerforeningen af 18. Nov. og Architektforeningen indsender Andragender til Myndighederne om Bevarelsen af Bygningen, saa er det kun for at Architekterne kan faa »et Stykke Arbejde«. — Man ved ikke, om man skal le eller græde over sligt!

Det eneste Forsvar for Bevarelsen af den gamle Bygning fremkom fra Hr. Brygger Heise, som — desværre vistnok for døve Øren — talte om det skammelige i at tilintetgøre dette historiske Minde. Byraadet vedtog at vente med Nedrivelsen til Finansloven var given og, hvis der ikke paa denne var optaget Bevilling til Restaureringen, da at jævne Bygningen med Jorden. —

Vort Haab staar nu — i den ellevte Time — til Ministeriet, at det maa have saa megen Interesse for Bevarelsen af Karmelitternes Sygehus i Helsingør, at det har vidst at skaffe Udvej for Pengene.

FORSKELLIGT.

I Anledning af, at en æret Brevskriver udtaler sin Forundring over, at den liberale Vælgerforenings Møde om Christiansborg ikke har været refeteret i »Arch.«, skal Red. oplyse, at vi har gjort os al tænkelig Umage for at skaffe Hr. Raadmand Philipsens Foredrag in extenso, men at den stærkt optagne Politiker ikke kunde faa Tid til at efterkomme vort Ønske. At bringe et almindeligt Referat af dette — halvvejs politiske — Møde, fandt vi laa udenfor vort Tidsskrifts Opgave, saa meget mere som det først kunde komme flere Dage efter Mødet, naar Dagbladene allerede havde givet Referat.

Udnævnelse. Architekt H. Kampmann er bleven udnævnt til Dannebrogsmand.

Konkurrence. Ved en Konkurrence om Planer til en ny Kirkegaard ved Aarhus tildeltes 1ste Præmie, 1000 Kr., Ingeniør A. Klixbüll i Forening med Gartner K. B. Klixbüll, Kjøbenhavn; 2den Præmie, 500 Kr., tilfaldt Gartner Fridlev Køster, Brabrand ved Aarhus.

*) Kan dette tænkes muligt? *Red.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 7. APRIL 1906
8. AARGANG № 27

NYBYGNING VED IMMANUELSKIRKEN.

Immanuelskirken opførtes 1893 af Kjøbenhavns Valgmenighed paa en Hjørnegrund mellem Forhaabningsholms Allé og Svanholmsvej. Den tilstødende Grund blev af Ejeren holdt disponibel, for at Menigheden med Tiden skulde kunne bebygge den saaledes, at der saavidt muligt blev taget Hensyn til Kirkebygningen.

Denne Grund er nu erhvervet af et Aktieselskab indenfor Valgmenigheden, som har ladet opføre forskellige Bygninger paa den, væsentlig til Brug for Menigheden og Institutioner, der er knyttede til den. Et Klokketaarn er bygget ved Kirkens østre Ende og umiddelbart ved dette en Bygning med Forsamlingssal, Gymnastiklokale, tilhørende Garderobe m. m. Mod Svanholmsvej er opført en Beboelsesbygning, som indtil videre er indrettet for Kjøbenhavns Højskoleforening, samt Sløjdskole og Ungdomsforening. Bygningen mod Forhaabningsholms Allé indeholder forskellige Beboelseslejligheder, af hvilke nogle er tagne i Brug til Bolig for Menighedens Præst, til den af Fru Berg-Nielsen oprettede Husholdningsskole og til en Højskole for unge Piger.

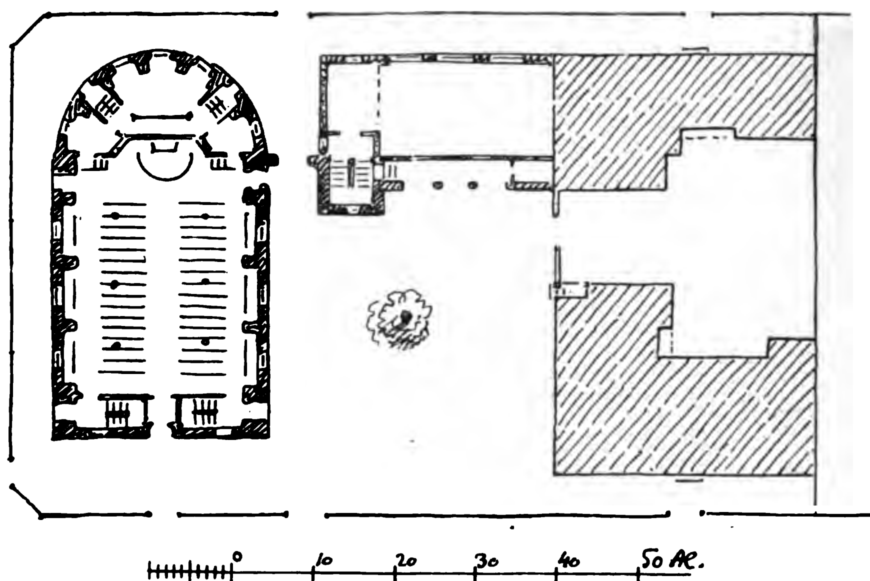
Saavel Kirken som de nu opførte Bygninger er efter Bygningslovens Bestemmelser rykkede tilbage fra Gadelinien. Det er Hensigten, naar de omgivende Gader engang i Tiden bliver udvidede, at opføre en Mur mod Forhaabningsholms Allé fra Kirkens Gavl til Beboelsesbygningen, saaledes at det samlede

NYBYGNING VED IMMANUELSKIRKEN.

ARCHITEKTER A. CLEMMENSEN OG R. V. RUE.

Bygningsanlæg danner et sluttet Hele omkring den lille Kirkeplads, hvor Menighedens Medlemmer kan samles efter Gudstjenesten, ved Møder eller lignende Lejligheder.

NYBYGNING VED IMMANUELSKIRKEN.

ARCHITEKTER A. CLEMMENSEN OG R. V. RUE.

Samtidig med Indvielsen af Menighedshuset har NIELS SKOVGAARD fuldført Kirkens Altertavle, som ved sin Farvepragt og Inderlighed fylder det beskedne Rum med en højtidsfuld Stemning.

CHRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE.

Den 5. April vedtog Landsthinget Loven om Genopførelse af Christiansborg paa Grundlag af Architekt THORVALD JØRGENSENS Projekt; Loven er dermed færdig fra Rigsdagen og mangler kun kongelig Stadfæstelse for at træde ud i Livet.

22 Aar er snart forløbne siden hin sørgelige Dag, da vor Hovedstad opskræmmedes af det uhyggelige Raab: »Christiansborg brænder!« Uforglemmelig og frygtelig var Synet af denne mægtige Ildsvaade, tung og knugende virkede den paa danske Sind ud til Landets fjærneste Egne. Thi Christiansborg er mere end et Hus af Sten og Træ; »Kjøbenhavns Slot« og den Grund, det staar paa, er uadskilleligt knyttede til vor Historie gennem snart 800 Aar. Derfor har det ogsaa staaet for Nationens Bevidsthed som en Sorg og Skam, at Slottet ikke blev genopbygget, men stod i de mange Aar som en sværtet og truende Ruin. Og hvilke Kampe har der ikke staaet om denne Ruin! Hvilken Sum af Arbejde

og Tænkning, Forhaabninger og Skuffelser har den ikke foraarsaget, uden at der kom andet ud deraf end uendelige Mængder af Papir!

Naar nu denne Tilstand ved Kongens og Rigsdagens Villie er endt og Christiansborg atter skal genopbygges til Brug for de to Statsfaktorer og Højesteret, saa ved alle, at Ønskerne og Forhaabningerne indenfor den danske Architektstand overvejende gik i en helt anden Retning. »Slot for sig, Rigsdag for sig« er Feltraabet for den Kamp, der har været ført, og som ogsaa i andre Kredse har talt ivrige Tilhængere. Og det med Rette. Thi for en streng ideel Betragtning kan den kommende Løsning af Opgaven ikke blive fuldt ud tilfredsstillende, ɔ: architektonisk klar og helstøbt.

Men der er ogsaa i denne Sag et »Enten—eller«, og det har jo været tydeligt udtalt i Rigsdagen: *enten* et Christiansborg med den i Loven givne Forudsætning *eller* — ingenting! Naar Spørgsmaalet tilspidses saaledes, maa vi vel være saa opportune, at vi kan glæde os over, at der dog nu bliver gjort noget alvorligt. Den sorte Ruin har nærmest staaet for os som et Spøgelse fra Fortiden; — godt at der nu bliver rammet en forsvarlig Pæl gennem det Spøgelse! Vi er alle kørt trætte, og den evindelige Tanke paa og Tale om Christiansborg har virkelig været lige ved at gøre os Livet surt.

Nu, da Tingen er afgjort, bør Vaabnene hvile. Og det forekommer os at være det loyaleste, at vi alle forener os i Ønsket om, at Resultatet maa blive saa godt, som det paa det givne Grundlag kan tænkes at blive. At den Mand, der uden nogetsomhelst andet Middel end sit Talent og sit ærlige Arbejde, ad den i Loven anviste slagne Landevej er ført hen til denne store og vanskelige Opgave, maa kunne samle al sin Energi, alt sit kunstneriske Snille paa at løse den saaledes, at det 3die Christiansborg kan blive et værdigt og kraftigt Udtryk for vor Tids Kunst og Kultur.

Det er vel nok en stor Lykke for en Kunstner at faa en saa stor Opgave, men det er i Sandhed ogsaa en tung Byrde, der bliver lagt paa hans Skuldre. Lad os — hans Kolleger — nu ikke gøre den tungere ved at møde ham og hans Arbejde med Mistro, men lad os tværtimod støtte ham af al Kraft med Raad og Daad. Da vil Lykken ved Opgaven blive større, Byrden lettere og — Christiansborg bedre!

UDDRAG AF TALE VED KUNSTAKADEMIETS AARSFEST.

Af Akademisekretær P. Johansen.

Det viser sig paa mange Maader, ved store og rystende Begivenheder ude i Verden, ved mangfoldige større og mindre Forskydninger i Samfundene ude og hjemme, at vi er gledne ind i et nyt Aarhundrede, en ny Tid med nye Haab og nye Farer, med ny Kraft og voksende Muligheder — en ny Tid, som vil stille mange Spørgsmaal og Krav til os.

Hvorledes disse i det enkelte vil forme sig, ogsaa for Kunsten og Akademiet, kan kun være Genstand for Gætninger, som det ikke er Stedet her, for

mig, at komme ind paa. Dog kan der være et og andet, som jeg beder om Lov til at udtale.

En væsentlig Side af den Udvikling, som gradvis har fundet Sted i den sidste Menneskealder, er den, at Samfundsfølelsen er udformet til mere og mere klar Bevidsthed og dens Udvikling og Krav gjort til en af Menneskehedens Hovedopgaver. At denne Udvikling er foregaaet under Vildfarelser og Fejlgreb, er kun naturligt, og det har ogsaa hist og her været at mærke for Kunstens Vedkommende, om end kun i mindre Grad herhjemme. Men andetsteds har man bl. a. ikke sjældent set det Fænomen, at Kunstnerne mente gennem deres Arbejder at kunne og burde tage Del i Agitationen for Formaal, der laa ganske uden for Kunstens Væsen. Sligt er Overdrivelser. Men en anden Sag er det, at lige saa lidt som Kunsten kan være Agitator, lige saa lidt kan den unddrage sig Paavirkningen af den almindelige Samfundsfølelse. Som en Reaktion mod Samfundslivets voksende Krav fødtes i sin Tid (ligesom Individualismen og Overmenneskeparadokset) Maksimen »Kunsten for Kunstens Skyld«, men som alle Paradokser kan den kun leve en begrænset Tid. Man er under denne Maksimes Banner gaaet til forskellige Yderligheder; en af de mærkeligste er vel det efterhaanden velkendte Fænomen: Dekorative Kompositioner, som ikke har den Opgave at dekorere nogetsomhelst. Kunsten kan ikke stilles ganske uafhængig af Livet og Naturen. Men det gælder om at forstaa Kunstens Samfundspligter paa rette Maade.

Dette Spørgsmaal synes mig at pege i to Retninger.

Til den ene Side spørges, paa hvilken Maade de Værdier, Kunsten frembringer, rettest og bedst skal komme Samfundet til Gode. Dette Spørgsmaal er ofte stillet i de sidste Aartier, men i dets Besvarelse har man famlet meget. For nogle Aar siden var der megen Tale om, at Kunsten maatte søge væsentlig nye Maal og delvis nye Midler for at kunne tage sin Gerning op som Folkeunderviser og Folkeopdrager. Den skulde »populariseres«. Overdrivelsen heri behøver nu næppe at paavises. Vil Kunsten forandre sin Grundkarakter, ja selv sit ydre Sprog, som en ren Menneskeligheds-, Natur- og Skønhedsfortolkning, saa rækker den videre, end den kan naa uden at sprænge sig selv.

Men der er ogsaa givet andre Svar. Man har f. Eks. ment at kunne gøre Kunsten monumental samtidigt med at »popularisere« den, ved at give den som Hovedopgave at smykke allehaande offentlige Bygninger i Landet, Kirker, Skoler, Raadhuse o. s. v. med Billeder af særligt betydningsfulde Emner, og derved bringe den daglig for Folkets Øjne. Det kunde være meget godt, naar saa virkelig disse Bygninger bliver frit tilgængelige for alle. Men tillige maatte man da ved slige Opgaver vogte sig for at sætte Kunsten til blot at male »Billedbog», og navnlig maatte man slippe Overtroen paa, at Billeder af *Fortidens* Historie er det *eneste* monumentale, ligesom man maa gøre sig det klart, at Allegorier og Symboler er et dødt Sprog ligesom Latinen og i det højeste forstaas af enkelte Lærde. Der er ingen Varme mere derved. Jeg mener ikke, at vi slet ikke maa fremstille Fortiden eller gøre Monumenter for den og dens Mænd, men Eftertiden vil dog være os langt taknemligere, om vi ogsaa, eller fornemlig, maler Billeder af vor egen Tids Historie, af By og Lands Udseende og Liv, som det er i vore Dage, og som vi tilbunds kender og forstaar det.

Men jeg tror nu ikke, at den danske Kunst nogensinde vil gaa op i slige Opgaver alene. Derimod er der et helt andet Middel til at »popularisere« Kunsten, som faktisk er kommet til at spille en mere og mere betydelig Rolle for Udviklingen og Tilfredsstillelsen af Kunsttrangen, der jo findes hos alle Stænder. Thi det er aabenbart, at denne vokser ud i stedse bredere Kredse. Det er Reproduktionerne. De spiller en overmaade stor Rolle for Vækkelsen og Udviklingen af Kunstsansen. Nogle mener rigtignok, at det var bedre at faa rigtig mange (og billige) originale Kunstværker, næsten et Slags Masseproduktion af Kunst, i den Tro, at dette skulde være fordelagtigere for Kunstnerne. I den Henseende skal man dog vist være yderst varsom med at presse paa. Det vil blot trække diminutive Begavelser til. Først og fremmest kommer det an paa at holde Kunstens Niveau højt oppe, thi alene derved har den sin Eksistensberettigelse; det bedste er aldrig for godt, heller ikke for den brede Befolkning. Og dertil kommer, at Kunstnerne — hvad jo Erfaringen i stigende Grad viser — ogsaa økonomisk vil kunne støtte sig til Reproduktionerne og bruge dem som en Allieret. I alt Fald viser det sig, at samtidigt med, at Reproduktionerne har taget det mægtige Opsving, er ogsaa Størrelsen af de Summer, der anvendes paa originale Kunstværker, lige saa vel som Antallet af private Købere, steget i tilsvarende Grad.

Til den anden Side er Spørgsmaalet: bør ikke Kunstnerne yde Samfundet deres Medvirkning til Udvindelse og Bevaring af kunstneriske Værdier og Værdier, som grænse op dertil, med andre Ord Samfundets Skønhedsværdier.

Paa dette Omraade vil altid enhver Kunstner kunne virke efter Evne og Lejlighed; men hvor det gælder, vil Kunstnerstanden altid virke med størst Udbytte, hvor den kan optræde med samlet Vægt gennem sin faste Repræsentation, og her maa Akademiet staa i første Række. Thi naar den officielle Repræsentant ingen Indflydelse har, har Kunstnerstanden heller ingen.

Igennem en lang Aarrække havde mange næsten helt vænnet sig af med at betragte Akademiet som nogen kunstnerisk Autoritet udadtil, ja man vilde endogsaa frakende det Autoritet paa selve de kunstneriske Omraader. Saa vidt var man kommen, at det næsten var blevet en Trossætning, at de, som hverken var Kunstnere eller havde gjort Kunsten til Genstand for et særligt og fyldigt Studium — altsaa Lægmænd —, var langt bedre og mere upartiske Dommere om Kunst og kunstneriske Spørgsmaal end Fagmændene. Og denne ejendommelige Opfattelse har sat sig Spor paa forskellig Maade. Om Lægmænd er mere upartiske end Fagmænd, er virkelig et stort Spørgsmaal. En virkelig, alvorlig Indsigt vil dog altid være det bedste Værn mod Partiskhed.

Er det dog ikke en mærkelig Tendens, saaledes at ville sætte Fagmændene helt ud af Spillet og erklære de ikke-kyndige — og derfor paa en vis Maade uansvarlige — for de mest kompetente Dommere? En Lægmand kan aldrig gøres ret ansvarlig for sin Dom.

Denne mærkelige Forvirring i den naturlige Opfattelse hænger imidlertid noget sammen med, at de indre, kunstneriske Stridigheder — som man ifølge Naturens Orden engang imellem maa have — blev bredte langt ud over deres rette Grænser. I Virkeligheden stod Striden mellem Generationerne om Sædet og Magten i Akademiet og om den rette Ordning af dette og Kunstforholdene

i det hele. Men denne Strid blev overdreven til et Angreb paa Akademiet *som Institution*, en Paastand om, at Anarki er bedre end Sammenslutning og Organisation, der staar i en mærkelig Modstrid med den Udvikling, som ellers har fundet Sted overalt i Samfundets praktiske Liv. Nu har Kampen forlængst raset ud, men mange Mennesker har beholdt de i Kampens Hede fremkomne Overdrivelser og Urimeligheder siddende i Blodet. Jeg anser det for ubestrideligt, at Samfundet vil være bedst tjent med at have en fast Repræsentant for Kunstnerstanden at støtte sig til, og at Kunsten og Kunstnerstanden sikrest vil kunne gøre sine ideelle Krav gældende paa rette Maade ved som sit Hovedorgan at have Akademiet, der sammensættes af et Udvalg af Landets bedste kunstneriske Kræfter, valgte af deres Standsfæller. Man maa blot, under de vekslende Forhold, holde sig for Øje, at Akademiet altid i tilstrækkeligt fyldig og virkelig Forstand er Kunstnerstandens Organ. Da vil hverken Samfundet eller Kunsten staa sig ved, at dette Organ tilsidesættes for uansvarlige Raadgivere.

Dersom Kunstnerstanden undergravede Akademiet, vilde det let blive det samme som at rive sin faste Borg ned for at bo paa den bare Mark, uden Ly mod Uvejr og Fjender. Og bagefter vil det blive et svært Arbejde at bygge og grundfæste et nyt Hus.

Men hvorledes man nu udefra maatte se paa Akademiet, saa har dette ikke selv glemt sine Pligter overfor Samfundet til at hævde de kunstneriske Krav. Jeg skal i denne Henseende blot kortelig nævne følgende:

Foranlediget ved en Adresse fra Akademiraadets Medlemmer har Akademiet under 18. Maj f. A. rettet en udførligt motiveret Henvendelse til Ministeriet, hvori man — i Henhold til Statens Ret til at gribe ind, hvor Samfundets Tarv kræver det — andrager paa, at der ad administrativ Vej eller helst ad Lovgivningsvejen maa skabes et Værn for Bygninger og Monumenter af kunstnerisk og historisk Værd, der nu ofte falde som Offer for mere eller mindre sympathetiske Spekulationslyster, idet man henviste til, at en saadan Beskyttelsesret har Staten i andre Lande, f. Eks. i Frankrig og Belgien. Ogsaa hos os har Staten en saadan Ret, men i altfor begrænset Omfang.

Da Akademiet bragte i Erfaring, at der var Planer oppe om at flytte den gamle Knippelsbro, saa den kom til at ligge fra Sydenden af Børsgade tværs over til Havnegade, hvorved Skønheden i Kanalpartiet her vilde væsentligt ødelægges, uden at der dog opnaaedes nogen Fordel af Betydning for Færdselen, har Akademiet indtrængende henstillet til Kjøbenhavns Magistrat at lade denne Plan falde.

Som det vil være i frisk Minde, opstod der en Dissens i Komiteen for Finsens Monument, idet Forretningsudvalget, uden at tilkalde Kunstnernes Delegerede og imod deres Protest, begrænsede det Beløb, der maatte anvendes til et kunstnerisk Monument, til kun en Fjerdedel af den indsamlede Sum, uagtet i det mindste mange havde givet deres Bidrag med Tanken paa et Monument. Paa Anmodning af Billedhuggersamfundets Delegerede har Akademiet søgt at indvirke paa Komiteen, som foreløbigt dog kun har forhøjet Summen til Monumentet med 10.000 Kr. — men maaske tør man nære yderligere Haab.

Da Planerne om at opføre en Telegrafstation paa Nikolaj Kirkeplads kom frem, henledede Akademiet Trafikministerens og Kommunalbestyrelsens Opmærk-

somhed paa det overmaade betænkelige ved at lukke denne Plads, idet man tilraadede hellere at istandsætte Taarnet og ordne Pladsen paa smuk og værdig Maade. Maaske er der nu Udsigt til, at dette sidste engang kan naas, efter at Tanken om at opføre Telegrafbygningen paa Nikolaj Plads med stor Majoritet er forkastet af Borgerrepræsentationen — noget, man maa være denne taknemlig for.

I den allersidste Tid har Akademiet gjort Ministeriet og andre Myndigheder indtrængende Forestillinger for at faa Karmelitternes gamle Sygehus i Helsingør bevaret og restaureret. Det er jo en i flere Henseender ret enestaaende middelalderlig Bygning her i Landet. Forsvinder den, vil man bagefter beklage det. Desværre synes Udsigterne til at redde den i Øjeblikket ikke særligt lyse trods de Anstrengelser, som er gjort fra alle sagkyndige Sider, — lad os haabe, at Bladet kan vende sig.

Desuden har Akademiet givet Betænkning om en Række Udkast til Alterbilleder rundt om i Landet.

Der har i Billedhuggerstanden i flere Aar hersket et Ønske om at faa flere og bedre Lokaler til Udstilling af plastiske Arbejder. Udstillingskomiteen har ment at burde imødekomme disse Ønsker, skønt de krævede betydelige økonomiske Ofre. Ogsaa Akademiet har bragt Ofre i den Anledning, idet de nye Udstillingslokaler ønskedes indrettede i den nordlige Halvdel af Bygningens Stueetage, hvori en Del af Akademiets Afstøbningssamling var opstillet. Denne Samling er i Løbet af et Hundredaar tilvejebragt med betydelig Bekostning og Besvær, og den indeholder en stor Mængde Afstøbninger, som er langt bedre end det nu overhovedet er muligt at faa dem. For at imødekomme Udstillingskomiteen er Akademiet gaaet ind paa, at langt over Halvdelen af denne Samling blev magasineret i Kælderrummene under Museet i Sølvgade. Det var med stor Overvindelse og Smerte, at Akademiet bragte dette Offer, men for Udstillingens Skyld mente man at burde gøre det. Den Del af Samlingen, som man beholdt, er nu under Ledelse af Prof. Aarsleff opstillet overordentligt smagfuldt i den sydlige Del af Stueetagen, og Bibliotheket er ved samme Lejlighed blevet udvidet og har navnlig faaet sig en udmærket Læsesal. Omkostningerne ved disse Indretninger i den Del af Stueetagen, som Akademiet beholdt, er ifølge Overenskomsten afholdte af Udstillingsfonden.

Spørgsmaalet om Architekternes Undervisning i de tekniske Discipliner har i lang Tid været brændende. Den blev for henved 40 Aar siden henlagt til det tekniske Selskabs Skole, men der har stadig været Vanskeligheder, idet Architekternes Interesser trak til een Side og Haandværkernes — for hvem Skolen jo er oprettet — til en anden. Architektforeningen har trykket paa for at opnaa en mere tidssvarende Ordning. For nogle Aar siden søgte man ved Fællesforhandling at naa et Arrangement, men uden Resultat. Saa nedsatte Ministeriet for et Aars Tid siden en særlig Kommission, bestaaende af Delegerede fra Akademiet og de øvrige interesserede Parter med Kmhr. Meldahl som Formand, og denne Kommission indgiver i disse Dage til Ministeren en Betænkning, hvori man principalt foreslaar, at Architekternes tekniske Undervisning henlægges til selve Akademiet, hvorved ogsaa de tekniske Skoler vilde frigøres for det Baand, som den hidtil har lagt paa dem.

KUNSTAKADEMIETS SKOLERAADS ADRESSE TIL KAMMERHERRE F. MELDAHL.

Vi bringer nedenstaaende Ordlyden af den Adresse, som Kunstakademiets Skoleraad nylig har ladet overrække dets mangeaarige, nu afgaaede Formand.

Hr. Kammerherre MELDAHL!

Nu, da De har søgt Hvile efter Deres Gerning i Akademiet, føler Akademiets Skoleraad Trang til at udtale sin Tak og Anerkendelse for Deres rige Virksomhed.

Det var væsentlig ved Deres energiske Arbejde, at Skoleraadet i 1863 blev skabt og fik den Skikkelse, hvori det endnu virker, og at den Skoleordning indførtes, som man endnu i Hovedtrækkene bygger paa.

De har lige fra den nævnte Tid været den, som tog Initiativet, den, som med aldrig trættet Kraft og Villie bragte nye Tanker frem i Raadet og vaagent holdt Øje med Tidens Krav. Det var Dem, der som Raadets Formand med stadig usvækket Interesse og med en administrativ Dygtighed, der har vundet almindelig Anerkendelse, sørgede for, at Skoleraadets Beslutninger blev udførte paa rette Maade.

De har i henved et halvt Hundrede Aar været Raadets stadig genvalgte Formand — et Vidnesbyrd om Raadets Tillid —, og der er i den Tid gennemført en stor Mængde gavnlige Reformer i Skolen og Undervisningen.

Som Professor i Bygningskunsten har De paa betydningsfuld Maade haft Indflydelse paa de yngre Architekter, hvilket ogsaa har fundet Udtryk fra Elevernes Side.

For alt dette bringer Kunstakademiets Skoleraad Dem herved sin hjertelige Tak.

Marts 1906.

KARMELITTERNES SYGEHUS I HELSINGØR.

Ved Landsthingets 2. Behandling af Finanslovforslaget for 1906—07 omtalte Udvalgets Ordfører (P. G. C. JENSEN) ifl. Rigsdagstidende, at der er stor Fare for, at Karmelitternes Sygehus i Helsingør skal gaa til Grunde. »Der er mange, ikke alene i Helsingør, men ogsaa blandt andre, der elske Kunsten og de nationale Minder, som i høj Grad interessere sig for, at der paa en eller anden Maade maa blive truffet Foranstaltning til, at denne Bygning bliver bevaret. Hvorledes dette skal ske, er selvfølgelig noget, som vi ikke her have kunnet stillet Forslag om, hele Udvalget indskrænker sig til at henstille til de ærede Ministre, som have Indflydelse paa denne Sag, at tage under velvillig Overvejelse, hvad der kan og bør gøres for at bevare denne interessante Bygning fra Middelalderen«.

HØST udtalte sin Paaskønnelse af, at Udvalget i Betænkningen fremhævede det ønskelige i, at den gamle Karmelitter-Klosterbygning bliver bevaret gennem en Restauration. Saavidt han havde erfaret, var det ikke nogen stor Sum, der

fordredes for at faa Bygningen restaureret; men da Byraadet ikke kunde paatage sig hele Udgiften dertil, var der nu kun den Udvej, at Staten ydede et Bidrag. Taleren omtalte Helligaandshuset i Randers og jævnførte dette Tilfælde med hint. Af Helligaandshuset havde mange ikke ventet sig, at det vilde kunne blive et saa smukt middelalderligt Minde, som det er blevet, og det samme vil upaatvivlelig blive Tilfældet med Karmelitternes Sygehus i Helsingør. Det maatte vistnok betragtes som en Vandalisme, hvis man, uden at gøre Skridt til at beholde det, fandt sig i, at det blev nedrevet. Han anbefalede dette Ønske til Ministrenes velvillige Overvejelse.

Konseilspræsidenten (J. C. CHRISTENSEN) var tilbøjelig til at mene, at man overvurderede Betydningen af den gamle Fattiggaard. »Ærede Medlemmer, som have set denne Bygning, ville erkende, at den ser skrækkelig ud, rent ud sagt, og det samme siger jo ogsaa Nationalmuseet i sin Erklæring, naar det der hedder, at den i sin nuværende Forfaldstilstand frembyder et sørgeligt Skue, som kun tillader den med ældre Bygningskunst fortrolige at ane, at der bag det nu skamskændede Ydre skjuler sig værdifulde Rester af god gammel Architektur. Bygningen ser meget daarlig ud, og den er ikke noget architektonisk Hele. Den er for øvrigt heller ikke fra Middelalderen, idet den næppe er ældre end Tiden omkring Aar 1500. Saavidt man kan skønne, er den ældste af den den Bygning, som Klostret fik Tilladelse til at anvende til Sygehus for fattige Skibbrudne, og den er fra 1516. Denne Bygning er saa efterhaanden bleven udvidet ved Tilbygninger og Forhøjelser; i 1636, tror jeg det var, blev der saaledes bygget en hel Del til ovenpaa. Der er altsaa paa ingen Maade Tale om noget architektonisk Hele, og dernæst er Bygningen skamskændet ved, at man i Tidens Løb har brudt Huller gennem Muren, sat Vinduer ind og i det hele taget behandlet den temmelig frit. Jeg tør derfor ikke tro, at denne Bygning, som jeg selv har set, ligesom jeg i sin Tid har set Helligaandshuset i Randers, da det blev restaureret, paa nogen Maade kan komme til at frembyde et saa godt Resultat som dette, medmindre man da vil bygge det helt om, saa kan man naturligvis altid faa noget pænt og smukt ud deraf. Man vil nu tage under Overvejelse, om det er Umagen værd, og om man ikke opnaar et bedre og smukkere Resultat ved at lade Bygningen helt forsvinde. Hvis man tager den helt bort, og der ikke bliver opført nogen moderne Bygning i Stedet, vil man nemlig opnaa, at det store og overmaade smukke Bygningskompleks, som vi nu have i Marieklostret, og som vor Samtid har Ære af at have restaureret, kommer til at ligge ganske anderledes frit, end det nu ligger. Naar Staten vil give 26.000 Kr. for at faa det Ydre og Kommunen 21.000 Kr. for at faa det Indre af Karmelitterklostret restaureret, benægter jeg ikke, at man kan faa en Bygning, som ogsaa kan blive til Nytte for Kommunen, men det er et Spørgsmaal, om den i Virkeligheden er det Offer værd, og det er et Spørgsmaal, om vi ikke gavne Fortiden mere ved at lade den gamle Fattiggaard forsvinde, saaledes at Marieklostret kommer til at fremtræde i sin fulde Skønhed. For Øjeblikket ligger Sagen imidlertid i Byraadets Haand. Byraadet har jo Ret til at rive Bygningen ned, men det har ogsaa Ret til at beslutte, at den skal blive staaende. Naar Ministeriet ikke tidligere har stillet Forslag om at tage Sagen op og navnlig ikke om at restaurere Bygningen, har det dels haft sin Grund i, at man havde andre Restaurationer for,

som vare langt vigtigere, og som krævede mange Penge, dels ogsaa været foranlediget ved, at det har stillet sig tvivlsomt for Kultusministeriet, om man overhovedet burde bevare Bygningen. Naar nu Udvalget her ligesom det ærede Medlem, der sidst talte, mener, at Sagen bør overvejes, saa vil den selvfølgelig blive overvejet, og der vil i alt Fald ikke fra Ministeriets Side blive foregrebet noget«.

Som man ser, er der ikke videre lovende Udsigter for Bevarelsen af den interessante gamle Bygning, eftersom dens Skæbne nu er lagt i Byraadets Haand, og til Trods for det vægtige Vidnesbyrd om Bygningens monumentale Værdi, som Adressen fra Kunstnerforeningen, Forfatterforeningen og Architektforeningen uimodsigelig er, lader det ikke til, at denne har formaaet at ændre det negative Synspunkt paa formaaende Steder. Konseilspræsidenten synes jo endogsaa at mene, at det i dette Tilfælde vil være den smukkeste Maade at vise Pietet overfor vore gamle Mindesmærker, at lade et af dem helt forsvinde. Det forekommer os dog, at denne Betragtning er mere ejendommelig end rigtig.

FRA RIGSDAGEN.

Vore Læsere maa tilgive, at vi atter maa beskæftige os med et lignende Tilfælde som i forrige Nr., hvor en Rigsdagsmand søgte at kaste Smuds paa vor Stand, men da dette er af en ret alvorlig Art, kan vi ikke lade det gaa upaatalt hen.

Under Behandlingen af Trafikministeriets Budget paa Finansloven fremsatte en Folkethingsmand ved Navn Jensen-Bælum nogle løse og ret ondartede Beskyldninger mod de Architekter, der bygger for Staten, og som navnlig gik ud paa at bevise, at Staten betalte meget mere for sine Bygninger end de var værd, at de i Almindelighed var »taabeligt indrettede«, at der ødsledes med Materialer o. s. v. Dette udtrykkes bl. a. i følgende Vendinger (Rigsdagstidende, Sp. 3876 ff.):

». . . De nye Bygninger, der opføres under flere Ministerier og særlig under det nu behandlede Ministerium, Trafikministeriet, viser ogsaa i forbavsende Grad, hvor ringe Begreb de Mennesker, der forestaar saadanne Arbejder, have baade om, hvordan Bygningerne skal indrettes, og hvad de skal koste. . . . Der kan bygges baade solidt og billigt, selv om alt skal betales (!). Staten har faaet for Skik at bygge af saa overordentlige Dimensioner, navnlig hvad Tømmerværk angaar. Man ser jo i disse Bygninger Tømmer af Dimensioner, saa man skulde tro, vi var komne tilbage til de gamle historiske Tider, da man opførte Herregaardsbygninger med Tømmer, der kunde vare i flere Aarhundreder. Staten maa kunne bygge af samme Dimensioner som andre Mennesker (!); thi hvis Staten tror det bliver bedre, tror den virkelig fejl. Jeg bilder mig ind at have en lille Smule Kendskab, navnlig til Tømmer, og jeg har gjort den Opdagelse, at hvad Dimensionerne angaar, svarer det godt nok til Konditionerne, men hvad Kvaliteten angaar, staar det uhyre meget tilbage. Jeg har gjort den Opdagelse, at de Handlende er gruelig glade for, at Staten har Brug for kolossalt og svært Tømmer; de faar derved Anledning til at afsætte alt det daarligste, medens andre har taget det bedste forud. . . . Dersom vi kunde faa Architekterne til at lave Tegninger,

hvorefter disse Bygninger kunde indrettes nogenlunde, som andre fornuftige Mennesker indrette dem og til en Pris, der svarer nogenlunde til, hvad andre Mennesker betaler, vilde det være overmaade heldigt ....«

Da saa Rigsdagsmanden skal belægge disse Paastande med Beviser, har han ikke andre Eksempler til sin Raadighed end nogle latterlige Bagateller: en Vask, hvis Reparation har kostet 27 Kr., og en Stald, hvor Spiltovene kostede 30 Kr. Stk.!

Det er dog et stivt Stykke, at en Mand fra Bælum uhindret faar Lov til at behage sig selv i sligt snakkesaligt Vrøvl, der dog godt kunde tænkes at skade hæderlige og dygtige Mænd.

Thi det beklageligste af det hele var nemlig, at vedkommende Minister — i Stedet for at forsvare de Mænd, der arbejder som Statens Tillidsmænd — tværtimod indrømmede »det ærede Medlem«, at han havde Ret, og at det jo f. Eks. var en uheldig Ordning, at Architekterne fik Procenter af Byggesummen. Heri ligger jo en Mistanke om, at Architekten er interesseret i at faa Byggesummen dreven i Vejret og en saadan Insinuation kan ikke kraftigt nok tilbagevises, thi det er en ren og skær Sigtelse for Uhæderlighed. Man vilde dog vist ikke vove offentlig at beskylde f. Eks. Lægerne for at trække Behandlingen af deres Patienter i Langdrag, for at Honoraret kunde blive større, eller Sagførerne for af samme Grund at forhale en Sags Afgørelse. Men overfor Architekterne er der frit Slag, og vi maa Gang paa Gang finde os i, at en eller anden, paa dette Omraade ganske uvidende Folkethingsmand, gør sig bred paa Architekternes Bekostning. Vi kunde i saa Henseende citere mange Udtalelser af andre ærede Thingmænd, men det vilde føre altfor vidt. Ovenstaaende maa være nok til at vise, hvad man kan tillade sig i den danske Rigsdag, og de Bemærkninger, vi har knyttet dertil, er kun et svagt Udtryk for den Indignation, der hersker i vor Stand overfor de meningsløse og uberettigede Angreb, den saa ofte er udsat for fra den Kant.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra *Georg Chr. Ursins Efterfølger* er sendt os til Anmeldelse et nyt engelsk, illustreret Pragtbind, »*The modern home*«, som indeholder en Række Gengivelser af moderne engelske Hjem. Bogen er nydeligt udstyret og har usædvanlig Interesse, fordi det her er engelske Architekter, der har skrevet Bogens Tekst. De afbildede Bygninger, som fornemmelig er Villaer, have næsten alle det for moderne engelsk Bygningskunst ejendommelige, paa engang hyggelige og fornemme Præg, som karakteriserer engelsk Architektur. Englænderne har forstaaet at skabe sig en moderne Stil, der passer til Landets Forhold, og som bunder i overleverede Motiver, mellem hvilke udbuede Karnapper og bredt Bindingsværkstømmer med smalle Tavl spiller en stor Rolle. Selv om det i »The modern home« gengivne ikke altsammen er lige godt, er der dog saa meget at glæde sig over, at man trygt kan anbefale Bogen paa det bedste til enhver, der har nogen Interesse for Boligspørgsmaal. Architekter og Haandværkere kan lære endel af at studere Bogen. Denne er iøvrigt næsten udsolgt ved Forudbestillinger og *trykkes ikke paany*.

FORSKELLIGT.

Nye Kataloger. Firmaet BANG & PINGEL har udsendt et smukt udstyret Katalog for 1906. Det indeholder talrige oplysende Afbildninger med vedføjede Priser og synes at være særdeles nemt lagt til Rette for Brugen.

— TVERMOES & ABRAHAMSON har udsendt et nyt Katalog over elektriske Lysekroner, Bordlamper etc. med tilhørende Prisliste, hvilken sidste dog paa Grund af Raamaterialernes høje Pris forøges med 10 $^0/_0$. Kataloget er fyldigt og indeholder mange Billeder.

❦

Den gamle Klosterbygning i Viborg, kaldet *»Kompagnigaarden«* og beliggende paa Hjørnet af Mathias- og Mikkelsgaden, skal nu nedrives, og paa Grunden skal opføres en moderne Bygning.

❦

I München og Weimar er der ifølge Dagbladene fornylig blevet truffet forskellige Forholdsregler, som sikkert har vakt stor Tilfredshed hos alle Kunstvenner. I München har Bygningskommissionen nemlig udarbejdet et Udkast til Forskrifter med Hensyn til Omsorgen for betydende Mindesmærker og for Byens Forskønnelse. Forskrifterne behandler det kunstneriske Udseende af de synlige Bygningsdele indenfor Stadens Omraade, Beskyttelsen af fremragende Bygningsværker, Indhegning og hensynsfuld Bebyggelse af Forhaver, Vedligeholdelsen af architektoniske Anlæg, Bortrydning af Bygningsrester og ufuldendte Anlæg, Forbud mod at anbringe og bibeholde uskønne og forstyrrende Reklame- og Firma-Skilte, Bemalinger o. s. v. Desuden indeholder Forskrifterne nøjagtig Vejledning til Udarbejdelsen af Indleveringsplaner for nye Bygninger, mellem hvilke Planer der for Fremtiden skal findes en Situationsplan, af hvilken man kan danne sig et Skøn over Bygningsværkets Omgivelser saavel mod Gade som mod Gaard.

I Weimar har Kommunalbestyrelsen i sin nye Byggelov optaget en Bestemmelse, efter hvilken Byggetilladelse kan nægtes, saafremt der ved Nybygningens Opførelse er forbundet en betydningsfuld Forulæmpelse af Pladsens, Gadens eller Byens Udseende eller af historiske og kunstneriske Værdier. Ligeledes skal Kommunalbestyrelsen kunne forbyde, at der foretages Forandringer i det Ydre af Bygninger eller Bygningsdele, hvis Bevaring paa Grund af deres historiske, kunsthistoriske eller kunstneriske Værd er af fremragende Betydning for Byen, ligesom ogsaa vigtige, forstyrrende Bygningsopførelser i Nærheden af saadanne Bygninger og paa historiske eller architektonisk betydelige Pladser kunne enten helt forbydes, eller at der kan stilles saadanne Betingelser, at de omtalte Forstyrrelser, Mangler og Skyggesider blive forebyggede.

I begge Byer vil disse fortræffelige Forholdsregler selvfølgelig vinde Bifald i alle kunstinteresserede Kredse. Dog vil det gunstige eller ugunstige Resultat væsentlig afhænge af Maaden, hvorpaa de vil blive gennemførte. Fuldkommen fordomsfri, kunstneriske Kræfter er nødvendige for at kunne gennemføre Forskrifter, der bevare det Gamle og dog ikke stiller Hindringer i Vejen for det Ny.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 14. APRIL 1906
8. AARGANG № 28

BYGGERIET PAA LANDET.

For et Par Aar tilbage har Fru Admiralinde EMMA GAD skrevet en varmt følt Artikel her i »Architekten« (VI. Aarg. Nr. 49), i hvilken Fruen beklagede det plebejiske, over al Beskrivelse aandsforladte Byggeri, som efterhaanden i den Grad har taget Overhaand, at man ikke alene i Udkanten af de store Byer, men ogsaa rundt om ved alle Købstæder, Landsbyer, ja ude i selve Landet stadig møder det samme trøstesløse Syn. — Denne Ødelæggelse skrider fremdeles frem med Kæmpeskridt. Det er snart ikke formeget sagt, at man nu har vanskeligt ved at finde en Egn, hvortil denne Pest endnu ikke er naaet og hvor man derfor endnu kan træffe et ubcrørt dansk Landskab. Det er en gammel Erfaring, at naar arbejdstrætte, forslidte Mennesker fra større Byer søge Rekreation ved et Landophold, da søge de allerfleste hen til Steder, der er saa lidt som muligt paavirkede af forloren Civilisation. Ved at færdes i det Fri, ved i Ro og Fred at kunne nyde Naturens Skønhed og Harmoni, samle de Kræfter til fortsat Slid. Næste Aar komme de igen, ofte i Følge med Andre, som de i deres Hjærters Uskyldighed har fortalt om, hvor herligt og uberørt der var derude. Og saa er Spillet gaaende! Stedlige entreprenante Mænd opdage pludselig, at »her er noget

at gøre«! Kommer man saa igen det 3die Aar, spærrer man forfærdet Øjnene op ved Synet af nogle pragtfulde »Paladser«, som i Foraarsmaanederne har rejst sig paa de allerskønneste Steder. Her mangler Intet! Her er »Cementforsiringer«, »Chambrandler«, »Fordakninger«, Kvadere og Frontespice, alt udført i »Palaispuds«; Glasveranda og Altan mangle heller ikke, og det Hele krones af et prægtigt Cementfalstagstens Dække, lagt i Mønstre i de herligste Farver. Kort sagt; Landskabet er uhjælpeligt ødelagt. Man kan med Hensyn til Tagene finde et afskrækkende Eksempel i den ellers saa tiltalende Birkerød By. At disse Banaliteter blomstre hele Landet over, er kun altfor sandt; det er ikke alene Landliggeriet i Kjøbenhavns Omegn, som har betinget deres Trivsel.

Vil man nu søge at efterspore Aarsagerne til Kalamiteten ude i Landet, da maa man vel først og fremmest søge den i misforstaaet Selvfølelse. De gode Folk, som agte at bygge, ønske sig sikkert alle et smukt Hus; men det skal rigtignok være noget Andet end det almindelige — og saa skæres Traditionen

over. Vel er det sandt, at man ikke kan udelukke den store Del af Landbefolkningen fra de Goder, Bygningsteknikkens stadige Udvikling medfører, men med lidt Forstaaelse af og Kærlighed til Opgaven maatte man kunne skaffe Landbefolkningen disse Goder, uden at man ganske forlod det nedarvede, der, praktiseret omtrent paa samme Maade gennem mangfoldige Aar, efterhaanden har krystalliseret sig i en bestemt Type, der passer til Omgivelserne, paa samme Maade som mange Fugles Fjerdragt, skønt i og for sig pragtfuld nok, dog er saaledes farvet, at de neppe skelnes i Terrainet. Her er netop Sagens Kærne. Man maa se at finde en Type, der »staar« sammen med Naturen; ukendelig behøver den dog ikke at være. Vi kende jo alle den gode gamle danske Bondehustype med hvidtede Længer og mosgroet Straatag. Denne Type virker altid oplivende i Terrainet; kommer man gennem en lidt afsides liggende Landsby, kan man ikke undlade at glæde sig over, med hvor faa Midler der kan skabes et smukt og hyggeligt Billede. En hvidtet Mur, foran hvilken der blomstrer Solsikker eller Stokroser i Rækker, et farvet Stakit, en løvbevokset Veranda og Vinduerne fulde af Blomster, mere behøves ikke for at skabe noget yderst tiltalende.

Blot dog Landboerne kunde komme paa det Rene med, at de i deres nedarvede Byggemaade eje Motiver, der er ganske anderledes egnet for deres Behov, end alle de Uhyrligheder, som den første den bedste Murermester har lært paa teknisk Skole i nærmeste Købstad. Kunde man dog blot lære dem at bygge *landligt* og ikke at søge at efterligne det moderne Skrab, som vore Købstæder desværre nu er saa oversvømmede af. Kunde man det, da var meget vundet.

En anden medvirkende Aarsag til disse Ødelæggelser er de lette Kommunikationsmidler. De mange, nemme Forbindelsesmuligheder mellem forskellige Egne udvisker efterhaanden de stedlige Ejendommeligheder; der rejses jo i vore Dage meget, selv af Smaakaarsfolk, og det er desværre ikke alt det, der ses og læres paa disse Udflugter, som sætter den heldigste Frugt. Det almindelige, moderne Købstadsbyggeri afgiver ikke videre heldige Forbilleder for Landboernes Byggeforetagender, men man kan dog ikke undres over, at Landboeren ikke har Forstaaelsen af, at han ved at praktisere en ukritisk Overførelse af Købstads-

byggeriet paa sine egne, landlige Enemærker gør Fortræd; her savnes i højeste Grad den *advarende* Røst, der evner at gøre sig gældende og øve Indflydelse i Landbefolkningens brede Lag.

I sin ovenomtalte Artikel spørger Admiralinde Gad, om ikke Højskolerne kunde tænkes at kunne komme til at øve en gavnlig Indflydelse paa disse Forhold. Dertil maa sikkert svares »Jo! dette er netop en Opgave, der falder nøje i Traad med disses øvrige Maal.« Der kan vist i det Hele taget næppe findes en sikrere Vej at gaa.

Ved Siden af denne advarende og opdragende Virksomhed maatte der foregaa et *vejledende* og *oplysende* Arbejde. Dette kunde tænkes øvet fra Autoriteternes Side, dels ved gennem Konkurrencer mellem dygtige Kunstnere at søge fremskaffet gode Typer paa billige Landbobygninger, dels ved gennem stedlige Myndigheder at holde vaagent Øje med alle paatænkte Nybygninger og være vedkommende behjælpelig med at bringe Sagen ind i et heldigt Spor. Meningen er ikke at kræve *dyrere* Bygninger, kun at sørge for, at almindelige Skønhedskrav iagttages, og i dette Ønske maa alle kunne mødes. En Konkurrence om

Fremskaffelsen af gode Typer paa Husmandsboliger har allerede tidligere fundet Sted paa Foranledning af »Foreningen af jydske Landboforeninger«, men det var dog næppe de Kræfter, som helst burde have medvirket, der deltog i denne Konkurrence; Resultatet blev i alt Fald under Forventning. Hr. cand. mag. VILH. LORENZEN har ud fra lignende Synspunkter, som er lagte til Grund for denne Artikel, i Ugebladet »Dansk Folkestyre« for 28. Marts skrevet en Artikel om »Statshusmændenes Boliger«, i hvilken det netop med Hensyn til dette Resultat hedder:

»Overhovedet maa *denne* omtalte Konkurrence af 1901 betragtes som ret mislykket i sit Resultat, set fra et kunstnerisk Standpunkt. Hvad den viser, er egentlig kun det, at hele den kunstneriske Side af Sagen langtfra er gennemarbejdet endnu, og at der i allerhøjeste Grad kunde trænges til en ny Konkurrence, hvor man søgte ogsaa at faa vore kendte, dygtige Architekter til at deltage. Men selvfølgelig er dermed ikke alt godt. Ad denne Vej kunde vel skabes

kunstneriske Typer, men i de enkelte Tilfælde kan disse naturligvis ikke anvendes slet og ret som de er; det vilde være ikke blot i højeste Grad upraktisk, men ganske ukunstnerisk. I Indbydelsen til den ovennævnte Konkurrence hedder det da ogsaa, at Hensigten ikke er, »at der skal kunne bygges efter deres Tegninger«. Forskelligheder i Ønsker om Husets Indretninger, de stedlige Forhold o. s. v. vil vanskeliggøre deres Anvendelse direkte, men »dog vil næppe nogen søge en brugbar Tegning forgæves«. Og i dette sidste ligger netop en Del af saadanne Tegningers Betydning; de kan for de lokale Bygmestre virke vejledende, give Haandsrækninger, og maaske — hvis saadanne Tegninger er som de bør være — ogsaa give dem kunstneriske Impulser.

Sikkert er saaledes meget vundet gennem saadanne Konkurrencetegninger. Men bedre vilde det naturligvis være, om der fra sagkyndig Side kunde gribes mere direkte ind i det enkelte Byggetilfælde. Og her er det, der maaske fra Statens Sidê kunde gøres noget, netop paa Grund af disse Husmænds særlige Oprindelsesforhold til denne. Skete det paa den rette Maade, var der dermed allerede drevet en forsvarlig Kile ind i det nu over hele Landet gængse skønhedsforladte Byggeri. Stod der blot i hver Egn nogle Husmandsbygninger, der

var som de skulde være, vilde de være de bedste Opdragere, ikke alene for Husmændene selv, men for hele vor Landbefolkning og ikke mindst for dem, der driver den egentlige Byggevirksomhed paa Landet. Denne Husmandsarchitektur kunde blive banebrydende for hele vor Landboarchitektur, og deri ligger den vidtrækkende Betydning af det her fremdragne Spørgsmaal.

Der er allerede peget paa det nødvendige og ønskelige i Konkurrencer og at netop *Staten* vilde foranstalte saadanne, vilde være af den største Betydning. Men som allerede antydet er det ikke nok at der skabes Forbilleder for Husmandsbygninger; det var i høj Grad ønskeligt, om der kunde øves en virkningsfuld Kontrol med det enkelte Husmandshus, der opførtes ude i Landet. Det hedder i Loven af 22. April 1904, at den i hver Amtsraadskreds siddende Kommission bl. a. skal undersøge, om de med det indleverede Andragende fremsendte »Bygningsplaner m. v. ere hensigtssvarende«. Der er her ikke med et Ord antydet, at denne Undersøgelse ogsaa skulde gælde den *kunstneriske* Side af Sagen,

og at en Kontrol af denne Art har fundet Sted, modbevises tilstrækkeligt af Kendsgerningerne. Men her var der en Mulighed for i den, alle de praktiske Forhold kontrollerende Kommission at indskyde en paa kunstneriske Omraader sagkyndig Mand, f. Eks. den kgl. Bygningsinspektør i vedkommende Distrikt. Og om end Kontrol paa kunstneriske Omraader kan have sine Farer, er den dog i dette Tilfælde langt at foretrække for slet intet.

At hele denne Sag berører det store, principielle Spørgsmaal om, i hvilken Grad Staten, Kommunen, det offentlige i det hele taget, har Forpligtelsen til at øve Tilsyn med de af det skabte eller foranledigede Byggeforetagender, skal her blot antydes.«

Som man ser, tillægger Forfatteren Sagen stor Betydning, og det er et ikke ringe Arbejde, han ønsker sat i Scene for at forbedre Forholdene. Det er dog givet, at man ikke vilde kunne bebyrde de kgl. Bygningsinspektører, som i Forvejen har fuldt op at varetage, med denne Opgave; dertil fordres sikkert en mere forgrenet Institution. Hvis man imidlertid vil tænke for Alvor paa at foretage Skridt, som paa en eller anden Maade kan bidrage til at indskrænke disse Ødelæggelser, da vil det ligge nær at undersøge, hvorledes man andre Steder

har grebet Sagen an, og det vil da ligge nærmest for os at søge Eksemplet i Tyskland, hvor man nu gennem POUL SCHULTZE-NAUMBURG's energiske Optræden er bleven opskræmt og med største Interesse følger Udviklingens Gang. Saaledes har man i *Trier* og i *Minden* — paa Grund af, »at der i de sidste Aar næsten overalt er gjort den Iagttagelse, at Landsbyernes og Byernes maleriske Udseende er i Begreb med at forsvinde« — udskrevet en Konkurrence for mønsterværdige Udkast til almindelige Bønder- og Borgerhuse. I begge Tilfælde har Bestræbelserne ført til tilfredsstillende Resultater. Som Resultat af Konkurrencen i Trier foreligger en »Samling af Forbilleder og Udkast til almindelige Bønder- og Borgerhuse«, som er udkommen paa SEEMAN & Co.s Forlag i Leipzig. I Minden vil man bære sig ad paa lignende Maade og omdele Forbilledsamlingen til Byggeraadene og Sogneraadene i forskellige Landkredse, for at Forbillederne kunne blive kendte af Hvermand. Et andet mere storslaaet Eksempel, der tillige tager Sigte paa at bevare saa meget som muligt af »det gode gamle«, er fornylig fremdraget af »*Bauzeitung*«, fra hvilket Blad vi med velvillig Tilladelse laaner de hosstaaende Billeder af *gamle, sachsiske Lader*, som i denne Forbindelse har en Del Interesse, fordi de vise en — om end for os noget fremmed — yderst karakteristisk Type paa Landbygninger, som i sjælden Grad hører naturlig sammen med de Omgivelser, i hvilke de er fremstaaede. Billederne ledsages af en længere, lærerig Beretning, af hvilken her skal anføres følgende:

»I Bremen stiftedes for godt et Aar siden et »Selskab for Bevarelse af de nedersachsiske Folkeejendommeligheder«, hvilken Forening er en selvstændig Filial af Foreningen »Heimatschutz« og med anerkendelsesværdig Iver virker i samme Retning som den fælles Forening. Selskabet har i sin korte Levetid allerede frelst en anselig Række af Bygninger fra Ødelæggelse, ved andre ledet den uundgaaelige Ombygning ind paa et godt Spor, meddelt Udkast til nye Bygninger, virket hen til Oplysning om Folkets og Landets Kunst ved Foredrag, taget Del i Udstillinger med karakteristiske gamle og nye Arbejder og desuden i al Stilhed udrettet meget godt og forhindret meget ondt. Om Selskabet end er en Filial af den i Marts 1904 stiftede, næsten over hele Tyskland udbredte store Forening »Heimatschutz« og som Følge deraf virker i Overensstemmelse med dennes almindelige Grundsætninger, har det dog sikret sig fuldkommen Selvstændighed med Hensyn til sit Arbejde. Og det med Rette, thi den der bor paa selve Stedet og i Landskabet, er i første Linie kaldet til at bedømme de kunstneriske, etiske og praktiske Fornødenheder i sin Virkekreds. Selskabet vil med Bremen som Udgangspunkt gøre Bremens Landdistrikt samt de tilgrænsende Dele af Provinsen Hannover og af den oldenburgske Stat til sit Arbejdsomraade, »for ved stille Arbejde i det smaa at vække Forstaaelsen for de ydre og indre nedarvede nedersachsiske Sæder og Skikke«. Den fri Hansestad Bremens Senat har taget Selskabet under sin Beskyttelse, da det i December 1904 traadte frem for Offentligheden med Programmet for sit Arbejde. Nedersachsisk Kunst og nedersachsiske Folkeejendommeligheder, der ikke er bundne til politiske Grænser, vil Selskabet søge at bevare og pleje i 7 Arbejdsgrupper, i hvilke de mest sagkyndige og arbejdslystne Venner af Nedersachsens Særegenheder har forenet sig. Gruppe I beskæftiger sig med Bevarelsen og Genoplivelsen af den nedersachsiske *Bygningsmaade*. Det er denne Gruppe, der staar os nærmest. Af-

bildningerne i dette Nummer giver nogle karakteristiske Eksempler af det, der endnu bestaar og kan vedligeholdes og plejes og bør beskyttes mod unænsomme Hænders Indgreb. Den saa skæbnesvangre Købstadsvigtighed, som Landboeren har i hele Kroppen og som stadig ansporer ham til Handlinger, der staar i den mest afgjorte Modstrid med hans Kaar, er det, der i første Linie ødelægger det hyggelige Ydre af Hjemmene paa Landet. En ivrig Talsmand finder Købstadsvigtigheden ofte i Murermesteren paa Landet, hvem Landboeren betror sine Bygningssorger. Gruppe II har sat sig til Opgave at pleje og vedligeholde den nedersachsiske *Kunstindustri.* Et Hovedformaal for denne Gruppes Arbejde vil det være, i selve Bremen at redde og samle alt, hvad der falder som Offer for den nuværende og fremtidige Udvikling af Forretningslivet og Samfærdselen, men ikke altid *behøver* at falde, om det end maa indrømmes, at der her paa indsigtsfuld Maade bør afvejes, hvad der fra Selskabets Standpunkt er ønskeligt, og hvad der af Hensyn til Forretningslivets Udvikling, til Samfærdselen eller til Ejerens private Forhold er nødvendigt. Gruppe III er betroet *Omsorgen for at bevare Landskabets Ydre.* Arbejdet i Gruppe IV gaar ud paa at bevare og — for saa vidt den moderne Modesyge i det hele tilsteder det — at genoplive Sæder, Skikke og Klædedragt. Gruppe V freder om den lokale Dyre- og Planteverden samt om de geologiske Ejendommeligheder. Gruppe VI tager sig af Oldkyndighed og den forhistoriske Tid. Gruppe VII omfatter Sprog og Literatur, særlig Folkedigtningen. Som det ses, er Arbejderne fordelte paa forstandig og hensigtsmæssig Maade. Angivet i al Korthed bestaar Selskabets Midler og Veje i følgende: Det vil fremme Genoplivelsen af den gamle Bygningsmaade ved Flyveskrifter, Foredrag og Udstillinger, og det vil gaa Bygherrer og Bygmestre til Haande med uegennyttige Raad. Modelbygninger skal gøres almindelig bekendte i tvangfri Hefter. Haandværket paa Landet har, for saa vidt det ikke er bukket under for Masseindustrien i Byerne, bevaret sine overleverede karakteristiske Former og sin Glæde ved livlige Farver. De faa Værkstedsforretninger, der endnu den Dag i Dag bestaar som Repræsentanter for denne gamle Overlevering, skal søges bevarede og der skal skaffes Afsætning for deres Frembringelser. De gamle overleverede Former bør fastholdes, og hvor der mangler Forbilleder, bør der udarbejdes nye Modeller i samme Stil. Ligeledes skal Husfliden ophjælpes. Der tænkes paa et Museum som Midtpunkt for den nedersachsiske Kunstindustris Fremme, enten som Tilbygning til det i Bremen eksisterende Museum eller som eventuel Virkeliggørelse af den Tanke »paa passende Sted at bygge og udstyre en fuldstændig, gammeldags og karakteristisk Bondegaard som den mest levende Form af et Folkemuseum«. Det nedersachsiske Landskab har lidt ved Fabrikanlæg, Brobygninger — »naar disse ikke tilpasses til Billedet af Omgivelserne med samme Dygtighed som i sin Tid de gamle« —, Banegaardsbygninger og Banevogterhuse, Udparcellering af Nyjorderne o. s. v. At mildne de Beskadigelser, der opstaar — for saa vidt de ikke helt kan forhindres — at bevare Naturens Skønheder og Formationer, der er sjældne i Landet, er et Maal, som Selskabet ivrigt stræber hen til. Ved Udparcellering, Udstykning af Fællesjord, Udvidelser af Landsbyer og Stæder sørges der for, at Aaløb, Vejstrækninger, enestaaende Træer og mærkelige Trægrupper saa vidt muligt bevares. Udsigtstaarne, Veje, Bænke, Vejvisere maa afpasses efter Omgivelserne. Opdyrkning af

Mosejord skal ikke modarbejdes, thi her drejer det sig om en social Fornødenhed. Dog forekommer det Selskabet ønskeligt fra et botanisk og zoologisk Standpunkt, at enkelte særlig karakteristiske og i og for sig afsluttede Mose- og Hedestrækninger bevares i deres oprindelige Tilstand.

Fortræffelige er de Ord, som Selskabets Arbejdsprogram indeholder til Gunst for de nedersachsiske Folkeejendommeligheder, som det, hvordan de end ytre sig, ønsker at beskytte mod Storstadskulturens Indflydelser. Det vil ingenlunde unddrage Bonden de af den moderne Industris Frembringelser, der udmærker sig ved Brugbarhed og Billighed, men det vil beskærme Landboeren mod Bylivets Udvækster. »Bondens Selvbevidsthed og Standsfølelse trænger til at styrkes, thi han har god Grund til at være stolt af sin Nedstamning og til at føle sig som fuldtud berettiget Medlem af Folket, og dette bør man ikke undervurdere«. Paa lignende Maade, med samme Begejstring for det smukke Øjemed, men tillige med samme rolige Blik for, hvad der endnu kan opnaas i Nutiden, er ogsaa de andre Omraaders Formaal karakteriserede. Selskabet er sig fuldkommen bevidst, hvilke Vanskeligheder det vil komme til at møde; dets Formaal kræver store Midler og personlig Offervillighed. Men det drejer sig da ogsaa om »at redde et stort Stykke sund, ægte Kultur . . . et Stykke nationalt Arbejde, der er helligt for alle.« I dette velsignelsesrige Arbejde følger alle Venner af national Ejendommelighed det unge, virksomme Selskab med deres oprigtige Ønsker.«

Det er et ikke ualmindeligt Fænomen, at en Opgave saa at sige »ligger i Luften«, saaledes at man samtidig ser den dukke op de forskelligste Steder. Dette er aabenbart Tilfældet med den foreliggende. At Opgaven ikke er for ringe til at nyde Statens Opmærksomhed er vist nok, men der hører, som før nævnt, mere til end det haardhændede »Dette skal gøres«. Der hører en Forstaaelse af *hvorfor* det skal gøres.

Hvis man nu tænker sig, at den danske Højskoleverden kunde faa Interesse for denne Sag, som jo dog i høj Grad er en »Folkets« Sag, da burde dette kunne føre til et Samarbejde mellem denne og de Mænd eller Korporationer, som har Øjet opladt for Misèren, Kærlighed til Opgaven og Forudsætninger for at kunne lægge et betydende Arbejde i Sagen. Det vil i saa Henseende have sin store Betydning, om man kan faa lidt at vide om, hvorvidt Højskolens Mænd kunde tænke sig at tage denne Opgave op. Det synes jo dog at fremgaa af ovenstaaende Beretning, at der, hvor Forstaaelsen af de uheldige Forhold er parret med Initiativ og Lyst til at arbejde med nævnte Formaal, er til Stede, kan udrettes en Del. Selv om det i foranstaaende omtalte tyske Selskab endnu ikke kan fremvise større Resultater som haandgribelige Beviser for den Nytte, det allerede kan have gjort, hvad man med Henblik paa den korte Tid, i hvilken det har virket, heller ikke kan undres over, saa maa man dog i høj Grad anerkende den Frejdighed, hvormed der tages fat og den systematiske Maade paa hvilken Sagen er greben an.

Vilde det være umuligt at faa sat noget lignende i Gang hos os?

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✱ ✱

KJØBENHAVN
DEN 21. APRIL 1906
8. AARGANG № 29

RANDERS NYE THEATER OG KLUBBEN »HARMONIEN«S BYGNING.

Efter at Aarhus i Aaret 1900 havde faaet rejst sit prægtige Theater, begyndte man ogsaa i Randers at tænke paa Muligheden af at skaffe sig en smuk og velindrettet Theaterbygning, som kunde byde Thalias og Melpomenes Kunst gode Vilkaar at virke under. Det var fra Klubben »Harmonien«, at Tanken udgik, og da man ved denne Lejlighed tillige vilde kunne skaffe sig bedre og mere tidssvarende Foreningslokaler, varede det ikke længe, inden man fra Overvejelser gik over til Handling og nedsatte et Udvalg til at forberede og gennemføre denne for Randers By saa store Sag.

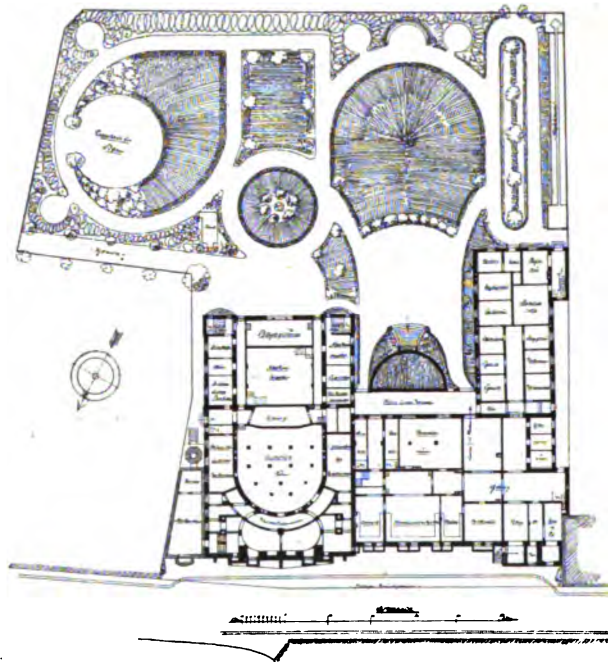
I Aaret 1903 indbød Theaterudvalget til en offentlig Konkurrence om en Theaterbygning med vedliggende Foreningslokaler efter et af dette i Forening

THEATER I RANDERS. FAÇADE. ARCHITEKT C. HARILD.

med Architekterne KAMPMANN, Aarhus, og JACOBSEN, Odense, forfattet Program. Arbejderne indleveredes i Marts samme Aar, og efter at de 3 præmierede Architekter, KJÆR, HARILD og BERGMANN, af Udvalget var indbudte til paany at konkurrere, idet det henstilledes til Architekterne ved en fornyet Behandling af deres oprindelige Projekter at tage særlige Hensyn til visse af Udvalget fremsatte Ønsker, blev Arbejdet overdraget Architekt HARILD efter Indstilling af Architekt ROSEN, der nu havde bistaaet Theaterudvalget ved Bedømmelsen.

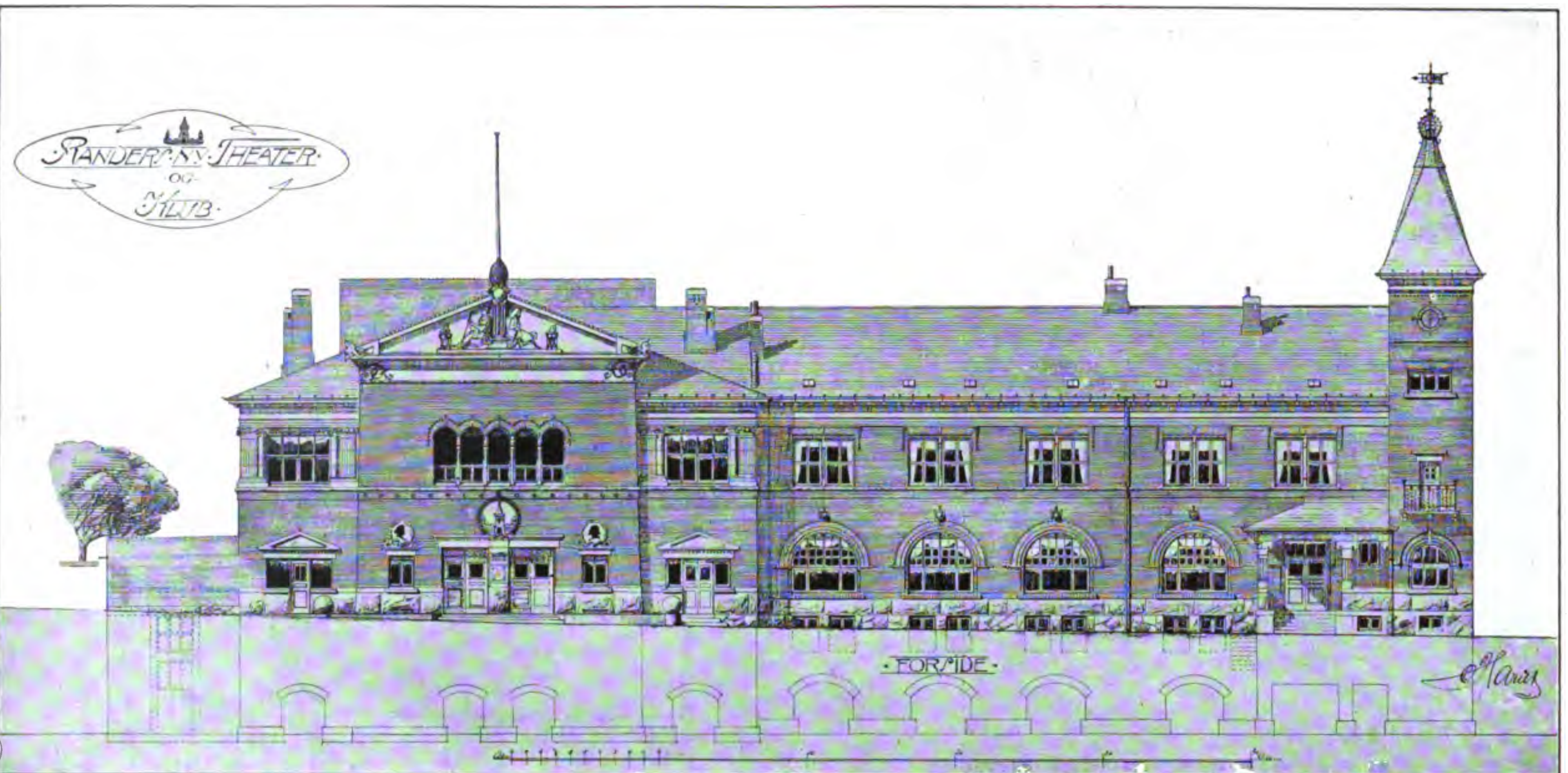
I August 1903 paabegyndtes Nedrivningen af de gamle Bygninger, og den 8. Oktober samme Aar nedlagdes Grundstenen til Theatret; den 19. Juli næste Aar rejstes Spiret paa Foreningsbygningen, og den 7. Februar 1905 spilledes

THEATER I RANDERS. SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT C. HARILD.

første Gang paa det nye Theater; ca. 14 Dage derefter tog Klubben sine nye Lokaler i Brug.

Medens Arbejdet stod paa, fremsatte Byggeudvalget Ønsket om at anlægge eget Elektricitetsværk i Forbindelse med Ventilations- og Varmeværket. Dette Forslag, der vedtoges paa en Generalforsamling, gav Stødet til betydelige Ændringer i den oprindelige Plan for Byggeforetagendet, idet Udvalget — meget imod Architektens Ønske — fastholdt, at Elektricitetsværket skulde opføres Øst for Theatret paa en meget indskrænket Plads, hvor Forholdene var saa uheldige, at man foruden at borttage en Del Lys og Luft fra Theatrets Siderum, blev tvungen til at indrette et helt amerikansk Maskinanlæg, med Kedelrum ovenover Maskinrum og med Adgang til dette gennem Dampskorstenens Underbygning. Til Trods for de vanskelige Pladsforhold, lykkedes det Ingeniør RAMSING, hvem

THEATER I RANDERS.
FAÇADE MOD ØSTERGADE.

ARCHITEKT C. HARILD.

VESTIBULE.

THEATER I RANDERS.
STUEPLAN.

ARCHITEKT C. HARILD.

Planlæggelsen af Maskinanlægget var betroet, at faa tilvejebragt et kombineret Varme-, Ventilations- og Elektricitetsværk, der ved Brugen har arbejdet tilfredsstillende, men hvis ydre Udformning ikke var noget Plus for Bygningen.

Theatret er bygget med 2 Balkoner og rummer ca. 650 Tilskuere.

Fra den hvælvede Vestibule fører Døre til Parketgange og Balkontrapper; af disse er 2 brandfrie. Nogle faa Trin over 1ste Balkons Gulvhøjde ligger Foyeren.

Adgangen til Scenen m. m. er ad Kørevejen bag Theatret. Paaklædningsværelser for Skuespillerinderne er i en Etage under Scenens Siderum, og de 12 Paaklædningsværelser for Skuespillere er beliggende i en Etage over Scenens Siderum.

SØJLE I VESTIBULEN.

Fra Theatrets Vestibule har man gennem en mindre Forstue direkte Adgang til Theaterkafeen, der ligger i Klubbygningens Stueetage; denne optages forøvrigt af Klubbens Spisesal, Selskabsværelser, Bibliotheksværelse og Garderobe til Festsalen, der danner en selvstændig Fløj af Bygningen.

1ste Salsetagen optages af Klubbens Konversations-, Spille- og Læseværelser m. m.

Kælderetagen, der under Festsalsfløjen er hævet ca. $^3/_4$ Alen over Havens Terrain, optages af Lejlighed for Restauratøren samt en Del Økonomirum; mod Østergade ligger Restaurations- og Opvaskekøkkener samt øvrige Økonomirum.

Bygningen er opført af røde Klapsten paa Granitsokkel og med Granitindfatninger om Døre og Vinduer.

Gavltrekantens Figurer er modellerede paa Stedet i Kalk af Billedhugger ØLSGAARD, der ogsaa har modelleret forskellige indvendige Stuklofter m. m. Billedhugger HANSEN-REISTRUP har ligeledes været beskæftiget ved forskelligt indvendigt Dekorationsarbejde. Tagene er dækkede med Skifer. Terrasse og Trapper er af Granit.

Vestibulens Hvælving bæres af en sortpoleret Granitsøjle. Gulvet her er Terrazzo.

Foyeren, der ligeledes er hvælvet, er i Mandshøjde beklædt med italiensk Marmor (grand parnazzo). Gulvet er Egetræs Stavgulv, og Dørene er af Mahognitræ.

Bygningens Opførelse har kostet henimod 400.000 Kr. inkl. Inventar.

Bygningskonduktør CHR. FUSSING har ført det daglige Tilsyn, og følgende Haandværkere og Firmaer har udført Arbejdet: Murermester HELMUTHSEN, Tømrermestrene KONDRUP NIELSEN og A. NIELSEN, Snedkermester JUHL og RANDERS MASKINSNEDKERI, Blikkenslager SCHRØDER & Co., Maler TRUNDERUP, Smed ERICSEN, Gørtler BILLENSTEIN, Kloakentreprenører BREEDE & SØN, Møbelsnedkerne BUCHTRUP og H. JENSEN (Inventar), alle af Randers. Glarmester WITTEN og Glarmester SØRENSEN af Aarhus (Glasmosaik) og FRICHS MASKINFABRIKKER i Aarhus (Varmeværket m. m.). Stenhuggerne Brødrene THOMSEN af Hobro (Granitarbejdet). HAMS & JØRGEN LARSEN (Marmorbeklædninger), ANDERSEN & MEYER (elektriske Installationer), TVERMOES & ABRAHAMSEN (Lysekroner), THE SCANDINAVIAN SEPTIC TANK COMP. (Opsamler for Afløb fra Vandklosetter m. m.), alle af Kjøbenhavn.

THEATER I RANDERS. ARCHITEKT C. HARILD.
SKJOLD OVER HOVEDINDGANGEN.

FORSKELLIGT.

Guldmedaille-Konkurrence. Opgaven for Architekter er i 1906—1907: *En Højskole for Legemsøvelser.*

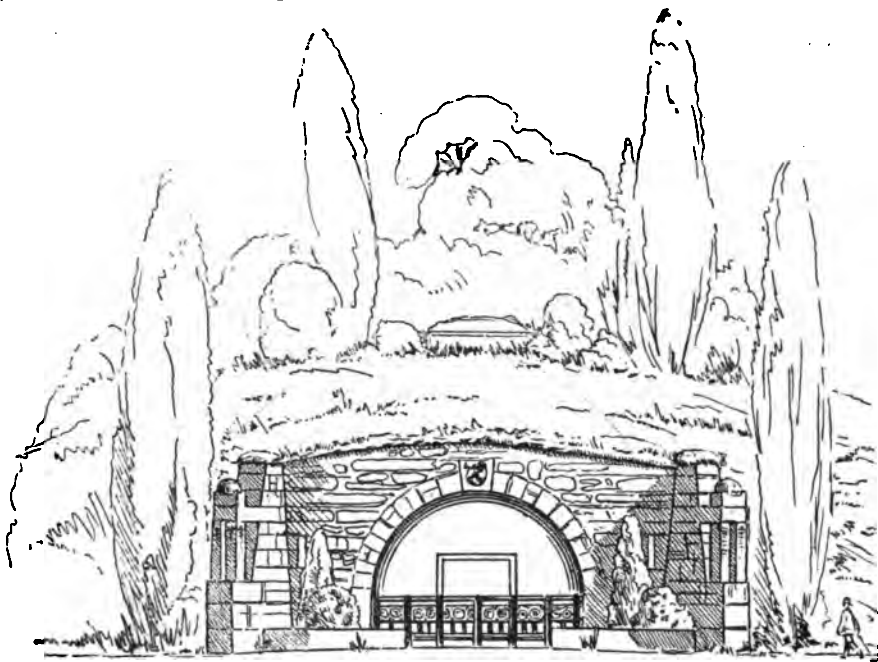
Jubilæum. Den 5. April fejrede Architekt, Palæforvalter TOLSTRUP 25-Aars Jubilæum for sin Ansættelse under 1ste sjællandske Bygningsinspektorat. Den afholdte Jubilar hædredes paa forskellig Maade, bl. a. ved en Erkendtlighedsgave fra de mange, med hvem han under sin Virksomhed er kommet i Berøring.

Den 2den internationale Kongres for Skolehygiejne finder Sted i London fra 5.—10. August 1907. I Forbindelse med denne Kongres vil der blive foranstaltet en Udstilling af Skolebygnings-Planer og alle Slags Konstruktioner og Indretninger, som finde Anvendelse ved moderne Skoleanlæg.

FRA NORGE.

ET UNDERJORDISK MUSEUM.

I den senere Tid har man i Norge ivrigt drøftet en Sag, der synes at have vakt endel Røre og som ogsaa nok er alvorlig Overvejelse værd. Det drejer sig om intet mindre end at skaffe et varigt Hjem for Norges største Skatte fra Oldtiden, for selve de berømte Vikingeskibe. Der er selvfølgelig ofret meget Arbejde paa denne Sag, og der er ogsaa fremkommet forskellige Forslag til Opgavens forsvarlige Løsning.

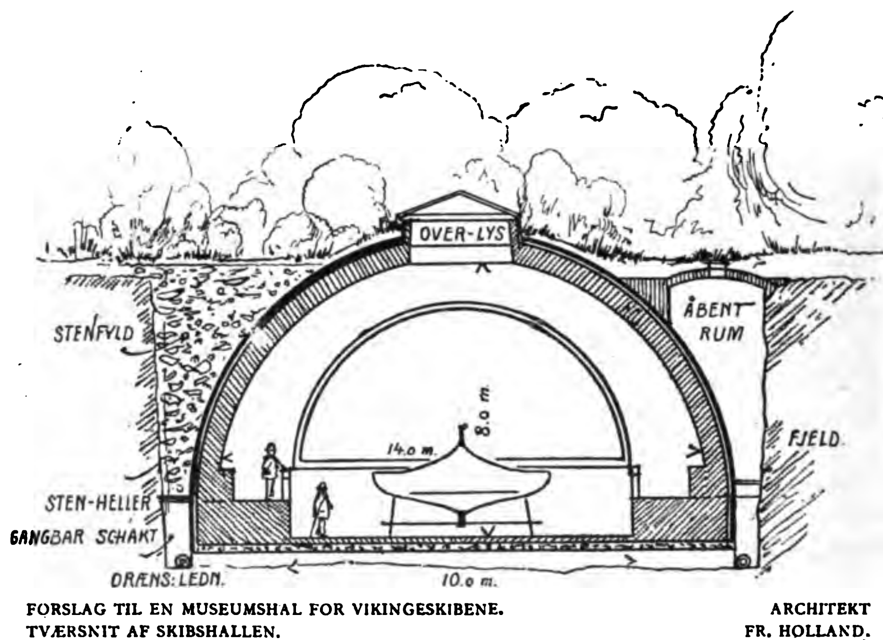

FORSLAG TIL EN MUSEUMSHAL FOR VIKINGESKIBENE. FORSIDE. ARCHITEKT FR. HOLLAND.

Vi bringe idag efter norsk »Morgenbladet« nogle Afbildninger af et af disse Forslag, som synes os paa særlig smuk og rationel Maade at tilfredsstille endel af de Fordringer, der skal opfyldes ved Opgavens Løsning. Forslaget skyldes Architekt Holland, som tænker sig Vikingeskibene anbragt i en stor, overhvælvet, underjordisk Hal, som tænkes indrettet under »Nisseberget«. Architekten er ledet ind paa denne originale Tanke ved forskellige Omstændigheder. For det første gjaldt det om at finde en Byggeplads i Nærheden af Universitetet og de historiske Samlinger, som de naturlig høre sammen med. Men da en Bygning, som skal kunne rumme Vikingeskibene, vil fordre en Plads paa c. 1000 □ Al. Gulvflade, fandt Architekten det uforsvarligt at opføre en saa stor Bygning paa de Arealer, som ligge omkring Universitetet. Parkanlæggene, mener han, bør ikke anvendes til Bebyggelse, og Universitetets Byggegrunde bør forbeholdes dets eventuelle Udvidelse. Endvidere har Hensynet til at skaffe et absolut brandsikkert Rum været i høj Grad medbestemmende.

Nærmere Oplysninger vedrørende Forslaget giver hosstaaende Tegninger, hvoraf den ene viser den monumentale Indgang fra Frederiks Gade, den anden giver et Tværsnit af Hallen og den tredie viser Anlægget i Længdesnit med den monumentale Indgang tilvenstre, Forhallen og den lange Skibshal. Man ser her Skibenes Anbringelse og Ordningen af Lystilførselen ovenfra. Hvorvidt dette alene vil være tilstrækkeligt, er vel nok tvivlsomt, da det Lys, som falder paa Skibene, udelukkende kommer ovenfra; men det er næppe vanskeligt at skaffe Skibene belyst noget mere fra Siden uden at forlade den iøvrigt fortræffelige Tanke, som ligger til Grund for Projektet.

Det Hele vil strække sig 63 Meter ind under Slotsparken i $15^1/_2$ Meters Bredde. Den hvælvede Forhal er 8 Meter dyb og Skibshallen 50 Meter lang

FORSLAG TIL EN MUSEUMSHAL FOR VIKINGESKIBENE. TVÆRSNIT AF SKIBSHALLEN.

ARCHITEKT FR. HOLLAND.

og 14 Meter bred. Den er tøndehvælvet og udvider sig paa Midten til et noget bredere Rum. Hallen er bestemt til at optage »*Gokstadskibet*« og »*Osebergskibet*«. I paakommende Tilfælde vil den kunne forlænges noget til Anbringelse ogsaa af »*Tuneskibet*«, som da maa stilles paa tværs.

Forhallen har en 6 Meter bred, rundbuet Portal mod Frederiks Gade, saaledes at Skibene kan køres fuldt opsat lige ind i selve Skibshallen. Gulvet er lagt i Højde med Frederiks Gades Niveau. Største Højde indvendig er 8 Meter eller den samme som selve »Nisseberget«s, ligeledes regnet fra Frederiks Gades Niveau.

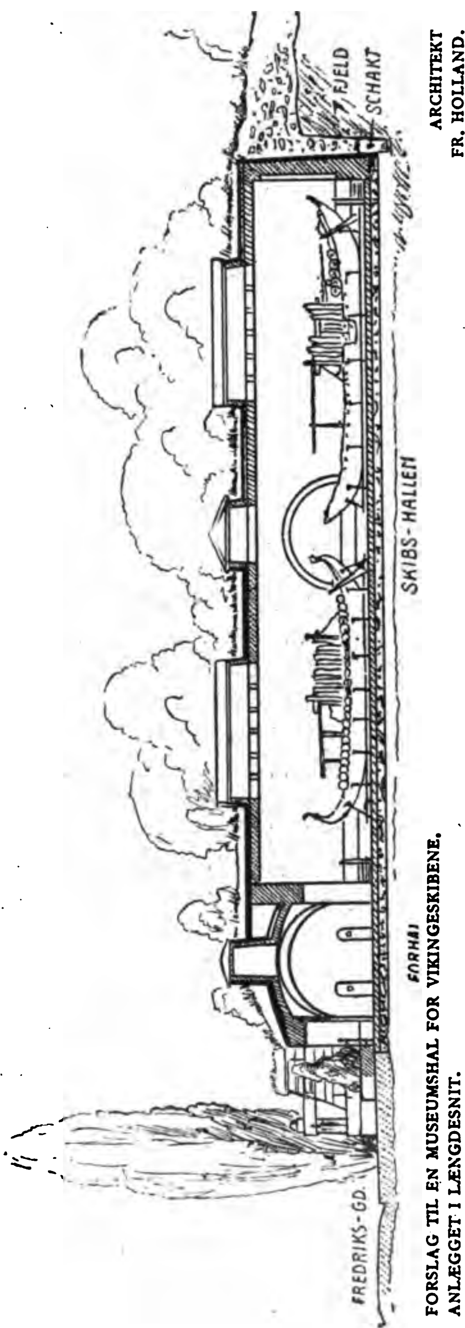
For Bygningens Isolation er truffet forskellige Foranstaltninger: Hvælvingerne beskyttes mod Fugtighed ved et tykt Lag af isolerende Masse udvendig. Fjældet udsprænges indtil en Alen udenfor Murene, saaledes at der bliver en fri, gangbar Skakt nederst rundt omkring Murene, som man vil se af Tegningerne. Skakten tænkes overdækket af Stensveller og givet Luftforbindelse oventil gennem Ned-

stigningskummer. Derved bliver der altid rundt om Bygningen en cirkulerende Ventilation. Da Hallen bygges i en udmineret Fjældgennemskæring, ikke Tunnel, og helt kan isoleres fra sine Omgivelser, vil efter Architektens Mening ingen fugtig Luft kunne trænge ind i Hallen, som forøvrigt forsynes med Luftventiler. Hallen kan ogsaa af Isolationshensyn lægges helt frit med et større, overdækket, tomt Rum mellem Hvælvingen og Fjældvæggen.

Som Byggemateriale er foreslaaet haardbrændt Tegl med Anvendelse af raat tilhuggen Natursten i alle architektoniske Led, eller det hele af Natursten. Nicherne og den inderste Væg tænkes dækket af Fremstillinger i Relief af historiske Søslag og Vikingers Færd paa Hav og i fremmed Land. Fra et Galleri vil man faa udmærket Overblik over Skibene. Ved Udvidelsen midt i Hallen vil der være naturlig Plads for en Talerstol ved Foredrag, festlige Anledninger o. l. Der anbringes to runde og to aflange Aabninger i Taget for Lystilførsel. Overlyset beskyttes oventil foruden af stærkt, gangbart Glas ogsaa af Netværk, omgivet af Blomsterbede og Plantninger.

Ved Indgangen bygges to Forstærkningsmure, som Architekten tænker sig kronet f. Eks. af Jordgloben i Bronce og prydet med Fremstillinger af Vikingeskibe tilhavs. Paa begge Sider af Portalen er tænkt anlagt Plantninger.

Omkostningerne ved en saadan Gravhal menes ikke at ville blive større end ved en fritliggende monumental Bygning, hvor alene Fundamenteringen, som man sparer ved en i Fjældet udmineret Gravhal, vil koste mindst 50.000 Kr. Og antagelig maatte Façaderne dækkes med naturlig Sten, hvad der jo ogsaa er en kostbar Affære. Udminering af de 7000 Kbm. Fjæld, som der ved en Gravhal vilde blive Tale om, vil ikke koste over 20.000 Kr.

FORSLAG TIL EN MUSEUMSHAL FOR VIKINGESKIBENE.
ANLÆGGET I LÆNGDESNIT.

ARCHITEKT
FR. HOLLAND.

UDDRAG AF FINANSLOVEN
FOR FINANSAARET FRA 1. APRIL 1906 TIL 31. MARTS 1907.

Indenrigsministeriet.

Ekstraordinært:	Bidrag til den tekniske Skoles Bygning i Hørsholm	8.450 Kr.
—	Bidrag til den tekniske Skoles Bygning i Brønderslev	11.500 —
—	Bidrag til den tekniske Skoles Bygning i Skagen..	4.200 —

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Aarligt Tilskud til en ny Kirke i Skive Købstad, saa længe Enke efter Apotheker i Skive G. Norgaard Pethrea Magdalena, født Feller, lever	1.800 —
Aarligt Tilskud til Ribe Domkirkes Vedligeholdelse og Drift......	2.000 —
Tilskud til Opførelse af en Kirke i Taastrup Stationsby i Sjællands Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelse af en Kirke ved Broholm i Brylle Sogn i Fyens Stift	18.500 —
Tilskud til Rolsøe Kirkes Flytning til Vrinders By	10.000 —
Tilskud til Opførelse af en Kirke i Vodskov i Hammer Sogn i Aalborg Stift	25.000 —
Tilskud til Opførelse af en Kirke i Bredballe i Hornstrup Sogn i Ribe Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelse af to nye Kirker i Vesterbølle og Østerbølle Pastorat i Viborg Stift	37.000 —
Tilskud til Opførelse af en Præstebolig i Aalestrup i Østerbølle Sogn i Viborg Stift	8.000 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Fjerritslev	18.500 —
Tilskud til Opførelse af en ny Sognekirke i Holstebro, 1ste Del af et 2-aarigt Bidrag paa i alt 30.000 Kr.	15.000 —
Til Udgifter ved Opførelsen af Bygninger for et Rigshospital m. m. ifølge Lov af 13. Marts 1903, 4de Bidrag	500.000 —
Til Udvidelse af Nykøbing Kathedralskoles Lokaler, 2den Del af en Bevilling paa i alt 125.000 Kr.	63.000 —
Til Udvidelse af Horsens Statsskoles Lokaler	61.500 —

Finansministeriet.

1) Landbrugsministeriet vedkommende:

Til Opførelse af tvende Arbejderboliger paa Hovedgaarden Faurholms Jorder	6.000 —
Til Opførelse af en Bygning til Frøkontrollen paa den kongelige Veterinær- og Landbohøjskoles Grund	57.000 —

2) Indenrigsministeriet vedkommende:

Til dansk Ingeniørforening som Bidrag til Udgifterne ved Driften af Prøveanstalten for mekanisk Undersøgelse af Bygningsmaterialier	6.500 —

3) Justitsministeriet vedkommende:

Tilskud til Opførelse og Udvidelse af Tuberkulosehospitaler......	118.675 —

Tilskud til Opførelse og Udvidelse af andre Sygehuse for tuberkuløse	334.800 Kr.
Til Opførelse af en 7de (og sidste) Betjentbolig ved Vridsløselille Straffeanstalt	8.000 —
Til Overbygning over en udvendig Trappe ved Sorenskriverboligen	500 —
Til Opførelse af et Tuberkulosesygehus paa Færøerne	60.000 —

Andre og overordentlige Statsudgifter.

Til Undersøgelse og Istandsættelse m. m. af Kalkmalerier i Kirker og af kirkelige Inventariegenstande og Prydelser samt særlig mærkelige Gravstene og Gravmonumenter:	
a. Ordinært	10.500 —
b. Ekstraordinært til Istandsættelse af Kalkmalerier i Sæby Kirke	3.200 —
Til Selskabet for Danmarks Kirkehistorie til Afholdelse af kirke- og kunsthistoriske Møder rundt om i Landet, 2den Del af et 3-aarigt Bidrag	1.500 —
Til en Restaurering af St. Mariæ Kirke og Kloster i Helsingør og Ringsted St. Bendts Kirke, 7de Del af en Bevilling paa indtil 770.000 Kr.	150.000 —
Til Viborg Domkirkes Dekoration ved Figurmaler Joachim Skovgaard, 6te Del af en Bevilling paa indtil 122.000 Kr.	28.000 —
Tilskud til Sæby Kirkes Istandsættelse, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa i alt 60.000 Kr.	30.000 —
Til en Istandsættelse af Præstø Kirke, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa i alt 90.000 Kr.	45.000 —
Ekstraordinært	22.626 —
Tilskud til Opførelse af et nyt Spir paa Nakskov Kirke	10.000 —
Tilskud til Istandsættelsen af Give Kirke	4.000 —
Til Undersøgelse af samtlige Mindesmærker fra Fortiden og til disses Fredning	12.000 —
Ekstraordinært som 3die Del af en 5-aarig Bevilling paa 8000 Kr. aarlig	8.000 —
Ekstraordinært til Undersøgelse og Opmaaling af Voldsteder og Borgpladser, 1ste Del af en 3-aarig Bevilling paa 3000 Kr.	1.000 —
Til Udgifter ved Hammershus Slots Ruiner	1.200 —
Til Udgifter ved Vordingborg Slots Ruiner	1.000 —
Ekstraordinært	2.155 —
Til Udgifter ved Koldinghus Slots Ruiner	650 —
Ekstraordinært	300 —
Til Udgifter ved Mariager Kloster	322 —
Til Udgifter ved Kalø Slots Ruiner, 1ste Del af en 5-aarig Bevilling paa 4000 Kr.	800 —
Til Udgivelse af et illustreret Værk om Nationalmuseets 2den Afdelings Samlinger af kunstnerisk forarbejdede Sølvsager og Fund, særlig fra tidlig Middelalder og Renæssancetiden, af Smykker, Sølvkar, Skeer o. s. v., 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa 8000 Kr.	4.000 —

Til Kunstnernes Studieskole	3.000 Kr.
Til Museumsinspektør, cand. jur. E. F. S. Lund til Udarbejdelse af et beskrivende Katalog over malede Portrætter af Danske, 2den Del af en 5-aarig Bevilling paa i alt 4000 Kr.	800 —
Til fortsat Anskaffelse af 150 Eksemplarer af det nævnte Værk, 2den Del af en 3-aarig Bevilling paa 5000 Kr. aarlig	5.000 —
Tilskud til Opførelse af en ny Bygning for det store kongelige Bibliothek, 10de Del af en Bevilling paa i alt 1.820.000 Kr.	270.000 —
Til Direktør for Nationalmuseets 1ste Afdeling, Dr. phil. S. Müller til fortsat Studium og Fremstilling af Landets ældste Bebyggelsesforhold og Kulturforhold, 1ste Del af en ny 3-aarig Bevilling paa 1000 Kr. aarlig	1.000 —
Tilskud til Museet paa Koldinghus, 3die Del af en ny 3-aarig Bevilling paa 1000 Kr. aarlig	1.000 —
Til Architekt, Professor Storck til fortsat Udgivelse af »Tegninger efter ældre nordisk Architektur«, 5te Del af en 5-aarig Bevilling paa 1500 Kr. aarlig	1.500 —
Til Museumsinspektør, Dr. phil. C. Jørgensen til Udarbejdelse og Udgivelse af en videnskabelig Beskrivelse af de antikke græske Mønter, 2den Del af en ny 3-aarig Bevilling paa 800 Kr. aarlig	800 —
Foreningen af 3. December 1892 til fortsat Udgivelse af et Blad med Opmaalinger af gammel nordisk Architektur, 3die Del af en ny 3-aarig Bevilling paa 400 Kr. aarlig	400 —
Til Inventar til det store kongelige Bibliotheks nye Bygning, 2den Del af en Bevilling paa i alt 146.000 Kr.	100.000 —
Cand. theol. J. Oskar Andersen til Udarbejdelse og Udgivelse af et Værk om de ældste kristne Kirkebygninger, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa 800 Kr. aarlig	800 —
Til et Støvsugeranlæg i det store kgl. Bibliotheks nye Bygning	11.250 —
Til Flytning af det store kgl. Bibliothek til dets nye Bygning	30.500 —
Til Dr. phil. Theodor Bierfreund til Udgivelse af et Værk om Michelangelo, 1ste Del af en 3-aarig Bevilling paa 800 Kr. aarlig	800 —
Til Dækning af Halvdelen af Udgifterne ved Restaureringen af den som Posthus benyttede Ejendom »Taarnborg« i Ribe	25.275 —
Til Udvidelse af de »Museet paa Koldinghus« i Koldinghus Slotsruins nordre Fløj overladte Lokaler og til Beskyttelse af disse mod Fugtighed, 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa i alt 17.965 Kr. 8 Øre	9.000 —
Til Anskaffelse af 200 Eksemplarer af Professor L. Wimmers Værk »De danske Runemindesmærker« III. Bind	8.000 —
Tilskud til Museet i Køge, 1ste Del af en ekstraordinær 3-aarig Bevilling paa i alt 10.000 Kr.	3.000 —

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

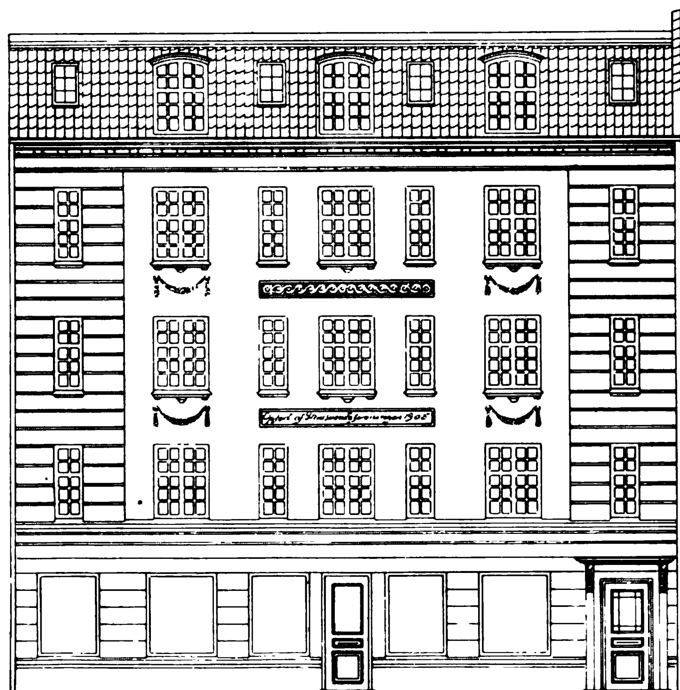
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

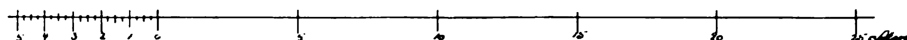
KJØBENHAVN
DEN 28. APRIL 1906
8. AARGANG № 30

MURSVENDEFORENINGENS STIFTELSE.

I Aaret 1905 har Mursvendeforeningen i Kjøbenhavn ladet opføre en Stiftelse efter de her gengivne Tegninger. Bygningen, som er beliggende i Murergade Nr. 12 paa Nørrebro, er opført i Tilslutning til og i Forbindelse med en ældre Stiftelsesbygning paa Baggrunden, hvorved denne har opnaaet at faa Adgang til Vandklosetter, Bankealtaner samt til Forhusets Hovedtrappe.

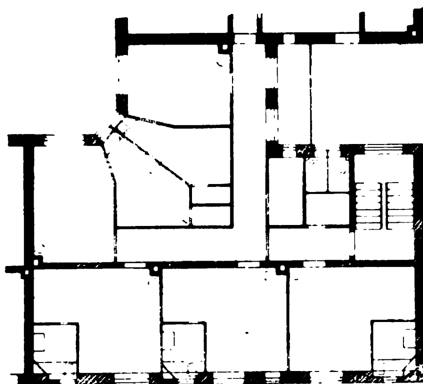
Bygningens Stueetage benyttes til Kontorlokaler. De øvrige Etager indeholde hver 5 Etværelseslejligheder med Køkken; i hver Etage findes 2 Vandklosetter samt Adgang til Bankealtan.

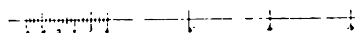

MURSVENDEFORENINGENS STIFTELSE.

ARCHITEKT ALFRED THOMSEN.

MURSVENDEFORENINGENS STIFTELSE. ARCHITEKT ALFRED THOMSEN.

I Façaden er Stueetagen af Granit og Gesimsen af støbt Materiale; til Resten er anvendt haandstrøgne Mursten.

Bygningen er opført efter Tegninger af Architekt ALFRED THOMSEN og er bleven tildelt Præmie ved de af Kjøbenhavns Kommune udsatte Prisbelønninger for kunstneriske Løsninger af Bygninger med mindre Lejligheder.

Ved Opførelsen har følgende Firmaer og Mestre medvirket: MURSVENDENES AKTIESELSKAB, Tømrermester KNUD VENG, SNEDKERSVENDENES AKTIESELSKAB, Ingeniør LOUIS HOLTEMANN (Skifer-, Blikkenslager-, Gas-, Vand- og Afledningsarbejdet), Malermester CLAUS J. OLSEN og Glarmester ALFRED HANSEN.

ITALIENSKE KIRKER, SOM TRÆNGER TIL AT OPMAALES OG TEGNES.

AF J. L. HEIBERG.

Det er blevet mig meddelt, at der blandt de yngste Architekter er Stemning for paa Studierejser ikke altid at opmaale de samme velkendte Bygninger i de større, meget besøgte italienske Byer, men til Afvexling at opsøge mere afsides Monumenter. Dette forekommer mig at være en særdeles fornuftig Tanke. Nytten for de unge Architekter selv maa vel blive den samme, og for Kunsthistorien kan der paa den Maade indvindes adskilligt vigtigt og interessant Materiale. Der er, navnligt i Italien, smukke og historisk betydelige Kirkebygninger, som er enten ganske ukendte eller idetmindste aldrig ordenligt undersøgte af Fagmænd. Gode Tegninger og Opmaalinger af saadanne Bygninger vil altid med Lethed kunne blive offenliggjorte, i hvert Fald i tyske Fagtidskrifter, der endda betaler et anstændigt Honorar. Endelig er efter min Erfaring Opholdet i de Smaastæder eller Landsbyer, der kan blive Tale om, meget behageligt (for ikke at tale om Billigheden) og bringer en i Berøring med Folk, som man ogsaa rent menneskeligt kan have Fornøjelse af, og Kunstnere er overalt særligt velkomne. Betingelse for i denne Henseende at have det fulde Udbytte er, at man ikke stiller for store Fordringer til moderne Comfort, og at man kan lidt Italiensk; men i begge Retninger plejer Kunstnere at kunne klare sig med lidt, og de vil i hvert Fald ingen Skade have af at vænne sig dertil.

I Henhold til disse Betragtninger giver jeg her en Liste over Kirker i Nord- og Mellemitalien, der egner sig for det nævnte Formaal, og ledsager den med

nogle korte praktiske Anvisninger og de nødvendigste Henvisninger til Litteratur og foreliggende Reproductioner; nærmere Oplysninger staar naturligvis til enhver Tid til Lysthavendes Tjeneste.

Cáorle, lille Fiskerby i Lagunerne øst for Venedig, Jernbane Venedig—Sto. Stino, derfra 3 Timers Kørsel, ordenlig Kro. Domkirken fra c. 1038, Basilica med afvexlende Piller og Søjler, smukke ornamentale Enkeltheder, Freskerester; i Façaden to byzantinske Relieffer; prægtig Campanile. Beskrivelse hos Cattaneo, L'architettura in Italia, S. 289. 2 Fragmenter af en Rankefris indmurede i et Hus ved Kirken og et nede ved Vandet.

Concordia, et Par Chilometer fra Portogruaro. Gammelt Baptisterium med lav byzantinsk Kuppel; Freskerester, i Forhallen flere Fragmenter af Chorskranker i 8—9. Aarhundredes Stil. I Domkirken en antik Fontaine som Vievandskar.

I Museet i *Portogruaro* findes flere værdifulde antike og middelalderlige Architekturstykker, et og andet ogsaa omkring i Byen (i Hovedgaden tre middelalderlige Søjler).

Villanova, 1 Chilometer fra S. Bonifazio (Jernbanen Vicenza—Verona), S. Pietro, nu Bondegaard og meget ødelagt; Rester af smukt Murværk, interessante Capitæler og gammel Krypt, En Reliefplade afbildet hos Cattaneo S. 177.

Cemmo, i Val Camonica, fra Brescia til Iseo Jernbane, Damper paa Lago d'Iseo, derpaa Dampsporvogn til Capo di Ponte; ordenlig Kro. La Pieve di Cemmo ligger lige over Byen hinsides Floden opad Klippen, fra c. 1000, smuk gammel Portal, i Kirken Rest af et Tympanon. Beskrivelse med Billeder i Kunstbladet 1898 S. 102. I *Capo di Ponte* selv findes ogsaa (lidt udenfor Byen) en interessant gammel Basilica med morsomme Capitæler (S. Salvatore eller chiesa del monastero).

Almenno, stor Landsby ved Bergamo (Post). Foruden den gamle Rundkirke S. Tomè (Billeder »Italien« S. 232), hvor en technisk Undersøgelse af, hvor meget gammelt der er bevaret efter Kirkens Ødelæggelse ved Lynnedslag i 18 Aarh., og Tegning af Detailler, f. Eks. det primitive Relief over Døren, vilde være af Interesse, findes der i og ved Landsbyen endnu to gamle Kirker, som i høj Grad fortjener Opmærksomhed. I Madonna del Castello findes en interessant gammel Prækestol; S. Giorgio, som ogsaa architektonisk er mærkelig, har foruden yngre Votivmalerier en velbevaret byzantinsk Freskedecoration.

Civate, Station paa Jernbanen Lecco—Como, god Kro ved Stationen. S. Pietro in monte et Par Timers Gang ovenover Landsbyen, hvorfra Nøglen maa medtages, Kloster fra 8. Aarh. Beskrivelse med Billeder »Italien« S. 222, sml. den sammesteds Anm. 48 anførte Afhandling af Magistrelli. En ordenlig Udredning og Opmaaling af det hele Bygningscomplex med Tegninger af Detailler, de pragtfulde Stukornamenter og Freskerne er meget ønskelig.

Galliano, lille Landsby et Par Chilometer fra Cantu, som er Station paa Banelinien Lecco—Como. Meget gammelt Baptisterium, Rundbygning med Kuppel og Omgang; Snit og Afbildning af det ydre Rivoira, Le origini della architettura Lombarda S. 307. I Baptisteriet ligger en lille Søjle med longobardisk Capitæl og et Par gamle Sculpturer. Af den tilhørende Kirke er Façaden og den ret interessante Apsis bevaret udvendigt, desuden den meget store Krypt. Kirken er fra 1007 (Rivoira S. 305).

Lenno, ved Comosøen. Smukt gammelt Baptisterium; Billede »Italien« S. 231. Den tilhørende Kirke er moderniseret, men den gamle Krypt er bevaret (middelalderlige Capitæler).

Agrate, nogle Chilometer fra Borgomanero (paa Linien Novara—Arona). Gammel Rundkirke (Baptisterium?).

FIG. I. S. LORENZO. SEGROMIGNO ALTO. LUCCA.

Sesto Calende, ved Sydspidsen af Lago maggiore (Jernbanen til Novara). Lige ved Stationen den gamle, tildels ødelagte Kirke S. Donato; bevaret udvendigt Campanilen og Apsispartiet, indvendigt den store Krypt og Forhallen, begge med meget interessante primitive Capitæler.

Vaprio (Dampsporvogn fra Milano), lidt udenfor Byen den mærkelige gamle Kirke S. Colombano med en Mængde morsom Sculptur paa Portalen og Capitælerne.

Rivolta d'Adda, nogle Chilometer fra Treviglio, ordenlig Kro. S. Sismondo, for Tiden under Restauration, ligner meget S. Ambrogio i Milano, stor Rigdom paa phantastisk Dyreornamentik, oprindelige Hvælvinger, svært Klokketaarn.

S. Maria di Vezzolano, forhenværende Kloster, en Milsvej fra Castelnuovo d'Asti (Turin—Chieri Jernbane, derfra Post). Beskrivelse med Billeder »Italien« S. 57; sml. Venturi, Storia dell'arte Italiana III S. 80 ff. Grundplan og Opmaaling savnes.

Montechiaro, Dampsporvogn fra Asti, SS. Nazario e Celso en god Fjerdingvej nedenfor Landsbyen, et lille Kapel med prægtig Campanile, mange smukke Detailler i Murværket. Afbildet i Kunstbladet 1898 S. 99.

Cortazzone, i nogen Afstand fra samme Dampsporvognslinie fra Asti, S. Secondo, lidt udenfor Landsbyen, udmærket bevaret og meget gammel Basilica med en Rigdom af ejendommelige Ornamenter og Mønstre i Murværket. Billeder i Kunstbladet 1898 S. 100.

S. Leo (Montefeltre), lang Diligencetur fra Rimini; man kan faa Natteleje i Byen, skønt der ikke er nogen egenlig Kro. Foruden Domkirken fra 1173 (med

FIG. 2. SS. PIETRO E PAOLO. FERENTILLO.

Spidsbuer) en velbevaret Kirke (la Pieve) fra 9. Aarh. med mærkelige Capitæler. Beskrivelse med Billeder Rivoira S. 278.

Segromigno alto, nogle spredte Huse mellem Vigner omtr. 1 Times Stigning fra S. Colombano, hvortil der gaar Post fra Lucca. Pieve S. Lorenzo, nu under Restauration, vistnok fra 11. Aarh., interessant som et gammelt Exemplar af den Architektur, der er almindelig i Pisa, Lucca og Pistoja, og hvis Sammenhæng med Domkirken i Pisa og Syditalien endnu ikke er helt opklaret; se »Architekten« 1902 S. 166 og »Italien« S. 301 og S. 387. Façaden og Campanilen ses paa vedføjede Billede (Fig. 1); indvendigt er der 12 uensartede antike Søjler med middelalderlige (?) Capitæler, men ellers er det Indre og Bagsiden ødelagt ved en Restauration i 18. Aarh.

Arliano, nogle spredte Huse en Milsvej fra Lucca (ud ad Vejen til Viareggio), la Pieve, vistnok fra 8. Aarh., Indre ødelagt, men det Ydre tildels bevaret. Beskrivelse med Billede hos Rivoira S. 138; men det er ikke nok til at give en Forestilling om Kirkens ydre Architektur, som er af særlig Betydning paa Grund af dens (relativt sikre) høje Ælde.

S. Giovanni di Ponte allo Spino, 10 Chilometer fra Siena (Post), ensomt liggende Kirke fra 11. Aarh. med Rester af et Kloster. I dette findes en Stump Decoration i »pisansk« Maner, med afvexlende Cirkler og Quadrater paa Spidsen (s. »Italien« S. 377), i Kirken mærkelige primitive Capitæler.

S. Gemignano, et Par Chilometer udenfor Byen S. Maria di Callori, 9—10. Aarh. Om den interessante Decoration paa Apsis se »Italien« S. 215 (med Billede). Et nøjere Studium deraf er meget ønskeligt, og Kirkens højst gammeldags Indre med phantastiske Capitæler fortjener ogsaa i høj Grad Opmærksomhed.

Bominago, meget afsides større Landsby i Abruzzerne; man kan enten tage med Banen fra Aquila til S. Demetrio, hvorfra der er et Par Mil, eller fra Beffi (ved Linien Sulmona—Aquila) med Fører gaa over Bjergene, hvilket er noget kortere. I den store Klosterkirke S. Maria er der foruden Prækestolen (»Italien«

FIG. 3. S. GIOVANNI IN ARGENTELLA. PALOMBARA.

S. 288) en Mængde morsom ornamental Sculptur baade indvendigt og udvendigt. S. Pellegrino sammesteds er uden architektonisk Interesse, men helt fuld af Fresker fra 13. Aarh., se Bertaux, L'art dans l'Italie méridionale S. 290.

Ferentillo, Post fra Terni, god Kro. Lidt udenfor Byen temmelig højt oppe det gamle Kloster SS. Pietro e Paolo (hvor man ogsaa kan bo), fra 8. Aarh. Kirken, hvis smukke Campanile ses paa Billedet Fig. 2, er interessant ved sin indre Udstyrelse, der delvis er den oprindelige; Væggene er bedækkede med ypperlige Fresker fra forskellige Perioder, deriblandt en Række i ren byzantinsk Stil; som Altre er anvendt antike og oldchristelige Sarkophager. Særligt ønskelig er en Tegning af den »Italien« S. 165 omtalte Alterbeklædning og andre lignende primitive Sculpturer, som ligger i Kirken og i Gaarden.

S. Oreste, større Landsby oppe paa Soracte, anstændig Kro; man kommer nemmest derop med Vogn fra Civita Castellana; Turen tilfods fra Stimigliano (ligesom Civita Castellana Station paa Linien Orte—Rom. Herberg ved Stationen) er lidt anstrængende. Nogle Chilometer fra S. Oreste, paa Toppen af Soracte, det forladte Kloster S. Silvestro fra 8. Aarh. Kirken, hvis Form er uregelmæssig paa Grund af Terrainet, er noget skamferet, men foruden nogen primitiv

Sculptur i Krypten er det oprindelige Hovedalter bevaret ganske urørt, en smuk Prøve paa den af Longobarderne udviklede Fletværksornamentik.

Leprignano, Landsby i Sabinerlandet, kan naas tilfods paa et Par Timer fra Fara Sabina (Rom—Orte) over Fiano; der er ogsaa en god Landevej til Monterotondo (samme Linie). S. Leone, paa Kirkegaarden, 9. Aarh., har trods al Ødelæggelse ogsaa udvendigt bevaret Rester af den oprindelige Decoration, bl. a. et Par Vindueslukker af Sten og en (antik) Consolgesims paa Apsis. Indvendigt findes foruden nogle for største Delen daarlige Fresker og nogen primitiv Sculptur (»Italien« S. 189) den »Italien« S. 195 efter et utilfredsstillende Photographi gengivne Chorafslutning, som er enestaaende i sin Slags og fortjener at tegnes som det rigest decorerede Exempel paa 9. Aarhundredes Stil, der existerer.

Palombara, Station paa Linien Rom—Sulmona, Post fra Stationen til Byen, godt Albergo. S. Giovanni in Argentella, et Kloster ude i Skoven en lille Ti-

FIG. 4. S. GIOVANNI IN ARGENTELLA. PALOMBARA.

mestid fra Byen (Fører nødvendig), nu monumento nazionale, Murstensbasilica af en mærkelig norditaliensk Charakter, højt Chor med tøndehvælvet Krypt under, Forhal, antike ioniske Søjler, i og ved Kirken andre antike Rester, som viser, at her har staaet et Tempel (ved Kirken en Kilde). I det hele velbevaret. I det Indre Rester af naive (uforstaaelige) Fresker, et Ciborium og Chorskranker i Cosmatarbejde fra 1170. Se Fig. 3—4.

Ogsaa S. Giulia i *Brescia*, en Rest af et af Desiderius anlagt Kloster, nu inddraget i en Caserne, burde ordenligt undersøges, for at det kan blive fastslaaet, hvor meget deraf der hidrører fra 8. Aarh.; til Sammenligning med det Ydre kan anbefales S. Maria in valle i Cividale (»Italien« S. 165 ff.). Heller ikke S. Salvatore i *Brescia*, fra 8. Aarh., hvor der nyligt er fundet en endnu ældre Underbygning, er udtømmende behandlet (Cattaneo S. 121, Rivoira S. 184); dens Indre er bevaret urørt, og af dets oprindelige Udstyr (Prækestol, Skranker) findes der smukke Stykker i det middelalderlige Museum (»Italien« S. 181—2), hvis Custode har Nøglen baade til S. Salvatore og til S. Giulia.

BYGNINGSKUNSTEN PAA FORAARSUDSTILLINGEN.

ET SPØRGSMAAL.

Det er en sørgelig Kendsgerning, at af de tre Grene paa Kunstens Træ: Billedhuggerkunsten, Bygningskunsten og Malerkunsten, staar Bygningskunsten Folkets Hjerte fjernest. Det gælder sikkert under alle Forhold: i det daglige Liv som paa Udstillingen og hænger vel sammen med, at Bygningskunsten kræver flere Forudsætninger, noget af et Studium, en Skole, for at blive forstaaet. Medens man umiddelbart kan overføre det Kendskab til Naturen, man har fra det daglige Liv, paa særlig Malerkunsten, og derigennem har en Forudsætning for at tiltrækkes eller frastødes, er man til at begynde med, og ofte langt senere, aldeles forudsætningsløs, naar det gælder en Bygning. Dette er beklageligt, selv om det synes at være naturnødvendigt, beklageligt for Folket, som derved faar saameget mindre Glæde af daglig at færdes paa Gader og Stræder, beklageligt for Bygmestrene, som ikke kunne undgaa at føle, med hvor liden Forstaaelse deres Værker mødes. Der er særlig et Sted, en Lejlighed, hvor det stadig vises og føles, at Malerkunsten er Folks Yndling, Bygningskunsten dets Stedbarn; det er paa vor aarlige Foraarsudstilling paa Charlottenborg. Det er, som hastede man uvilkaarligt gennem de Stuer, hvor Bygmestrene udstille. Tilnød kigger man lidt paa en Forside eller et koloreret Prospekt af den samlede Bygning; men saa gaar det videre mod de brogede Malerier med deres let forstaaelige Afspejling af vort daglige Liv.

Den Sten, man ikke kan løfte, faar man lade ligge. Skulde det være noget af en Naturlov, at Bygningskunsten er svær at tilegne sig, kunde det synes haabløst at kæmpe derimod. Men saa blot og bart en Naturlov tror jeg nu heller ikke, det er; ialfald mener jeg, der kunde gøres en Del fra begge Sider for at modarbejde den. Det har været og er mig paafaldende, at vore Bygmestre udstille paa en hel anden Maade end Malerne og Billedhuggerne. Taget i det Hele og Store udstille disse sidste det Bedste af, hvad der paa deres Felt er fremkommet i det sidst forløbne Aar. Det giver Rigdom baade i Retning af Mangfoldighed og af Værd. Og samtidig giver det Overblik. De to Kunstarter udstille ikke tilfældigt sammenskrabede Værker, men noget der nærmer sig et Slags Repræsentation af deres Standpunkt for Tiden. Helt anderledes med Bygningskunsten. Lad os tage Udstillingskataloget for iaar. Medens der er 484 Malerier, Tegninger og Raderinger, og 88 plastiske Arbejder udstillede, møder Bygningskunsten kun op med 49 Nummere. Og af disse sidste er endda ikke saa faa akademiske Besvarelser eller navnlig Opmaalinger af ældre Bygningskunst. Al Ære være vor gamle Kunst og dennes beundringsværdigt dygtige Genfremstilling paa Papiret i vore Dage. Men det er ikke i første Række for at studere Bygningskunstens Historie, at vi søge op paa Charlottenborg om Foraaret. Heller ikke særligt for at se Vidnesbyrd om, hvad Akademiets Skoler har virket paa de ganske unge, om vi end selvfølgelig tage imod begge Dele med Tak. Nej, vi vil først og fremmest gerne lære Nutidens Bygningskunst at kende, som den udøves mellem os her i Landet af de Bygmestre, som nu leve og virke.

Skulde vi ikke kunne komme dette Maal nærmere end ved den spredte

Fægtning, som nu præsteres af et Par Bygningsudstillere paa Foraarsudstillingen? Jeg kan forstaa, at det ikke vil være let at ændre, ellers havde dette Misforhold mellem de forskellige Kunstretningers Maade at udstille paa ikke været stadigt tilbagevendende. Men selv om det skulde koste Ofre, aandelige og materielle, for den enkelte som for Standen, var det dog derfor ikke sagt, at Maalets Opnaaelse ikke skulde være Ofret værd. Umiddelbart og i Øjeblikket vil det kun være Arbejde og Tab for Bygmestrene, thi en fyldig Udstilling koster Tid, Slid og Penge. Men skulde det i det lange Løb ikke betale sig? Skulde det: at vække Publikums Sans, dets Forstaaelse af og Glæde ved god Bygningskunst, saa det fulgte med i vor Tids Frembringelser og samtidig lærte baade Navne og Værker og disses Værd at kende, skulde det ikke efterhaanden gavne baade Architekterne og Publikum?

Hvorledes Sagen praktisk skulde sættes i Værk, skal jeg som Usagkyndig ikke indlade mig paa at besvare. Det har kun været mig om at gøre at henlede Opmærksomheden paa Sagen og lade Bygmestrene vide, at der ogsaa Folket kan føles Savn ved de nuværende Forhold.

O. V. MOURIER.

FRUE KIRKE OG KLOSTRET I AARHUS.

Vor Frue Kirke og Hospitalet i Aarhus, forhen Dominikanernes Kirke og Kloster. Af VILH. LORENZEN. Med Tegninger og Opmaalinger af C. BRÆSTRUP. (Albert Bayers Forlag, Aarhus 1906).

Man sammenligner undertiden en gammel Bygning med en Bog, hvis Blade er beskrevne til forskellige Tider. Den, der vil tyde en saadan Bygning, maa altsaa kunne læse de vekslende Tiders Skrift. Hertil hører der et Par skarpe Øjne, Kundskaber og Kombinationsevne. Vor Frue Kirke i Aarhus med det tilstødende Kloster er netop en saadan Samling af Bygninger, som er opstaaede til forskellige Tider, og det har været Hovedopgaven for cand. mag. VILH. LORENZEN at aflæse Bygningerne deres Tale.

I den hellige Nielses Legende fortælles det, i Anledning af den unge, fromme Kongesøns Død 1180, at St. Nicolai Kirke dengang var Domkirke i Aarhus. HØYEN, der først videnskabelig har behandlet Aarhus Domkirke (St. Klemens), har ikke taget Hensyn til denne Efterretning, fordi der i det Afladsbrev, hvormed Pave Celestin 1197 kom St. Klemens til Hjælp, udtrykkelig staar, at Domkirken i Aarhus indtil da havde været af Træ. Med Rette foretrak han derfor det samtidige Pavebrev fremfor den senere nedskrevne Legende.

Alligevel har i dette Tilfælde Legenden efter al Sandsynlighed Ret, thi St. Nicolai Kirke er den nuværende Vor Frue Kirke i Aarhus, og Skibets Nordmur bestaar i en Højde af 5—6 Al. af raa Kampesten og Fraadsten, en Rest af en Kirkebygning, der er ældre end den øvrige Murstensbygning, og rimeligvis det tiloversblevne af Aarhus ældste Stenkathedral. Ud for Kirkens Vestgavl (ikke Østgavl, som der ved en Trykfejl staar i Lorenzens Bog) har man fremdraget Fundamenter af et Taarn af Kamp og Fraadsten; de enkelte Brudstykker af Tegl,

der ogsaa fandtes, maa — i Følge velvillig Meddelelse — antages at være tilfældig indkomne i en senere Tid.

At Vor Frue Kirke i sig dulgte en Rest af Aarhus gamle Domkirke har ogsaa andre hævdet, saaledes Rasmus Berg i sin »Vejledning« (Albert Bayers Forlag, Aarhus 1904). Formodenlig hørte denne Bygning til de ældste Stenkirker i Danmark, til den Række Stenkirker (i Dalby, Lund, Roskilde, Slagelse, Ringsted, Odense), der blev opførte under Sven Estridsen og hans Sønner. Hvis imidlertid Lorenzens Formodning er rigtig, at to Søjlehoveder af Granit, der er benyttede som Fodstykker inde i Klostrets vestlige Fløj, har været anvendte ved en Portal paa den gamle St. Nicolai, da maa denne Portal have været senere udsmykket, thi Søjlehovedernes Dekoration er ikke fra en tidligere Tid end Midten af det 12. Aarhundrede.

Da Dominikanerne i det 13. Aarh.s anden Fjerdedel kom til Aarhus, var vel Opførelsen af St. Klemens saa vidt fremskredet, at man kunde overlade Prækebrødrene St. Nicolai. Først tog de fat paa at ombygge Koret (af Tegl) efter deres Tarv; det blev en forholdsvis rummelig, firkantet Bygning, hvis Gulv lagdes i Flugt med Skibets Gulv. Til de smukke, slanke Vinduesgrupper, der er indfattede af Halvsøjler og Rundstave, kunde der vel paavises Forbilleder eller Analogier indenfor den samtidige Bygningskunst i Danmark, derimod er Østgavlens Blindingsgalleri vel opstaaet under Paavirkning af nordtysk Architektur. Lorenzen hævder, at Korets Mure (og Stræbepillerne) er i een Støbning, og at kun Østgavlens Kamtakker er senere end c. 1250; ellers vilde man vel flytte Blindingsgalleriet noget ned i Tiden, idet man eksempelvis henviste til Vestsiden af Klosterkirken i Chorin i Brandenburg, der var opført efter 1270. Umiddelbart efter Opførelsen af Koret er Sakristiet blevet tilføjet ved Nordsiden, derimod er Korets nu staaende Hvælvinger (og ogsaa Konsoler og Halvsøjler??) først fra Midten af det 15. Aarh. Da var allerede (c. 1400) Skibet blevet ombygget og overhvælvet, og mod Middelalderens Slutning blev saa Skibet forstørret ved Tilføjelse af et søndre Sideskib, medens der omtrent samtidig opførtes et Taarn op til Korets Nordside Øst for Sakristiet. Lige mod Katolicismens Slutning fik Kirken endelig den anselige Altertavle; det er ikke saa sikkert, at den er fra Claus Bergs Værksted, som at den er fra samme Værksted som Midtpartiet af Altertavlen i Hornslet Kirke.

Af Klosterbygningerne er nu i det væsentligste kun Vestfløjen og Nordfløjen bevarede; Østfløjen er opført 1878. Ældst er det østlige Parti af Nordfløjen, endnu fra 13. Aarh., og ved samme Tid har vel ogsaa Østfløjen været bygget, men i anden Halvdel af det 15. Aarh. har man opført en ny Østfløj, Vestfløjen, Nordfløjens vestlige Del og Korsgangen, der kun strakte sig langs Kirkens Nordside og langs Vest- og Østfløjen. De to smukke Søjler af gullandsk Kalksten, der bærer Hvælvingerne inde i den store Sal i Vestfløjen, er imidlertid ældre, vel fra Slutningen af det 13. Aarh., thi deres bladsmykkede Bægerkapitæler svarer ret nøje til Kapitælerne paa enkelte af de Halvsøjler, der bærer Hovedskibets og søndre Korsfløjs Hvælvinger i Ribe Domkirke, og som er fra denne Tid. Stammer disse Skafter og Hoveder i Aarhus ikke fra Klostrets oprindelige Østfløj?

Sluttelig gør Lorenzen et interessant Forsøg paa i Hovedtrækkene at eftervise, hvorledes Klosterbygningerne i Middelalderen har været benyttede. Hoved-

indgangen var i Vestfløjens Sydgavl. Her, i Vestfløjen, var vel den store Søjlehal Kapitelsal. Spisesalen (Refektoriet) søger han i Nordfløjen, hvor Køkkenet vel var i en mindre Udbygning, medens en større Udbygning muligvis indeholdt Klostrets Herberge og Sygehus, Brødrenes fælles Sovesal formodes at have været i Østfløjens andet Stokværk, o. s. v., men da vore middelalderlige Klosterbygninger hidtil kun er bleven saa lidt systematisk undersøgte, maa Forf. her nøjes med Antydninger.

Det grundige og skarpsindige Arbejde er imidlertid ikke blevet til uden et alvorligt Samarbejde mellem Videnskabsmand og Architekt. Det er C. Bræstrup, hvis Navn staar paa Bogens Titelblad, der har maalt og tegnet Bygningerne, og af Teksten ses det, at en anden Architekt, C. M. Smidt, har meddelt Forf. værdifulde Oplysninger. Det er heller ikke nogen Hemmelighed, at den Metode, Lorenzen her har forsøgt at anvende, at bestemme en Bygningsdels Alder paa Grundlag af de konstruktive Former, ogsaa er C. M. Smidts Metode, der allerede har givet ham smukke Resultater, som forhaabenlig snart bliver forelagte for Offenligheden. Nu er der jo imidlertid den Hage ved Metoden, at den for at ske Fyldest ikke sjælden kan kræve, at man delvis maa demolere en Bygning. Hellere end at ofre Bygningen for Metodens Skyld maa man da — hvad ogsaa Lorenzen ofte har maattet gøre — tage sin Tilflugt til sekundære Indicier, naar man vil bestemme Alderen af en Bygningsdel, nemlig de dekorative Former, og deres Vidnesbyrd er jo, i Mangel af bedre, heller ikke at foragte. Men forresten bliver vel enhver salig ved *sin* Metode.

Med Føje har Lorenzen som Motto for sin Bog anvendt nogle Ord af en fransk Arkæolog, hvis Mening er denne, at Arkæologer og Architekter hellere end at kævles (se quereller) med forenede Kræfter skal stræbe at udfinde Sandheden. Umiddelbart forinden har dog Forf. — i Gaaseøjne — nedskrevet det Ord, hvorom Striden og Uenigheden drejer sig, ikke blot her i Landet, men i det hele civiliserede Europa: Ordet »Restauration«. Maaske vilde det være heldigst foreløbig helt at stryge dette Ord af dansk Sprogbrug, eller overlade det til vore Medborgere Gæstgiverne, og i Stedet for bruge Ordene »Vedligeholdelse« og »Istandsættelse«. Arkæologernes Standpunkt i denne Sag kan vel endnu den Dag idag udtrykkes ved nogle Ord af den gamle, højtfortjente franske Arkæolog Didron. De lyder saaledes: *En fait de monuments anciens, il vaut mieux consolider que réparer, mieux réparer que restaurer, mieux restaurer qu'embellir; en aucun cas, il ne faut ajouter ni retrancher.*

Man kan mod Lorenzens Bog indvende, at Sproget stundom er noget stift og kejtet. Naar det eksempelvis om Frue Kirke og Klostret hedder, at Bygningerne skriver sig »fra højst forskellige Perioder og giver følgelig Oplysninger om næsten hele vor Middelalders Maader at bygge paa til forskellige Tider«, da er dette nok forstaaelig Dansk, men næppe godt Dansk. Imidlertid er der her i Danmark ikke siden Høyens og Jacob Helms' Tid fremkommet nogen architekturhistorisk Studie, der i Henseende til Grundighed, Skarpsindighed, Kombinationsevne og alsidig Opmærksomhed kan maale sig med Lorenzens Arbejde. Lad os haabe, at Forf.s Evner ikke maa visne og hans Energi ikke sløves af Mangel paa Opmuntring. Foreløbig har han et rigt Felt i vor senere Middelalders Architektur, der kun er saa utilstrækkelig oplyst. Saadanne Bygninger som

Klostrene i Ribe og Helsingør vil sikkert give Studiet et godt Udbytte, og Forf. brænder aabenbart af Lyst til at give sig i Kast med Opgaverne. Det foreliggende Arbejde viser fuldt ud, at han vil være i Stand til at løse dem.

FRANCIS BECKETT.

FORSKELLIGT.

Jubilæumsskrift. I Anledning af Bygningskommissionens 50-aarige Jubilæum vil der udkomme et af Architekt HEINRICH HANSEN forfattet Festskrift, som vil omfatte en historisk Oversigt vedrørende Bygningskommissionen fra 1729 og indtil Dato, korte Biografier om Stadsbygmestrene i Kjøbenhavn samt en Fortegnelse over Personalet siden 1856. Desuden vil Skriftet indeholde Portrætter af Bygningsvæsenets nuværende Personale og af tidligere Formænd og Stadsbygmestre. Oplaget bliver kun af ringe Størrelse, og Lysthavende bør derfor snarest bestille Skriftet hos Hr. Bogtrykker MARTIUS TRUELSEN, Stormgade 16, paa hvis Forlag det vil udkomme.

Den internationale Udstilling i Milano 1906. Denne Udstilling, som afholdes i Anledning af Simplonbanens Fuldendelse, vil være aaben for Publikum i 6 Maaneder, fra Maj til November, og vil blandt andet omfatte en Kunstudstilling med særlig Afdeling for Architektur, Kunstindustri, Brandvæsen og Landbrug. Republikken Schweiz, som selvfølgelig er særlig interesseret, eftersom Simplontunnelen i første Række vil komme til at gavne Republikken, vil især blive stærkt repræsenteret paa Udstillingen. Af andre Lande vil Østrig-Ungarn, Holland, Belgien, Frankrig, Tyskland, England, Danmark, Tyrkiet, Bulgarien, Japan, Kina, Marokko, Kanada og de sydamerikanske Republikker blive repræsenterede.

Det nye Theater i Bergen skal nu bygges. Kommunen har skænket en Byggegrund paa Betingelse af, at Bygningen opføres efter Tegninger, som er godkendte af Magistraten og Byens Formandskab. Det gamle Theaters Grund agter man at sælge for derved at faa et velkomment Tilskud til Byggesummen. Overslaget lyder paa 600.000 Kr. Da man endnu kun raader over de 2 Trediedele af denne Sum, er der hos Bergens Borgere nogen Ængstelse for at paabegynde Arbejdet, men Komiteen venter sikkert at kunne skaffe disse Penge ad Offervillighedens Vej, saa snart der først er taget fat paa Arbejdet.

Fredspaladset i Haag. Ifølge det engelske Blad »Telegraph« er der indleveret 130 Projekter. Det menes, at Juryen allerede først i Maj vil afsige sin Kendelse, hvorefter alle Projekterne vil blive offentlig udstillede.

— — Det henstilles til vor ærede Bestyrelse at lade Architektforeningens aarlige Sommerudflugt gaa ad Haag til, — der vil da blive noget at se paa! Men maaske Bestyrelsen — efter det ualmindeligt livlige Foreningsliv i Vinter — ikke tør gøre yderligere Kraftanstrengelser i Sommersæsonen. *K. V.*

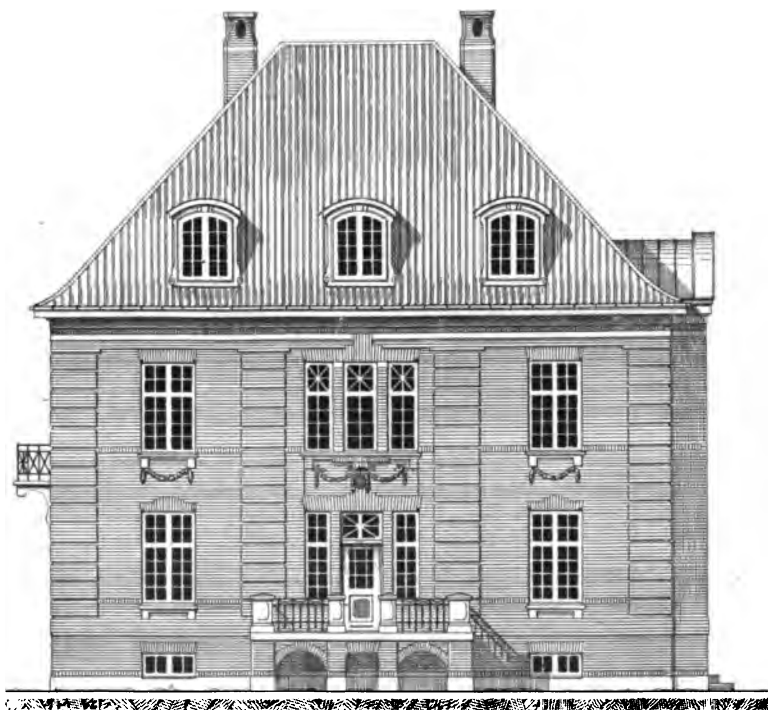
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 5. MAJ 1906
8. AARGANG № 31

VILLA PAA SEGELCKESVEJ.

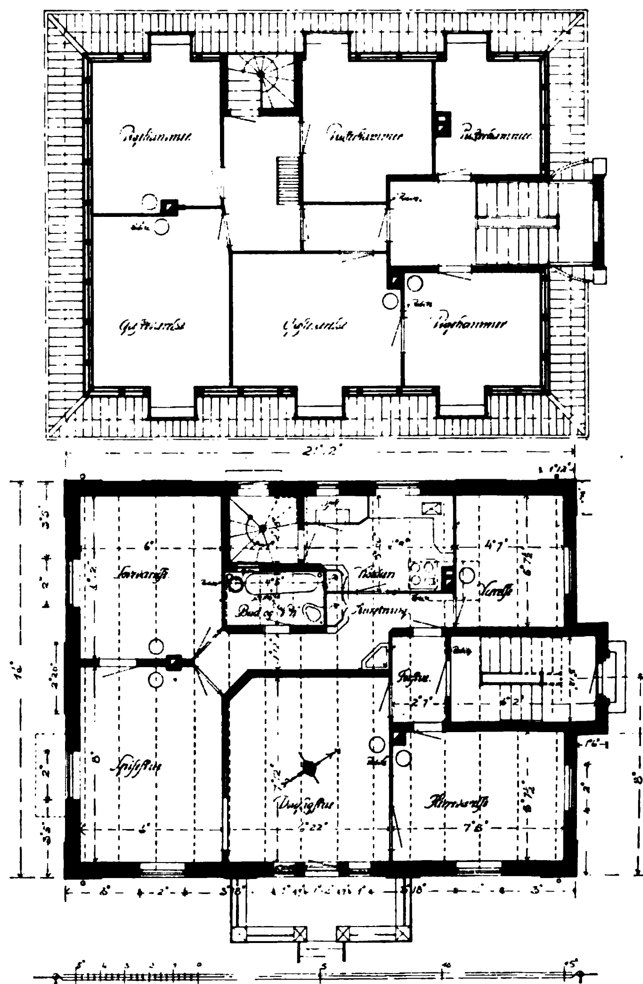
I Vinteren 1905—06 er den her gengivne Beboelsesbygning opført paa Segelckesvej paa Frederiksberg for Hr. EINAR KORNERUP. Ved Tegningernes Udarbejdelse maatte der tages Hensyn til den allerede stedfundne Bebyggelse og til den Villaservitut, som hviler paa næsten alle Grundene paa denne og omliggende Veje, samt til Grundenes forholdsvis høje Pris; Bygningen er indrettet til 2 Familier, som foruden 4 Værelser, Bad & V.K. samt Pigeværelse i Hovedetagen, hver have 2 Værelser og Pulterkammer i Loftetagen; Økonomirummene ligge i Kælderen.

VILLA PAA SEGELCKESVEJ. ARCHITEKT E. W. MARSTON.

Bygningen oplyses ved elektrisk Lys, og paa den indre Udstyrelse, særlig paa Hovedtrappen, er der ofret en Del mere end sædvanligt.

Ydermurene er af mørkerøde, haandstrøgne Sten og fugede i grov Rødsandsmørtel, ligesom Gesimserne er trukne i samme Mørtel. Taget er dækket med sortglaserede holl. Tagsten fra Axel Prior, som ogsaa har udført Terrazzoarbej-

VILLA PAA SEGELCKESVEJ.

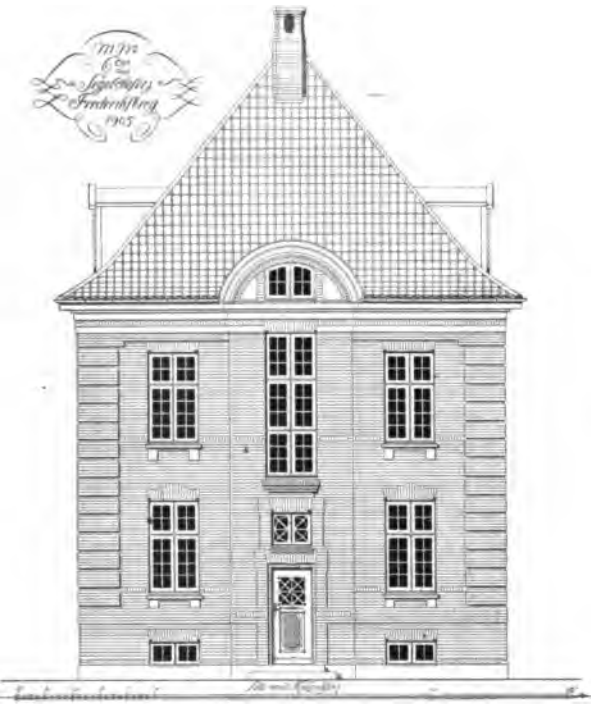
ARCHITEKT E. W. MARSTON.

det. Til Skillerum er i stor Udstrækning anvendt Kalksandsten fra Kjøbenhavns Stenforretning, og man har derved opnaaet at blive ganske fri for Udslag af Salpeter.

Billedskærer Louis N. Clemmensen har udført en Del Billedskærerarbejder paa Hovedtrappen og paa forskellige Døre.

Bygningen er opført efter Tegning af Architekt E. W. Marston.

Af Haandværkere, som har medvirket ved Opførelsen, maa nævnes d'Hrr. Martin Hansen & Bech, Murerarbejdet, H. J. Bruun-Kornerup & Olsen, Tømrer-

VILLA PAA SEGELCKESVEJ.

ARCHITEKT E. W. MARSTON.

arbejdet, A. DAHL, Bredegade, Snedkerarbejdet, PETERSEN OG ANDERSEN, Malerarbejdet, BEHRENDT samt Brødrene THØFNER, forsk. Installationer og Blikkenslagerarbejdet, H. MATZEN, Glarmesterarbejdet, LANGE, Støbegodset, H. PETERSEN, de smedede Gelændere, Architekt GARDE, Stukkatørarbejdet, og CHR. OLSEN, de elektriske Ledninger.

EN GAMMEL PORT.

Det kan vel være en 30—40 Aar siden, at J. H. NEBELONG »forbedrede« Christian IV.s smukke Tøjhus ved at pudse det røde Murværk, pynte Gavlene og indsætte et Par Vinduer mod Tøjhusgaarden i de to Aabninger, gennem hvilke Kanonerne oprindelig indførtes. Ved den Lejlighed forsvandt de Porte, som havde siddet der i 2—300 Aar.

Ved en Oprydning har jeg fundet en Opmaaling af dem, som jeg foretog i 1853. Det er ikke noget betydeligt Arbejde, men det forekommer mig dog, at Tegningen bør bevares; jeg foreslaar derfor, at »Architekten« optager den. Det er formodentlig det eneste eksisterende Minde om Porten.

V. K.

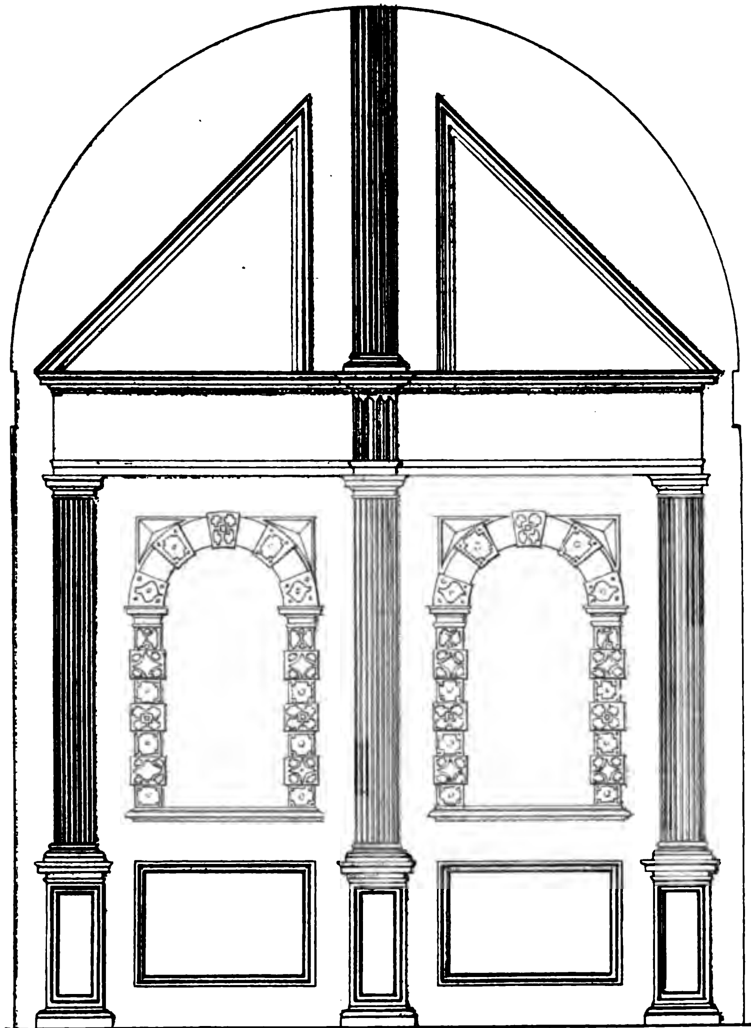
INDUSTRIFORENINGENS APRILFOREVISNING.

Den Udstilling, Industriforeningen, i Forbindelse med et Udvalg af Akademisk Architektforening, afholder for Tiden, har stor Interesse for alle, der har med Byggeri at gøre. Som tidligere omtalt her i »Architekten« omfatter Udstillingen udelukkende Æmner vedrørende Husets Indre, dets Udformning og Udstyrelse. Vi har allerede i Praksis prøvet Nytten af denne Udstilling ved at føre en Bygherre — af den ikke ualmindelige Art, der kan henføres under Kategorien »de vaklevorne« — derhen, for der at gøre Forsøg paa at faa en Mængde — i Forvejen møjsommeligt gennemdrøftede og i det uendelige vendte og drejede — Spørgsmaal afgjorte. Og se — med Tingene for Øje lykkedes det os virkelig (efter at have tilbragt 4 Timer paa Udstillingen) at komme til Enighed om det væsentlige.

Dette lykkelige Resultat indgav os den Tanke, at ën saadan Udstilling egentlig burde være *permanent.* Der burde være et Sted, hvor man kunde mødes baade med Bygherrer og med Leverandører, og hvor man havde et samlet Overblik over alle de utallige Ting, som moderne Komfort kræver, og som man ellers er henvist til at søge mange forskellige Steder. Der kunde derved spares megen Tid og mange Ord.

Vi skal nu kortelig nævne en Del af de udstillede Ting, idet vi udtrykkelig gør opmærksom paa, at denne Omtale langtfra er udtømmende nok, og stærkt anbefale vore Læsere ved Selvsyn at gøre sig bekendte med Sagerne.

Der er smukke Tapeter fra KRÜGER, DAHL og FRAENCKEL, skønne Tæpper, Silketapeter m. m. fra C. OLESEN, Fliser, Lervarer og Kaminer fra KÄHLER. Firmaet HIPPE & KOCH har fremstillet et kunstigt Marmor, der ligner det ægte

tegnet og opmaalt af [illegible] Jan. 1853.

EN GAMMEL PORT.

mere end nogen anden Imitation, vi hidtil har set. Men der er da ogsaa til Foretagendet knyttet en Architekt: H. Koch, der ifølge Katalogen har leveret Tegninger til Marmoret! Doberck har udstillet smukke Kaminer og en god Lygte af Smedejærn; »Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik« og Fabrikken »Kjøbenhavn« Bygningsbeslag og Dørgreb i Messing og Bronze; »Sanitas« og H. Suhrke Vandklosetter, Badeindretninger m. m. Skandinavisk Glasmosaik Co. har ikke været ganske heldigt med Farverne i sine imiterede Glasmosaikker. »Dansk Husflids-

SELSKAB« møder med en Samling Modeller til Køkkenrekvisitter, efter Tegninger af ANTON ROSEN, hvoraf mange er særdeles nydelige, og som vi ønsker den størst mulige Udbredelse. MØRK-HANSEN har for RECKS OPVARMNINGSKOMPAGNI tegnet 2 Ovne, der vil blive farlige Konkurrenter til HESS's og LANGES Ovne.

Vi haaber, at denne Udstilling maa blive gentaget under en eller anden Form og i endnu fyldigere Skikkelse, saaledes at den ogsaa kom til at omfatte de egentlige Bygningsmaterialer, og allerhelst vilde vi have: *en permanent Udstilling af Bygningsæmner.*

BYGGERIET PAA LANDET.

Da der fra de forskelligste Sider er rettet Opfordring til »Architektens« Redaktion om at foranledige, at Landets Højskoler blev gjorte bekendte med de i »Architektens« Nr. 28 fremsatte Betragtninger over »Byggeriet paa Landet«, skal Redaktionen herved meddele interesserede Læsere, at dette Ønske er efterkommet. Vi have ledsaget Heftet med følgende Henvendelse:

»Højtærede Hr. Forstander! I vedlagte Eksemplar af Fagbladet »Architekten« findes en Artikel om »Byggeriet paa Landet«, hvilken Artikel vi herved tillade os at bede Dem om i Sagens Interesse at gøre Dem bekendt med. Saafremt De maatte dele de Anskuelser, som her gøres gældende om det nuværende landlige Byggeri, da bede vi Dem nærmere overveje Sagen og om at gøre Artiklens Indhold bekendt i Deres Kreds og drøftet paa Deres Skole. Vi anse Sagen for at være af største Vigtighed for vort Samfund og selvfølgelig da i første Række for vor i saa mange Henseender sunde og dygtige Landbefolkning, og vi have derfor tilsendt samtlige Landets Højskoler dette Hefte i Haab om, at det vil give Anledning til, at den jævne Landbefolknings Opmærksomhed henledes paa den sørgelige Kendsgerning, at det smagløse, ukritiske Byggeri, som nu florerer overalt paa Landet, dersom det uhindret faar Lov til at brede sig, om forholdsvis kort Tid ganske vil have ødelagt vort smukke, lille Land. Det er for at værne om dette, at vi ved disse Linier bede om Deres værdifulde Hjælp.«

DET 18. AARHUNDREDES KUNST.

TH. OPPERMANN: *Kunsten i Danmark under Frederik V og Christian VII, Bygnings-, Billedhugger- og Malerkunstens Frigørelse.* Kbhn. 1906.

I Indbydelsen til den foreliggende Bog stod der at læse, at »det Afsnit af vort Lands Kunst, som Forfatteren under ovenstaaende Titel har behandlet, mærkeligt nok ikke tidligere har været Genstand for en samlet og fyldigt illustreret Fremstilling«. Det er vel egentlig ikke saa mærkeligt, da Interessen for det 18de Aarhundredes Kunst, indtil de sidste Aartier, har været meget ringe; men mærkeligere er det, at Bogen selv, til Trods for de gode Billeder og den omhyggelige Tekst, ikke i væsentlig Grad giver et bedre Blik paa den gamle Kunst, end Høyen i sin Tid med de bekendte Artikler om »Konsten i Danmark til dette

Aarhundredes Begyndelse«, en i sin Art mesterlig Afhandling, og »Konsten i Danmark i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede« (Høyens Skrifter III 100—124 og 183—234). Thi Forfatteren har endnu de samme Meninger som Høyen, og disse Meninger svarer temmelig lidt til det 18de Aarhundredes Kunst. Han foretrækker overalt det Eckersbergske for det Tizianske: det vil sige det skolemæssigt studerede og fine, for det kraftige og stort anlagte i Kompositionen; og derfor ser han skævt til alt det, der var ejendommeligt for den gamle Kunst, og som netop gav den Værdi; saaledes at man lukker hans Bog med den Fornemmelse, at Forfatteren helst skulde have valgt sig et Emne, *der laa hans Hjærte nærmere*, og som han derfor bedre vilde have været i Stand til at behandle.

Efter Høyens Opfattelse, som atter svarede til Goethes, var der i det 18. Aarhundrede kun ganske enkelte Kunstnere, som det var værdt at beskæftige sig med; nemlig Kunstnere som Saly, Jardin, Harsdorff, Carstens, Abildgaard og Juel, der med deres klassicistiske eller delvis naturalistiske Bestræbelser havde bidraget til at »frigøre« Kunsten for Barokkens og Rococoens »Unaturlighed« og »Konventionalitet«; og selv disse Kunstnere maatte man atter behandle med streng Kritik, fordi man stadig sporede hos dem, at de tilhørte »en daarlig Tid«. Ogsaa i Oppermanns Bog genfinder man den samme Betragtning, selvom Forfatteren tror at yde den gamle Kunst større Retfærdighed, og derfor taler let misbilligende om Høyen (p. 45), der »hverken interesserede sig for denne Periodes Kunst eller var trængt synderlig ind i den«. Det er stadig den strenge Kritik, der gør Udslaget; en Kritik, der gaar meget i Detaljer, som om det var Skolearbejder, man skulde rette, og egentlig ikke giver os synderligt Begreb om Stilen og Virkningen af de paagældende Kunstværker. Saaledes tales der (p. 55) om Herkulespavillonen i Kongens Have, af den unge Harsdorff:

»Uden at være noget fuldt modent Arbejde, giver den et godt Billede af de Ideer, som besjælede Kunstneren. I al sin Lidenhed var Opgaven ret vanskelig. En gammel Eremitage skulde ombygges saaledes, at den kunde danne en smuk Baggrund for den florentinske Billedhugger Barattas forskruede Gruppe af Herkules, der dræber Løven, et Arbejde, som fra gammel Tid har været opstillet i Haven. Løsningen er for saa vidt fortræffelig, som Barattas Gruppe virkelig præsenterer sig særdeles effektfuldt. Men selve Bygningen er langtfra hævet over Kritik. Dens doriske Stil er behandlet i nøje Overensstemmelse med Vignolas Regler; der er ingen Forstaaelse af den græske Bygningskunsts Ejendommeligheder. Dette kunde nu have mindre at sige, naar Resultatet var blevet et helstøbt Kunstværk. Men Bygningens enkelte Dele knytte sig ikke rigtigt sammen. Søjlernes Stilling er daarligt motiveret, Balustraden over Gesimsen paaklistret og Vinduerne bag Søjlerne ret forstyrrende. Til Kunstnerens Forsvar bør det dog fremhæves, at den Maade, som flere af Manglerne vise sig paa, røber den søgende Aand, som vil gaa nye Veje. Og det tjener Harsdorff til Ære, at han helt har klaret sig med architektoniske Midler. Han har ikke som Jardin brugt Guirlander og Krukker for at bringe Afveksling.«

Men, tænker man, er det virkelig saadan fat? Disse Krukker og Guirlander virker jo ofte fortræffeligt paa Datidens Bygninger; ikke blot fordi de »bringer Afveksling«; f. Eks. paa Indgangen til Frederiksberg Have, og paa Jardins Pavillon i Christian VII's Have ved Amalienborg. Og med Hensyn til de forstyrrende

Vinduer bagved Søjlerne, som blandt andre »Mangler« skulde bevise, at Herkulespavillonen var et Arbejde af en ung og søgende Kunstner, mindes man lignende Virkninger i den berømte Louvre-Façade og i Petit-Trianon; og mindes at Harsdorff endnu som ældre Mand bruger det samme franske Motiv, men ikke saa kraftigt, i D. B. Adlers (nu Kong Georgs) Hus Ved Stranden. Det var et i sin Art klassisk Motiv, og beslægtet med den tilsvarende Virkning af Trefodsfrisen bagved Kapitælerne paa Lysikratesmonumentet i Athen; og om Betydningen heraf kunde der siges en Del. Søjlernes Stilling og den mangelfulde Helhed i Kompositionen har heller aldrig stødt mig; ligesaa lidt som Kompositionen af Petit-Trianon i Versailles. Ja det har endog længe forekommet mig, at Herkulespavillonen netop var et lærerigt Eksempel paa den ældre Klassicismes Kompositioner, og paa den særlige Lethed i denne Stil til at gøre Bygningsmasserne og Bygningsleddene virkningsfulde og harmoniske i Relieffet, Grupperingen, Afvejningen og Forholdet til Betragteren. Balustraden over Gesimsen tjener jo saaledes aabenbart til at styrke det vandrette og gøre Bjælkerne lette, saaledes at de ikke synker — eller synes at synke i Midten over den ilde omtalte Herkules. (Balustraden og Vinduerne har ogsaa en æsthetisk Forbindelse med hinanden; ligesom Balustraden og Nischerne). — Hvor glimrende virker ikke et saadant vandret Gitter foroven paa Frederiksberg Slot; idet det fortsætter den opadstigende Tendens i Midtvinduerne og leder Bevægelsen videre ud til Siderne i Harmoni med det vandrette, lave Tag. Derfor breder Altanen sig noget mere end Midtpartiet, i Linjer, der svinger let ligesom Taget.

Men saadanne sympathetiske Analyser af Motiverne i de gamle Bygninger er Forfatteren ikke til Sinds at give. Han ønsker ikke *at lære noget* af de gamle Kunstnere; lære hvad det for dem kom an paa i Kunsten; men kun at bedømme dem strengt retfærdigt ɔ: i Reglen uforstaaende. Derfor ser han slet ikke hvad Barok- og Rococokunstnerne vilde; men tror, at hine alene var bundne af »Vignolas Regler« og disse alene fortabt i »Vilkaarligheder«. — Saaledes hedder det (p. 39) om Eigtveds Projekt til Frederikskirken:

»Ogsaa i Etageforholdene hersker der hos Eigtved de underligste Misforhold; Stueetagen, med Indgangen til denne mægtige Bygning, er lav og uanselig, 1ste Sal er ret høj, og der er maaske mellem disse to et Forhold i Størrelsen, som kunde være heldigt ved Façaden til et Slot, men som slet ikke passer til en Kirke, navnlig en monumental; desuden knuses dette Underparti af en kæmpestor Tambour og en mærkelig høj og spids Kuppel, som afsluttes af en meget barok Lanterne. Alt i alt store Mangler, som Sidetaarnene ikke bøde paa, men snarere gøre endnu mere følelige. — — — — Der er ingen Sammenhæng, uden Skade for Helheden kunde der foretages store Forskydninger i de enkelte Leds Størrelse og Udstrækning«. (»I Jardins Projekt møder man derimod Ynde og Friskhed«.)

Det lyder jo noget underligt, naar man kender denne Brug af de opadvoksende Proportioner, der var klassisk i Rococoen og genfindes i den berømte Frauenkirke i Dresden, saavelsom i Dekorationen af Riddersalen i Christian VII's Palæ og i ethvert Rococospejl og større Rococomøbel. — Jfr. ogsaa Kompositionen af Dogepaladset, som Burckhardt i »der Cicerone« kriticerer ganske paa samme Maade (»Mangel an Gefühl für Verhältnisse«.)

Et andet Eksempel paa, hvorledes Forfatterens Begreber om Architektur kolliderer med det 18de Aarhundredes, saaledes at man tvivler stærkt om hans Forstaaelse af dem og hele Aanden i den gamle Kunst (skønt han personlig taler om »Ynde og Friskhed«), er Analysen af Jardins omtalte Pavillon i Haven paa Amalienborg; — en Bygning der, ligesom Amalienborgpalæerne selv, er komponeret sammen med Fladen man staar paa, og derfor er rejst paa et ganske lavt Fundament eller Tærskel, over hvilken man synes at kunne glide ind i Bygningen selv. Den virker samtidig plastisk ligevægtig og let ved sit høje Tyngdepunkt lagt i Gesimsen og Attikaen med Vaserne over de bløde ioniske Søjler. Herom skriver Forfatteren (p. 44), idet han først omhyggeligt, men akademisk, gør Rede for Planen og Rummene og Façadens Opstalt med Søjlerne:

»Det svageste Parti er Attikaen og de paa den anbragte Vaser; begge Dele virke tungt og ere i og for sig ligesom de ret paaklistrede Guirlander over Sidegangene overflødige. De bekræfter, at Jardin ikke var kommen helt klar af Rokokoen. Mod det lave Fundament kunde der maaske ogsaa rettes Indvendinger; i Almindelighed bør en saadan Bygning hvile paa et Par kraftige Trin, men ses den i Forhold til sine smaa Omgivelser, kan der ikke være Tvivl om, at Architekten har handlet efter modent Overlæg; ved at hæves i Vejret vilde den være bleven for dominerende. — — — — — Jardin og hans Samtid havde ikke erkendt den gamle græske Bygningskunsts Overlegenhed«.

Forfatteren er altsaa en Akademiker af Høyens Skole, der ikke forstaar og heller ikke bryder sig om at forstaa den gamle i sin Art mesterlige Kunst. Hans Kritik er ofte tilfældig; og den er ikke heller ganske klar. Han rammer ikke med sine Ord og taler ofte altfor abstrakt om Tingene. Som naar han siger (p. 117), at Frihedsstøtten »som Helhed virker temmelig tørt; Detaillerne mangler Fart, Hovedforholdene Friskhed«. (Hvad vil det egentlig sige?) »Til Gengæld kan man ikke frakende det en betydelig Fornemhed; i al sin Beskedenhed gør det sig stærkt gældende ved sin høje Rejsning og sin smukke Silhouetvirkning. En dyb Idealitet danner Understrømmen. Det er det almene og ikke de enkelte Mennesker som fejres«. — Naar man har læst dette, ved man ikke om Monumentet staar eller sejler, og om det er fornemt eller beskedent, stærkt eller tørt, smukt eller grimt. Og til al denne Ubestemthed virker det ikke godt, naar der siges, at den store Begivenhed (i Indskrifterne) drages frem med »marvfulde Ord«, og at der er »Fynd« i Indskrifterne. Det er et Misbrug af de rhetoriske Udtryk og Vendinger, som en Forfatter har Lov at anvende, naar han bruger dem godt, men ikke, naar han blot benytter dem til at stive sig af med. Og medens jeg taler om Sproget, vil jeg ogsaa gøre opmærksom paa en lille Tendens til at præke, som stammer fra Høyen og Julius Lange, og som ikke klæder det danske Sprog. F. Eks. naar det hedder om Juels Landskaber: »Til Juels store Ros maa det siges, at han kunde fanges af Naturen i en saadan Grad, at han blev helt besjælet af den. Enkelte af hans Arbejder have noget virkeligt almengyldigt over sig, idet Tidens Smag og dens Krav kun svagt kan spores, medens Livets Genius paa en egen underfuld Maade meddeler dem sin Fylde. Men det var kun sjældent, at han helt glemte sig selv; — —«.

Omend man saaledes i mangt og meget maa være uenig med Forfatteren, og egentlig ikke kan tilskrive hans Arbejde nogen Originalitet eller bedre Forstaaelse

af Stilen i den gamle Kunst, fordi man ingen Steder føler, at Kunsten fødes paa ny, igennem Forklaringerne af dens Motiver og Idealer, — saaledes at man virkelig fornemmer Charmen i det firkantede eller det runde og svungne eller det opadstræbende eller det udtryksfulde, men stadig maa nøjes med de almindelige Betegnelser: »Storhed i Anslaget«, »Kraft i Udførelsen«, eller med at høre Detaljerne kriticerede skolemæssigt, — er der dog i Bogen som Helhed, set fra et Høyensk Standpunkt, noget velordnet og harmonisk, som tiltaler Læseren. Den fremtræder som en Bog for dannede Mennesker, smukt udstyret med Billeder, der er valgte med Smag som Billeder til en Bog, og i Stilen svarer til de Begreber, som Læserne kender og er fortrolige med.

Vi er jo opfødte med den Forestiling, at det 18de Aarhundredes Kunst *var* konventionel og *trængte* til at frigøres; og at det er en Lykke for os, at vi lever i en Tid med en »renere Smag«. Lad det da kun blive gentaget endnu en Gang af en fin og elsværdigt tænkende Mand. Hvis man skulde gøre det indlysende, at det med Hensyn til Smagen, forholdt sig anderledes; og at det var de gamle, der havde en bedre ɔ: en mere bevidst og harmonisk Smag; maatte man overhovedet give os en dybere Forstaaelse af Kunst, og stille sig en anden Opgave end at skrive almindelig Kunsthistorie. Noget lignende gælder om det kulturhistoriske, der ogsaa er præget af visse Forestillinger, som maaske er urigtige, men nu engang er blevne fastslaaede i den almindelige Bevidsthed: F. Eks. at Sansen for det nyttige og borgerlige og naturlige skyldtes »Tiden«, og var at betragte som Reaktionen mod den aristokratiske Overkultur i den foregaaende Periode. Naar man kender de rigtige Forhold, ved man, at det bl. a. var en engelsk Bevægelse, der gik tilbage til Middelalderen (Chaucer), og som allerede Holberg var paavirket af; — altsaa længe før Rousseaus eller Baggesens »Tid«. Men det skal jeg ikke dvæle ved. (Jeg henviser kun i Forbigaaende til Fieldings Roman »Tom Jones« fra 1749.) — Jeg paaskønner, at Forfatteren har undgaaet at sammenblande det kunsthistoriske og det kulturhistoriske, saaledes som det ellers er Skik; og at han i det Hele er ædruelig og saglig, forsaavidt han udfra sit Standpunkt har kunnet opfatte det charakteriske i den gamle Kunst. Det er vel en meget betinget Anerkendelse; men jeg haaber, at Forfatteren vil forstaa, at jeg ser paa Sagen fra den gamle Kunsts Side og derfor ikke kan give mere.

Det vilde i Virkeligheden være en udmærket Opgave at studere den gamle Kunst med dens egne Forudsætninger og Idealer, og rent sympathetisk gøre sig klart, hvad Meningen var med de stilfulde Bygninger, Billedhuggerarbejder og Malerier; og at vise, hvorledes Kunsten som Helhed prægede Livet i Datiden, og bidrog sit til at give det Harmoni. Man vilde her være nødt til at gaa tilbage til Renaissancen og Oldtiden, ja enkeltvis ogsaa til Middelalderen, og lære at regne med Kunstudviklingens og Traditionernes Ret som mere end blot »konventionel« Maner eller Ufrihed. Der er jo mange af disse sidste, Traditionerne, som har Værdi endnu, og andre som efterhaanden vil faa det, naar man kommer ind i de samme Forhold som tidligere og faar beslægtede Opgaver. Hvad man saaledes end vil mene om den barokke Kunst, maa det indrømmes, at den forstod at behandle en Bygningsplan eller et Rum eller et perspektivisk Anlæg med overordentlig Klogskab, og at selv det gigantiske eller barokke (i Betydning af Michelangelosk Stil) er noget, som vi maa kende og respektere. Jeg for mit

Vedkommende tror endog, at vi netop har Brug for noget af det barokke i vore Anlæg af Byerne og i vore plastiske Mindesmærker, for at de praktiske eller naturalistiske Hensyn kan komme til deres Ret i en kraftig og kunstnerisk Form. Og jeg tror, at man ogsaa i Malerkunsten vil have godt af (som Lorenz Frølich i sine Tegninger til Fabricius' Danmarkshistorie eller som gamle Skovgaard i sine Landskaber) at gaa tilbage til det 17de Aarhundredes Kunst og lære den Kunsten af med en god Samvittighed og et godt Humør. Naar man i Tankerne sammenligner de fleste moderne Landskabsbilleder med Claude Lorrains og de andre Mestres og Efterfølgeres helt op til Begyndelsen og til Midten af det 19de Aarhundrede (Túrner), kan det ikke nægtes, at vi er de smaa; og at det kommer af, at vi har forsømt at komponere med virkelig Sans for den architektoniske Helhed i Rumvirkningen og den dristige og harmoniske Linjeføring m. m. At de Forsøg, der er gjort paa at generobre den gamle Stils Principer, endnu har været lidt magre eller løse, og Resultaterne maaske derfor ikke saa gode, kan ikke være Bevis for, at det er urigtigt at skabe en Renaissance paa dette og andre Omraader. Jeg ved, at man anser det for unaturligt og farligt saaledes at gaa i Skole hos ældre Kunstnere, naar Talen er om det maleriske. Men af Architekterne kan man lære, at det er nødvendigt, og netop udviklende for Fantasien.

Den gamle Kunst — i dette Tilfælde særlig Barokkunsten — var langt mere end den moderne en Fantasikunst, og havde som saadan Evnen til at udvikle sig og tilpasse sig efter Forholdene. Meget af det, der forekommer os at være vilkaarligt eller konventionelt, var skabt naturligt uden altfor megen Reflexion, idet Kunstnerne stadig havde de ydre eller de virkelige Forhold for Øje, og forstod at benytte eller at skabe gunstige Betingelser for det æsthetiske i Kunsten. Man behøver jo blot at tænke paa Virkningen af Eremitagen, eller af Marmorbroen med Pavillonerne, eller af Petri Kirke og Spir, eller af alle de gamle Bøndergaarde paa Landet. Ingen af disse Kunstværker er maaske akademisk værdifulde, men de virker glimrende paa deres Plads. Og det samme gælder om Wiedewelts Rococogrupper i Fredensborg Slotshave; ja selv om Træerne i de gamle Haver. — Denne Virkning i Omgivelserne, eller den dekorative eller monumentale Virkning, for hvilken vi endnu ikke har nogen udførligere Betegnelser, fordi vi staar saa ængsteligt overfor saadanne Fænomener, burde man dyrke og tilegne sig — i Fantasien. Og det er vel egentlig dette, jeg savner i Oppermanns Bog, at den mangler dette Moment.

Vilhelm Wanscher.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

I »*The Architectural Review*« for April er paabegyndt en ny Artikel-Række med vedføjede fortræffelige Illustrationer, der skal omhandle ældre architektoniske Løsninger af mange forskellige Opgaver, som falder ind under Architektens Virksomhed. Artikel-Rækken aabnes med en Fortale, i hvilken det betones, at Hensigten med disse Fremstillinger er ved Hjælp af Fotografier og Tegninger udførte efter Opmaalinger at bringe paalidelige Gengivelser af alt, hvad der henhører til Architektur, saaledes at enhver skal kunne fremstille et hvilketsomhelst

architektonisk Emne efter disse Forbilleder. Det er ikke Meningen ved disse Offentliggørelser at forøge Antallet af Dilettanter eller Efterlignere (!), men kun at give ærlige Kunstnere nem Lejlighed til at se, hvorledes forskellige Opgaver tidligere er løste med Held, og derved give dem Impulser. Artikel-Rækken skal foreløbig fortsættes i ubegrænset Tid. Redaktionen mener selv, at denne Artikel-Række er et Vovestykke, som ikke tidligere er forsøgt i noget andet Land og vil sætte megen Pris paa enhver Hjælp, som unge Architekter eller Studerende er i Stand til at yde ved at stille gode Opmaalinger til Redaktionens Raadighed, og lover endogsaa godt pekuniært Udbytte for dem, som i saa Henseende følge Opfordringen.

Det er en god Tanke at søge saa meget som muligt af god, gammel Architektur opmaalt og gennem Fotografier og Tegninger gjort bekendt i vide Kredse. Dette er jo herhjemme allerede praktiseret gennem Aaringer. Vi tilstaar dog ærligt, at vi synes bedre om de Motiver, som forlængst har bragt vore egne Architekter til af ren og skær Interesse for vor overleverede Bygningskunst at yde et stort og uegennyttigt Arbejde. Enhver Skaben Forbilleder for en Kunstart, som helst bør være individuel, er en farlig Sag og giver Dilettanternes Skare Vind i Sejlene. Men ser man bort fra denne Fare, kan man jo godt glæde sig til efterhaanden at blive gjort bekendt med en Mængde interessante og morsomme Enkeltheder fra det britiske Riges ældre Architektur.

Maj-Heftet vil indeholde et særligt Tillæg, som helliges Gengivelser af de betydeligste architektoniske Tegninger og Udstillinger, som fandtes paa »The Royal Academy«s Udstilling 1906. Da der kun udkommer et begrænset Antal Eksemplarer af dette Hefte, bør man i Tide bestille dette.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Møde den 2. Maj bestod Eleverne THOR BEENFELDT og G. B. HAGEN Akademiets Afgangsprøve som Architekter.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde Onsdag den 9. Maj, Kl. 8 Aften, i Industriforeningens Foredragssal. Smørrebrødsbord. Udstilling af N. H. RASMUSSENS Skitser og Opmaalinger fra en Studierejse.

Architekt, Professor M. NYROP vil indlede en Diskussion over Emnet: »Hvad kan Akademisk Architektforening foretage for at raade Bod paa det uheldige Byggeri paa Landet?«

Architekt EUGEN JØRGENSEN ønsker derefter at give nogle Oplysninger vedrørende Sagen om Architekteleverness tekniske Uddannelse.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 12. MAJ 1906
8. AARGANG № 32

RIGSDAGSBYGNINGEN I STOCKHOLM.

RIGSDAGSBYGNINGEN I STOCKHOLM.
HOVEDPORTAL.

ARCHITEKT
ARON JOHANSSON.

For godt et Aar siden flyttede den svenske Rigsdag ind i sin nye Bygning paa Helligaandsholmen, til hvilken Begivenhed vor svenske Kollega »Arkitektur och dekorativ konst« knyttede nogle tungsindige Betragtninger over den fuldbyrdede Kendsgærning, at en Rigsdagsmajoritet havde formaaet — trods alle sagkyndiges Protest — at faa opført denne store Bygning paa en Plads, hvor den vilde skade Omgivelserne og heller ikke selv komme til sin Ret.

Indvendingerne var navnlig disse, at Bygningen vilde komme til at ligge for tæt paa Slottet, som den mentes at vilde genere og trykke ved sin store Masse, og at hverken det ydre eller indre vilde give Udtryk for svensk Architektur i Nutiden. Man paastod, at der ingen som helst tvingende Grunde var

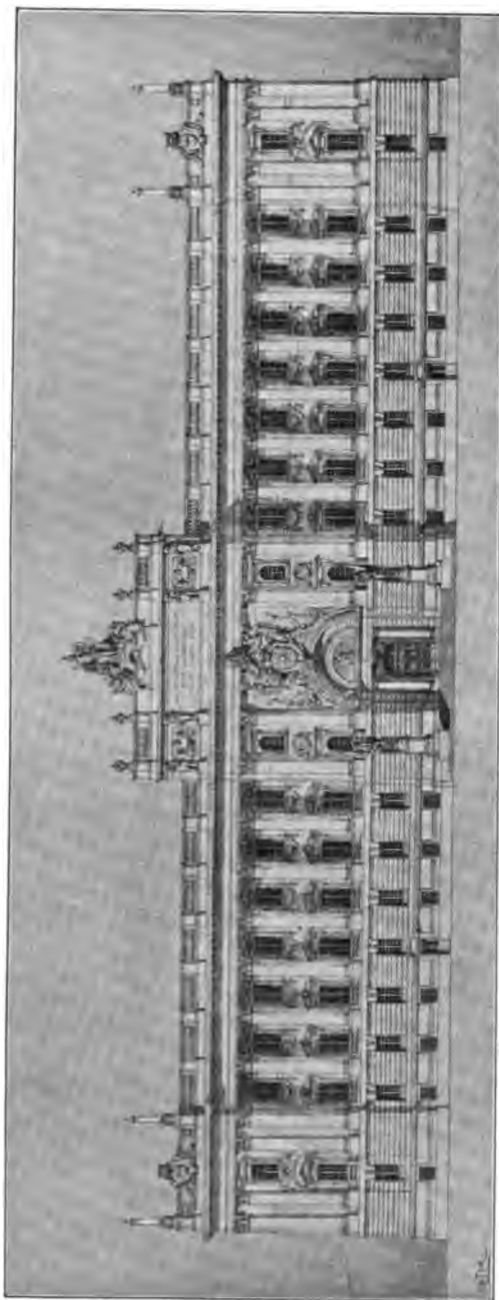
RIGSDAGSBYGNINGEN I STOCKHOLM. SAMLINGSSAL. ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

for, at Rigsdagsbygningen skulde ligge netop paa Helligaandsholmen, men Rigsdagens Flertal ønskede for Honnørens Skyld just denne fremtrædende Plads og vendte det døve Øre til alle Indvendinger. Hvor vidt disse er berettigede eller ej, vover vi ikke at udtale os om, men vi har fremdraget dette for at vise, at Rigsdagsmajoriteter ogsaa i andre Lande ynder at vise deres Magt og paatage sig et tungt Ansvar, som Eftertiden maaske vil dømme dem haardt for.

Først i ovennævnte Tidsskrifts Februarhefte for i Aar fremkom der Afbildninger og Beskrivelse af Bygningen, og vi gengiver nu — efter Redaktionens velvillige Tilladelse — en Del af Tegningerne tilligemed et kort Resumé af Architektens, Hr. Aron Johanssons Tekst.

Architekten omtaler først Valget af Stilen og mener, at »den Stil som af Tessin'erne, og Valle'erne indførtes til Sverig, og der har vundet sig svensk Ind-

fødsret, maatte anses for at være den mest egnede for en svensk Rigsdagsbygning. — Resultatet skulde tilfredsstille, ikke Dagens kamæleonagtige Smag eller Mode, men en Smag, som, næret af gamle Traditioner, har vist sig egnet som Kultursymbol for kommende Slægter . . .«, og han udtaler forøvrigt, at for at et Bygningsmonument overhovedet skal kunne gaa over til at blive Nationens uomtvistede Ejendom, maa det skabes ud fra en saadan »uegoistisk« Betragtning.

RIGSDAGSBYGNINGEN I STOCKHOLM. FAÇADE MOD NORRBRO. ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

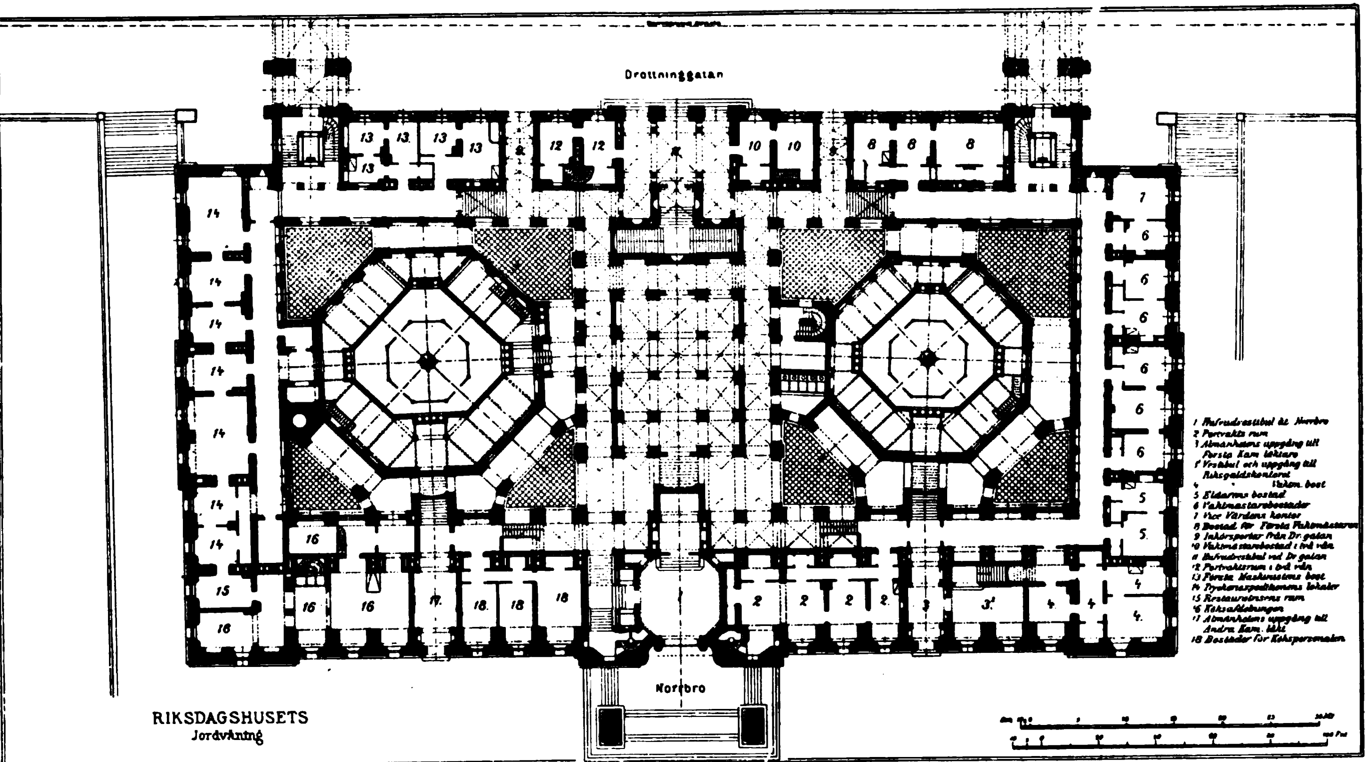
Der var oprindelig projekteret en Kuppel over Bygningens Midtparti, men den er ikke kommen til Udførelse, efter at tilkaldte sagkyndige havde udtalt sig derimod.

Façaderne er, med Undtagelse af Fladerne mellem Pilastrene og Vinduesindfatninger, udførte af naturlig Sten, hovedsagelig Granit; alle rigere Prydelser af saakaldte »Hoburgsten«.

Hovedindgangen er fra Norrbro, hvorfra man gennem Bronzeportene kommer ind i en Vestibule og derfra til den store og anselige Hovedtrappe, der fører op til Beletagen, hvor Rigsdagssalene, Samtale- og Læseværelser, Rum for Kamrenes Formænd, Ministre, Rigsdagens Bureau, Sekretariat og Bibliothek er beliggende. I Stueetagen findes Garderober, Restaurationen, Arkivlokaler, Rigsgældskontoret m. m. Paa 2den Sal ligge alle Udvalgsværelserne og Rum for Publikum og Pressen. Disse

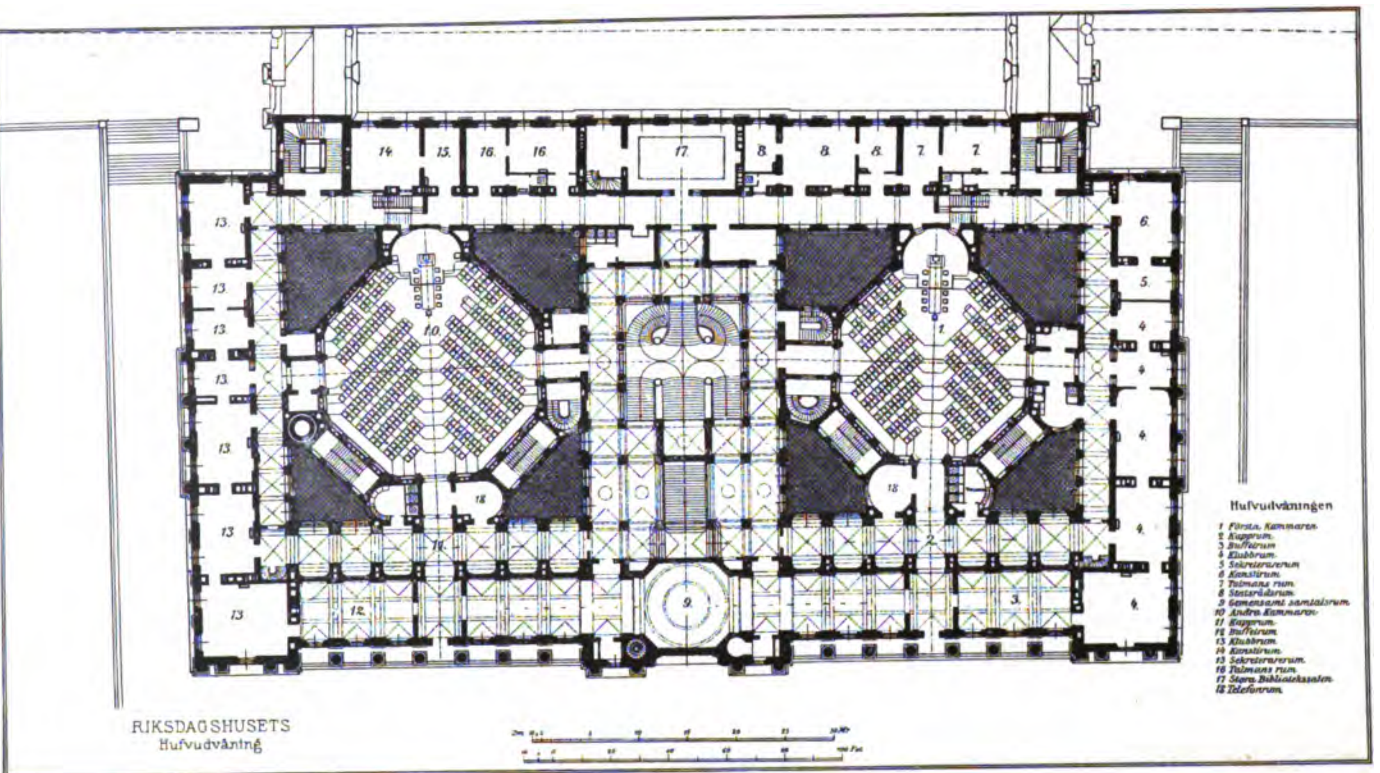

ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

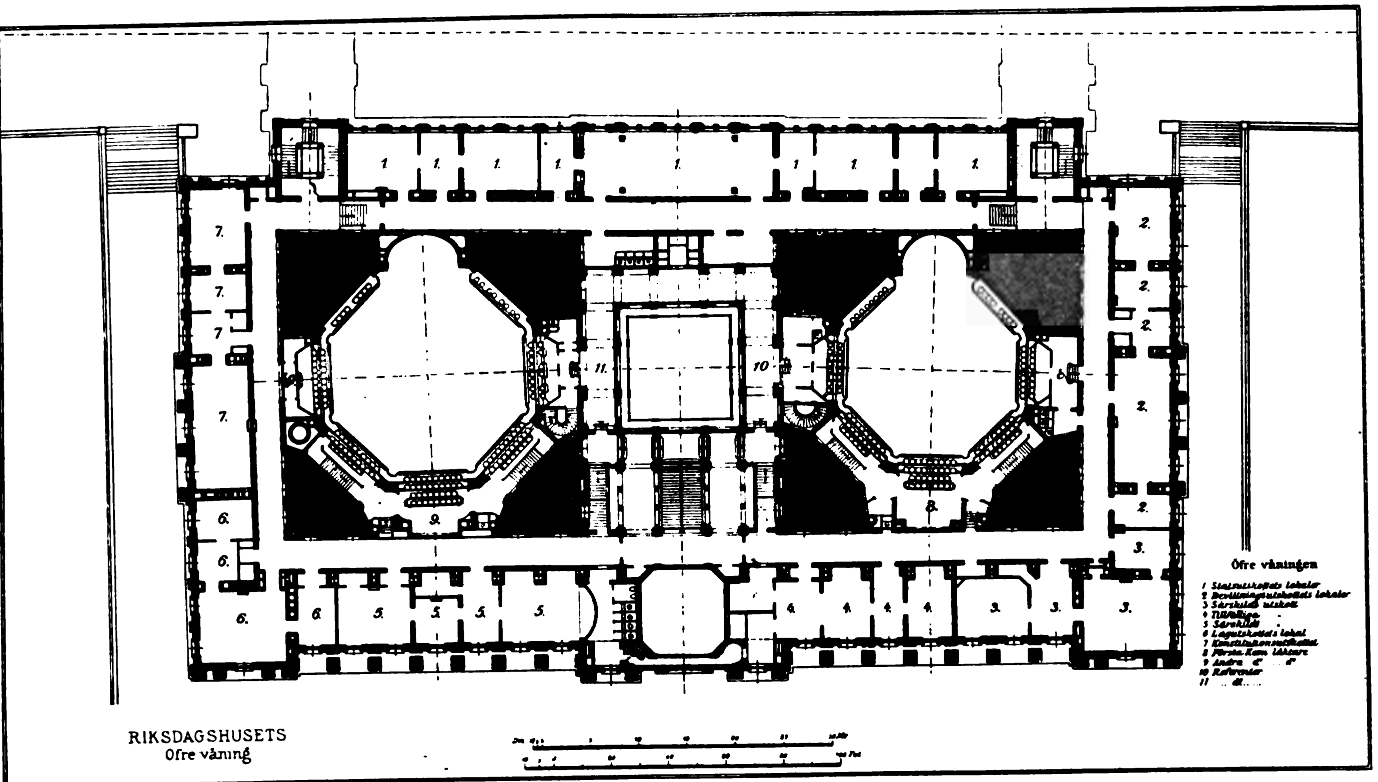

RIKSDAGSHUSETS
Jordvåning

ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

kan isoleres fuldstændigt fra Rigsdagens og der fører særlige Trapper op til dem. I Kælderetagen er Rigsdagens Trykkeri installeret, og desuden findes der her Køkken m. m. og Betjentboliger. Byggearbejdet varede i 10 Aar.

RIGSDAGSBYGNINGEN I STOCKHOLM. ARCHITEKT ARON JOHANSSON.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt, Palæforvalter TOLSTRUP er udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Rejseunderstøttelser. Af det Beløb, som for indeværende Finansaar er til Raadighed til Kunstakademiets Stipendier og Rejseunderstøttelser, er der tildelt Architekt HANS CARL ANDERSEN 2500 Kr. og Architekt C. HARILD 1000 Kr.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

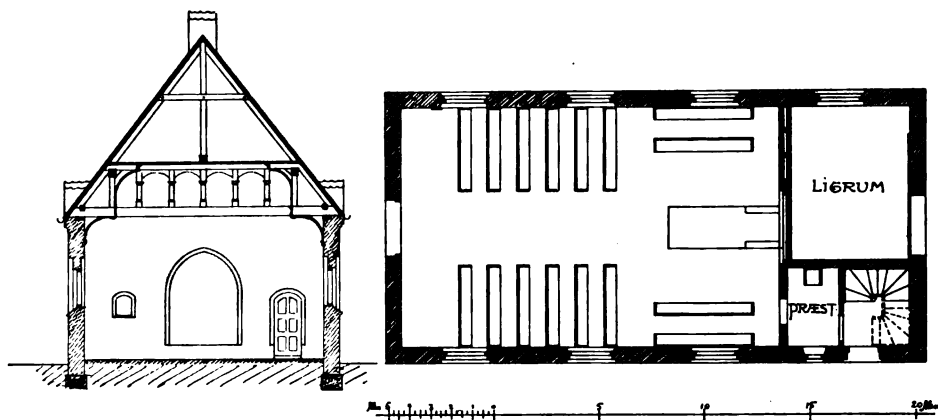
KJØBENHAVN
DEN 19. MAJ 1906
8. AARGANG № 33

KAPELLET I MARIBO.

KAPELLET I MARIBO. ARCHITEKT K. VARMING.

I Maribo havde der længe været Trang til et Kapel til Brug ved Begravelser, da Kirken jo i Almindelighed var for stor til dette Brug. Efter at Hr. Barber KLEIN i Maribo havde skænket 10.000 Kr. til et Kapel, blev dette opført i 1903

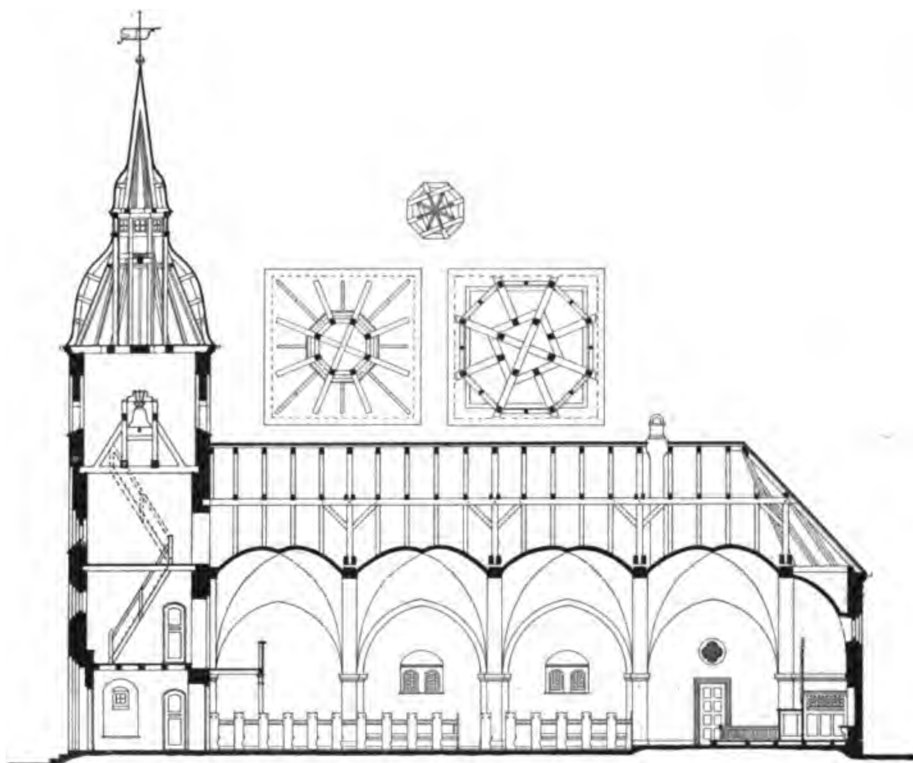
KAPELLET I MARIBO. ARCHITEKT K. VARMING.

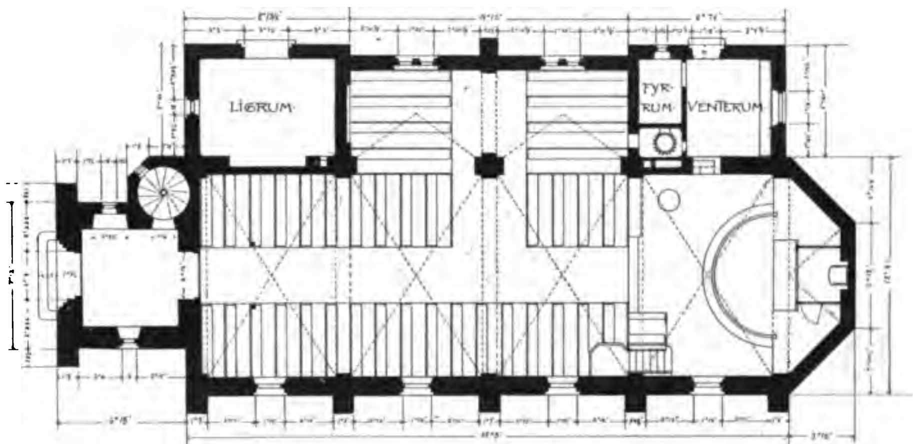
efter Tegninger af Architekt K. VARMING. Til Spiret skænkedes senere 1000 Kr. af Bankdirektør KJÆR, Maribo, saaledes at den samlede Byggesum blev 11.000 Kr. Kapellet har 100 Siddepladser. Murermester, Byraadsmedlem QUIDDE var Entreprenør, og alt Arbejdet blev udført af Haandværkere i Maribo.

VEJGAARD KIRKE.

VEJGAARD KIRKE. ARCHITEKT K. VARMING.

VEJGAARD KIRKE. ARCHITEKT K. VARMING.

Vejgaard er en Arbejderby i Nørre-Tranders Sogn, og den grænser umiddelbart op til Aalborg. Dens Præg er saaledes nærmest købstadmæssigt, hvorfor man med Vilje har forsøgt at give den her fremstillede Kirke mere Købstads- end Landsby-Karakter. Kirken er bygget i 1904 for en Sum af ca. 30.000 Kr., hvoraf 18.500 Kr. var Statstilskud; Resten er indkommet ved frivillige Bidrag i Vejgaard og Aalborg.

Façaderne er udførte af røde, haandstrøgne Sten fra Dybvad Teglværk med Sokkel, Dørindfatning m. m. af Granit. Kirkens Tag er dækket med sortglaserede Falstagsten, Spiret med Kobber. Indvendig er der murede Hvælvinger, Døbefonten er af Granit, og Alterbilledet er malet af Fru Bertha Dorph.

VEJGAARD KIRKE. ARCHITEKT K. VARMING.

Alt Arbejdet er, med Undtagelse af Kobberdækningen, udført af Haandværkere fra Vejgaard og Aalborg under Tilsyn af Bygningskonduktør Cortes, Aalborg. Formand for Kirkekomiteen var: Førstelærer J. P. Stæhr, Vejgaard, og Architekt: K. Varming.

BYGNINGSKOMMISSIONENS JUBILÆUM.

Den Adresse, som af Akademisk Architektforenings Bestyrelse blev overrakt Stadsbygmesteren paa Jubilæumsdagen den 1. Maj, havde følgende Ordlyd;

Hr. Stadsbygmester, Professor Bønecke,
R. af Dbg.

Akademisk Architektforening ønsker i Anledning af Bygningskommissionens 50-Aars Jubilæum at udtale en Tak overfor Dem, Hr. Stadsbygmester, for den Hensyntagen, De i Deres Embedstid har udvist overfor Bygningskunstens Tarv.

Imedens De har beklædt Deres vanskelige Embede, har Byggevirksomheden været større end nogensinde før, en ny Tid indenfor Bygningskunsten er brudt frem med nye Konstruktioner og nye Former, men Deres Forstaaelse af Tiden og Architekturens Betydning for Kjøbenhavn har hjulpet over mange Vanskeligheder, og trods Lovens Snæverhed har det været muligt, hvor ideelle og kunst-

neriske Krav var tilstede, at lade disse komme til deres Ret, saavel ved private som offentlige Bygninger i vor By.

Idet vi udtale vor Lykønskning, knytte vi dertil det Haab, at den Forstaaelse af Kunstens Stilling og den gode Aand, som under Deres Embedstid har raadet, stadig maa have Plads ved Siden af Lovens Ord hos Stadsbygmesteren, Bygningskommissionen og dens Embedsmænd.

Paa Bestyrelsens Vegne
under Formandens Fraværelse
MAGDAHL NIELSEN.

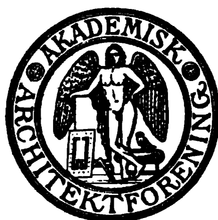
FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Elevernes Arbejder fra det nu afsluttede Skoleaar er udstillede paa Charlottenborg hver Dag fra Kl. 11—2 indtil den 27. Maj inkl.

Sølvbryllup. Architekt H. GLAHN og Hustru i Nykøbing paa Falster fejrer Søndag den 20. ds. deres Sølvbryllup.

Det højeste Hus paa Jorden bliver en under Opførelse værende Bygning for det Singerske Symaskine-Selskab i New York. Bygningen bliver 181 Meter høj og skal rumme 40 Stokværk. Omkostningerne anslaas til noget over 5 Mill. Kr.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den 9. Maj holdt Akademisk Architektforening sit første Sommermøde. I Lokalerne fandtes ophængt en ualmindelig smuk og righoldig Samling Studier af Architekt HOLGER RASMUSSEN, som nylig er hjemkommen fra en længere Studierejse. Den improviserede Udstilling vakte megen Opmærksomhed og fortjente det ogsaa.

I Formandens Fraværelse bød Architekt MAGDAHL NIELSEN Velkommen, og efter at Architekt EMIL JØRGENSEN var valgt til Dirigent, gaves Ordet til Professor MARTIN NYROP, som havde ønsket at foranledige en Diskussion om Byggeriet paa Landet.

Prof. NYROP indledede Diskussionen. — Han vilde ikke spilde Tiden med en Skildring af den nuværende Tilstand, som maatte være Medlemmerne bekendt, ej heller tale om Forholdene i Kjøbenhavn eller Provinsbyerne, hvor det navnlig var i Udkanterne — hvor By og Land mødtes — at det var galt, men derimod om Byggeriet ude paa det egentlige Land. Det mest iøjnefaldende var da, at al Tradition var brudt, og at de Former, der nu brugtes, syntes at være laante fra Købstadhuse, saaledes at man f. Eks kunde se et Hus, beliggende paa den bare Mark med Hjørnetaarne og Brandgavle! Det laa nær at spørge, hvad er Aarsagen

til dette Brud paa det nedarvede, og man maatte svare: Aarsagerne er mange forskellige. I vor Tid er der foregaaet en fuldstændig Omvæltning i Landbrugsforholdene og dermed i Befolkningens Tænkemaade og Levevis. Tærskemaskinerne umuliggør Anvendelsen af Halmen til Straatage; Assuranceselskabernes høje Præmie paa disse gør, at man foretrækker Spaan-, Cementtagsten eller Tagpap til Tagdækning. Endvidere er der de mange nye Materialer, der er fremkomne, og endelig Undervisningen i de tekniske Skoler, der jo ikke har taget Hensyn til Traditionen.

Spurgte man nu, om der var Grund til, at Architektforeningen skulde forsøge at bringe Udviklingen ind i et sundere Spor, da forekom det Taleren, at ingen kunde være nærmere til at hjælpe end Architekterne. Nogle vilde maaske sige, at det nemmeste og maaske tillige det mest »kunstneriske« og forretningsmæssige vilde være fornemt at holde sig tilbage. Men dette var galt. Thi ligesom det var Lægerne, der havde taget Initiativet til at bekæmpe f. Eks. Tuberkulosen, som hærgede Landet, saaledes maatte det være Architekterne, der traadte til for at bekæmpe den Landeplage, som det daarlige Byggeri maa siges at være. Staten har gennem sine Institutioner støttet os i vor Uddannelse, derfor skylder vi Staten at gøre Gavn, hvor vi evner det og give ud med rund Haand, hvis vi har noget at give. Vi vil selv høste Gavn deraf, baade ved at kunne føle os som nyttige Borgere og ved at komme mere i Berøring med Folket, hvis store Masse staar fuldstændig fremmed overfor os og vor Virksomhed, hvad man jo bl. a. kunde se af de for nylig faldne Udtalelser i Rigsdagen. — I Sverrig havde der været gjort forskellige Forsøg. I 1905 udgav Jordbruksdepartementet et Hefte med Forslag til Bygninger for smaa Jordbrug; senere har en Komité, nedsat af Landbruksakademiet, tilvejebragt bedre Typer af samme Art, tegnede af Torben Grut. »Svenska Slöjdföreningen« har gratis uddelt forskellige Tegninger til ca. 2000 Snedkere og andre, som anmoder derom. Samme Forening uddeler gratis Tegninger til smaa Landbrug, tilvejebragte ved Konkurrence blandt svenske Architekter.

Her i Landet har »Dansk Husflidsselskab« som bekendt fremskaffet gode Tegninger til »Husmandsmøbler«, udgivet en »Husflidsbog« og en lille nyttig Bog: »Cementhusflid«, forfattet af N. C. Rom. »Foreningen af jydske Landboforeninger« foranstaltede i 1901 en Konkurrence om Tegninger til Husmandsboliger (til »Statshusmandslodder«) og har udgivet de præmierede, der forøvrigt ikke er gode. Cand. mag. Vilh. Lorenzen har i »Dansk Folkestyre« i en velskreven Artikel underkastet disse Forslag en udførlig Kritik, paavist Tegningernes store Mangler og — hvad der er vigtigere — vedføjet Tegninger (udf. af Hr. Axel Sørensen, Elev paa Akademiet), som giver noget bedre Former. Cand. Lorenzen synes i det hele taget at nære saa megen Kærlighed til denne Sag, at vi absolut bør træde i Forbindelse med ham.

Naar man nu skulde tænke sig at begynde et Arbejde for denne Sag, da maatte man stille sig klart, at dette vilde blive vanskeligere end alt, hvad man før havde beskæftiget sig med. Dels det at *skabe nye Typer*. Thi vi maatte ikke tro, det var nok at kopiere det gamle, men vi maatte tage Hensyn netop til alle de nye Momenter, der var fremme i Nutiden og arbejde med dem for Øje. Og vi maatte ikke tro, at vi skulde til at lave Architektur i almindelig Forstand;

de Huse, vi hidtil havde bygget, var ikke alvorlige og simple nok til at tjene som Forbilleder, og for at kunne sætte noget godt i Stedet for de gamle Bønderhuse, der kun igennem Aarhundreders Kultur har naaet den Skønhed og den klassiske Simpelhed, som de har over sig, maa man selv være i Besiddelse af høj Kultur og Dannelse.

En anden stor Vanskelighed var det: *at faa Folk i Tale.* Her maatte der kunne tænkes et Samarbejde med Højskolerne og de store Landboforeninger, Afholdelsen af Foredrag, Udgivelse af Bøger med Afbildninger, maaske ordnede som »Eksempler« og »Modeksempler«. Og naar da Interessen var bleven vaagen skulde man kunne komme med Tegninger og anden Hjælp. Bedst vilde det naturligvis være, om man kunde faa opført Typer paa Huse i forskellige Landsdele, saa at Befolkningen rigtig kunde indse Nytten af vor Hjælp og Fordelene ved at bygge godt og fornuftigt.

Yderligere gaa i Enkeltheder kunde Taleren ikke i Øjeblikket, og i hvert Fald vilde han nu bede Bestyrelsen og Medlemmerne udtale sig om Sagen.

F. C. C. Hansen, Sorø, udtalte, at han jo saa meget af Byggeriet paa Landet, og det var kun lidet fornøjeligt. Udviklingen gaar nu for Landsbyernes Vedkommende mod, at disse bliver mere spredte med Hensyn til Bebyggelse, da Gaardene og Husene efterhaanden flyttes ud midt i Jordlodderne; herved spares Kørsel, og Brandfaren formindskes. Stuehusene bygges nu som Regel for sig, og bygges med brandfrit Tag, derved spares ogsaa paa Assurancepræmien. Jernbanestationerne derimod samler Landsbyer om sig, og her er det, at det alleruheldigste Byggeri florerer. Foretagsomme Haandværkere og andre køber større Stykker Grund, beregnede paa Udparcellering, og bygger saa løs midt paa den bare Mark med den kommende By for Øje; deraf kommer Brandgavlene, Hjørnetaarnene o. a., der ser saa meningsløst ud. Straatag maa vist betragtes som dødsdømt, ikke alene paa Grund af Brandfaren og de høje Præmier, men ogsaa fordi Straaet efterhaanden er blevet saa dyrt, at andre Materialer let fortrænger det. Det er jo hovedsagelig Tagpap, der nu anvendes. Skal der opnaas noget ved Udarbejdelsen af Typer for Bygninger paa Landet, maa man ind paa brandfrit Tagmateriale. Der er mange Vanskeligheder at kæmpe med, ikke mindst Landbefolkningens Utilbøjelighed til at lade sig raade af Architekter.

Søren Lemche. Det ser ud, som om Straaets Tid er forbi; Tegl er for dyrt i mange Tilfælde, og da Pap er billigt, er det ikke nemt at komme uden om dette. Man maa søge ved Silhouetvirkningen at raade Bod paa Materialets kedelige Udseende. Det kan ikke nytte at blive ved de gamle Forbilleder, vi er for bevidste og ejer ikke den Naivitet, som de gamle Bygninger er prægede af. Man maa nu se at faa Bugt med Landboernes forkerte Forestillinger og søge at bringe dem til at forstaa, at det gælder deres eget bedste. Gennem Højskolerne maa man se af faa Befolkningen i Tale. De maa hjælpe os med at bane Vej for vore Ideer. Bestyrelsen eller et eventuelt Udvalg maa have Opmærksomheden henvendt paa, at Støtte hos Befolkningen for Sagen er nødvendig for at naa et Resultat. At der findes Forstaaelse og Interesse for Sagen i Højskoleverdenen, paaviste Taleren ved at oplæse flere Breve, som »Architektens« Redaktion havde modtaget i Anledning af Artiklen om »Byggeriet paa Landet« i Bladet »Architekten«.

LEVY. Det gælder om at finde Personligheder paa begge Sider for at faa noget udført til virkelig Gavn. Jernbaner og gode Samfærdselsmidler udvisker det personlige og det ejendommelige. Jo daarligere Veje man naar ud til, jo fornuftigere Bygninger ser man. Hele Landbefolkningen bliver ogsaa saa grumme ensartet. Taleren mente ikke, at man kom langt med Ophængning af Tegninger o. l. Der maa arbejdes personligt. De unge maa gaa ud og missionere; tale til Folket ved Landbomøder og — vel at mærke — møde frem med grundig og positiv Viden.

PLESNER mente ligesom Levy, at Foredrag af Architekter — paa Højskolerne f. Eks. — vilde gavne. Der maa saa skaffes godt Materiale hertil, Lysbilleder f. Eks. efter gode ældre og nye Ting. Forskrifter og Typer er ikke altid af det gode; de skaber kedelig Ensartethed. Han havde Erfaring for, at ældre Bønder var ikke gode at komme nogen Vegne med, man maatte have de unge paa Højskolerne i Tale. Straatage maa heldigvis ikke betragtes som dødsdømte, i mange Egne begunstiges de af Forholdene, f. Eks. gode Rørskær ved vore Fjorde. Paptag er ifølge mange Fagmænds Mening ikke godt i Længden; vi bør ikke støtte Anvendelsen deraf. Tegl kan i mange Tilfælde anvendes med Pap og Brædder som Underlag uden at blive for dyrt. Man maa stille sig meget velvilligt og moderat med Hensyn til Honorarer. Interessen maa være Drivfjederen.

MØRK-HANSEN. Tegninger maa der til, som Folk kan faa at se, selv om »Typer« ikke er det heldigste. Der maa i hvert Fald særlige Typer for de forskellige Egne. Højskolerne er et godt Virkefelt. Man maa ønske, at Højskolerne vil søge Architekt-Bistand hver for sin Egn.

EUGEN JØRGENSEN foreslog at vælge et Udvalg, bestaaende af: Nyrop, Plesner, Rosen og Strøm-Tejsen til at forberede Sagen.

NYROP foreslog at supplere Udvalget med Søren Lemche og henstillede til Bestyrelsen at virke for Sagen ved Siden af Udvalget.

LEMCHE. Der er sikkert mange, som ser ret skeptisk paa den Sag, der her er rejst; Sagen er i sig selv saa stor og omfattende, at dette nok er forstaaeligt. Man kan dog kun anerkende den store Interesse, som fra de forskelligste Sider er lagt for Dagen i dette Anliggende, og haabe paa, at et tilfredsstillende Resultat engang vil blive naaet. Men man maa gøre sig klart, at naar en saa vanskelig Sag tages op, maa man være taalmodig og ikke vente sig noget stort Resultat i de første Aar. Man maa jo begynde Arbejdet paa bar Bund, og der vil maaske gaa en Menneskealder, inden denne Opgave kan siges at være løst.

Paa Forslag af Dirigenten skredes til Afstemning, hvorved det foreslaaede, forberedende Udvalg enstemmigt valgtes.

Derefter gav Architekt EUGEN JØRGENSEN nogle Oplysninger vedrørende Sagen om Architektelevers tekniske Undervisning.

Tilstede var ca. 50 Medlemmer. Mødet forbi Kl. ca. 12.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

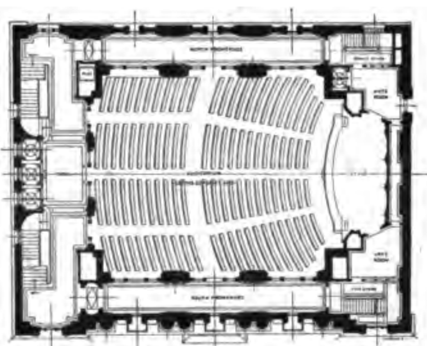
KJØBENHAVN
DEN 26. MAJ 1906
8. AARGANG № 34

EN CENTRALBYGNING FOR INGENIØRVIDENSKAB.

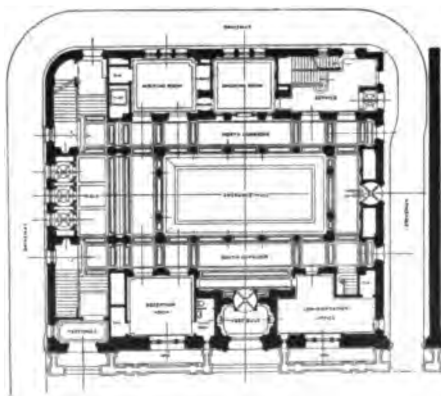
Vi præsentere idag vore Læsere nogle Afbildninger af en af Amerikas berømte Skyskrabere. Selv om det passer sig bedst for os og vore Forhold at holde os mere til Jorden, kan det have sin Interesse at betragte en saadan Kolos noget nøjere, og vi have valgt et Eksempel, som synes os betydeligt smukkere løst, end Bygningsværker af denne Art plejer at være.

Billederne er laante fra New Yorks »Architects and Builders Magazine« og gengive en under Opførelse værende Bygning, der skal være en Centralbygning for den amerikanske Ingeniørvidenskab. Bygningen er en Gave fra den bekendte Mangemillionær Mr. ANDREW CARNEGIE, som ved denne Lejlighed har givet et Eksempel, der sikkert vil tiltale Alverdens Ingeniører.

De gengivne Tegninger er Resultatet af en Konkurrence, til hvilken var indsendt 26 Forslag. Det antagne Forslag skyldes d'Hrr. HALE & ROGERS med HENRY G. MORSE som »Associeret«. Der er ved Forslagets Udarbejdelse lagt særlig Vægt paa at lade det Ydre markere Rummene og disses Bestemmelse. Indenfor de 3 store Buer forneden findes saaledes et Auditorium, der strækker sig gennem tre Etager.

PLAN AF AUDITORIET.

STUEPLAN.

CENTRALBYGNING FOR INGENIØRVIDENSKAB. ARCHITEKTER HALE OG ROGERS.

Indenfor de tre store Vinduer foroven findes et Bibliothek, der ligeledes strækker sig gennem 3 Etager. Den 12te Etage, til hvilken Vinduerne er smaa, forbereder meget behændigt Kolossens Afslutning foroven.

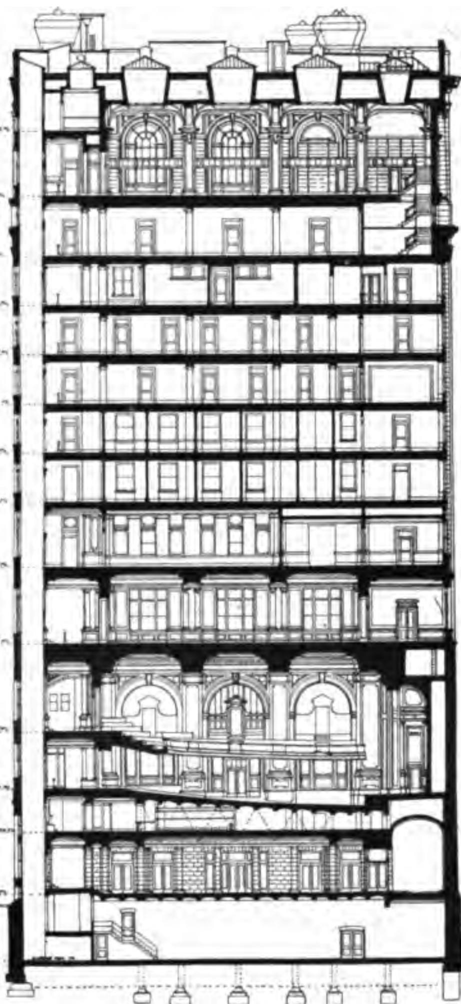
CENTRALBYGNING FOR INGENIØRVIDENSKAB. — ARCHITEKTER HALE OG ROGERS.

Grunden til, at Auditoriet er lagt kun en Trappe op, er den, at man har villet undgaa at skulle befordre Tilhørerne op i dette ved Hjælp af Elevatorer. Der findes ialt 1100 Tilhørerpladser. Tunge Genstande, som skal benyttes ved

Forelæsningerne, kan føres op i Foredragssalen ved Hjælp af Fragt-Elevatorer. Over Auditoriet findes mindre Forelæsningssale, som kan sættes i Forbindelse med hinanden ved selskabelige Anledninger.

Da Bygningen foreløbig skal rumme 3 forskellige Ingeniørselskaber, Elektrikerne, Mekanikerne og Minørerne, er det nødvendigt, at disse indenfor en vis Grænse maa have deres egne Lokaler. Dette er der ogsaa taget Hensyn til ved Planlæggelsen — ja, der er endog indrettet Lokaler for Selskaber, der maatte dukke op i Fremtiden. Det er dog Hensigten, at alle Selskaber til en vis Grad skal danne en Helhed; saaledes tænkes alle Selskabernes Bogsamlinger anbragte i de øverste Stokværk, ganske vist hver for sig som selvstændige Samlinger, men dog i Forbindelse med hinanden, saa at de — taget under Et — danne en enestaaende Samling. Udenom Bibliotheket findes smaa Arbejdsrum, fotografiske Ateliers, Tegnestuer m. m. Bibliothekets Beliggenhed i øverste Etage betegnes som ideel, dels fordi der heroppe er roligt, køligt og luftigt, og dels fordi man er fri for Støv.

Da de gengivne Tegninger ingen Forestilling give om Bygningens Størrelse, bemærkes, at Façaden er 115 Fod bred og 90 Fod dyb, engelsk Maal. Bygningens Højde er 210 Fod.

CENTRALBYGNING FOR INGENIØRVIDENSKAB. ARCHITEKTER HALE OG ROGERS.

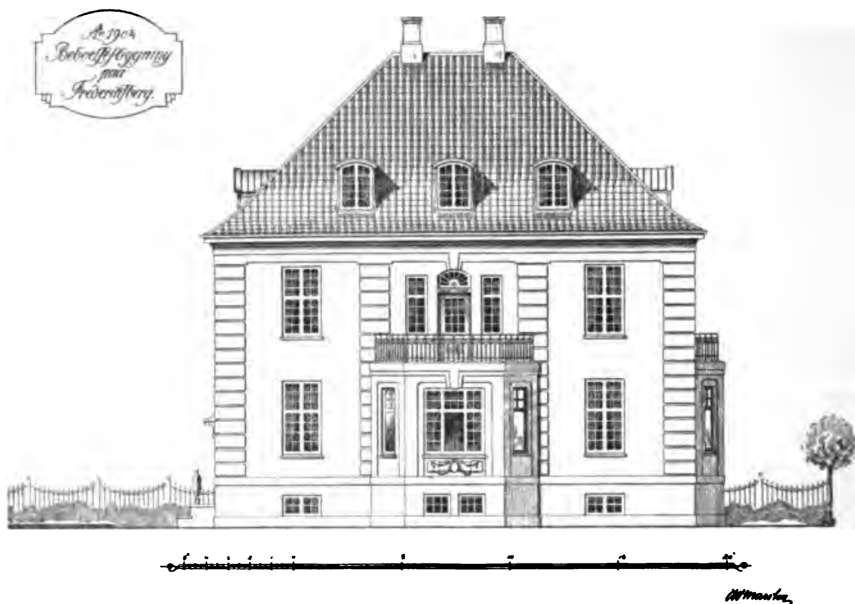
VILLA PAA FREDERIKSBERG.

Den her gengivne Bygning paa Matr.-Nr. 6 cf, Segelckesvej paa Frederiksberg, er i 1903 opført for d'Hrr. Tømrermestre Bruun-Kornerup & Co.; den ligger vis-à-vis den i »Architekten« Nr. 31, 1906, afbildede og er ligesom denne indrettet til 2 Familier; Façaderne ere pudsede i grov Kalkmørtel og straalede; Taget er dækket med almindelige, sortglaserede Tagsten.

Bygningen er opført efter Tegning af Architekt E. W. Marston.

MEDDELELSE FRA UDVALGET TIL BESVARELSE AF FORESPØRGSLER VEDRØRENDE RETSSAGER.

Da »Akademisk Architektforening« i Henhold til Beslutning af den aarlige Generalforsamling ifjor har oprettet et fast Udvalg, bestaaende af Architekterne EMIL JØRGFNSEN, FRED. L. LEVY og ALF. THOMSFN, til Besvarelse af Forespørgsler vedrørende Retssager, turde det formentlig være af Interesse i videre Kredse ogsaa at kende de Spørgsmaal, der forelægges Udvalget, og dettes Besvarelse af disse. Af denne Grund giver Udvalget nedenfor ved dets Leder, Architekt LEVY, Referat af de til Dato behandlede Sager, hvilket herefter senere vil blive fortsat.

VILLA PAA FREDERIKSBERG. ARCHITEKT E. W. MARSTON.

15. Jan. 1906. Der spørges: »hvorvidt en Altan kan kaldes et Fremspring paa en Bygning eller at Bygningen er bygget frem.«

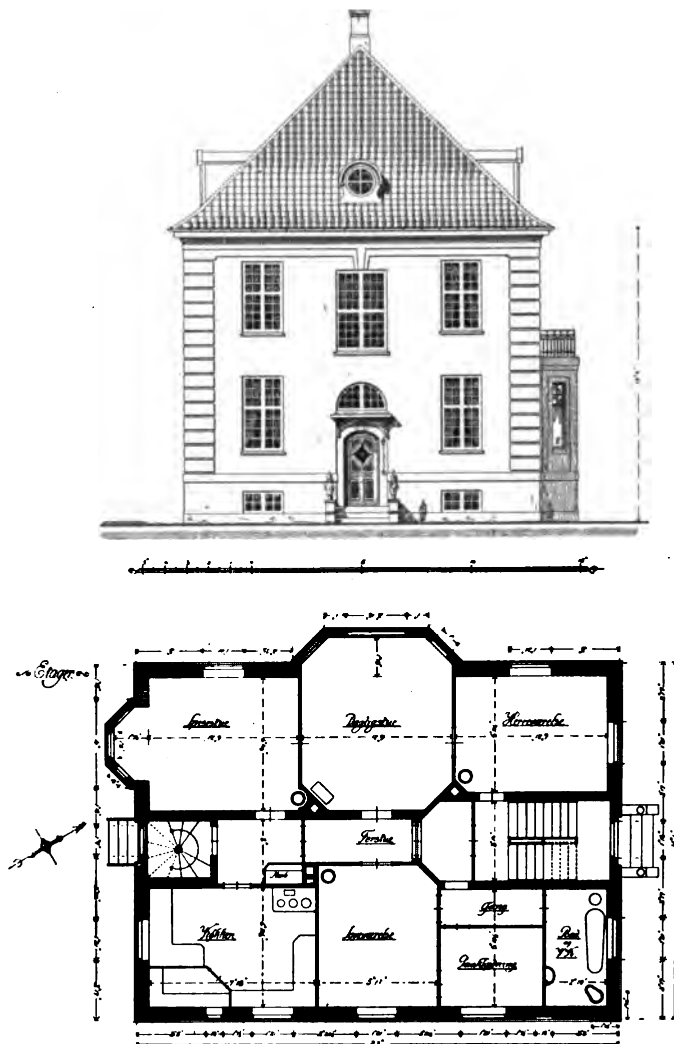
Svar: En aaben Altan betragtes som et Fremspring paa en Bygning, men ikke som en Frembygning foran Huslinien.

20. Febr. 1906. Med Indsendelsen af Kalker, Plan, Snit og Façade til en projekteret Bygning i 4 Beboelseslag spørges der, »om de foreliggende Tegninger kan betragtes som en Skitse eller et tydeligt Forslag til Løsningen af Opgaven: en Fabriksbygning projekteret under særligt Hensyn til eventuelt senere at kunne omdannes til 2 Værelsers Lejligheder, og at være affattet til at kunne lægges til Grund for Hovedtegningen.«

Svar: Nej, den foreliggende Kalke viser kun Indretningen af en *Beboelsesbygning*, i hvilken alle Skillerum, Skorstene m. m. er raserede, og angiver ikke engang Understøttelserne under Bjælkelagene paa de Steder, hvor de bærende Skillerum fattes.

Endvidere spørges der om, hvilket Honorar der kan blive Tale om at erlægge for de foreliggende Tegninger, og om Honoraret bliver at forhøje, fordi Bygningen er forlangt indrettet, saa at den senere kan omdannes til Beboelse.

Svar: Hvis Tegningen havde været udført som *et tydeligt og gennemtænkt* Forslag til Løsningen af den foreliggende Opgave, hvad den efter det ovenfor

VILLA PAA FREDERIKSBERG. ARCHITEKT E. W. MARSTON.

udviklede formentlig ikke er, vilde der for samme blive at betale et Honorar efter Regler til Bestemmelse af Architekthonorar (vedt. i Akad. Architektforening 24. Febr. 1905) Klasse 1, Skitsering alene. Kun, hvor der er begæret *flere* alternative Forslag eller Skitser til samme Opgave, kan Architekten fordre Honorar for hvert af disse. Fordringen om, at Bygningen eventuelt senere skal kunne omdannes i andet Øjemed, vil, som Opgaven i det foreliggende Tilfælde er løst, ikke gøre det rimeligt, at der ydes nogensomhelst Ekstrabetaling.

10. Marts 1906. Ved Opførelsen af en Beboelsesbygning omfattende Stue, 1ste Sal og Kvist er der anvendt Betonstøbning istedetfor Murværk, som Bygningsloven kræver; der spørges, om Betonstøbning i Forhold 1 : 4 : 8 (Grus og Murstensskærver) og med samme Tykkelser, som foreskrevet for Murværk, staar tilbage eller ikke for den almindelige Byggemaade med Hensyn til Styrke, Brandsikkerhed og i sanitair Henseende.

Svar: Beton maa anses for et Materiale, hvis Styrke i høj Grad er afhængig af de benyttede Materialers Godhed og Renhed og tillige af den ved Tilberedning og Støbning anvendte Omhu. Endvidere vil Brugen af Beton i et Tilfælde som det foreliggende kræve ganske særlige Foranstaltninger til Sikring af en god Forbindelse mellem Ydermuren og de tilstødende murede Skillerum. Hvor der ikke kan gives fuld Betryggelse for Arbejdets forsvarlige Udførelse i ovennævnte Henseende, maa Brugen af Beton til Ydermure i en Bygning med flere Etager, hvad Styrke angaar, siges at staa tilbage for den almindelige Byggemaade.

Grundet paa Portlandcementens store Udvidelsescoefficient, er Beton, tilberedt med dette Materiale, tilbøjelig til at springe ved Ildpaavirkning. Betonmure maa derfor, hvad angaar Brandsikkerhed, siges at staa tilbage for Murværk af brændte Sten med Kalkmørtel.

Betonvægge er, grundet paa deres ringe Porøsitet, tilbøjelige til at svede (dugge) ved indtrædende Temperaturforandringer og maa derfor til Beboelsesbygninger ogsaa i sanitair Henseende siges at staa under Vægge af almindelige Mursten.

19. Maj 1906. Der spørges: Hvad forstaas ved en »Bygning i Villastil«, og hvorledes afgrænses dette Begreb fra Bygninger i Almindelighed? Kan en Ejendom med 6 à 8 Lejligheder à 3 Værelser henregnes under Begrebet »Bygninger i Villastil«?

Svar: Ordet »Villa« betegner i Modsætning til Bygninger i Almindelighed en Bygning, væsentlig omgivet med Beplantninger, til borgerlig Beboelse for en Familie, frit beliggende og med alle Ydersider architektonisk behandlede.

Det anvendte Ord, »Villastil« er i og for sig et Ord uden kunstnerisk eller teknisk Betydning, men benyttes i folkelig Sprogbrug ensbetydende med »Villalignende«. Som Betegnelse for en Bebyggelsesforpligtelse, der skal kunne retslighævdes, er Ordet »Villastil«, selvom det forstaas som »Villa-lignende«, forsaavidt værdiløst, naar der ikke tillige nærmere er angivet, hvilket eller hvilke af de ovenfor nævnte Særtegn for en Villa, der skulle gøres gældende ved Bebyggelsen; dog kan det med den ovenfor givne Forklaring af Ordet »Villa« med Sikkerhed siges, at en Bygning, der indeholder 6 à 8 Lejligheder à 3 Værelser aldrig kan benævnes: »en Bygning i Villastil«.

HORNBÆKBANENS STATIONSBYGNINGER.

I Anledning af Hornbækbanens Aabning læses i flere Blade følgende enslydende Begejstringsudbrud over den nye Station ved Grønnehave:

»Man betragte den nøje, thi den er uden Sammenligning det pompøseste af det, som Menneskehaand har skabt paa den halvanden Mil lange Jærnbanestræk-

ning. Den er tegnet af en lykkelig Haand, for den staar godt til Lars Baches gamle By. Netop den Slags Bindingsværksindlæg, som findes i rigelig Mængde i Bygningen, er saa uhyre dekorative, gammeldags hyggelige, og naar Tidens Tand nu har bleget Farverne lidt, er der ingen Tvivl om, at den nok skal gøre sig. Den er paa sin Vis paa ingen Maade ringere end Professor Wencks saa ofte roste Kystbanestationsbygninger.«

Det synes herefter, at den Oberstløjtnant, der har skabt dette vidunderlige Værk, maa have en betydelig Fremtid for sig som Architekt, og — vi citerer en berømt Taler — »Tidens Tand, som læger alle Saar«, vil sikkert bringe ham til at glemme det Angreb, han i sin Tid var Genstand for her i »Architekten« netop i Anledning af omtalte Bygning.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra *Ludvig Schütk's Boghandel for Haandværk og Bygningsvæsen* er sendt Redaktionen til Anmeldelse:

»*Prager Neubauten*«. Paa 64 Folioblade gives her en Fremstilling af en Række moderne Bygninger i Bøhmens gamle Hovedstad. Det er øjensynligt, at Byggeraseriet florerer kraftigt i denne skønne By, hvad der sikkert er Grund til at være temmelig forfærdet over. Thi alle de her afbildede Huse er ganske overbroderede med Cement og Stuk, gjort i den saakaldte »nye Stil«, og man vender Blad efter Blad uden at finde et eneste ærligt Stykke Architektur. Naar man ser denne krampagtige Jagen efter Originalitet paa Trods af al Tradition og Konstruktion, de sælsomste, forvredne Former, der ikke synes opstaaede i en normal Hjærne, udbryder man uvilkaarligt: Gud fri og bevar os for at faa denne Pest indført her i Landet! Og man priser vor mere nøgterne og kritiske Natur, som hidtil har forskaanet de nordiske Lande for en »Renaissance«, hvis »Morsomheder« man vilde blive Melankoliker af at se paa.

FORSKELLIGT.

Konstitution. Den hidtidige Assistent i Gentofte Bygningsinspektorat, Hr. O. VENNIKE, er konstitueret i nævnte Embede fra 1. Juli 1906.

Mindesmærket for Hørup. Ved Konkurrencen om dette Mindesmærke sejrede Maleren og Billedhuggeren WILLUMSEN. To Præmier, hver paa 500 Kr., tildeltes Billedhugger WAGNER og Maler SLOTT-MØLLER. Der var ialt indsendt 18 Skitser. Disse er offentlig udstillede i Kunstindustrimusæet.

Kunst og Idræt. I disse Dage afholdes i Paris en saakaldet »Conférence consultative«, som har til Formaal at undersøge, paa hvilken Maade og under hvilken Form Kunsten og Videnskaben maatte kunne deltage i Festligholdelsen

af de moderne, olympiske Lege og i al Almindelighed forbinde sig med den praktiske Idræt for at bidrage til at forædle denne. Programmet for Afdelingen »Architektur« er sat øverst paa Listen og byder bl. a. paa Diskussion om følgende Emner:

Vilkaarene for og Ejendommelighederne ved den moderne Idrætsbygning. — Architekturen ved overdækkede Baner og ved Baner i fri Luft. — Fiskedamme. — Ridehuse. — Svømmehaller. — Sale til Udøvelse af Vaabenidræt. — Architektoniske Motiver ved ovennævnte Bygninger. — Udgifter og Overslag.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningens Medlemmer indbydes herved til at tegne sig som Deltagere i et Møde *Torsdag d. 31. Maj*, hvortil Medlemmer af Dansk Ingeniørforening er indbudte som Gæster.

Mødet begynder Kl. $6^1/_2$ med et Besøg paa Ny Carlsberg Glyptotheks Nybygninger, hvorefter Aftensmaaltid c. Kl. 8 indtages i Taarnpavillonen i Tivoli.

Anmeldelse om Deltagelse, for hvilken senere vil blive opkrævet Kr. 2,50, bedes snarest — og senest den 29. ds. — sendt til Foreningens Sekretair, Architekt A. LAURITZEN, Poul Møllersvej 7. Telf. 227 y.

Bopælsforandring. Architekt SØREN LEMCHE er flyttet til Dosseringen 69. Ø.

Formanden for Akademisk Architektforening har modtaget følgende Skrivelse:

Kjøbenhavn, 9. Maj 1906.

Som det vil erindres, har Kjøbenhavns Tømrerlav i Begyndelsen af Marts d. A. til Akademisk Architektforenings Medlemmer fremsendt Eksemplarer af »Overenskomst mellem Mestrenes og Svendenes Organisationer i Tømrer- og Snedkerfaget i Kjøbenhavn« vedrørende Fordeling af visse Arbejder mellem disse Fag, et Forhold, som hidtil har henstaaet uordnet.

Vi bede Dem høfligst virke hen til, at Medlemmerne af Akademisk Architektforening ville lægge nævnte Fordeling af Arbejdet til Grund ved fremtidige Affattelser af Beskrivelser af Bygningsarbejder.

Ærbødigst

For Snedkerlavet:	For Tømrerlavet:
KASPAR RÖSTRUP,	C. A. TESCH,
Oldermand.	Oldermand.

Architektforeningens Bestyrelse anbefaler indtrængende de ærede Medlemmer at imødekomme ovenstaaende naturlige Ønske hos de paagældende Lav.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 2. JUNI 1906
8. AARGANG № 35

DØRINDFATNING FRA OVE GEDDES GAARD.

BYGNINGSMODELLER OG BYGNINGSTEGNINGER PAA KJØBENHAVNS RAADHUS.

Selv for Architekten er ofte »Plan, Snit og Façade« ikke tilstrækkeligt; til Prøvelse af Udkastet i dets Helhed, til Bestemmelse af Detailler maa da den plastiske Gengivelse tages til Hjælp, Værket studeres fra alle Synspunkter, og de fra Tegningen i Modellen overførte Former prøves og ommodelleres, indtil Maalet synes naaet. Men ogsaa de herefter udførte endelige Tegninger kræve ofte en

plastisk Gengivelse for at kunne forstaas af de Lægmænd, der skulle træffe Bestemmelse med Hensyn til Projektets Virkeliggjørelse; disse kunne oftest daarligt nok forstaa og bedømme en Grundplan, sjeldent see perspektivisk paa en Façadetegning, og Modellen maa da komme til Hjælp, selv om, efter Harsdorffs Udsagn, »det bedst udførte Model forholder sig kun til Naturen som Skyggen til Legemet.«

Ogsaa som Undervisningsmiddel er Modellen til stor Hjælp, ligefra den første Redegjørelse for simple stereometriske Former og til Klarlæggelsen af indviklede Bygnings- og Maskinanlæg; den finder ligeledes stor Anvendelse som Led i den Anskuelsesundervisning, de store Udstillinger give, og rundt om ved alle Læreanstalter findes der nu specielle Modelsamlinger.

De ældste Modelsamlinger, *Modelkamre*, vare oftest knyttede til Fyrsternes Kunstkamre; her samledes de »Skabeloner«, der vare udførte af paatænkte eller virkeliggjorte Byggeforetagender, og Samlingerne forøgedes med andre Modeller af ældre Bygningsværker, af Fæstningsanlæg, Broer, Sluser etc., saaledes at Fyrsten kunde see sine og Forgængernes Pragtværker samlede, om ikke paa eet Bræt, saa dog under eet Tag, og at denne Nydelse ogsaa kunde undes Undersaatterne og Tilrejsende. De første havde godt af at see de store Bygninger, hvis Opførelse havde skaffet saa mange ledige Hænder Arbejde og bragt Pengene til at roulere; og til at trække velhavende Rejsende, der kunde fortære Penge i Landet og gjøre dets Navn bekendt andetsteds, var smukke Bygninger, smukke Kunst- og Curieusitetssamlinger samt Bibliotheker med mange literære Sjeldenheder det bedste Middel.

Af saadanne Modelsamlinger var i sin Tid den af Landgrev Carl af Hessen i Kassel anlagte en af de berømteste. Modelhuset indeholdt bl. a. en 220 Fod lang Model af Slottet Weissenstein (nu Wilhelmshöhe) med Vandkunster og Anlæg samt mange andre Modeller, hvilket dog alt blev solgt eller ødelagt under Kong Jerômes Regering*). Derimod bestaar endnu en anden berømt Modelsamling, den af Ludvig den Fjortende i Paris grundlagte store Samling af Fæstningsreliefs, der ere forarbejdede med stor Omhu, og hvoraf navnlig de i det 19de Aarhundrede udførte udmærke sig ved minutieus Nøjagtighed forbundet med virkelig kunstnerisk Modellering af Terræn og Terrængenstande samt med fortrinlig teknisk Udførelse**).

Hvad Tiden har bevaret af disse gamle Modeller, har nu nærmest historisk Interesse, og de ere da ogsaa i Almindelighed komne paa deres rette Hylde i Staternes og Byernes historiske Museer.

Ogsaa vi have haft et Modelkammer i det kongelige Bibliotheks Bygning, sammen med Kunstkamret. Dettes Inventarium af 1690 nævner saaledes 17 Modeller af Kirker og Huse, og 1748 skriver Thurah i *Hafnia hodierna:*

»Oven over Kunst-Kammeret er det kongelige Modell-Kammer, hvor man finder adskillige meget ziirlige, nette, og til deels meget kostbare Modeller i Træ

*) Thurah giver i sin Selvbiographi (Iris og Hebe 1803) en Del Oplysninger om denne Samling.

**) J. Amerling, die Galerie des plans en relief in Paris (Mitth. des. k. k. Genie-Comité 1868.) En Del ældre Modeller, der bortførtes 1814, findes nu i Berlins Tøjhus.

forfærdigede. Iblant andre ere de store og vel udførte Modeller værde at beskue, som af adskillige Personer paa adskillige Maader ere anordnede, for derefter at bygge et nyt Slot paa Amalienborg-Plads, i Steden for det, som Anno 1689 blev lagt i Aske. Iblant disse bærer den kostbare Modell Prisen, som af Græve TESSIN, fordum berømmelige Kongelig Svenske General-Bygmester, til samme Ende er forfærdiget; men ingen af disse Modeller er bleven efterfulgt, i det paa dette Amalienborg-Slots Bygning siden ey videre er bleven tænkt. Her sees endnu mange andre Modeller af Palladser, Kirker, Møller og andre curieuse mechaniske Indretninger, som ere værde nøye at betragte.«

Men Modelhuset blev nedlagt og Modellerne ere borte, saaledes ogsaa Tessins Model, der i det 19de Aarhundrede bogstavelig gik i Spaaner paa selve »Skildre-, Bildhugger- og Bygnings Academiets« Lofter.

Den store Model af Christiansborg Slot, hvilken havde kostet c. 3700 Rdr. C., gik tilgrunde ved Slotsbranden 1794, og samme Skæbne havde Jardins store Model af Frederikskirken, hvis Udførelse havde kostet c. 5000 Rdr. C. Derimod findes endnu paa Charlottenborg Harsdorffs Model til samme Kirkes Fuldførelse, rigtignok i en temmelig ramponeret Stand*).

Tilintetgjort er ogsaa den Skabelon af Krogen Slot (Kronborg), som Verner

MODEL AF S. PETRI KIRKES SPIR.
ARCHITEKT J. BOYE JUNGE.

*) Om Betalingen for denne Model kom det til Proces, da Snedkeren forlangte 2000 Rdlr. C. for Arbejde og Materialier. Der blev dog kun tilkendt ham 800 Rdl. C. De andre Udgifter vare: Billedhugger Stanley 32 Rdr., Former Rigoli 40 Rdr., Bendrejer Grauman 11 Rdr. 2 ¥ 8 β, Maler Lund 37 Rdr., Billedhugger Tønder 32 Rdr., Medailleur Gianelli 4 Rdr.

Maler 1560 arbejdede paa i 8 Uger »for hver Dag 1 Ort, eftersom HANS VON DISKOW hannem tilsagt havde«, en Model af det Renaissanceslot med Volde og Bastioner, som efter nævnte chursachsiske Militairs Plan skulde opføres paa det gamle Krogens Grund*), og lige saa lidt er der bevaret noget af de tre forskellige »Mønstre« til at bygge Nyborg Slot efter, der 1579 fandtes i Lensmandens nederste Kammer paa dette Slot, og hvoraf i hvert Fald de to vare Modeller.

Af de i vor Tid udførte historiske Modeller kende de fleste Ældre de smaa, omhyggeligt udførte Modeller af danske Slotte, der tidligere vare udstillede i Nationalmuseet, men nu hovedsagelig ere hengemte i Magasinerne, ligesom alle Frederiksborgfarere kende den i Museet der opstillede, under fhv. Conservator C. ANDERSENS Ledelse udførte Model af Kjøbenhavns Slot. Med Hensyn til den historiske Værdi af saadanne »rekonstruerede« Modeller maa det bemærkes, at den, selv i Tilfælde af den kyndigste Ledelse og Udførelse paa Grundlag af alt,

FRISE FRA BAGSIDEN AF OVE GEDDES GAARD (DIDRIK BADSKÆRS GANG).

hvad der findes af trykte og utrykte Beskrivelser og Billedstof, i højeste Grad afhænger af de førstes Udførlighed og det sidstes Paalidelighed; navnlig Afbildningernes Paalidelighed kan, selv naar det drejer sig om forholdsvis nye Opmaalinger, være temmelig ringe. Er dette Tilfældet, ere de trykte og skrevne Kilder ej fuldtud benyttede, og er Ledelsen ukyndig, kan Resultatet blive en saadan Uhyrlighed, som den af en Nordmand udførte, i Ribe-Museet opstillede Model af Riberhus.

Medens det egentlige Raadshusmuseum endnu ikke er opstillet, er der tilvejebragt og paa Raadhusets Lofter udstillet en ikke ubetydelig Model- og Plansamling. Først og fremmest omfatter den alle de præmierede Tegninger fra Raadhuskonkurrencen, den i sin Tid i Paris udstillede Model og Modeller til Bygningens

*) En Beskrivelse af Projektet findes trykt i F. R. Friis' Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie P. 167 ff.

plastiske Udsmykning, saavel den udførte, som den kun i Projektet forblevne (Lurblæserne); men dertil er endvidere kommet gammelt Inventar og Materiel fra kommunale Institutioner, architektoniske Details fra nedrevne Bygninger, f. Ex. fra *Ove Geddes Gaard*, samt, hvad der for Architekten er af særlig Interesse, Modeller af kjøbenhavnske Bygningsarbejder og Anlæg. Der er saaledes den fra Udstillingen 1888 og Raadhusudstillingen bekendte Model af Nicolaii Kirke efter H. C. AMBERGS Genopførelsesprojekt, Modeller af St. Pauls Kirke (I. C. GNUDTZMANN) og Brorsonskirken (TH. JØRGENSEN), Model af Nazarethkirkens Façade (V. NYEBØLLE), af Tømmerkonstruktionen i M. NYROPS Udstillingsbygning fra 1888, af Petri Spirs Tømmerkonstruktion og af et Par Privatbygninger, Selskabet »Danmarks« Bygning (M. BORCH) og det nye Hus i Keisergade (B. INGEMANN). Hertil slutter sig modellerede Udkast til Anlæggene ved Langelinie og Nyhavn (F. KOCH og MAGDAHL NIELSEN), Modeller af de forskellige Udkast til den nye

FRISE FRA BAGSIDEN AF OVE GEDDES GAARD (DIDRIK BADSKÆRS GANG).

Knippelsbro, af Stormbroen (M. NYROP), af Springvandet paa Gammeltorv og af Graabrødretorv i sin farverige Harlekinsdragt.

Det vilde være meget at ønske, om Architekter og Bygherrer fremtidig vilde forøge Samlingen i Omfang og Værdi ved at overdrage den Modeller af nyopførte monumentale Bygninger. Her ville Modellerne kunne nyde »et roligt Hjem og en proper Behandling«, uden hvilken saameget her paa Jorden, ogsaa Modeller, gaaer til Grunde*).

*) Ved Indsamlingen af Stoffet til Raadhusudstillingens Architekturafdeling viste det sig, at L. CLAUSENS og V. KOCHS Raadhusprojekter henstod og i flere Aar havde henstaaet i et Skur bag Charlottenborg. Da de kom tilbage fra Udstillingen i Stockholm, bleve de nemlig ej afleverede af Udstillingskomiteen og ejheller reklamerede af Raadhusudvalget. – De af mig fundne oprindelige Marmorkirkeprojekter, som Kammerherre MELDAHL har bevist den Ære at udgive i et stort, forøvrigt ej i dansk Boghandel værende Værk, bleve i Ordets bogstavelige Forstand fremdragne fra et Rum under en Trappe i Ministerialbygningerne. De laa her, sammen med andre værdifulde Tegninger, skjulte af gamle Maatter, Kakkelovnsskærme, Blækflasker etc.

I den sidste Tid er Modelsamlingen blevet forøget med tre »historiske« Modeller.

Mindst Interesse har den første Model, *Kong Georgs Palais* i Bredgade, der dels er temmelig raat udført, dels viser Udseendet c. 1829, ikke det oprindelige Udseende med 3 Udgangsdøre i Pavillonerne og sydfor Palaiet en Staldgaard med Mur og Indkjørselsport mod Bredgade, samt Remise- og Staldbygninger langs denne Mur og inde i Gaarden*).

Langt interessantere er en fra *Christianskirkens* Loft fremkommet Model til denne Kirke. Desværre er Modellen i en meget defekt og ramponeret Stand, hvorfor den maa underkastes en gennemgribende Reparation. Den forestiller ikke Kirken i den virkelig udførte Skikkelse, men sikkert EIGTVEDS approberede Udkast, der i flere Retninger blev forladt under Opførelsen, som først fandt Sted efter hans Død. Saaledes har man givet Kirken een Række høje Vinduer, medens Modellen viser en Række lavere Vinduer og derover en Række Mezzaninvinduer, begge Rækker samlede i een architektonisk Orden, en Byggemaade, som Eigtved meget yndede, og som passer meget godt til hans Privathuse i Amaliegade og Amalienborg Palaierne, mindre godt til Kirker. Dernæst er Spiret eller rettere det bevarede Rudiment deraf anderledes end det hidtil kendte Projekt og det i Virkeligheden opførte. Taarnet skulde have været dækket med en Hætte, der havde stærk Indsnøring paa Midten samt meget svejede Konturer, i ægte Barokstil, og derover maa der saa have været en slank Opbygning endende med Fløjstang og Fløj. Den i tredie Del af Thurahs Vitruvius gjengivne Façade viser et helt andet Spir af en langt roligere Komposition, og det udførte Spir med dets obeliskagtige Afslutning, efter Tegning af Eigtveds Svigersøn G. D. ANTHON, er, vel nærmest af Mangel paa Penge, blevet endnu simplere i Konstruktion og Udsmykning. Forhaabentlig vil »Architekten« ved Lejlighed kunne bringe nogle Oplysninger om denne i mange Retninger interessante Kirke og dens Bygningshistorie.

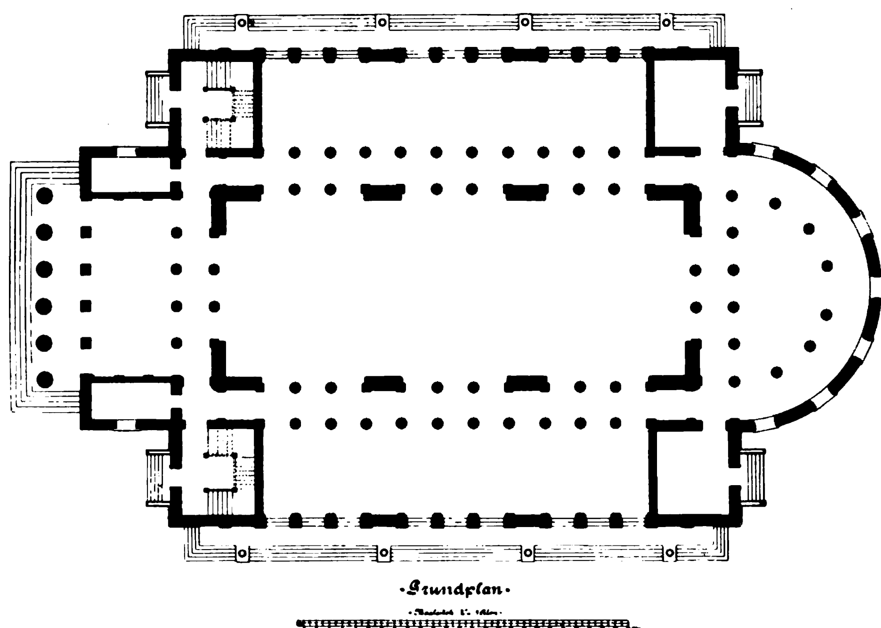
Den sidste og største Model er kommet fra Proviantgaardens Lofter og gengiver et Bygningsværk af C. F. HANSENS Skole; det syntes at være en Børs, og nogle i den indre Dekoration anbragte Vaabenmærker med tre Taarne tydede paa, at det kunde være Projekt til en Børs for Hamborg.

Modellens Tilstedeværelse her i Kjøbenhavn gjorde det rimeligt, at den hidrørte enten fra en Udlænding, der søgte Ansættelse i dansk Tjeneste, eller snarere fra en af de i Hertugdømmerne bosatte, i Kjøbenhavn uddannede Architekter, og at den var sendt herop enten til Udstilling eller til kunstnerisk Bedømmelse af Akademiet. Forskellige Indicier pegede paa Architekten O. J. SCHMIDT; dette bestyrkedes videre ved, at der paa den indvendige Side af et Brædt med Blyant fandtes skrevet: »Dieses Model für den Baumeister Schmidt ist gemacht von dem Tischlerngesell Carl Tarnow gebürtig aus Rostock in Mecklenburg Schwerin 1836«, og videre Undersøgelser have med Sikkerhed godtgjort Schmidts Paternitet.

---

*) Etageplaner af Palaiet og en Façade af det ens med samme byggede Dehnske Palais (nu Hornung og Møller) findes i »Architekten« B. IV A. P. 236—37, hvor dog Etagernes Betegnelse er forbyttet i Underskriften. En perspektivisk Fremstilling af Palaierne findes i danske Atlas. T. 2. pag. 192.

OLE JØRGEN SCHMIDT, Søn af en Snedkermester, var født i Kjøbenhavn den 13. Juli 1793 og uddannet ved Kunstakademiet, hvor han 1811 vandt den lille Sølvmedaille (en Børs) og 1815 den store Sølvmedaille (et Bibliothek). 1818—23 var han Hjælpelærer ved Akademiets anden Bygningsskole, og han konkurrerede gentagne Gange om den lille Guldmedaille, der endelig 1823 tilkendtes ham for et Udkast til et Kunstakademi. I 1823 havde han udstillet »en Domkirke med Begravelseskapeller« og 1824 »en Kjøbstadskirke«. 1825 rejste han med offentlig Understøttelse af 600 Rdr. r. S. til Italien »um sich durch die Ansicht der Werke grosser Meister in seine Kunst vollends auszubilden«, men forinden havde han foranstaltet en offentlig Udstilling af sine Tegninger samt af Malerier,

PROJEKT TIL EN BØRS I HAMBORG. 1836.

ARCHITEKT O. J. SCHMIDT.

laante hos forskellige danske Kunstnere. Om denne Udstilling hedder i »Revue encyclopédique«, Janv. 1825, gengivet i »Kunstblatt« 1825 Pag. 68:

»Trotz dem Anblick dieser vorzüglichen Werke verweilte man doch gerne bei den architektonischen Zeichnungen des Hrn. Schmidt; besondere Aufmerksamkeit erregten die Zeichnungen einer Kathedrale mit zwey Begräbnisscapellen, einer Börse und einer Militairschule, durch die sorgfältigste Genauigkeit im Einzelnen, welche doch nirgends den Eingebungen des Genius geschadet hat. Die Ausstellung war schon abgeschlossen, und Hr. Schmidt wollte abreisen, als er den Tod eines andern dänischen Künstlers erfuhr, der Frau und Kinder in grösster Dürftigkeit hinterliess; er verschob seine Reise, und bat um Erlaubniss, zu Gunsten der unglücklichen Familie seine Ausstellung noch um acht Tage zu verlängern. Solche Handlungen bringen noch grössere Ehre, als Werke des Talents.«

I Rom traf Schmidt sammen med den senere Notarius publicus N. C. L. ABRAHAMS, og denne omtaler ham som en plebeiisk Natur, der vistnok var ret dygtig i sit Fag, men hvis Raahed altid skinnede igennem, og som derfor var Uven, snart med den Ene, snart med den Anden, ligesom han talte ganske rent kjøbenhavnsk Gadesprog. Ved Synet af Colosseum i Maaneskin udbrød Schmidt saaledes, med en stor Merskumspibe i Munden: »Du Fredsens Gud! Sikke Masser, sikke Masser!«, hvortil den noget naive Architekt MADS HOLM, der troede, at der heri laa et Stikleri paa ham, riposterede med »Ja og sikke Oler!«. Schmidt, der, skønt han blev støttet ved Anbefalinger af THORVALDSEN og SCHINKEL, forgæves havde søgt om fornyet Understøttelse, synes under sit italienske Ophold

PROJEKT TIL EN BØRS I HAMBORG. 1836. ARCHITEKT O. J. SCHMIDT.

særligt at have studeret Freskomaleri og Ornamentik fra Oldtiden, og han udgav da ogsaa senere med nogen offentlig Understøttelse et Par Hefter med Gengivelser af Fresker, Ornamenter etc. fra Pompeii, Herculanum og Stabiæ.

Endelig fik han den 24. Marts 1827 400 Rdr. S. M. til Hjemrejsen af Fonden ad usus publicos og desuden 200 Rdr. af Akademiet, og efter Hjemkomsten konkurrerede han til den store Guldmedaille, som opnaaedes 1828 for et Udkast til en Torveplads. Han bosatte sig nu i Altona og virkede der som praktisk Bygmester. Efter tidligere forgæves Forsøg fik han endelig 1834 den i Akademireglementets § 60 befalede Examen i Geometri, Perspektiv, Mekanik og Historie, og kunde da først modtage den 6 Aar forud vundne Guldmedaille, der, som Hempels Avis Nr. 18 1835 beretter, overraktes ham af Præses, Prins Christian Frederiks egen Haand. Derimod opnaaede han ikke at faa sit Ønske om at blive agreeret ved Akademiet opfyldt. Ligesaalidt opnaaede han Stillingen som Bygningsinspektør for Hertugdømmet Holsten, hvorom han den 25de April 1836 indgav Ansøgning, skønt Stillingen endnu ikke var ledig, men, som han

tilskrev Akademiet, fordi »Rygtet i denne Tid her paa Stedet gaaer at Herr HEILMANS*) Post som Kongel. Bygnings Inspector formedelst sin Alders Svagelighed skal besættes af en anden«. Her maatte han vige for M. G. BINDESBØLL, og heller ikke, da han 1841 søgte om Stillingen som Stadsbygmester og Grændseinspektør i Altona, fulgte Lykken ham.

I sin Ansøgning om Bygningsinspektørtjenesten udtaler Schmidt bl. a.:

»Ich lebe zudem seit 8 Jahren in Altona und habe mich während dieser Zeit eifrig bemühet hier meine Fähigkeit als praktischer Baumeister durch die That zu bewähren, wie ich denn noch ganz neulich ein, auf eine für mich sehr schmeichelhafte Weise beikommenden Orts aufgenommenes, Modell zu einen neuen Börsengebäude für die Stadt Hamburg hergestellt habe und jetzt mit dem

PROJEKT TIL EN BØRS I HAMBORG. 1836. ARCHITEKT O. J. SCHMIDT.

Bau einer neuen Englisch Bischöfflichen Kirche eben daselbst nach den von mir angefertigen Rissen mich beauftragt sehe.«

Nævnte Børsmodel var i Hamborg udstillet for Kunstkendere og deres Bekendte, og det hedder, »at kun faa have forladt Værelset, hvori den smukt udarbejdede Model staaer opstillet, uden med det Ønske, at Kunstværket snart maatte blive udført i hele sin simple Storhed« (jfr. »Dagen« Nr. 8, 1836). — At den nu paa Raadhuset opstillede, her gengivne Model er identisk med Schmidts ovennævnte, i Hamborg udstillede Børsmodel, fremgaar af »Hamburger Correspondent«, 1836 Nr. 9, hvori det hedder:

»Das vielfältig gefühlte Bedürfniss einer neuen Börse, und der häufig ausgesprochene Wunsch, diesem Bedürfnisse bald abgeholfen zu sehen, ist mehreren Architekten ein Aufforderung gewesen, Pläne für dieses Gebäude anzufertigen. Eben jetzt stellt Hr. Schmidt ein Modell auf, dessen Aufführung durchaus an

*) F. C. HEILMANN eller HEYLMANN, Bygningsinspektør for Holsten 1828—36.

keine Localitäten geknüpft ist. Der Architekt projectirt eine geschlossene Börse und schliesst dem Gebäude die nöthigen Räume für das Handels-Gericht, das Commerz-Collegium, die Handels-Bibliothek und die Auctionen mit ein, — und genügt so den Anforderungen, die gemacht worden.

Das Gebäude ist ein Oblongum, dessen zwei lange Seiten in gleichen Façaden sich erheben, während auf der einen kurzen der Haupteingang mit einem Peristyl, auf der andern ein Halbkreis das Gebäude abschliessen. Das Gebäude erhebt sich auf einem einfachen Sockel, zu dem eine Reihe Stufen führt, wird dann von einem Gurt umfasst, der es in zwei gleiche, ruhig über einander lagernde Massen theilt und schliesst mit einer Corniche. Jede der Façaden theilt sich in drei Hauptmassen, und giebt in seinen Liniamenten die innere Eintheilung zu erkennen.

Das Peristyl ist dorischer Ordnung; sechs canellirte Säulen tragen über der Entablatur ein mit Emblemen geziertes Fronton. Das Peristyl steht in dem richtigsten Verhältnisse zu dem übrigen Gebäude und ist vollkommen rein in seinen Proportionen. Auf den langen Fronten des Gebäudes bilden in dem untern Theile Pilaster, Räume für Licht und Eingänge: der obere tritt durch einen in der Mitte liegenden, weit gesprengten Bogen zunächst hervor; diesem reihen sich wenige Fenster auf den Seiten an. Auch hier ist die Vertheilung der Masse voller Uebereinstimmung und nirgend unnütze Verzierung angebracht. Letzteres ist durchstehender Charakter des Gebäudes. Der Architekt hat mit dem möglichst kleinsten Linien Aufwand den möglichst grössten Effecte erstrebt und vollkommen erreicht. Nirgends künstliche Perspectiven: durch seine Massen giebt das Ganze ein ruhiges und ungemein grossartiges Bild.

Das Innere des Gebäudes entspricht vollkommen den Erwartungen, zu denen sein Äusseres berechtigt. Der Hauptraum ist der Börse bestimmt: die äussern Contouren sind hier wiedergegeben. Eine Gallerie, von dorischen Säulen getragen, umschliesst den ganzen Raum. Auf der abgerundeten Seite strömt das Licht durch eine Halbkugel, und der übrige Raum wird durch drei einfallende Lichter erleuchtet. Hinter der Gallerie, zu der man auf vier in den Ecken des Gebäudes aufsteigenden Treppen gelangt, liegen Säle und Zimmer für verschiedene Zwecke. Der mittlere Raum schliesst sich mit einem Rundbogen in einer Höhe von 90 Fuss. Der Architekt hat hier eine Hochconstruction einem Steingewölbe vorgezogen: der Eindruck ist gewiss für den Eintretenden derselbe, sollte aber in Bezug auf Dauer dieses jener nicht vorzuziehen sein?

Was von dem Äussern des Gebäudes gesagt, gilt auch von dem Innern. Das Ganze zeugt von einem tiefen Studium, Würdigung der Erfahrungen älterer Meister und einem geläuterten Geschmack. Damit ist es Hrn. Schmidt gelungen, eine höchst glückliche, eine poetische Eingebung auszuarbeiten. Fern von serviler Nachahmung ist es sein eigenes Gebilde, würdig der ersten Handelsstadt des Continents, steht es in der Reihe der schönsten Gebäude Europas.«

Det blev dog ikke Schmidt, som kom til at bygge en ny Børsbygning i Hamborg; den i Aarene 1839—41 opførte, senere gentagende Gange udvidede Bygning i italiensk Renaissancestil skyldes Bygningsdirektør C. WIMMEL*).

---

*) Allg. Bauzeitung. 1849. P. 287—88. Die Börse in Hamburg. M. Pl.

Det var for ham et tabt Slag, vistnok et Hovedslag.

Udførelsen af den store Model, som Schmidt vel derefter har sendt hertil som Bevis for sin Duelighed og Støtte for sine Bestræbelser efter at opnaa en fast Stilling, har sikkert kostet ham mere, end han havde Raad til. Foruden den i Ansøgningen af 1836 nævnte Hamborger engelsk-biskoppelige Kirke, der indviedes 1838, og en Synagoge i Altona har han bygget Privathuse i Holsten og Hamborg, til hvilken By han flyttede hen, og hvor han skal have tegnet for Bygningskommissionen; men hans Kaar havde altid været smaa, vistnok ogsaa paa Grund af tidligt indgaaet Ægteskab, og tilsidst optaarnede de pekuniære Vanskeligheder sig i den Grad, at han i Juni 1847 maatte opgive sit Bo til Konkursbehandling. Den 27de Februar 1848 døde han og efterlod en Enke, hvis Fornavn var Christine, hvorimod hans eneste Datter, gift med Postmester, Justitsraad TØNNINGSEN i Altona, var død flere Aar i Forvejen i en ung Alder.

Den Karakteristik Abrahams giver af Schmidt, er sikkert træffende, og det er vel ogsaa hans Mangel paa almindelig Dannelse, hans uslebne Manerer og det Reklamemageri, hvorpaa der ovenfor er givet adskillige Prøver, der har gjort Akademiet noget køligt overfor ham, samt vanskeliggjort saavel hans Ansættelse i offentlig Tjeneste som Skabelsen af en betydeligere Privatvirksomhed. Der blev saaledes ikke meget Brug for det Talent, han var i Besiddelse af, og hvorom Børsmodellen er et Vidnesbyrd. Selv om man ej kan gaa med til Hamburger Correspondentens »Lobhudelei«, maa man dog glæde sig over Værket; det er i Anlæg og Udførelse præget af den C. F. HANSEN'ske Skoles gode Egenskaber, Klarhed i Planen og Virkning ved store, rolige Forhold, ikke ved Udpyntning. Maaske kunde det derfor ikke falde ret sammen med den i Hamborg herskende Smag. Paa Bygningsstilen dersteds i 40erne og 50erne passer vist meget godt G. F. HETSCH's Ord, naar han taler om »mange nyere Bygninger, som synes at være heelt udførte af Snedkerarbeide, paa Grund af de mange smaae Fyldinger, Lister og Gesimser, som bedække Muurfladerne, og som ovenikjøbet ere forzirede med en Mængde smaat Marzipanarbeide, som synes at være udgaaet fra Sukkerbageren«.

Fra C. F. HANSENS Elev kunne vi til Slutning vende tilbage til Hansens Læremester, C. F. HARSDORFF, og Modellen til dennes sidste Bygningsprojekt, Fuldførelsen af Frederikskirken. Det er uvist, om denne Model ikke egentlig tilhører Statens Bygningsvæsen og kun er deponeret i Kunstakademiet, eller om den er bleven overdraget Akademiet til Ejendom; men i alle Tilfælde er det Statens, og det paahviler denne at drage Omsorg for Modellens Istandsættelse og bedre Opbevaring, helst paa et Sted, hvor den kan ses af andre end Akademiets Personale og Elever.

FR. SCHIØTT.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Bestyrelsen for »Akademisk Architektforening« har modtaget Meddelelse om, at »Guldsmedeforeningen af 1903« paa et Møde den 26. April d. A. har givet et Udvalg — bestaaende af d'Hrr. V. BARNDORFF, V. BECKER, FRITZ HEIMBÜRGER, C. HOLM og JOHAN PAULSEN — Bemyndigelse til at udskrive

en Konkurrence angaaende et nyt Ske-Mønster, som eventuelt kunde afløse det dobbeltriflede eller Empire-Mønstret. Medlemmer af Akademisk Architektforening er indbudte til at deltage i Konkurrencen. Der udsættes en 1ste Præmie, stor 100 Kr., og en 2den Præmie paa 50 Kr. for de efter Foreningens Skøn bedste og mest brugbare Tegninger. De præmierede Tegninger bliver Guldsmedeforeningens Ejendom, og Foreningen forbeholder sig Ret til Mønsterbeskyttelse.

Ovennævnte Udvalgsmedlemmer meddeler beredvillig nærmere Oplysninger. Tegningerne skal være indleverede inden 1. Juli d. A. og indsendes anonymt med vedlagt forseglet Konvolut, indeholdende Navn og Adresse.

I Finland begynder man nu ogsaa paa ved Hjælp af Konkurrencer at skaffe sig fornuftige Planer til Udvidelse af Byerne. Saaledes indbyder Åbo By for Tiden Finlands Architekter og Teknikere til at konkurrere om Planer til Udvidelse eller Forandring af visse Dele af Byen. Der er udsat ialt 9 Præmier, hvis Størrelse varierer mellem 2000 og 600 Mark. Projekterne skal være indleverede inden 1. November 1906.

»*Kempinski*«. De fleste Berlinerfarere fra det sidste Aar har sikkert aflagt den bekendte Vin-Restaurant »Kempinski« et Besøg, og ved denne Lejlighed lagt Mærke til de mange Ornamenter og Relieffer, som smykke Rummene. I April-heftet af »Der Modelleur und Bildhauer« er gengivet en Række gode Afbildninger af dekorative Enkeltheder fra dette yderlig moderne Spise-Palads, alle udførte af Billedhugger ROBERT SCHIRMER. Uanset Ornamentikkens betænkelige Strejfen ind paa »Knokkelstilens« Domæner, kan man indrømme, at den gør god Fyldest, naar man ser den paa dens Plads i Rummene, hvor den blot tjener til at inddele Fladerne eller paa anden Maade markerer og støtte Architekturen. Løsrevne fra deres Sammenhæng vil danske Beskuere rimeligvis betragte Ornamenterne med mere Forundring end Beundring. De mange figurrige Relieffer er derimod friskt og yndefuldt behandlede. Hvem der interesserer sig for den moderne tyske Kunsts Udvikling vil have Udbytte af at studere Heftet.

I det sidste Aarhundrede har man over hele Europa iagttaget det Særsyn, at der hvert Aar — med en Regelmæssighed som var det Trækfugle — drager Tusinder af Teglbrændere bort fra Lippe-Detmoldt Egnen, for i Udlandet ved flittigt Arbejde at samle sig en god Fortjeneste; de Færreste have vist næppe Begreb om denne Virksomheds egentlige Omfang. Af Oplysninger, som jeg nu har modtaget, fremgaar det, at der ved Foraarstid aarlig drager c. 16.000 Mand ud til Nordeuropas forskellige Lande, dels i Grupper, dels som Mestre, Ledere og Brændere, og at disse aarlig ved ihærdigt Arbejde sammenspare og om Efteraaret hjemføre 5 à 6 Millioner Mark; det er derfor intet Under, at Landets Sparekasser vise de højeste Indbetalinger pr. Individ i Tyskland. Var der ikke her Noget at lære for vor Arbejderstand i Retning af Foretagelsesaand, Nøjsomhed og Sparsommelighed? *N. N.*

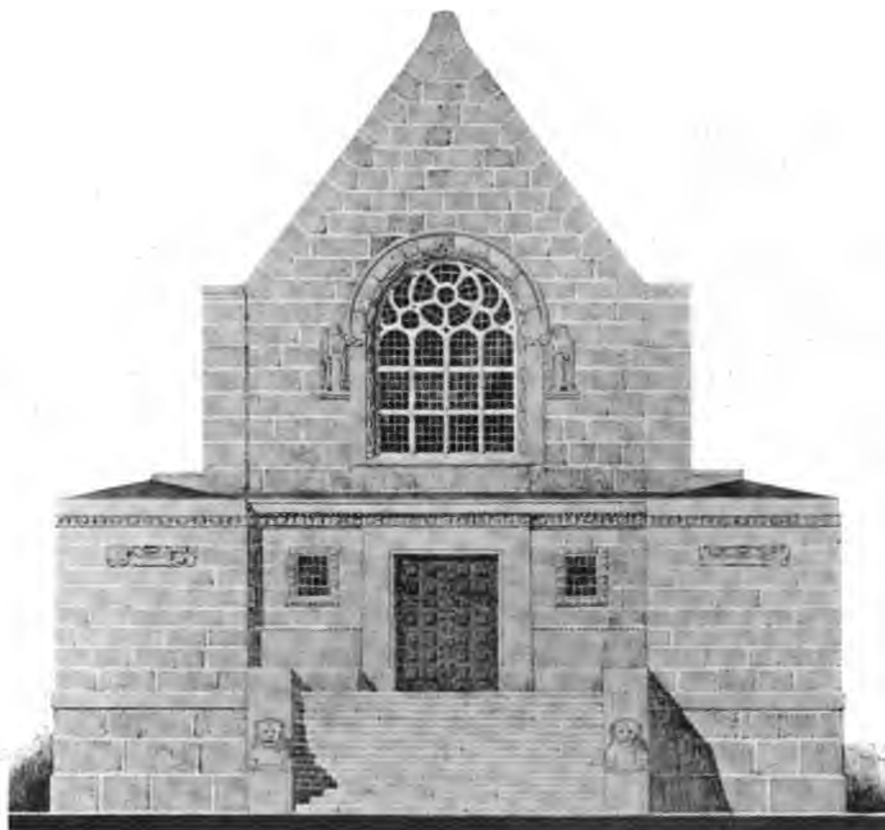
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 9. JUNI 1906
8. AARGANG № 36

FORSLAG TIL ET KREMATORIUM I KRISTIANIA.

I Kristiania har der for nylig været afholdt en Konkurrence om Tegninger til en Ligbrændingsanstalt, hvori deltog ikke mindre end 69 norske Architekter. Bedømmelseskomiteen, bestaaende af Borgmester BERNER og General THAULOW samt Architekterne AD. SCHIRMER, BREDO GREVE og HARALD AARS, udtaler i Be-

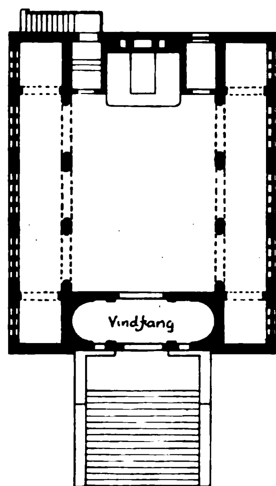

KONKURRENCEPROJEKT
TIL ET KREMATORIUM.

ARCHITEKT
SIGURD TØNNESEN.

tænkningen, at »der er leveret et forholdsvis stort Antal gode Arbejder«, og tilkendte 1ste Præmie, 600 Kr., til Architekt HOFF, 2den Pr., 400 Kr., til Architekt BULL; desuden blev 2 Projekter indkøbte.

En yngre, norsk Architekt, SIGURD TØNNESEN, der i nogle Aar har arbejdet her i Landet, var Deltager i Konkurrencen og har velvilligt overladt os Teg-

KONKURRENCEPROJEKT TIL ET KREMATORIUM. ARCHITEKT SIGURD TØNNESEN.

ningerne til Gengivelse her i »Architekten«. Det forekommer os, at Projektet i sig selv er tiltrækkende og interessant, og da Opgaven jo ogsaa hos os for nylig har været Genstand for Konkurrence, finder vi, det har Interesse at erfare, hvorledes man ser paa Sagen med norske Øjne.

Krematoriet er tænkt opført paa den for nogle Aar siden anlagte »Vestre Gravlund« ved Kristiania. Byggesummen var opgivet til 50.000 Kr., heri ikke medregnet Ligbrændingsovnen.

RAADHUS I SEEHEIM.

I denne Tid, da betydningsfulde advarende Røster har begyndt at hæve sig mod det moderne, hæslige, landlige Byggeri, kan det have sin Interesse at se et Eksempel paa, hvorledes man i gamle Dage forstod at hjælpe sig i afsondrede Egne, naar man skulde bygge sig et Hus med en mere monumental Karakter, end de almindelige omkringliggende Bygninger ejede. Hosstaaende Billede af Raadhuset i Landsbyen *Seeheim* i Sydtyskland viser os et overordentlig nydeligt lille Bygningsværk, til hvilket Motiverne er hentede dels fra Bøndernes og Smaaborgernes Huse dels fra større Raadhuse i omliggende Byer. Det er muligt, at Bygningen er planlagt med god Forstaaelse af, at den landlige Karakter fremfor alt burde fastholdes; det er dog mere troligt, at det gode Resultat er skabt ud

af en ubevidst, naturlig og sund Følelse. Bygmesteren har sikket kendt Egnens Byggemaade til Fuldkommenhed og har bygget løs ud fra traditionelle Forestillinger. Han har ikke faaet sin naturlige Opfattelsesevne forkvaklet paa nogen teknisk Skole; Livets Skole har lært ham at bygge, og derfor har hans Bygning Rod i hjemlig Jordbund.

RAADHUS I SEEHEIM.

Bygningen er iøvrigt paa en vis Maade en Type; der findes ikke saa faa saadanne Raadhuse i disse Egne. Som Regel er de byggede ved befærdede Landeveje, fordi Beboerne ønskede at give gennemrejsende Fremmede et godt Indtryk af Landsbyen. I den underste, massive Etage er Opbevaringssted for Ildsluknings- eller Vejeredskaber; i Vinegnene anbringes ofte Vinfadene her. I den øvre Del af Huset er foruden Beboelse for den højeste stedlige Øvrighedsperson tillige mindre Opbevaringsrum for Sognets Bøger m. m. Saaledes ogsaa i det her afbildede Raadhus. Med sit sirlige og omhyggeligt udarbejdede Bindingsværk har det stor Lighed med gamle rhinske Borgerhuse, men den massive Underbygning og den lille Tagrytter med Uhr og Klokke kendetegner Raadhuset. For Tiden bliver Bygningen befriet for et gammelt Pudsdække, som i mange Aar har skæmmet den. Det skulde være mærkeligt, om Byens nuværende Borgere ikke efter Istandsættelsen vil være lige saa glade for det gamle Raadhus som det Slægtled af Borgere, der rejste det.

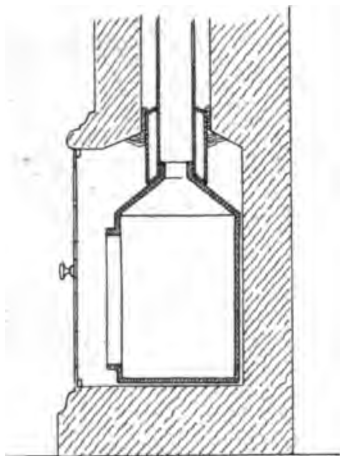
TEKNISKE MEDDELELSER.

Porcellænsovne. Da det forekommer mig at være en Pligt at gøre ærede Kollegaer opmærksomme paa en Erfaring, jeg har gjort ved forskellige af de moderne Porcellænsovne, saa fremsætter jeg følgende:

Indsatsjærnovnens Døre er i Reglen 5 à 6" for lave; dette har tilfølge, at man har svært ved at faa Ovnen ud og ind, men især er det næsten ikke muligt at komme til at kline omkring det Rør, der fra Jærnovnen føres op i Porcellænsovnen. Fugen om dette Rør er altid helt aaben — idet Lerkliningen snart falder ud — og Følgen er, at Indsatsjærnovnens Varme straks føres op gennem den aabne Revne istedetfor at strømme ud i Værelset. Herved mister man den *første* gode Opvarmning, som kan faas i Stuen, inden Porcellænsovnen bliver istand til at varme, og dernæst bliver Varmen fra Ovnen og selve Stuen hele

Dagen igennem suget ud gennem denne Revne, hvorved Varmen tabes og Ovnen afkøles gradvis altfor tidligt.

Man kan let overtyde sig om, at det forholder sig som her beskrevet, ved blot at holde et Lys hen ved Overdelen af Porcellænsovnens Aabning. Er den omtalte Revne omkring Bagrøret ovenfor »Grisen« aaben eller utæt — hvad den i Reglen er — saa drages Lysets Flamme vinkelret indad i Aabningen. Er Revnen lukket tæt paa behørig Maade gaar Flammen — som rigtigt er — vinkelret ind i Stuen, hvilket viser, at Varmen strømmer ud i Stuen. De ydre dekorative Jærndøre bør altsaa gøres saa høje, at man nemt kan faa Haanden og Armen ind over Indsatsovnen, naar Aabningen om Røret trænger til at klines.

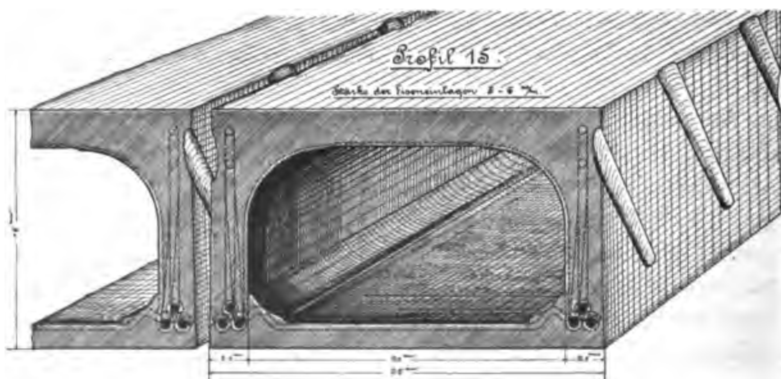

Endvidere er der den store Mangel ved disse Indsatsjærnovne, at Røgrøret i Reglen under Opfyringen bliver gloende rødt opvarmet, hvilket medfører, at den Luft, der opvarmes, bliver giftig og daarlig. Det omhandlede Røgrør, som sidder lodret ud af Jærnovnens Overdel, burde derfor altid være omgivet af et andet Rør, der var saa stort, at der var 1" à 1 1/2" Luftlag om det inderste, glødende Rør, saa at den brændte, giftige Luft blev ledet lodret op i Ovnen. Dette isolerende Rør, som med sin nederste Rand maa slutte saa nær som muligt om det egentlige Aftræksrør, maa indrettes saaledes, at det nemt kan skydes op og ned og derved give Adgang til, at »Grisen« med Lethed kan udtages og atter indsættes. Da jeg gennem mange Aar har lidt under ikke at kunne faa min Stue varm paa Grund af de her nævnte Mangler — og derhos til ingen Nytte ofret megen Brændsel — og først fik Ovnen til at varme, da Manglerne blev afhjulpne, vil man kunne indse, at jeg har Grund til at vare ærede Kollegaer.

En Architekt.

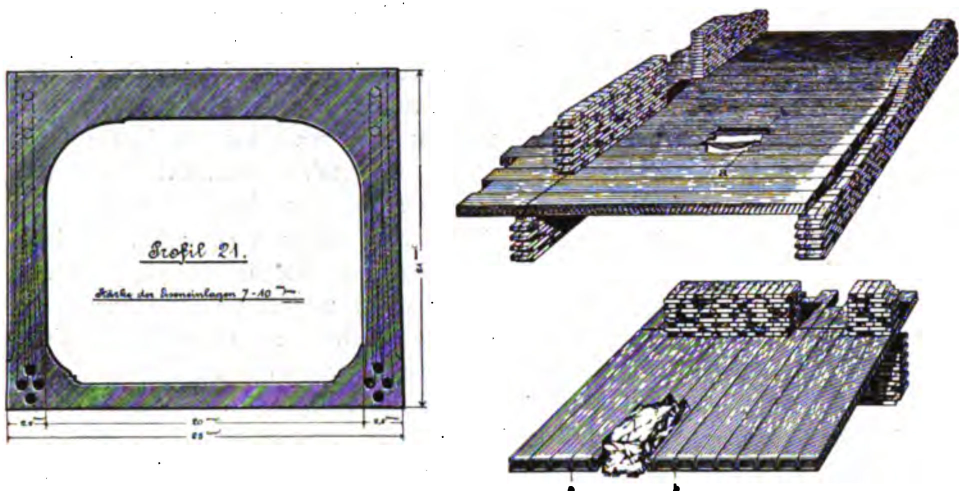

»*Siegvartbjælker*«. De alt eksisterende Systemer af armeret Beton er blevne forøgede med et nyt, opfundet af Architekt Hans Siegvart i Luzern. Metoden

ligner noget den Visintini'ske og gaar navnlig ud paa at fremstille Etageadskillelser, bestaaende af rørformede Bjælker, det støbes i Forme hver for sig og oplægges Side om Side. Fugerne udfyldes med Cementmørtel.

Systemet har — if. et os tilsendt Skrift — allerede vundet stor Udbredelse i Udlandet, og det ser ud, som om der er naaet et Minimum af Materiale og dermed vel ogsaa af Bekostning. Om et saadant Bjælkelag, med sine to meget

tynde, vandrette Vægge som eneste Adskillelse imellem to Etager, tilfredsstiller Fordringerne om Isolation mod Lyd og Varme eller Kulde, forekommer os at være tvivlsomt. Men hvor disse Fordringer ikke er til Stede, er Systemet sikkert tilfredsstillende, og der er her vel den samme Fordel som ved »Visintini«, at Bjælkerne kan støbes, længe før de skal bruges, saaledes at Cementen kan faa Tid til at binde af og saa, at der straks kan gaaes paa det færdige Bjælkelag, ligesom Murerarbejdet ikke — som ved »Hennebique« — behøver at sinkes i længere Tid.

BYGGERIET PAA LANDET.

Fra Hr. Højskoleforstander ALFRED POULSEN i Ryslinge har vi modtaget en Skrivelse, af hvilken det er os en Glæde at kunne meddele nedenstaaende Uddrag:

»Til Akademisk Architektforening.

Idet jeg takker for det tilsendte Hefte med Artiklen »Byggeriet paa Landet«, tillader jeg mig at udtale min fulde Tilslutning til den i Artiklen fremsatte Betragtning. Navnlig efter at »Statshusene« er begyndt at komme op alle Vegne, har det været pinligt at se, hvorledes Landskabet skæmmes, og harmeligt at tænke paa, hvor let alle disse nye Huse kunde have bidraget til at aabne Menigmands Øjne for den Skønhed og Hygge, som kan være knyttet til selv det mindste Hjem. Vi taler om vor fremskredne Kultur, og saa er der endnu ingen Autoritet, der har sat sig i Bevægelse for at bringe dette Massebyggeri i For-

bindelse med kyndig kunstnerisk Vejledning. Der bygges Skoler og Forsamlingshuse, Mejerier og Smaahuse og hele Stationsbyer — der bygges som aldrig før i vort Land, men der bygges vildt og raat som ingen Sinde tidligere, og Halvbarbariet behersker saa at sige det hele. Vi har — skal man dømme efter Udstillingerne — Malere, Billedhuggere, Bygmestre i Snesevis, Mænd med kunstnerisk Begavelse og Uddannelse, og der produceres et Utal af Tegninger og Kunstværker, men i hvor ringe Grad kommer ikke al denne Evne og Frembringelse Befolkningen i sin Helhed tilgode?

Har virkelig alle disse Kunstnere saa let ved at faa Brødet hos de faa Hundrede Mennesker, der her i Landet er i Stand til at købe Arbejde til høj Pris? Og er der blandt de gode, unge, ægte Kunstnere ingen Tilbøjelighed til at bryde nye Baner og at udvide Kunstens Virkefelt? Hvorfor gaar en Del af dem ikke ud som Lærere til de tekniske Skoler eller til Haandværkerskolerne paa Landet, hvorfor forener de sig ikke til Udgivelse af Samlinger af Udkast til Bygninger af forskellig Type: Huse og Gaarde, Smaakirker og Forsamlingsbygninger o. s. v.? Hvorfor bankes der ikke paa ved alle disse Fond til Støtte for Videnskab og Kunst, og hvorfor kommer de ikke ud til Højskolerne med deres Indsigt, Kritik og Vejledning?

De unge, akademisk dannede Mænd, der i sin Tid brød nye Baner for Folkets Oplysning, satte Levebrødshensynet til Side, og skønt de mødte ikke saa lidt af Fordom fra neden og af Ringeagt fra oven, førte de dog deres Sag igennem.

Der maa vel være unge Kunstnere, som kan gøre noget lignende og sætte Pris paa den Rigdom, som et Menneske erhverver sig ved at bringe Hjælp, hvor han ser, at der virkelig er Brug for Hjælp, selv om han i Begyndelsen maa savne Forstaaelse og Paaskønnelse.

Eksempel til Efterfølgelse: En ung Musiker, en efter Kyndiges Kendelse (Laub og Carl Nielsen) ualmindelig vel begavet Kunstner, har slaaet sig ned i en Landsby her som Organist og for en ringe Løn, skønt han blev tilbudt et smukt Organistembede i Kjøbenhavn. Han foretrak Stedet her, sin Fødeegn, fordi han *maatte* hjælpe til at fremme Sangen og at højne det musikalske Liv hos Menigmand. Nu spores hans Virksomhed allerede i vide Kredse. Vi venter os meget af denne Haandsrækning.

Det er en Ynk at se, som der males i Bøndernes Stuer, og det er næsten en daglig Lidelse at se de moderne Huse skyde i Vejret, og Ondet vil utvivlsomt vokse og brede sig, hvis ikke den faglige Halvdannelse sættes til Vægs og Øjet aabnes for den simple og naturlige Bygnings Skønhed.«

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra *Georg Chr. Ursins Efterfølger* er tilsendt:

»*The Studio Yearbook*« (267 S.). Det er en Vederkvægelse at indaande den rene Luft, der udstraaler fra den engelske Kunst. Endskønt det vistnok oprindeligt er fra nogle engelske Architekter og Malere at hele den moderne »sære« Deko-

rationskunst er udgaaet, har denne dog i sit Hjemland ikke, som i Tyskland og navnlig i Østrig, formaaet at bemestre Sindene i nævneværdig Grad, og selv om man maaske kan indvende, at den engelske Kunst overvejende har et noget monotont Præg, glædes man dog altid over den jævne og uaffekterte Formsans, hvormed Briten arbejder, og hvormed vi føler os uendeligt mere i Slægt end med den tyske »Schwung«. Den foreliggende Bog, der udkommer paa »The Studio's« Forlag, omhandler udelukkende Husets indre Udstyrelse og viser i nydelige Gengivelser en Mængde hyggelige Interiører fra disse engelske Huse, vi nu snart kender saa godt, der alle synes beboede af stilfærdige, fine (og velhavende) Mennesker med en solid Skønhedssans og medfødte Krav til Komfort. Endvidere er der Afbildninger af Møbler, Kaminer, Tapeter, Glasmaleri, Lamper, Dørbeslag, vævede Sager og Broderier, Porcelæn og Glas — en broget Mangfoldighed, som alt kan erholdes for en meget billig Pris.

FORSKELLIGT.

En Berigtigelse. Redaktionen har modtaget følgende: I sin interessante Afhandling i foregaaende Nr. af »Architekten« beklager Hr. cand. polit. FR. SCHIØTT, at Nationalmuseets Samling af historiske Modeller nu »hovedsagentlig er hengemte i Magasinerne«. Tillad mig i den Anledning at bemærke, at bortset fra Modellerne af to endnu staaende Slotte (Rosenborg og Frederiksborg) er kun en Model af Nykøbing Slot magasineret paa Grund af Pladsmangel. Udstillede er derimod følgende: Det gamle Kjøbenhavns Slot, Christian VI's Christiansborg og Frederik VI's Christiansborg, Hørsholm, Frydenlund, Skanderborg og Tønder Slot samt de ældre, kjøbenhavnske Kirker: Vor Frue og Nicolai Kirke.

Ærbødigst

MOLLERUP.

Nyt Kort over Kjøbenhavn. Paa Gads Forlag er ved Foranstaltning af Kjøbenhavns Kommune udkommet et nyt Kort over Gader og Karréer i Stadens ydre Distrikter. Kortet, som er udarbejdet i Maalestok 1 : 2000, er saaledes stort og tydeligt og vil paa en saare heldig Maade supplere de eksisterende Karréplaner over den ældre By indenfor Voldlinien. Det omfatter bl. a. alle de indlemmede Distrikter og er delt i mindre, særskilte Planer, som kan købes enkeltvis, med eller uden indlagte Nivellementskurver. Kortet vil kunne faa stor Betydning for Architekter.

Fredspaladset i Haag. Udfaldet af Konkurrencen var følgende: 1ste Præmie, 12.000 fl., tilkendtes Arch. CORDONIER, Lille; 2den Pr., 9000 fl., Arch. MARCEL; 3die Pr., 5000 fl., Arch. WENDT, Charlottenburg; 4de Pr., 4000 fl., Arch. OTTO WAGNER, Wien. Desuden 2 Præmier hver paa 3000 fl. til: HOWARD GREEN og H. S. OLIN, New York, og FRANTZ SCHWACHTER, Berlin.

Konkurrencetegningerne er offentlig udstillede i nævnte By fra 11. Juni til 14. Juli 1906.

Mindesmærke. Til Minde om Kaptain HUDSONS Landing i Amerika for c. 300 Aar siden vil der nu blive rejst et Monument i New York. Dette vil komme til at bestaa i en Monumentalbygning af ca. 120 Meters Højde, hvis Kuppel skal krones af en c. 30 m. høj Statue af Hudson.

Siden Phidias dannede sin Kæmpestatue af Pallas Athene, er der næppe skabt en saa kolossal Billedstøtte, som der her er Tale om.

❦

Den højeste Beton-Skorsten i Verden findes sikkert i Tacoma, Washington. Den tilhører »Tacoma Smelter Company«, er nylig fuldendt og maaler fra Fundament til Spids 94 m. Omkostningerne har beløbet sig til c. 100.000 Kr. Dens Opgave er at aflede giftige Dampe.

FORENINGSMEDDELELSER.

Akademisk Architektforenings Sammenkomst med Medlemmer af Dansk Ingeniørforening foregik, som bekendtgjort her i Bladet, Torsdag d. 31. Maj og blev overmaade vellykket. Til Trods for, at Fristen for Indtegning af Deltagere var altfor knap, havde dog ca. 120 Medlemmer fra begge Foreninger (omtrent lige mange fra hver) givet Møde. Men samledes Kl. $6^1/_2$ i den nye Kuppelbygning ved Glyptoteket, hvor Etatsraad DAHLERUP holdt et improviseret Foredrag om Kuplen, dens Historie og Konstruktion m. m., og han sluttede med at udbringe et Leve for Brygger JACOBSEN, der besvaredes med rungende Hurraraab, hvorved man tillige fik Lejlighed til at høre den mærkelige Resonnans, Kuppelformen afgiver. — Derpaa begav man sig op i den nye Glyptoteksbygning, og i det skønne »Atrium« gav Architekt KAMPMANN en Del Oplysninger og Tal vedrørende Byggeriet. Efter derpaa grundigt at have beset alle Rummene og Samlingerne, gik Selskabet over i Tivoli, hvor der spistes til Aften i Taarnpavillonen. Der holdtes Taler, af Etatsraad DAHLERUP for Ingeniørforeningen, Professor STEENBERG for »Akademisk Architektforening«, Afdelingsingeniør ANDERSEN for Glyptotekets to Architekter, Dahlerup og Kampmann, af Generaldirektør AMBT for »Samarbejdet« foruden flere andre. Under den fornøjeligste Stemning gik Aftenen, og først sent skiltes Deltagerne med Følelsen af, at en saadan festlig Sammenkomst i høj Grad fremmer det venskabelige Forhold, der er den nødvendige Betingelse for et godt Samarbejde mellem Ingeniører og Architekter.

❦

Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond. Ansøgninger om Understøttelse (til Enker eller Børn efter Medlemmer af Akademisk Architektforening) indsendes til AXEL BERG, Børsgade 8, inden 20. Juni. Ansøgningsblanketter kan afhentes samme Sted eller kan ved skriftlig Henvendelse faas tilsendte.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 16. JUNI 1906
8. AARGANG № 37

ARCHITEKT M. NYROPS FORSLAG TIL FREDSPALADSET I HAAG.

Da Architektens Læsere næppe huske eller kende Programmet fra den afholdte Konkurrence, og vort Blad ventelig vil bringe flere af de indleverede Arbejder og navnlig ikke nøjes med dem, der ikke har faaet Præmie, skal her meddeles følgende Uddrag af Programmet:

Byggesummen, der stod til Raadighed, var 1.400.000 holl. Gulden, men der fordredes intet Overslag.

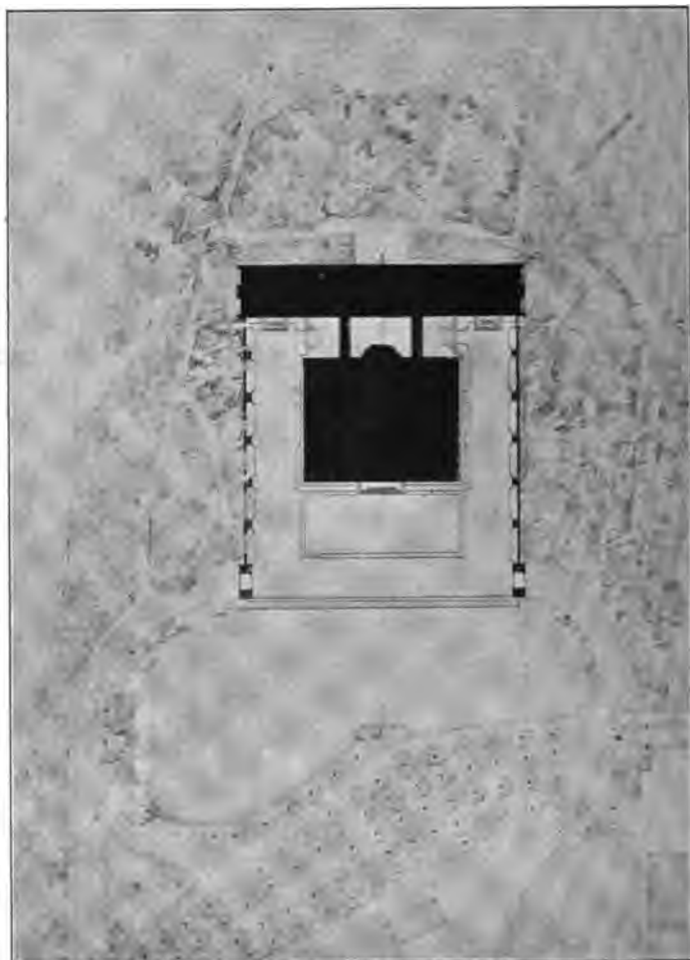
Bygningen skulde bestaa af et Domhus *(cour d'arbitrage)* og et Bibliothek, — begge tænktes med Kælder, Stue som Hovedetage og 1ste Sal. Hovedetagen maatte have sit Gulv indtil $2^1/_2$ Meter over Jordsmonnet, og Domhuset skulde

HOVEDINDGANG. ARCHITEKT M. NYROP.

indeholde en stor Vestibule med Hovedtrappe, en større og en mindre Domsal med tilhørende Rum til Raadslagning o. s. v., 2 Værelser for de stridende Parters Repræsentanter, et Kontor og almindelige Udenomsbekvemmeligheder.

Paa 1ste Sal var Hovedrummet en Sal for *Conseil administratif de la cour*

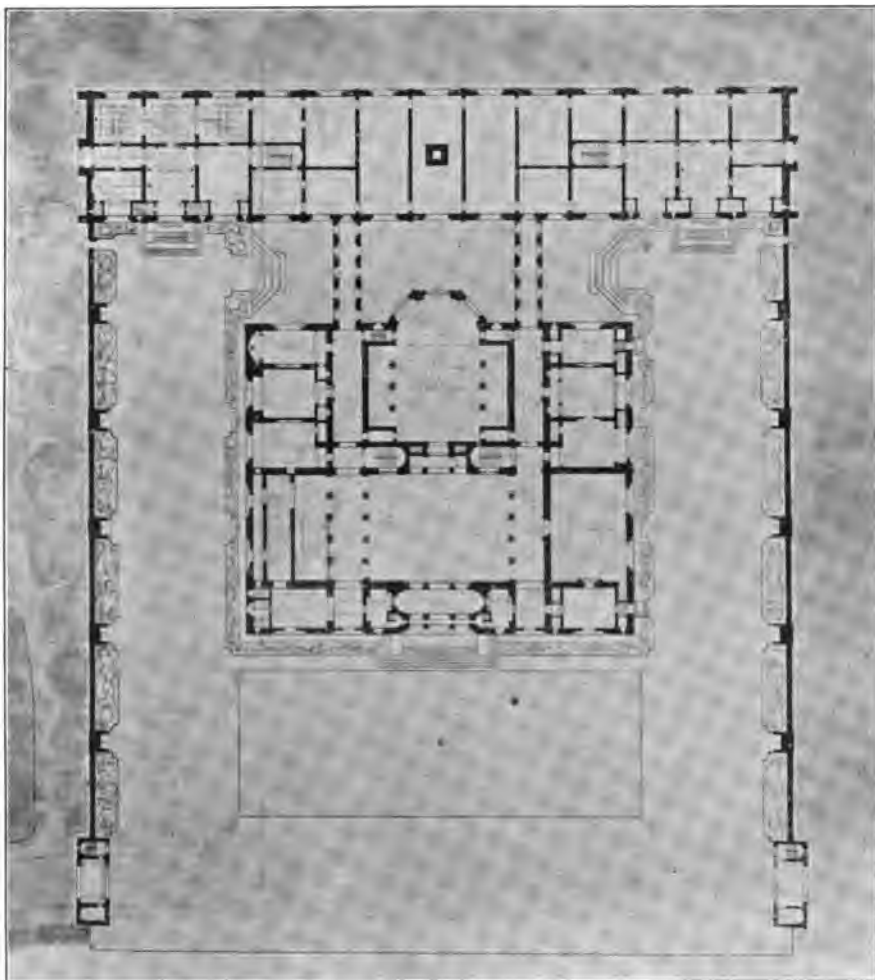
SITUATIONSPLAN.

permanente d'arbitrage og desuden Værelser for dettes Præsident, Generalsekretær, Sekretærer, Kontorer, Arbejdsværelser m. m.

Bibliotheket skulde udgøre en særskilt Del af Paladset med egen Hovedindgang fra Parken og indvendig tilgængeligt fra Domhusets Hovedetage. Foruden et Bogmagasin med 10.000 løb. Meter Hylde, fordelt i 5 Etager fordredes 2 Læsesale, Værelse for Bibliotekarer og deres Medhjælpere, Sal til Landkort, Katalogisering og Rum for »Carnegie Stiftelsens« Forstanderskab m. m. Som det ses, var det alt i alt ikke nogen særlig stor eller indviklet Opgave, om den end gav en hel Del Arbejde, da der f. Eks. fordredes 3 Tegninger i $^1/_{50}$ af virk. Stør-

relse udover de almindelige i $^1/_{100}$ og $^1/_{200}$. Opgaven var interessant, og det viste sig, at mange Architekter har følt sig tiltrukne deraf: i November Maaned ifjor havde der været mellem 5 og 600 Forespørgere paa Kontoret i *Haag*.

Den anviste Byggeplads er ryddet midt i en Park, saaledes at den er om-

PLAN. ARCHITEKT M. NYROP.

given af høje Træer. Bygningen kan næppe faa Tilgange af større Betydning fra andre Sider end fra den krumme, skævt foran Byggepladsen løbende, brede Vej, bevokset med flere Rækker højstammede Træer.

Denne Vej danner Hovedforbindelsen mellem *Haag* og den lange, lige Allé, som strækker sig ud til *Schewéningen*. Forholdet til Verdenshjørnerne er ikke heldigt.

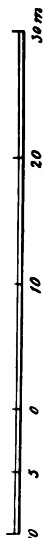
Her skal altsaa opføres »et Fredspalads«, — saaledes maa vel *Palais de la paix* oversættes, skønt vi paa Dansk vistnok forstaar en hel Del mere ved Ordet Palads. En saadan Bygning bør vel ved rolige Linier, sit Forhold til Omgivel-

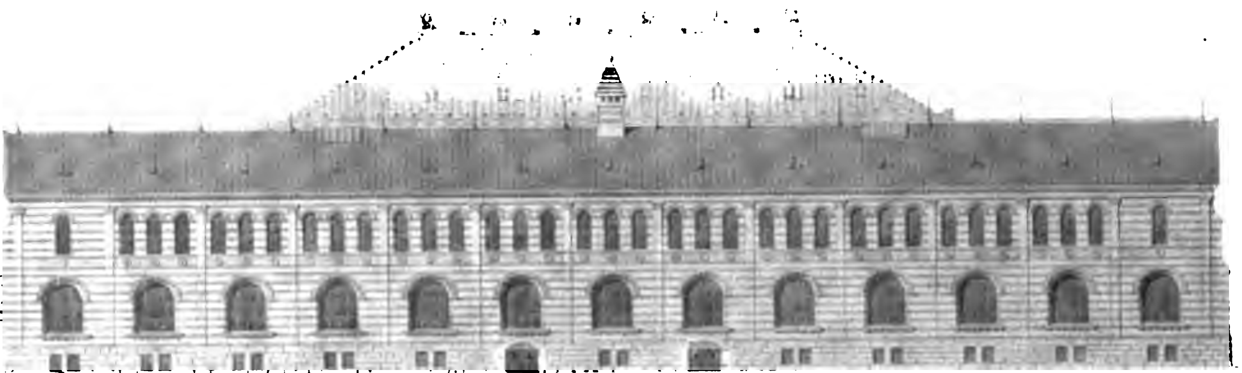
KONKURRENCEPROJEKT TIL FREDSPALADSET I HAAG. ARCHITEKT M. NYROP.

serne og sit hele Særpræg anslaa en fredelig Stemning, og i vor urolige og ufredsommelige Tid om muligt være som en stille Oase, afsondret fra Verden. Hvor højt end Kiv og Strid kunde larme udenfor — i Oasen maatte man være ubesværet af paatrængende Paavirkning udefra; i Bygningen og dens nærmeste Omgivelser maatte Dommerne, der kaldtes til at afgøre Spørgsmaal, maaske om Tusinders Velfærd, inden Domsafsigelse kunne færdes uden at føle nogen Tvang fra Omverdenen.

Ud fra dette Synspunkt er mit Forslag dannet; derfor har jeg indhegnet Pladsen og ladet de gamle, skærmende Træer blive staaende uden for Hegnsmurene. Yderligere tilskyndede de skæve Forhold mellem den omtalte Hovedvej og Byggepladsen mig til at foreslaa Udgravning af den lille Sø, der vistnok

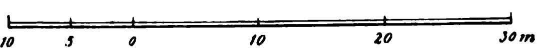

FORSIDE. ARCHITEKT M. NYROP.

BIBLIOTHEKET.

LÆNGDESNIT.

ARCHITEKT M. NYROP.

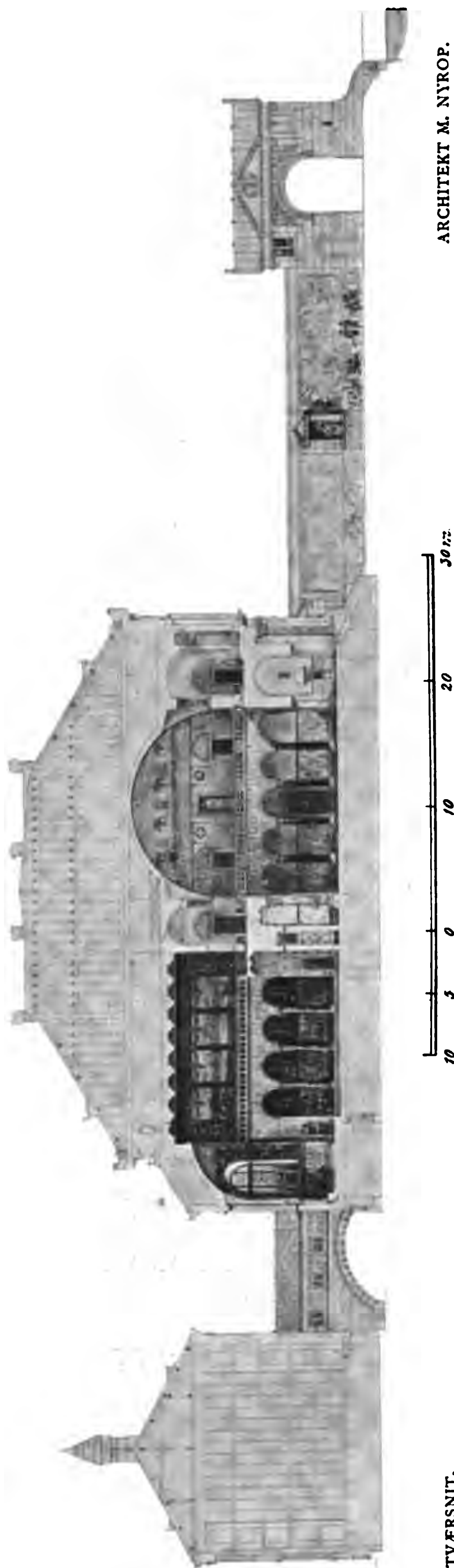
vilde bøde noget paa Skævheden og bidrage til at afsondre Paladset og give Arbejdet derovre den nødvendige Ro og Fjærnhed fra Mylderet og Færdselen. Tillige mente jeg derved at give Situationen en noget hollandsk Karakter. Hegnsmurene og de lave Mure, som skjule Bygningens Kældervinduer, tænkes overvoksede med Grønt, og Bedene langs begge fyldte med Løgvækster og andre Blomsterplanter, som komme frem efter de skiftende Aarstider.

Foran Bygningen — indrammet i et simpelt Flisemønster i 2 Afskygninger af Graat — tænkes et tilgængeligt, fast Grønsværstæppe. Midt i dette kunde der engang, naar Tiden var dertil, rejses en *Kristus* i hvidt Marmor (foreløbig et tomt Fodstykke).

Der staar paa Latin over Hoveddøren: *Han (eller den) skal udføre Ret efter Sandhed* — og i Domsalen: *Han (eller den) skal ikke sønderbryde det knækkede Rør og ikke udslukke den rygende Tande.* (Esajas Profeti, 41 Cap.).

Indvendig skulde Væggene i de betydeligere Rum beklædes med Marmorplader og Vestibulens Tøndehvælving smykkes med Guldmosaik. Lyset her vilde komme fra det store Vindue over Hovedindgangen, men bag Søjlerækkerne til venstre vilde der gennem 3 Vinduer paa 1ste Sal i Bygningens Sydside skinne Sol ned over Hovedtrappen.

I den store Domsal er der lagt an paa stærk Modsætning mellem Lys og Skygge, saaledes at Apsis med Dommerens Plads bliver stærkt belyst.

Salle de conseil administratif de la cour permanente d'arbitrage dækkes af en Tøndehvælving i delvis Fortsættelse af Vestibulens; men i Modsætning til denne prydet med temmelig fladt, hvidt Kalkstuk. I Vestibule, Domsale o. fr. er tænkt Gulve af slebet Marmor i temmelig store, forskelligt formede Stykker.

Forslaget støtter sig i det Hele taget til tidligere Tiders Bygningskunst, men det var Meningen ved en eventuel Udførelse, at Bygningen alligevel, gennem sin hele Behandling og Konstruktion, skulde vise sig som et Værk fra vor Tid.

M. NYROP.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Ingeniør N. V. WESTERGAARD er udnævnt til Chef for Vandbygningsvæsenet.

En Berigtigelse. Af den i »Architekten«s Nr. 36 indrykkede Berigtigelse maa Udenforstaaende faa det Indtryk, at Nationalmuseets Samling af historiske Modeller er og altid har været udstillede. Tillad mig i den Anledning, til Berigtigelse af nævnte Berigtigelse, at oplyse følgende efter et nu aflagt Museumsbesøg.

Størsteparten af Modellerne har i en Række Aar været »hengemte i Magasinerne«, og kun et Par (vistnok det ældre Christiansborg og Kjøbenhavns Slot) udstillede i Samlingen. *Nu* er, hvad der maa være sket i de seneste Aar, Størsteparten anbragt dersteds, saaledes som det fremgaar af den meddelte Liste, der dog maa berigtiges og suppleres ved Tilføjelse af: Sophienborg og det saakaldte chinesiske Havehus i Frederiksborg Slotshave.

Modellerne ere anbragte i et Hjørne af Riddersalen. Paa et i en Vinduesfordybning hensat Bord staar Kjøbenhavns Slot og det ældre Christiansborg, *under* Bordet, faa Tommer over Gulvet, staar det sidste Christiansborg, medens Resten er anbragt paa en Hylde i Krogen mellem Vinduet og Sidevæggens Dør. De staar her i tre Etager, de smaa Kirkemodeller over Mandshøjde fra Gulvet, og delvis 2—3 Stykker bag hinanden. Udtrykket »udstillede« maa derfor berigtiges til »henstablede eller magasinerede i Museumssalen«. FR. SCHIØTT.

»*Der Profanbau*« Nr. 11 er væsentlig helliget Kjøbenhavns nye Raadhus og indeholder en lang, indgaaende og rigt illustreret Beskrivelse af dette vort fornemste, moderne Bygningsværk. Der er gengivet ialt 27 Billeder af Raadhuset. Artiklen er strængt saglig og velgørende fri for tysk »Schwung«; den er tillige meget anerkendende.

Kathedralen San Lorenzo i Lugano, et af den italienske Renaissances bedste Værker, vil nu blive istandsat; Byens Kommunalbestyrelse har bevilget 120.000 Francs i dette Øjemed.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 23. JUNI 1906
8. AARGANG № 38

NY CARLSBERG GLYPTOTEK.

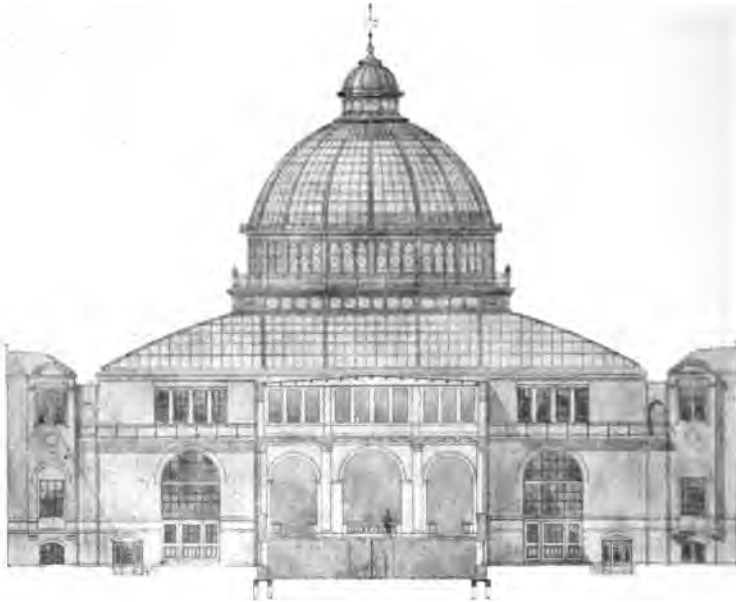
Dette store Bygningsværk, der nu, til Ære for vort Land og vor Kunst, staar fuldfærdigt, er som bekendt blevet til paa den Maade, at der til Brygger, Dr. phil. CARL JACOBSENS kongelige Gave: den store og udmærkede Samling af antik og moderne Sculptur, blev knyttet den Betingelse, at Stat og Kommune skulde bidrage til Omkostningerne ved Opførelsen af Bygninger til Samlingen. — Den samlede Bekostning ved de 2 Afdelinger har været ca. $2^3/_4$ Million Kr. Deraf har Hr. Carl Jacobsen selv bidraget ca. 1 Million; (dog er af denne brugt ca. 350.000 Kr. til Indkøb af Kunstværker) — af Resten har Staten og Kjøbenhavns Kommune hver givet omtrent Halvdelen, Kommunen har desuden skænket Grunden.

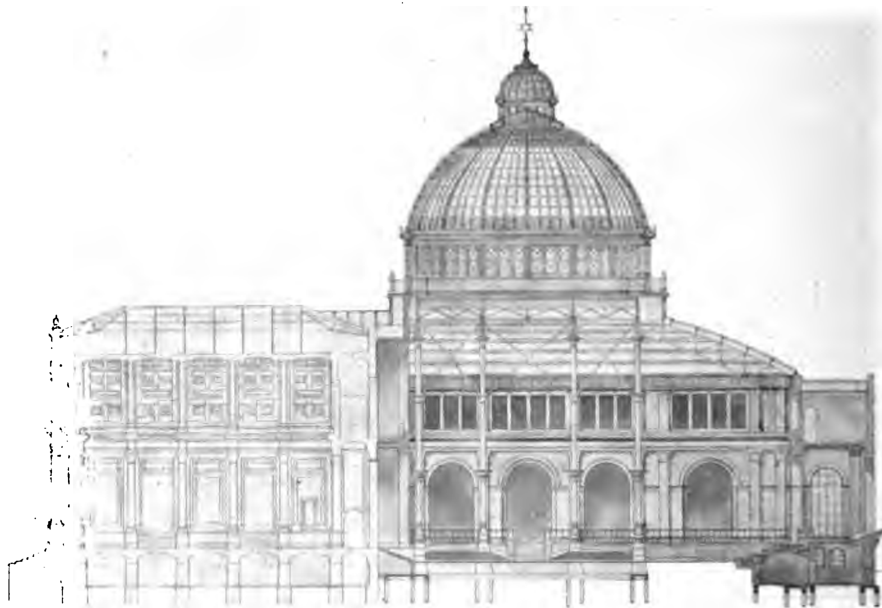
Den første Afdeling, der rummer moderne Kunst og er bygget af Etatsraad DAHLERUP, indviedes i 1897, men først ved den store Kuppelbygning med underliggende »Have«, der er opført nu, har Bygningen faaet sin endelige Afslutning. Den anden Afdeling, der udelukkende rummer antik Sculptur, er bygget af Architekt, kgl. Bygningsinspektør HACK KAMPMANN, til hvem Arbejdet blev overdraget i 1901 efter en Konkurrence, hvori tillige deltog Architekterne MARTIN BORCH og CLEMMENSEN. Architekterne LANGBALLE og HARILD har ledet Arbejderne ved de to Bygninger og Redaktionen har formaaet de to Herrer til at fremkomme med nedenstaaende Oplysninger.

MUSÆUMSBYGNINGEN FOR MODERNE KUNST.

Da den nye Bygning for Ny Carlsberg Glyptoteks moderne Sculptursamling i 1897 stod færdig, hørte man ret ofte den Bemærkning, at der manglede Sammenhold mellem Bygningens enkelte Dele.

Glyptotekets Bygmester, Etatsraad DAHLERUP, har sikkert ofte med et stille Suk tænkt paa den Kuppel, som han gærne vilde have haft med; den havde jo været med fra den allerførste Skizze, men af flere Grunde havde han maattet give Afkald paa den foreløbig. Glyptotekets Bygherre, Brygger Jacobsen, havde gemt denne Slutsten paa Bygningen, men ikke glemt den; allerede under Bygningens Opførelse var det hans Vilje, at Gaardfacaderne kom til at staa saa triste og nøgne, at alene deres Udseende maatte mane til en snarlig Fuldendelse af Bygningen.

NY CARLSBERG GLYPTOTEK MED VINTERHAVEN.
TVÆRSNIT OG LÆNGDESNIT.

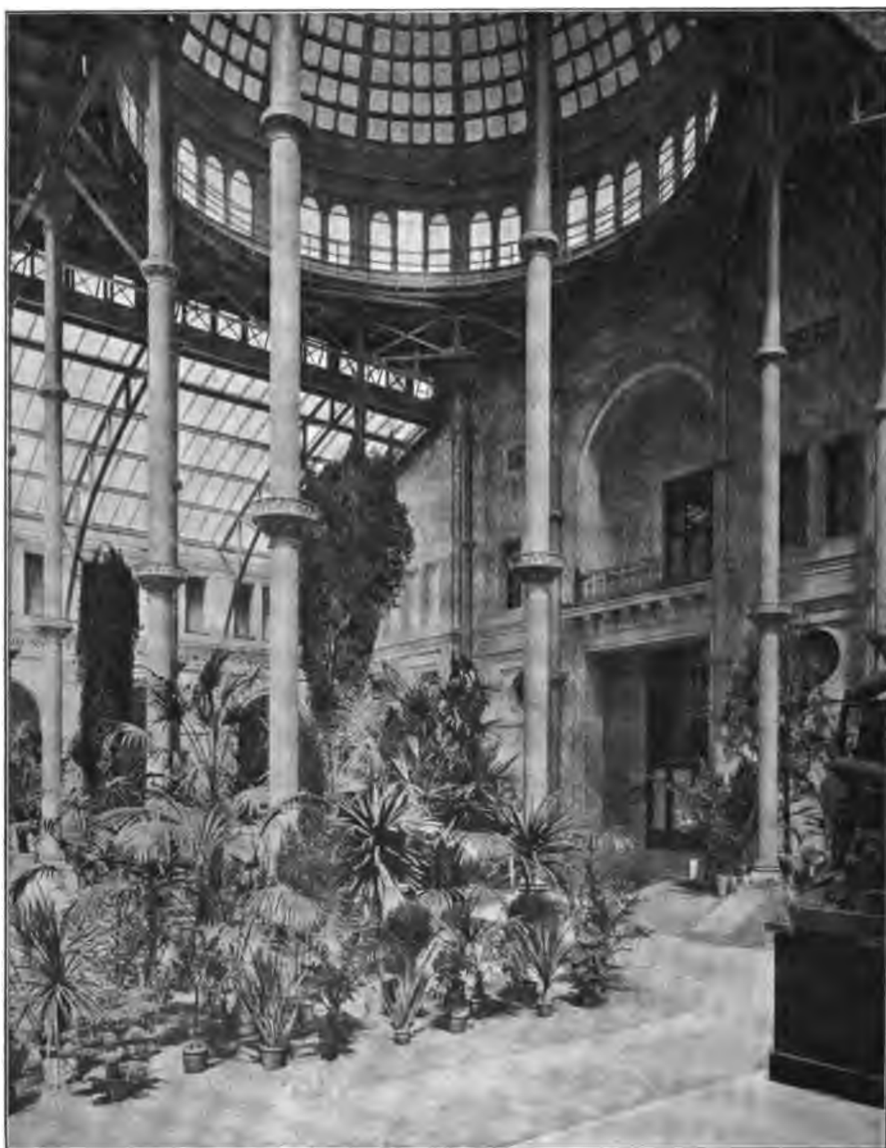
ARCHITEKT
V. DAHLERUP.

Publikum saa dette, forbausedes, men forstod jo ikke Meningen.

Nu, 9 Aar efter, hæver Kuplen sig stolt over Bygningen, ganske vist ikke just den Kuppel, som Etatsraad Dahlerup havde tegnet i det Project til Glypto-

NY CARLSBERG GLYPTOTEK. ARCHITEKTER V. DAHLERUP OG HACK KAMPMANN.

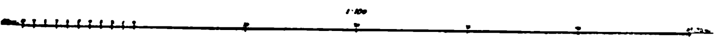
NY CARLSBERG GLYPTOTEK.
VINTERHAVEN UNDER PLANTERNES INSTALLATION.

ARCHITEKT
V. DAHLERUP.

teket, der 1888 var udstillet paa den nordiske Kunst- og Industriudstilling, men en noget lavere Kuppel, som dog tilfulde viser, hvad der manglede.

Det har glædet mange, ikke mindst Etatsraad Dahlerups mange Venner, at Bygningen nu fremtræder som et færdigt og helstøbt architektonisk Værk.

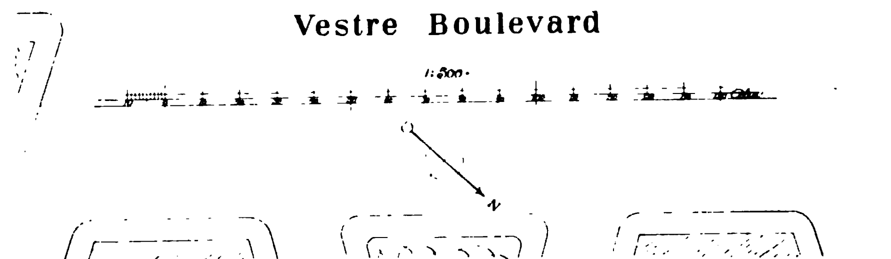
Den i 1897 indviede Del af Glyptoteket bestaar, som bekendt, af 3 Fløje, en Hovedfløj mod Vestre Boulevard, og 2 Sidefløje vinkelret mod Hovedfløjen; den mellem disse 3 Fløje og den senere Udvidelse af Glyptoteket værende Gaardsplads bestemte Brygger Jacobsen sig til at overdække og indrette som

NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING.
FAÇADE MOD VEST.

ARCHITEKT
HACK KAMPMANN.

Vestre Boulevard

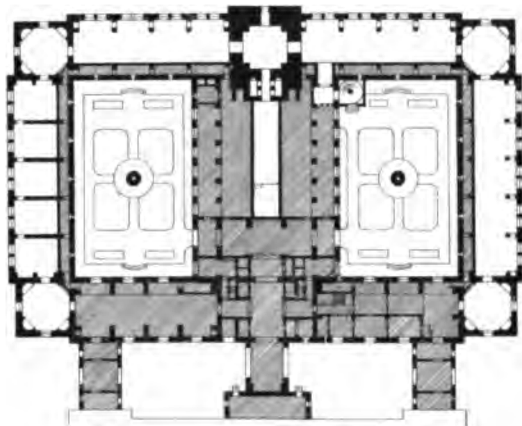

NY CARLSBERG GLYPTOTEK.
FÆLLESPLAN AF DE TO BYGNINGERS HOVEDETAGE.

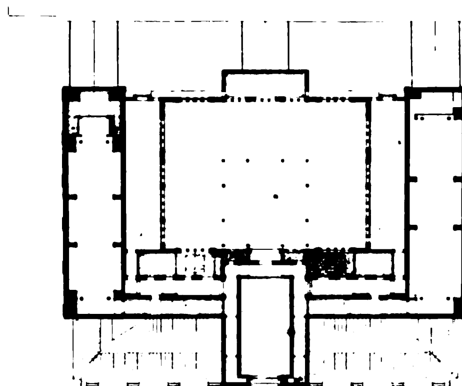
ARCHITEKTER
V. DAHLERUP OG HACK KAMPMANN.

Have. Mod hver af de 2 Sidefløje opførtes en Bygning i 2 Etager, hvis Stueetage er Loggiaer i Forbindelse med Haven, og mellem disse Bygninger konstrueredes Overdækningen med sin store Kuppel.

Fra Glyptotekets Vestibule kommer man ad en Trappe straks ind under Kuplen, idet denne i Planen er lagt umiddelbart op mod Bagsiden af Hovedfløjens Midtparti. Kuplens Plads er bestemt, dels af Gaardens Form, dels af Bygningens 2 Akser, i hvis Skæring den ligger, og dels af Hensyn til dens Virkning i Façaden.

NY CARLSBERG GLYPTOTEK. PLAN AF ANTIKSAMLINGENS UNDERSTE ETAGE. — ARCHITEKT HACK KAMPMANN.

NY CARLSBERG GLYPTOTEK. PLAN AF DEN MODERNE AFDELINGS ØVERSTE ETAGE. — ARCHITEKT V. DAHLERUP.

Kuplen bæres direkte af 8 støbte Søjler og indirekte af fire andre støbte Søjler, anbragte i Vinkelspidserne af et Kvadrat, som er omskrevet Ottekanten.

Af Hensyn til den store Højde, ca. 25 Alen, er Søjlerne støbte i 3 Stykker, der samles ved Flanger og Bolte; Fodpladerne for Søjlerne er ligeledes af Støbejærn og forsynede med Udbygninger for Hullerne til Fundamentboltene. Søjlehovederne er fremstillede som Legemer af støbt Staal, forsynede med fremspringende Ribber, der tjene som Knudeplader for Dragernes Vederlags-Knudepunkter.

NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING. FESTSALEN. ARCHITEKT HACK KAMPMANN.

De hvælvede Tage om Kuplen bæres af Gitterdragere, som dels understøttes af de omgivende Bygningers Mure og dels hvile paa de 12 Søjler, der bære Kuplen. Paa disse Gitterdragere hvile Aase af ⊔ Bjælker, som skulle optage Trykket fra Tagdækningen. Aasen nærmest Søjlerne bære tillige de Søjler, som understøtte det udvendige Galleri, og er derfor dobbelt.

Kuppelkonstruktionen bestaar af følgende Dele: Lanternen, inddelt med 16 Spær og 4 Ringe, hviler paa et 16sidet Prisme, der staar paa selve Kuplen; denne er inddelt ved 64 Spær og 13 Ringe og hviler paa et 64sidet Prisme, hvis Søjler er støttet af Bjælkerne i et ud- og indvendigt Galleri; Trykket fra dette overføres dels til Aase i de hvælvede Sidetage, og dels til armerede Dragere, der hvile paa de ovennævnte 12 Søjler. Alle Forbindelser er udførte efter det Princip, at Konstruktionens Stænger i Knudepunkterne fuldstændig indesluttes i Lasken af støbt Staal, som boltes fast til Stængerne; disse stive Lasker anvendes af Hensyn til de bøjende Momenter, som fremkomme ved, at Diagonalerne er udeladte; den øverste og stærkest paavirkede Ring er af støbt Staal; Spær, Ringe og Søjler af ⊥ Staal.

I Lanternens Top er anbragt et støbt Staallegeme, der foruden at optage de 16 Spær, tillige bærer Fløjstangen, paa hvilke er anbragt Kugleleje for en

NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING. ARCHITEKT
DEN ROMERSKE SAL. HACK KAMPMANN.

Stige, hvis Fod er anbragt paa Skinner paa Kuplens indre Galleri; den kan benyttes, naar Glasset i Kuplen skal pudses eller en Reparation foretages.

Glasset i Kuplen og de buede Tage er inddækket efter Rendles Patent.

I Kuplen er anvendt Glas af en flaskegrøn Farve, som i Façaden bidrager til at tage det gennemsigtige bort fra Kuppelfladen og derved giver denne mere Ro. Alt øvrigt Overlysglas er ru engelsk $^1/_4$" Glas.

Façaderne mod Haven er udført i gule, haandstrøgne Mursten, Gesimser og Kapitæler af Kridtsten.

GRANITHOVEDER FRA NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING UNDER OMHUGNING FRA VÆDDER OG FAAR TIL LØVE.

I de ovennævnte Loggiaer, hvis Gulv ligger ca. 2 Alen over Havens Terrain, henstilles Statuer; til Haven er gjort store Indkøb i Belgien af Blomster og Planter.

Fundamentet er udført som Pælefundament efter *Système Hennebique*, det første Arbejde af denne Art, som er udført i Danmark.

Endnu skal nævnes nogle Størrelser:

Haven er 53,5 Al. bred og 38,75 Al. lang; Kuplens Diameter er 25 Al.; Højden fra Havens Terrain til indvendigt Kuppelgalleri er 28 Al.

Indvendig Kuppelhøjde er 47 Al. og udvendig Højde til Fløjstangens Spids er 58 Al.

Udgiften ved dette Arbejde har været ca. 410.000 Kr. Jernkonstruktionerne ere beregnede og tegnede af cand. polyt. P. Henriksen af Firma Borch & Henriksen, som har udført Jernarbejdet.

Ingeniør C. Ramsing har projekteret og ledet Arbejdet ved Varmeanlæget; Ingeniør Willerup har ført det daglige Tilsyn hermed.

Ingeniør Thorning-Madsen har projekteret og ledet Arbejdet ved Kloak og Drain.

Dekorationsbilledhugger Lamberg Petersen og Dekorationsmaler Heinrich Schübeler har udført Prøver af Loftsdekorationer. Architekt Th. Hirth har haft Tilsyn med Jærnarbejdets Udførelse paa Fabrikken, og Architekt O. R. Langballe har som Kondukter ledet Arbejdet.

Følgende Haandværkere har medvirket:

Murermester Carl Schiøtz: Murerarbejdet, Fundamenter samt Etageadskillelser. Tømrermester H. Hansen: Tømmerarbejdet. Firmaet Hans & Jørgen Larsen:

NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING. BRONCEDØR I FAÇADEN.

ARCHITEKT HACK KAMPMANN.

PORT OG DØR FRA FORBINDELSESBYGNINGEN MELLEM DE TO GLYPTOTEKER.

ARCHITEKT HACK KAMPMANN.

NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING. MUSÆUMSRUM I UNDERSTE ETAGE FØR PUDSNING. ARCHITEKT HACK KAMPMANN.

Stenhuggerarbejdet samt Kloak og Drain. Firma C. WIENBERG & SØN: Glasdækning i Tage og Kuppel. Kobberdækker MARIBOE: Kobberdækning og Vandledning. De forenede Bygningssnedkerier, F. OXELBERG & Co.: Snedkerarbejdet. Smedemester OLANDER: Rækværker og Beslag. Glarmester CHRISTIANSEN: Glarmesterarbejdet. Dekorationsbilledhugger H. C. BERG: Kridtstensarbejdet. Aktieselsk. AXEL PRIOR: Terrazzo og Mosaik Gulve. Malermester H. SCHÜBELERS SØNNER: Metalarbejdet. Firma BONNESEN & DANSTRUP: Varmeledningsarb. HASSEL & TEUDT: Springvandet. Kobbersmedemester W. E. JENSEN & SØN og Smedemester J. P. CHR. JENSEN & SØNNER: Springvandskummen. Metalstøberne LAURIDS RASMUSSEN og O. SCHIELTVED: Bronce- og Zinkstøberarb. KEMP & LAURITZEN: Lynafledning. Tapetserer PLAMBECH: Gardiner. Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik. Endelig har Ny Carlsbergs Gartner, WAGENBLAST, ordnet Haven med Blomster og Planter.

O. R. L.

MUSÆUMSBYGNINGEN FOR ANTIK KUNST.

Bygningen paabegyndtes i Juli 1901 og bestaar af fire sammenbyggede Fløje og en Midtfløj, der ved en Forbindelsesbygning slutter sig til den af Etatsraad DAHLERUP nylig opførte Kuppelbygning; selve Antiksamlingen med Gaarde og Haver spænder over et Fladerum af ca. 14,200 ☐ Alen, hvoraf 4550 ☐ Alen er udlagt til Gaarde og Haver, saa at det bebyggede Areal udgør ca. 9650 ☐ Alen; heraf benyttes der i Stueetagen ca. 3570 ☐ Alen til Samlingsrum og ca. 7000 ☐ Alen i 1ste Salsetage.

Fundamenternes Bund ligger gennemsnitlig ca. 16—18 Fod under Terrain-

NY CARLSBERG GLYPTOTEKS ANTIKSAMLING. MUSÆUMSRUM I UNDERSTE ETAGE EFTER PUDSNING.

ARCHITEKT HACK KAMPMANN.

højden. Stueetagens Ydermure mod Gaderne er opførte af lys, graa Granit, dels fra Bornholm og dels fra Norge; herpaa er Ydermurene opførte med særlig formede røde Sten, der tillod, at Fugetykkelsen kun blev ca. $^1/_8$", hvorefter hele Murfladen er skuret med Carborundum; senere Behandling af Fugerne har ikke fundet Sted. Hovedgesimsen er af finhuggen, norsk Granit. De fire Hjørnepilastre er dekorerede med Kvindeskikkelser, der symbolisere Døgnets Tider: *Morgen* mod Øst, spændstig og rank, efter archaisk Motiv; *Middag* mod Syd, svulmende og kraftig, *Aften* mod Vest og *Natten* mod Nord; Billedhugger BRANDSTRUP har modelleret disse Figurer. Midt paa Vestfløjen, hvor dennes Langsale forbindes med Midtfløjen, er et Parti, hvor Architekt KAMPMANN har anvendt Motiver fra Mausolæet i *Halikarnas*, helt igennem opført af lys, norsk Granit; ved Foden af Trinpyramiden er opstillet forgyldte Bronceafstøbninger af Hestene fra *Sc. Marco* i Venedig, og paa Trinpyramidens øverste Sten er opstillet en forgyldt Bronceafstøbning af *Pallas fra Velletri*; disse Figurer er udførte henholdsvis af BINGEN & COSTENOBLE i Paris og BARBEDIUM sammesteds.

Tagene er Overlystage og dækkede med hamret Glas og Kobber.

Stueetagens 3 Fløje mod Syd, Vest og Nord er taget i Brug til Samlingsrum, hvorimod Østfløjen rummer Gibserværksted, Gennemkørsel til Fyrkælderen og Bolig for Varmemesteren; under Midtfløjen ligger Varmeværkets Fyrrum med dets 4 Kedler. Alle Samlingsrum m. m. er overhvælvede; Vægge og Hvælvinger er hvidtede; Gulvene er af rød Terrazzo med hvide Stifter i Mønster.

Fodlister og Vinduesbænke er af norsk *antique foncé* Marmor, Vinduerne af Metalskinner med Ølandsunderkarm og Spejlglasruder; foran disse er anbragt Staalgitre; midt paa Vestsiden er anbragt en lille Indgang, hvorover der i Granitsten er udhugget en lakonisk Indskrift: »*Semper ardens*«. Døren er af massiv

Bronce. Dyrehovederne paa Vinduespillerne er modellerede af Billedhugger HANSEN-REISTRUP.

I Beletagen er alle Fløjene indrettede til Samlingsrum. Ad en bred Trappe kommer man fra Vinterhaven til Antiksamlingens kuppelhvælvede Vestibule, der faar sit udmærket rolige Lys fra et Hul i Kuppelhvælvingen. Gulvet er poleret Marmor, rød Veroneser- og hvidgult norsk Citronmarmor, lagt i Mønster. Fra Vestibulen fører hvide Marmortrapper til Østfløjens Langsale; mod Syd begynder Rækkefølgen af Samlingens ægyptiske, gammel græske; græske, græsk romerske og romerske Buster, Figurer, Statuer m. m., alt ordnet i kronologisk Rækkefølge. I Ægyptersalens Hvælving er Dekorationen Lotusmotiver i hvid *Carara* Stuk, i Gulvet samme Motiv i hvide Stifter.

Sydfløjen er delt i en Række mindre Rum, der ved begge Ender afsluttes med runde Lanternesale; i den første af disse er Væggene malede *al fresco* i en kraftig, gul Tone. Hvælvingsdekorationen i disse mindre Rum er modellerede af Billedhuggerne JENSEN, HAMMELEFF og CARL MORTENSEN. Motiverne til disse Dekorationer er hentede fra Blomsterverdenen.

I Vestfløjens Langsale er opstillet græsk og græsk-romersk Skulptur. Paa den ene af disse Sales Endevæg er for Tiden optegnet i Kul en Fremstilling af *Olympia*. Man har nemlig havt til Hensigt paa de 2 Sales 4 Endevægge at modellere 4 Kulturcentrer og forhaabentlig bliver dette Projekt til Virkelighed, da det i høj Grad vil bidrage til at forskønne Salene. Foruden det allerede nævnte Motiv havde man tænkt sig at fremstille *Forum Romanum*, *Heraion* og *Pergamon*. Forbindelsen mellem Salene dannes af »Mausolæet«, hvis kraftig kassetterede Hvælving minder om *Pantheons* Kuppelinddeling; Væggene i dette prægtige Rum er af poleret, grøn *Dioritporphyr*. Indfatninger, Piller og Søjler er af poleret, svensk og norsk Granit; Gulvet er af poleret *verde antique* og gullig *Paonazzo* Marmor; alt i alt et ædelt og fornemt Rum.

Hele Nordfløjen optages af den store »Romersal«, hvor Billedhugger Hammeleff har modelleret Guirlander over Dyrekranier med stadig vekslende Motiver; paa Endevæggen har Billedhugger Hansen-Reistrup modelleret den romerske Ulvinde med *Romolus* og *Remus* samt den romerske Ørn. De 2 Hjørnesale, som er inddragne under Romersalen, vente endnu paa deres Loftdekoration. Gennem Østfløjens nordre Langsal kommer man tilbage til Vestibulen.

Lige for denne findes Samlingens største og betydeligste Rum, den »romerske Kejsersal«. Denne var oprindelig tænkt som en overdækket Søjlegaard, fra hviken der skulde føre en bred Trappe ned til Stueetagen under »Mausolæet«. Efter Hr. Brygger Jacobsens Ønske blev dette opgivet, og i Trappens Sted er nu anbragt et »*Impluvium*«, i hvilket det antike *Evropamosaik* er nedlagt, omrammet af græsk *rouge antique* Marmor. Naar der er anbragt Vand i Impluvium, hvilket Architekt Kampmann har sørget for vil ske, vil man have et sjældent festligt Skue dels af den vaade Mosaik, dels af Salens Spejlbillede i Vandet. *Antinoos*-Statuen, Samlingens kostbareste Stykke, er opstillet foran Tempelgavlen, hvis Trin føre op til »Mausolæet«.

Salens Tagkonstruktion bæres af 26 polerede, kanellerede Marmorsøjler og Piller med joniske Baser og Kapitæler; Marmoret til disse er brudt i Egnen omkring *Saravezza*, ikke langt fra *Carara*; herfra førtes Blokkene, forspændt med

26—30 Okser, til Savmøllen, hvor Skæring, Hugning, Slibning og Polering fandt Sted, og videre med Bane til *Livorno*, hvor de indskibedes til Kjøbenhavn. Gulvet er indlagt, poleret, italiensk Marmor; hertil er anvendt gult veroneser *paonazzello*, *verde antique* og *rouge antique*. Over Søjlerne er Gesims af fransk *Terce Normandoux* Kalksten. Simaen er rigt dekoreret med udskaarne Palmetter og Løvehoveder. Den gule Vægpuds er malet »al fresco«, og Brystningsklædningen i Mandshøjde er *verde antique* Marmor.

Adgangen til Stueetagen fra Festsalen er midlertidig anbragt i et Trappehus i den nordre Have.

Vi skal senere komme tilbage til dette interessante Bygningsværk og da meddele Navnene paa de forskellige Haandværkere og Firmaer m. m., som har medvirket ved Bygningens Opførelse.

KONGRES FOR BOLIGHYGIEJNE.

Der er nu udsendt Indbydelser til den 2den internationale Kongres for sunde og gavnlige Boliger. Denne Kongres afholdes i Genf i Dagene fra den 4. til den 10. Septbr. 1906. Hensigten med den er at samle saa mange som muligt af de mest kompetente Personer fra de forskellige Lande, særlig Læger og Architekter, for gennem mundtlig Drøftelse at finde nye Veje og nye Midler til at forbedre Boligerne, idet man gaar ud fra, at Boligens sunde Indretning og Beliggenhed danner Grundlaget for en Befolknings Sundhed og Velvære. I et trykt Program, som er vedlagt Indbydelsen, findes alle nærmere Oplysninger vedrørende denne Kongres, blandt andet en Fortegnelse over Medlemmerne af de forskellige Landes Komitéer.

Følgende Spørgsmaal vil blive drøftet paa Kongressen:

A. *Familieboliger.*
- 1) De borgerlige Boliger i Byerne.
- 2) Arbejderboliger.
- 3) Boliger paa Landet.

B. *Koloniboliger og enkelte Beboelsesrum.*
- 4) Møblerede Værelser og Gæstgiverier.
- 5) Lokaler for barmhjertige Virksomheder. Hospitaler.
- 6) Opholdsrum for Soldater.
- 7) Offentlige og industrielle Lokaler.
- 8) Skolestuer.

C. *Bevægelige og midlertidige Opholdsrum.*
- 9) Transportmidler.

D. *Kunst og Udsmykning i Forhold til Boligens sunde Indretning.*
- 10) Hvorledes kan man forbedre gamle Bydeles eller Monumenters Sundhedsbetingelser samtidig med, at deres maleriske og kunstneriske Karakter bevares?

E. *Lovgivning. Sundhedsforvaltning. Statistik og Sundheds-Vidnesbyrd.* —

Talrige Beretninger og Meddelelser er allerede anmeldt, og Kongressens videnskabelige Betydning anses for sikret.

Foruden de allerede nævnte Emner, som vil blive drøftede paa Kongressen, vil endvidere følgende Spørgsmaal blive behandlede:

1) Nødvendighed af og Midler til at gennemføre usunde Bydeles Forvandling til sunde Kvarterer.

2) Anvendelse af sundhedspolitimæssige Forskrifter vedrørende usunde Bygninger.

3) Hygiejniske Systemer for Fælles-Opvarmning.

For yderligere at give Kongressens Arbejde en almennyttig Karakter, vil der blive holdt offentlige Foredrag om saadanne Emner, som for Tiden overalt er paa Dagsordenen, f. Eks. Kampen mod Tuberkulosen. Endvidere haaber Komitéen at kunne organisere en Udstilling af Mønsterhuse, hygiejniske Redskaber, Statistikker, Forlag o. s. v. Desuden vil man søge at bevæge Jærnbaneselskaberne til at indsende Vogne med nyeste Indretning.

Der vil i Anledning af Kongressen blive afholdt forskellige Festligheder og foranstaltet nogle Udflugter. Saafremt et tilstrækkeligt stort Antal Medlemmer melder sig, vil der blive foretaget en Rejse med Ekstratog gennem hele Schweiz, hvorved der bydes Kongresmedlemmerne en enestaaende Lejlighed til at berejse dette interessante Land.

Kongressen dannes af: 1) De egentlige Medlemmer, som hver betale et Bidrag af 20 Frcs. Disse Medlemmer deltage i Kongressens Arbejder; de har Ret til alle Offentliggørelser vedrørende Kongressen og er berettigede til at deltage i alle Fester; de deltage — efter eget Ønske — i alle Udflugter og nyde Fordel af alle Prisnedsættelser, som vil blive ydet Kongresmedlemmerne, og de har Ret til Prisnedsættelser paa visse, nærmere opgivne Jærnbanelinier. 2) Medlemmer, der optræde som Gæster ved Kongressen, betale hver 10 Francs. De kunne overvære Kongressens Møder, og de nyder alle de Fordele, som er forbeholdt de egentlige Medlemmer, dog uden Ret til Offentliggørelserne.

Afhandlinger, som indsendes til Kongressen, maa højst omfatte 12 Sider paa 46 Linier med 71 Bogstaver i hver. Alle indsendte og af Kongressen antagne Afhandlinger trykkes i det af de 3 Hovedsprog, i hvilket den er affattet, dog kun i Uddrag. Disse Tryksager bliver uddelte ved Kongressens Aabning.

I disse Kongressers permanente Udvalg er Danmark repræsenteret ved Architekt Olaf Schmidth, architecte de la marine royale.

FORSKELLIGT.

I Leipzig skal rejses et Mindesmærke for Johan Sebastian Bach. Monumentet, som skal koste 50.000 Mark, rejses ved Thomaskirken, ved hvilken Bach i mange Aar virkede som Kantor.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 30. JUNI 1906
8. AARGANG № 39

MIDDELALDERLIGE BYGNINGER PAA KIRKEBØ.

I 5. Aargang af »*Architekten*« (Side 21 o. flg.) gav Forfatteren heraf en Skildring af *Blokstuen paa Kirkebø*, og han sluttede med at anbefale en Restavrering af dette middelalderlige Mindesmærke. Siden da har Regering og Rigsdag bevilget Penge til Restavreringen, og den vil rimeligvis blive paabegyndt i Aar.

I samme Artikel stillede han i Udsigt senere en Gang at ville omtale *Domkirkeruinen* sammesteds. Dette Løfte vil her blive indfriet, idet der samtidig vil blive givet nogle supplerende Oplysninger til ovennævnte Artikel om »Blokstuen«. Som Indledning vil der blive meddelt nogle historiske Oplysninger til Forstaaelse af de nævnte Bygningers Alder og Tilblivelse.

I.

Naar man fra Farvandet ud for Strømøens sydvestlige Parti nærmer sig *Kirkebø* [*Kirkjubøur*], ser man nedenfor det stejle Fjældparti, Kirkebøreyn, en Gruppe større Bygninger, paa det smalle Underland. Vestligst ligger en stor

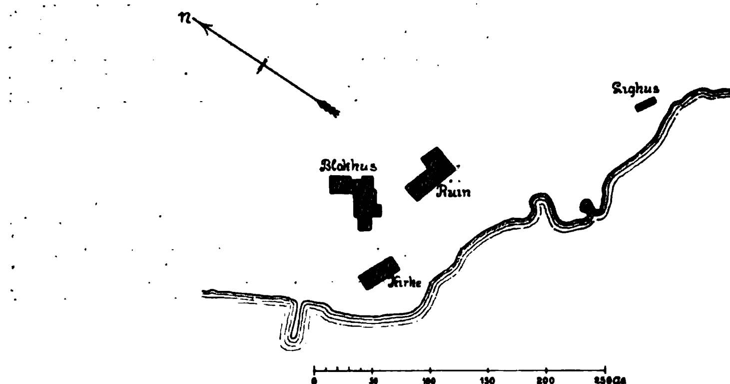

KIRKEBØ. L. Koefoed-Jensen fot. 1905.

nymodens Hølade af Sten, saa følger i Retningen Vest—Øst de mørkebrune lavere Beboelseshuse med grønne Tagflader, hvilke dækker over Rester af middelalderlige Bjælkehuse og nærmere ved Stranden en lille, meget gammel, hvidkalket Kirke af Sten med Trætaarn, hvilken endnu bruges; endelig længst mod Øst en større, graa Bygning uden Tag og med store, smalle Spidsbue-Vinduer. Dette er Ruinen af den berømte gotiske Domkirke, der aldrig har været fuldført. Ved Stranden ses Baadskur, og en lille Holm ligger i kort Afstand fra Land; her yngler Edderfugle, og her ses Rester af gamle Forraadshuse (Kælde) med Stenvægge.

En lys, grøn Flade strækker sig mod Vest inde paa Land langs Stranden, det er den til Stedet hørende Bø.

Kirkebø danner saaledes en meget anselig Gaard, der nu bruges af Kongsbonden, Folketingsmand Johannes Patursson, idet han, foruden den ham ved Arvefæste tilfaldne Del, tillige har forpagtet den anden Halvdel af Gaarden, som hører Sysselmandsembedet til.

KIRKEBØ. SITUATIONSPLAN. Efter et Kort fra 1885.

I ældre Tid var Kirkebø kun én Gaard, og det var længe *Sædet for de katolske Biskopper*. At der i den Tid hørte en hel Del flere Bygninger til Gaarden end nu, er udenfor al Tvivl; men de er forsvundne.

At der ved omfattende Gravninger i Terrænet vilde komme Fundamenter til Syne af saadanne, tør anses for rimeligt. Et og andet Sted har man truffet paa Forhold, der kunde tyde herpaa.

Selv om man ikke ved ret meget om Kirkebøs ældre Historie, er alene Domkirkeruinen nok til, at Fortidsminderne holdes i Ære. Først for nylig har man, som vi straks skal erfare, faaet kastet historisk Lys over denne Ruins Oprindelse. Tidligere vidste man ikke ret meget andet, end at Bisperne har boet paa Stedet og at der her har været Præsteskole. Dertil kom nogle mer eller mindre tvivlsomme Sagn, som ligeledes først nu er bleven rensede for det upaalidelige, saa vidt det har ladet sig gøre. Dette gælder f. Eks. Sagnet om Kong Sverre, der blev opdraget her paa Præsteskolen. Man viser endnu det Hul i Fjældet, hvor efter Sagnet Moderen, der var i Tjeneste hos Biskoppen, skjulte det nyfødte Barn en hel Sommer for Gaardens Folk.

Denne interessante Overlevering er dog, som GUSTAV STORM har vist*), ikke rigtig. Kong Sverre blev vel opdraget paa Kirkebø, men han fødtes ikke her.

Iøvrigt blev der for ca. 80 Aar siden i en af Kælderne under det nuværende Beboelseshus fundet et Brudstykke af en Runesten, som nu beror i Nationalmusæet, og paa hvilken man mente**), at der fandtes en Indskrift, som skrev sig fra Kong Sverres Tid. Tydningen af den er dog tvivlsom.

Gennem hele Middelalderen er det kun yderst faa Oplysninger om Forholdene paa Færøerne, som haves. Den færøske Bisperække kendes dog nu vistnok fuldtallig.

I vore Dage har enkelte Forfattere***) givet Oplysninger om Kirkebø og Bispetiden paa Færøerne, men først efter Professor ALEXANDER BUGGES Udgivelse af ERKEBISKOP HENRIK KALTEISENS KOPIBOG †) er det lykkedes Færingen Dr. phil. JACOB JACOBSEN at kaste Lys, navnlig over den Periode af Kirkebøs Historie, som interesserer os her; nemlig Tiden, da Domkirkens Bygning fandt Sted.

DOMKIRKERUINEN. PARTI AF DET INDRE. SYDMUR.
Johs. Klein fot. 1898.

Med Benyttelse, navnlig af Kalteisens Kopibog og af Dr. Jacobsens Afhandlinger, skal vi forsøge at give en Oversigt over, hvad der vides om Domkirken. I Aarene 1452—1458 sad en Tysker ved Navn HENRIK KALTEISEN paa Erkebiskopstolen i Trondhjem, hvorunder den Gang Færøernes Bispestol hørte. Han havde flere Stridigheder med Kong KRISTIAN I. af Danmark og dennes Yndling Biskop MARCELLUS AF SKAALHOLT paa Island, forlod saa Norge og vendte tilbage til Tyskland.

I sin Erkebispetid havde han gjort adskillige Optegnelser vedrørende gejst-

---

*) Studier over de færøske Sagn om Bispesædet Kirkebø og Kong Sverres Ungdom (Norsk hist. Tidsskrift 2. R. IV. Side 253 flg.).

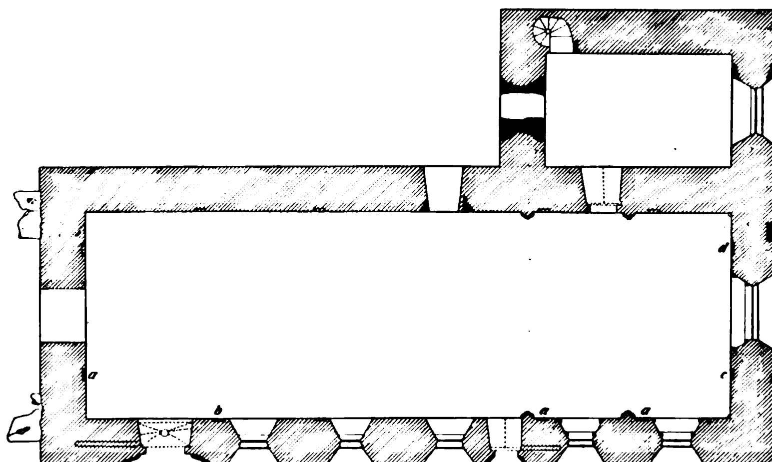
**) »Nord. Tidsskr. for Oldk.« II. Side 309—10 (1833).

***) 1) A. D. JØRGENSEN: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse (Kbh. 1874—78). 2) NIELS WINTHER: Færøernes Oldtidshistorie (Kbh. 1875). 3) JACOB JACOBSEN: Færøske Folkesagn og Æventyr. Indl. S. IV. flg. (Kbh. 1901). 4) —: Færøsk Sagnhistorie (Torshavn 1901). 5) —: Biskop Erlend af Kirkebø paa Grundlag af et nylig fremdraget historisk Aktstykke. (Kbh. i Juni 1901. Trykt i Torshavn). 6) TRAP: Danmark 3. Udg. V. Bd.

†) Udgivet af det norske historiske Kildeskriftfond — Kristiania 1899.

SYDMUREN. L. Koefoed Jensen 1905.

GRUNDPLAN. Erik Schiødte 1889, ført à jour til 1905.
Det mørkt skraverede er nyere Murværk.

SNIT N.-S. Erik Schiødte 1889.

DOMKIRKERUINEN.

lige og politiske Forhold i Norden paa hans Tid. Han har efterladt sig flere paa Latin affattede Haandskrifter, stammende fra forskellige Tidspunkter af hans Liv. De opbevares dels i hans Fødeby Koblenz, dels i Universitetsbiblioteket i Bonn. Et af disse Haandskrifter er det, Professor Alexander Bugge har udgivet. Det er aftrykt i Originalsproget (Kirkelatin). Hvad der af dettes Indhold særlig

a

 b

c
 d

TYPER AF TAVLER, INDMUREDE I KIRKENS SKIB. L. Koefoed Jensen 1905.
(jævnf. Grundplan over Kirken 3 Stk. ved a, 1 do. ved b, 1 ved c og 1 ved d).

FRA SKIBETS INDRE SYDMUR.
Erik Schiødte 1889.

KRAGSTEN, SKIBETS INDV. NORDMUR.
Erik Schiødte 1889.

DOMKIRKERUINEN.

her interesserer os er alt, hvad der angaar Biskop ERLEND paa Færøerne (1269—1308). Det, som meddeles, er dog ikke forfattet af Kalteisen selv, men af den færøske Biskop i Kirkebø JOHANNES THEUTONICUS (Tysker), der var Biskop her efter ca. 1400 (han nævnes bl. a. 1407 og 1420).

I en Skrivelse, affattet i Aaret 1420 af Biskop Johannes, fortæller denne omstændeligt, hvorledes han med to færøske Præster, GUTTORM ERLENDSSØN (hans egen Official eller Medhjælper i Embedet), og JOHANNES BIRGERSSØN, Præst paa Sandø, paatog sig at udgrave Biskop Erlends Ben, omhyggelig at vadske dem, udbrede dem til Tørring, og efter Tørringen nedlægge dem i en lille Kiste, som han

saa lod opbevare under Laas og Lukke og streng Bevogtning, indtil den norske Konge (Erik af Pommern), Erkebiskoppen og de øvrige norske Biskopper havde holdt Raad og truffet Bestemmelse om Erlends Kanonisation (Erlend skulde altsaa rimeligvis gøres til Færøernes Skytshelgen). Der siges om ham, at han havde gjort en Mængde Mirakler i sit Liv, og en umaadelig Mængde efter sin Død. Herefter følger den højst interessante Meddelelse, at ved Opgravningen af Erlends Ben, blev der i hans Grav fundet en *Mindetavle af Bly*, indeholdende en latinsk Indskrift skreven med Runer. Denne Blytavle lod Biskop Johannes, efter hvad han fortæller, forelægge for to tilkaldte, edsvorne Tolke, som meget vel kunde læse Runer, men aldeles ikke forstod Latin, og disse Tolke læste saa, hvad de kunde af den allerede da paa sine Steder slidte Runeindskrift og omsatte den i almindelig latinske Bogstaver ved Afskrivningen. Derefter meddeler Johannes Ordlyden af Mindetavlens Indskrift, der i Oversættelse lyder:

DOMKIRKERUINEN. VESTGAVLEN. Johs. Klein fot. 1898.

»Da den færøske Biskop GAUTI i Aaret 1268 var vandret al Kødets Vej, blev Herre ERLEND, Kannik og Lærer ved den bergenske Kirke, af Erkebiskoppen i Nidaros udvalgt til den færøske Kirkes Biskop og Hyrde. Ved alle Helgeners Festen modtog han Alterens Sakramente i Bergen, og paa St. Pauli Omvendelsesdag blev han indviet i Nidaros. I sit Embeds andet Aar døbte han Paaskeaften KONG MAGNUS SØN HAAKON*). Denne Kristi Mand**) gik altid med et meget groft Haardækken nærmest den bare Krop. Denne Mand udmærkede sig ved meget hellig Tale og dueblid Enfold; han var from, beskeden, barmhjærtig, venlig og indsmigrende, veltalende, skøn af Udseende; han havde altid Kristus paa Læben, hvad enten Retfærdighed var ham til Del, eller han stod ene og forladt. Han var visselig en meget veltalende Guds Ords Forkynder, de fattiges

*) Senere Kong Haakon den femte.
**) Erlend.

kærlige Ven, hvem Fyrster og Gejstlige hædrede som en udmærket Fader; thi nødvendigvis burde en Mand, der saaledes i alle Ting var gennemtrængt af Guds Naade, være elsket af alle. Baade i aandelige og verdslige Anliggender var han en Mand af fuldendt Klogskab og stor Afholdenhed, fri for Lyder, fuld af Dyder. Han berigede langt fremfor alle hans Forgængere den færøske Kirke med Privilegier, Ejendomsbesiddelser og verdsligt Gods.

*Paa hans Tid blev Bispekirken og Bispestolen ødelagt ved en forræderisk paasat Ildebrand**). Men paa det Tidspunkt, da denne Ildebrand indtraf, var han i Bergen. Paa den Dag stod han i selve Ildebrandsøjeblikket ved Vinduet i sit Kammer i flere Folks Nærværelse og græd ustandseligt med Øjnene uafbrudt vendte mod Himlen og med oprakte Hænder. Men da de, som var tilstede, spurgte ham om Aarsagen, hvorfor han græd, forkyndte han dem dette, som han gennem den Helligaand vidste om Ildebranden, idet han udbrød: »Mine Venner! i dette

PARTI AF KIRKENS INDRE, SET MOD KORET. Johs. Klein fot. 1898.

Øjeblik lider den færøske Kirke en stor Krænkelse«.**) Og efter nogen Tids Forløb blev det af troværdige Mænd udfundet, at Ildebranden havde fundet Sted samme Dag og samme Time, som den Guds Mand havde forudsagt.

*Denne Mand var den første, som derefter begyndte at bygge Huse af Sten i Bispegaarden; men han lagde ogsaa Grunden til en Domkirke af Sten, og bragte Arbejdet paa den saa vidt, at Væggene i det mindste blev næsten færdige lige til Koret**).

I det Herrens Aar 1308 opholdt han sig i Bergen, efter at have været borte fra sin Kirke i tre Aar, nemlig i Norge til Forsvar for denne sin Kirkes Ret, thi anklaget af en Mand ved Navn HERGEIR***), en Belials Søn, Guds og Kristi Kirkes Fjende, en Fredens Forstyrrer, maatte han lide svære Forfølgelser

*) Udhævet af Forfatteren.
**) I Originalen staar: »Nunc filji grauen Pharensis ecclesia optinet lesionem«.
***) »Hergerum nomine«.

og saare megen Uret paa Kongens Bud, men paa førnævntes*) Anstiftelse. Men ved Kristi Lyns Hjælp sejrede han over sin Fjende. I det ovennævnte Aar, medens han trængtes haardt af Feber og Gigt, foruden den Smerte, han saa godt som altid havde haft i Fødderne**), lukkede han sine Øjne for sidste Gang paa den 13. Juni, og bad før sin Død om at *blive begravet i sin egen Kirke, den, hvortil han var bleven viet****). Men han var Biskop i 39 Aar og 5 Maaneder paa en Dag nær«. —

[Derefter erklærer Biskop Johannes, at han til Vidnesbyrd har vedhængt sit biskoppelige Segl paa Afskriften.]

DOMKIRKERUINEN. PARTI FRA SAKRISTIET
med Døren til Koret og Rester af det oprindelig runde Vindue i Vestmuren. Af dette ses kun 3 hugne Sten. Muren om Vinduet er udbedret om Aar 1800.
Johs. Klein fot. 1898.

Efter Indholdet af Mindetavlen kan der saaledes ikke være Tvivl om, at Erlend har bygget Domkirken.

Man sporer, som Jacobsen gør opmærksom paa, iøvrigt i Mindeskriftet Efterdønningerne af en stor Kamp, som den aabenbart baade nidkære og stridbare Biskop Erlend har haft at bestaa imod et Oprørsparti paa Færøerne, som har villet ham til Livs for at faa ham fordrevet. Nu skal den fordrevne Biskop vaskes ren. En gejstlig Fordømmelsesdom udtales over de Færinger, der forfulgte ham saa haardt. For ret at give den yderligere Vægt, var det aabenbart Hensigten at formaa Paven til at kanonisere ham. Desværre foreligger der intet om, hvorvidt det er lykkedes. Ørknøerne og Shetlandsøerne saavelsom Island havde jo allerede deres Skytshelgener, saaledes som vi nedenfor skal erfare, saa det kunde synes rimeligt, om Færingerne ogsaa fik deres. Iøvrigt synes forskellige Sagn at kunne henføres til Biskop Erlend. De bekræfter Historiens Dom om ham som en Mand, der søgte at vinde Gods for Kirken og som derfor kom i Strid med Indbyggerne.

Biskop Erlend er saaledes efter al Sandsynlighed, identisk med den i gamle færøske Sagn omtalte Biskop med Øgenavnet »Mus«, som pinte Skatter ud af

*) Hergeirs.
**) Fodgigt.
***) Udhævet af Forfatteren.

Færingerne for at faa Stenkirken i Kirkebø saa prægtig som mulig, hvorfor de gjorde Oprør mod ham, saa at han maatte flygte efter et tabt Slag.

Gasasagnet fortæller om en stor Godsbesidderinde paa Kirkebø ved Navn ÆSA eller GASA. Hun var lige saa hovmodig, som hun var rig, og kastede en Guldring i Havet med de Ord, at lige saa lidt som denne Ring kunde komme tilbage, lige saa lidt kunde hun blive fattig. Men Ringen kom hende i Hænde igen: en Fisk sluger den, bliver fanget og bragt til Gasa. Saa kommer Omslaget i hendes Skæbne: hun bliver overbevist om at have begaaet Helligbrøde — spist Kalveryg i Fasten — og al hendes Ejendom forbrydes til Kirken og lægges til Bispestolen i Kirkebø. Dermed lagdes efter Sagnet Grundvolden til Bispestolens Rigdom og Magt.

Her er, efter Dr. Jacobsens Mening, en Sammensmeltning af to Sagn: 1) et hjemligt færøsk, og 2) den bekendte vandrende Myte om Guldringen, der kommer igen (Polykrates Ring).

Den Biskop, som erhvervede Gasas betydelige Ejendomme, har da sandsynligvis været ovennævnte Erlend*).

Til Trods for al sin Iver for at skrabe Gods sammen til Bispesædet, og skønt han sikkert gjorde alt for at faa Domkirkens Bygning til at skride fremad, lykkedes det ham dog aabenbart ikke at faa den fuldendt. Oppositionen og Uviljen mod at yde Arbejde og Penge var rimeligvis for stærk hos Beboerne.

DOMKIRKERUINEN. ØSTMUREN I SAKRISTIET.
(Saalbænken m. m. restaureret i senere Tid.)
Sysselmand Effersøe fot. i Halvfemserne.

Efter Erlends Død er da aabenbart Byggearbejdet skredet jævnt langsomt frem, og rimeligvis snart standset. Færingerne hverken evnede eller vilde fuldføre den, og da Øerne kort Tid efter hærgedes voldsomt af den sorte Død, efter hvilken Befolkningen svandt frygtelig ind, blev der ikke mere for Alvor Tale om at genoptage Arbejdet.

Fra Norge kom efter Sigende nye Slægter indvandrende. De havde næppe de tidligeres Interesse for Øernes Historie. Følgen blev, at Domkirkens Bygherre saa hurtigt gik i Glemmebogen, at LUCAS DEBES allerede i det tredje Aarhundrede efter hans Død, da han 1673 udgav sin Færøernes Beskrivelse, ikke

*) Pastor I. H. SCHRØTER har meddelt Sagnet i Antikvarisk Tidsskrift 1849—51. (»Hvorledes Kirkebø blev Bispestol«). Hans Bemærkninger til Sagnet anses dog for værdiløse.

har det ringeste at sige om ham; derimod fortæller han, at Biskop HILARIUS (død 1511) skal have ladet bygge den store Kirkemur, og Debes har været senere Forfatteres Kilde. Pastor SCHRØTER nævner, efter Sagnet, Biskop VIGBOLD (Slutn. 14. Aarh.) som Bygherre. Hvis der overhovedet ligger noget til Grund for Sagnene, har de to Bisper formodentlig bidraget til yderligere at fremme Bygningen af Domkirken.

Vi skal da nu dvæle ved de enkelte gamle middelalderlige Bygninger paa Erlends gamle Bispesæde, hvilke efter al Sandsynlighed endnu bringer os Bud fra hans Tid.

DOMKIRKERUINEN. FRA SAKRISTIET.
Erik Schiødte 1889.

II. DOMKIRKERUINEN.

Vi vender os først til den ufuldendte gotiske Domkirkeruin, det skønneste og interessanteste Fortidsmindesmærke paa Færøerne. Gentagne Gange har Forfatteren besøgt Kirkebø for at gøre sig bekendt med Mindesmærket; ligesom han har været i Stand til at benyttte Udtalelser af Maler JOHS. KLEIN, sammen med hvem han i 1898 berejste Færøerne, og som dengang foretog Fotograferinger og Opmaalinger til Brug ved Udarbejdelsen af en Model af Ruinen, hvilken kom paa Pariserudstillingen 1900. Ligeledes har han til Raadighed haft en Beretning til Nationalmusæets 2. Afdeling om Restavreringen af Domkirkeruinen, hvilken er affattet af Architekt L. KOEFOED-JENSEN, hvem Forfatteren var sammen med paa Kirkebø i Sommeren 1905.

Som det fremgaar af de gengivne Afbildninger efter Professor ERIK SCHIØDTES Opmaalinger fra 1889, supplerede med Fotografier af Klein samt yderligere Opmaalinger af Koefoed-Jensen — har Datidens Haandværkere af det paa Øerne forefundne raa Stenmateriale forstaaet at skabe jævne Murflader, der endnu for største Delen staar godt. Vinduer og Døre er indfattede af Sandsten med Ornamenter, som dog har lidt overmaade meget af Tidens Tand.

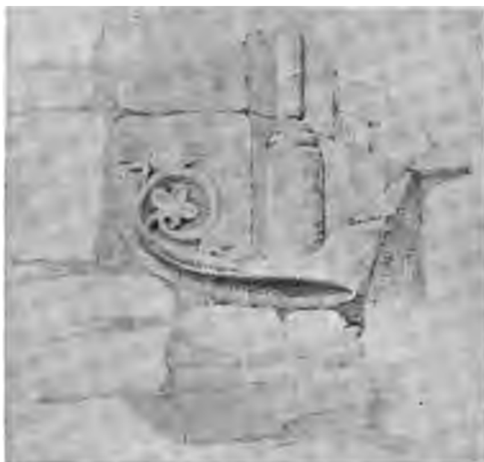
Kirkemuren bestaar af et Langhus med Kor (42 Alen langt og ca. 17 Alen bredt samt 14 Alen højt, udvendig Maal), og et Sakristi ($15^1/_2$ Alen × 9 Alen) paa dettes nordlige Side. Murene er henved $2^1/_2$ Alen tykke. De er opførte direkte paa Klippegrund, tæt ved Stranden, vistnok for Størstedelen af større Strandsten (Trapporfyr), hvilke er fladhuggede paa de udad vendende Sider. Mellemrummene mellem disse Sten er udfyldte af større og mindre, vandret anbragte, flade Stenkiler; dette er gjort med overordentlig Sirlighed og Omhu,

saaledes at alle Aabninger er stoppede, endog med Kiler paa indtil 1 Tommes Længde. Bindemidlet er Kalkmørtel af fortrinlig Beskaffenhed, fremstillet af knuste Muslingskaller og groft Skælsand.

Pastor H. C. LYNGBYE fortæller i en Indberetning fra 1817 til Kommissionen for Oldsager*), at ifølge Sagnet blev Kalken til Domkirken brændt af »*Skiølp*« (Skæl eller Muslingskaller), som først blev forarbejdet ved Kvalnæs paa Sandø, en stiv Mil fra Kirkebø, hvorfra den hidbragtes; men da en Baad med disse Materialer en Gang kæntrede og Mandskabet druknede, opsøgte man et andet Sted. Dette var »Kvutjanæs« (Hvidnæs) paa Strømø, $1^1/_2$ Mil borte.

Kalken var meget stærk og bindende. Lyngbye siger, at: »i den stenhaarde Kalk sidder endnu mangfoldige Skæl, hele og holdne, ikke ituslagne; jeg lagde især Mærke til *Lepas balanoides*, og denne findes just i stor Mængde ved det omtalte Kvutjanæs«. Lignende Iagttagelser kan gøres den Dag i Dag.

Kirkeruinens Nordvæg har kun et højtsiddende Vindue (i Skibet) med en flad Spidsbue, samt en Dør til Sakristiet med en do. Østgavlen (Koret) har et spidsbuet Vindue, Sydvæggen fem lignende, nemlig 3 i Skibet og 2 lidt højeresiddende i Koret, hvilket tyder paa, at dette var bestemt til at hæves noget over Skibets Gulv. Desuden findes i Sydvæggen to Indgange.

SYDLIGT KORVINDUE, NR. 2 FRA ØST, INDV.
Erik Schiødte 1889.

Vestgavlen har en stor spidsbuet Indgangsaabning, hvilket i høj Grad er karakteristisk for denne Kirke. Udvendig paa Gavlen ses Fortanding til et projekteret, men ikke opført Taarn. Trods Eftergravning er det ikke lykkedes at opdage Spor af Funderinger eller Paabegyndelse af Taarnet.

Af Dørene har den vestligste i Sydmuren været 1et bred og rigt forsynet med profilerede Led. Den har i selve Muren været overdækket med en lille Krydshvælving, i hvis Toppunkt Resterne af en nedhængende Slutsten kan ses. Denne Dør har været til at afspærre ved Bom, ligesom den mindre i samme Mur, hvis Bue ogsaa er smukt profileret. Dybe Huller, ét ved hver Dør, viser Anbringelsen af saadanne.

Vinduerne har sikkert uden Undtagelse været fuldførte med Roser og Poster, én eller to efter Vinduets Størrelse. De er, som sagt, desværre stærkt medtagne.

Som Udsmykning har der indvendig i Kirkens Kor og Skib paa Murfladerne været anbragt 12 firkantede Tavler af Klebersten med Ornamenter (c. 15" i □).

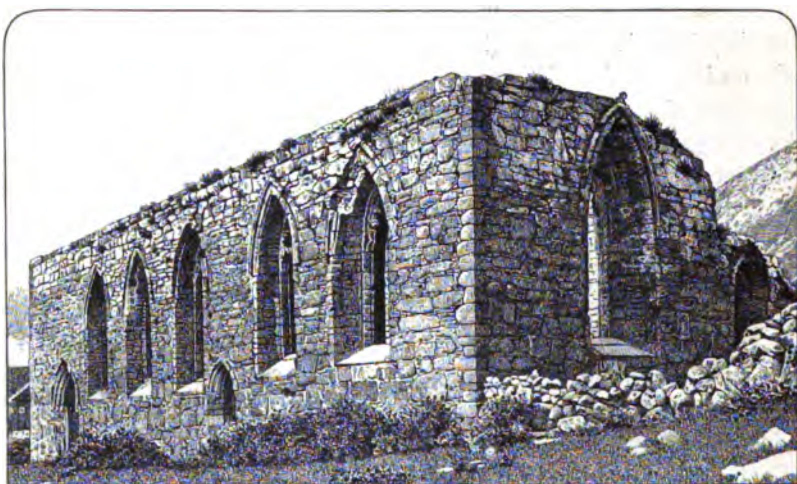
---

*) »Antikvariske Annaler« 3. Bind 1820. (Færøske Oldsager Side 266—317).

Seks af dem findes endnu paa Plads, én berør i Nationalmusæets 2den Afdeling i København, medens fem er forsvundne. Trods Eftersøgning ved Gravning i Grunden har disse ikke været til at finde. Ornamenterne er af fire forskellige Slags, saaledes som det ses paa de her meddelte Afbildninger.

Kirkens Kor er ved to, i Planen kløverbladsformede Piller skilt fra selve Skibet; de er — ligesom to i østre Vægs Hjørner siddende enkelte Piller og ligesom de for Hvælvingsbuerne over Skibet anbragte Kragsten — af Sandsten og stærkt forvitrede.

Kragstenene og Kapitælerne til Pillerne har alle været rigt ornamenterede med Blomster og Bladslyngninger, med Undtagelse af to Kragsten, der er formede anderledes: den ene som Hovedet af en gejstlig Person, den anden som hel menneskelig Skikkelse.

DOMKIRKERUINEN SET FRA SYDØST. 1898.
(Tegning efter Fotografi. Her gengivet efter Trap: Danmark.)

For de paatænkte Hvælvinger over Kor og Skib findes ingen Grat- eller Skjoldbuesten, derimod ujævne Udkragninger i Muren paa 12 Tommers Dybder. *Sakristiets* Vægge har, foruden Døraabningen fra Koret, hvis ene Side bærer Mærke af Hul til Afspærring med Bom, endnu tre andre Aabninger, nemlig: et bredt, ved to Poster inddelt, ret lavt Vindue mod Øst, en Dør til en paabegyndt Vindeltrappe mod Nord samt et oprindelig smukt Vindue mod Vest, hvilket antagelig har været formet som Rose; desværre er det ved tidligere Tiders Udmuringer bleven saa stærkt molesteret, at man kun ved tre tilbageværende Sten kan fastslaa dets Tilstedeværelse. Vinduet mod Øst er ligeledes stærkt medtaget; alt tyder endvidere paa, at hele det nordøstre Hjørne er styrtet ned og atter stablet op igen.

Den omtalte Vindeltrappe er anlagt i selve Nordvæggen; enkelte Trin er fundne, dels paa selve Stedet, dels i Avlsbygningerne paa Kongsgaarden. Denne Trappe har aabenbart ført til Rummet over Sakristiets Hvælvinger.

Med Sikkerhed kan det nok siges, at Kor og Skib aldrig har været over-

hvælvede; derimod er det højst sandsynligt, at Krydshvælvingerne over Sakristiet har været fuldførte. Endnu værende ret betydelige Rester af disse Hvælvinger tyder i hvert Fald herpaa; saaledes ses Hvælvingsgraterne med Dele af Hvælvingerne i alle Hjørner samt de indmurede Skjoldbuesten i Nord-, Syd- og Vestmuren. Ifølge Traditionen skal Hvælvingerne i nyere Tid være styrtede ned som Følge af Snemassers Tryk.

En større Del af Hvælvingen i sydvestre Hjørne, som ved Restavreringen i 1905 befandtes at være løs, styrtede ved Bortrensningen af det paa Hjørnet samlede Jord og Græs ned fra en Højde af ca. 7 Alen. Den $1^1/_2$ Kubik-Fod, svære Murblok, der var samlet af mange flade Kiler, var imidlertid saa godt forbundet, at den kom hel til Jorden.

(Fortsættes.)

DANIEL BRUUN.

ARCHITEKTELEVERNES TEKNISKE UDDANNELSE.

AF ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

I.

I et Møde i »Akademisk Architektforening« den 20. Januar 1899 fremdrog jeg til Forhandling det Spørgsmaal: Hvorledes foregaar Tilgangen til den akademiske Architektstand, og hvordan er den Uddannelse beskaffen, som bliver den vordende Architekt til Del? Som bekendt er denne af dobbelt Art, en kunstnerisk og en teknisk. Den førstnævnte Side af Uddannelsen, den kunstneriske, beskæftigede jeg mig ved denne Lejlighed ikke med; den faldt udenfor Rammen af mit Foredrag. Men det var den tekniske Udvikling, der laa mig mest paa Hjerte, og det var om denne jeg ønskede gennem en Diskussion at høre mine Kollegers Mening. For mit eget Vedkommende havde jeg den Overbevisning, at den Del af Architekteleverness Uddannelse, som udelukkende er henvist til Landets tekniske Skoler, forsaavidt ikke var tidssvarende, som det Pensum, der skulde gennemgaas, utvivlsomt af normalt begavede og almendannede Elever maatte kunne gennemgaas paa kortere Tid, og derved undgaas unødvendig Tidsspilde til Skade for det andet vigtige Led i Uddannelsen, den kunstneriske, ligesom jeg ogsaa mente, at selve Undervisningsstoffet maatte kunne lægges til Rette for de vordende Architekter paa en Maade, der var mere overensstemmende med deres Tarv. De tekniske Skoler ere jo først og fremmest Haandværkerskoler, og hele Undervisningen er selvfølgelig i første Række ordnet ud fra dette Synspunkt; men herunder maa nødvendigvis Architekternes Særinteresser lide, da deres Tal er saa ringe i Forhold til den overvældende Masse af Haandværkerelever i alle Fag. Det skal vel ikke benægtes, at de tekniske Skoler har strakt deres Imødekommenhed saa vidt, som det efter deres Mening var dem muligt; men er der nogen, der først og fremmest har Ret og Pligt til at paatale mulige Mangler og fremkomme med nye Ønsker, da maa det vel være Architektstanden selv. Saa meget mere Grund maatte der være dertil, som den bestaaende Ordning er fra 1863 og var saaledes, dengang

jeg bragte Sagen paa Bane, ca. 36 Aar gammel; og i al den Tid havde den været ganske uberørt af Architektstandens Indblanding.

Resultatet af Forhandlingerne i Architektforeningen var Nedsættelsen af et Udvalg, bestaaende af MARTIN BORCH, EUGEN JØRGENSEN, V. KLEIN, V. KOCH og JULIUS SMITH. I Udvalget var man straks paa det rene med, at en Ordning af Forholdene paa den antydede Maade, som havde vundet stærk Tilslutning indenfor Foreningen, ikke vilde kunne gennemføres uden Kunstakademiets Støtte; i saa godt som alle Forhold er dette jo at betragte som den naturlige Værge for den akademiske Architektstand, der er udgaaet herfra. Det var derfor rimeligt, at »Akademisk Architektforening«, samtidigt med at den ved sin daværende Formand, Prof. ALBERT JENSEN, indsendte en Skrivelse til »Det tekniske Selskabs Skole«, tillige lod tilstille Kunstakademiet en skriftlig Anmodning om at tage sig af Sagen.

Herpaa indløb snart Svarskrivelser. Den 23. Febr. 1900 sendte den fungerende Formand i Bestyrelsen for det tekniske Selskab, Etatsraad PHILIP SCHOU, en Skrivelse til »Akademisk Architektforening«, af hvilken følgende her skal anføres:

»Fra »Akademisk Architektforening« har Bestyrelsen modtaget et nærmere begrundet Andragende om, at der med Hensyn til Architekternes tekniske Uddannelse ved Selskabets Skole maa træffes nye Bestemmelser, hvorefter det tillades Elever paa Kunstakademiet, som ville gennemgaa Architekturskolerne og som have bestaaet den saakaldte 4de Klasses Hovedeksamen, at lære de til enhver Tid fordrede tekniske Discipliner privat og derefter aflægge Prøver i dem ved de tekniske Skoler.

Med Hensyn til det saaledes fremsatte Ønske skal man ikke undlade at udtale, at den nuværende Ordning af Architekternes tekniske Uddannelse ved de tekniske Skoler er fremkommet efter Ønsker og Forslag fra det kgl. Akademi for de skønne Kunster, og at det tekniske Selskabs Skole under de i Anledning heraf førte Forhandlinger kun har forbeholdt sig at stemme Akademiets Ønsker sammen med de Fordringer, som Skolen ansaa for nødvendige for at skabe en solid og betryggende Uddannelse i teoretisk Retning for Bygningshaandværkere og praktiske Bygmestere.

Afgørelsen af det fremsatte Spørgsmaal ligger derfor i første Række i Kunstakademiets Haand, og man kan herfra kun udtale, at hvis bestemte Ønsker om Forandringer i de bestaaende Forhold paa det nævnte Omraade skulde fremkomme fra Akademiet, da vil det tekniske Selskabs Skole nu som altid være villig til efter Evne og under Forudsætning af, at de Interesser, som den fortrinsvis skal pleje, nemlig Haandværkerstandens Uddannelse, ikke vil lide derunder, at række en hjælpende Haand til Ordningen af de anførte Forhold. — —«

Og paa Kunstakademiets Vegne svarede den daværende Direktør, Kammerherre, Professor F. MELDAHL i Skrivelse af 29. Maj 1900 bl. a. følgende:

»— — Akademiet vil dernæst særlig henlede Ministeriets Opmærksomhed paa Ønskeligheden af en tidssvarende Ordning af Eksaminationsforholdene ved de af Landets tekniske Skoler, som have faaet eller i Fremtiden faa Eksaminationsret i de tekniske Discipliner, i hvilke Akademiet fordrer bestaaet Prøve, idet man erkender det Ønskelige i, at Eleverne paa et saa tidligt Standpunkt som muligt have underkastet sig de omspurgte Eksaminer.

Tillige skal tilføjes, at Akademiet har anmodet dets Skoleraad om at forhandle saavel med den ærede Forening som med det tekniske Selskabs Skole om alt, hvad der forøvrigt maatte være nødvendigt til Sagens Fremme.«

Saaledes havde hele denne, ved Architektforeningens Initiativ rejste Sag ret hurtigt udviklet sig paa en overordentlig tilfredsstillende Maade. Alt synes at

ligge aabent og klart for Dagen, og det maatte nu kun bero paa, om man ved at gaa nærmere ind paa Enkeltheder kunde naa til et Resultat, en heldigt valgt og udformet Undervisningsplan, der kunde være til Gavn for en sund og tidssvarende Uddannelse af Architektstandens stadig stærkere og stærkere fremspirende Tilvækst.

Akademiets Skoleraad handlede hurtigt og energisk; allerede den 11. Juni s. A. anmodede det Architektforeningen om »nøjagtigt at præcisere sine Ønsker overfor den tekniske Skole, altsaa navnlig, hvilke Lettelser der bør ydes Elever, som have bestaaet en Eksamen, der indeholder nogle af de samme Discipliner som de tekniske Skolers Undervisning omfatter, dels hvilke Lempelser der bør indrømmes i Eksamensforholdene ved de tekniske Skoler.« Og samtidigt anmodede Akademiet Architektforeningen om »at ville udvælge en med Forholdene ved de tekniske Skoler nøje fortrolig Delegeret, der sammen med Raadets Formand kan deltage i de forestaaende nærmere Forhandlinger.«

Til Delegeret udnævnte Architektforeningens Bestyrelse EUGEN JØRGENSEN og gav Akademiets Skoleraad Meddelelse herom i Skrivelse af 24. Aug. 1900. De nu fortsatte, mere indgaaende Undersøgelser førte til, at der, efter at der var vekslet adskillige Skrivelser mellem Akademiet, Architektforeningen og Teknisk Selskabs Skole, blev nedsat et Udvalg af Repræsentanter for alle tre Institutioner til mundtlig Drøftelse af Sagen. Udvalget, der kom til at bestaa af følgende Medlemmer: Kammerherre MELDAHL, Prof. L. FENGER og Prof. HANS J. HOLM (for Akademiet), Architekt EUGEN JØRGENSEN og Prof. V. KOCH (for Architektstanden udenfor Akademiet) samt Professor ved Polyteknisk Anstalt, Formand i Skoleudvalget ALFRED LÜTKEN og Kunstmaler, cand. polyt. G. V. BLOM (for Teknisk Selskabs Skole) med Akademisekretær, Docent P. JOHANSEN som Sekretær, enedes i Januar 1902 om en Erklæring, hvori udtales:

»Idet man erkender det berettigede i Architektstandens Bestræbelser for at forkorte Architekternes lange Studietid, maa man udtale, at en Indskrænkning af Tiden formentlig, ved Siden af et efter Architekternes Krav bedre ordnet Lærestof indenfor de enkelte Fag, særlig maa søges opnaaet ved et intensivere Studium. Formentlig kunde der saaledes spares et Aar ved den forberedende Undervisning i de tekniske Fag, der hidtil, for at Eleverne kunde benytte Sommeren til praktisk Arbejde, er given i de tekniske Skoler i Kjøbenhavn, Aarhus og Odense, fordelt paa 3 Vintre. Da Kunstakademiet ikke betragter fleraarig Praksis som Bygningshaandværker som obligatorisk for Adgangen til sin Architekturskole, bliver Undervisningens Spredning nærmest en Ulempe for de vordende Architekter, og det foreslaas derfor, at der oprettes nye Kursus i de tekniske Fag, som særlig kan anlægges efter deres Behov, idet Stoffet sammentrænges paa to Aar.

Disse Kursus henlægges enten til Kunstakademiet eller til det tekniske Selskabs Skole (og de tekniske Skoler i Aarhus og Odense).«

Derefter fulgte nærmere Angivelse om, for hvem saadanne Kursus skulde staa aabne, samt af, hvorledes Fagene skulde fordeles indenfor de to Klasser, i hvilke Undervisningen skulde tilvejebringes i et Tidsrum af 16 Maaneder. Og Udvalgets Erklæring endte med følgende Udtalelse: »Dersom det tekniske Selskabs Skole er villig til at oprette de her omhandlede Kursus, modtages dette Tilbud.«

FORSKELLIGT.

Ny Carlsberg Glyptotek. I Anledning af Glyptotekets Indvielse har Dr. phil. CARL JACOBSEN udsendt et overordentligt nydeligt udstyret, illustreret Skrift, i hvilket han selv i et friskt, stærkt personligt farvet Sprog fortæller om »Ny Carlsberg Glyptoteks Tilblivelse«, idet der gøres Rede for, hvorledes dette Storværk fra en ringe Begyndelse efterhaanden udviklede sig til et uanet Omfang. Hr. Jacobsen fortæller om, hvorledes gode Alfer har hjulpet ham i hans Arbejde med denne store Opgave og helliger Skriftet Mindet om Fru OTTILIA JACOBSEN, den bedste af Glyptotekets Alfer. — Maatte saadanne gode Alfer fremdeles vaage over dette.

Byggeriet paa Landet. I »Højskolebladet«s Nr. 23 og 25 findes gengivet et fyldigt Uddrag af den i »Architekten«s Nr. 28 optagne Artikel om »Byggeriet paa Landet«.

Vanrøgt af Gader og Pladser. Det kan muligt interessere de af vore Læsere, der synes, at vi herhjemme gør for meget Væsen af at forskaane vore Gader og Pladser for at blive ødelagte ved uheldige Bebyggelser, at man i Udlandet drager ganske anderledes kraftigt til Felts mod saadanne Forsøg. Saaledes har det preussiske Herrehus nylig faaet tilstillet et »Forslag til Lov mod Vansiring af Gader og Pladser i bestemt afgrænsede Byer«, som man haaber vil blive til Lov, og at det efter sin Vedtagelse maa hævdes i samme Aand som den, der har frembragt det. Thi Aanden i en Lov og dennes praktiske Anvendelse er som bekendt ofte to meget forskellige Ting. Lovforslaget lyder omtrent saaledes:

»§ 1. For en bestemt afgrænset By kan ved stedlig Vedtægt bestemmes, at Byggeforetagender, som skæmme Gader og Pladser, ikke maa udføres. Særlig kan Nybygninger og Ombygninger forbydes i Gader og paa Pladser af fremragende historisk eller kunstnerisk Betydning, saafremt Gadebilledets Særpræg derved vilde forandres. Ved de paabudte Ændringer af Byggeplanen maa Omkostningerne ved Opførelsen ikke forøges i væsentlig Grad. § 2. Ved Affattelsen af Udkastet til Vedtægten skal Kommunalbestyrelsen raadføre sig med Sagkyndige. Vedtægten skal stadfæstes af Amtsraadet. Med Hensyn til visse Bydistrikter paaligger Stadfæstelsen af Vedtægten de kompetente Ministre. Efter sket Stadfæstelse skal Vedtægten bekendtgøres paa den paa hvert Sted sædvanlige Maade. § 3. Politianordninger, hvorved Byggetilladelsen nægtes som Følge af de i denne Lov udstedte Forskrifter, bør først gives, efter at Kommunalbestyrelsen er bleven raadspurgt. Denne skal forinden afhente et Skøn hos en særlig Kommunalkommission, angaaende hvis Sammensætning, særligt med Hensyn til Sagkyndiges Deltagelse, Vedtægten skal indeholde nærmere Bestemmelser«.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 7. JULI 1906
8. AARGANG № 40

KONGSGAARDEN PAA KIRKEBØ MED KIRKE. Effersøe fot.

MIDDELALDERLIGE BYGNINGER PAA KIRKEBØ.

II. DOMKIRKERUINEN. (Fortsat.)

Paa den østlige Kirkemur (Korvæggen) sidder Nord for Vinduet sammesteds og i en Højde af ca. 3 Alen over Jorden en indmuret *Tavle af Klebersten.* Paa den ses i højt Relief Kristus paa Korset, mellem to Kvindeskikkelser (Marie og Magdalene) under gotiske Buer som Ornament. Langs Randen findes en latinsk Indskrift med gotiske Bogstaver, hvilken forsættes paa en nedenfor Stenen anbragt smal Klebersten, der slutter sig umiddelbart til Stenpladen.

Det er forbavsende at se, hvor godt denne, der dog sikkert i 600 Aar har været udsat for Vejr og Vind, har holdt sig. Som det ses paa Afbildningerne er det nederste venstre Hjørne en Del ødelagt; men ellers er Indskriften tydelig. Det skønnes let, at denne Beskadigelse er sket med Forsæt. Pastor LYNGBYE skriver*), at Sagnet paa hans Tid (omkring 1820) gik, at en Mand søgte en

*) »Ant. Annaler« 3. B. 1820.

Skat, som mentes at være bag ved Stenpladen. Han begyndte at borthugge en Del af Stenen, men tilsidst maatte han opgive det, da han fik det Uheld at brække sit Ben. Alle troede, det var en Straf for hans Udaad.

»Nu siger man, ingen kan faa denne Skat, uden den, der kan læse og udtyde de derpaa værende Bogstaver«, skriver Lyngbye.

Efter at der tidligere var taget nogle mindre korrekte Tegninger af Stenen aftegnede Professor ERIK SCHIØDTE Tavlen i 1889, og da i 1898 Maler KLEIN og Forfatteren besøgte Færøerne, blev Stentavlen paa ny gjort til Genstand for Undersøgelse. Der toges Aftryk af Indskriften langs Randen, Fotografi af hele Tavlen osv. Ved Sammenligning med Schiødtes Tegning viste det sig, at denne var en korrekt Gengivelse af Originalen.

Formentlig bør Indskriften da læses:

1) øverste Linie:

HEC : EST : HABITACIO : HARVM : S(an)C(t)A

2) til højre:

RVM : RELIQVIARVM : DE : LIGNO : DOMINI

3) til venstre:

DE : HOSTIO : ECCE : I(lla)VIRGO : MARIA : S(ancta)

4) nederst i to Linier:

— — — OSSA : B(eat)I : MAGNI : M(arty)R(is) — — —
DE : TVMVLO S(anc)TI ÞORLACI.

I Oversættelse lyder den:

»Her er Boligen for følgende hellige Relikvier: fra Herrens Kors, fra Offerlammet; se her den hellige Jomfru Maria — — — og Benene af den salige Martyr Magnus — — — fra den hellige Torlacius' Grav.«

Da Koefoed-Jensen i 1905 skulde rejse til Færøerne for paa Professor Schiødtes Vegne at give Forslag til Blokstuens Restavrering, bad Direktøren for Nationalmusæets 2den Afdeling, Dr. MOLLERUP, mig om at give Architekten nogle Oplysninger om de paa Kirkebø værende Fortidsmindesmærker. Jeg henledte da bl. a. Opmærksomheden paa Pladen, idet jeg gjorde gældende, at efter Indskriften at dømme syntes det, som om der maatte være indmuret de i Indskriften nævnte Relikvier i Muren. Kirken havde jo aldrig været fuldført, og Alter havde næppe nogensinde været rejst. Som Følge heraf kunde man ikke tænke sig, at Relikvierne kunde være indmurede der; de maatte findes i Kirkemuren. En saadan Anbringelse var vel meget sjælden; men den kendtes dog, saaledes fra *Sofia Kirken* (opført 532—537 af Kejser Justinian) i *Konstantinopel**) hvor Relikvierne var gemt i et udhulet Rum i Sten, samt fra *Magdeborg Domkirkes* Søjle-Kapitæler og rimeligvis ogsaa over Søjlerne i sammes Højkor, hvor Kejser OTTO DEN STORE lod anbringe Relikvier i Aaret 1207, da Kirken var brændt*).

I den Tro, at en Udtagelse af Pladen vilde bringe et Resultat, henstillede jeg, at der foretoges en saadan.

---

*) Jævnfør: OTTE: *Handbuch der kirchlichen Kunst-Archäologie des deutschen Mittelalters.* 5te Udgave 1883 I. Bind Side 44 Anmærkning 3.

Udtagelsen fandt da Sted den 9. Juni 1905 i Nærværelse af Amtmand BÆRENTSEN og Kongsbonde PATURSSON, og den kronedes med Held.

Ifølge en Beretning, affattet af Koefoed-Jensen og medunderskreven af de nævnte to Herrer, fremgaar det, at der i Bagsiden af Stenen, der var 16 Tommer tyk fandtes en Fordybning dækket af en Stenplade. I Fordybningen fandtes en Blyæske med Laag, og i denne, øverst, et Stykke Skind. Under dette laa en i Tøj indsvøbt Pakke, hvori bl. a. 2 smaa Træsplinter. Under denne fandtes

RELIKVIER. L. Koefoed-Jensen fot. 1905.

TAVLEN PAA DOMKIRKERUINENS ØSTMUR. FORSIDE.
(godt 1 Al. i □) Erik Schiødte 1889.

BAGSIDE MED RELIKVIGEMME.
L. Koefoed-Jensen 1905.

en Lærredspakke. I Lærredets ene Hjørne, der var sammenknyttet til en Knude, laa en Knogle, mulig to, omgivet af en muldlignende Substans. I Midten af Lærredet fandtes 7 i Lærred indsvøbte Smaagenstande, saaledes at hver af disse dannede sin lille Pakke; ved hver Pakke hang en smal Skindstrimmel. Kun den ene af de smaa Pakker aabnedes eg fandtes at indeholde en flad Træsplint. De øvrige smaa Pakker lodes urørte; det samme var Tilfældet med Indholdet af Tøjets ene Hjørne. Blyæsken var, forsætlig eller ved Uagtsomhed, noget læderet, ligesom de 4 Sider og Laaget med Forsæt syntes at være sammenpressede for at kunne ligge kompakt omkring de i Æsken opbevarede Dele. Tavlen

kunde dog med Bestemthed siges ikke tidligere at være udtaget, idet alt Murværk om den fandtes fuldstændig urørt.

Relikvierne blev, efter at deres Tilstedeværelse var konstateret, atter indmurede, og Pladen opsattes paa ny.

Naar der ikke straks foranledigedes en detailleret Undersøgelse, var Aarsagen den, at der paa Øerne rejste sig en Opposition imod, at Relikvierne blev nedsendte til Danmark til nærmere Undersøgelse, navnlig fordi man mente, at de ikke burde udsættes for at forsvinde paa Rejsen f. Eks. ved Skibets Forlis. Det maa da være forbeholdt en kommende Detailundersøgelse paa Stedet nærmere at klargøre Indholdet af de forskellige smaa Pakker.

FORSTYKKE TIL STOLESTADE FRA KIRKEBØ.
(Nu i Nationalmusæet.)
Efter Fotografi.

Endnu skal tilføjes, at Architekt Koefoed-Jensen har meddelt, at da de Læderstrimler, som fandtes ved Relikvierne, blev tørre, kunde man skimte, at der paa dem havde været Bogstavskrift. Ordet »Maria« læstes saaledes paa Læderstrimlen om en af de 7 Smaapakker, hvilken indeholdt en Splint. Der syntes paa denne Læderstrimmel at have staaet en Indskrift i to Rækker. Det var, som om Bogstaverne »havde ædt sig ind i Læderet«.

Muligvis staar der da paa disse Læderstrimler en Indskrift, svarende til den paa Tavlen udenom.

Det være nu som det vil. Der kan dog i det mindste næppe være Tvivl om, at de paa Tavlen omtalte Relikvier virkelig findes i Rummet paa Tavlens Bagside.

Det er meget betegnende for det aandelige Samkvem, der i den ældre Middelalder herskede mellem Færøerne, Island og Øerne ved Skotlands Nordkyst — disse Norges Bilande —, at Relikvier af Lokalhelgener fra de to Bilande — Magnus for Ørkenøerne (myrdet 1116) og Thorlacius for Island († 1193) — anbragtes i den tredje Landsdels Domkirke.

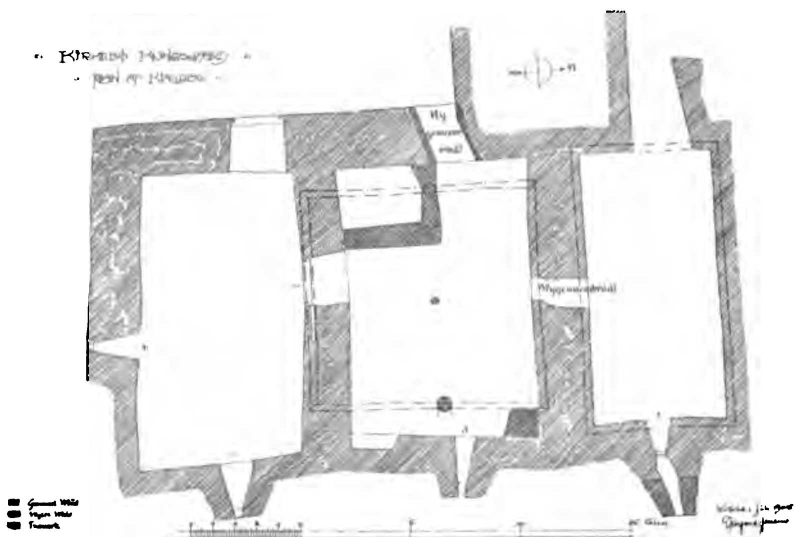
Man kan saa godt forstaa dette. Færøerne havde endnu ingen Skytshelgen eller Lokalhelgen, hvad var da naturligere end at knytte Helgenerne fra de Lande, med hvilke Færøerne dengang stod i nær Forbindelse, til Hovedkirken.

Relikvietavlen er efter al Sandsynlighed indmuret samtidig med den østlige Kormurs Opførelse.

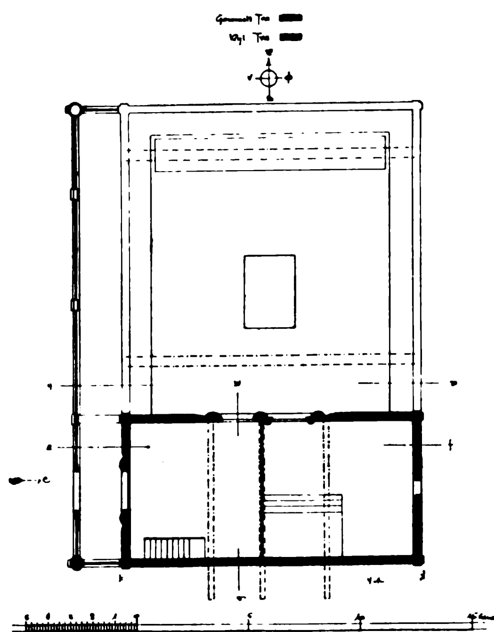
Under almindelige Forhold plejer man jo at begynde Bygningen af en Kirke med Koret. Det samme maa antages at have været Tilfældet her.

Ornamentikken paa Tavlen passer iøvrigt godt til Tiden om Aar 1300.

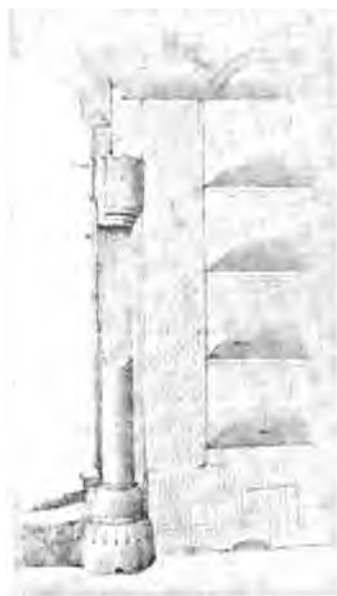
Om de to Helgener Magnus og Thorlacius findes Meddelelser i Professor Daas Bog: »Norges Helgener« samt i en Afhandling af Finn Magnussen i »Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed« III (Side 358 o. flg.).

KÆLDERRUMMENE UNDER BLOKSTUEKOMPLEKSET. L. Koefoed-Jensen 1905.
(Røgstuens og Bispestuernes Beliggenhed er angivet ved stiplede Linier.)

BISPESTUERNES FORMODEDE OPRINDELIGE BELIGGENHED I EN STØRRE TRÆBYGNING.
L. Koefoed-Jensen 1905.

DØRINDFATNING INDVENDIG I DEN ØSTLIGSTE AF BISPESTUERNE.
Erik Schiødte 1889.

I 600 Aar har Domkirkeruinen staaet uden, saavidt man kan se, nogensinde at have været benyttet til Gudstjeneste. I alle Tilfælde har man ikke kunnet holde Gudstjeneste i det aabne Langhus. Hvis det overhovedet er gjort, maatte det være i det formentlig overdækkede Sakristi.

I senere Tid har der, navnlig i Katolicismens Tid, sikkert været Tale om at fuldføre Biskop Erlends Bygning; men det blev aldrig til noget. Man turde maaske ikke endnu en Gang irritere Befolkningen med Arbejdet.

I Protestantismens Tid kan man i alle Tilfælde paavise flere saadanne Forsøg. Den evangeliske Superintendent JENS GREGERSEN RIBER († 1571), som første Gang omtales som Bisp 1551, men som nogle Aar efter nedlagde sit Embede, havde det i Sinde. Det samme havde Præsten LUCAS DEBES († 1675).

I vore Dage, forinden den nuværende Kirke restavreredes i 1874, tænkte man for Alvor paa at fuldføre Domkirken for at gøre den til Sognekirke. Den danske Regering sendte derfor i 1864 Architekt (senere Etatsraad) J. V. DAHLERUP derop, for at han skulde gøre Forslag til Fuldførelsen*); men Planen blev ikke ført ud i Virkeligheden. Man nøjedes nu med at udbedre, hvad der var. Architekt Erik Schiødte foretog derefter i 1889 sin Opmaaling, og i 1890 blev der, som berørt, paa offentlig Foranstaltning foretaget en Restavrering; saaledes blev Vinduessaalbænkene og enkelte Murbuer udbedrede, ligesom ogsaa selve Murene blev overdækkede med et Lag Cement. Denne Afdækning blev i 1905 fornyet af KOEFOED-JENSEN, som herom skriver: »I hele Murens Bredde henlagdes et Lag Beton, højest i Midten. I den endnu ikke størknede Blanding lagdes Skifersten med et Par Tommers Udlæg langs Yder- og Indersiden. Betonen afdækkedes med en stærk Cementblanding. Over hele Muroverfladen henlagdes derefter et Lag Græstørv, skaarne i saa brede Strimler, som gørligt var.

Ved Ophugningen af den gamle Cementstøbning over Sakristibygningens østre Mur, kom Saalbænkstenen for et 18 Tommer bredt Vindue til Syne; antagelig har dette været anbragt her som Lysgiver til Rummet over Hvælvingerne, hvortil Vindeltrappen har ført.

Iøvrigt spækkedes Ruinens Mure, hvor det var nødvendigt, med Cement. Det sydvestre Hjørne, der havde løsnet sig fra den øvrige Mur, rettedes atter op og muredes ud med Cement. Udvendigt og indvendigt bortgravedes **Mulden,** indtil de oprindelige Gulv- og Jordlinier.

I Sakristiet viste det sig iøvrigt, at man ved Borthugning af fremspringende Klippe havde forsøgt at planere Gulvet.

Forskellige profilerede Gratsten o. l. fandtes ved Udgravningen, desværre ingen Slutsten til Hvælvingerne, hvorved disses Fuldførelse kunde have været fastslaaet.

Forskellige fra Ruinen stammende tilhugne Sten samledes og opstabledes i Sakristiet. Desuden fandtes 12—13 Sten indmurede i en nylig opført Kostald«.

Saa medtaget af Vind og Vejr som Domkirkeruinens Ornamenter end er den Dag i Dag, er de dog tilstrækkelig tydelige til, at man kan danne sig et Begreb om deres Rigdom. De peger i deres Ornamentik hen paa de gotiske Kirker i England.

Hvad der er særlig karakteristisk for denne Bygning er den høje smalle Aabning i Vestgavlen. Det vilde være interessant at kunne paavise de nærmeste Forbilleder herfor.

---

*) I et om kort Tid udkommende Festskrift for Etatsraad DAHLERUP vil der findes nogle Oplysninger herom tilligemed enkelte Billeder efter Etatsraadens Rekonstruktioner m. m.

III. DEN NUVÆRENDE KIRKE.

Denne, som efter Traditionen anses for den ældste paa Øerne, ogsaa ældre end Domkirkeruinen, maa ifølge de paa Mindetavlen over Biskop Erlend givne Oplysninger, snarest antages at være bygget af ham eller hans nærmeste Efterfølgere til Erstatning for den Kirke, som blev afbrændt. Mulig er dog denne sidste kun bleven restavreret.

Kirken, der er indviet til Jomfru Marie, frembyder ikke nogen særlig Interesse. Den er opført af utilhugne færøske Sten. I 1874 ombyggedes den, og Murene forhøjedes; der indsattes flere Vinduer. Gulve og Skifertag anbragtes af nyt, ligesom den forsynedes med takkede Gavle og et Trætaarn. Skib og Kor er i ét Rum, dækket af en Tøndehvælving. Kirken er 12 Alen bred og 36 Alen lang.

Nu findes i den en ny Altertavle, en Kopi efter et Maleri af Professor ANTON DORPH (Kristus hos Martha og Maria). Tidligere fandtes der en anden malet Altertavle (»Nadveren«), hvilken nu bevares i Torshavn sammen med 2 beskadigede Træfigurer fra samme Kirke, forestillende Kristus samt Madonna med Barnet paa Skødet.

Fra Kirken er der i 1876 til Nationalmusæet i København bleven nedsendt flere andre Inventariegenstande fra katolsk Tid og af stor Interesse, saaledes 14 rigt udskaarne Forstykker til Stolestader, en Skriftestol og to Sider af en Bedepult samt et lille Egekors, belagt med Kobberblik. Som Prøve paa Stolestaderne gengives her en af dem: nemlig den, der øverst bærer *Erik af Pommerens og Dronning Filippas Vaaben* og forneden Mødet mellem den hellige Elisabeth og Marie. Stolestaderne er af Fyrretræ og prydede med Apostelfigurer og Helgenbilleder samt med forskellige Vaaben, blandt hvilke Færø Vaaben (en Vædder), det norske, svenske (Unionsmærket) osv.

De stammer, efter Konge- og Dronningevaabenet at dømme, fra Tiden mellem 1406—1430 og er rimeligvis anskaffede i Biskop JOHANNES THEUTONICUS' Tid. Han var en Mand, der gjorde meget for at sprede Glans over Færø Bispestol, saaledes som det fremgaar af den historiske Indledning.

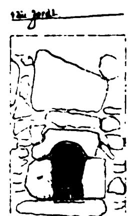
Endnu skal med nogle Ord omtales de øst for Domkirken ved Stranden liggende *Rester af et lille Kapel, Lighus eller Bønnehus*. Det er sandsynligvis bleven nedbrudt som Følge af Havets Nærhed.

Mulig er det ældre end baade Domkirken og den nu brugte Kirke. Kun ved større Udgravninger kan man haabe at faa Klarhed herover. Der er tidligere fundet Skeletdele ved Strandbredden tæt ved Ruinerne.

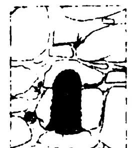
V. BLOKSTUEKOMPLEKSET.

Vi har i den tidligere Afhandling, i V. Aargang af dette Tidsskrift, gjort Rede for »*Blokstuen*« eller rettere Blokstuekomplekset paa Kirkebø, hvilket, som det maaske vil erindres, bestaar af to Afdelinger: en *Røgstue* og *Bispestuerne*, hvilke staar paa meget svære Mure af Kamp af lignende Bygning som Domkirkeruinen. Det gjordes gældende, at disse *Kældermure* rimeligvis var byggede i Biskop Erlends Tid, idet denne Mand, ifølge Indskriften paa den meddelte Mindetavle, var den første, som *byggede Huse af Sten* paa Kirkebø.

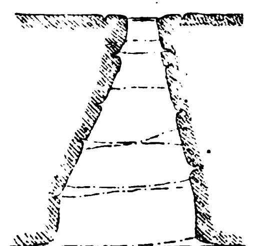

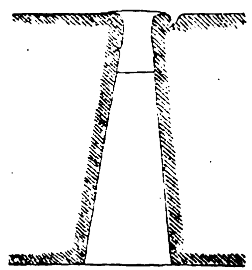

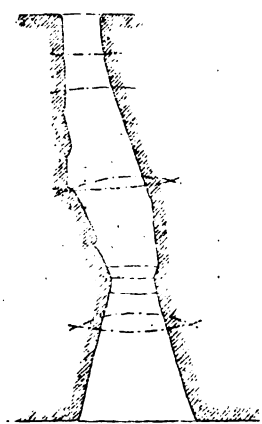

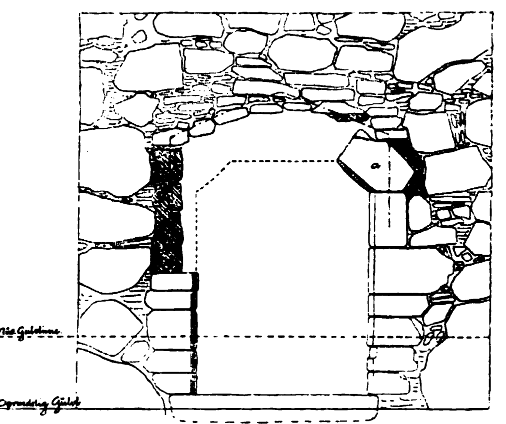

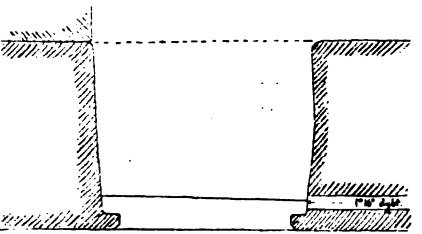

FRA KÆLDERRUMMENE UNDER BLOKSTUEKOMPLEKSET. VINDUESAABNINGER I ØSTSIDEN.
(jævnf. Grundplanen over Kælderrummene.)

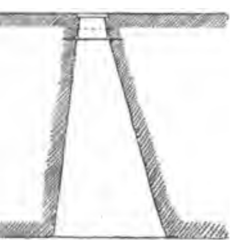
L. Koefoed-Jensen 1905.

Dør ved a

Vindue ved b

FRA DET SYDLIGSTE KÆLDERRUM UNDER BLOKSTUEKOMPLEKSET. DØR OG VINDUE.
(jævnf. Grundplanen over Kælderrummene.)

L. Koefoed-Jensen 1905.

At man i ældre Tid har haft en lignende Opfattelse af Ordet Stenhuse, som der her gøres gældende, fremgaar f. Eks. af LUCAS DEBES Udtalelser: »Der da disse Herre-Biskopper er her hidkomne, har de bekommet deres Residens udi Kirkebø paa Strømø, hvor fordum *har været mange store Stenhuse bygde, som nu er ødelagte og staar nu igen ikkun et Stenhus med en stor Blokke-Stue efter gammel Maner bygt«* *).

Lignende Udtalelser forekommer i en Indberetning fra 1817, hvor det meddeles, at en af Kælderne under Blokstuekomplekset (rimeligvis den nordligste) dengang benyttedes som Kostald.

De 3 Kælderrum, som nu har indbyrdes Forbindelse, og som oprindelig har faaet Lys gennem 4 Muraabninger, har en samlet Længde af 26 Alen (i M.) medens deres største Bredde er ca. $18^1/_2$ Alen (i M.).

En Dør fører udefra ind til den sydligste Kælder. Derfra er der Forbindelse med mellemste Kælder ved en oprindelig Døraabning. Sidstnævnte Rum har ikke oprindelig haft en Døraabning til det Frie. Senere er den vestlige Mur gennembrudt for en saadan, ligesom der i Skillevæggen til det nordlige Rum er brudt en Døraabning. Fra nordligste Rum findes en ret bred Aabning mod Vest.

Koefoed-Jensen skriver i sin Beretning:

»Kældermurene er godt bevarede kun er Døraabningerne stærkt medtagne, i Særdeleshed den udvendige fra Søndre Rum, af hvilken der kun findes Dørtrinet og de nederste Anslagssten for en Trædør, for hvilken der endvidere findes en indmuret Jærnstabel, stærkt forvitret. Til Afspærring for denne Dør findes to i Anslagsstenene udhuggede mindre Huller. Afdækningen af Aabningen har her, som ved Døren fra dette Rum til midterste Rum, bestaaet dels af Anslagssten og dels af flade Stenkiler henmurede i Form af en meget flad Spidsbue, ret vel bevaret. Sidstnævnte Dør i Skillerummet har holdt sig bedre, idet saa godt som alle Stenene indtil Vederlagsstenene her forefindes; én af disse fandtes og forsøgtes opsat, hvorved den viste Form for Dørhullet antages berettiget. Stabelhuller til Trædøren fandtes ogsaa her.

Anslagssten og Vederlagssten ved de to Døre og Indramningen om Vinduerne er udført af en ret løs og lidet vejrfast Sandsten. De i Kælderplanen viste nyere Dele af Murværk tør formodes opmurede samtidig med den over mellemste Kælder staaende Røgstue«.

Det mindre Rum i den mellemste Kælders sydvestlige Hjørne benævnes *Fangekælderen*, fordi Bisperne, ifølge Traditionen, benyttede det til Fangehul. Hvorvidt Traditionen er rigtig, kan ikke siges. Ligesaa godt kunde den have været brugt til Forraadskammer. Adgangen til den er og har været fra oven gennem en Lem i Gulvet.

Fangekælderens to Vægge er aabenbart noget yngre Murværk end Kældernes i det hele taget; dog er de opførte paa samme Maade som disse, men Arbejdet er dog ringere.

Som paa Grundplanen vist staar Røgstuens to Sider ikke paa Kældervæggene, men Laftvæggenes nederste Stok støttes for deres Vedkommende paa Midten af to skraatstillede Støtter, hvoraf den vestlige er indmuret i den Fangkælderen

---

*) Udhævet af Forfatteren.

omgivende Mur. Den er altsaa samtidig med denne, og er et Vidnesbyrd om, at *Røgstuen er yngre end de egentlige Kældermure.* Efter en paa disse oprindelig opført Træbygning er der da opført en anden, som mulig er flyttet andetsteds fra hertil. Rester fra den oprindelige Træbygning spores enkelte Steder. Saaledes staar midt i Kælderen under Røgstuens Gulv en ottekantet Træsøjle med Kapitæl og Overligger (afbildet i »Architektens« V. Aargang). Denne har næppe haft sin Plads her oprindelig. Den har nemlig ingen som helst direkte Forbindelse med Bjælkerne, men er ved Opklodsning paa Overliggeren bragt til at støtte denne.

De nord for Røgstuen beliggende saakaldte *Bispestuer* er adskilte fra Røgstuen ved en ca. 2 Alen bred *Gang*, anlagt paa Muren, der adskiller mellemste og nordligste Kælder. Det ses let her, at Røgstuen og Bispestuerne kun staar i løsere Forbindelse indbyrdes. De ligger vel nu under samme Tag, men Tømmerværket er ikke forbundet paa en naturlig Maade, og Taget danner her en vindskæv Flade. Af Laftforbindelsen i de to Bispestuer findes nu kun den nordre Væg med to ved Siden af hinanden anbragte Døre, hvilke nu fører ud i det Frie, to Skillevægge i øverste Stokværk uden Aabninger og fladhuggede paa Indersiden som Røgstuens Stokke, — Smaapartier ved disses Samling i den søndre Væg samt i denne sidste en enkelt gennemgaaende Stok.

De øvrige Vægge i denne Stue bestaar dels af Tømmerrester fra andre Bygninger og dels af Murværk. Muligvis har dog to svære *runde* Støtter — jævnført norske Træbygninger — været anvendt til Endestolper for *Svalegange.* Der findes iøvrigt i Bispestuens Vægge Rester af Støtter med Profiler tegnede og tildannede som den i mellemste Kælder fritstaaende 8-kantede Stolpe. To af dem er runde, de øvrige 8-kantede. Disse skriver sig rimeligvis ogsaa fra en Bygning, der har været Del i det gamle Kompleks. Tre fra nordre til søndre Væg og ca. $1^1/_2$ Alen uden for denne sidste ragende Bjælker, hvilke er forsynede med Profiler, kan tænkes at have været oprindelige og at have tjent som Underlag for øverste Stokværks Rum og Svale.

Brædderne i Skillerummet mellem Bispestuens to nederste Rum — hvis Størrelse er 6 × 6 Alen og $6^1/_2$ × 6 Alen — bærer Udskæringer som dem, man finder i gamle norske Træbygningers Svalegangsbrædder.

Ved Udgravninger mod Nordost kom nordre Vægs nederste Stoks Ende til Syne med den i denne udsvejfede Udskæring for Samlingen mod Østvæggen.

Rummet i Gavlen over de to Bispestuer fik oprindelig Lys gennem Tagaabninger, men senere gennem et Vindue med Glasruder i den *nu* fritliggende Gavl, hvilken dog næppe oprindelig har været anbragt udvendig paa Bygningen, men inde i samme. Tænker man sig nemlig Huset opkonstrueret efter de Forbilleder, som haves i ældre, norske Bygningsformer, f. Eks. i den bekendte *Raulandsstue,* da bliver, ogsaa efter Koefoed-Jensens Anskuelse, de to eksisterende Rum i nederste Stokværk (Bispestuerne) nærmest at betragte som *Forstue* og *Kleve,* hørende til en *mod Nord* bygget stor Stue (Hal?) med fritliggende Arnested og mulig med Svale langs Husets ene Side. En lignende har da rimeligvis været anbragt i øverste Stokværk paa Sydsiden udenfor Gavlrummet, gennem hvilken Adgangen til dette har fundet Sted. Den nuværende Gang mellem Røgstuen og Bispestuerne har da kun været en Forbindelse fra Øst—Vest i de sammenbyggede

Huse. I Forstuen i nederste Stokværk har der da rimeligvis været en Trappe op til øverste Svale. Fra Forstuen er man endvidere ad en Dør (den vestligste i den nuværende Gavl) kommet ind i den store, nu forsvundne Stue, medens Adgangen til Kleven (den ene af Bispestuerne) har været fra denne gennem den smukke Dør med Søjleindfatning.

De to Døre, der nu viser sig i Gavlen, har da, hvis den fremsatte Formodning er rigtig, begge oprindelig været anbragte i den store Stues Sydvæg.

Bispestuerne er saaledes, efter al Rimelighed, kun Rester af en større Bygning. Om at rekonstruere denne kan der næppe blive Tale, det vilde overstige de Pengemidler, der er til Rede, og desuden har man ingen afgjort Sikkerhed for, at den her fremsatte Tydning er den rette. Der bliver da næppe andet at gøre end at restavrere de faldefærdige Tømmervægge med skaansom Haand og lade det hele staa i den Form, hvori det nu forefindes. *Røgstuen* er i sig selv et yderst interessant gammelt Mindesmærke, og *Bispestuerne*, der jo, som vi har hørt, maa antages at være ældre end denne, faar da staa som det, de er: Ruiner af en stor, skøn Tømmerbygning af udpræget norsk Type.

Samtlige Billeder til denne Afhandling er tagne efter Originaler i *Nationalmusæets 2den Afdeling*, hvis Embedsmænd paa mange Maader har bistaaet Forfatteren ved Udarbejdelsen, saaledes bl. a. ved Tydningen af Indskriften paa Kleberstenstavlen m. m.

DANIEL BRUUN.

ARCHITEKTELEVERNES TEKNISKE UDDANNELSE.

AF ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

II.

Der var nu hengaaet tre Aar siden det Tidspunkt, da Sagen fra først var blevet rejst indenfor Architektforeningens Vægge — tilsyneladende en ret lang Tid i og for sig, men maaske alligevel ikke mere end, hvad der var nødvendigt for at modne Sagen, navnlig naar man tager i Betragtning, hvilke store og sammensatte Institutioner det galdt om at faa i Tale. Der havde i Virkeligheden ogsaa hele Tiden været Liv i Sagen, der havde stadig været En og Anden, som arbejdede i den, og man var nu naaet til noget positivt, saa at sige til en Grundlov for, hvad der yderligere skulde gøres. Men — da man var kommet saa vidt, syntes det hele at gaa i Staa. Paa Udvalgets ovenfor anførte direkte Henvendelse til det tekniske Selskabs Skole, Forespørgslen om, hvorvidt den var villig til at oprette de nye Kursus, fulgte stadig — trods gentagne Henvendelser fra Akademiet — intet Svar. Og saaledes forløb ca. 2 Aar i Taushed og Uvirksomhed.

Endelig vaagnede Sagen til nyt Liv. I Akademiet havde man hele Tiden haft den i Erindring og blot ventet paa et gunstigt Øjeblik til at tage den op igen, og ved Kammerherre MELDAHLS Anstrengelser opnaaedes det da, at Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Februar 1905 nedsatte en Kommission med den Opgave »at gøre Forslag om Ordningen af Undervisningen i de for

Architekter, Bygmestre og Haandværkere nødvendige tekniske Discipliner, Ordningen af Eksaminer og Censurforhold i disse Fag og Dimissionsretten til Akademiets Skoler, forsaavidt angaar disse Fag — alt ordnet saaledes, at det hele kommer til at slutte sig paa en naturlig Maade til den Undervisning, der efter den nye Skolelov vil blive givet Landet over«. Til Kommissionen, hvis Formand Kammerherre MELDAHL skulde være, beskikkedes forøvrigt Bygningsinspektør, Professor ALBERT JENSEN, Architekt NYROP og Prof. STORCK (for Akademiet); Prof. LÜTKEN og Forstander, Oberstløjtnant V. A. THALBITZER (for Teknisk Selskabs Skole); Inspektør for de tekniske Skoler i Provinserne, Prof. C. F. ANDERSEN og Forstander for Odense tekniske Skole, Adjunkt M. RASMUSSEN (for Provinsernes tekniske Skoler); Oldermand, Tømmermester C. A. TESCH (for Haandværkerstanden) samt Architekt EUGEN JØRGENSEN (for Architektstanden). Akademisekretær, Docent P. JOHANSEN skulde fungere som Sekretær.

I Løbet af Aaret 1905—1906 blev der arbejdet ihærdigt af det Underudvalg, som straks blev nedsat (C. F. ANDERSEN, EUGEN JØRGENSEN, LÜTKEN (Formand), NYROP, C. A. TESCH, P. JOHANSEN), og efter et Par afsluttende Møder i den samlede Kommission blev den store og indholdsrige Betænkning underskrevet den 4. Marts 1906.

Kommissionen har delt sig i et Flertal og et Mindretal (ALB. JENSEN, LÜTKEN & NYROP).

Flertallet anser det for at være det ønskeligste, at Architekternes tekniske Uddannelse udskilles fra de tekniske Skoler og ved særlige Kursus ved selve Akademiet, som dette selv ordner, sættes i direkte Forbindelse med deres kunstneriske Udvikling. Derved vil saavel Akademiet som de tekniske Skoler faa fuld Frihed til at indrette deres Undervisning saaledes, som deres egne Formaal kræve, medens Fællesundervisning vil medføre Tvang og Ulemper for begge Parter, idet hver af dem da maa lempe sig efter den anden, for at en Fællesundervisning kan blive mulig. Heller ikke kan det forudses, hvorlænge en saadan Lempen sig efter hinanden vil være gennemførlig overfor de Krav, som fra Architekternes eller Haandværkernes Side maatte vokse frem i Tidens Løb.

Mindretallet antager, at Fællesinteresserne og Berøringspunkterne mellem Architekter og Bygningshaandværkere ere saa mangfoldige og saa indgribende, at det dog vil kunne være til Fordel for begge Parter, at Fællesskabet i den tekniske Undervisning bibeholdes i det størst mulige Omfang, som ske kan uden Krænkelse af vigtige Særinteresser, til Trods for, at Undervisningsplanens Detailler paa enkelte Punkter maa præges af Forskellen mellem de to Klasser af Elever. Faren for en Skærpelse af Modsætningen mellem akademisk uddannede Architekter og haandværksmæssigt uddannede Bygmestere bliver formentlig mindst, naar det hidtidige Fællesskab bevares, og til Gunst herfor taler ogsaa den Omstændighed, at det sikkert maa give den billigste Ordning af Architekturundervisningen baade i Kjøbenhavn og Provinserne og være en uomgængelig Betingelse for, at en vordende Architekt kan søge sin tekniske Uddannelse udenfor Kjøbenhavn, da de tekniske Skolers Elevantal i Bygningsdagskolen i Reglen vil være saa lille, at en Dobbeltundervisning bliver urimelig kostbar.

Da en Omdannelse af Bygningsskolens Undervisning, som kan imødekomme Architektstandens Krav uden at træde Haandværkernes Interesse for nær, imidlertid er en nødvendig Betingelse for, at Fællesundervisningen for Architekt- og Haandværkerelever kan bibeholdes, maa en saadan Omdannelse foretages med ligelig Hensyntagen til begge Elevklassers Tarv.

Hele Kommissionen er enig om, at Architektstandens Krav paa en hurtig Gennemførelse af Undervisningen er berettiget, og Mindretallet mener, at dette

maa kunne fyldestgøres ved de tekniske Skoler uden Skade for Haandværkereleverne, naar Fællesundervisningen ordnes i en Skole med tre Klasser, hver omfattende et halvt Aar, saaledes at Undervisningen normalt gives i tre paa hinanden følgende Vinterhalvaar, men 2den Klasse doubleres om Sommeren, hvorved der aabnes en Elev Mulighed for at gennemgaa Undervisningen i tre paa hinanden følgende Halvaar. Denne sidste Undervisningsform vil kunne passe baade for de Haandværkerelever, som ere udlærte Svende og have Raad til at læse uden Afbrydelse, og for de Architektelever, som i en tidlig Alder vise kunstnerisk Begavelse og derfor søge ind paa Akademiet uden først at gaa i Haandværkerlære, medens den normalt ikke bør søges af Haandværkerlærlinge, som ikke ere færdige med deres Læretid.

Vel har et enkelt Medlem af Kommissionen, C. A. Tesch, fremhævet, at en fortløbende Undervisning i Bygningsdagskolen i to Retninger medfører en Fare for Haandværkerstanden: dels derved, at Elever, som optages paa Kunstakademiet og helt eller delvis gennemgaa dette, ofte gaa tilbage til Haandværkerstanden og optræde som Haandværkermestre uden nogen Sinde at have staaet i Lære, og dels ved, at den fortløbende Undervisning virker fristende paa Eleverne, særlig paa Sønner af Haandværksmestre, der bedst have Raad til at tage Undervisningen fortløbende, til at søge ind paa Kunstakademiet uden først at gaa i Lære.

Men Kommissionens Flertal finder det dog utvivlsomt, at naar Architektelever, der ikke kunne gennemføre Studiet paa Kunstakademiet, søge tilbage til Haandværkerstanden og derved tilfører denne Elementer, som ikke ere praktisk uddannede, har dette intet at gøre med Spørgsmaalet om afbrudt eller fortløbende Undervisning i Bygningsdagskolen, men afhænger væsentligst af den Omstændighed, at Akademiet ikke mener at kunne forlange praktisk Uddannelse som Betingelse for Optagelse af Elever i Architekturskolen, fordi den praktiske Uddannelse som Haandværkerlærling ikke er nogen uomgængelig Betingelse for at blive en fremragende Architekt. Det synes derfor ikke berettiget at fremføre denne Anke mod Oprettelsen af fortløbende Undervisning i Bygningsskolen, naar dette er til særlig Gavn for Architekterne.

Kommissionen er imidlertid enig om, at de Ulemper, som mulig kunde opstaa for Haandværkerstanden, hvis en fortløbende Undervisning i Bygningsdagskolen blev tilgængelig uden Betingelser, ville forsvinde fuldstændig, naar man for Adgangen til Sommerkursus opstiller følgende Vilkaar: *Vedkommende skal, hvis han ikke er Svend i et Bygningshaandværk, have bestaaet en Optagelsesprøve til Akademiet og præstere dettes Bevis for Optagelsen, samt desuden, hvis han staar i Lære hos en Mester, erhverve dennes og sin Værges Samtykke.*

Medens Kommissionens Flertal *principalt* fastholder, at Architekternes Undervisning bør henlægges til Akademiet, kan man (med Undtagelse af Prof. Storck) *subsidiært* slutte sig til Bibeholdelsen af en fælles Undervisning for Architekter og Bygningshaandværkere ved de tekniske Skoler, naar den ordnes paa en nærmere angiven Maade, hvorved Architektstandens Ønsker om Afkortning af Undervisningen paa visse Punkter og Anvendelse af den indvundne Tid til Medtagelse af Fag som Bygningshygieine, Elektroteknik og Læren om armeret Beton i Undervisningen imødekommes. Dette vil kunne ske indenfor den givne Tidsramme (den treklassede Skole), *dels* ved en Indskrænkning af den hidtil til Projektionstegning, særlig til Skyggelærens Anvendelse paa tuscherede Tegninger, anvendte Tid, *dels* ved en Sammentrækning af Fagene »Bygningskonstruktionslære« og »Borgerlig Bygningskunst« til et enkelt Fag: *Husbygning*, hvis forskellige Grene knyttes sammen til en organisk Helhed, dog med Udelukkelse fra Fællesundervisningen af frie Projekteringsøvelser efter opgivet Program. Selv om denne Ordning paa enkelte Punkter muligvis maa medføre nogen Indskrænkning i Undervisningen, naar den tilsigtede Tidsbesparelse skal naaes, kan dette særdeles vel forsvares for Architekteleverne, der senere maa anvende saa megen Tid paa

dette Fag. Haandværkereleverne kan man give Kompensation ved Tilføjelsen af en fjerde Klasse — omtrent svarende til den saakaldte udvidede eller ældste Klasse ved det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn. I denne fjerde Klasse kan Undervisningen i Husbygning afrundes og Opgaver fra Bygningshygieine medtages under Projekteringsøvelser.

Kommissionsbetænkningen indeholder derefter et detailleret Program for Undervisningen, for hvilket her ikke nærmere skal gøres Rede, endvidere Regulativ for Adgang til Skolen, for Undervisningstiden, Prøver, Censur m. m. Her skal kun bemærkes, at Undervisningsstoffets Volumen vil blive omtrent det samme som tidligere, men indenfor Fagene indbyrdes vil nogle Forskydninger af større eller mindre Betydning finde Sted.

Statik vil blive omtrent det samme som før; de Forsøg, der ere gjorte fra Architekternes Side indenfor Kommissionen paa at faa Pensummet formindsket og Stoffet simplificeret, ere prellede af mod den ingeniørmæssige Hævden af Nødvendigheden af, at Faget bør doceres paa en videnskabelig mathematisk Basis. For Architekter, der have opnaaet Modenhed og Erfaring i deres meget omfattende Fag, staar det jo imidlertid saaledes, at man selvfølgelig ikke paa nogen Maade tør undervurdere Betydningen af, at Statikken som Lærefag ogsaa bør underbygges med Theori, men at dens Betydning for Architektens Virksomhed i det praktiske Liv dog ikke først og fremmest beror herpaa. Naar man gaar ud fra, at der er saa meget, der kræves for at kunne udføre en Architekts Gerning, maa man være varsom med en økonomisk Fordeling af de mange forskelligartede, kunstneriske og tekniske, Discipliners indbyrdes Forhold. En saadan Indtrængen i Statik, som kræves for Ingeniører, er ikke nødvendig for Architekter. Ved de dagligdags Opgaver, som ere det langt overvejende Antal i Bygningsvirksomheden, udfordres der kun en praktisk Benyttelse af engang fastslaaede Formler, Tabeller etc., og ved de større architektoniske Opgaver er der saa meget andet, som først og fremmest lægger Beslag paa Architektens Virksomhed, at det formentlig ikke netop vil blive de statiske Beregninger, han særlig skal vie sine Kræfter. Dette maa overlades til Teknikerne i Samarbejde med Architekterne, og det er jo ogsaa dette, der har været Emnet for Ingeniørernes særlige Studier, — et saa stort Æmne, at det helt vilde have forrykket Architekternes Standpunkt, hvis det var trængt saa meget i Forgrunden, at Architekterne ogsaa paa dette Omraade skulde have været Ingeniørerne jævnbyrdige. Men Architekterne bør lære og vide saa meget, at de fuldt ud have Forstaaelsen af Alt, hvad Teknikerne beregne, — og kunne lede dem! Det sidste synes maaske at være en Selvmodsigelse, naar det lige er hævdet, at de ikke skulle lære saa meget. Og dog er det det ingenlunde. En Bygning er en Organisme, hvor alle de enkelte Dele skulle harmonisk sammenføjes, og hvor Formen skal beherske Materien. Her er det just Architektens Opgave at faa det hele indordnet under sin Vilie; det er ham, der skal holde alle Traadene i sin Haand, veje det ene mod det andet og til sidst sætte den rette kunstneriske Form paa Alt, Helhed og Enkeltheder, i Kraft af den Formsans, der forudsættes at være ham medfødt og yderligere bør være kultiveret ved en kunstnerisk Uddannelse. Det er den, der betinger Architekturens Væsen som Kunst, og det er med den, den enkelte Architekts Betydning som skabende Kunstner staar og falder.

Det er med et saadant Syn paa Sagen, at Architekteleverne Undervisning i Statik bør ledes; og i denne Retning bør den gaa, hvad enten det nu udvikler sig til, at den skal forblive ved de tekniske Skoler eller knyttes i nøje Forbindelse sammen med Kunstakademiet, hvilket sidste vil være det hensigtsmæssigste.

I *Husbygning* (som Disciplinen nu skal hedde i Stedet for det uheldige »Borgerlig Bygningskunst« og »Bygningskonstruktionslære«) kan der foretages nogen Reduktion, eftersom dette Fag ganske af sig selv bliver tilstrækkelig suppleret, naar Architekteleverne komme ind paa Architekternes Tegnestuer. Alle nødvendige Bygningsenkeltheder skal læres; men alt, hvad der strejfer ind under Begrebet »Architektur«, skal man omhyggeligt undgaa. Thi det skal og bør forbeholdes Akademiet alene at tage sig heraf.

Af nye Fag, som Tiden kræver Kendskab til, skal her blot nævnes Elektroteknik, Gasbelysning samt Bygningshygiejne (ɔ: de almindelige Opvarmnings- og Ventilationsmethoder; Vandforsyning, særlig Vandindlæg; Spildevandsafledning).

FORSKELLIGT.

Udstillinger. I Stationsbyen Haslev mellem Køge og Næstved aabnes i Dag en »Amtsudstilling«. Udstillingsbygningerne er tegnede af Architekt ANTON ROSEN og vi haaber senere at kunne faa Lejlighed til at gengive dem her i Bladet.

— Ogsaa i Assens aabnes i Dag en Udstilling af Haandværks- og Landbrugsfrembringelser. Udstillingens Terræn er 20.000 Kvadratalen stort, og Bygningerne, som er opførte efter Tegninger af Architekt KJÆR i Odense, er holdte i lyse, livlige Farver. Hovedbygningen er 90 Alen lang og forsynes med en 40 Alen høj Kuppel; den spænder over et Areal af 3300 Kvadratalen. Til Belysning af Udstillingspladsen anvendes elektrisk Lys.

❦

Bognyt. Udkommet er: *De danske Helligaandsklostre* ved J. LINDBÆK og G. STEMANN. 221 S. Udgivet med Understøttelse af Carlsbergfondet. Pris 3 Kr. (I Kommission hos G. E. C. Gad).

❦

Konkurrencer. I *Baku* skal afholdes en international Konkurrence om en Lager- og Skibslandingsplads ved *Biki-Eybat-Bugten.* Præmiernes Størrelse er henholdsvis 10.000, 8000 og 5000 Rbl.

— Endvidere skal der afholdes en international Konkurrence om Tegninger til en Central-Slagtehalle i *Sofia.* Betingelserne kan erholdes fra den stedlige Kommunalbestyrelse.

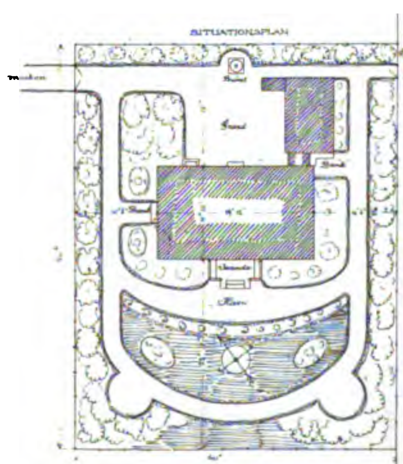
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

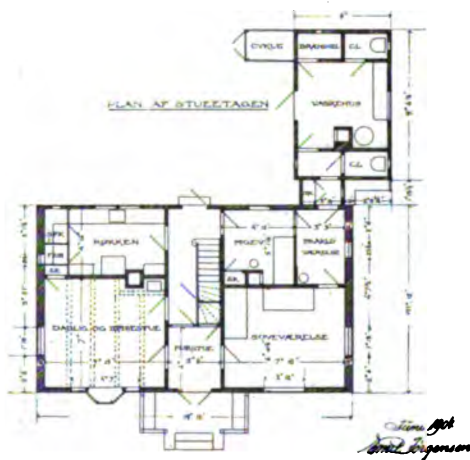
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 14. JULI 1906
8. AARGANG № 41

HUS I SØRUP.

HUS I SØRUP.

ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

I Sørup ved Esrom Sø, Syd for Fredensborg, har Professor, Dr. med. E. INGERSLEV i 1904—05 ladet opføre en Villa, hvoraf vi hosstaaende bringe nogle Afbildninger. Villaen er opført efter Tegninger af Architekt EMIL JØRGENSEN.

HUS I SØRUP. ARCHITEKT EMIL JØRGENSEN.

Ydervæggene er af udmuret Bindingsværk, som er forskallet og pudset paa Indersiden, og Taget et lagt af Rør. Byggesummen beløber sig til ca. 8000 Kr.

Arbejdet er udført af Murermester PAUL ANDERSEN i Hillerød og Tømrermester C. F. HANSEN i Fredensborg.

ARCHITEKTELEVERNES TEKNISKE UDDANNELSE.

AF ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

III.

Den 31. Marts 1906 blev Kommissionsbetænkningen indsendt til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Af de forskellige Separat-Vota, der vare afgiven, skal her citeres følgende Uddrag af Kammerherre, Prof. MELDAHLS:

»Undertegnede kan ikke undlade at fremhæve, at Erfaringen i de svundne 40 Aar har vist mig, at Kunsten og Kunstnerne ville være bedst tjent med det, som Majoriteten foreslaar: at Architekterne faar deres tekniske Undervisning ved selve Akademiet, fordi man der lettest vil kunne afpasse dennes Omfang og Timefordeling i Forhold til den kunstneriske Undervisning og lempe Adgangs- og Afgangsprøverne efter Elevernes forskellige Dannelsestrin og kunstneriske Begavelse. Derved vil man muliggøre, at begavede Elever kunne afslutte deres Studier ved Akademiet inden deres 26de Aar, og at de i passende ung Alder kunne foretage de Studierejser, som udfordres, før de gaa ind i selvstændige Stillinger som Bygmestre.

Uagtet det selvfølgelig maa blive Akademiets Sag nærmere at formulere Regulativet for en saadan akademisk-teknisk Undervisning sammen med det, der paa det historiske og sproglige bør prøves, saa skal jeg dog anføre, at Under-

søgelser har vist, at naar Akademiet fik det forholdsvis ringe aarlige forøgede Tilskud af ca. 5000 Kr., samtidig med, at det fik Lov til at anvende de 1240 Kr., som det nu aarligt maa afgive til det tekniske Selskabs Skole, saa vilde den for Architekterne tjenligste tekniske Undervisning kunne gennemføres ved selve Akademiet ved Hjælp af den Betaling, som Eleverne selv kom til at yde for Adgangen, Deltagelsen og Prøverne i denne. Udgiften vilde blive ca. 1500 Kr. mindre om Aaret, naar Akademiet selv kunde afgive de dertil fornødne Lokaler, hvad det let kunde ved at inddrage en af de nuværende Professorboliger, noget, jeg ifjor foreslog ved Indstilling til Skoleraadet, da min Bolig blev ledig.

Approberes den nu *subsidiært* foreslaaede Plan, saa betragter jeg den derved fremkommende Tilstand kun som et Overgangsstadium, som i Fremtiden uafviseligt vil blive afløst af, hvad Majoriteten har angivet som den bedste, endelige Løsning af det rejste Spørgsmaal«.

Ogsaa Oberstløjtnant, Forstander V. A. Thalbitzer, der slutter sig til Flertallet og varmt anbefaler at følge dettes Indstilling, mener i sit Separat-Votum, at en teknisk Undervisning, etableret i Kjøbenhavn af Kunstakademiet, vil kunne opretholdes ved et Statstilskud, der ikke kom til at overskride 5000 Kr. aarlig under Forudsætning af, at Eleverne yde den samme moderate Betaling, som de giver i de tekniske Skoler, medens Statstilskuddet til de af Mindretallet foreslaaede Fortsættelseskursus aarligt neppe vilde blive mindre end 3000 Kr.

Forskellen, ca. 2000 Kr. aarligt, vil da ikke kunne lægge Hindringer i Vejen for den foreslaaede Adskillelse. Det er dog i Virkeligheden for Staten kun en ringe Sum at ofre paa Architekteleveernes Tarv, naar Haandværkerne aarligt støttes med saa store Summer.

Ministeriet har nu i April 1906 atter tilbagesendt Kommissionsbetænkningen til Kunstakademiet for at indhente dettes Erklæring. Den endelige Afgørelse vil komme til at ligge i dets Skoleraads Haand og derefter i Bevillingsmyndighedernes — og det bliver da først Skoleraadets Sag at vælge mellem de to Alternativer.

Architektstanden maa nære det Ønske, at Resultatet af Forhandlingerne vil blive, at man følger Flertallet i Kommissionen, det vil altsaa sige, at den tekniske Skoleundervisning for Architektelever knyttes nøje til Kunstakademiet og udskilles fra Haandværkerskolerne. Og det maa desuden ikke glemmes, at indenfor Flertallet findes Forstanderen for det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn, Inspektøren for de tekniske Skoler i Provinserne og den særlige Repræsentant for disse, nemlig Bestyreren af den tekniske Skole i Odense, der alle har sluttet sig varmt dertil, ligesom det støttes af vægtige Stemmer indenfor Akademiet.

Hele den Udvikling, som Architektstanden i Aarenes Løb har gennemgaaet, synes bestemt at stile hen mod det Maal: at blive en sluttet Stand, som kan hævde sin Plads i Samfundet og gøre Fyldest, som den skal. Ser man tilbage paa, hvad »Akademisk Architektforening« har opnaaet i de 27 Aar, den har eksisteret og været det samlede Organ for Architekternes og Architekturens Interesser, vil det ikke kunne benægtes, at den har gjort meget godt, og at det trods mange Brydninger er gaaet op for Folks Bevidsthed, at Architekterne er en Stand for sig, med mange Berøringspunkter dels med Malere og Billedhuggere, dels med Ingeniører, dels med Haandværkere. Fra disse tilgrænsende Fag modtager den talrige Indtryk, og i livlig Vekselvirkning giver den ogsaa meget tilbage. Men Et bør den vogte over og aldrig opgive: sit Særpræg. Architekt-

standen bør føle sit Ansvar og være sig sit Maal bevidst. Som et vigtigt Led i hele Udviklingen fremtræder Spørgsmaalet om de Unges Uddannelse; det er en Hovedhjørnesten for hele Opbygningen af en selvstændig Architektstand. Her skal man først og fremmest *være sig selv*, *have Bestemmelsesret over*, *hvad der maatte anses for fornødent*, *frigøre sig for Haandværkets Overherredømme*. Saa gode Kort som nu har Architektstanden aldrig haft paa Haanden.

Thi hvad er det, der i Virkeligheden sker, hvis Flertallets Mening om Spørgsmaalet bliver endelig afgørende? Det er dette, at den kunstneriske og den tekniske Uddannelse kommer i et ganske anderledes intimt Samliv, end det har været før. Tidligere var det hæmmende for de Unge at skulle følge Trop med mange uensartede Elementer, hvoraf nødvendigvis de tekniske Skolers store Elevantal bestaar. At komme igennem de tekniske Discipliner var for besværligt og for langsomt for Architekteleverne, der gennemsnitligt blev for gamle, naar de skulde tage fat paa deres akademiske Studier, og som Regel i alt for sen Alder afsluttede deres Akademiliv, hvoraf Følgen nødvendigvis maatte blive, at rent materielle Interesser trængte sig i Forgrunden. Mon saaledes nogen anden studerende Stand kan opvise et saa stort Procentantal af unge Mænd, der ere gifte og hjemfarne, førend de faar deres Eksamen? Er det ikke indlysende, at saadant er til stor Skade for et intensivt Studium, og at Gennemsnitsniveauet af hele Standen, som jo endelig ikke er saa overdrevent talrig, maa lide nogen Skade derved? — Nu vil derimod Undervisningen gaa raskere for Haanden, just fordi det, der foreslaas indført, er et langt mere overkommeligt og let bevægeligt Apparat end de tekniske Skoler med deres Tusinder af Elever, til hvem de faa Architektspirer kun er et lille Appendiks. Akademiet vil altid meget let kunne regulere Fagene i deres indbyrdes Forhold: indskrænke nogle, udvide andre, indføre helt nye, alt efter som de forskellige Tiders Krav stiller sig.

Det er ofte blevet fremhævet, at der ikke kan opstilles nogen almengyldig Regel for, hvorledes Architektstanden rekruteres. Nogle er sig straks bevidste, lige fra de unge Aar, at de ville søge at blive Architekter, for andre gaar dette først op, naar de have gennemgaaet en lang Haandværkeruddannelse; — nogle rykke frem fra Samfundets Overklasser, andre fra dets Underklasser; — nogle tilføres Architektstanden fra studerende Lag, andre møde med kun ringe Skolekundskaber. I sidstnævnte Henseende skal forøvrigt blot anføres, at Kunstakademiet meget fornuftigt ifølge Regulativ af 6. Dec. 1900 og 9. Oktober 1901 forlanger, at Eleven skal have bestaaet 4de Klasses Hovedeksamen eller have faaet en tilsvarende Uddannelse for at kunne opnaa Adgangsbevis — en Fordring, der sandelig ikke er for streng, naar henses til, hvad der forlanges i andre Livsstillinger, og til hvor vigtigt det er for en Architekt at have ordentlige Kundskaber. Ved den foreslaaede Ordning er der jo netop det gode, at der bydes *alle* en langt større Frihed til at naa Maalet. For den unge Mand, der i en tidlig Alder (15 à 16 Aar) føler Lyst til at blive Architekt — og der er ingen Grund til at antage, at Antallet af disse netop skulde være saa ringe; det er jo dog omtrent i denne Alder de fleste træffer deres Valg for Livet, og i alt Fald kun et Par Aar senere, at f. Eks. Studenter vælger, om de ville studere Jura, Medicin, Theologi osv. — vil det være naturligt at søge Akademiets hurtige, fortløbende Kursus, forsaavidt han ellers opfylder de Krav, der stilles for at

komme ind paa disse. De, der af forskellige Grunde have arbejdet som Haandværkere, men nu efterhaanden sætte sig et andet Maal end at blive Mestre, have jo som Regel alt begyndt paa den tekniske Skole; og idet de følge den nu bestaaende Ordning, kunne de jo ogsaa paa den Maade opfylde Betingelserne for at faa Del i Akademiets kunstneriske Uddannelse og opnaa dets Afgangsbevis. Og endelig tilstedes det dem, der hverken ville gaa den ene eller den anden af de nævnte Veje, at lære de tekniske Discipliner privat. En større Frihed kan ikke tænkes, og en fjerde Vej er det vel ikke muligt at anvise.

Det er endvidere blevet hævdet, at det var saa godt og saa sundt baade for Architektelever og for Haandværkerelever at gaa sammen paa Kursus, — til gensidig Belæring og Afslibning. Et saadant Argument turde dog snarest henhøre under Begrebet Lyrik. Det er ørkesløst her at gentage, hvad alle véd, at Architektur bygger paa Konstruktionen, eller at Architektstanden staar i et overordentligt hjerteligt og venskabeligt Forhold til vor dygtige Haandværkerstand, hvem den i Samarbejdet hele Livet igennem har saa meget at takke for. Men at man ikke kan undvære hinanden i Løbet af $1\frac{1}{2}$ Aar ved Undervisningen, er dog vist en Smule for sentimentalt. Og hvad Belæringen og Afslibningen angaar, — ja, da kunde det jo nok være, at Architekteleverne kom til at trække det korteste Straa i dette Forhold. Thi det nytter ikke at nægte, at der er mange ret uslebne Elementer mellem de Haandværkerlærlinge, der gaar paa de tekniske Skoler, — og det bliver da vistnok mest Architekteleverne, der skulle tjene som Slibestene, hvad man vel ikke vil paastaa nødvendigt hører med til det, som ellers kan forlanges af dem.

Haandværksmæssig Uddannelse har aldrig været krævet af Kunstakademiet som Betingelse for Indtrædelse i Architektskolerne og bør heller ikke kræves. I Udlandet fordres den intetsteds. En helt anden Ting er det, at de vordende Architekter har godt af i nogen Tid at være haandværksmæssigt beskæftigede, — men blot ikke for længe. Det skal jo dog ikke senere hen i Livet være deres Opgave selv at udføre Haandværksarbejdet, og at dvæle alt for lang Tid ved det medfører blot et Spild af Tid, et Tab af *de* unge Aar, hvor man netop er mest lærenem, og hvor Hjærnen er mest modtagelig for de mange Kundskaber, saa vel almendannende som specielle, der senere ville være af uvurderlig Værdi for den modne og fuldt udviklede Architekt, som skal bevæge sig i saa godt som alle Livets praktiske Forhold og mellem alle Samfundslag. En langt bedre Indtrængen i Haandværket og et meget større Overblik over de forskellige Fag vindes derved, at de unge under de ældre Architekters Vejledning kommer ud paa Byggepladserne som Assistenter og Tilsynshavende. At blive uddannet som praktiske Haandværkere i *mere end eet Fag* lader sig jo dog under alle Omstændigheder neppe gøre. Men det er godt og sundt for et ungt Menneske i nogen Tid at udvikle sine legemlige Kræfter ved rask Arbejde i fri Luft, — ligesom det forsaavidt er udviklende at være Soldat. Og det er en Lykke for den Unge i nogen Tid at leve sig sammen med Mænd af andre Samfundslag, som maaske ellers staa ham ret fjernt, at føle med dem i deres Glæder og Sorger, at forstaa deres Ønsker og Savn; det udvikler Karakteren og modner hans humane Syn paa sociale Forhold. Og endelig faar han i en saadan Overgangsperiode Tid og Ro til at klare sine egne Begreber og danne sig en mere rod-

fæstet Mening om, hvilket Valg han saa endelig vil træffe for hele Livet: Architekt eller Haandværksmester. — Det er netop paa Arbejdspladserne, alt dette skal ske, og ikke paa Skolebænkene i de tekniske Skoler.

Under den foreslaaede Ordning af Forholdene vil alt være lagt til Rette for Architekteleverne, saa at de roligt og støt kunne tilegne sig Undervisningen, baade den tekniske og den kunstneriske. Og naar de ikke ville forsluge sig paa denne ved at forcere den frem uden dog rigtigt at indsuge den i deres Blod, vil det være det bedste for dem og *nu* tillige mere overkommeligt. Derfor bør de ikke gaa paa Akademiet baade Dag og Aften og rent forglemme *Livets* Krav til Bygningskunsten. En Undervisning, jævnt fremskridende paa Akademiet, forbundet med en samtidig Uddannelse paa Architekternes Tegnestuer, vil give den mest harmoniske Udvikling, saa at Lærestoffet, baade det »akademiske« og det virkelige Livs, bedst kan bundfælde sig.

I den Skrivelse, hvormed Kammerherre MELDAHL ledsagede Kommissionsforslaget, da det indsendtes til Ministeriet, udtalte han nogle Ord, der rammer Sagens Kærne i Centrum. Og nærværende Artikler skal derfor slutte med at citere følgende af den:

»Den Sag, som her foreligger, er af allerstørste Betydning for Udviklingen af hele Landets Bygningskunst, thi Tilgangen af Architekter til Akademiet er nu saa stor, at der findes over 100 Architektelever om Aaret paa Akademiets Klasser; og de flittige og begavede Elever, der skulle uddannes til selvstændig virkende Bygmestre, bliver efter de *nugældende* Undervisningsplaner alt for gamle, inden Studierne kunne afsluttes. Vil man undgaa dette, maa den tekniske og den kunstneriske Undervisning afpasses bedre efter hinanden i Dags- og Aftentimerne, og den tekniske maa begrænses saaledes, at der ikke fordres mere Viden af Eleven, end at han i de almindelig forekommende tekniske, økonomiske og administrative Spørgsmaal straks kan hjælpe sig selv, men naar det drejer sig om Løsningen af de store Opgaver selv kan indse Nødvendigheden af i Tide at søge særlig teknisk og administrativ Hjælp, for derved at vinde Tid og Kræfter til at udføre sin *kunstneriske* Gerning, som jo skal være hans væsentligste Opgave. Men stilles Opgaven saaledes, saa maa som anført den af Minoriteten foreslaaede tekniske Undervisningsplan væsentligt modificeres, for at Eleverne derved kunne vinde den fornødne Tid og Ro, som de kunstneriske Studier i saa høj Grad kræve. Thi dels skal Eleven her erhverve en stor Tegne- og Fremstillingsevne, der jo fordrer omfattende, langvarige Form og Stilstudier, samtidig med, at man giver ham Vejledning til at opfatte og værdsætte, hvad der i disse, særlig i skøn Retning, er mønsterværdigt, med andre Ord lære ham Lovene for det Skønne, alt idet man paaviser, hvorledes Formaalene, d. v. s. Programmerne, det Mindebærende og Form- og Linierythmen væsentligt have medvirket til at frembringe det *Stemningsvækkende*, og hvorledes de forskellige Klimat- og Naturforhold, Traditionen, Materialernes ejendommelige Art, Folkeslagenes aandelige Sving og Kultur, Kunstnerindividualiteten, den skiftende Opfattelse af det Skønne, Smagen og Moden, have hidført de utallige Modifikationer af Formen, som vi se Verden over; thi for alt dette maa man *i Tide* vække den unge Kunstners Interesse, for at han, naar han studerer paa Skolen og senere paa Rejser kan forstaa og vurdere Fortidens og Nutidens mønsterværdige Frem-

bringelser, og at han, naar han engang kaldes til at løse de i Samfundet stadig paany fremkommende Opgaver, straks har Evnen til at bruge alle Kunstens Midler for at tilvejebringe den rette og skønneste Løsning af Opgaven.

Men til alt dette fordres Ro i Studietiden under Omgivelser, der adle og opildne ham, og dette kan kun ske, naar *alle* Studierne samles og ordnes paa rette Maade ved selve Kunstakademiet, thi *der* lever han sammen med kunstnerisk begavede jævnaldrende, der alle arbejde for Kunstnernes saa højt stillede Maal.«

OPFORDRING.

Det af »Akademisk Architektforening« nedsatte Udvalg, som behandler Sagen: »Byggeriet paa Landet«, søger for Tiden, til Brug for sit Arbejde, Billeder af baade gode og hæslige Bygninger fra By og Land. Udvalget beder vore Fagfæller og Andre, som er villige til at deltage i Arbejdet for denne gode Sag, om at indsende Fotografier eller Tegninger af saadanne Bygninger til d'Hrr. Architekter ANTON ROSEN, Fælledvej 12, eller STRØM TEISEN, Fjords Allé 9. Billederne maa være tydelig stedfæstede med Sognets og Byens Navn og vil — om ønskes — blive tilbagesendte efter Brugen.

NEDRIVNING.

Rundt om i Kjøbenhavn rives der ned og renses der ud efter en Maalestok, som vistnok er ganske enestaaende; vi mindes i hvert Fald ikke at have oplevet noget lignende. — Det vilde synes underligt i et Bygningstidsskrift at beklage dette Faktum, thi at en Mængde usunde Huse bliver brudte ned og at der luftes ud i de altfor tæt bebyggede Kvarterer er der jo kun Grund til at glæde sig over. Og at der skabes Liv og Omsætning indenfor vor Byggeindustri skulde Architekterne dog vel være de sidste til at beklage. Men der er et Hensyn, som under alt dette altfor hyppigt trædes under Fødder og det er Hensynet til det Ydre, til Byens og Gadernes Fysiognomi. Vi har en Byggelov og et indviklet Maskineri af Kontorer og Institutioner til at paase at Bygningerne opføres i Henhold til Loven m. H. t. det konstruktive og sundhedsmæssige m. m. Aarvaagne Øjne paaser at alle Pernittengryns vise Bestemmelser nøje overholdes, og hvis ikke da ve Synderne: den mægtige Maskine gør i en Haandevending Lovovertræderen til Pølsemad! Alt det er jo saare godt og rigtigt og kunde vel sagtens ikke undværes, skønt vi maaske nok kunde tænke os noget mindre Lov og noget mere personligt Ansvar. — Men derimod det Ydre, Architekturen, det der skal give vor By, vor Tid og vor Kultur sit Præg! — ja herover er der ikke den mindste Antydning af en Autoritet, der vaager, ingen Regler, ingen Lovbestemmelser! Man siger, det er haabløst at fremsætte Krav herom, og de Hjertesuk og de advarende Røster, der Tid efter anden har hævet sig herom, at de kun er Raab i Ørkenen. Og Huse rives ned og bygges op igen, og de elendigste Fuskere faar uhindret Lov til at ødelægge Byen for vore Øjne, uden

at noget Menneske kan gøre noget som helst for at hindre Ødelægggelsens Vederstyggelighed.

Derfor er det altid med Ængstelse man ser et gammelt Hus forsvinde, thi man spørger uvilkaarligt: hvad faar vi i Stedet? Og lige saa sikker man kan være paa, at i de 75 af 100 Tilfælde faar vi et Hus frem af den Slags, der i uforskammet Frækhed synes at trodse enhver Sømmelighedsfølelse og ethvert Hensyn til Borgernes Skønhedssans, ligesaa lettet og taknemlig bliver man, naar det nye Hus i de øvrige 25% Tilfælde (ak, vi er vist for sangvinske!) bliver et saadant, at det beriger Byens Fysiognomi og virker godt og malerisk i Gadebilledet. Det er jo det, der er det aller vigtigste at Bygningen passer ind i Omgivelserne, saa der bliver Harmoni og ikke som — alt for ofte — en skærende Dissonans.

. . . Om saa Pessimisterne hundrede Gange har forklaret det haabløse i at paatale disse Forhold, vil vi dog haardnakket vedblive at henlede Autoriteternes Opmærksomhed derpaa og forlange, at der gøres en Forandring. Vi meddelte for nogen Tid siden, at der i den prøjsiske Landdag for Tiden var fremsat et Lovforslag om Beskyttelse af Byerne imod daarligt Byggeri. Forslagets § 1 lyder saaledes: »For en bestemt afgrænset By, kan ved stedlig Vedtægt bestemmes, at Byggeforetagender, som skæmmer Gader og Pladser, ikke maa udføres«. — Se, det er et Sprog, man kan forstaa! Og naar noget saadant kan tænkes og forhaabentlig lovfæstes i Tyskland, hvorfor kan *vi* saa ikke forlange noget lignende?

Det *kan* ikke blive ved at gaa, som det gaar, og vi maa se at faa Autoriteter, Publikum og Pressen, som nu forholder sig ganske ligegyldige, til at indse, at det her gælder en Velfærdssag for vor By.

TEKNISKE MEDDELELSER.

»Autopyrofonen«, et selvvirkende og selvkontrollerende Brandalarmeringssystem. Blandt de utallige Opfindelser paa det tekniske og hygiejniske Omraade, der i vore Dage undertiden er lige ved at gøre Hovedet kruset paa en Architekt, men som vi paa den anden Side ikke tør lade uprøvede, skal vi gøre vore Læsere opmærksomme paa et Brandalarmeringsapparat med ovenstaaende Navn.

Det er klart, at de fleste større Brande vilde kunne undgaas, hvis man i Tide fik Underretning om Ildens Udbrud. Der er konstrueret adskillige Apparater, som skal melde en udbrydende Ild, og forskellige Systemer har fundet Udbredelse i Udlandet. Som sædvanlig har vi ogsaa paa dette Omraade været tilbage her i Danmark, men det lader nu til, at ovenstaaende danske System begynder at vinde Udbredelse saavel herhjemme som i Udlandet.

Dette System er baseret paa et helt andet Princip (i sin Tid opfundet af cand. phil. HILKIER) end de eksisterende Brandalarmeringssystemer, idet det ikke er nødvendigt, at Varmen stiger til en høj Temperatur, for at Apparatet skal alarmere, men der kræves kun, at Varmen i Lokalet, hvor Apparatet er anbragt, stiger abnormt hurtigt, hvad den altid vil gøre ved en nok saa lille Brand.

Vi har for nylig haft Lejlighed til at se Systemet i dets nye og forbedrede Form. I et Lokale, der var beskyttet med et Apparat, blev en Papirkurv antændt, og i Løbet af $^1/_2$ Minut virkede Apparatet ved, inde i et andet Værelse, først at give et vedholdende Fare-Klokkesignal, som snart efter fulgtes af et stærkere Brand-Klokkesignal. Paa en i det sidste Lokale anbragt Tavle kunde man se, først at der var »Fare« paa Færde, dernæst (da Ilden ikke i Mellemtiden blev slukket), at der var »Brand«. Tavlen angav ogsaa, hvor det brændte.

Systemet udmærker sig fremdeles fremfor andre Systemer ved, at enhver tænkelig Fejl eller Uorden meldes automatisk ved Hjælp af en »Fejl«-Klokke og Tavlen, paa hvilken man kan se, hvad der er i Vejen.

Autopyrofonen, som ogsaa kan sættes i Forbindelse med Tyverialarm, arbejder ved Hjælp af en ganske svag elektrisk Strøm. Der vil som Regel kun gaa een Ledning (1 mm.) gennem de beskyttede Lokaler. Et Apparat er ikke større end $7^1/_2 \times 11^1/_2$ cm.; det anbringes ved Loftgesimsen og ligner nærmest en lille Ventil.

Da vi ikke er Sagkyndige paa dette Omraade, kan vi naturligvis ikke fælde nogen afgørende Dom om Opfindelsen, men saavidt vi kan skønne, er Apparatet overordentligt fuldkomment, og d'Hrr. TVERMOES & ABRAHAMSEN, der er Ejere af Patentet, har allerede leveret en Mængde Apparater til Tyskland; ogsaa her i Landet er Systemet anvendt flere Steder. I de Tilfælde, hvor Brand er udbrudt og hvor Autopyrofonen har været installeret, har Skaden som Følge af den hurtige Alarmering indskrænket sig til et Minimum.

Her i Danmark har vi, f. Eks. ved Frederiksborg- og Kristiansborg Slots Brande, haft for sørgelige Erfaringer til at kunne se bort fra en saadan Opfindelses Betydning, og der er ingen Tvivl om, at den i Museer, Slotte, Villaer, Fabrikker, Tagetager o. s. v. vil kunne gøre uvurderlig Nytte.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*Kunstudstillingerne ved det kgl. Akademi for de skønne Kunster*«, ved F. MELDAHL.

Hr. Kammerherre MELDAHL, som ved indeværende Aars Begyndelse trak sig tilbage for at nyde et velfortjent Otium paa sine gamle Dage, maa sidde inde med en for en Mand i en saa fremskreden Alder forbausende Arbejdsevne. For ikke længe siden udkom Bogen om Kunstakademiet og dets Historie, og nu foreligger der atter et stort Arbejde fra samme Haand med ovenstaaende Titel. Man kan kun være Forfatteren taknemlig for, at han, som efter ca. 20 Aars Virksomhed i Udstillingskomiteen sidder inde med et grundigt første Haands Kendskab til dette Emne, har følt sig foranlediget til at undersøge og samle Alt, hvad der vedrører det danske Akademis Udstillinger. Dette er — ifølge Forordet — »sket ikke alene for at tilvejebringe den rette Forstaaelse af deres for Kunstnerstanden saa vigtige økonomiske Betydning, men ogsaa for at minde om, hvor mange Mænd der her har ydet et stort og for Kunstnerstanden vigtigt Arbejde, uden derfor at høste anden Tak, end en ofte ubillig Kritik«.

Det ligger i Sagens Natur, at Behandlingen af det omfangsrige Stof maa være foretagen i sin historiske Udvikling, for at man kan faa det rette Udbytte af at studere Bogen. Dette er da ogsaa Tilfældet. I Indledningen gøres Rede for Oprindelsen til de nuværende Udstillinger, som væsentlig maa søges i Kunstskolen i Paris, »l'académie royale de peinture et de sculpture«, som i Aaret 1648 stiftedes af 12 Kunstnere, der havde sluttet sig sammen i dette Øjemed; man læser med Rædsel om, hvorledes dygtige og selvstændige Kunstnere, som da vovede at udstille, forinden Lavene havde givet deres Tilladelse til dette Formastelige, blev kastede i Fængsel o. s. v. Tiderne har forandret sig siden da! I det »Supplement«, som findes bagest i Bogen, ser man bl. a. Navnene paa en utrolig Masse Kunstnere, af hvilke ikke saa faa — af Hensyn til »Kunsten« — maaske burde have prøvet ovennævnte Kur. — For den, der ønsker at studere de i Bogen omhandlede Emner, er denne en Guldgrube; Stoffet er lagt fortræffeligt til Rette og synes yderst udtømmende.

Nu afdøde Literat M. Larsen og Hr. Bibliotheksassistent Røder har bistaaet Forfatteren med Arbejdet, og dette er udkommet paa Hagerups Forlag med Understøttelse fra Carlsbergfondet og Udstillingskomiteen.

JYDSKE LANDSBYKIRKERS PORTALER.

EN OVERSIGT.

Af Dr. M. Mackeprang.

Trods al den Litteratur, der i Tidens Løb er voxet op om de jydske Kvaderstenskirker, har vi dog langtfra fuldt Rede paa dem. Der er udgivet Beskrivelser af Kirker i enkelte Egne eller af et — ganske vist langtfra udtømmende — Udvalg fra hele Halvøen, der er talrige Monografier og Opmaalinger af særlig betydelige Monumenter, og endelig er der for en halv Snes Aar siden ført en længere Polemik om disse Kirkers Alder. Bortset fra, hvad Løffler har givet i sin Bog om Danmarks romanske Kirkebygninger, mangler dog stadig en stor, samlet Behandling, der tager Spørgsmaalet op fra Grunden af, gør Rede saavel for Anlæg som for Enkeltheder, ordner Kirkerne i lokale Grupper. Det er forstaaeligt nok, at deres store Mængde maa virke afskrækkende, men én Gang maa Arbejdet dog gøres, saavist som vi ikke kan være bekendt at lade det bedste, det mest nationale i vor Architektur ligge hen i et Kaos paa 6—700 Kirker, eller hvor mange der nu er.

De følgende Sider maa dog ikke opfattes som et Kapitel af en saadan Skildring; de er bleven til paa en anden Maade, sigter ingenlunde saa højt. Ved Indsamlingen af Materiale til et Arbejde om vore Døbefonte kom jeg ret naturlig ogsaa ind paa vor øvrige romanske Granitskulptur, der jo i første Række er knyttet til Portalerne, og som det saa ofte gaar, følte jeg under Arbejdet Trang til at samle mine Iagttagelser, bringe Orden og System i dem. Et selvstændigt Studium af Portalerne laa mig fra første Færd ganske fjærnt, ellers havde denne lille Oversigt vel nok kunnet bringe mere nyt. Ligesaalidt gør den Krav paa

at give Svar paa alle Spørgsmaal. Et saa vigtigt Punkt som Portalernes — og dermed Kirkernes — Alder har jeg saaledes med velberaad Hu slet ikke berørt. Jeg har i alt væsentlig holdt mig til den rent architektoniske Side af Sagen, har søgt at samle, hvad vi ved, og sige det klarere og skarpere, end det forhen er gjort.

Ligesom vore andre Landsbykirker har de jydske Granitkirker regelmæssig haft to Portaler, en paa Sydsiden for Mændene, en paa Nordsiden for Kvinderne. Den samme Sondring af de to Køn finder som bekendt ogsaa Sted i selve Kirken, og den gaar overmaade langt tilbage, var allerede en hævdvunden Skik, da Kristendommen trængte ind i Landet. Middelalderen lagde i dette som i saa meget andet en dybere Betydning. Efter den Symbolik, der i 12.—13. Aarhundredes liturgisk-theologisk Litteratur omspændte hele Kirkebygningen og dens mindste Enkelthed, forklaredes det dels ud fra den almindelige Opfattelse af Sydsiden som den fornemste — derfor er Sydportalen næsten altid rigere udsmykket end den nordre —, dels skulde det betegne, at ligesom Sydmuren opvarmedes stærkere end den nordre Mur, saaledes var ogsaa Mændene udsat for en større Lidenskabens Hede end Kvinderne! Nutildags er altid den ene af disse Portaler, i Reglen den nordre, tilmuret, men enkelte Kirker synes dog allerede fra første Færd at have manglet en nordre Indgang, f. Ex. Skejby ved Aarhus, Vonsild og Alstrup*). Til Gengæld har ikke faa Kirker 3 Døre, idet der foruden de 2 for Menigheden bestemte Portaler tillige er en særlig Indgang for Præsten paa Koret. Den synes hyppigst at sidde paa Sydsiden, og er som oftest baade mindre og mindre rigt udstyret end Hovedindgangen, omend der er Undtagelser herfra, hvor Korportalen er langt rigere end de andre, f. Ex. Vindblæs ved Hadsund og Vejen. Alt i alt kender jeg en 25 Stykker jævnt spredte fra Vendsyssel til Grænsen, men utvivlsomt er Antallet langt større. Medens denne Dør sikkert udelukkende har været forbeholdt Gejstligheden, forekommer det en sjælden Gang, at man ved Landsbykirker har fulgt den ved Kathedraler og overhovedet større Kirker almindelige Skik at lægge Hovedindgangen i Kirkens Vestgavl uden derfor at opgive de to Sideportaler. Exempler paa slige Vestportaler, der ret naturlig er knyttede til en Forhal eller et gammelt Taarnanlæg, kendes fra Bejstrup, Hee og Nødager. Ved ingen af disse Kirker hører Forhallen eller Taarnet dog med til det oprindelige Anlæg, selv om det gaar tilbage til romansk Tid og næppe kan være stort yngre end de øvrige Partier. Et med selve Kirken jævngammelt Taarn findes derimod i Bjerring, men her savnes en vestre Indgang, hvorimod Nord- og Sydportalen fører ind til Taarnets underste Rum, der har tjent som Forhal, en Ordning vi ellers ikke kender fra andre Kirker med lignende Anlæg**). I Gjellerup, Hvilsom og Nr. Tranders, for blot at nævne de mere bekendte, er Portalerne nemlig som sædvanlig anbragte i Skibets Mure.

Med Hensyn til Portalernes Plads er det fast Regel, at de altid sidder paa Skibets vestlige Halvdel. Ganske undtagelsesvis kan de ligge tæt hen ad Midten, men gennemgaaende synes de at falde paa den vestligste Tredjedel, saaledes at

*) Efter Arch. Uldalls Oplysninger i Aarb. f. nord. Oldk. 1896 S. 232, 263.

**) Opmaaling i Studierejser af Kunstakad. Elever. II. 7.

deres Afstand fra Vestenden hyppigst er $^1/_4$—$^1/_5$ af Skibets samlede Længde. Af godt hundrede Kirker fra Halvøens forskellige Egne, omend hovedsagelig fra de to nordligste Stifter, har henved Halvdelen deres Portaler siddende her. Ved Resten fordeler Pladsen sig nogenlunde ligelig til begge Sider af denne Grænse, saaledes som det ses af nedenstaaende Tabel, der viser, hvor mange Procent Afstanden fra Portalens Vestside til Skibets Vesthjørne udgør af Skibets samlede Længde. Den var ved

4	Kirker	10—14	Pc.
30	»	15—19	»
45	»	20—25	»
15	»	23—29	»
8	»	30—34	»
2	»	35—39	»
4	»	40—43	»

Maalene er tagne paa Nordsiden, der jo gennemgaaende staar langt mere urørt end den søndre, men forøvrig er Hovedreglen naturlig nok den, at Portalerne sidder lige over for hinanden. Selvfølgelig ikke altid strængt matematisk, men dog saaledes, at Afvigelserne som oftest er ubetydelige, 10—20 Cm. eller saa. Større Afvigelser paa 50—100 Cm. kan forekomme, men skyldes vist oftest senere Tiders Ændringer, blandt andet af Hensyn til Ligtransport, og naar Forskellen er saa stor som f. Ex. ved Anst, hvor Nordportalen sidder i $^1/_6$ Afstand, Sydportalen derimod i $^1/_3$, kan der næppe være Tvivl om, at den sidste i Tidens Løb er bleven flyttet.

Maa det her være mig tilladt at gøre et lille Sidespring til en Række andre Kirkebygninger. Det er i vor romanske Teglstensarchitektur meget almindeligt, at Portalernes Yderside ikke ligger i samme Plan som Skibets Mure, men sidder i et lille Fremspring, en Slags rudimentær Forhal kunde man næsten kalde det, ofte ej paa mere end en enkelt Sten. Det samme genfinder vi ved flere af de af rhinsk Tuf opførte Kirker, som Vilslev, Alslev, Aal*) samt ved Kridtstenskirker baade i Grenaaegnen f. Ex. Hammelev, Vejlby, Lyngby og paa Sjælland, som i Kagstrup**). Det hører til de Ejendommeligheder, der jævnsides med Lighed i Valget af dekorative Enkeltheder, Friser m. m. binder alle disse Kirker sammen. Derimod kendes det saa godt som ikke fra Kvaderstenskirkerne; her sidder Portalernes Yderside altid i Flugt med Murene. De eneste Undtagelser er vistnok Kathoveddøren i Ribe og Sørup Kirke i Angel samt maaske den stærkt forandrede Portal paa Vor Frue Kirke i Aalborg, der i det hele har et meget fremmedartet Præg***). Alle disse tre Portaler sidder i et Fremspring med trekantet Gavlfelt.

(Fortsættes.)

*) Tufstenskirker T. 15, 41, 52.

**) Grenaaegnens Kridtstenskirker T. XI, XXI, XXIII. — Tegn. af ældre nord. Arch. 3. S. III. R. Bl. 15.

***) Sørups Portal er afb. i Danske Mindesmærker I. T. XXIX—XXX.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 21. JULI 1906
8. AARGANG № 42

JYDSKE LANDSBYKIRKERS PORTALER.

EN OVERSIGT.

AF DR. M. MACKEPRANG.

Den tilsyneladende store Mangfoldighed af Portalformer lader sig alle føre tilbage til to, eller om man vil, tre Hovedtyper, alt eftersom den i Plan med Muren liggende Aabning er afsluttet med en Rundbue eller en ret Linje. Den mest udbredte Form er den simple, firkantede Dør, hvis Overligger er en flad Stenbjælke, og hvis Sider ofte ikke en Gang har særlige Karmsten, men begrænses af almindelige glathugne Kvadere. Denne Art Portaler, der saa noget nær er den mest enkle Indgangsdør, man kan tænke sig, er eneraadende i Kirkerne i Vendsyssel og i Vestjylland, men ogsaa i Halvøens øvrige Egne er den i stor Majoritet. Som en Ejendommelighed, der forøvrigt ogsaa træffes ved Kirker i andre Landsdele, kan det nævnes, at der indenfor Stenbjælken ikke sjælden er anbragt en tyk Egetræsplanke, der synes at være jævngammel med Portalen selv. Bortset fra de Uregelmæssigheder, der naturligvis altid kan fremkomme af Mangel paa passende Materiale, haves der ogsaa Exempler paa, at man med velberaad Hu har givet Overliggeren en noget anden Form end den langagtig firkantede. Saaledes er f. Ex. den tilmurede Nordportal paa Højbjerg Kirke ved Viborg dækket af en lav Femkant, hvorved der fremkommer et næsten tresidet gavllignende Felt af lignende Art som paa enkelte af vore lollandfalsterske Murstenskirker, og paa Tufstenskirker som Aal, hvor det rigtignok findes paa den ind mod Kirkerummet vendende Side*).

Ofte har man dog ikke villet lade sig nøje med den glatte, firkantede Stenoverligger, men efterlignet den ved de rundbuede Portaler saa almindelig forekommende Tympanon, idet man i selve Bjælken har udhugget et halvrundt, af Rundstave omsluttet Felt (Fig. 1). Er disse Rundstave særlig kraftige og Feltet stærkt inddybet, virker Portalen rent umiddelbart, som var den rundbuet, hvilket sikkert ogsaa har været Hensigten. Da et sligt halvrundt Felt naturligt fordrede Dækstene af betydelig Højde, er det navnlig her almindeligt, at man har forladt den regelmæssig firkantede Form og gjort Dækstenene mange-

*) Af en ganske anden Virkning er den høje, slanke 5-sidede Dæksten paa Gørding Kirke, jfr. Tegn. af ældre nord. Arch. 1. S. 3. R. Bl. 1.

kantede. Mere sjældent er det, at man som ved Portalerne i Snedsted og Hurup i Thy ovenover Stenbjælken har indsat en af to Kvadere dannet forsænket, halvrund Tympanon omgivet af Kilestik (Fig. 2).

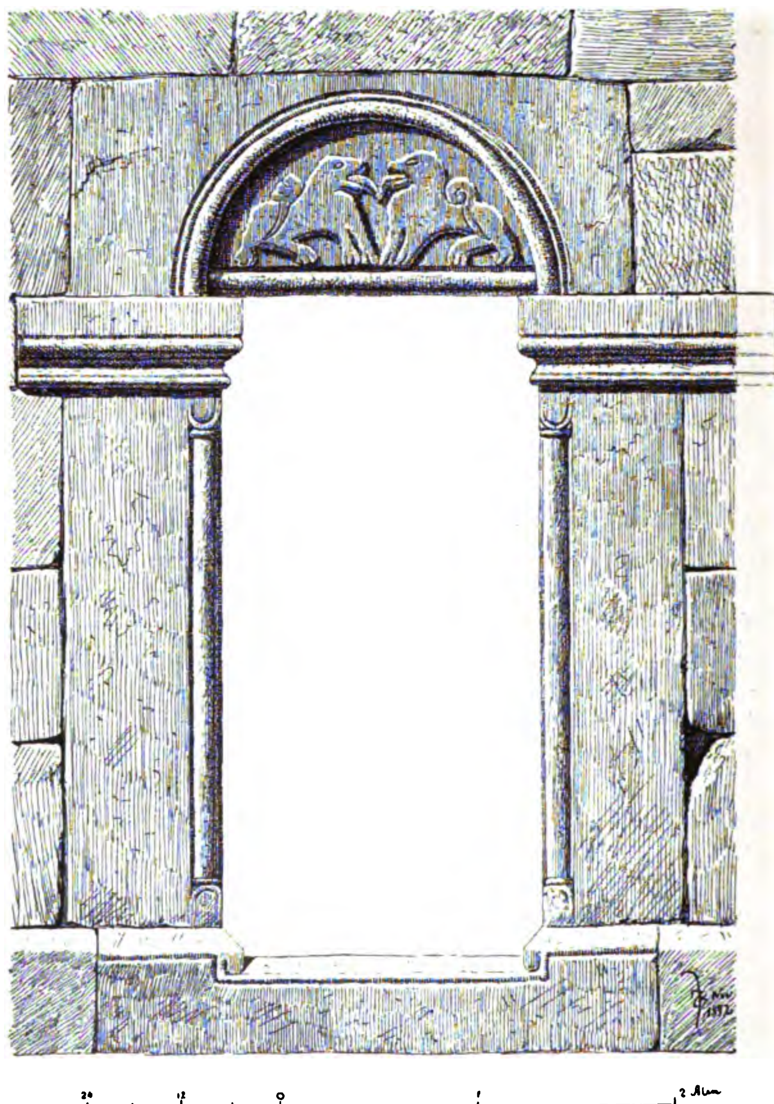

FIG. 1. SDR. ONSILD. ONSILD HR. TH. BINDESBØLL.

Et langt mere stateligt Indtryk end de firkantede gør de rundbuede Portaler, selv om de mangler al plastisk Udsmykning. De synes at være særlige hyppige i Himmerland, men optræder forøvrigt spredt over hele Halvøen (Fig. 3). Forholdsvis sjældent træffes de dog i fuldstændig ren Skikkelse. Det almindelige er, at den øverste, halvcirkelformede Del er udfyldt med en halvrund Tympanon. Som man vil se, kan der herved fremkomme Mellemformer mellem den rundbuede

og den firkantede Portal. Anbringes Tympanon nemlig i Murens Plan, har man en simpel firkantet Dør, rykkes den et Skifte tilbage, faar man en firkantet Dør med Spejl, hvorved Portalen udadtil beholder sin rundbuede Form. Modsat hvad der plejer at være Tilfældet ved Vinduerne, er den rundbuede Afslutning ikke udhugget af en enkelt Stenblok, men regelmæssig muret som et Stik af særlig tilhugne, kiledannede Sten, hvad der jo er forstaaeligt nok, da der dels vilde kræves en Blok af meget antagelige Dimensioner, dels maatte udføres en meget stor Mængde Arbejde. Jeg kender kun et Exempel paa, at en Portal har en saadan Overligger, nemlig Sporup i Gjern Hr. Som bekendt kan Vinduernes Overdel

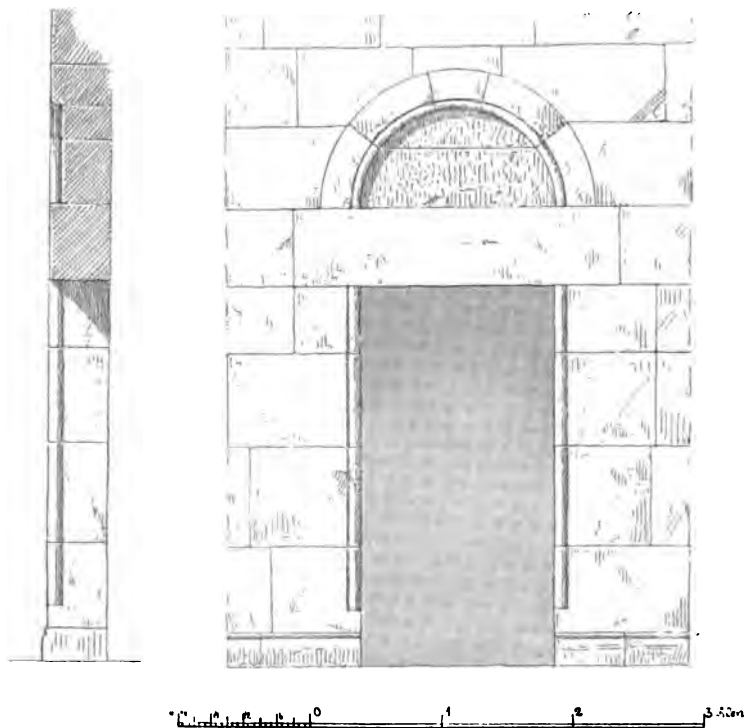

FIG. 2. HURUP. REFS HR. E. SCHIØDTE.

ogsaa, omend forholdsvis sjældent, være dannet af en enkelt, krumhugget Sten. Et Par Exempler paa denne lidt underlige Afslutning haves her i Rud Kirkes Nordportal og Korportalen paa Brøndum Kirke*). Kilestikkene er næsten uden Undtagelse retvinklede. Kun i enkelte Tilfælde har man givet dem mere kultiverede Profiler bestaaende af vexlende Rund- og Hulstave. Det smukkeste Exempel herpaa er den yndefulde Nordportal fra Ørum Kirke ved Viborg. Søjlerne, der flankerer Portalen, har en herhjemme enestaaende Udsmykning, idet hver af deres nærmest tærningformede Kapitæler i Hjørnet er prydet med en i højt Relief udhugget, nu desværre stærkt ødelagte Fugl**). Sidder Tympanon i Flugt med

*) Jydske Granitkirker T. 11.
**) Tegn. af ældre nord. Arch. 1. S. 3. R. Bl. 4.

Muren, har man derimod i Regelen undladt at give den en Indfatning af Kilesten og nøjedes med at krumhugge Undersiden af de omgivende Kvadere.

Til disse to Hovedformer, den firkantede og den rundbuede, kan som alt nævnt alle Portaler føres tilbage, med mindre man da skulde foretrække som en tredje, selvstændig Gruppe at udskille de med Søjler smykkede, der kan forekomme i Forbindelse med dem begge, om end hyppigst ved de rundbuede. En Overgang til Søjlen dannes af Rundstaven, der jævnlig anbringes paa Karmstenenes indad mod Aabningen vendende Hjørner, og ved de med halvrundt Tympanon prydede firkantede Døre virker som en Slags Fortsættelse af den Tympanon omgivende Rundstav. Afbryder man den ved Kragstenene og giver den Kapitæl og Base, har man Halvsøjlen, og ved tarveligere Arbejde kan det ofte

FIG. 3. GUNDERUP. FLESKUM HR. E. RONDAHL.

være vanskeligt at afgøre, om man skal give den det ene eller det andet Navn. Saavel Rundstaven som Halvsøjlernes Skafter kan være tovsnoede, hyppigst med enkelt Snoning, der snart er rund, snart skarpt kantet, sjældnere med dobbelt Snoning, altsaa en Art Fletning. Derimod træffes denne Dekoration, der særlig hører hjemme i Randers Amt, ikke ved de fritstaaende Søjler; saavidt mig bekendt har disse altid glatte Skafter. Ved de af en Stenbjælke dækkede firkantede Portaler findes Rundstaven næsten altid kun paa Karmstenene og fortsættes yderlig sjældent i vandret Retning paa Overliggeren. Som et af de faa Exempler paa det modsatte kan nævnes Tolstrup Kirke ved Horsens (Fig. 4), hvor de overordentlig kraftige Rundstave danner en ejendommelig Ramme om hele Døren.

De egentlige Søjleportaler, der er prydede med fritstaaende Søjler enten alene eller i Forbindelse med Halvsøjler, falder i tre mer eller mindre skarpt afgrænsede Grupper. Den første strækker sig i et forholdsvis smalt Bælte fra Ribe og op

mod Frederits. En anden og langt større er samlet i en ret regelmæssig Firkant, hvis Vinkelspidser ligger i Viborg, Randers, Aarhus og Silkeborg, og hvis Grænser nogenlunde falder sammen med dem, Naturen selv har dannet i Heder og Vandløb: Mod Syd Aarhus Aa til den ene, Knuds Aa og Himmelbjerg Søerne til den anden Side, mod Øst Lille Aa og Gudenaa, mod Nord Skals Aa, Tjele Langsø og Tjeleaa, mod Vest endelig Ahlheden. Indenfor dette Omraade ligger de rigeste og smukkeste Portaler i to Linjer, der begge udgaar fra Viborg og

FIG. 4. TOLSTRUP. VOER HR. FORF. FOT.

strækker sig øst- og sydover. Naturligvis er dette ikke tilfældigt, thi ligesom der ved flere Portaler i den sydjydske Gruppe kan spores en stærk Paavirkning fra Ribe, saaledes er det sikkert her den anden store Kathedral Viborg, der har gjort sig gældende. Ret nær ved denne Gruppe staar den tredje, der er samlet i Sallings østlige og sydlige Del samt de tilstødende Egne af Naboherrederne. Uden for disse tre Enklaver er Landsbykirker med Søjleportaler snart talte. Nord for Limfjorden træffes de foruden paa Bejstrup Kirkes Taarn kun paa Sjørring, et Par Morsingbokirker har vel faaet Ideen fra Naboerne i Salling, i Himmerland er der Nr. Tranders og paa Vestkysten Hee. Altsaa kun 6 Kirker med 8 Portaler, og flere er der overhovedet næppe. Alt i alt har jeg Rede paa 69 med fritstillede Søjle

smykkede Landsbykirkeportaler, men Antallet har utvivlsomt været adskillig større; ved ikke faa Kirker findes der nemlig endnu Søjler eller Søjledele af forlængst ødelagte Portaler. De 69 bevarede Portaler fordeler sig saaledes paa de forskellige Grupper, som man for Nemheds Skyld kan give Navn efter de Kirker, de sikkert skylder deres Tilblivelse: Viborg 37, Salling 12 og Ribe 12; tilbage bliver de 8, som man med et Udtryk hentet fra det parlamentariske Sprog kunde kalde Løsgængere.

Som man vil se, er langt det største Antal samlede omkring Viborg, og

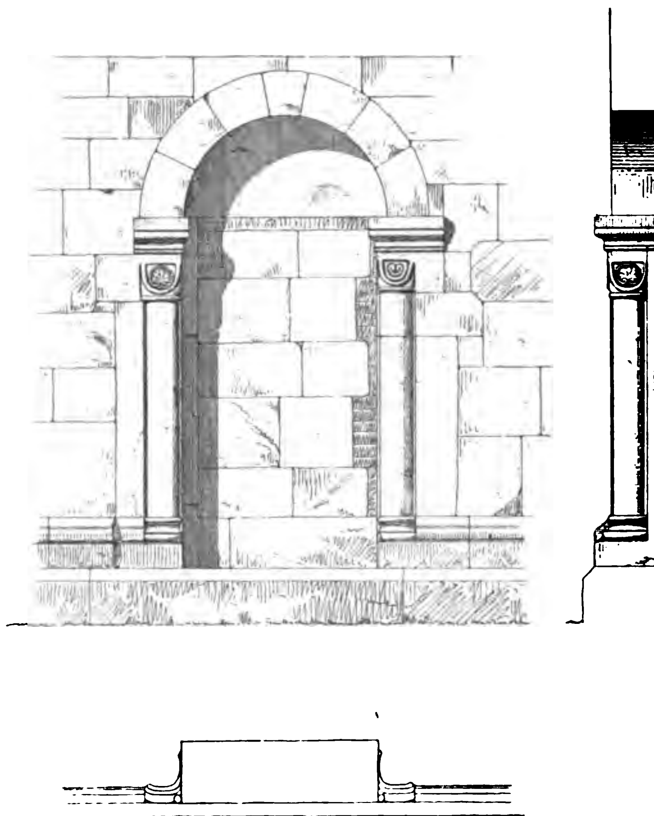

FIG. 5. ALMIND. LYSGAARD HR. $^{1}/_{48}$. E. SCHIØDTE.

hertil kommer, at der i den vestlige Del af dette Omraade findes en anseelig Mængde Portaler smykkede med Halvsøjler af en ganske anden Karakter, end dem, vi træffer i Randers og Aarhus Amt, langt større og kraftigere og med klart udtalte Baser og Kapitæler, hvis Felter ofte er prydede med Relieffer af samme Art som paa de fritstaaende Søjler, og som det derfor vilde være urigtigt ikke at medtage her. Stundom har Portalerne kun en enkelt Halvsøjle paa hver Karmsten (Fig. 5), men langt hyppigere er Indgangen ligesom ved de rigere Portaler leddelt med to og to Halvsøjler paa hver Side (Fig. 6), ja, en enkelt, Levring, har endog hele 6. Medtages disse, stiger den viborgske Gruppe til 58.

Om disse henved 80 Portaler lod der sig jo skrive en særdeles smuk og

omfangsrig Afhandling, men jeg skal her indskrænke mig til at gøre Rede for de Særtegn, der kendetegner hver enkelt af Grupperne.*)

Forinden blot et Par Ord i al Almindelighed om den romanske Søjle, saaledes som den arter sig paa jydsk Grund omsat i Granit. Ligesom sine to klassiske Forbilleder bestaar den af tre Led, Skaft, Kapitæl og Fodstykke (Basen). Bortset fra de tidligere omtalte Exempler paa tovsnoede Halvsøjler er Skaftet glat og mer

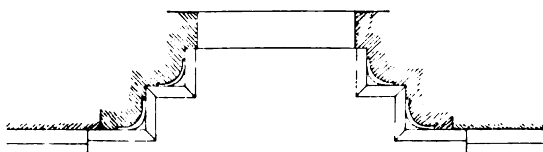

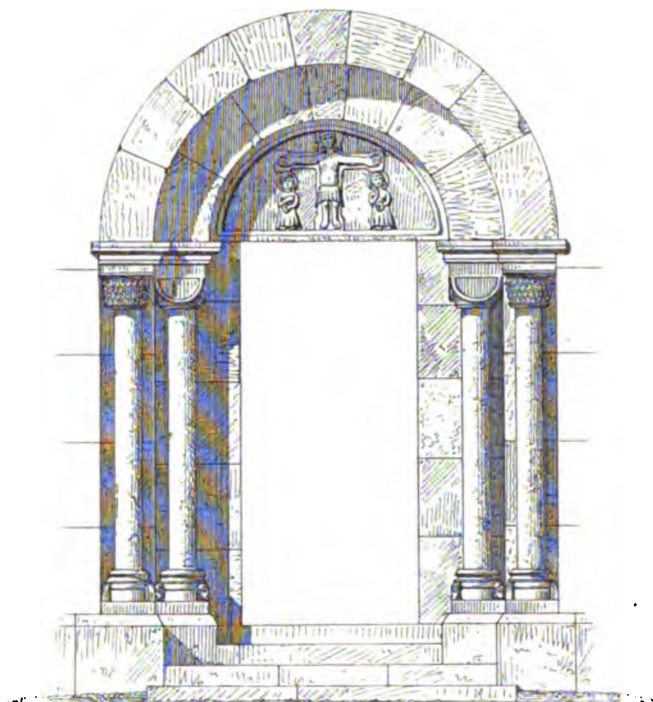
FIG. 6. VROV. FJENDS HR. 1/48. E. SCHIØDTE.

eller mindre cylindrisk, dog har en enkelt Portal (Egtved)**) 8kantede Søjler, ligesom der forekommer en Del balusterformede Søjler; til de mest bekendte af

*) En Liste over de paagældende Kirker, der muligvis kan være til nogen Nytte for studerende Architekter og andre interesserede, vil slutte disse Meddelelser.

**) Afb. i Aarb. f. nord. Oldk. 1896 S. 214. Da der ved Kirken endnu opbevares en halvrund Tympanon, er det sandsynligt, at Portalen har faaet sin spidsbuede Form samtidig med at blive flyttet hen til Taarnet.

disse skal jeg senere komme tilbage. Kapitælet er saa godt som altid tærningformet, kun i en enkelt Egn træffes nogle faa bægerformede, korinthiserende Kapitæler. Langt mere varieret er Fodstykket. Normalt er det nærmest attisk profileret med Hjørneblade af meget forskellig Form og Udseende; snart er det

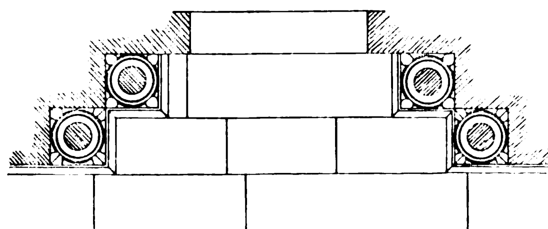

FIG. 7. TAPS. NR.-TYRSTRUP HR. 1/48. E. SCHIØDTE.

firkantede Klodser, snart Smaaknolde, snart Dyre- eller Mandehoveder. Ikke sjældent mangler de dog helt, og Fodstykket ligner nærmest en stor rund Pude. Men meget ofte er man gaaet ganske bort fra, hvad der var Skik og Brug i den store Verden, og har givet Fodstykket samme Form som Kapitælet. Det forekommer allerede i Viborg Domkirke og synes navnlig at være Tilfældet med Sallinglands Portalerne, der næsten altid anvender Tærningkapitæler som Baser. Endnu mere stridende mod god architektonisk Sæd er det dog, naar man gaar

den modsatte Vej og erstatter Kapitælet med en Base, hvad der undertiden træffes i den østlige Del af den viborgske Gruppe. De to Led kan her være ganske ens udstyrede med Hjørneblade osv., saaledes at det, naar de ej sidder paa Plads, er umuligt at sige, om vi har med en Base eller et Kapitæl at gøre. Enkeltvis kan dette sikkert skyldes senere Tiders Ukendskab, idet man ved Murenes Omsætning har blandet dem mellem hinanden — saaledes f. Ex. ved Vinkel Kirkes Nordportal, uagtet denne ser yderst intakt ud —, men i andre Tilfælde kan man ikke benytte sig af denne Udvej. Det er bleven hævdet, at man af en slig Begrebsforvirring skulde have Lov til at slutte, at vedkommende Kirke var opført i en meget sen Tid. Det lyder jo overmaade plausibelt, men jeg indrømmer, at jeg ikke ganske tror paa Slutningens Rigtighed og har ulige større Lyst til at tolke som almindeligt Landbyarbejde alle den Slags Smaatræk, i hvilke andre mener at kunne se Spor af begyndende eller endog stærkt udviklet Gothik.

Baade hvad Konstruktion og Udsmykning angaar, er der et skarpt Skel mellem de sydjydske og midtjydske Portaler, medens derimod Sallinglands Por-

RIBE DK.
Helms, Ribe. T. XIV, 4.)

ANST. FORF. FOT.
FIG. 8.

RIBE DK.
(Helms, Ribe. T. XI, 1.)

talerne staar den sidste Gruppe ulige nærmere og mest skiller sig ud fra den ved sine plumpere og mere barbariske Former. Kun en enkelt Portal (Rybjerg) har her større Interesse.

Den sydjydske Gruppe knyttes sammen ved en Række fælles, for den ejendommelige Træk. Ingen af dens Portaler kender saaledes Halvsøjlen i Forbindelse med de fritstaaende Søjler, men har disse alene, snart enkeltvis som Føvling, og Bredstrup, hyppigere parvis 2 og 2 som f. Ex. Anst, Vamdrup, Skanderup, Malt Taps (Fig. 7) og Erritsø. Af de 11 Portaler har ialt 6 denne rigere Form, der ellers kun er repræsenteret paa fire andre jydske Kirker. Kapitælet er hyppigst terningformet med stærkt fremtrædende Skjolde, men ved Anst og Taps forekommer jævnsides med dem dog korinthiserende Kapitæler. Som alt tidligere paavist af Pastor, Dr. Helms er disse huggede med Kapitælerne paa Kathoveddøren i Ribe som Forbillede. Det er sikkert tillige herfra, man har faaet Konstruktionen med de dobbelte Søjlestillinger, og ogsaa i anden Henseende har man taget sine Motiver fra denne Kirkes ældre Dele. Baserne paa Portalerne i Føvling, Anst, Taps, Vamdrup og Skanderup har nemlig dels høje, for oven ombøjede Hjørneblade, saaledes som vi kender dem fra flere Partier i Domkirken f. Ex. Halvsøjlerne i søndre Sideskib mod Øst og adskillige af Triforiernes Smaa-

søjler, dels er de prydede med meget smukt udførte Mandehoveder af en kristuslignende Type med langt bølgende Haar, der genfindes paa Apsidens Halvsøjler i nederste Stokværk (Fig. 8). Ja, selv en Enkelthed som Vædderhornene paa en af Baserne i Vamdrup kan føres tilbage til Domkirken*).

Ulige vanskeligere stillet er vi ved den nordlige Gruppe, da dens Forbillede, den gamle Domkirke i Viborg, ikke mere existerer, og adskillige af de Enkelt-

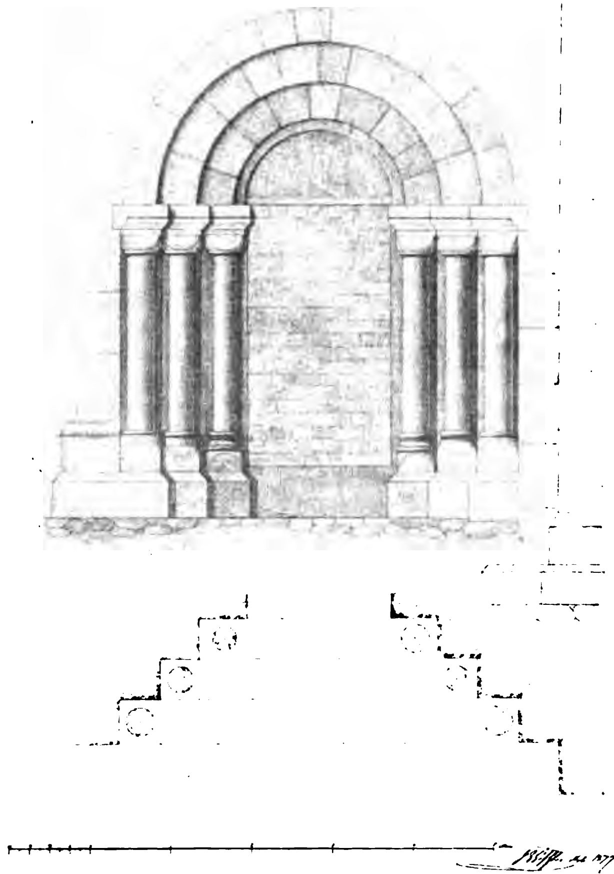

FIG. 9. VORNING. SØNDERLYNG HR. J. B. LØFFLER.

heder, der i første Række skulde bevise Afstamningen, er gaaede til Grunde, længe før Kirken selv nedbrødes og genopstod i forandret Skikkelse. Som en af de mest betegnende Ejendommeligheder maa her nævnes den stærke Benyttelse af Halvsøjlen, dels alene, dels sammen med de fritstaaende. Vel er Portaler med udelukkende fritstaaende Søjler i stor Majoritet, men nøjagtig en Tredjedel, 12 ialt, anvender de to Arter i Forening. Og vel at mærke hører disse 12 ligesom

*) Afb. i Aarb. f. nord. Oldk. 1896 S. 220. Jfr. Helms, Ribe Domkirke T. XI.

de omtrent lige saa mange Halvsøjleportaler næsten uden Undtagelse til de nærmest Viborg liggende Kirker. Anordningen er da regelmæssig den, at Halvsøjlen sidder inderst; kun Linaa Kirke ved Silkeborg har paa begge sine Portaler Halvsøjlen siddende udenfor de to og to fritstaaende Søjler*). Hyppigst forekommer i denne Grupper Portaler med enkelt Søjlestilling, omend mere i Ud-

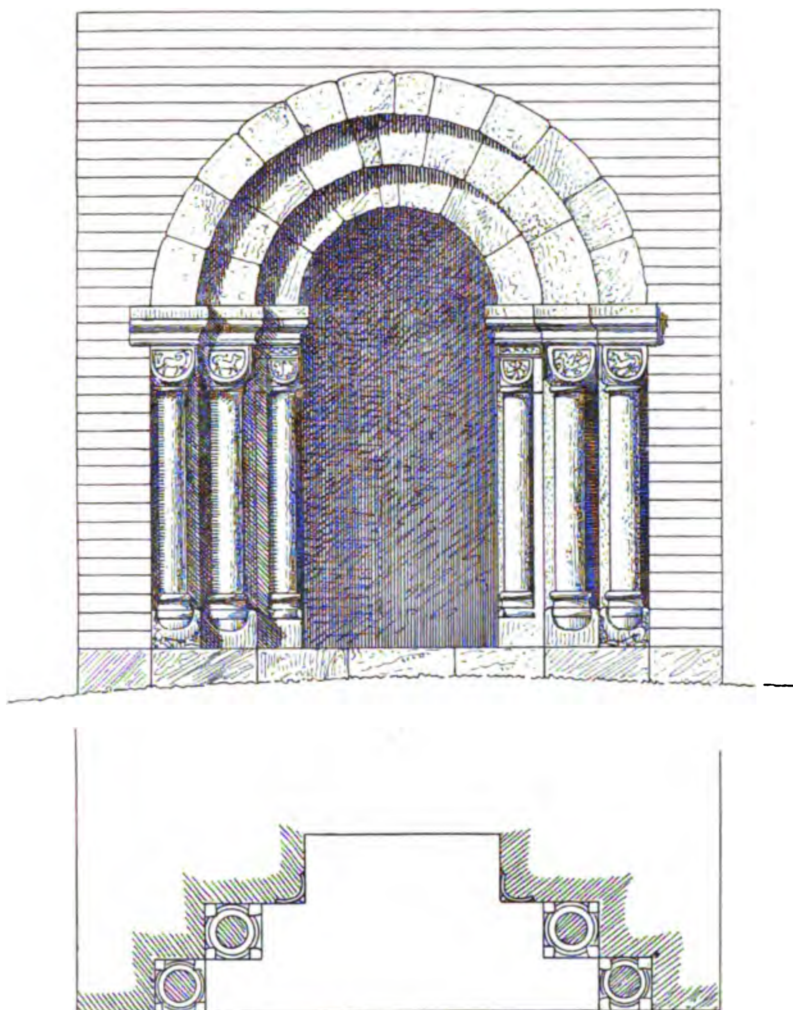

FIG. 10. SERUP. HIDS HR. 1/48. E. SCHIØDTE.

kanterne end i Nærheden af Centrum**). Af Portaler med dobbelt Søjlestilling existerer der kun én, Sahl i Houlbjerg Hr., der staar de øvrige overmaade fjærn, men til Gengæld findes der 5 med tredobbelt Søjlestilling, nemlig Tapdrup, Vorning, Bjerregrav, Aalum og Vinkel, paa sin Vis de rigeste, om just ikke de mest

*) Blade udg. af Foren. af 3. Decbr. 1902—5. Aarb. f. nord. Oldk. 1896 S. 246.
**) Se f. Ex. Sinding i Tegn. af ældre nord. Arch. VI. R. Bl. 8.

kultiverede Portaler, der overhovedet findes paa jydske Landsbykirker. Smukkest er ubetinget Portalen i Vorning, der i Helhedsvirkning og Opbygning efter min Mening ubetinget overgaar den velbekendte Portal i Rybjerg i Salling*), den eneste Tresøjleportal udenfor Gruppen, omend den, hvad dekorative Enkeltheder angaar, naturligvis ikke kan maale sig med den (Fig. 9). Normalt har denne Gruppe tærningformede Kapitæler og attisk profilerede Baser med smaa, lidet udformede Hjørneknolde, men som tidligere berørt er det ikke sjældent, at ogsaa Basen er tærningformet, saaledes f. Ex. ved Hammershøj, medens Portaler som Vorning og Sinding har begge Former blandede mellem hinanden. Som Exempel paa

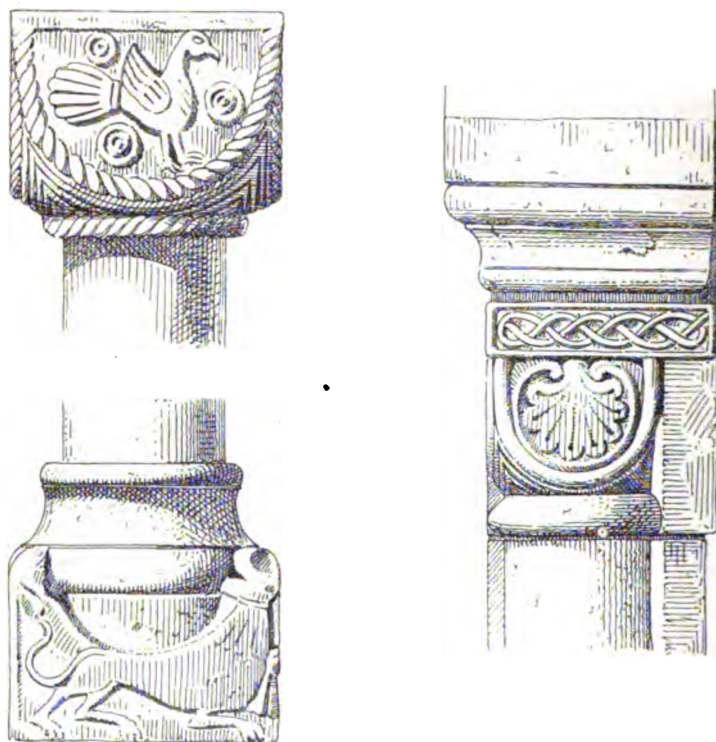

FIG. 11 OG 12. SERUP. HIDS HR. 1/9. E. SCHIØDTE.

Basens Anvendelse som Kapitæl og omvendt kan nævnes den smukke Tresøjleportal i Aalum mellem Randers og Viborg**). Her findes ialt tre almindelige Tærningkapitæler og ni Baser af en for Randersegnen ejendommelige Type. Men disse 12 Stykker er anbragt saaledes, at kun et af Kapitælerne har Tærningform, medens Resten er Baser. I en sjælden Grad er her de forskellige Led blandede sammen, uden at der kan være Tale om, at Forvexlingen ene skyldes Omsætning. I Bjerring og Mammen har Halvsøjlerne Kapitæler med skarpt udhuggede cirkulære Ornamenter, der giver dem et besynderligt kredsrundt Ud-

*) Opm. i Sallinglands Kirker. Nørre Hr. Jfr. Aarb. f. nord. Oldk. 1873 S. 277.

**) Opmaaling i Studierejser af Kunstakademiets Elever.

seende, og ved Tresøjleportalen i Tapdrup*) Kirke er man naaet til Former, der har uendelig lidt med nogensomhelst Stil at gøre.

Indenfor den større Gruppe findes atter en mindre, der staar i meget nøje indbyrdes Forbindelse og ogsaa geografisk hører sammen. Det er Hørup, Serup,

FIG. 13. SJØRRING. HUNDBORG HR. FORF. FOT.

Vinderslev, Levring og Almind, alle i Lysgaard og Hids Hr. mellem Viborg og Silkeborg. Noget fjærnere beslægtede er Sinding og Vorning. Størst er Ligheden mellem de to oprindelige Sydportaler i Hørup og Serup Kirke (Fig. 10, jfr. Fig. 14), der nu begge er anbragte i Taarnets Vestmur, ja den er saa stor, at vi med fuld Sikkerhed kan sige, de er huggede af den samme Mester. Opbygningen er ganske

*) Aarb. f. nord. Oldk. 1896 S. 269.

ens med to og to Helsøjler, en og en Halvsøjle. De fint udførte Kapitæler har begge Steder paa de af Tovsnoninger omgivne Felter Fremstillinger af Løver, Fugle, mangebladede Rosetter og Palmetter, og endelig træffer man foruden de almindelige Baser paa begge Portaler en for denne lille Gruppe ganske ejendommelig Type, der er fremkommet ved, at der paa Plintens Sider er udhugget fordybede, opadvendte halvrunde Felter, omtrent som en omvendt Vinduesoverligger. Ved et Par af Fodstykkerne er der paa disse halvrunde Felter udhugget smaa Løver, hvis fælles Hoved skyder sig op over Basens nederste Ring og danner et Slags Hjørneblad (Fig. 11, 12).

SJØRRING. N.

SJØRRING. S.

HØRUP.

FIG. 14. FORF. FOT.

Jeg har gjort opmærksom paa disse Enkeltheder, fordi vi en for en genfinder dem i en ganske anden Egn og paa en Portal, der tilsyneladende staar helt isoleret. Det er Sjørring Kirke i Thy, bortset fra Bejstrup det eneste Sted, hvor vi nu træffer Søjleportaler nord for Limfjorden. Mod Syd har denne anseelige og smukke Kvaderstenskirke en Indgangsdør med to og to fritstillede Søjler, mod Nord en mindre med enkelt Søjlestilling af ret enestaaende Karakter (Fig. 13). De overordentlig finthugne Skafter er nemlig balusterformede. Lignende dog langt plumpere Søjler kendes fra Portalen i Kobberup ved Skive, fra Børglum Kloster og Vitskøl, hvor de har staaet i Koromgangen som Bærere for Apsidernes Buer*).

*) Aarb. f. nord. Oldk. 1896 S. 267. — Løffler Vitskøl T. IV. — Opm. af Sjørringsøjlerne i Tegn. af ældre nord. Arch. 1. R. Bl. 8.

Man har i dem villet se Reminiscenser af ældre Tiders Architektur og sammenlignet dem med drejede Træsøjler. Jeg indrømmer, at der for os moderne Mennesker kan være en ret tiltalende Lighed, men jeg tror dog ikke rigtig paa Theorien. I Norge, Træbygningens klassiske Land, forekommer der vel nok Søjlebaser, der kunde se ud som drejede*); derimod træffer man, efter hvad Hr. Architekt H. M. Schirmer godhedsfuldt har meddelt mig, ingensinde drejet Træværk af saa store Dimensioner, som der her er Tale om. Hvorledes dette nu end forholder sig, har Portalen paa Grund af disse Søjler længe været velkendt, men man har aabenbart set saa meget paa Skafterne, at man ikke har lagt Mærke til Baser og Kapitæler, der er af ganske samme Art som Sydportalens. Og mellem denne og Portalerne i Hørup og Serup er der helt igennem saa nøje Slægtskab, at de absolut maa skyldes samme Mand. Paa begge Sjørring-portalerne genkender vi alle de Enkeltheder, der var karakteristiske for de to andre, ja, om det saa blot er de Rifler, der fylder Kapitælernes afrundede Hjørner,

FIG. 15. SJØRSLEV KIRKEGD. LYSGAARD HR. 1/6. E. SCHIØDTE.

møder de os her (Fig. 14). Denne Lighed er i og for sig ret mærkværdig, thi vor romanske Skulptur plejer ellers at være meget stedbunden; hver Egn har sine særlige Smaatræk, sine Typer forskellige fra andre Egne. Jeg tror dog, at Forklaringen til denne Undtagelse ligger nær for Haanden. Sjørring var jo Krongods, og hvad var da rimeligere, end at Kongen, da den gamle Trækirke skulde afløses af et nyt Stenhus, tog Haandværkerne fra det Sted, hvor Færdigheden var størst, fra Viborg. Thi trods det meget mangelfulde Sammenligningsmateriale kan dog enkelte af disse Portalers Kapitælrelieffer føres tilbage til Viborg**).

I endnu højere Grad gælder dette dog for den ødelagte Portal fra Sjørslev Kirke, af hvilken Kapitæler og Baser nu er opstillede paa Kirkegaarden. Kirken ligger ikke mere end et Par Mils Vej fra Viborg, og endnu er der bevaret nogle med Palmetter smykkede Kapitæler, hvis Forbilleder man kan finde mellem Domkirkens Triforiesøjler (Fig. 15). Hvad der navnlig særtegner dem, er de smaa fine

---

*) Sikkert under Paavirkning fra England. Jfr. Foren. t. norske Fortidsmindesmærkers Bev. Aarsberetn. 1903. S. 31 ff.

**) Se navnlig et Kapitæl paa Hørup Ks. Nordportal, der skyldes samme Stenhugger som Sydportalen.

Perlesnore, der er udhugget i Hjørnerne mellem de fremspringende Felter og omkring disses Rand, en Enkelthed, der gaar igen ved begge de to store, hinanden saa nærstaaende jydske Kathedraler, men som jeg ellers kun kender fra et Par andre Landsbykirker. Den ene er Hee Kirke*) ved Ringkøbing, hvis ejendommelige Taarnparti er paavirket fra Ribe Domkirke, den anden Nr. Tranders lige syd for Aalborg. Der kan næppe være Tvivl om, at denne Kirkes to smukke Portaler

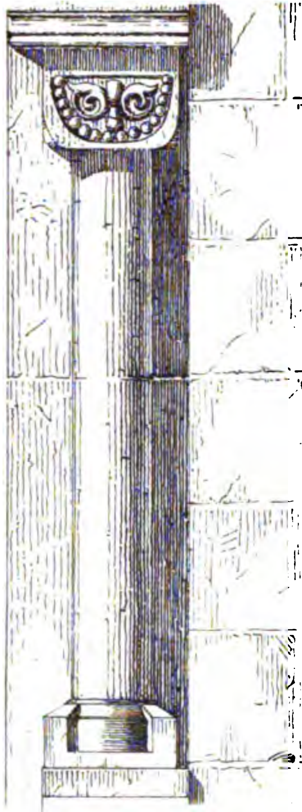

FIG. 16. NR. TRANDERS. (Studierejser af Kunstak. Elever.) VIBORG DK. (Storck, Jydske Granitkirker. T. 60. E.)

stammer ned fra Viborg Domkirke, og ogsaa her synes det at have været Triforiesøjlerne, der dannede Forbilledet (Fig. 16). Ret rimeligt bliver det jo som Mellemled mellem Viborg og Nr. Tranders at sætte en nu forsvunden aalborgensisk Kirke. Men skulde dette være Vor Frue, kan dens øvrige Udsmykning ikke have lignet den endnu bevarede Del: Portalen og de omkring den anbragte Relieffer, der alle har en absolut fremmedartet engelsk-normannisk Karakter og skiller sig stærkt ud fra al anden Granitskulptur hele Jylland over. (Fortsættes.)

*) Tegn. af ældre nord. Architektur I. R. Bl. 8.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 28. JULI 1906
8. AARGANG № 43

JYDSKE LANDSBYKIRKERS PORTALER.

EN OVERSIGT.

AF DR. M. MACKEPRANG.

FIG. 17. VEJLBY. SØNDERHALD HR. FORF. FOT.

Vi har hidtil udelukkende betragtet Portalerne fra den rent konstruktive Side, men for Middelalderens Mennesker var de ikke blot den praktiske Adgang til Kirkerummet, man tillagde dem en langt dybere, symbolsk Betydning. Kirkebygningen stod for 12.—13. Aarh.s skolastiske Theologi som et jordisk Billede af Paradiset eller den store aandelige Kirke, og Portalernes Stilling indenfor hele denne kunstfærdige Tankebygning var dermed givet. De blev et Symbol for Christus, der jo selv havde sammenlignet sig med Døren til Faarefolden. Naturligvis maatte denne Opfattelse afspejle sig i deres Udsmykning, og for at forstaa Valget af de *religiøse* Motiver, der her kommer paa Tale, maa man derfor fast-

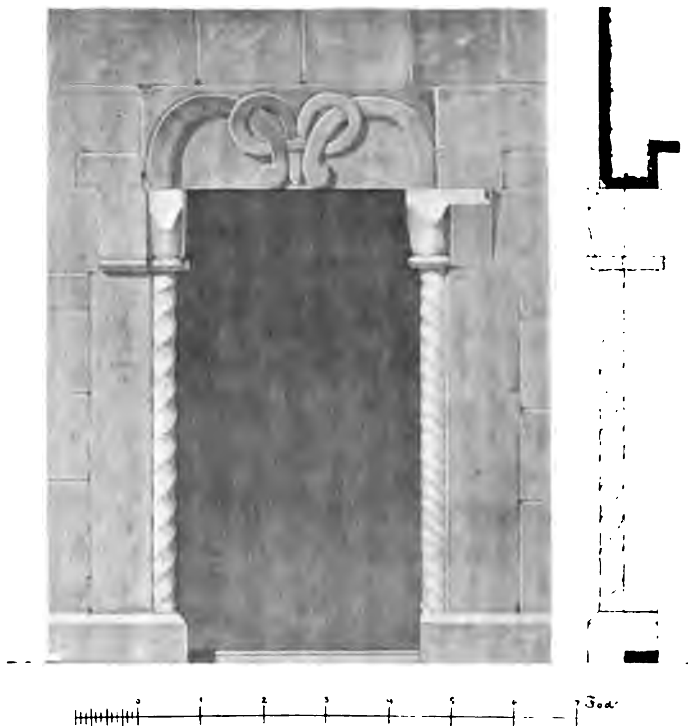

FIG. 18. HEM. ONSILD HR. FR. KOCH.

holde Portalernes overførte symbolske Betydning som Christus, Vejen til Naaden. Jeg haaber ved anden Lejlighed at komme tilbage til hele dette Spørgsmaal og skal derfor kun ganske kort antyde, hvorledes denne for os Nutidsmennesker ofte uforstaaelige Symbolik fik Udtryk i Sten.

Simplest lod Tanken sig udtrykke ved en Indskrift som f. Ex. paa Malt og Gjellerups Indgangsdøre, men hyppigst fik Portalen en plastisk Udsmykning, der gengav det centrale i Christi Virksomhed: Hans Død paa Korset. Istedet for at udhugge hele Korsfæstelsesscenen, nøjedes man dog ofte paa Grund af svigtende kunstnerisk Ævne, men forøvrig i god Overensstemmelse med middelalderlig Tankegang, med Korset alene; stundom lod man ogsaa det Guds Lam træde i Stedet for den korsfæstede. Sjældnere forekommer Fremstillinger af Christus som Verdensdommer, og paa en lille, nærbeslægtet Portalgruppe i det østlige af

Randers Amt — Ørsted, Vejlby (Fig. 17)*) og Rimsø — møder vi et helt Udtog af gammel- og nytestamentlige Scener i symbolsk Sammenstilling, en svag Afglans af den Tankegang, der har faaet sit rigeste Udtryk i de franske Kathedralers plastiske Udsmykning.

Det er dog langtfra, at hele den jydske Portalskulptur kan ses under religiøs Synsvinkel. Overmaade udbredt er saaledes et Motiv med to mod hinanden stillede Dyr, der kun indirekte kan føres tilbage til kristelig Tankegang, hvis det da ikke skal opfattes dekorativt (se Fig. 1). Thi ogsaa en saadan Udsmykning forekommer selvfølgelig, enten stammende ned fra klassisk Grund som Akantusranken eller af keltisk Oprindelse som de Baandsløjfer, der pryder en Række Tympana i Randersegnen (Fig. 18).

KIRKER MED SØJLEPORTALER.

(N. S. K. = Nord-, Syd- og Korportal. Navnet i Parenthes angiver Herredet.)

A. Ribegruppen.

1—1 Helsøjle.

Føvling N. S. (Malt)
Malt S. —
Bredstrup S. (Elbo)
Tavlov S. —
Harte S. (Brusk)

2—2 Helsøjler.

Anst S. (Anst)
Vamdrup S. —
Skanderup S. —
Taps S. (Tyrstrup)
Erritsø (Elbo)
Egtved S. (Jerlev)

B. Viborggruppen.

1—1 Halvsøjle.

Vammen N. (Nørlyng)
Almind N. S. (Lysgaard)
Kragelund S. (Hids)

1—1 Helsøjle.

Vammen S. (Nørlyng)
Ørum N. (Sønderlyng)
Vorning S. —
Hammershøj S. —
Vinkel N. (Middelsom)
Sinding N. (Hids)
Hem N. (Onsild)
Asfærg S. (Nørhald)
Raasted S. (Støvring)
Lem N. —
Ørum S. (Galten)
Hadbjerg S. —
Hammel S. (Gjern)
Gjern N. S. K. —
Tilst S. (Hasle)
Storring S.**) (Framlev)
Spørring S. (V. Lisbjerg)

1—1 Helsøjle, 1—1 Halvsøjle.

Mammen N. S. (Middelsom)
Skjern S. —
Vindum N. —
Balle S. (Hids)
Lemming V. —

2—2 Halvsøjler.

Bjerring S. (Middelsom)
Hørup N. (Lysgaard)
Levring N. —
Balle N. (Hids)
Funder N. S. —
Kragelund N. —
Sejling —
Vrov N. (Fjends)

---

*) Af Vejlbyportalen findes en Opmaaling i Bl. udg. af Foren. af 3. Dec. 1900—8.
**) Nu ødelagt.

2—2 Helsøjler.

Sal S. (Houlbjerg)

2—2 Helsøjler, 1—1 Halvsøjle.

Bjerring N. (Middelsom)
Hørup S. (Lysgaard)
Vinderslev N.*) —
Serup S. (Hids)
Linaa N. S. (Gjern)

3—3 Halvsøjler.

Levring S. (Lysgaard)

3—3 Helsøjler.

Tapdrup S. (Nørlyng)
Vorning N. (Sønderlyng)
Bjerregrav S. —
Aalum S. —
Vinkel S. (Middelsom)

C. Sallinglandsgruppen.

1—1 Helsøjle.

Kobberup S. (Fjends)
Haasum N. (Rødding)
Tise S.**) (Nørre)
Torum S. —
Junget S. —
Oddense S. (Hindborg)
Brøndum N. —
Volling N. —
Sahl N. (Ginding)

2—2 Helsøjler.

Grønning S. (Nørre)
Sahl S. (Ginding)

3—3 Helsøjler.

Rybjerg S. (Nørre)

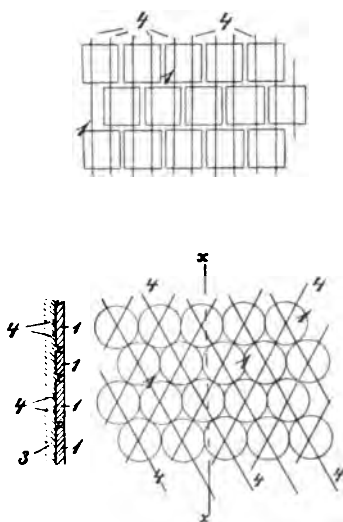
MOSAIK OG MOSAIKFLISER.

Ved Fremstillingen af Mosaiker gaar Kunstneren som Regel frem paa den Maade, at han en efter en befæster de enkelte Smaasten nøjagtig efter Mønsteret eller Forbilledet paa et Underlag af Papir, der er overtrukket med Lim, og, efter at Sammensætningen af Billedet er afsluttet, trykker det hele med Bagsiden ned i Cementmørtel. Mørtelen bliver efterhaanden haard, og nu først fjernes Papiret paa Forsiden ved Hjælp af Vand eller andre Paavirkningsmidler, og herved kommer Billedet til Syne. Ved denne Fremgangsmaade maa det betragtes som en Ulempe, at man, som Følge af at Billedet ligger skjult, ikke bagefter kan rette paa Forsiden, hvis den skulde indeholde fejlfulde Pletter. Kun naar man tager gennemsigtigt Papir til Underlag, er man heldigere stillet. Man kan da i ethvert Tilfæde skelne og fjerne grovere Fejl. Men er Mosaikbilledet først lagt ned i Cementmassen, saa kan der heller ikke i dette Tilfælde foretages Rettelser. Interessant og vigtig er derfor en moderne Arbejdsmetode, efter hvilken de enkelte Smaasten først lægges sammen efter Mønsteret med Forsiden nedad som ved den almindelige Metode, hvorpaa man overtrækker Bagsiden med Traade, der gaar i parallel Retning eller krydser hverandre, og klæber disse fast ved Hjælp af et Bindemiddel, f. Eks. Lim eller Dekstrin. Tager man derefter Mosaikbilledet op, saa holdes Stenene paa denne Maade paa Plads, og man kan derefter let indlejre det hele tilligemed Traadene i Cementmassen. Forsiden med Mønsteret ligger da frit. Hvad der endnu skal rettes, kan med Lethed forandres, saalænge Cementen endnu ikke er bleven haard. Figurerne 1 til

*) Ogsaa den anden Portal synes at have været søjleprydet.
**) Ogsaa den anden Portal har haft Søjler.

3 viser Eksempler paa regelmæssige Mosaiker. I Fig. 1 krydser de paalimede Traade (4) hverandre, i Fig. 3 er de lagt parallele. Sidstnævnte Maade er ikke saa hensigtsmæssig. Indlejringen af Traadene i Cementmassen kan ses ved 4 i Fig. 2, der fremstiller et Snit x x i Fig. 1. Ved uregelmæssige Mønstre bærer man sig ad paa samme Maade og afpasser Traadenes Beliggenhed efter Stenenes Stilling. I mange Tilfælde kan det anbefales at erstatte Traadene ved vævet Stof med store Masker. Efter at de enkelte Sten har faaet deres rigtige Stilling i Cementunderlaget, udfyldes Fugerne omhyggeligt med Cement. Denne »Gaaen efter« af Mosaikerne kan naturligvis ogsaa udføres uden Vanskelighed, naar de er anbragte i Lofter eller Vægge.

Ved samtlige Mosaikfigurer, ogsaa ved de fine Glasmosaiker, rage de enkelte Elementer til en vis Dybde ned i Cementmassen for at faa tilstrækkelig Støtte. Stenene hugges eller brækkes derfor ud af stærke Glasplader, der til-

smeltes særlig i dette Øjemed. Tyndere Glassorter, f. Eks. de, der anvendes ved den moderne kunstige Glasering, har hidtil vist sig ubrugelige, fordi Bindefladen er for lille. Og dog udmærker netop de nyere Glas af denne Slags, særlig de amerikanske Opalescentglas, sig ved et rigt, stadig afvekslende Farvespil, der gør sig gældende ikke alene naar de ses *fra* Lyset, men ogsaa naar de ses *imod* Lyset, og derfor ogsaa gør Glassorterne særlig anvendelige til Fremstillingen af uigennemsigtige Glasmosaikarbejder. I Virkeligheden har der da ogsaa uddannet sig en ny Fremgangsmaade, som gør farvede Glas af ringere Tykkelse anvendelige til Fremstillingen af Mosaiker derved, at Glassene paa Bagsiden forsynes med Ujævnheder for at de kan sidde tilstrækkelig fast i Underlaget. For en Mand, der er inde i Glasfabrikationen, indeholder denne Opgave ingen Vanskeligheder. Ved Presningen, Udvalsningen og Pustningen af Glasmassen anvendes der Pamiçer og Matricer, Trykvalser og Former, hvis Overflade er riflet eller kanneleret svarende til den Ujævnhed, der ønskes opnaaet. Eller man lægger en let smeltelig Glaspaste paa de helt færdige, udbredte Glastavler og strør Sandskorn paa, der klistrer sig fast. De saaledes behandlede Glasplader

skæres i Smaaflader ved Hjælp af Diamanten og føjes sammen paa samme Maade som de bekendte Glasmosaiker. Deres ujævne Bagside bindes fast og holdbart i det bagfra paahældte Cement-, Kalk- eller Gibsmørtellag. Det er klart, at de anerkendte Glassorters rige Farvepragt tilsteder Anvendelsen af den Slags Mosaiker paa mange forskellige Omraader. De enkelte Dele af Billedet udskæres bedst paa den Maade, at Konturerne af de enkelte Elementer afpasses efter Billedets forskellige Toneflader. Ved at ætse, emaillere og male Forsiden af Glassene kan Virkningen forhøjes betydeligt. Ligeledes anbringes Belægninger med Guld eller Sølv paa Forsiden; disse Belægninger blive dog mere holdbare, naar man brænder dem paa Bagsiden af Glassene og saa først lægger den let smeltelige Glaspaste og Sandskornslaget paa, hvilket sidste fremtvinger Ujævnheden; da er den fine Metalhinde indesluttet mellem to Glaslag og derved beskyttet mod ydre Beskadigelser.

Den keramiske Industri og Cementvarefabrikkerne efterligner Mosaiker med ikke ringe Dygtighed. Den sædvanlige Fremstillingsmaade bestaar i, at man først anbringer Grundmassen i en Formkasse og derefter ved Hjælp af afgrænsende Skabloner efterhaanden paalægger forskellige Farver efter forskellige Konturer. En kraftig Sammenpresning forbinder alt til en fast Helhed. Af en fugtigt tillavet Masse fremstilles saaledes Cementfliser, der meget hurtigt blive haarde af sig selv, og af en temmelig tør, fint pulveriseret Lerchamottemasse fremstilles Lerfliser, der bagefter maa brændes. Særlig skarpe Rande i Tegningen faar man efter en ny Fremgangsmaade ved at fremstille Pressestemplet af flere Dele, der passe ind i hinanden, og er tildannede efter Konturerne af de Flader, som skal forsynes med Mønster; under Arbejdet sættes disse Dele efterhaanden saaledes ind i hinanden, at de gør Tjeneste som Grænser for de Farvepulvere, som skal paalægges. Skal f. Eks. en kvadratisk Fliseflade dekoreres saaledes, at Grundmassen i hele Omkredsen træder frem som en bred Kant, medens den øvrige Flade farves grøn og i Midten indeholder en rød Stjerne, saa sætter man paa den i Formen nedlagte og planerede Grundmasse først et ringformet Delestempel, der skjuler den brede Kant, og hælder grønt Farvepulver ned i Aabningen. Derpaa nedsænkes den næste Stempeldel, der slutter tæt op til den første og i Midten har et stjerneformet Udsnit. Den stjerneformede Aabning bestrøs med rødt Farvepulver, derefter indsættes den tredje Stempeldel med stjerneformet Tværsnit og nu trykkes hele Stemplet ind mod Massen og denne presses sammen. Stoppere paa Stempeldelene holde disse saaledes sammen i deres indbyrdes Stilling, at hele den underste Trykflade ligger i et og samme Plan, saalænge Presningen vedvarer. Nu er Fliserne forberedte til Hærdnings- eller Brændingsprocessen. Den røde Farve kan naturligvis kun da fremtræde rent paa Overfladen af Fliserne, naar den ikke paavirkes uheldigt af den under den liggende grønne Farvemasse. Ellers maa man først nedsænke den midterste Stempeldel og strø den røde Farve ind i dens stjerneformede Aabning, derpaa løfte denne Del og sænke den yderste og den inderste Del for at den grønne Farve kan føres hen til den midterste Del alene. Konturernes Skarphed forøges i væsentlig Grad, naar Randene af de enkelte Stempler forsynes med en forneden fremspringende Æg, der trænger ind i Flisemassen, hvorved de enkelte Felter afgrænses skarpt. Desuden kan man ogsaa indgravere hvilke som

helst Relieffer i de enkelte Stemplers Trykflade og derved end ydermere forhøje Virkningen af Mønstrene.

Fra Fremstillingen af den Slags Efterligninger af Mosaikarbejder til Produktionen af mangefarvede Plader med uregelmæssige Mønstre er der kun et lille Skridt. I den nyeste Tid har denne Industri, fremfor alt Fremstillingen af marmorerede kunstige Stenmasser som Erstatning for naturligt Marmor, taget uhyre Opsving, særlig i de større Byer. Alle disse Metoder gaa ud paa straks ved Formningen at meddele den synlige Flade af den kunstige Sten en betydelig Glans. Man benytter sig af følgende Kunstgreb: Formkassen, der optager Stenmassen, belægges paa de Sider, som senere skal være synlige, med Glasplader. Følgen heraf er, at den farvede Sten derefter paa de samme Steder viser en Glans, som ellers kun kan frembringes ved besværlig Slibning og Polering. Til at danne de Aarer og Pletter, der giver Stenen en marmor- eller breccielignende Sammensætning, har man talrige Midler. Farvede Mørtelmasser og Korn eller Stumper forskellige Mineralier udbredes i Baand, Striber eller Pletter ved Siden af hinanden, derimellem nedpresses andre Masser, det hele sammenæltes paa uregelmæssig Maade, stryges derefter tilnærmelsesvis glat og faar saa paa Bagsiden en Belægning af et tykt Lag grov Mørtel, der støtter det hele og desuden er bestemt til at fremskaffe Besparelser paa den finere kunstige Stenmasse. Samtlige Mørtelbindemidler i den kunstige Sten maa være af ensartet Natur, for at Afbindingen og Hærdningen kan ske paa ensartet Maade. En nyere Arbejdsmetode, der endog sætter en uøvet i Stand til med Lethed at fremstille Sten og Plader af kunstig Marmormasse, bestaar i, at der paa Formkassens Glasflade først lægges et meget tyndt, farvet Mørtellag, paa hvilket man, medens det endnu er fugtigt, ved Hjælp af en kraftig Pensel sprøjter flere tykke, grødede Masser, der er farvede med andre Farver. Denne Fremgangsmaade har til Følge, at de forskellige Masser fordeles mellem hverandre paa ganske uregelmæssig Maade. Den tyndere Grød danner i Form af fine Aarer et Væv i den tykkere, og sidstnævnte frembringer i Fladen talrige Pletter og Farvefelter af den Slags, som er ejendommelige for det naturlige Marmor. Mangfoldigheden i det Ydre vokser, naar den tynde Grød, der først maa lægges paa, kan neddryppes pletvis eller trækkes ud i Form af Striber og Baand paa Glaspladen, og derefter den tykkere Grød paasprøjtes. For at spare paa farvede Masser fremstilles ogsaa her det marmorerede Lag kun indtil en vis Tykkelse, men faar saa paa Bagsiden en Belægning af grov Mørtelmasse. Paa Fabrikaternes Udseende udøver Valget af Farverne selvfølgelig en afgørende Indflydelse. For at Skønheden ikke skal lide, bør man kun vælge saadanne Farver, der ikke forandre sig, og det er væsentligst de mineralske

Efter en anden ny, ikke uinteressant Fabrikationsmaade bliver en Dejg af en brogetfarvet Masse af kunstig Sten skaaret i Smaastykker og lagt paa Bunden af Formkassen. Ved Hjælp af en Sigte strør man brogede Farvepulvere paa og udvalser Massen. Der danner sig da uregelmæssige Aarer, der i stor Mangfoldighed gennemvæver det hele og giver Massen stor Lighed med ægte Stenarter. Paa sædvanlig Maade eftergaas den hærdede Masse med Slibning og Polering.

(Deutsche Bauhütte.)

FORSKELLIGT.

Theophilus Hansens Legat er for i Aar tildelt Architekt HELGE MØLLER.

Kunstneriske Skilte. »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse« har sendt »Akademisk Architektforening« og »Kunstnerforeningen af 18. Novbr.« Indbydelse til at deltage i en Udstilling af Udhængsskilte i indeværende Efteraar.

Vedtægter for Udstillingen udleveres paa Foreningens Kontor, Skindergade 27, 2. Sal, daglig fra Kl. 10—2.

FORENINGSMEDDELELSER.

Haslevturen. Den af Foreningen i Fredags arrangerede Tur til Haslev, hvortil der desværre havde meldt sig et alt for ringe Antal Deltagere — 18 Herrer og 6 Damer —, var trods det noget vaade Vejr særdeles vellykket.

Udstillingsbygningerne, der er kendt fra Gengivelser i Dagspressen, og som jo kun er beregnede paa en Levetid af 8—14 Dage, røber et ualmindeligt Talent hos deres Bygmester i Retning af let og elegant Konstruktion, svarende til sit specielle Øjemed, og de er opførte for en i Forhold til Størrelse og Virkning paafaldende ringe Bekostning.

Efter et kort Ophold paa Udstillingspladsen, hvor en solid Frokost indtoges, foretog Deltagerne, fordelte i 3 Vogne, en Udflugt til Bregentved, hvor Slottets Architekt, AXEL BERG, var tilstede og viste rundt i Bygningen og i Parken. Herfra gik Turen til Gisselfeld og over Villa Gallina tilbage til Udstillingspladsen. Skønt denne Udflugt, der foretoges i aabne Vogne, noget formørkedes af et meget vedholdende Regnvejr, var det dog øjensynligt, at Deltagerne befandt sig vel og tog det daarlige Vejr med godt Humør.

Ved Middagen, der indtoges i Præsidentværelset i Udstillingens Restaurationsbygning, fik Formanden Lejlighed til i anerkendende Ord at udtale sin Beundring for den Virksomhed, der her var udfoldet af Architekt ROSEN, som i sin Svartale udbragte en Skaal for de tilstedeværende Damer. *H. K.*

Det maa haabes, at Tilslutningen til disse af Foreningen arrangerede Udflugter for Fremtiden maa blive større. Men vi maa meget opfordre vor ærede Bestyrelse til at annoncere disse Ture noget tidligere end det denne Gang var Tilfældet, hvor Indbydelserne først udsendtes 4 Dage før Turen skulde gaa for sig. I denne travle Sommertid har vore Medlemmer — heldigvis — saa meget at tage Vare, at de maa have meget længere Frist til at indrette sig paa at være en hel Dag borte fra deres Virksomhed. At Fristen var saa kort, var sikkert Grunden til den ringe Deltagelse i denne — ellers yderst tiltrækkende — Udflugt. *Red.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 4. AUGUST 1906
8. AARGANG № 44

J. V. DAHLERUP.

Jens Vilhelm Dahlerup, som den 4. August fylder 70 Aar, er født i Vorup Præstegaard ved Mariager. Efter sin Skolegang, dels paa Landet og dels i Aarhus Kathedralskole, kom han i Aaret 1853 til Kjøbenhavn. Han var gennem sin første egentlige Tegnelærer, Adjunkt Høegh-Guldberg, saa vel funderet i Tegning, at han straks blev antaget som Elev i anden Frihaandstegneklasse paa Akademiet. Det var først hans Agt at blive Maler, og han gennemgik derfor Modelskolen; efterhaanden vandt dog Architekturen hans Kærlighed, og han ombyttede derfor Modelskolen med Architekturskolen. Dahlerups virtuosmæssige Tegneevne førte hurtigt til smukke Resultater. Han vandt efterhaanden alle de betydelige Præmier og Medailler, saaledes Neuhausenske Præmie for Dekorationsmaleri, den

mindre og større Sølvmedaille i Bygningsskolen, samt endelig lille og store Guldmedaille. At en saa livlig og fremragende Kunstner som Dahlerup snart skabte sig en Kreds af Venner og Beundrere er en selvfølgelig Sag, lige saa naturligt var det, at han med sin rige Fantasi og fine Formsans efterhaanden skabte en Række fremragende Værker. Den prægtige Toldbodbygning, han som 32-aarig Architekt opførte sammen med Fr. Bøttger, staar fremdeles som et udmærket Eksempel paa god og fornem Bygningskunst. Efter dette smukke Arbejde følger saa betydelige Bygningsværker som Nationaltheatret, Hotel d'Angleterre, det fortrinlige Sommertheater i Tivoli — vel et af Mesterens fantasifuldeste Arbejder —, Højbro og Holmensbro, Ny Carlsbergs Bryggerier, Dronning Louises Bro, Kunstmusæet og Glyptoteket, betydelige Bygninger i Frihavnen, Ny Carlsbergs Dipylon, Jesuskirken og en Mængde mindre Arbejder.

Sine Motiver har Dahlerup væsentlig hentet fra den italienske Renaissance, som han har studeret med sjælden Interesse. Faa nulevende danske Architekter har som han forstaaet at trænge saa dybt ind i Renaissancens Aand paa Architekturens Omraade.

Det er vel bekendt, at Dahlerup i sit lange, arbejdsomme Liv har skabt sig en Række trofaste Venner. Hans talrige Elever, som han altid har omfattet med største Interesse, har givet deres Beundring og Hengivenhed for deres gamle Mester et synligt Udtryk ved at foranstalte en samlet Udgave af hans Værker; paa Grund af en Medarbejders pludselige Sygdom naaede denne dog ikke at blive færdig til hans 70-aarige Fødselsdag. Etatsraad Dahlerup vil ved den Fest, som hans tidligere og nuværende Elever paa selve Fødselsdagen foranstalte til hans Ære paa den kgl. Skydebane, sikkert blive Genstand for megen og fortjent Hyldest. Vi føje vor Lykønskning til Vennernes, idet vi haabe, at der endnu maa være levnet vor udmærkede Kollega en lang Række lykkelige Arbejdsaar.

DUEVEJENS SKOLE.

Den 12. Juni d. A. indviede Frederiksberg Kommune sin nye, smukke og praktisk indrettede Skole paa Duevej og umiddelbart derefter toges Skolen i Brug.

Udvalget for Kommunens Skolebygninger, hvis Formand er Hr. Tømrermester Adam Matthissen, begyndte Forhandlingerne vedrørende Skolen paa Duevej i Juni 1903 og erhvervede allerede i September s. A. Kommunalbestyrelsens Samtykke til Købet af en Skolegrund paa 7500 □ Alen af »Lille Godthaab«s Jorder. Da det senere viste sig nødvendigt at raade over et større Areal for at kunne gennemføre den paatænkte Plan, forøgedes Grundstykket ved et nyt Køb til 15.487 □ Alen, saa at det nu strækker sig fra Duevej i Øst til Fuglebakkevej i Vest. Prisen for Grunden har været ialt 44.500 Kr.

Udvalgets Forslag om Skolens Størrelse m. m. vedtoges med nogle Ændringer af Kommunalbestyrelsen i Juni 1904. Ved samme Lejlighed besluttedes det at udskrive en bunden Konkurrence mellem 6 Architekter, for at tilvejebringe

detaillerede Forslag til Bygningens Opførelse. Der indkom 5 Forslag, af hvilke de 3 har været gengivne i Architektens Nr. 9, 7de Aargang. Ved Bedømmelsen, som fandt Sted i Slutningen af Oktober 1904, blev 1ste Præmie tilkendt Architekt VALDEMAR SCHMIDT, og den videre Udarbejdelse overdroges ham. Den 27. Marts 1905 blev det af ham udarbejdede Projekt godkendt af Kommunalbestyrelsen, den 24. Maj begyndte Udgravnings- og Funderingsarbejderne, midt i Juli toges der fat paa Opmuringen, og i Begyndelsen af Juni 1906 var Skolen færdig til at tages i Brug.

Det ejendommelige for denne Skolebygning bestaar især deri:

at Inspektøren og Betjenten hver har sit selvstændige Hus, der ligger i Hjørnerne af Grunden med Façade mod Vejen,

DUEVEJENS SKOLE — ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

at Gymnastikhuset ligger midt imellem de to Beboelseshuse med Gavlen mod Vejen,

at Hovedbygningen er trukket langt tilbage, saa at Legepladserne ligger foran den,

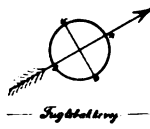
at der bag Hovedbygningen er udlagt Grund til en Skolehave,

at Gymnastikhuset rummer to Sale, og

at hvert Klasseværelse har sin egen Forstue.

Den egentlige Skolebygning har Kælder, Stue, 1ste, 2den og 3dje Sal samt Tagetage.

I Kælderen findes Bespisningsstue (240 □ Al.), Badstue (med Bruser og Fodbade) og Afklædningsrum, Kulrum, 2 Kedelrum, 8 Varmekamre, Vaskekælder og et Par disponible mindre Rum.

— Fuglebakkevej —

Legeplads for Drenge

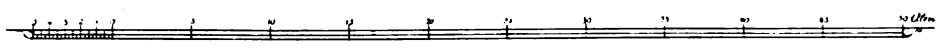
Legeplads for Piger

— Duevej —

DUEVEJENS SKOLE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

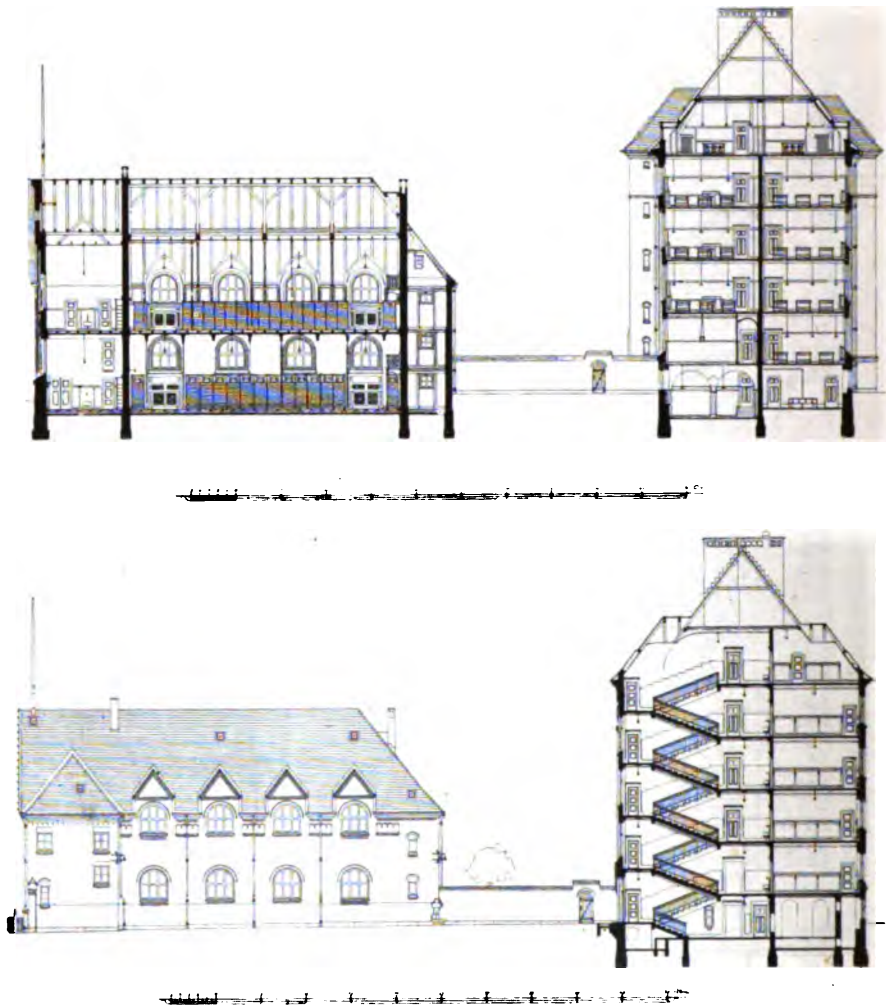
DUEVEJENS SKOLE.

ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

I Stueetagen ligger Inspektørens Kontor med Forværelse, Lærerværelse, Stue til Samlinger og Lærerindeværelse med Køkken. Desuden 6 Skolestuer.

Hver af de 3 følgende Etager rummer 8 Skolestuer. Af de 30 Klasseværelser er Halvdelen paa c. 141 □ Al. ($9^1/_4 \times 15^1/_4$ Al.), Resten c. 118 □ Al. ($10^1/_2 \times 11^1/_4$ Al.). Af Forstuerne er de 15 paa 28, de 15 paa 35 □ Alen. Højden i alle Værelser er $5^1/_2$ Alen.

DUEVEJENS SKOLE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

I Tagetagen findes en Sløjdstue, 2 Tegnestuer og 1 Skolekøkken, hver paa c. 195 □ Al., med mellemliggende Forstuer, Redskabs- og Forraadsrum.

Alle Etageadskillelser er af brandfri armeret Beton efter Hennebiques System. Gulvene er belagt med Linoleum, forsøgsvis er enkelte Klasseværelsers Gulv belagt med Korklinol. Trapperne er brandfri (Hennebique) med Trin af ølandsk Kalksten; deres Bredde er $3^1/_2$ Al. Trapperummets Vægge er i $2^1/_2$ Al.s Højde beklædt med gule glaserede Mursten. Paa hver af Hovedtrappernes Mellemre-

poser er der 2 Klosetrum til Afbenyttelse i Undervisningstiden, og paa hver Hovedrepose findes en stor Haandvask. I alle Klasseværelser er Forsættevinduerne forenede med de ydre Rammer, dels for at de i aaben Stilling ikke skal optage Plads i Stuen, og dels for at Vinduerne kan staa aabne, selv om det blæser.

DUEVEJENS SKOLE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

Gymnastikhuset har to Etager. Underste Etages Gulv ligger $1\frac{1}{2}$ Al. under Legepladsen. Etagen er 8 Al. høj og giver Plads til Drengenes Gymnastiksal. 2 Trapper fører op til øverste Etage, som ved en forskallet og pudset Brædde-hvælving bygger sig op i Tagrummet, hvorved denne Gymnastiksal for Pigerne faar en Højde af 10 Al. Hver Sal har en Gulvflade af 16 × 30 Al. og er forsynet med Omklædnings- og Redskabsrum, Balkon og Lærerværelse. Etageadskillelsen er af armeret Beton lige som i Hovedbygningen.

Inspektørboligen indeholder i to Etager en 5 Værelses Lejlighed med alle Bekvemmeligheder. Den opvarmes ved Jærnovne. Betjentboligen indeholder en 3 Værelses Lejlighed med dertil svarende Bekvemmeligheder samt et »Internat« for skulkende Børn.

Alle Bygningens Façader er opførte af røde Façadesten. Ved de 3 Bygninger, der vender ud mod Duevej, er paa disse forholdsvis smaa Murflader anvendt Granit, Formsten og andre Prydelser, hvorimod man paa selve Skolebygningen nøjedes med at anvende glaserede Mursten paa forskellig Maade. Tagfladerne er dækkede med grønne, norske Skælskifer; Skotrender og Nedløbsrør er af Kobber.

DUEVEJENS SKOLE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

Paa Legepladserne, der hver har et Areal af ca. 2400 □ Al., findes en Halvtagsbygning, som kan give Læ mod Sol og Regn; desuden faste Bænke, Drikkekummer og et rigeligt Antal Vandklosetter. Legepladserne er belagte med Asfalt og omgivne af Mure; der er desuden plantet nogle Lindetræer paa dem. Alle de Murflader, der vender mod Legepladserne, er beklædt med glaserede Mursten i $2^1/_2$ Al. Højde.

Opvarmningen af Skolebygningen og Gymnastikhuset sker ved Damp fra et Kedelanlæg i Skolebygningens Kælder. Røgen ledes gennem en Kanal til en fritstaaende 50 Alen høj Skorsten. Alle Skolebygningens Rum forsynes med frisk, varm Luft fra Kældernes 8 Varmekamre. Endvidere er der Dampovne af passende Størrelse i alle Rum saavel i Skolebygning som i Gymnastikhus.

Belysningen sker ved Elektricitet. Hvert Klasseværelse har 10 Tantallamper (à 25 Lys); i de øvrige Lokaler er benyttet almindelige Glødelamper. I alt

findes der i Skolebygningen ca. 500 Glødelamper. Gymnastikhuset oplyses dels ved almindelige Glødelamper og dels (i selve Salene) ved Nernstlamper. Ogsaa til Legepladsernes Belysning bruges Lamper af sidstnævnte Slags.

Legepladsernes Drikkekummer er modellerede af Billedhugger A. BUNDGAARD.

DUEVEJENS SKOLE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

Ingeniørarbejderne er planlagte af Kommunens tekniske Forvaltning, og Tilsynet ved deres Udførelse har været overdraget Ingeniørerne A. V. ANDERSEN og JOH. OHRT. Det daglige Tilsyn med Bygningsarbejderne er ført af Architekt AXEL PEDERSEN.

Udgiften til hele Byggeforetagendet (heri medregnet Grund og Inventar) vil beløbe sig til ca. 450.000 Kr.

EN LILLE SAMFUNDSOPGAVE.

I »Akademisk Architektforening« er fornylig det vigtige Spørgsmaal rejst, hvad der kan gøres for, at Byggeriet paa Landet udvikler sig paa en bedre Maade end Tilfældet er, saa at den gode Tradition ikke helt gaar til Spilde. Dette er en *stor* Samfundsopgave. Tillad mig at henlede Opmærksomheden paa en *lille* Samfundsopgave, som paa en vis Maade ogsaa berører Byggeriet paa Landet, eller maaske rettere Grænseomraadet mellem By og Land. Den angaar de mange smaa »Kolonihaver«, der nu findes rundt om, i og ved Byerne. Man har Grund til at glæde sig ved disse smaa Anlæg, der viser, hvilken dybtfølt Trang der er hos Smaafolk til, saa vidt deres Evner og Forholdene tilstede det, at færdes i Naturen, at sysle med Planter og Blomster, at hæge om en lille Plet Jord, som de kunne betragte som deres egen, at leve i det Frie, naar Arbejdet er færdigt. Den opdragende Betydning, der knytter sig til Kolonihaverne, er umiskendelig; og det er helt fornøjeligt at se dem, navnlig paa Søn- og Festdage, naar Flagene smelde lystigt for Vinden og Børn og Voksne færdes glade og fornøjede mellem hinanden i Omgivelser, de selv sætte saa meget ind paa at gøre pyntelige og hyggelige. Men naar man saa betragter de smaa Skure og Lysthuse, de bygge sig i Smaahaverne, mærkes det alt for tydeligt, at her er et Omraade, hvor Kræfterne svigte. Det er slet ikke det, at disse Bygningsværker er tarvelige og simple; tvertimod, de skal ifølge Sagens Natur ikke være andet. Det er heller ikke, fordi man ikke søger at gøre saa meget ud af dem som muligt; alt for ofte er der endog gjort meget mere end der burde. Men det er dette, at det brister paa god Smag; der mangler netop den Enfoldighed og Naivetet — disse Begreber opfattede i god Betydning —, som først ret skulde give det hele sin Charme. Og naar man ser, hvor nette Haverne ofte ere, er der ingen Tvivl om, at Viljen til tillige at faa Smaahusene pæne, ogsaa maa være tilstede; det gælder blot om at faa Øjnene lukkede op og Anvisninger af kyndige Folk givne.

Var her ikke en smuk lille Samfundsopgave for Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse? Eller for Dansk Husflidsselskab, som i 1902 udsatte Præmier for en Konkurrence om Husmandsmøbler? Eller maaske endog for Kommunerne, af hvilke jo f. Eks. Kjøbenhavns har en særlig Fond til kunstneriske Øjemed? Det, der skulde gøres, var, at man lod udarbejde en Del Tegninger og navnlig Modeller, disse maaske endog i den virkelige Størrelse, der kunde tjene som Forbilleder. De skulde stilles ganske og aldeles til Raadighed for dem, der havde Lyst til at følge dem, uden nogen som helst Udgift for dem, og tillige, uden at det skulde være nødvendigt slavisk at følge dem i et og alt. Havde nogen Lyst til at finde paa noget for sig selv, skulde det være ham vel ment; netop derved kunde man faa noget friskt og fornøjeligt frem, og mange gode og opfindsomme Hoveder vilde sikkert præstere noget ypperligt, naar blot Hovedlinierne vare rigtigt trukne. Og det bør navnlig erindres: Det hele skulde være saa let og overkommeligt, at Indehaverne af Kolonihaverne kunde udføre hele Værket selv som Husflid udenfor Hjemmet, som godt og opdragende Arbejde i deres Fritid.

For mangen en Haandværker eller anden jævn Mand, der nu har Sans for at dyrke en lille Have op, vilde det sikkert være til endnu større Glæde at kunne lægge en lille nydelig Bygning deri, og det hele vilde blive ham endnu mere kært. For den Enkelte vilde det have sin store Betydning, og for det smukke, samlede Indtryk af Kolonihaverne vilde det være en stor Vinding.

E. J.

BYGGERIET PAA LANDET.

I Ugebladet »Dansk Folkestyre« 1. Aug. læses følgende, som formentlig har Interesse for vore Læsere:

»Det lader til, at det var godt og gavnligt, at »Dansk Folkstyre« i Vinter formaaede Hr. Cand. LORENTZEN til at skrive her i Bladet om Byggeriet paa Landet. Lorentzens Ord vakte Opmærksomhed i vide Kredse, saaledes i Husmandspressen, men navnlig ogsaa mellen vore Architekter. »Akademisk Architektforening« tog Spørgsmaalet op til Forhandling ved et af sine Møder; Drøftelsen endte med at der blev nedsat et Udvalg til at virke videre for Sagen; Københavns Raadhus' navnkundige Bygmester, MARTIN NYROP, tog Sæde i Udvalget, Lorentzen o. fl. a. ligeledes. Der blev skrevet en Del om Sagen i Bladet »Architekten«. Og Architekternes Ord i »Architekten« sendtes ud til alle Landets Højskoler. Der var blandt Architekterne varm Stemning for at »bygge vort Land« saa kønt og saa hyggeligt som muligt; deres Hjærter vaandede sig ved, at vort gamle Land, nu da nye Tider og nye Byggeemner melder sig, truer med at blive misklædt ved at blive overbroderet med grimme Huse. Architekterne vil derfor mene, at det lader sig gøre at forene de to Ting: at bygge kønt og bygge billigt. Og saa naar de søgte Hjælp hos Folkehøjskolens Mænd og Kvinder, da var det og fordi de gættede paa, at der dér var Sangbund for det, det ved denne Sag drejer sig om; og de gættede næppe galt. Som »D.-F.«s Læsere ved, skrev Højskoleforstander ALFR. POVLSEN en Artikel til Bladet »Artekten«. Og nu, det sidste nye, det læser vi i fynske Avisers Kundgørelser, hvor der staar: »Lørdag d. 28. Juli Klokken 7 Aften vil Architekt CARL BRUMMER, Kjøbenhavn, holde et offentligt Foredrag om »Byggeriet paa Landet« i Ryslinge Højskoles Høresal, hvortil navnlig Egnens Haandværkere indbydes«. Ikke sandt, er ikke saadant glædeligt!

Gid Architektverdenen maatte eje flere, der kunde rejse lidt om i Landet og med Indsigt, med Følelse og Varme tale os overbevisende til Hjærte og vise Vej og Midler til at skaffe Fremtidens Byggeri ind i en Gænge, der kan blive Landet til Pryd og Folket til Fryd. *N. H. R.*«

* * *

»Der skrives for Tiden i adskillige Blade, ligesom i »Dansk Folkestyre«, om »Byggeriet paa Landet«. Den Overskrift, som disse haardt tiltrængte Overvejelser har faaet, er ikke rigtig. Byggeri vil sige selve det, at der bygges; naar der klages over Byggeriet paa Landet, maatte det maalret være, fordi der byggedes for meget, saa at det var ved at blive for meget af det gode med

alle de ny Huse. Men det er jo ikke Meningen. Det, man taler om, er Byggemaaden. Hvorfor saa ikke bruge det Ord? Ogsaa »Landboligernes Udseende« vilde svare til Emnet. Men »Byggeri« passer ikke i denne Sammenhæng.

F. S.«

KONKURRENCE.

Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark indbyder til en Konkurrence om *Forslag til Indretning af et mindre Slagtehus.* Der er udsat to Præmier paa henholdsvis 400 Kr. og 200 Kr., som vil blive uddelte til Indsenderen af det bedste og det næstbedste Forslag. Disse skal være i Overensstemmelse med de Principper, der nærmere angives i »*Dyrevennen*« *Nr. 1* 1906, som kan faas paa Foreningens Kontor, Raadhusstræde 15.

Forslaget skal omfatte en detailleret Beskrivelse, Arbejdstegninger af Bygningerne, af de mekaniske Apparater, Vandledninger og Pumpeanlæg m. v., som anbringes i disse, samt fuldstændigt Overslag.

Da Planerne skal kunne benyttes til mindre Slagteriforretninger, bør Omkostningerne holdes saa lavt som muligt.

Indleveringsfristen udløber den 1. Januar 1907, og Forslag indsendes til Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark, Raadhusstræde 15.

De præmierede Planer bliver Foreningens Ejendom.

FORSKELLIGT.

Christiansborgs Byggeudvalg er nu sammensat og har holdt sit første Møde under Forsæde af Hs. Excellence Udenrigsminister RABEN-LEVETZAU. Udvalgets øvrige Medlemmer er d'Hrr. Folketingsformand A. THOMSEN, Statsrevisor AND. NIELSEN, Statsrevisor MADSEN-MYGDAL, Prof. H. MATZEN, Hofmarskal, Kammerherre, Greve MOLTKE, Ceremonimesteren, Greve BROCKENHUUS-SCHACK og Murermester AXEL BROE.

Udstilling. Guldsmedeforeningen af 1903 indbød for nogen Tid siden til Konkurrence om et nyt Skemønster, og det foreløbige Resultat heraf er blevet, at der er indkommet ca. 225 Tegninger. Bestyrelsen har derfor besluttet at udstille samtlige Tegninger, og Udstillingen finder Sted i Haandværkerforeningens Lokaler, Kronprinsensgade 7, Søndag den 5. August, Kl. 11 til 2.

Rettelse. Ved et Uheld er det ene af Billederne i »Architektens« Nr. 42 stillet omvendt. Med nærværende Nummer følger til Abonnenterne et heldigere Eksemplar af det paagældende Blad.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4528.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 11. AUGUST 1906
8. AARGANG № 45

SYNAGOGEN I KRYSTALGADE.

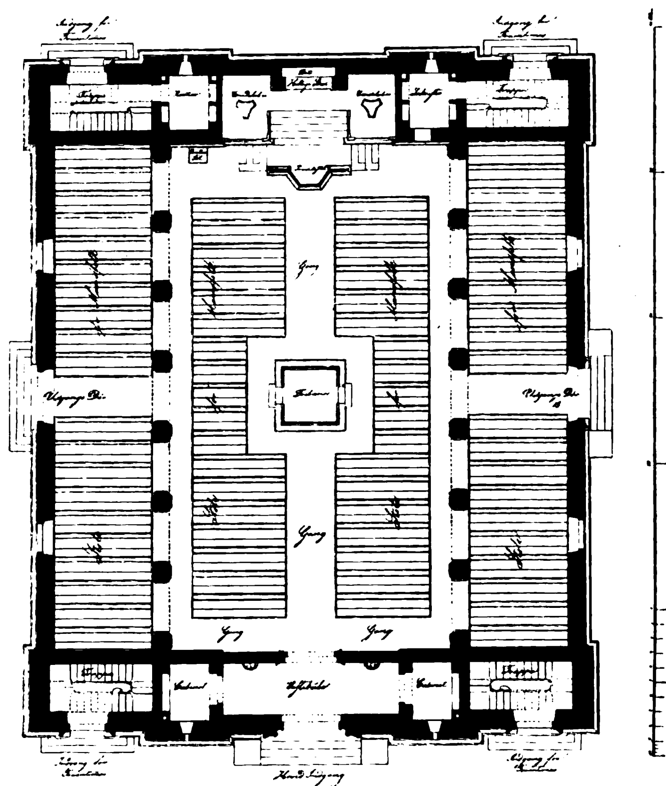
Det er nu vel et Par Maaneder siden, at der i den kjøbenhavnske Dagspresse udspredtes et Rygte om, at det var helt galt fat med Synagogebygningen; den ejendommelige og smukke Bygnings Venner blev naturligvis urolige ved Fortællingerne om dens overordentlige Skrøbelighed, saameget mere, som et enkelt lille Blad endogsaa kunde berette, hvorledes »man fornylig midt under Gudstjenesten havde hørt et forfærdeligt Brag, da den ellers saa solide Balkon slog en uhyre Revne, hvilket havde til Følge, at Synagogen blev afspærret og undersøgt«. Ja! samme Blad mødte ydermere med et Billede af Kirkens Ydre, der viste de Revner, Muren nu skulde have slaaet! Herom er da at berette, til Trøst for de Forskræmte, at Historien om det forfærdelige Brag m. m. maa gaa paa Agurke-

SYNAGOGENS INDRE.
EFTER LITOGRAFI AF E. RUSCHKE.

ARCHITEKT
G. F. HETSCH.

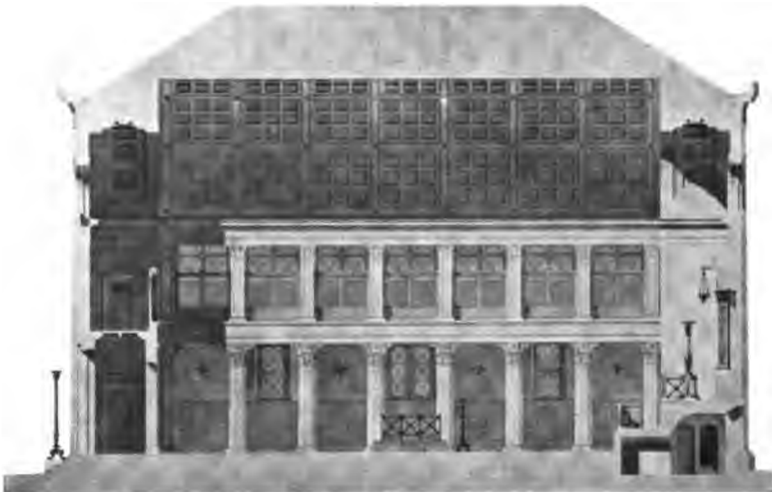
FORSLAG TIL SYNAGOGEN. ARCHITEKT G. F. HETSCH.

tidens Konto, og at de Revner, Billedet viser, allerede — som nedenfor skal fortælles — var sete og beskrevne Aar 1845.

Som det mosaiske Troessamfunds Architekt skal jeg, paa Grundlag af Akter i Samfundets Arkiv, oplyse følgende, som mulig kan interessere »Architekten«s Læsere.

TVÆRSNIT.

FORSLAG TIL SYNAGOGEN.
LÆNGDESNIT.

ARCHITEKT
G. F. HETSCH.

Synagogen i Krystalgade er, som bekendt, opført af Prof. G. F. HETSCH og staar vel som det væsentligste Minde om hans Bygningskunst, udpræget og ejendommelig, om end stærkt begrænset, som den var. Som Bygningen nu staar, svarer den ikke til Kunstnerens første Projekt; det kan ses af de foreliggende Aktstykker, at der har været forskellige tidligere Udkast, bl. a. til en Bygning, der skulde ligge for Enden af Nørregade, op mod Volden; den findes beskreven af Hetsch, men Tegningerne til den er sporløst forsvundne. Derimod er der i Nationalmuseets 2. Afd. havnet de nydeligt og sobert udførte Tegninger til Synagogen i Krystalgade, hvilke her gengives. Forslaget viser Bygningen overhvælvet og er aabenbart et alternativt, der er Kunstneren aftvunget, og vist endogsaa først opgivet i sidste Øjeblik, da allerede Funderingen var i fuld Gang.

Spørgsmaalet om fladt eller hvælvet Loft har nu aabenbart været gamle Hetsch en Hjærtesag, hvorom der har staaet en varm Strid, hvilket følgende ganske betegnende fortæller.

Allerede Nørregadeprojektet havde (se Skr. $^{14}/_{10}$ 1828) fladt Loft, men da Grunden i Krystalgade vælges, skriver H. at »Grundens større Bredde tillader ham at efterkomme det *fremsatte* Ønske om hvælvet Loft«. Dette Ønske har sikkert pint Kunstneren, thi Aaret efter ($^{28}/_{10}$ 1830) tilskriver han Byggekomitéen saaledes*): »enhver virkelig Kunstner, der hidtil har set Projektet hos mig, finder alt ret godt, med Undtagelse af det hvælvede Loft, hvilket ikke svarer til en Synagoges Karakter og slet ikke harmonerer med Bygningens andre *af mig selv* valgte Former, og man beklager i Almindelighed, at jeg af Eftergivenhed har opgivet min første og bedre Tanke med det flade Loft«. Hetsch fremhæver,

FORSLAG TIL SYNAGOGEN. SIDE MOD KRYSTALGADE. — ARCHITEKT G. F. HETSCH.

hvorledes Hvælvingerne vil trykke Søjlerne i det øvre Galleri, vil svække Akustikken og mindske Vindueslyset, hvorimod et fladt med Kassetter og forgyldte Knapper prydet Loft vil give Synagogens Indre en mere storstilet, imponerende ny og dog oldtidsagtig Karakter og svare til Bygningens østerlandske Stil; endelig vil man herved undgaa enhver Lighed med Fruekirke.

13. Sept. 1813 blev nu Grundstenen lagt af Overpræsidenten i Kjøbenhavn, Gehejmekonferentsraad Moltke, men ikke destomindre maa Hetsch dog saa sent som den 30. Nov. s. A. atter lægge sig i Selen for sit Forslag. Han tilskriver da Byggekomiteen, sender dem Piranesis Værk over Roms Kirker, beder dem sammenligne navnlig S. Maria Maggiore, S. Giovanni in Laterano og S. Paolo med hans Tegning, henviser ogsaa til et af Gauthier udarbejdet, af *l'institut de Paris* med Guldmedaille præmieret Arbejde, for at vise, at man netop den-

*) Gengivet i Oversættelse.

gang kom tilbage til det Standpunkt, hvor man stod, da man byggede de første Basilikaer, som havde flade Lofter, og nævner bl. a. ogsaa som et Exempel blandt nye Bygninger S. Marie de Lorette i Paris og Konferentsraad C. F. Hansens Kirke i Neumünster. Endelig tilføjer H. (i Oversættelse): »jeg kunde have fundet mig deri, hvis Konstruktionen tillod Opførelsen af en Hvælving af Sten, men en af Træ er mig for ureel, hvilket bortset fra mine andre forhen anførte Grunde er mig en Grund til yderligere at blive ved det flade Loft, *der ikke giver sig ud for mere end det er*«. Og saa sejrede han tilsidst. 12/4 1832 blev Synagogen festlig indviet, fuldført i den Skikkelse, der fra først af havde foresvævet Bygmesteren, i alt væsentlig som den ses endnu den Dag idag.

Desværre var Bygningen ikke saa konstruktivt gennemarbejdet som kunstnerisk; allerede faa Aar efterat den var fuldført, viste der sig forskellige Mangler, hvilke i 1845 var saa alvorlige, at man tilkaldte daværende kgl. Bygningsinspektør Bindesbøll, hvis Erklæring endnu foreligger, og hvori han bl. a. siger, at Stikbuerne (ɔ: Buerne mellem de fritstaaende Mursøjler i det Indre) er sunkne og Pillerne vegne udad, at Fundamentet som Følge af denne Vigen er sunket i Hjørnerne og Ydermuren revnet paa Midten; en enkelt af Buerne er saa farlig brudt, at den strax bør afstives og senere ommures; Bindesbøll lod da, forøvrigt i Overensstemmelse med Hetsch, indlægge 4 svære Ankere paalangs i Kirken foruden flere Tværankere. Blev Bygningens Mure end saaledes hindrede i at skride ud, var der dog endnu en Mangel, som stadig undergravede dens Soliditet, nemlig en ufuldstændig Fundering. Hvorfor Funderingen er bleven som den er, lader sig ikke nu oplyse; det ses af Bygningskonditionerne, at den i disse fordres ført 4 Alen under Jorden, medens mine Opgravninger paa Stedet godtgør, at fast Bund først findes 6--8 Alen nede. Om ikke Aarsagen skulde være »den ilde forstaaede Økonomi, der har været det ledende Princip under Opførelsen«, hvilket i en Skrivelse (30/1 1845) fra Repræsentantskabet antydes som en Mulighed?

Allerede 1883, tre Aar før jeg sammen med Prof. Ove Petersen tilbyggede det brandfri Trappehus mod Vest, paaviste jeg Nødvendigheden af at istandsætte Kirkens østlige Gavl, som dengang var stærkt medtagen, men af forskellige Grunde kom Arbejdet ikke paa den Tid til Udførelse; da imidlertid Sænkningerne og Forskydningerne i denne Gavlmur stadig fortsættes, vil man nu, forat bringe Bygningen i Ro, nedtage en Del af Østgavlen og ommure den, samt føre Fundamenterne ned til fast Bund, rimeligvis under alle Ydermure. Naar dette er skeet i indeværende Sommer vil Synagogen i Krystalgade forhaabentlig, saalænge den jødiske Menighed existerer i Kjøbenhavn, bestaa som et smukt og ejendommeligt Bygningsværk og som et Minde om dens Bygmester og om hans kunstneriske Syn.

FRED. L. LEVY.

LIDT OM AT REJSE OG OM AT TEGNE.

»Det er ikke nogen god Anvendelse af Tiden, at rejse Verden rundt og opmaale og tegne gamle Bygningsværker, helt eller delvis, naar de allerede er opmaalte og undersøgte og som saadan tilgængelige i Arkiver eller publicerede

i Bøger. . . . . . Det er ikke vel anvendt Tid at gøre et vakkert Skitsebogsblad, naar man kan tage et Fotografi eller — hvorfor ikke? — købe et Prospektkort, som fremstiller Tingene lige saa tydeligt og meget sandere.«

. . . Dette staar der virkelig at læse i et Rejsebrev i det svenske Tidsskrift »Arkitektur och dekorativ konst«, skrevet af den unge, talentfulde Architekt Ivar Tengbom (som mange vil mindes fra Architektmødet i 1903 og som for Tiden er ude at rejse paa »det store Stipendium«). Vi vil tilstaa, at Haarene rejste sig paa vort Hoved ved at læse de citerede Udtalelser; og nu i denne skønne Sommertid, da saa mange unge Architekter snører deres Randsel, er vi blevne alvorligt bekymrede for, at en og anden kunde være falden over det nævnte Rejsebrev og maaske derved ledet til at blive en frafalden, en Kætter mod den fra Fædrene nedarvede Lære (tænk paa Prof. Holms Vadsæk, Fiskestang, Hængelod m. m. m.!). Og vi vil straks markere vort stik modsatte Standpunkt og tilraabe — navnlig de yngre — af vore Læsere: hør ham ikke! Den, der ikke paa sin Rejse tegner, opmaaler, gør Farvestudier, han er ikke rettroende Architekt og hans Rejse er forfejlet!

Tengbom indrømmer selv, at det er »roligt« at tegne. Det finder vi ogsaa, og vi fatter ikke, hvorfor man skulde nægte sig den Glæde. Enhver, der har rejst — navnlig i Italien —, vil huske, hvor det kriblede i Fingrene efter rigtig at faa fat paa Tingene, bore sig ind i al den Formernes Rigdom, vi fandt, og ikke slippe den, før vi havde tilegnet os noget deraf. Og det er vel netop just deri, en stor Del af Nydelsen bestaar: at man ligesom kommer til at *eje* lidt eller meget deraf. Kald dette Egoisme! — lige meget, man bliver beriget derved, og Rigdommen tager man med sig hjem. Om saa et Hus er tegnet 1000 Gange før, — hvad Rolle spiller det for mig; *jeg* har haft den Lykke at se det og tegne det, det er mig nok. Fotografier og Prospektkort kan være nyttige Hjælpemidler, men de er tørre, blottede for *Stemning*, og man forholder sig nøgternt, upersonligt til dem.

Stemning! . . . . Der klinger ud fra et saadant gammelt Hus en Sang uden Ord, med henfarne Tiders Kraft og Skønhed. Den gælder det om at fange og bevare i sit Sind. Saa er der Haab om, at den senere hen i Livet kan vække beslægtede Toner i os under Udøvelsen af vor Kunst og derved bringe os videre. Vi tegner ikke det gamle Hus for senere at kunne gengive det eller dets Former i moderne Huse. Men vi skal, naar vi tegner det, forsøge at gengive lidt af den Stemning, som er over det. Thi den har vi haardt Brug for under vort senere Arbejde med Nutidens haarde Realiteter, og det er ud fra den Stemning, at al god Kunst bliver til. Forstanden alene gør det ikke.

Man skulde vel kunne blive enige om, at det at kunne tegne er en temmelig nyttig Færdighed for en Architekt. Der kan vel nok ligge en Fare i det at være en altfor »dreven Tegner«, ɔ: at have Tilbøjelighed og Ævne til at fremstille Tingene altfor blændende skønt og saaledes, at Tegningen bliver Hovedsagen. Men denne Ævne er nu de færreste givet, og de fleste af os er vel saadan skabt, at vi netop trænger til at øve Haand og Øje. Og hvorledes skulde man da kunne tænke sig en fornøjeligere og bedre Skole end den, de gamle Bygninger indbyder til at gennemgaa?

Tengbom paastaar, at Fotografier er lige saa tydelige og meget sandere end

Tegning. Rent bortset fra, at alle Fotografier er mer eller mindre gale — hvad G. V. Blom har paavist —, saa giver et Fotografi jo da ingen Oplysninger om Farven, ej heller om de geometriske Forhold, som det netop i mange Tilfælde kan have den største Interesse at komme til Klarhed over. Er man bleven opmærksom paa Skønheden i en Søjlestilling eller hvad som helst andet, er det virkelig ikke tilfredsstillende kun at have et Fotografi deraf. Det er jo muligt, at Virkningen beror paa ejendommelige Forhold mellem de enkelte Led, som kun kan ses i geometrisk Fremstilling. Hvor let lader man sig ikke narre f. Eks. af Højderne i de italienske Bygninger, og hvor tidt bliver man ikke overrasket ved at se dem i geometrisk Tegning? Hvis man uden Opmaaling vilde forsøge at tegne dem geometrisk efter et Fotografi eller efter Virkeligheden, vil man i Almindelighed tegne galt. Selv det sikreste Øje er et skrøbeligt Medium mellem Virkeligheden og Papiret (for Resten ogsaa omvendt).

Derfor siger vi atter: I unge Mennesker! lyt ikke til de besnærende Røster, som kalder paa Eders medfødte Magelighed! Bliv ved at rejse ud for at erobre en Verden, som ligger for Jer, parat til at lade sig erobre. Men glem ikke at bevæbne Jer med de fredeligste af alle Vaaben: en Blyant, en Tommestok og en Farvelade!

FÆNGSELSHJÆLPENS KONTOR-ASSISTANCE.

Selskabet »Fængselshjælpen« har sendt os et Eksemplar af nedenstaaende Opfordring og anmodet os om at omtale Sagen i vort Fagblad. Dette gør vi gærne, idet vi varmt anbefale ærede Kollegaer at følge Opfordringen, da man paa denne Maade, uden synderligt Arbejde eller Risiko, bidrager til at støtte Selskabet i dets menneskekærlige Arbejde.

Politiinspektør Goll og Selskabets Forretningsfører har paa en nylig tilendebragt Rejse i England haft Lejlighed til at se lignende Institutioner, der virkede med meget Held og til stor Nytte for Kontor- og Handelsfolk, der var komne paa Afveje. Etableringen af Fængselshjælpens »Kontor-Assistance« er saaledes det første Udslag af de paa den nævnte Rejse indhøstede Erfaringer.

Opfordringen, der vil blive sendt til Sagførere, Forretningsfolk, Foreninger, Læger m. fl., lyder saaledes:

»Højstærede! For at forsøge at overvinde den store Vanskelighed, der er forbunden med at skaffe Beskæftigelse til de af Fængselshjælpens Klienter, der er oplærte til Handels-, Kontor- og lignende Virksomhed, har Foreningen fra den 15. Juli aabnet et Bureau, der for moderat Betaling paatager sig at yde Kontor-Assistance af enhver Art.

Blandt de Arbejder, som Bureauet omfatter, fremhæves: Afskrivning, Duplicering, Maskinskrivning, Kalkering, Oversættelser, Kuvertering, Frankering, Adressering og Omdeling af Breve og Cirkulærer, Omdeling af Beretninger og Meddelelser fra Foreninger og Institutioner, Opkrævning af Regninger og Medlemskontingent (mod Kaution) m. m.

Fængselshjælpen haaber at kunne paaregne ogsaa Deres Støtte og anmoder

Dem om at ville overlade Bureauet Udførelsen af forekommende Arbejder af ovennævnte Art.

Skriftlige Henvendelser til Bureauet bedes adresserede: »Fængselshjælpens Kontor-Assistance, Skindergade 23, 1.« Bureauets Telefon-Nummer er 8678.

Bureauets Bestyrer træffes daglig 8—10 og 2—5 Skindergade 23, 1.«

Med denne Opfordring følger en Kupon, paa hvilken man kan tegne sig paa Bureauets Fortegnelse over Arbejdsgivere.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*Tegninger af ældre nordisk Architektur*«, 4. Samling, 4. Række, er nu afsluttet og er udkommet paa Hagerups Forlag; Rækken omfatter ialt 18 Blade, som i Lighed med de tidligere Samlinger spænder over højst forskelligartede Emner. En fremragende Plads i Rækken indtager V. AHLMANNS Tegninger af *St. Peders Kirke* i Næstved, til hvilke cand. mag. VILH. LORENZEN har skreven en længere, instruktiv Tekst i den medfølgende trykte Forklaring til Billederne. Prof. STORCK, som ene har haft Arbejdet med Udgivelsen af denne Række, giver selv et Par smukke Bidrag, af hvilke det interessante gamle Bindingsværkshus fra Næstved er særlig smukt og klart gengivet. Som Helhed slutter Rækken sig paa værdig Maade til sine Forgængere, og man kan kun ønske Værket den størst mulige Udbredelse. Prisen for denne Række er 10 Kr.

FORSKELLIGT.

Karmeliternes Sygehus i Helsingør. Vi kan bringe den glædelige Nyhed, at en Kreds af ansete Borgere i Helsingør og Kjøbenhavn har samlet sig om det Formaal at redde det gamle Sygehus fra den Tilintetgørelse, der længe har truet det. Gennem Opraab i Bladene og ved Udsendelsen af en Piece vil man søge at rejse en Stemning imod Nedrivningen og ved frivillige Bidrag se at faa indsamlet en Pengesum til Restaureringen. Vi hilser dette smukke Formaal med oprigtig Glæde og opfordrer vore Kolleger til at støtte Sagen. Stadsfysikus i Helsingør, Dr. GABRIEL TRYDE, er Formand og modtager Bidrag.

I Helsingfors nedlagdes den 18. Juni Grundstenen til et finsk Nationalmuseum, i hvilket man agter at samle de spredte Samlinger, der nu findes af Vaaben, Rustninger, Smykker og Dragter samt Genstande af historisk, ethnografisk eller arkæologisk Interesse.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4825.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 18. AUGUST 1906
8. AARGANG № 46

FREDSPALADSET I HAAG.

Idet »Architekten« idag bringer perspektiviske Fremstillinger af de 6 ved Konkurrencen om Fredspaladset i Haag præmierede Forslag, beklage vi, at det ikke er lykkedes os at skaffe Billeder ogsaa af Planer og Snit. Men selv om Billederne kun kan give et ganske overfladisk Indtryk af de forskellige Forslag, faar man dog gennem dem lidt Forstaaelse af, hvorledes den architektoniske »Smag« i de store Kulturlande for Tiden maa opfattes. Og det kan jo ogsaa have sin Interesse.

FREDSPALADSET I HAAG.
I. PRÆMIE, 12.000 G.

ARCHITEKT
L. M. CORDONNIER, LILLE.

FRA ARCHITEKTKONGRESSEN I LONDON.

Ved Architektkongressen var det for Danske en Glæde at træffe 2 dansk-talende engelske Architekter, nemlig den danskfødte Architekt English, bekendt her som Deltager i Skitsekonkurrencen til Kjøbenhavns Raadhus, hvorved han sammen med Alexander Koch vandt en Præmie, og den engelskfødte Architekt W. D. Carøe af dansk Slægt. Særlig for dem, der ikke talte Engelsk videre godt eller slet ikke, var det et stort Held at kunne tale med de 2 nævnte velvillige og hjælpsomme Kolleger og faa Oplysninger om engelske Forhold. Det var en Glæde at mærke den uskrømtede Kærlighed og Interesse for Dan-

FREDSPALADSET I HAAG.
2. PRÆMIE, 9000 G.

ARCHITEKT
A. MARCEL, PARIS.

mark, som de to Herrer er besjælede af, og som vel tildels er tagen i Arv, men tillige, tør vi haabe, var øget ved Rejser og Ophold i Danmark.

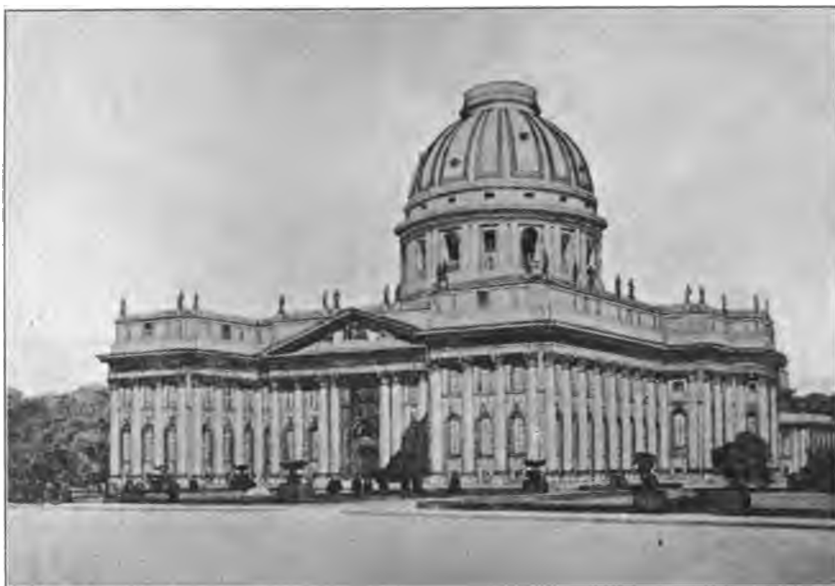
Carøe indtager en fremragende Plads i den engelske Architektverden og var Medlem af Kongreskomitéen. Han har Tilsyn med en stor Mængde gamle Kirkebygninger og har derfor med kritisk Interesse set paa dansk Istandsættelse af gamle Bygninger. Han omtalte Restaureringen af Viborg Domkirke, som han var utilfreds med — man var ikke gaaet nænsomt nok tilværks derved —; det var ikke mer den gamle Bygning. Carøe har ogsaa en stor Virksomhed ved Nybygninger og vil som saadan være kendt af Danske, f. Eks. gennem Alex. Kochs aarlige Udgave af »Academy Architecture«. Han viste os Skandinaver den Opmærksomhed at føre os omkring i en stor, rigt udstyret Bygning, som han netop byggede for »*Ecclesiastical Commission for England*«. Bygningen bestaaer egentlig af flere indbyrdes adskilte Afdelinger for hvad vi vel vilde

kalde Stiftsskriverkontorer, Kirkeraad o. lign., men var sammenarbejdet til en i mange Henseender interessant Helhed. Det Ydre var af røde Mursten med rig Anvendelse af huggen Sten og var saa godt som færdigt. At det Indre endnu stod ufærdigt, gjorde det yderligere interessant derved, at mange Enkeltheder saaledes traadte tydeligere for Dagen.

Efter Omvisningen var vi, nemlig English, 5 Danske og 4 Svenske, af Carøe indbudte til Middag i »*Arts Club*«, hvor Carøe holdt nedenstaaende Tale — paa Dansk —, som jeg fik Lov til at tage med mig. Det forekommer mig, at baade Hr. Carøes Ord og den af ham nævnte Mr. Lethaby's Udtalelser ved et Kongresmøde bør kendes i videre Kredse.

Det er sikkert, at altfor mange Restaurationer rundt i Landene har taget »Sjælen« ud af de gamle Bygninger.

M. Nyrop.

FREDSPALADSET I HAAG. 3. PRÆMIE, 7000 G.

ARCHITEKT F. WENDT, CHARLOTTENBURG.

ARCHITEKT CARØES TALE.*)

Det glæder mig meget at byde d'Herrer, mine Kolleger fra Skandinavien, Velkommen, og jeg takker Dem, fordi De har givet Møde. Skønt født i England, er jeg af dansk Slægt, og De kan godt forstaa, at mine Sympatier naturligvis er ikke saa lidt danske. Min Fader er født i Horsens og opdraget i Vejle, men endte som Borger i Liverpool, blev dansk Konsul der og giftede sig med en skotsk Dame; han blev Etatsraad, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmand. Den eneste Fejl, jeg synes min Fader begik, var at opdrage sine Børn og holde sit Hus fuldstændig paa engelsk. Derfor maa d'Hrr. undskylde de Sprogfejl, jeg gør mig skyldig i, og at jeg maa læse min Tale op. Det er saa sjældent,

*) Gengivet efter Talerens Manuskript med enkelte sproglige Rettelser. *Red.*

ja der kan gaa Aar imellem, at jeg taler eller hører et Ord Dansk, Norsk eller Svensk.

Nu har jeg Lyst til at fortælle, hvad jeg tror paa Dansk hedder: en Arvehistorie. Hele min Familie har altid undret sig over, at jeg valgte at blive Architekt. Da jeg saa for fire Aar siden rejste i Danmark, opdagede jeg, at min Tiptipoldefader, ved Navn KRUUSE, var en velkendt Architekt i Horsens, og det er blevet mig fortalt, at han har været beskæftiget med noget Arbejde for de russiske Prinsesser, som en Tid opholdt sig i Horsens efter Catharina den andens Død.

Men nu har jeg en Sag, som særlig interesserer mig, at sige et Par Ord om.

Ikke saa lidt af mit Arbejde her i England er knyttet til Vedligeholdelsen

FREDSPALADSET I HAAG. ARCHITEKT
4. PRÆMIE, 5000 G. O. WAGNER, WIEN.

af historiske Bygninger; f. Eks. har jeg Overopsyn med flere Domkirker, deriblandt *Canterbury*, *Westminster Abbey* og *St. Paulskirken*. Paa mine mange Rejser interesserer det mig derfor meget at se de forskellige Maader at istandsætte gamle Bygninger paa.

Jeg har altid syntes, at Franskmændenes Maade var utilfredsstillende. De har glemt, at i Middelalderen og den tidlige Renæssance var næsten al Kunst samlet om Architekturen; Arbejderne nedarvede deres Maade at arbejde paa fra Slægt til Slægt, og de tilegnede sig efterhaanden en saa stor Færdighed, ja »Esprit«, som det nu er umuligt at faa frem ved Hjælp af moderne Arbejdere. Architekten kan maaske nok faa den frem i sine Tegninger, men naar det er gaaet igennem Arbejdernes Hænder, er den forsvundet. Derfor: den gamle Stil hører til den gamle Tid, og hver Tid har i Virkeligheden sin egen Stil!

VIOLLET LE DUC i Frankrig, Sir GILBERT SCOTT i England, SEMPER i Tyskland

forstod aldrig denne Sandhed, og jeg er bange for, at hele Europa i sin arkæologiske Stolthed har adopteret Viollet le duc's Maade. I Frankrig og endnu mere i Tyskland er der næsten ikke en eneste gammel Bygning bleven tilbage, som kan fortælle sin sande Historie, fordi den historiske Kærne er bleven iklædt det nittende Aarhundredes Klædebon.

Her i England har vi begyndt at lære Sandheden — sørgeligt nok næsten for sent.

Jeg tager mig den Frihed at sige, at jeg blev noget forskrækket ved at se forskellige Ting paa min Rejse i Skandinavien, og jeg vil bede Dem læse Prof. Lethaby's Foredrag paa Kongressen. Selv om jeg ikke er ganske enig med ham i alt, tror jeg dog, Sandheden ligger i det, han har sagt, og at den eneste Maade, paa hvilken vi kan haabe at bevare, hvad der er tilbage af gamle Bygninger, er den, han angiver.

FREDSPALADSET I HAAG.
5. PRÆMIE, 3000 G.

ARCHITEKTER
H. GREENLEY OG H. S. OLM, NEW-YORK.

Til Slutning vil jeg udtale det Ønske, at de arkæologiske Kunstskatte i Danmark, Sverige og Norge maa blive bevarede paa den bedste Maade, og at alle daarlige Restaureringsmaader maa forsvinde. Skaal!

PROF. LETHABY'S FOREDRAG.

Det systematiske Studium af antik Kunst har ført til Fuldendelsen af endnu en Forskningsmetode: Civilisationens Historie gennem dens Monumenter, og samtidig er en bevidst Kærlighed til gamle Kunstværker bleven vakt. Det, som giver gamle Bygninger deres poetiske og historiske Værd, beror udelukkende paa deres *Ægthed.* Saadanne Monumenter er ikke alene Erindringer, de er Kendsgærninger, idet de til Samtiden fortæller om Forfædrenes Arbejde. Set fra den historiske Side: intet andet er et gyldigt Bevis; set fra Følelsens Side: intet andet kan sætte vor Indbildningskraft i Bevægelse.

Da den arkæologiske Videnskab blev grundlagt, fyldtes de Kyndige med

stor Lærdom og Begejstring. De tænkte imidlertid ikke paa Forskellen mellem et gammelt Monuments Former og selve det levende Byggeri. Selv naar de ikke gjorde alt nyt, kunde de ikke indse, at de ødelagde det gamle ved at anbringe sine nye Ideer ved Siden af det. Reparatører erkender, at der saaledes er gjort megen Skade i Fortiden, men desuagtet gaar de frem endnu paa samme Vis, under Anvendelsen af det nye Ord »Reparation« i Stedet for det gamle »Restaurering« — Resultatet er det selv samme.

Ombygninger foretages i forceret Grad over hele Europa; just de ældste og skønneste Bygninger er det, som underkastes Restaurering og derefter overlades til deres Skæbne. St. Front, Perigueux, vakte saa stor Interesse. at den blev ombygget. Domkirken i Aachen bliver for Tiden bedækket med moderne

FREDSPALADSET I HAAG.
6. PRÆMIE, 3000 G.

ARCHITEKT
F. SCHWECHTER, BERLIN.

Kunstværker af Marmor og Mosaik. Murano-Katedralen ser ud, som om den var udgaaet fra en Fabrik, og det samme kan siges om utallige andre Bygninger.

Protester er udtalte i alle Lande, i Frankrig nylig af Emile Hovelaque, i Tyskland af Strzygowski, i Italien af Boni, i England af Ruskin og Morris, men Tilsynsmændene ved de gamle Bygninger og deres Architekter gør mundtlig alle Indrømmelser og — fortsætter smilende deres Vej.

I Modsætning til denne Fremfærd burde de gamle Bygninger nyde omhyggelig Pleje og Istandsættelse, da de jo er nationale Skatte, som bør værnes. Ligesom fragmentariske Arbejder i et Musæum synes os værdifuldere, jo større Ælde og Forfald de kan fremvise, saaledes er ogsaa Forholdet ved en gammel Bygning, og hvis den passes og plejes i samme Aand, kan ikke heller nødvendig Istandsættelse eller Forstærkning foraarsage nogen Skade.

En hyppig Indvending er: at gamle Bygninger er ikke Musæumsgenstande og maa sættes i saadan Stand, at de kan bruges; men forsigtig Anvendelse

afstedkommer ingen Ødelæggelse. Vore Katedralers Brugbarhed og Stabilitet har ofte været prisgivet dekorative Nykker. Om vi staar fast ved det Princip, at vort Maal er at bevare et Monuments Helhed og Ægthed, saa kan vi næppe gøre nogen Fejl ved Udførelsen af nødvendige Reparationer. Mange Erfaringer findes samlede i de af »Foreningen for Beskyttelse af gamle Bygninger« udgivne Tidsskrifter.

Om Architekter maa restaurere, da lad dem gøre det paa Papiret og ikke formindske selve Bygningens Oprindelighed, som absolut forsvinder, naar de begynder at virkeliggøre deres Teorier, hvorfor vi ikke engang har den Tilfredsstillelse at kunne bevise deres Fejl. Vi kan næsten ikke besøge en eneste berømt Bygning i Europa uden at finde vidtløftige Arbejder i Gang, og saafremt ikke en stor Ændring i Taktikken snart indtræder, findes der om kort Tid intet virkelig gammelt at overlevere til Eftertiden.

KONKURRENCE.

Indbydelse til offentlig Konkurrence om et Mindesmærke for Niels R. Finsen.

Undertegnede Udvalg for Tilvejebringelse af et Mindesmærke for afdøde Prof. NIELS R. FINSEN indbyder herved danske Kunstnere til Deltagelse i en almindelig offentlig Konkurrence.

Mindesmærket tænkes opstillet paa den i nedenfor nævnte Plan angivne Plads ved Finsens medicinske Lysinstitut, Rosenvængets Hovedvej 37, dog saaledes, at det ikke er udelukket, at det, hvis Omstændighederne i Tidens Løb skulde kræve det, kan flyttes andetsteds hen. En Plan af Pladsen med Omgivelser udleveres enhver navngiven Kunstner i Raadhusets Oplysningskontor.

Bestemmelser vedrørende Konkurrencen.

Punkt 1. Der ønskes: a) en plastisk Model i Maalestok 4 Tommer lig 1 Alen, b) Mindesmærket indtegnet i Plan og Façade med de nærmeste Omgivelser, c) en kort Beskrivelse af hvilke Materialer der tænkes anvendt, Mindesmærkets Idé o. s. v., d) Opgivelse af den Sum, Mindesmærket vil koste fuldstændig opstillet paa Stedet med tilhørende Fundament til 2 Alens Dybde under Jordoverfladen. Alt tydelig mærket med Kunstnerens Navn og Adresse.

Arbejder, som ikke er forsynede med Navn, og Modeller i anden Maalestok end den ovenfor nævnte, eller udførte i vaadt Ler, modtages ikke.

Punkt 2. Fristen for Konkurrencen udløber den 1. Februar 1907. Konkurrenterne maa 14 Dage forinden indsende Meddelelse om Deltagelse til Udvalgets Formand, Slotsholmsgade 12 ², hvorefter Meddelelse om Tid og Sted for Afleveringen vil blive dem tilsendt.

Punkt 3. Indsamlingskomiteen raader for Øjeblikket over 50.000 Kr., hvilket Beløb Totalsummen til Mindesmærkets Tilvejebringelse og Opstilling saaledes under ingen Omstændigheder maa overstige. Komiteen har udtalt som sit Ønske, at et Beløb af indtil 35.000 Kr. i det hele anvendes til et

offentligt Mindesmærke for Finsen, men hvis det til sin Tid maatte vise sig ønskeligt, er Komiteen villig til at bevilge et yderligere Beløb indenfor den tilstedeværende Sum af 50.000 Kr.

Punkt 4. Dommerudvalget bestaar af undertegnede Udvalgs Medlemmer i Forbindelse med 3 af de konkurrerende valgte Kunstnere.

Punkt 5. De 6 sagkyndige gennemgaar de indkomne Arbejder og gør Indstilling til Dommerudvalget. Denne deres Indstilling har de Ret til at offentliggøre.

Punkt 6. Efter Bedømmelsen offentliggøres Udfaldet, og alle Arbejder udstilles offentlig i 8 Dage.

Punkt 7. Der uddeles af Dommerudvalget 4000 Kr. i Præmier, nemlig mindst en Præmie paa 1000 Kr. eller derover og Restbeløbet fordelt efter Skøn. Præmiesummen skal uddeles.

Punkt 8. Alle indsendte Arbejder forbliver Kunstnerens Ejendom.

Punkt 9. Naar Præmiefordelingen har fundet Sted, gør undertegnede Udvalg, eventuelt dets Flertal, Indstilling til Komiteen om Valget af Kunstværk til Opstilling, hvorefter Komiteen billiger eller forkaster denne Indstilling.

I Udvalget for Tilvejebringelse af et Mindesmærke for Finsen,
Kjøbenhavn den 1. August 1906.

H. JACOBÆUS, Dr. med., Overlæge. VILH. JØRGENSEN, Etatsraad. V. RYDER, Læge. H. TRIER, Folketingsmand, Udvalgets Formand.

E. VETT, Grosserer. C. BRUMMER, Formand for Selskabet for dekorativ Kunst. A. CLEMMENSEN, Formand for Akad. Architektforening. CARL MORTENSEN, Formand for Dansk Billedhuggersamfund.

FORSKELLIGT.

Den 3die tyske Kunstindustri-Udstilling i Dresden 1906. Det af Udstillingens Direktion udgivne officielle Udstillingsværk vil i Slutningen af September udkomme paa Münchener-Forlaget *F. Bruckmann A.-G.* Titlen bliver »*Das deutsche Kunst-Gewerbe 1906*«. Det vil indeholde 7 Artikler, stammende fra fremragende Fagmænd, og c. 400 Billeder.

Sebalduskirken i Nürnberg er bleven restaureret. Arbejdet paabegyndtes i Aaret 1888 og har kostet ca. $1 \frac{1}{2}$ Mill. M.

Børsen i Amsterdam, som for faa Aar tilbage er opført med en Bekostning af 850.000 Lst., er bleven undersøgt af en i dette Øjemed nedsat Kommission. Det viste sig, at forskellige Brud og Sætninger i Bygningens Mure skyldtes mangelfuld Fundering.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 25. AUGUST 1906
8. AARGANG № 47

NOGLE BLADE AF ST. ANNÆ KVARTERS HISTORIE.

I.

FORSTADEN UDENFOR GAMMEL ØSTERPORT.

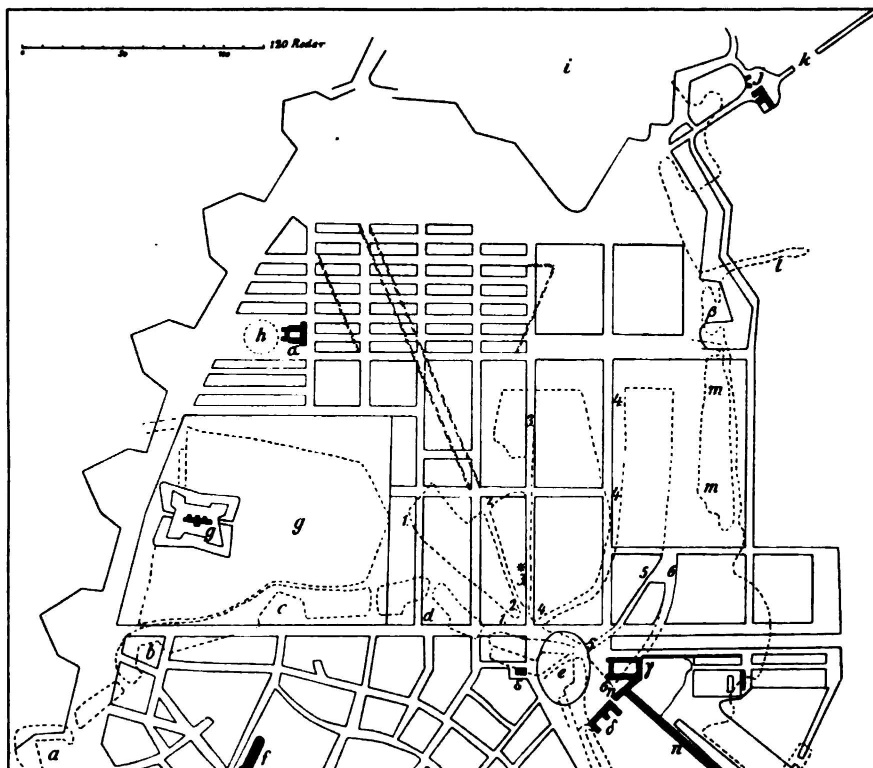
Kjøbenhavns middelalderlige Befæstningslinie fra Vartov langs Voldgaderne til Nørretorv og derfra i en buet Linie til Kongens Nytorv og Bremerholm blev i Begyndelsen af Christian IV's Regering reguleret og forbedret, men kun i ringe Grad udvidet. Den var og blev for trang, ikke alene for Borgerne, men ogsaa — og det i særlig Grad — efter Byens Stilling som Rigernes Residensstad og Hovedvaabenplads. Til Herredømmet over Østersøen og Sikring af Forbindelsen med Norge krævedes en betydelig Flaade, og man kunde ej mere nøjes med en tilfældig og uensartet Samling armerede Fartøjer, tilvejebragte ved Opbud fra Købstæderne. Man maatte have en kongelig Flaade, der kunde ligge i sikkert Leje, hurtigt udrustes og hurtigt være tilstede, hvor den dansk-norske Stats *dominium maris* skulde hævdes. Men i saa Henseende frembød Kjøbenhavn betydelige Mangler.

Udfor Slotsholm og Bremerholm var der ej Plads nok til Flaadelejet, Skibene maatte lægges længere nordpaa oppe ved den gamle St. Annæ Bro, men her vare de udsatte for Angreb, og i det Hele havde Kjøbenhavn som Flaadestation den Mangel, at Arsenaler og Værfter laa udækkede mod Søen, og at Udsejlingen ved det nuværende Bomløb let kunde spærres af Fjenden ved Forsænkning af Skibe.

Christianshavns Anlæg 1618 dækkede vel for en Del Værfterne og Arsenalerne mod Søsiden, men til deres fuldstændige Sikring, til Sikring af Flaaden, der laa paa Strømmen, og Beherskelse af Havnens Indløb, krævedes Anlæg nord for St. Annæ Bro. I Begyndelsen af 1620'erne anlagdes der da ogsaa her 2 Blokhuse, et paa hver Side af Indsejlingen, og nogle Aar senere begyndtes Anlæget af et stort Fort, *Skansen ved St. Annæ Bro*, paa det nuværende Citadels Plads.

Christian IV har sikkert tidligt paatænkt et saadant Anlæg, selv om det først begyndtes i Modgangens Dage; thi alt 1606 havde han købt en stor Del Haver og Avlsgaarde mellem Nørreport og gamle Østerport. En Del benyttedes til Anlæget af Rosenborg Have, men der forblev dog en stor aaben Strækning passende til de udvidede Befæstningsanlæg og til en eventuel Udvidelse af den gamle By.

Mellem Rosenborg Have, dette aabne Terræn, Søen og Voldene laa den Del af *Forstaden udenfor Gammel-Østerport*, som var levnet efter de omfattende Terrænkøb, og som mod Nord strakte sig omtrent til Frederikskirken. Om Terrænforholdene og Bebyggelsen her giver vedføjede Skitse efter et Kort i Ingeniørkorpsets Tegnearkiv god Forestilling, selv om der ej kan være Tale om absolut Nøjagtighed, da Kortet er udført i nyere Tid ved Kopiering af et ikke ganske rigtigt Kort fra c. 1700, og de gamle Volde, Forstadsgader og Kystlinier

SKITSE AF NY-KJØBENHAVN C. 1700. EFTER PLAN I INGENIØRKORPSETS ARKIV.
Ældre Anlæg. a. Nørreports Bolværk. b. St. Gertruds Skanse. c. Skansen ved Lønporten. d. St. Klaras Skanse. e. Østerports Bolværk. f. Trinitatis Kirke. g. Rosenborg Slot og Have. h. St. Anna Rotunda. i. Citadellet (Skansen ved St. Annæ Bro). j. Toldboden. k. Bomløbet. l. St. Annæ Bro. m. Inddæmmet Vand ved Islandske Kompanis Reberbane. n. Sejlhus og Reberbane paa Bremerholm. 1. Den gamle Adelvej. 2. Den nye brolagte Adelgade. 3. St. Annæ Stræde. 4. Den brede Gade. 5. Store Strandstræde. 6. Lille Strandstræde. * Bremerholms Admiralsgaard. *Nyere Anlæg.* α. Guldhuset. β. Bastionen ved Dronningens Have γ. Charlottenborg. δ. Gjethuset. ε. Hovedvagten.

vistnok ere indtegnede efter andre Kort fra Christian IV's eller Frederik III's Tid. De under Kortet anbragte Forklaringer af Bogstaver og Tal ville vel være tilstrækkelige til en almindelig Orientering*), medens følgende Oplysninger, der

*) Den brede Plads, der fra Havnen fører op mod Nyboder, er Pladsen for en Kanal, der aldrig kom til Udførelse, Prinsens Kanal, der skulde være gaaet op til St. Kongensgade. Fredericiagade danner dens nordlige Kajgade, medens den sydlige Kajgade i det 18. Aarhundrede delvis endnu existerede som Prinsessegade (nu optaget af den russiske Kirke og den bagved samme liggende Gaard i St. Kongensgade).

hovedsagelig ere hentede fra en Kommissionsbetænkning af 1682*) kunne tjene til nærmere Forklaring om Gaderne i den gamle Forstad.

»Fra Holmen ... indtil Merlings Hus, for Kongensgade (ɔ: St. nordiske Telegrafselskabs Grund), var en Længde Huse bygt langs med Byens Grave, hvilke Huse formedelst Kongens Torv nu kaldet, blev nedbrudt ...«.

»Atter fra samme Hus løb en Gade langs med hans kongelige Majestæts Hauge, hvilken med ringe Huse paa den ene Side var bebygget, som endnu er at see ...«.

Af denne *Adelvej* er Helsingørsgade en Levning, ligesom der i Grænselinierne for nogle Ejendomme i Gothersgades første Del findes Spor af dens Linie.

»Merlings Hus stod lige for en Gade, som nu kaldes nye Kongensgade. Denne var ubebygt og bestod ganske i Hauger med nogle smaa Huse og Admiral Lindenovs Gaard«.

Denne Gaard var Bremerholms Admiralsgaard, der til for faa Aar siden tildels var bevaret som Sidehus i Ejendommen St. Kongensgade Nr. 21**). Gaden, hvis Navn var *St. Annæ Stræde*, løb dog neppe saa lige med St. Kongensgade som Kortet viser, men konvergerede med Bredgade. I Gadens yderste Del laa flere Blegdamme, hvorfor den undertiden kaldtes *Blegstræde*.

»Fra Merlings Hus var en krum Gade, udi den yderste Ende hel bred, samme blev kaldet *Bredegade*«. Den løb i en Bue bag Husrækken paa Kongens Nytorvs Nordside, imellem det Thottske Palais (Niels Juels nye Hovedgaard) og den bagved liggende Have (Niels Juels oprindelige Gaard), der siden blev Tømmerplads og nu er indgaaet i Palægade, og svingede derpaa ud i den nuværende Bredgades Linie. I Jordebøgerne kaldes den dels »den brede Gade fra Marken ned mod Byens Grav« (Ejendommene paa den nordre og vestre Side), dels »det brolagte Stræde for Adelvejen« (Ejendommene paa den søndre og vestre Side). De langs Gaden liggende Haver gik som oftest helt ud til Nabogaderne, St. Annæ Stræde og Strandstræde. Ved det nye Gadeanlæg i Frederik III's Tid fik den regulerede Bredegade Navnet Norgesgade, hvilket dog ikke kunde fortrænge det gamle Navn, og langt ind i det 18. Aarhundrede seer man saaledes i Avertissementer, Taxationer etc. Gaden betegnet som »Norges- eller den saakaldte Dronningens brede Gade«.

»Ligeud for Gammel-Østerport var *Store Strandstræde* og stødte med Reberbanen tilsammen, strækkende langs densamme og bestaaende i adskillige Frugthaver med nogle smaa Huse bebygt«. Dette er Jordebøgernes »Stræde, som løber mod Stranden«, hvoraf den sydlige Del er opslugt af Kongens Nytorv, medens det nuværende St. Strandstræde er den mellemste Del hen imod Reberbanen. Denne er ikke den kgl. Reberbane paa Bremerholm, men det islandske Kompagnis Reberbane, der begyndte ved St. Annæ Plads og løb mod nordost i en Længde af 660 Alen omtrent i Amaliegades Linie. Den blev anlagt i Henhold til Bevilling af 8. 2. 1621, og det bestemtes da, at der skulde være en 18 Alen bred Gade mellem den og Borgernes Haver, ɔ: Ejendommene paa Østsiden af den brede Gades nordlige Del.

---

*) Pontoppidan, origines Hafnienses, P. 285—86.
**) See »Fra Arkiv og Museum« B. I. P. 191.

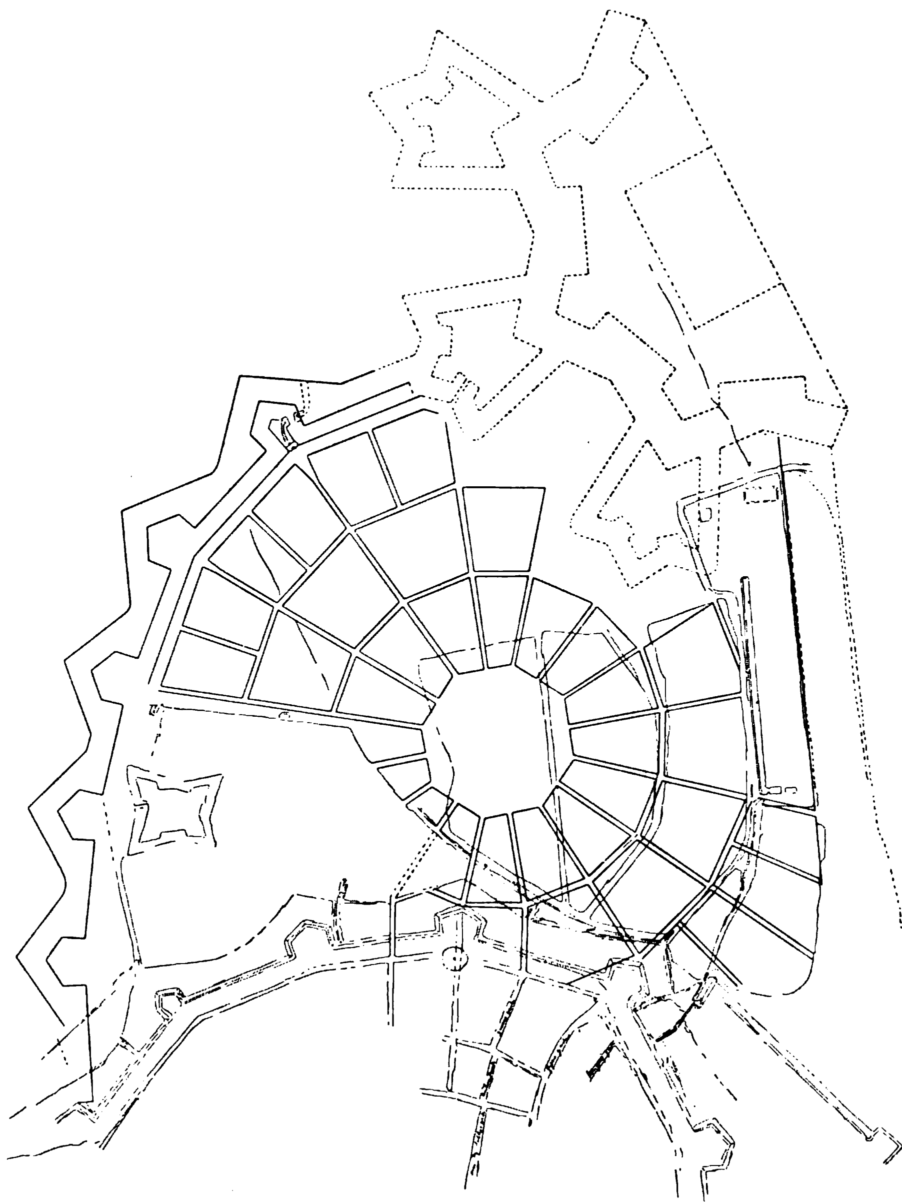
»Ved Holmen, hvor Hans høje Excellenses Gaard er nu bygt (Charlottenborg), løb samme Tid *det lille Strandstræde* til den islandske Reberbane«. Ejendommene paa St. Strandstrædes Sydostside gik ud til Nordvestsiden af dette lille Strandstræde, hvis Sydostside derimod optoges af en Række Ejendomme, bl. andet mange Garverier, der strakte sig ud til Havneløbet og stadig udvidedes mod dette ved Udfyldning af det grundede Vand indtil og udover den nuværende Toldbodgades Linie. Disse Ejendomme, hvoraf den sydligste Del enten indgik i Charlottenborgs Grund eller udlagdes til Nyhavn, betegnes i Jordebøgerne som liggende »øst for K. M. Sejlhus« (ↄ: Garnmagasinbygningen i Charlottenborgs Baggaard). I Jordebøger og Skøder siges nemlig dengang de mod nordost løbende Gader at løbe i Øst og Vest, og Ejendommene at ligge Nord eller Syd for Gaden, hvorhos de nærmere stedfæstes ved Angivelse af Nabogrundene mod Øst og Vest, en Betegnelsesmaade, der ganske svarer til Byportenes, efter vore Begreber urigtige Betegnelser, Vesterport, Nørreport og Østerport.

Idet de to Strandstræder konvergerede mod islandske Kompagnis Reberbane og den mellemliggende Bygningskarree afstumpedes i Nordenden, fremkom den endnu existerende, trekantede Plads mellem Stræderne, hvorimod den beplantede Plads mellem St. Strandstræde og Garnisonskirke er af nyere Oprindelse. Den har hørt til en af de Haver, som Sophie Amalie efter 1661 købte til Anlæg af sit Slot, Sophiæ Amalienborg, og dets Have. Da St. Annæ Plads, efter Slottets Brand 1689, anlagdes gennem Slotshaven, blev der af denne paa Pladsens Sydside en smal triangulær Grund tilbage, hvilken sammen med en syd derfor liggende, 1703 tilkjøbt privat Havegrund afgav Byggeplads og Kirkegaard for den 1703—06 opførte *Herre Zebaoths Kirke*, en Grund, der i Pestaaret yderligere udvidedes mod Syd ved Tilkøb af en anden Have.*) Den nævnte firkantede Plads, der ikke benyttedes til Kirkegaard, men henlaa øde, blev 1716 efter kgl. Befaling brolagt som en publik Plads, saaat den kunde tjene til Stadens Nytte som Allarmplads.

Sammen med den foran aftrykte Grundplan giver omstaaende Gengivelse af en paa det store kongelige Bibliothek bevaret Plan fra Christian IV's Tid en

*) Den Del af Dronningens Have, som kom til at indgaa i Zebaothskirkens Grund, er sikkert Anne, sal. Hans Holsts Have, der i Jordebogen af 1633 betegnes som liggende udi det brolagte Stræde for Adelvejen paa østre og søndre Side, ud til begge Gader, med Jordskyld 18 β, og i Kæmnerregnskabet for 1674 betegnes som udlagt til Dronningens Have (Jordskyld 18 β). 5. 12. 1642 fik Apoteker Peter Gagelmand af Bodil Madsdatter i Kjøge Skøde paa en Have uden Østerport med den ene Ende mellem Gagelmands egen og Raadmand Find Nielsens Haver og med den anden Ende mellem Find Nielsens og Anne Gert Meyers Haver, hvilken Hans Holst fordum havde ejet og Sælgerinden arvet efter sin Søster Margrete. Anna Gert Meyers og P. Gagelmands Haver bleve ogsaa udlagte til Dronningens Have, medens Find Nielsens Have endnu existerer som de sidste Huse i Bredgade inden St. Annæ Plads, en Række Huse i St. Strandstrædes nordlige Del og den mellemliggende Del af Kirkegaarden. Find Nielsens Enke, en Datter af Hans Nansen, giftede sig anden Gang med Peder Pedersen Lerche, hvis Søn, Etatsraad, Ceremonimester Vincent Lerche 1703 solgte Haven og et af Husene i Strandstrædet til Kirken. — Bodil Madsdatter og Margrete vare Stedsøstre, Døtre af den berygtede Kjøge-Borgmester Mads Ravn, der sammen med sin anden Hustru lod Margrete forgive for at tilvende sig hendes betydelige Arvepart efter Bedsteforældrene, Hans Holst og Anne, sal. Hans Holstes.

god Forestilling om Forstaden med dens Omgivelser. Man seer den nordlige Del af Byens gamle Vold med sine Bastioner og Grave, disse sidste afdelte ved tre Batardeaux (Kamme), for at de kunde holdes fyldte med Vand, uagtet Ter-

PROJEKT TIL NY-KJØBENHAVNS ANLÆG C. 1629. EFTER EN PLAN I DET STORE KGL. BIBLIOTHEK.

rænet er faldende fra Nørreport ned mod Østerport. Endogsaa de Smaataarne, der hindre en Overskridelse af Graven ad Batardeauens Ryg, ere antydede. Ved den anden Batardeau er angivet den Lønvej, som fra Byen førte over til Kongens Have ved Gartnerhuset; i Haven sees Slottets Bastioner og Grave samt

to Bygninger, Vaskerhuset og — østligst — den gamle Vandkunst.*) Nordfor den østligste Batardeau, hvoraf der fandtes Levninger ved Theaterbygningen i 1870'erne, ligger Østerport med Bro over Graven til Pladsen ved Sejlhuset (Garnmagasinet) og Reberbanen, hvilke Bygninger begge ere antydede. Fra Broen, langs Byens Grav gaar Adelvejen op langs Kongens Have og videre i Nord med de fra samme udløbende Gader, St. Strandstræde, den brede Gade og St. Annæ Stræde, medens lille Strandstræde fra Sejlhuset løber hen til Foreningspunktet med store Strandstræde, hvorfra de forenede gaa langs islandske Reberbane til St. Annæ Bro, der sees for Enden af den paabegyndte Inddæmning udenfor Reberbanen.

Men Kortet viser endnu mere. Nord for Broen antydes et stort bastioneret Værk med 3 Kronværker mod Land, det er den paatænkte eller paabegyndte Skanse ved St. Annæ Bro, og fra den gaar en bastioneret Linie hen til den gamle Vold ved Nørreport. Endelig sees hele Bebyggelsesplanen for den paatænkte Nystad, et mægtigt ottekantet Torv med derfra udstraalende Gadelinier, overskaarne af et System Ringgader. Til Bevarelsen af Forstadens gamle Vejnet og Grunde er der kun ved Stranden taget Hensyn. Kortet maa være yngre end 1621, da det viser Kompagniets Reberbane, og dets Alder kan nærmere bestemmes ved, hvad det ikke viser, *Nyboder*. Dette Bygningskvarter er paabegyndt 1631 og passer slet ikke ind i Kortets Karreer, men maa være planlagt i Overensstemmelse med en anden og yngre Bebyggelsesplan for Nystaden. Kortet maa altsaa skrive sig fra Aarene 1621—31, rimeligvis fra 1629, da Begyndelsen til Værket skete, idet Befæstningslinien blev afstukket ved et Dige og en Grøft, »som Hans Majestæt lod grave fra Nørreport til St. Annæ Bro«. Det blev dog foreløbig ved Grøften, idet Kongen ikke selv kunde ofre de fornødne Pengemidler eller faa bevilget Skat til Udførelsen af Befæstningen, hvorfor han ogsaa 8. 12. 1646 med Bitterhed skriver: »Haffde dy gadt folck, Adel och wadel, y dy forrige tyder wyldt gørre mig ded till uyllie, som dy nu Erbyder sig at gørre, da hafde køben: for 20 ar siiden verrit *in perfectione*«.

Derimod blev, som sagt, Skansen ved St. Annæ Bro og Nyboder anlagte, og 1640 paabegyndtes en Kirke for den nye Bydel, den aldrig fuldendte, efter 1660 nedrevne *St. Anna rotunda***). Ligeledes anlagdes til direkte Forbindelse med Nyboder den yngste Gade i den gamle Forstad, hvorom den før citerede Kommissionsberetning siger: »Fra fornævnte Merlings Hus løb skraa til og igennem de nye Skipperboder en ganske ubebygt Gade med idel Haver«. Af denne *brede Adelvej*, der brolagdes c. 1640, findes endnu Spor i Grænseskel bag Ejendomme i St. Kongensgade indtil Dronningens Tvergade samt i Gadelinien mellem Nyboders Vagt og det nu nedrevne Søetatens Hospital.

Mod Slutningen af Christian IV's Regeringstid optoges dog Spørgsmaalet om den udvidede Befæstning for Alvor, saaat saavel Skansen ved St. Annæ Bro (Citadellet) som Voldlinien 1658 vare, om end langtfra fuldendte, saa dog brugelige til Forsvar, og nu maatte Bebyggelsesplanen for Kvarteret fastsættes. I

*) Et specielt Kort over Haven fra 1649 er gengivet i F. R. Friis' Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie P. 48.

**) See herom H. D. Linds Afhandling i Hist. Tidskr. VI. 5. P. 470.

den ældste, mig bekendte Plan fra denne Periode (paa st. kgl. Bibliothek) er der endnu taget Hensyn til de gamle Veje og Grunde, der delvis bevares eller reguleres, medens de Kongen tilhørende ubebyggede Grunde udstikkes efter et Net af lodret paa hinanden løbende Gader, og nogle Grunde ere ogsaa bortskødede efter denne Plan. Men 1651 vedtages en ny Plan*), hvorefter et regelmæssigt Net omslutter det Hele, og i Henhold til den bortskødes der nu rask væk af de kongelige Grunde mellem Frederiksgade og Citadellet og mellem Nyboder og Kongens Have, samt af denne og den nedlagte Volds Grund. Her gennemføres ogsaa Gadelinierne, medens man af gode finansielle Grunde maatte see bort fra foreløbig at gennemføre dem i den bestaaende Forstad, hvor de vilde gennemskære alle Grunde og medføre Nedrivning eller Flytning af en Mængde Huse. At Bebyggelsen ikke holdt Skridt med Udvisningen af Grunde, laa i, at en stor Del af Grundene aabenbart ikke ere tilskødede Byggelystne, men Statsfunktionærer og Kreditorer, der maatte tage en Del af deres Tilgodehavende i en Byggegrund, som de ingen Brug havde for og daarligt kunde finde Købere til. Man seer da ogsaa, at Folk med Penge sammenkøbte et større Antal Grunde i samme Karree og deraf dannede Ejendomme med store Haver.

Efter Freden 1660 blev Citadellet ombygget af Hollænderen Heinrich Ruse, og det overdroges ogsaa denne at udarbejde en modificeret Byggeplan for St. Annæ Kvarter, hvor Forholdene nu vare noget forandrede. Dronningens Lysthave udenfor Vesterport (paa Tivolis Grund) var nemlig ødelagt under Belejringen, og man vilde ikke mere have Bebyggelse mellem Fæstningsværkerne og Søerne. Hun skaffede sig da, som før nævnt, en Have og Plads til et Enkesæde ved Opkøb af en Del Ejendomme i Forstaden udenfor Gammel Østerport, saaledes at hun fik islandske Kompagnis Reberbane og alle Grundene mellem den og Bredegade fra Find Nielsens tidligere omtalte Have og udefter saalangt Forstaden strakte sig, samt en Pomeranshave mellem Bredgade og store Kongensgade, mod Nord begrænset af den senere Frederiks Kirkeplads, mod Syd af den sydligste Del af det nuværende Moltkeske Palæs Grund, der da var en Have, der gik ud til begge de nævnte Gader**). Disse Ejendomme maatte selvfølgelig

*) Gengivet i O. Nielsens Kjøbenhavn V. S. 30 og paa den Plan over Belejringen, der findes hos Puffendorf og hyppigt er gengivet i historiske og topografiske Værker.

**) Pomeranshaven tilskødedes 19. 9. 1664 Hofkæmner Lorens Tuxen paa Dronningens Vegne af Oberstlieutenant Johan Caspar v. Cicignon. Den anføres som liggende mellem Ny Kongensgade (Blegstræde) og Norgesgade (Bredegade) paa den ene Led, og paa den anden Led mellem Niels Svenskes Plads og en Have kaldet Engelen. Niels Svenskes Plads er den sydlige Del af Frederiks Kirkeplads, som Frederik IV 1716 fik tilskødet af Grev F. A. Danneskjold-Laurvig i Mageskifte mod Pomeranshaven. »Engelen« er den ovenfor nævnte sydlige Del af Moltkes Palæs Grund. Den nævnes 1620 i Jordebogen under St. Annæ Stræde som Nille Claus Condevins Blegplads (Jordskyld 18 β), 1633 som tilhørende Boldevin Blancfordt, senere nævnes som Ejere Thorben Pedersen Munch, Barbara Thorben Pedersens og Herman Baltzersen. Ejendommen maa senere være gaaet over i S. Petri Kirkes Eje, som derefter har afhændet den uden at sørge for, at Jordskylden gik over paa den nye Ejer, thi fra 1690 og til langt op i det 19. Aarhundrede betalte Kirken de samme 18 β Jordskyld aarlig som i sin Tid Nille Claus Condevins. I Kæmnerregnskabet for 1674 siges denne Boldevin Blanckfordts Ejendom nu at tilhøre sal. Barbara Thorben Pedersen i Engelen. — Blandt de skikkelige Mænd og Borgere »udi den over Klasse«, som 20. 10. 1683 bleve forordnede til at bære alle fornemme Lig herudi Staden, var Henrick Storch i

ikke forulempes ved Gadeudstikningen, og i det Hele blev Ruses Plan en Simplifikation af Planen fra 1651 med større Masker i Nettet, saaat de private Grunde ej i saa høj Grad, som i sin Tid paatænkt, ramtes af den nye Byggeplan; saaledes bortfaldt særlig en Gade fra Kongens Nytorv nordpaa mellem Bredgade og St. Kongensgade, lige som Strandstræderne fik Lov at bestaa, medens Helsingørsgade som bekendt blev bestaaende paa Trods af Planen. Efter denne blev derhos nogle af Hovedgaderne gjorte bredere end før bestemt. I det Hele var Planen langt hensynsfuldere mod Grundejerne end den tidligere, men nu skulde det føres ud i Livet, som hidtil kun havde staaet paa Papiret, og det vakte selvfølgelig megen Misfornøjelse, selv om Meddelelserne desangaaende ere betydeligt overdrevne. De stamme nemlig fra den svenske Afsending, der med synlig Interesse noterer ethvert Tegn paa Misfornøjelse med den nye Regering. At Gaderne, som det berettes, bleve omlagte for bedre at kunne bestryges af Citadellets Kanoner, er ganske hen i Vejret.

Den væsentligste Ændring, den dengang gennemførte Bebyggelsesplan senere er undergaaet, vedrører Sophiæ Amalienborgs Grund. Den sydligste Del af Haven bortskares, som tidligere nævnt, ved Anlæget af St. Annæ Plads, det 1689 nedbrændte Slot nedreves c. 1700 og Resterne af Haven omdannedes i Christian V's og Frederik IV's Tid, medens Slotsgrunden og Terrænet mellem den og Toldbodvejen omdannedes til en stor Mønstringsplads. Ved denne Lejlighed forsvandt en stor Have, Kansler Peder Reedtz i sin Tid havde dannet af sammenkøbte Grunde; senere tilhørte Haven Dronning Charlotte Amalie og derpaa hendes Søn Prins Carl, der overdrog den til Urtegaardsmand Conrad Beker. Sin sidste Omdannelse fik denne Del af Kvarteret 1749 ved Anlæget af Frederiksstaden, planlagt af Niels Eigtved, der ogsaa byggede en stor Del af Ejendommene der, navnlig de fire adelige Hoteller paa Frederikspladsen, et Navn, der dog ikke slog igennem. Amalienborg Plads eller slet og ret Amalienborg og Amaliegade bevare endnu Mindet om det oprindelige, smukke Slot, der ligesom Frederik II's Lysthus i Lundehave (Marienlyst) var en direkte Affødning af italiensk Renæssancekunst.

Fr. Schiøtt.

KARMELITTERNES SYGEHUS I HELSINGØR.

De mange, som har deltaget i Forsvaret for den gamle Fattiggaard i Helsingør og endnu arbejder ivrigt for dens Bevarelse, har hidtil savnet en Redegørelse for Bygningens Historie. Hvad man vidste, var kun, at dens ældste Parti i sin Tid byggedes af Karmelittermunkene som Sygehus for fattige, udenlandske Søfolk, og at den for et Par hundrede Aar siden allerede brugtes som

---

Engelen. Efter Grundtaxten af 1689 ejer Hendrich Storch Sværdfeger netop Grunde paa dette Sted, Norgesgade 101 og 103, Ny Kongensgade 127, Dronningens Tværgade 310. — I et Inventarium af 12. 10. 1681 over Sophiæ Amalienborgs Haver nævnes i Pomeranshaven Frugttræer »an den Plankewerch nach den Engel zu«.

Fattiggaard. Man kunde henvise til dens mærkelige Architektur og pege paa, at den er vort Lands eneste bevarede Sygehus fra Middelalderen. Men hvad den i Mellemtiden havde været, og hvem der havde bygget dens forskellige Dele kunde ingen med Sikkerhed oplyse. Først i de sidste Dage er dette lykkedes, og som Resultat af lange og omfattende Undersøgelser, der er iværksatte af Nationalmusæets anden Afdeling, som jo stedse har støttet Bestræbelserne for Bygningens Istandsættelse, kan der nu gives en Skildring af dens Tilblivelse. I ganske korte Uddrag er Hovedpunkterne følgende:

Da Karmelittermunkene under Reformationstidens Storme saa sig stedte i Nød og Fare, solgte de deres kun en Snes Aar gamle Sygehus. En driftig Borger og Raadmand, Asgud Mikkelsen, afkøbte dem Grunden, og senere, da Kristian den Tredje allerede havde omdannet deres Kloster til et Helliggesthus eller Hospital, indrettede han en Hestemølle lige ved St. Marie Kirkedør. Men det varede ikke længe, saa fik det fordums Sygehus en bedre Ejer. 1550 købtes det af den berømte Herluf Trolle, der den Gang var Lensmand paa Krogen Slot, og som sikkert har ønsket at have en egen Bolig i Staden. For ham var Munkenes Stiftelse, der kun var beregnet til en halv Snes Senge, øjensynligt for lille, og ham skyldes sikkert den største og mærkeligste Del af Bygningen, med den efter nederlandske Forbilleder udførte Gavl ud til St. Annagade og den store, lyse Festsal. Men den Gang

Frederik den anden stor og god
hans Naade gjorde dette Bytte
at Hillerødholm til Kronen kom
og Herluf til Skovkloster flytte

opgav Herluf Trolle ogsaa Krogen Len, og i Stedet for at sælge Gaarden skænkede han og Fru Birgitte Gøje den sammen med rundelige Pengegaver til Helsingør Latinskole »først og fremmest herudi anseendes Guds Ære og fattige Skolebørns Bedste«. Skolen ejede den til 1587, men Skolemændene var ikke helt heldige Husejere. Gaarden forfaldt, blev »bygfældig«, som det hed i Datidens Sprog, og da den ikke havde Penge til at holde den vedlige, opnaaede Magistraten Kong Frederik den Andens Samtykke til Gaardens Salg og skødede den til Peder Brahe til Krogholm og hans Frue Margrete Gøje, »samme salige Fru Birgitte Gøjes Slægt og Blodsforvandte«. Købesummen blev straks betalt i Guld, Sølv og Penge, og efter Kongens Bestemmelse udsattes Kapitalen paa Rente til Skolens Bedste. I Skødebrevet beskrives Gaardens Beliggenhed omhyggeligt, den siges at strække sig fra Vor Frue Kirkes sødre til den vestre Kirkerist mod Sudergade og at vende sin vestre Side ud mod St. Annagade, de opgivne Maal stemmer med de bevarede Bygninger, og tilmed danner Murankrene i den yngste Fløj, Vestlængen, Forbogstaverne i Peder Brahes og Margrete Gøjes Navne.

De fremdragne Dokumenter bekræfter fuldt ud de Resultater, hvortil Nationalmusæet allerede for længere Tid siden er kommen ved en Undersøgelse af selve Mindesmærket. De uddyber dem og kaster en historisk Glans over Fattiggaarden, som hidtil har manglet. Selv om Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Navne stundom er blevne knyttede til Bygninger, har Beviser for dens nære Forbindelse med de to ædle Personligheder stedse svigtet. Der er god Grund

til at haabe, at de vil støtte Bestræbelserne for Bygningens Bevaring og Restavrering, hvad enten de udgaar fra interesserede Privatmænd eller fra Statens og Byens Side.

CHR. AXEL JENSEN,
Mag. art., Assistent ved Nationalmusæet.

* * *

Den i »Architekten« Nr. 45 bebudede Opfordring til Indsamling af Bidrag til Istandsættelsen og Bevarelsen af Karmelitternes Sygehus er nu fremkommen og har følgende Ordlyd:

Helsingørs gamle Fattiggaard skal nedrives efter den 1. September dette Aar, og hermed vil Karmelittermunkenes Sygehus forsvinde, saaledes er det bestemt af Helsingørs Kommune, hvis det ikke lykkes det private Initiativ at redde det. Helsingør vil da være berøvet den Bygning, som, næst Kirkerne og det gamle Kloster, langt er den interessanteste paa Grund af sin Alder og enestaaende Architektur, og Danmark vil have mistet et af de faa tilbageblevne Købstadshuse fra den senere Middelalder.

Den store historiske og architektoniske Interesse, som knytter sig til denne gamle Bygning, er Gang paa Gang fremhævet af Sagkyndige. Særlig Betydning har den østre Gavl med sin karakteristiske Helgenniche, medens den vestre i sin Bygningsmaade bærer Præget af en ellers her i Landet ganske ukendt Paavirkning fra Flandern. Den geniale Paavisning heraf skyldes Historikeren, cand. mag. Vilhelm Lorenzen, der herved har givet Nøglen til Supplering af det manglende. Ogsaa i det Indre ejer Bygningen i den gamle Sygestue med sine Halvsøjler og Arkadeblændinger noget særlig ejendommeligt.

Vi have derfor ikke anset det for haabløst, om end i sidste Time, at rette en Opfordring til alle dem, hvem Bevaringen af Minderne fra ældre Tider ligger paa Hjerte, om at bidrage til at tilvejebringe en Sum af c. 50.000 Kr., for hvilken Karmelittermunkenes gamle Sygehus kan blive restaureret.

Vi rette vor Opfordring ikke alene til dem, der er knyttede til Helsingør, men til alle i Landet, som med Sorg se forsvinde, hvad Fortiden har overleveret os af smukt og interessant, og fordi vi anse Bevaringen af en saadan Bygning for at være en Sag, der vil være til Ære for Landet.

I Henhold til ovenstaaende anmodes enhver, der vil yde Sagen sin Støtte, om at anmelde deres Bidrag, som kan fordeles over 4 Aar, til en af Undertegnede.

August 1906.

Professor BISSEN,
p. t. Dir. f. Kunstakad.

Architekt CLEMMENSEN,
Frm. f. Akad. Architektforen.

Brygger CARL HEISE,
Medl. af Helsingørs Byraad.

Professor E. HOLM,
Frm. for Carlsberg-Fondet.

SKJOLD MADSEN,
Sagfører, Helsingør.

Professor C. NYROP,
Frm. f. Østift. hist. top. Selskab.

Architekt M. NYROP,
Prof. ved Kunstakad.

Professor, Architekt STORCK.

ALEXANDER SVEDSTRUP,
Forfatter, Ellekilde.

LOUIS SVENDSEN,
Købmand, Helsingør.

Direktør C. TVEDE,
Medl. af Helsingørs Byraad.

G. TRYDE,
Stadsfysikus, Helsingør.

Direktør CARL CHRISTENSEN,
Villa »Ørehøj«, Helsingør.

FREDSPALADS-UDSTILLINGEN I HAAG.

Det var en uhyre Udstilling, der omfattede 216 Projekter, som hver vel bestod af 8—10 store Rammer.

Jeg kom med store Forventninger og bankende Hjærte, jeg ventede at faa se det ypperste, Nutiden kunde frembringe, faa se noget, min egen Fantasi ikke havde kunnet udmale, — det var jo Verdens første Architekter, der her lagde ud. Men jeg blev i høj Grad skuffet, der var blandt alle disse Projekter intet, der betog en, intet, der rigtig talte til en ved ædel Storhed og Ro eller om, hvad der i dette Hus skulde udøves i Fredens Tjeneste.

Man skulde tro, at der ved denne Konkurrence vilde være fremkommet noget Nyt, noget, der kunde have været i hvert Tilfælde ejendommeligt for denne specielle Opgave, noget, der ikke lige saa godt kunde være det ene som det andet.

Der var mange Forsøg i den Retning, fra den ædleste antike Stil til den mest yderliggaaende, værdiløse Secessionisme. Kupler spillede en stor Rolle; faa af dem syntes at føle sig rigtig paa Plads. Det forbavsede i høj Grad at se, hvor stor Forskel i Størrelse der var paa de forskellige Forslag; største Parten af dem vilde det være umuligt rent tilnærmelsesvis at opføre for den fastsatte Byggesum.

Interessant var det at se de forskellige Udførelser af Tegningerne. Der var Façader i den rødeste Solnedgang og i den koldeste Taage; der var tyske, hæslige Tegninger, hvor alt tænkeligt, saasom Tagsten, Kvaderfuger o. s. v., var optrukken med fede, sorte Streger, lig en Labyrint. Akvareller var selvfølgelig stærkt repræsenteret.

Et enkelt upræmieret Projekt var særlig glimrende udført, — overlegent tegnet, Skulpturet mesterligt gjort med utroligt faa Midler, og en virkningsfuld diskret Farvelægning. Et af Projekterne havde særlig rigt udstyrede Tegninger for rigtig at henlede Jurymedlemmernes Opmærksomhed paa sig (hvad der forøvrigt ogsaa var nødvendigt). I Tegningernes Sider var indflettet stærkt farvede, gule og røde Silkebaand, der forneden endte med forgyldte Medailloner. Men mærkværdigt nok var dette Projekt dog ikke bleven præmieret.

Det lyder selvfølgelig naivt, men alligevel: de 2 danske Projekter (Nyrops og Brummer—Mørk-Hansens, jeg ved ikke af flere) staar absolut mellem de første; de tiltaler en mest. Her ser man klart, at her har det først været magtpaaliggende at skabe et Udtryk for Opgaven: et *Fredspalads*, ved at skaffe Ro og Fred i Anlæget.

Denne Lyst til at anvende alt muligt architektonisk Gøgl, denne Skræk for at se en rolig, smuk Flade gør største Parten af Projekterne banale og ordinære. Disse Kupler og Spir ere rædsomme at se gentagne i de mest utrolige Variationer.

Naar man, kloroformeret af alt dette, pludseligt stod overfor Nyrops Projekt, følte man sig som traadte man ind i sin egen Stue, det var som en Oase i en Ørken. Maaske noget tamt, noget for lidt Liv i Silhuetten, men med en Ro og Skønhed i Anlæget, hvad der ikke fandtes i noget andet Projekt.

Brummer—Mørk-Hansens Projekt hævdede en smuk Plads; der var Ori-

ginalitet og Ro over det, det tiltalte meget, om end denne Løsning i ægyptisk-græsk Stil maaske virkede lidt søgt, lidt akademisk.

De præmierede Projekter, der var gengivne i forrige Nummer af Bladet, ere typiske Repræsentanter for Udstillingen i sin Helhed, og det maa jo desværre siges at være et noget magert Resultat. Men hele denne Masseopvisning var en uhyre Skuffelse — set med danske Øjne — og Bedømmelsen var det endnu mere.

VILH. CLAUSEN.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*Teglværkskemi*«, af H. FISCHER-MØLLER. Udgiven af Statsprøveanstaltens Lerlaboratorium.

Vore Læseres Opmærksomhed henledes paa denne fortræffelige Bog, som er udgiven med Understøttelse af *Den Raben-Levetzauske Fond, Rejersenske Fond* samt *Danske Teglværksforeninger.* I et Forord gør Forfatteren med Rette gældende, at den Industri, som i vore Dage ikke vil tage Videnskaben i sin Tjeneste, ingen Vegne kommer, og han nævner som Støtte for denne sin Anskuelse, at Grunden til, at Tysklands Industri nu langt har overfløjet Englands tidligere saa eneraadende Industri, er den, at Tyskerne i vore Dage overalt, hvor det paa nogen Maade er gørligt, har taget Videnskaben til Hjælp. Som et andet os mere nærliggende Eksempel nævner han, at det paa Landbrugets Omraade er den danske Landmands Forstaaelse af Videnskabens Betydning for Landbruget, der paa dette Felt har bragt Danmark frem i første Række. Vel mener han nu, at den danske Teglværksindustri aldrig kan vente sig en lignende Fremtid som Landbruget, men anser den dog for saa betydende og tilmed en for Landet saa naturlig Erhvervskilde, at det, set fra et national-økonomisk Synspunkt, er af stor Betydning, at den drives saa teknisk fuldkomment og økonomisk som muligt.

Bogens 1ste Del indeholder en Forklaring af de vigtigste kemiske Begreber samt et kortfattet Omrids af den uorganiske Kemi, med særligt Henblik paa Stoffer, der har Betydning i Teglværksindustrien. 2den Del omhandler Lerets Oprindelse og Sammensætning, Danmarks Lersorter, Inddeling og Undersøgelser af Lervarer m. m., men er dog væsentlig helliget en nærmere Udredning af de kemiske og fysiske Processer, som spiller en Rolle i Teglværksindustrien. Da Bogen ikke er ment som en Lærebog i praktisk Teglværksteknik, er der ikke medtaget nogetsomhelst af det rent haandværksmæssige, ligesom alt vedrørende Maskin- og Ovnkonstruktioner er udeladt.

I Bogen gives Svar paa de fleste af de Spørgsmaal, der kan opstaa indenfor Teglbrænderivirksomheden, og der er næppe Tvivl om, at den vil være til megen Nytte, ikke alene for de Mange, hvis Virksomhed berører denne Industri, men tillige for Enhver, der har Interesse for denne Gren af vort Erhvervsliv.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. SEPTBR. 1906
8. AARGANG № 48

DEN KATOLSKE PRÆSTEGAARD I MARIBO.

Enhver, der har bygget i Provinsbyerne, ved, hvor vanskelige Forhold der i Almindelighed raader. Pengemidlerne er som oftest smaa og Sansen for Architektur ikke meget levende, saa det er i hvert Fald ikke almindeligt, at Architektens Arbejde paaskønnes efter Fortjeneste. Paa den anden Side er der tidt Mulighed for at skabe god Architektur ud af de Opgaver, der foreligger; det er dog endnu nogenlunde almindeligt, at Borgerne bygger for sig selv alene, uden Tanke om Spekulation. Kasernebyggeri er jo ikke det fremherskende. Derfor er det lettere at give et Hus i en Købstadgade Form og Personligheds-præg end en kjøbenhavnsk 5-Etages Ejendom.

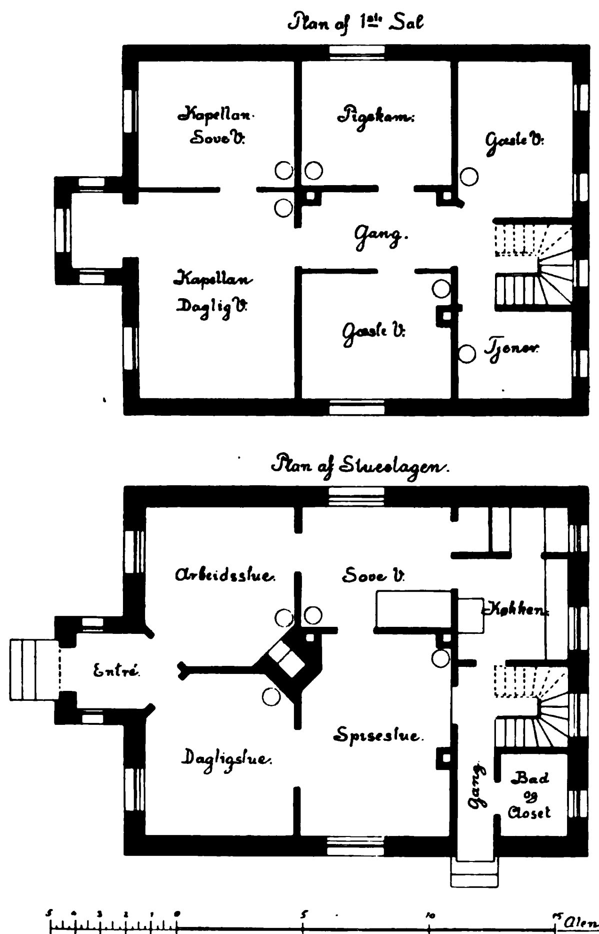
Naar derfor Hovedmassen af det, der bygges i vore Provinsbyer, desværre i de senere Aar maa stilles i Klasse med det allerdaarligste, ligger der jo her et Fingerpeg om, at vi paa dette Omraade af al Magt maa søge at bevare — eller

DEN KATOLSKE PRÆSTEGAARD I MARIBO. — ARCHITEKT H. GLAHN, NYKØBING F.

rettere forøge — vor Indflydelse og ikke skyde de (i pekuniær Forstand) oftest beskedne Opgaver fra os.

Og saa maa vi aldrig glemme, at der er en *Stil* i vore gamle Købstadhuse, som er langt mere værdifuld end den moderne, oppyntede Provins-»Stil«. Desværre har Borgerskabet i Almindelighed ikke Øje for denne Kendsgærning; saa

DEN KATOLSKE PRÆSTEGAARD I MARIBO. ARCHITEKT H. GLAHN, NYKØBING F.

derfor maa vi prædike denne Sandhed i alle Landets Købstæder, baade med Mund og med Blyant.

»Architekten« bringer idag et Eksempel paa en saadan fordringsløs Opgave, som forekommer os at være løst netop med den rette Forstaaelse af Sagen. Den katolske Præstegaard i Maribo er bygget i 1900 ved Siden af den, nogle Aar i Forvejen byggede katolske Kirke, der ogsaa skyldes Architekt H. Glahn, Nykøbing F. Præstegaarden er bygget for den utroligt ringe Sum af 11.000 Kr. Med sine simple, rolige Murflader af røde, haandstrøgne Sten og sit vel formede

DEN KATOLSKE PRÆSTEGAARD
I MARIBO.

ARCHITEKT
H. GLAHN, NYKØBING F.

røde Tegltag giver den sammen med Kirken denne Del af Byen en virkelig Tiltrækning, og de indordner sig begge paa den naturligste Maade i By-Silhouetten, hvad der turde være noget af det allervigtigste og — vanskeligste.

FRA KOPIBOGEN.

Det hænder ikke sjældent, at en Architekt, under Udøvelsen af sin Gerning, billedlig talt løber Panden mod en Mur, opført af saa forskelligt Materiale som gammel Fordom, moderne Visdom, Tankeløshed, Ligegladhed, Selvsikkerhed o. s. v. Architekterne har ofte Brug for en vidtdreven Taalmodighed i saadanne Tilfælde; er han nu sikker i sin Sag og ikke tilbøjelig til at sænke Fanen, da flyder der Blæk! Man vil i Architekternes Kopibøger ofte kunne finde Skrivelser til Autoriteter eller Byggeudvalg, i hvilke der i en god Sags Tjeneste er

— som man siger — slaaet et alvorligt Slag, og i hvilke der er nedlagt mange gode Tanker, som i Virkeligheden har Bud til en langt større Kreds end den, som den oprindelig er skreven for. En saadan Skrivelse fandt vi forleden i en fremragende Architekts Kopibog, og da vi mente, at den vilde have Interesse for »Architekten«s Læsere, bad vi om — og fik Tilladelse til — at meddele nedenstaaende Uddrag af Skrivelsen, der var foranlediget ved, at Udgifterne til en Kirke, som rundt regnet var angivet at ville komme til at koste 35.000 Kr., kun maatte beløbe sig til 25.000 Kr., uden Indskrænkninger i det opstillede Program.

— — — — — — —

»Denne Nedsættelse af 10.000 Kr. betyder jo, at det, der ønskes, er noget helt andet, end hvad der var tænkt — *en ganske almindelig Landsbykirke* — forudsat, at Kirkens Maal og Grundflader skal holdes og det opgivne Terrain benyttes.

Det medfølgende Forslag er udført i samme Maalestok som de udgivne »Sjællands Stiftslandsbykirker«, saa at det er let at sammenligne Tegningerne med disse paa ethvert Punkt.

Saavidt mig bekendt er disse Kirker vurderede saaledes: Pedersborg Kirke 32.000 Kr., Himmelev 38—39.000, Benløse, Lille Lyngby, Thorslunde og Gadstrup 41—43.000, Vindinge til 46.000 og de større, Helsinge 53.000, Reerslev 57.000 og Græsted til c. 70.000 Kroner.

Fordringerne til den ny Kirke maa derfor, sammenholdt med disse Eksempler, nedstemmes ganske betydeligt.

Maatte det ikke blive taget mig ilde op, at jeg tillader mig at behandle Spørgsmaalet om Kirkebygning noget omstændeligt, thi jeg tror det er paa Tide, at der kommer en Udtalelse, som gaar noget imod den efterhaanden gængse Anskuelse om, hvad man behøver at ofre paa Opførelsen af en Kirke, og som i al Ærbødighed fremsættes af en Bygmester — maatte jeg tillige skrive — af en *praktisk* Bygmester.

Naar der er kirkelig Nød til Stede, saa kan man holde Gudstjeneste, hvor det skal være, og man kan nøjes med at faa Tag over Hovedet og Ly for Vejrliget. Men skal Bygningen bruges Aar efter Aar, Menneskealdre igennem, saa fremkommer *den økonomiske Fordring* om Varighed. Det er selvsagt, at mange Kirker er forsvundne, fordi man ikke længer har kunnet holde dem vedlige, og saaledes vil det gaa med mange Kirker fra vor Tid, fordi man enten har været nødt til — eller *ment* at have været nødt til — at nøjes, eller endelig har været saa »klog« paa Byggeri, at man har troet, sagtens at kunne vove Eksperimentet med den billige Byggesum.

Paa dette Omraade er der arbejdet meget af Architekter, som har fremdraget alle de bedste Løsninger, som forskellige Tidsaldre har givet Anvisning paa — fattige og enfoldige Konstruktioner i Ordets gode Betydning, men holdbare og anvendelige som Forbilleder ved Bygninger, der opføres med forstandig Økonomi. Andre Bygmestre har, med en Routine, som kun berører Overfladen, frembragt Bygninger af den Slags, der er viede til Undergang; i Almindelighed gemmer man ingen Erindringer om dem.

Det er gaaet akkurat saaledes paa andre Omraader med den Art Bygningskunst; jeg behøver blot at nævne den Bunke af Forsamlingsbygninger og

Menighedshuse, som har rejst sig omkring i Landet, og som i Almindelighed er altfor elendige til at bære de Navne fra den hellige Skrift, som de skryde med; det nytter ikke, at der er ruttet med Dekorationer af Kors, baade i Puds, Jærn og Blik, for at tilvejebringe den *Stemning*, som er tiltænkt dem. De staa ikke højere end de Hundreder af Fællesmejerier, som Landet er bleven oversaaet med og om hvilke man ikke gemmer anden Erindring end Uhygge. »Det er kun Fabrikker«, forsvarer man dem med! Og dog behøver man ikke at se sig længe om efter tilsvarende Løsninger, der gemmer noget skønt ved sig! En Smedie, en Vandmølle er det samme, og til saadanne har Malere, Digtere og Musikere bevæget sig i lange Pilgrimstog for at faa fat i, *hvad der kan frembringes af Stemning.*

Den underlige Tyrketro paa, at vor Tid, med al den Fremgang, der er sket, maa kunne spænde over hvilkensomhelst Opgave uden at se sig tilbage, har avlet en vis Sky for at stille de Fordringer til en Kirkebygning, som tidligere Tider — sikkerlig ofte ifølge dyrekøbt Erfaring — har ment at burde stille; naar man nu har slaaet af paa Fordringerne, er en medvirkende Grund vel nok den, at Bygningen dog tilsidst ikke er det vigtigste for Troeslivet. Men man har væsentlig slaaet af paa Grund af økonomiske Hensyn, og det i langt højere Grad end heldigt er, fordi man tilsidst er kommen ind paa en *uøkonomisk Økonomi.*

Gaar man ud fra, at vor Tid skal løse Opgaven paa sin Maade, saa turde det være rigtigst at søge frembragt noget af det, som ikke alene kirkeligt Interesserede kunne ønske, men ogsaa hvad Mennesker, der staa Kirken fjærnere, trænger til ved en Kirkebygning. Disse skulde ogsaa gærne kunne føle sig tiltrukne af denne.

Man vil i en Kirke have et Rum, hvori der er højere til Loftet end man har i sin Bolig. Der skal være passende lyst, ikke skummelt; man skal kunne læse i sin Psalmebog, og Lyset skal komme højt oppe fra. Man vil ikke sidde inde og kunne se lige ud af Vinduerne; ikke heller ønsker man, at man udefra skal kunne se ind.

Dernæst er der et Ønske om at se et buet Loft, ligegyldigt hvad Materiale det er udført i; det er mærkeligt, hvor stærk denne Trang er, og det er ikke utænkeligt, at Grunden er den, at et hvælvet Loft skaber Lysreflekser i Rummet og giver i det Hele en Lysvirkning, der aldrig fremkommer, hvor man har fladt Loft, det være sig lyst eller mørkt.

Man vil gerne have Kirken paa en Bakke, saa at man skal gaa opad til den, og saa at den behersker de nærmeste Omgivelser; man vil tillige kunne se Kirken i Afstand.

Endvidere vil man nødig undvære et Taarn til en Kirke; det regnes for en Mangel ved Kirken, naar dette savnes. »*Noget, som peger opad*«, siger man; ialtfald et Spir, selv om det bliver aldrig saa lille. Der ligger ogsaa i dette Ønske en Følelse af, at Klokken, naar den bringes tilvejrs, vil komme til at give en Sang og Klang i Luften, som aldrig vil opnaas, naar den hænger lavt.

Klokken skal have en vis Størrelse, saa at den giver en dyb, klangfuld Tone. Man sparer ofte ved Klokkernes Anskaffelse; de blive derved for smaa og give en høj og skarp Diskanttone. Der er ingen Stemning over dens Klang

og det keder Folk at høre den. Almindeligvis var de ældre Klokker ofte daarlige nok i Stemningen, men deres store Tværmaal, ofte over 1 Alen, gav dem dog en dyb, højtidelig Tone. For at opnaa en saadan dyb Tone fra mindre og billige Klokker har man været nødt til at ty til de moderne Staal-Klokker, der ved stærk Reklame anbefales i høje Toner, men dog altid vil være haarde og kortsyngende i deres Klang.

I et lille Taarn eller Spir er der ringe Plads til Klokkens Bevægelser; denne Omstændighed i Forbindelse med Ønsket om at mindske de Vridninger, som Ringningen medfører i Bygningen, har bevirket, at man har tyet til at ophænge den med mindre Sving, saa at det bliver Klokken, der kommer til at slaa imod Knevlen, medens denne helst skulde slaa imod Klokken, naar denne er i Fart. Man har drevet det saa vidt som til at slaa med Hamre paa Jærnstænger, hvilken Methode saavidt jeg ved anvendes i den engelske Kirke i Kjøbenhavn. Dette er *ikke Klokkeringning* — og bliver det aldrig.

Naar nu den Opgave foreligger, at skulle samle mange Mennesker paa den mindst mulige Plads, saaledes at alle kunne se det samme, da er denne Fordring vel omtrent ens for Kirke, Koncertsal, Foredragssal og Theater, men Løsningerne maa gaa i højst forskellige Retninger. Ganske vist er der i vor Tid i fuldt Alvor slaaet kraftigt til Lyd for saadanne almene Løsninger, men det har vist sig, at ialtfald den kirkelige Bygning ikke ustraffet kan underordnes en saadan.

I en Kirke ønsker man at kunne følge Tjenesten og samle sin Opmærksomhed paa denne, uden at Tilhørernes Placering ved Bænke paa Kryds og Tværs bliver saadan, at man forstyrres heri ved, at man ikke kan undgaa at se Passerende og Siddende, og ses igen af disse — hvad der jo netop tilsigtes ved Koncertsalen og Theatret. I Kirker fra Pietismens Dage, med de da yndede Pulpiturer med Vinduer, har man, efter Ønske, set og uset kunnet overvære Gudstjenesten, et Ønske, som sikkert er til Stede hos Mange den Dag idag.

Maatte jeg nu tro at have betegnet disse Ønsker ved Kirkebygningen som *ubevidste Fordringer, der altid ønskes tilfredsstillede.*

Gaar man nu over til at betragte Kirkernes Inventar, saaledes som det desværre i langt de fleste Tilfælde forefindes, da kommer man til ret nedslaaende Resultater.

Fordringen om, at Kirken skal kunne opvarmes, er ganske naturlig; men man har ikke givet sig Tid til at klare sig, hvorledes Opvarmningen kunde ske med skyldigt Hensyn til Kirkerummets Værdighed. Til Trods for, at Ministeriet har gjort sig store Anstrængelser for at hjælpe paa dette Forhold, er de Ovne, der i Almindelighed findes opstillede i vore Kirker, mildest talt frygtelige at se til, og udenfor dem og langt ned i Kirken findes rigeligt af baade Aske og Kul — et Griseri, som burde være banlyst paa dette Sted.

Ved Alteret tyer man ofte til at opstille et Krucifix; men Ønsket om at faa opsat en Altertavle med Maleri i Steden for er ofte saa stærkt, at man senere skaffer sig en saadan, selv om den ikke kan faa det Lys, som Maleriet kræver for at blive set.

En Fordring om, at Stoleværket skal være mageligere end tidligere, har vel medført en Forbedring, men Stolene er nu, af Billighedshensyn, efterhaanden blevne saa aabne, at de bedre kunde være Bænke i en Koncertsal end i en

Kirke, og tillige anvendes ofte en Del løse Stole, der mere passende kunde finde Anvendelse i en Spisestue. Den lukkede Ryg og jævnhøje Endestykker, som er en Arv fra Fortiden, er det for Almindeligheden et Savn at maatte undvære.

Det Beløb, der spares ved Anskaffelsen af saadant billigt Inventar, er altfor ringe i Forhold til hvad der tabes, hvilket staar mere klart, naar man tænker frem i Tiden. Thi en Kirke skal kunne taale Slid og ublu Behandling, for ikke at sige Mishandling — og det kan *en ganske almindelig, gammel, dansk Landsbykirke* taale.

Derfor tillader jeg mig indtrængende at anbefale en saadan som Forbillede.

Det er et Særkende ved danske Landsbykirker, at der er en stor Enfold og Simpelhed over dem, som deres Bygmestre er komne til ad sund og praktisk Vej. Det er min Overbevisning, at det er Erfaringens Vej man er gaaet. For blot at nævne et Eksempel, saa tror jeg, at det er ifølge dyrekøbt Erfaring, at man har taget Beslutningen om at slaa Hvælvinger i Kirkerne. Disse ligge jo i Almindelighed højt og frit og udsatte for Lynild, og denne har sikkert tændt mange af dem i Aarenes Løb. Saa er man tyet til at hvælve dem, fordi Hvælvingen er en virkelig Hjælp i Ildebrandstilfælde.

Man kan kun forbauses over, hvad der i tidligere Tider er udrettet paa Kirkebygningsomraadet; hvorledes man ad de mest primitive Veje har slæbt Materialet sammen, ofte langvejs fra, og bearbejdet det med største Taalmodighed. Studerer man f. Eks. en jysk Granitkirke, saa vil man opdage, at man skal søge godt omkring for at finde et tilsvarende Stykke virkelig Architektur. Der ligger mangt et Aars trofast Arbejde forud for dette Resultat. I Almindelighed nærer man altfor ringe Tanker om vor hjemlige, nedarvede Kirkebygningskunst. Udlandet ser skarpere og er ivrig efter at studere den.

Jeg har undret mig over den Sum, man er bleven enig om at anse for fornøden til en Kirkebygning, men jeg tror at have bragt i Erfaring, at der i Overslagene ikke regnes f. Eks. Ovn eller Varmeværk, Orgel, Altertavle, Alterdug, Tæppe, Lysekroner o. a. m. — men det er dog en underlig Fremgangsmaade. Selv om der bør være Lejlighed til Gaver fra Menigheden, saa maa dog saadanne Ting høre ind under Kirkens Værdi, og den er ikke færdig uden disse.

Man træffer ofte den Indskrift: »Gud til Ære og Menigheden til Tjeneste«. Det synes mig, som om »Menigheden til Tjeneste« er ved at blive det hovedsagelige. Nødig skulde dog det andet, »Gud til Ære«, gaa i Glemmebogen, ellers bliver der ikke sand kirkelig Architektur ud af Løsningen.

Jeg tillader mig derfor i al Ærbødighed paa Menighedens Vegne at bede om, at den maa faa ikke mindre, end hvad en *ganske almindelig dansk Landsbykirke* byder paa.«

A. A.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

I »*Centralblatt der Bauverwaltung*« har Regerings- og Bygningsraad DE BRUYN, der, som bekendt, opholder sig her i Landet, skrevet en meget rosende, kritisk Afhandling om Prof. WENCKS Stationsbygninger, ledsaget af en Del — desværre

ikke gode — Afbildninger af det Ydre samt Planer af Stationerne i Esbjerg, Helsingør, Humlebæk, Rungsted, Lersøen, Østerbro, Holstebro, Skodsborg, Vedbæk og af Godsbanegaarden i Kjøbenhavn.

Som en Ejendommelighed for disse Stationer nævner Forf. den store, rummelige Indgangshal, der mange Steder har afløst og overflødiggjort III Kl. Ventesal, og som han berømmer for sin Luftighed, Skønhed og de oplivende Farver, der i Almindelighed er benyttede.

Om Façadebehandlingen siger Forf., at den »ligesom ved Nyrops Raadhus og den danske Bygningskunst i Almindelighed — i bestemt Modsætning til hvad der er Tilfældet i den tyske Bygningskunst — med Forkærlighed søger sin Virkning ved fine, sarte Profiler og ved stærk Betoning af *Fladen*, hvilken sidste meget ofte oplives af yndefulde Mønsterudmuringer, en- eller flerfarvede og rigt varierede.«

Forf. udtaler den Formodning, at det danske Landskab og særligt Dyrehavens Bøgetræer har inspireret Kystbanestationernes Bygmester til at skabe Bygninger, der passer ind i dette Landskab. »Derfor er deres Ydre gennemgaaende roligt, simpelt og fornemt, med Forsagelse af al Lyst til Paaklistring af Enkeltheder, der ikke naturligt frembyder sig af sig selv.«

Efter at have rost de nævnte Stationer for den praktiske Maade, hvorpaa alle Rum er anordnede, sluttes med en Omtale af Godsbanegaarden, der betegnes som et fuldstændig »mønstergyldigt« Anlæg.

FORSKELLIGT.

I Odense skal der bygges et større Sygehus, hvortil Byraadet agter at udskrive en Konkurrence blandt Architekter. Delegerede i Bedømmelsesudvalget er Architekterne, kgl. Bygningsinspektør VILH. PETERSEN, Odense, og K. VARMING, Kjøbenhavn.

Det udvendige af Westminster-Abbedi i London skal underkastes en Istandsættelse, der formenes at ville strække sig over et Tidsrum af fire Aar. Man er begyndt med at istandsætte Højkirkens Vinduer i Tværbygningens nordre Del, hvor man nu erstatter den forvitrede »*Bath-stone*« med den mere holdbare »*Portlands-stone*«.

I Belgrad skal afholdes en international Konkurrence om et nyt kgl. Slot i Forbindelse med en Parlamentsbygning. Til Slottet disponeres over 4 1/2 Million Frcs., til Parlamentsbygningen over 1 1/2 Million.

Hvis de gode Serbere vilde forhøre sig i Kjøbenhavn, vilde de sikkert kunne faa mindst 4 Dusin færdige Forslag omtrent ganske gratis!

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 8. SEPTBR. 1906
8. AARGANG № 49

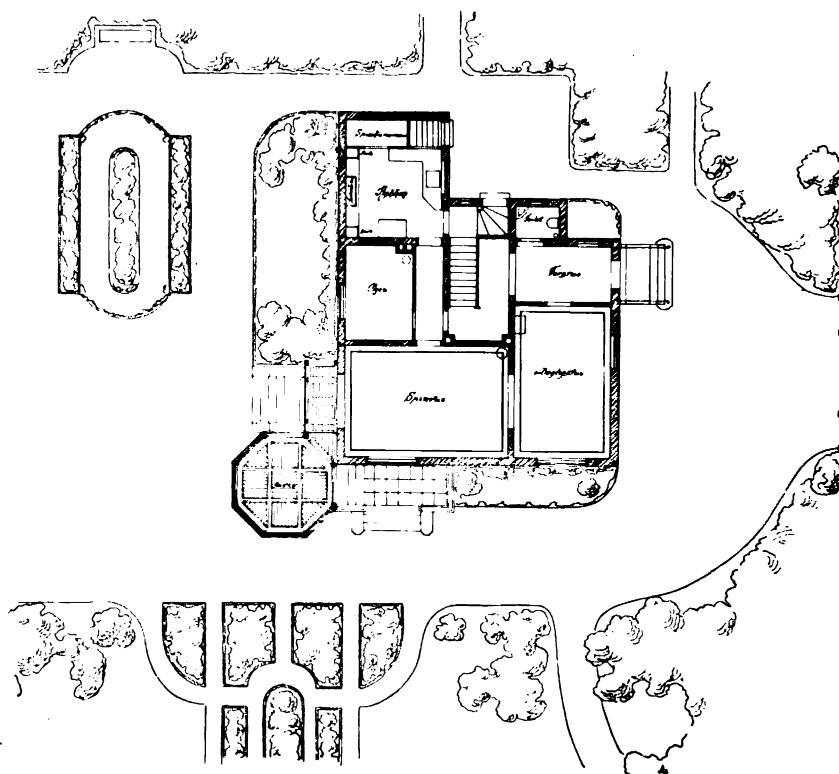
VILLA I HOLTE.

Paa en Hjørnegrund ved Vejen fra Holte Station til Drønninggaard har Hr. Grosserer S. SAMSON i Løbet af Aaret 1906 ladet sig bygge en Villa. Som hosstaaende Billeder viser, rummer Bygningen 2 fulde Etager. I Stuen findes 3 Værelser, og i en særlig Udbygning med fladt Tag er Køkken og Spisekammer anbragt. Paa 1ste Sal findes 4 Værelser og Badeværelse. Der er Adgang fra de to af Værelserne til den lille Altan, som af Billedhugger LAMBERG-PETERSEN er smukket med stiliserede Blomster. Da Grunden allerede i nogle Aar har været beplantet, viste det sig unødvendigt at indhegne Gaardspladsen med en paatænkt Hegnsmur. De grønne Buske og Træer er jo langt fornøjeligere at se paa, end en saadan Mur. Haven er anlagt af Landskabsgartner GLÆSEL, som paa en særdeles tiltalende Maade har indordnet en god Tennisplads i det begrænsede Areal. Murermester P. PETERSEN i Holte har haft Bygningen i Entreprise. *S. L.*

VILLA I HOLTE. ARCHITEKT SØREN LEMCHE.

VILLA I HOLTE. ARCHITEKT SØREN LEMCHE.

HUS VED AMALFI.

Hver Gang man igen kommer til Italien, opdager man hvor ligefrem den gode Architektur er. Hver Gang lover man sig selv at forsværge Forfængelighedens Djævel og alle hans Kruseduller.

Jeg har gaaet i Klostergaardene i *Firenze*, mellem Roms Paladser, paa *Piazza dei Cavalieri* i Pisa — det er alt saa ligetil og selvfølgeligt og dejligt.

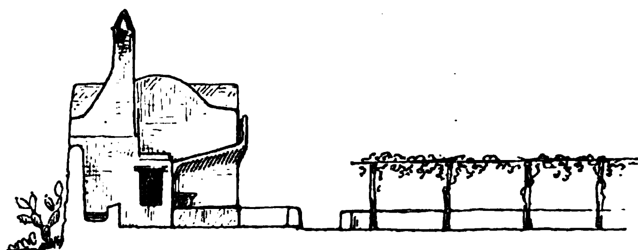
Jeg sidder paa *Lunas* Terrasse og ser ud over Amalfi, hvor Husene er klistrede opad Klippesiderne paa en tilsyneladende ganske vilkaarlig Maade, hvor malerisk og harmonisk Murflader, Terrasser og Gader grupperer sig, og kan ikke opdage Spor af en Architekts anstrengte Hjerne. Saa tænker jeg med et Suk paa alle de kunstfærdige Variationer af vore smaa Villaer derhjemme.

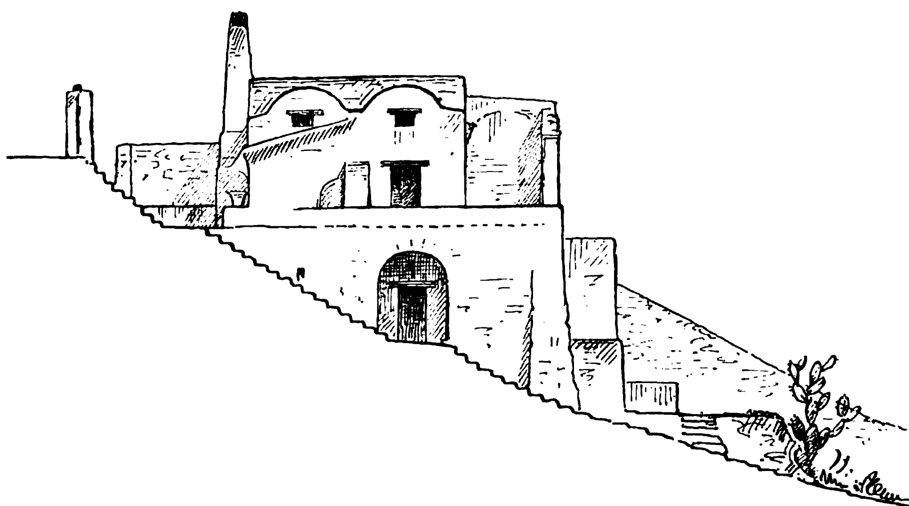
Lidt udenfor Byen, lige nedenfor Vejens lave Brystningsmur ligger en lille Bygning paa Bjærgskraaningen, mellem Vinhaver, Oliventræer og Kaktus, med Middelhavets vidtstrakte blaa Flade til Baggrund. Den saa næsten ud som et Monument, men viste sig at være et fornuftigt lille Hus af en Type, som træffes jævnligt langs Kysten, og vistnok kan føres tilbage til Middelalderen. Den mærkelige, karnisformede Gesims viste sig at være en muret Tagrende, som løb ind mod en i Huset indmuret Brønd, og Soklen en Bænk til at stille Vandkarrene paa. Da jeg kom indenfor, fandt jeg en Bolig, som i al sin Tarvelighed var saa formaalstjenlig indrettet og sikkert formet, at jeg fik Lyst til, saa godt det lod sig gøre, at vise den frem i »Architekten«.

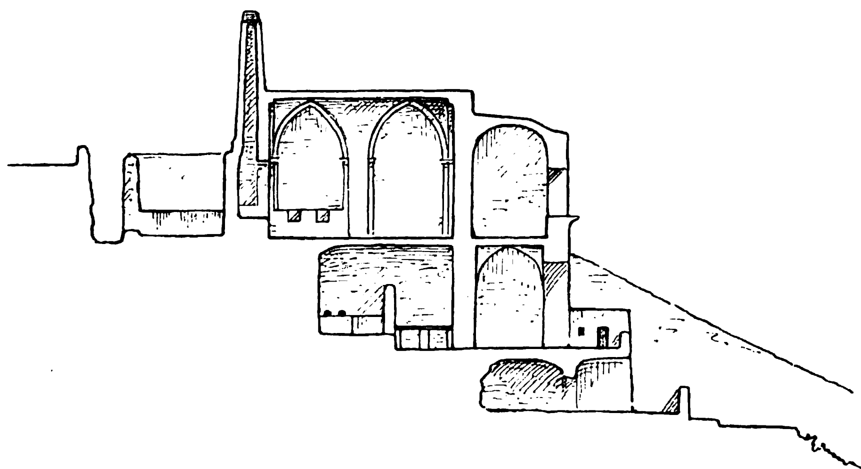
Fra den murede Indgang i Vejmuren fører en Trappe ned til en lille Forplads. Lige ved Trappen er der et hvælvet Rum til Hundehus; ved Siden to murede Vaskebasiner tæt ved Brønden, indbygget i Husets Gavl. Langs Siden af Huset en smal Terrasse, som oprindelig synes at have endt med en aaben Loggia. Fra denne Terrasse kommer man ind i Husets største Rum med Skorstenen og Ildstedet, og smaa Vinduer højt oppe under Krydshvælvingerne. Ved Siden heraf findes et Rum med Tøndehvælving og et Vindue mod Syd med pragtfuld Udsigt over Havet. Mellem den smalle Terrasse og Haven, som ligger i Afsatser med Vinløvsgange, fører en Stentrappe til Etagen underneden. Fra en Bueaabning er her Indgang til Vinkælderen med Tøndehvælving og Hylder, der er dannede af Trærafter, som ligger over murede Vanger. En anden Dør fører til et Værelse med Krydshvælvinger, og fra dette en Dør ud til en lille Terrasse med muret og hvælvet Hønsehus paa den ene Side, Dueslag paa den anden Side og lige for en Brystningsmur. Den udvendige Stentrappe fortsættes i en Terrasse, hvorfra der er Indgang til et Indelukke med Svinestald m. m., og Haven fortsættes stadig i smaa Afsatser til den bratte Skrænt mod Søen.

Det maa have været Bolig for en Landmand, som her med sin Husstand førte et nøjsomt og lykkeligt Liv mellem sine Vinhaver, sin Olivenlund og sine Husdyr. Den Arbejderfamilie, som nu boede i Huset, havde lejet det af Kommunen.

A. Clemmensen.

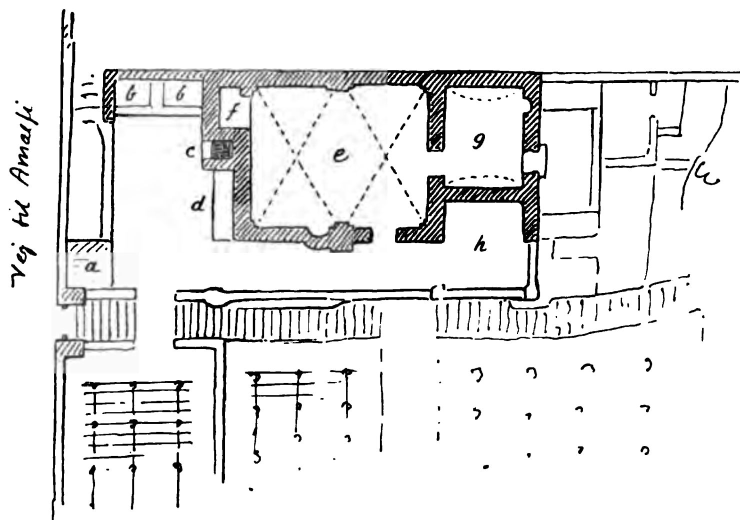

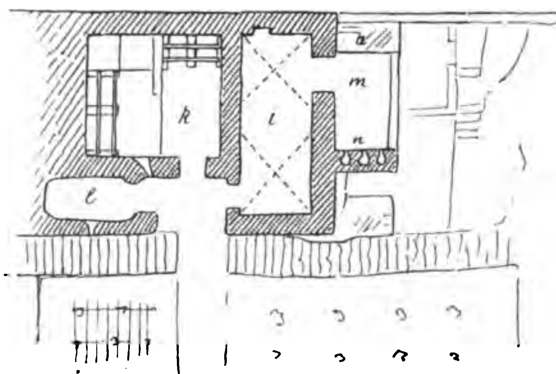

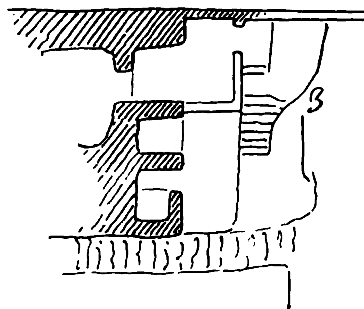

HUS VED AMALFI.

OPMAALT OG TEGNET AF
ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Øverste Terrasse.

a. Hundehus.
b Vaskekummer.
c Brønd.
d Bank.
e Værelse. Krydshv.
f. Ildsted.
g. Værelse. Tøndehv.
h. Loggia.

Mellemste Terrasse.

i Værelse Krydshv.
k Forraadskamr. Tøndehv.
m. Terrasse, med.
n Dueslag
o. Hønsehus.
l. Stald.

Underste Terrasse.

Svinestalde. m. m.

HUS VED AMALFI.

OPMAALT OG TEGNET AF
ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

LIDT OM AT REJSE OG OM AT TEGNE.

Det svenske »Arkitektur och dekorativ konst« bringer i sit sidste Hæfte en Oversættelse af vor Artikel »Lidt om at rejse og om at tegne« og knytter dertil følgende Bemærkninger (af Redaktøren, TORBEN GRUT):

»Et mandigt, samvittighedsfuldt og ydmygt Kunstnersind klinger igennem disse Udtalelser. Det er den Aand, der skaber det bedste, der udførtes hos alle Folk. Visse Tegn tyder paa, at en frivol og banal Lethed og Overfladiskhed begynder at vinde Indpas i vor svenske, moderne Architektur, tildels under berømte Talenters Førerskab. En bornert Stræben efter »det originale« og appetitvækkende har fostret en skæbnesvanger Foragt for det indtrængende Studium af Architekturens rige Hemmeligheder og Sandheder, saaledes som de aabenbarer sig i svundne Generationers Storværker. Kan hænde det ej er en Tilfældighed, at ovenciterede »Giv Agt« kommer til os »från hinsidan sundet«. Jeg kan dog undskylde os med, at et lignende Genmæle var paatænkt herhjemme, men udeblev paa Grund af »force majeure«. Ja tilvisse: det eneste virkelige Udbytte, vi har af vore Studierejser, er det vi tegnede, maalte og malede. Lad os tegne og male alt det bedste og siden gerne brænde Skitsebøgerne — Udbyttet bærer vi inde i os selv. Men om det, vi ikke tegnede og ikke malede, ved og kender vi intet. Og uden kontrollerende Maal er hvert Studie værdiløst. I Maalene og deres Relationer ligger al virkelig architektonisk Kundskab. Lad os ikke glide ud paa Dilettantismens Skraaplan, som de fleste moderne Malere og Billedhuggere har gjort det. Lad os mindes Sammenhængen mellem Ordet *Kunst* og Ordet *kunne.* I kunne ligger en dobbelt Betydning: baade Kundskab og Ævne. For at naa Maalet: Ævnen, maa vi eje Midlet: Kundskaben. Disse gamle Sandheder burde ikke have Behov at blive demonstrerede. Men F....n staa i det! den gamle Adam er sejg. Naar Stipendiaterne begynder at prædike Prospektkortenes Evangelium, da er hin onde løs. Dovne har de fleste af os været. Men at være doven »med Flid« og at gøre det til Religion, — naar man er ude paa Vandring aabent foragte det, som alle vi andre sidder hjemme og længes efter, — »då ä' för mycke'! Tengbom, Tengbom, då ä' mycke' för mycke'«!!«

BYGGERIET PAA LANDET.

Som et Bevis paa, at den Bevægelse, der i det sidste Aarstid er opstaaet for om muligt at bringe Byggemaaden paa Landet ind under mere kultiverede Former, efterhaanden vækker mere Opmærksomhed for sig, kan anføres, at adskillige af Landets større Provinsblade Tid efter anden har meddelt store Uddrag af den i »Architekten« Nr. 28 optagne Artikel om »Byggeriet paa Landet« og af Hr. Højskoleforstander ALF. POULSENS Udtalelser om samme Sag her i vort Blad. Glædeligt er det især, at Følelsen af, at der her maa kunne udrettes noget godt, breder sig i de mindre bemidlede Lag, altsaa mellem dem, der nærmest bør være interesserede i denne Opgaves heldige Løsning. Dette viser bedre end

noget andet, at der her er Trang tilstede, som det maa være os alle en Glæde at kunne medvirke til at afhjælpe, og da vi mene, at det har sin store Interesse for vor Forenings Medlemmer at følge denne Sag gennem hele dens Udvikling, meddele vi nedenstaaende Artikel, som har været optaget i Bladet »Husmandshjemmet«, der udgives af de samvirkende jyske Husmandsforeninger.

STATSHUSMÆNDENES BOLIGER.

Af Vilh. Lorenzen.

Det vil være Læserne af dette Blad bekendt, at der er paabegyndt et Arbejde for at give særlig Statshusmændene Adgang til at kunne bygge sig hyggelige og smukke Hjem. Nu er det jo en bekendt Sag, at de Pengemidler, en Statshusmand kan anvende paa Bygningen, som Forholdene nu en Gang er, er indskrænket til det mindst mulige. Er det da gørligt, vil sikkert mange spørge, med disse yderst indskrænkede Midler virkelig at kunne faa lidt Hygge og Skønhed listet ind i disse Boliger? Det er min Overbevisning, at det er muligt.

Og til dem, der maaske tvivler, vil jeg da sige dette, at der egentlig aldrig er gjort noget rationelt, gennemført Forsøg i denne Retning. Lad et saadant Forsøg blive gjort. Lad vore Architekter og Bygmestre i By og paa Land gennem en Konkurrence faa stillet den Opgave at give Udkast til Statshusmandsboliger, der, *samtidig med, at de er billige og praktiske, tillige* — indenfor de Rammer, som faa Pengemidler og de lettest tilgængelige Materialer giver — *skaber Husmanden et smukt og hyggeligt Hjem.*

Selv om disse Rammer bliver trukne saa snævert som muligt, vil en Bygmester med Smag alligevel kunne sætte et Præg af Skønhed paa et saadant Hus. Det er jo ikke paa den ydre Pynt, Cementforsiringer og lignende, at et Hus' Skønhed beror. Tværtimod! Det ligger i det, der i og for sig kan faas uden Penge. Det ligger i, at Taget faar sin rette Hældning, at Døre og Vinduer faar deres rette Plads, overhovedet deri, at Forholdene i Bygningen er gode. Stod der blot i hvert Sogn et enkelt saadant Hus, vilde sikkert alle ved Sammenligning med andre Husmandshuse kunne se, at det ser bedre ud, og at det derfor vil være mere tiltalende at bo i. Og et saadant Hus behøver derfor aldeles ikke at være dyrere.

Saa er der endelig et Skønhedsmiddel, der netop overfor smaa og enkle Bygninger som Statshusmændenes altid kan anvendes med en yderst ringe Bekostning. Det er Maling. Hvor pynter det ikke med rene blaa, røde og grønne Farver for Eksempel! Hvor liver ikke disse Farver op paa en Dør eller paa Vinduesrammer, naar de blot er anbragt med en lille Smule Smag. Jeg har set Husmandshjem i Midtjylland, hvor en livlig og smagfuld Bemaling har gjort den festligste Virkning. Og i England er man ad denne Vej naaet meget vidt.

Men hidtil er der som sagt i disse Retninger intet Forsøg af Betydning bleven gjort.

Vore Statshusmænd og de, der bygger for dem, har her savnet Vejledning. Men en saadan Vejledning vil netop kunne gives, naar de ved en offentlig Konkurrence udtagne Udkast offentliggøres og gratis, gennem Amtsraadskommissionerne, uddeles til Husmændene selv, og for en ringe Betaling overlades til alle Bygmestre og Bygningshaandværkere.

En saadan Offentliggørelse af de omtalte Udkast skulde da ledsages af en trykt Oversigt over, *hvilke Materialer der i hver enkelt Egn af Landet er de billigste, holdbareste og lettest tilgængelige.* Thi det er Meningen som Grundlag for Konkurrencen gennem Husmændenes Tillidsmænd (eventuelt Amtskommissionerne) fra de forskellige Egne af Landet at indhente de paalideligst mulige Oplysninger om Priser, Materialer, Byggeforhold m. m. Det er efter min Mening ikke det ringeste Udbytte, en saadan Konkurrence kunde give, ved at fremskaffe et statistisk Materiale af ovennævnte Art, der for Husmænd og Bygmestre vilde være af lige stor pekuniær og praktisk Betydning.

Men jeg er overbevist om, at en Konkurrence ogsaa paa andre Omraader kunde give gode og nyttige Resultater. Jeg tænker paa saadanne *rent praktiske Forhold* som Ordningen af Bygningens Plan, den rette Fordeling af Beboelsesrum og Avlsrum m. m. Hvad skulde være til Hinder for, at der ad denne Vej kunde opstaa nye Tanker og udføres adskillige Forbedringer — altsammen paa Grundlag af de i de forskellige Egne af Landet indhøstede Erfaringer.

Endelig er der *det hygiejniske Spørgsmaal*, der meget vel gennem en Konkurrence kunde faa en Løsning af den største Betydning for vore Husmandshjem.

Ikke alene med Hensyn til Husmandshusenes Skønhed og Hygge, men ogsaa med Hensyn til den rent økonomiske og praktiske Side af Sagen, vilde en Konkurrence paa det bredest mulige Grundlag af paalidelige og alsidige Oplysninger om Byggeforholdene i hver Egn af Landet give vore Statshusmænd — og forøvrigt derigennem hele Husmandsstanden — en Haandsrækning, der vil være af Betydning for dem paa mange Maader.

Husmandsbevægelsen gaar ud paa at skabe selvstændige Hjem. Men den gaar ogsaa ud paa — ved at sikre disse Hjem økonomisk — at skabe Betingelserne for gode og lykkelige Hjem. Og saa sandt som de Omgivelser, vi lever under og vokser op under, præger os for Livet, saa sandt er det, at lidt Hygge og Skønhed bidrager sit til et Hjems Lykke og i al Stilhed virker opdragende paa de Mennesker, der færdes inden for dets Vægge.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Forhenværende Sekretær og Bogholder ved Kjøbenhavns Bygningskommission, Justitsraad F. C. Chr. Eriksen er bleven udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Wien. I Forhallen i Wiens Parlamentsbygning vil der nu blive opstillet en Buste af vor berømte Kollega, Friherre Theophilus Hansen. Busten er støbt i Bronce efter en af Billedhugger Hugo Haerdtl udført Model og skal staa paa et Fodstykke af Dr. E. v. Förster. En Indskrift meddeler Navn og Datoer for Fødsel og Død.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 15. SEPTBR. 1906
8. AARGANG № 50

ENDNU EN GANG KARMELITTERNES SYGEHUS OG HERLUF TROLLES GAARD.

Gennem en lille, hastigt skrevet Artikel, der, oprindeligt bestemt som en kort Meddelelse for helsingørske Blade, har nydt den ufortjente Ære at blive brugt som Bilag til Indsamlingskomitéens Opraab og at vandre videre til *Architektens* Spalter, er *Architektens* Læsere kendte med de seneste Resultater af Nationalmusets Undersøgelser vedrørende den gamle Fattiggaard, og i det hele har der jo været skrevet og talt saa meget om denne Sag, at det maaske kunde være paa Tide at tie.

Men selv i den udførligste Fremstilling af Museets Undersøgelser (Berling. Tidendes Aftenudg. $^{16}/_{8}$) er Hovedvægten lagt paa den rent historiske Side af Sagen, fordi det ikke er muligt i et Dagblads Spalter at give indgaaende Skildringer af architektoniske Enkeltheder. Og da den Redegørelse for Bygningens Historie, som Museet har fremsat, paa flere Hovedpunkter afviger fra den Opfattelse, som er kommen til Orde her i Bladet i Cand. LORENZENS vel skrevne og varmt følte Indlæg, vil det forhaabentlig ikke synes overflødigt, at Sagen endnu en Gang tages op til fornyet Behandling.

Det nye Moment i Sagen, som her især ønskes fremdraget, er Spørgsmaalet om, hvorfor Sydlængens vestlige Del maa regnes mellem Herluf Trolles Bygninger.

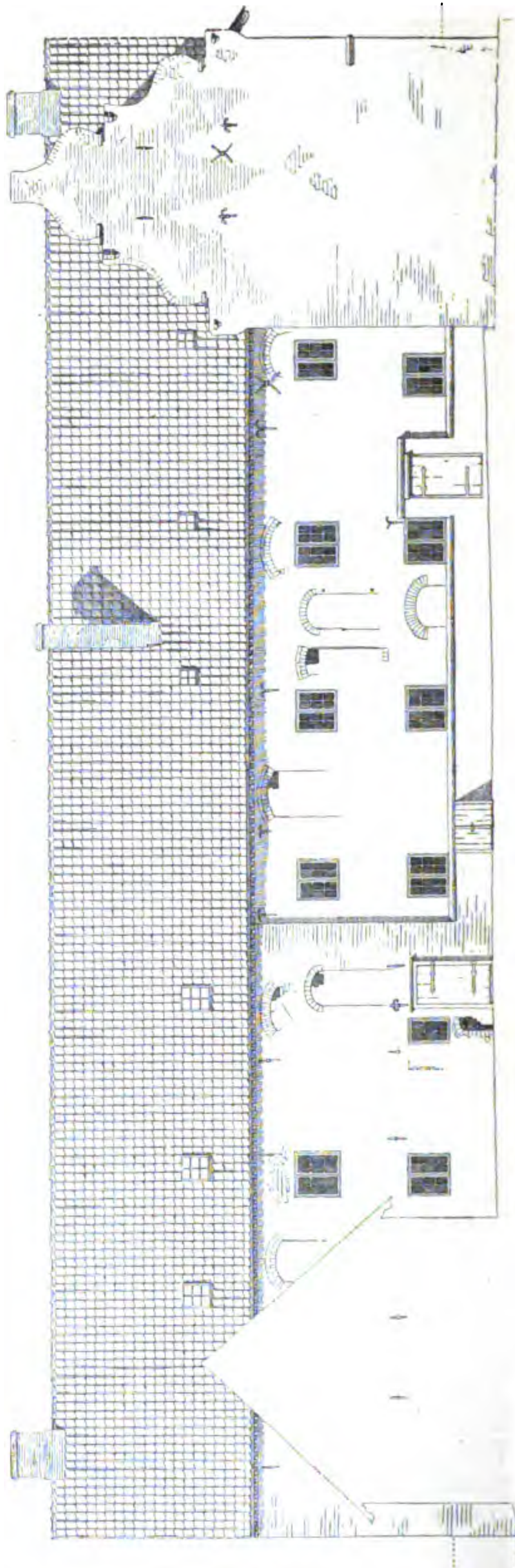
Givet er det, at dette Bygningsafsnit er ældre end Vestlængen, Peder Brahes og Margrete Gøjes Bygning. At denne stammer fra 1590'erne, derom har der aldrig været Tvivl. Murankrenes ufuldstændige Aarstal stemmer altfor godt overens med hele Bygningens Karakter, dens Krydsskifte, dens smaa, røde Mursten (27 × 12,5 à 13 × 7 à 8 Ctm.), dens talrige Vinduer med Kurvehanksbuerne og Nordgavlen med dens Pinakler og dens svungne Kamme, et senere Udviklingstrin af den berømte Gavl ud mod St. Annægade. Tilmed har den ingen selvstændig Gavl mod Syd.

Anderledes stiller det sig, naar Talen bliver om det indbyrdes Forhold mellem den sydlige Længes to Dele. Her hævder Cand. Lorenzen, at det større, vestlige Parti er det ældste, identisk med Karmelitternes Sygehus, og at det østlige Parti er yngre, omend det er bygget før Reformationen. I Museets Indstilling til Ministeriet ($^{30}/_{11}$ 1904) og i Direktør MOLLERUPS Artikel i Berling. Tid. ($^{21}/_{8}$ 1906) siges lige det omvendte, at den lille østlige Del er Sygehuset til

»8 eller 10 Senge«, og at Vestpartiet er bygget omtrent 1550.

Lad os først betragte det, som sikkert er middelalderligt, Østpartiet. Selv om den lille Bygning er forhøjet 1632 med Murværk, der i meget ligner Peder Brahes Fløj, har den dog fra første Færd haft to Stokværk. Dens oprindelige Mure er opførte af store, røde Munkesten (c. 27 til 29 × 13 à 14 × 9 à 9,5 Ctm.) i særdeles regelmæssigt Munkeskifte. Den har endnu den gamle Østgavl med Blendinger, paa det sydøstre Hjørne sidder den noksom bekendte Helgennische, og dens større Vinduer har haft en meget karakteristisk Form, som trods alle Ødelæggelser med Lethed lader sig rekonstruere: selve Lysaabningerne er fladbuede, men omfattes af rektangulære Blendinger, hvis øverste Rand bestaar af et Bindeskifte. Ganske tilsvarende Vinduesformer genfindes i selve Karmelitterklosteret, og, saavidt jeg tør dømme, kun i dettes yngste Partier, — hvad der vilde bekræfte, at Bygningen er opført 1516.

Desuden ses det, at Huset har dannet et selvstændigt, afsluttet Hele. Det har haft sin egen Indgangsdør (fra Øst), det synes at have haft sit særlige Ildsted (i sydvestre Hjørne, hvor der er bevaret Spor af en Kamin), og det har haft Gavl ikke blot mod Øst, men ogsaa mod Vest, hvor der findes borthuggede

KARMELITTERNES SYGEHUS I HELSINGØR. NORDSIDEN.

SNIT G-H

KARMELITTERNES SYGEHUS I HELSINGOR. LÆNGDESNIT.

Fortandinger til en halvandenstens Gavlmur.*) Mod Gaarden er det oprindelige Gavlhjørne meget iøjnefaldende, da det springer frem foran den øvre Del af Vestpartiets Nordmur, mens dennes nederste Del, omtrent til Vinduernes Underkant, ligger i Østhusets Murflugt og er bygget i Forbandt med Hjørnet, i samme Skiftegang og af samme Slags Sten. Dette middelalderlige Murstykke kan følges helt til det Sted, hvor Sydfløjens og Vestfløjens Gaardmure støder sammen. Lige vesten herfor har Muren, hvis raa Kampegrundssten ligger lige saa dybt som Grundstenene i Husets Kælder, et omhyggeligt muret Hjørne, og en borthugget Fortandingsrække viser, at den her har bøjet sig i ret Vinkel og fortsat sig mod Nord. Den kan ikke forklares som andet end en Kirkegaardsmur, hvad der paa det nøjeste stemmer med, at Sygehuset skulde ligge sønden op til Klosterets Kirkegaard.**)

Der behøves nu ikke nogen længere Paavisning af, at Sydlængens Vestparti, »Herluf Trolles Gaard«, er en senere Tilbygning, der aldrig har haft nogen selvstændig Østgavl; blot kan det bemærkes, at over Kirkegaardsmurens Hjørne har Bygmesteren søgt at afværge uensartede Sætninger ved en lille Aflastningsbue. Der er i det hele intet ved dens Architektur, der nødvendigt maa tilhøre Middelalderen. De røde Sten er vel ret anselige (27,5 × 28 à 28,5 × 13 à 13,8 × 8 à 8,5 Ctm.), og de glattede, stundom noget uregelmæssigt »ryggede«, men ubeskaarne Fuger minder om de ældre; men Skiftegangen er moderne Krydsskifte, der som bekendt yderst sjældent forekommer herhjemme før 1550. Og selv om de fladbuede Vinduer og de mærkelige Halvsøjler i øvre Stokværks Sal med deres i Haanden tilhugne Formsten ikke giver Holdepunkter for en sikker Tidsfæstelse, er den berømte Gavl mod St. Annægade saa meget mere oplysende. Som det allerede omtaltes i Museets førnævnte Skrivelse af $^{30}/_{11}$ 1904, og som Cand. Lorenzen nøjere har udredet her i Tidsskriftet, er dens Form nederlandsk. Men ingen af dens nederlandske Slægtninge, der ligesom den forener Pinakler og vandrette Baand, vides at gaa saa langt tilbage i Tiden som til 1516: de ældste aarsfæstede Exempler, Forf. kan nævne, er Friskippernes Hus i Gent fra 1531 og Raadhuset i Culemborg fra 1534; Flertallet af Nederlandenes trappede eller svungne Pinakelgavle tilhører sidste Halvdel af 1500-Tallet. I samme Retning tyder det ogsaa, at der findes skraatstillede Smaaspir paa Slangerup Kirke (bygget 1588 af Hans Stenwinkel) samt paa Kirketaarnene i Ølsted og Skævinge.

Netop Gavlens nederlandske Karakter er et vægtigt Indicium for, at Herluf

---

*) Denne er sikkert nedrevet 1632, i hvilket Aar Rumfordelingen er ændret, Dragerbjælker og Dragerstolper indsatte og Tagværket delvis fornyet. Dog bærer det ret ejendommelige Tagværk Spor af, at de to Partier oprindeligt har haft hvert sit Tagsystem. Hovedtrækkene er begge Steder de samme: Spærene hviler i korte Spærfødder, og Forbindelsen forstærkes ved Spærstivere, som med en lille knægtlignende Forlængelse fortsætter sig ned langs Væggen. Over Østpartiet er alt Tømmeret, saavidt det nu kan undersøges, nummereret med ret store Romertal i Retning fra Vest til Øst, og Spærstiverne er paabladede. Over Vestpartiet er de fleste Spærfag af spinkelt Egetømmer, nummereret med smaa Romertal fra Vest til Øst, og Spærstiverne er nedefra stukne gennem Taphuller i Fodbjælkerne; men hvert tredje eller fjerde Fag svarer til Østendens Tagværk og har sin særlige Nummerering, der gaar fra Øst til Vest.

**) Rimeligvis har en lignende Mur sluttet sig til Sygehusets Nordvesthjørne; men dette er ommuret, og kun Gravninger vil kunne give sikker Oplysning herom.

Trolle er dens Bygherre. Det vides nemlig ikke blot, at han og Birgitte Gøje nærede en levende Interesse for nederlandsk Kunst, men ogsaa, at de har haft en udenlandsk Bygmester i deres Tjeneste. 1555 sluttede Hertug Hans af Sønderjylland paa Hillerødsholm og i Herluf Trolles Nærværelse Kontrakt med Mester MATTEUS RUBENSAAT om at bygge ham et Slot (Haderslevhus), og af andre Dokumenter fremgaar det, at denne Architekt havde Forbindelse i Rhinegnene og Nederlandene og rimeligvis var født i Maastricht.*) Morsomt er det at se, hvor vanskeligt det faldt Herluf Trolle at give Slip paa ham. I November 1556 skrev han, efter at have modtaget et Rykkerbrev, til Hertugens Sekretær, at han ikke havde kunnet »omborit« (undværet) Mester »Theus« før nu; »desligeste har her og været for Rygte, at hans Naade ikke i dette Aar vilde lade begynde at bygge.« »Men efterdi jeg nu veed hans Naades Vilje, skal Mester Theus give sig paa Vejen med sit Folk nu paa Mandag med Guds Hjælp.« **)

Et Par Aar senere, i 1558, da det var paa Tale at reparere Helsingørs Olaikirke, nævnes det i Kirkeregnskaberne, at der gik Bud til Hillerødsholm efter en Murmester, og at Herluf Trolles Murmester ved Navn Henrik sammen med et Par Kolleger fik Smaagratialer, rimeligvis for deres gode Raad. Men det er næppe for dristigt at knytte Matteus Rubensaats Navn til Fattiggaardsgavlen, naar det erindres, at Herluf Trolle kun ejede Munkenes Sygehus 1550—61 og allerede forlod Krogens Len 1554. Det vilde tilmed være fristende at sætte hans Bortrejse i Forbindelse med den Omstændighed, at Herluf Trolles Bygning aldrig er bleven helt færdig. I al Fald ses paa Nordvæggen over Kirkegaardsmurens Hjørne borthuggede Fortandinger til en halvandenstens Mur, og tæt Vesten herfor findes endnu to oprindelige Døre, een i hver Etage, saaledes at den Vestfløj, som først Peder Brahe naaede at bygge, maa have været planlagt allerede af Herluf Trolle.

Der kunde endnu omtales mange andre Enkeltheder (f. Ex. Rester af Kalkmalerier, der bekræfter de givne Tidsbestemmelser), og de Istandsættelsesarbejder, som Prof. Storck forhaabentlig snart kan begynde, vil utvivlsomt bringe adskilligt for Dagens Lys. Men hvad der her er meddelt, er sikkert nok til at fastslaa Fattiggaardens rette Plads i vor Architekturhistorie.

CHR. AXEL JENSEN.

SKILTE-UDSTILLING.

Akademisk Architektforenings Bestyrelse har fra Bestyrelsen for »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse« modtaget nedenstaaende vejledende Oplysninger om Bestemmelser vedrørende den af sidstnævnte Forening paatænkte Udstilling af Tegninger og Skitser til Udhængsskilte.

Skitserne ønskes fremstillede i 1/4 Størrelse og ledsaget af en Enkelthed i virkelig Størrelse. Kun de Tegninger, som Bestyrelsen for »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse« finder værdige til Udførelse, ville blive udstillede.

*) Min Kollega, Dr. phil. M. Mackeprang har henledet min Opmærksomhed paa disse Dokumenter.

**) G. L. Wad: Breve til og fra H. T. og B. G. I. 32.

Foreningen ønsker af de udstillede Tegninger at købe indtil 20 for 50 Kr. Stykket. De Skitser, Foreningen saaledes erhverver, ville kun blive tilladt benyttede gennem den Kunstner, som har udført Tegningen.

De Virksomheder, ved hvilke Udhængsskabe benyttes, er navnlig Bager, Barber, Bogbinder, Bundtmager, Bødker, Cyklehandler, Farver, Glarmester, Hattemager, Handskemager, Smed, Skomager, Tobakshandler, Uhrmager, Vinhandler, Snedker og Kandestøber.

Tegninger og Skitser maa være mærkede med vedkommende Kunstners Navn og Adresse.

Med Hensyn til Skitsernes Udarbejdelse bemærkes iøvrigt:

at Skiltene skulle beregnes til at anbringes i mindst $3^1/_2$ Alens Højde, og

at de ikke maa springe saa langt frem, at de tage Lys og Luft fra Naboejendommene.

Til Udstillingen modtages ogsaa Opmaalinger og Tegninger efter gode gamle Udhængsskilte. Indsendes saadanne, maa det tydeligt bemærkes, hvor det gamle Skilt er eller har været anbragt.

Udstillingen agtes afholdt i Efteraaret 1906, og Skitser og Tegninger maa indleveres til Foreningens Formand, Maler J. MØLLER-JENSEN, Nørrebrogade 8^4, Kjøbenhavn N, i Tiden fra 1. December til 15. December.

Der er næppe Tvivl om, at en Udstilling som den her paatænkte, til Trods for de smaa Opgaver, som den vil omfatte, vil faa en meget stor Betydning for vor kære Hovedstads Udseende. I Praksis har det jo i mangfoldige Aar været en Regel, at et Skilt havde Lov til at være ligesaa grimt og afstikkende, som dets Ejermand med sin praktiske Sands og Mangel paa Smag havde Lyst til at gøre det. Da det for ham er det væsentligste, at Skiltet »gør sig«, vælges ofte de hæsligste Farver, de mest skrigende Modsætninger, de ækleste Bogstaver. Ganske vist har vi jo fra de gode gamle Dage Udhængsskilte, som i deres Motiv er fortræffelige; f. Eks. Bagerens store, forgyldte Kringle, den vi i vor uskyldige Barndomstid sendte saa mange smægtende Øjekast. Og i en noget senere Alder, da Barberens forgyldte Bækken begyndte at faa en vis Interesse for os, fik vi ogsaa Øjet op for dettes virkelig praktiske Betydning. Uhret over Uhrmagerens Butik, Støvlen over Skomagerens Butik, Oksehovedet over Slagterens Bod o. s. v. er alle virkelig gode Prøver paa en enfoldig men klar Skiltning. I Grunden mangler disse kun en smukkere Ophængning eller Anbringelse for at blive gode. Og der er Tusinder af en anden Slags Skilte, som er ganske blottede for enhver Ide, for enhver Skønhed, og det vilde være en ren Velsignelse for vore Gaders Udseende, om man paa dette Omraade kunde naa til, at vore Handlende og Forretningsdrivende vilde sætte en Ære i at skaffe sig et virkelig smukt Skilt, der istedetfor at virke ved sin Hæslighed, virker ved sin Skønhed og Harmoni. Til Syvende og Sidst er et saadant Skilt sikkert en langt bedre Reklame.

Nu er det at komponere et Skilt, der paa engang er virkningsfuldt og smukt, paa ingen Maade en let Sag. Det skal være egnet til at fange Opmærksomheden og dog underordne sig Omgivelserne, helst saaledes at det ikke slaar den Bygning, som det er anbragt paa, rent i Stykker; det er derfor en Opgave, som det i særlig Grad skulde synes at være Architekternes Sag at tage op. Der er ganske vist fra dygtige Kunstneres Side i Aarenes Løb gjort mere eller min-

dre vellykkede Forsøg paa at præstere god Kunst paa dette Omraade; men Forsøgene lykkedes ikke altid. Undertiden har Kunstneren udfoldet et for stort Apparat; Bogstaverne er blevne saa dekorative, at der skal mangeaarig Øvelse i Forbindelse med en livlig Fantasi til for at hitte ud af den omtrentlige Mening, naar ikke Varerne i Vinduet klarer Forstaaelsen i en Haandevending.

Naar Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse nu indbyder til at deltage i føromtalte Udstilling, da kan man kun hilse dette Forsøg med Glæde. Altfor længe har vi gaaet rundt og set paa den Uendelighed af fabriksmæssige, kedsommelige Skilte, som Gade op og Gade ned pranger paa Husene. Dette Forhold bør ændres og Architekterne bør for deres Vedkommende takke Foreningen for dens gode Ide ved at støtte den med en omfattende Deltagelse i Udstillingen.

GODE RAAD MED HENSYN TIL BYGNINGER I LANDSBYER.

At man ogsaa i Udlandet fremdeles beskæftiger sig stærkt med Byggeriet paa Landet, kan ses af følgende Artikel, der fornylig har været optaget i »Deutsche Bauhütte«:

»Det storhertugelig sachsiske Statsministerium i Weimar har tilstillet Skole- og Kirkedirektionerne i Storhertugdømmet følgende vejledende gode Raad, der ogsaa andet Steds kan være til Nytte.

Det Ydre af de i de sidste Aartier i Landsbyer opførte offentlige Bygninger, saasom Kirker, Præstegaarde, Skolebygninger, viser for en stor Del, at man har antaget Stædernes Bygningsmaade, og giver derfor Anledning til nedenstaaende Udtalelser. Naar det drejer sig om Opførelsen af en Landsbykirke, en Præstegaard eller en Skolebygning, tilkaldes i Regelen en Architekt eller en Bygningshaandværksmester, hvis Virksomhed har sit Tyndgepunkt i Udførelsen af Bygninger i Stæderne. Denne Tekniker vil da for det meste behandle de Hverv, han har faaet fra en Landsby, som om det drejede sig om at opføre Bygninger i en Stad, og derved give Anledning til at der opstaar et Misforhold mellem Bygningerne og det Sted, hvor disse rejses. Undertiden udtales vel ogsaa af Kirke- og Skoledirektioner et Ønske om at give en Nybygning Form som Bygninger i Stæderne, fordi der hersker den Mening, at man ved en saadan Bygning skaffer Byen en særlig Prydelse. Men denne velmente Hensigt er sædvanlig forbunden ikke alene med en Forøgelse af Byggesummen men ogsaa med en Forhøjelse af Omkostningerne til Vedligeholdelse og har desuden til Følge, at Nybygningen kommer til at staa i et beklageligt Misforhold til Omgivelserne og ødelægger det harmoniske Indtryk af Byen. Det synes derfor at være paa sin Plads, at den antagne Tekniker udtrykkelig forpligtes til ved Udarbejdelsen af Planer til Landsbykirker, Præstegaarde og Skolebygninger at overholde den paa Stedet brugelige Byggemaade, og især, at det forbydes ham at anvende de samme Bygningsformer som i Stæderne. Ved Ombygning af Kirker maa der først og fremmest fastslaas, hvad der muligvis kan bevares af den gamle Bygning, og derefter maa saa den videre Behandling af Planen rette sig. Førend

man lægger en Kirke frit ved at fjerne gamle Kirkegaardsmure, nærliggende Bygninger eller høje Træer, bør man nøje overveje denne Sag, da i mange Tilfælde Kirkens Ydre ikke vinder, men snarere taber ved en saadan Rydning. Skal der vælges en ny Byggeplads, saa bør den saa vidt mulig ligge paa en Bakke og saaledes, at den om ikke altfor lang Tid kan blive Byens Midtpunkt. Præstegaarden bør ganske vist ikke bygges umiddelbart op til Kirken, men naar det kan lade sig gøre, bør den forenes med denne til en eneste Gruppe af Bygninger; dog maa Præstens Stuehus med Avlsbygninger og Udhuse ikke gøre sig paafaldende bemærkelig ved Siden af Kirken. Derfor maa der, især naar Præsteboligen skal have to Etager, omhyggelig sørges for, at Bygningens Højde staar i smukt Forhold til Kirkens Højde. Skolebygningerne kræver i Følge de derom givne Regler lyse og luftige Skolestuer samt tilstrækkeligt Beboelsesrum til Læreren. Ved hensigtsmæssig Indretning af den rummelige Legeplads vil der altid kunne udarbejdes en Plan, hvis Anbringelse i det øvrige ikke fremkalder nogen Forstyrrelse i Billedet af Landsbyen. Da der i Regelen vil være Tale om en toetages Bygning, frembyder der sig en Lejlighed til i den øverste Etage at bringe den gamle Byggemaade med Bindingsværk i Anvendelse. Ved alle Bygninger bliver Indtrykket af det Ydre for en ikke ringe Del fremkaldt ved Tagets Form. I Stæder, hvor der opføres Komplekser af Huse, og hvor der gælder særlige Forskrifter med Hensyn til Husenes Højde og Dagslysets Adgang, er Anvendelsen af flade Tage af Træcement, Zinkblik eller Tagpap for det meste velbegrundet. Ude paa Landet har flade Tage ingen Berettigelse, og et eneste fladt Tag er i Stand til vedvarende at skade Billedet af et Landskab. For Landsbyer kommer derfor i første Række de gamle, stejle Sadeltage i Betragtning. Til Dækning tjener især brændte Tagsten i Form af Munkesten eller flade Tagsten. Falstagstenstaget kan ogsaa anvendes, for saa vidt det ikke er lagt mere fladt end et saakaldet Vinkeltag. Ved Belægning med Skifer kan den saakaldte tyske Dækning anbefales. Ved at valme Sadeltagene og anbringe Karnapper kan man give Tagene meget afvekslende Former. I Stedet for Gaardmure, der i Forbindelse med høje Portbygninger fremkalder Indtrykket af tryg Afsondrethed, anvendes paa Landet i mange Tilfælde det for Bygninger i Stæderne foreskrevne Jærngitter. Ogsaa herved foraarsages der i den for Landet passende Byggemaade en Forstyrrelse, som let kan undgaas. Viser det sig, at en Mur om Gaarden er for dyr, saa burde man vælge et Stakit mellem murede Piller. Ogsaa en almindelig flettet Indhegning passer bedre i Billedet af et Landskab end Jærngitteret, der ingenlunde er billigere at opføre end en Gaardmur, som kan rejses af Natursten af den paa Stedet hjemmehørende Murer. Naar der først ved flere Lejligheder er opført Bygninger efter den tidligere brugelige Byggemaade med Benyttelse af de nye Hjælpemidler, som den fremskredne Teknik yder, saa vil det vise sig, at disse Bygninger har været ikke saa lidt billigere at opføre end de, der hidtil har trængt sig ind med deres Købstadsklædebon, og man maa da haabe, at Landboerne selv vil nære det Ønske at se, hvorledes deres Forfædres Byggemaade plejes og begunstiges.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 22. SEPTBR. 1906
8. AARGANG № 51

FRA JØDEKVARTERET
I RHODOS.

TEGNET AF ARCHITEKT
HOLGER RASMUSSEN.

ORIENTALSKE REJSEBILLEDER.

For den største Del af »Architekten«s Læsere er italienske Forhold vel ret bekendte gennem Selvsyn; anderledes stiller det sig sikkert med Forholdene i Orienten, og jeg skal derfor — efter Redaktionens Opfordring — herved meddele nogle Indtryk fra min Rejse til og mit Ophold paa Øen *Rhodos*, hvor jeg i en Campagne var knyttet til den danske Ekspedition, som for Tiden, med Understøttelse af »Carlsbergfonden«, er beskæftiget med Udgravninger, uden dog at komme ind paa selve Ekspeditionens Arbejde eller Resultater, da Meddelelser om disse senere vil blive forelagt Offentligheden fra anden Haand.

Grækerne, i det egentlige Grækenland, regner sig hørende til Orienten og maaske ikke helt med Urette, da Forbindelsen mellem Europa og Athen ikke er bedre end mellem Europa og Smyrna. Efterhaanden som man kommer længere mod Sydost, forsvinder Jærnbanerne mere og mere, Sørejser træder i Stedet for og paa Land benyttes mest Muldyr; det er naturligvis de geografiske Forhold, Øer og Fastland opfyldt af Klipper, der bærer Skylden herfor.

Fra Athen, over Konstantinopel og Smyrna, gik Rejsen til Rhodos. En herlig Tur. Først Afrejsen fra Piræus, bag hvilken By man ser Badestedet *Phaleron* og fjernere Athen med *Akropolis's* pragtfulde, tempelkronede Tinder, og den næsten dobbelt saa høje Fjeldspids, *Lykabettos*, med sit lille St. Georgs Kapel. alt paa Baggrund af mægtige Bjerglandskaber. Paa Turen passeres dernæst *Aegina* og *Attika*, overalt ser man Templer eller Rester af saadanne, og man føler sig paa klassisk Grund. Strædet ved Dardanellerne passeres; her komme en Del Tyrkere ombord, og siden gaar det mod Konstantinopel. Det er Morgentaage, og der ses kun lidt af den berømte Stad; dog lysner det efterhaanden noget, og en Del af de mægtige Moskeer med deres herlige Kupler og Minareter træde frem. Der er et utroligt Mylder af alle Slags Skibe og Baade i denne Havn, og navnlig om et nyt ankommet Skib flokkes Baadene som Gribbe om et Aadsel og bemandede med Individer, der er lige saa skrigende og rovbegærlige, stinkende og uappetitlige, som nævnte Fugle. Skibet entres og der udspinder sig en rasende Kamp mellem Røverpakket indbyrdes om de stakkels Ofre. Det gælder om rolig at holde sig tilbage, indtil den værste Hidsighed har sat sig; først da kan man komme til at akkordere med dem, men der hører en lang Handlen og Tingen til, før Enighed opnaas; dog én Gang kommer det jo saa vidt, og man forbavses ved at se sit Tøj i Baaden i samme Øjeblik, man har slaaet til, som om det alt længe havde været bestemt. I alle Havne gentager denne Scene sig, idet Skibene aldrig gaa ind til Kajen som hos os; komme de ind, da ligge de med Stevnen ind efter mod Land, men dog saa langt ude, at en Baad er nødvendig.

Man kommer hurtigt i Land, men saa bliver der en større Bremsning af Toldvæsenet, der er uhyre strengt; alt maa visiteres, der kunde jo gerne i Bagagen findes Aviser, en Revolver eller Tegninger, maaske Tobak, en Rejsehaandbog, indeholdende et Kort, oven i Købet over Strædet ved Dardanellerne o. s. v.; her er alt saadant Kontrabande og konfiskeres ubarmhjertigt. Da Opholdet kun vilde blive af kort Varighed, lykkedes det os at slippe saa nogenlunde uberørt igennem ved at efterlade den større Bagage til Opbevaring paa Toldkamret. Efter en sidste Slutningsdisput — den der altid truer med at udarte — med Baadførerne, kører Droschen afsted, og man befinder sig i denne, for sin ejendommelige Skønhed berømte og sine, i nyere Tid stedfundne, blodige Rædsler, ligesaa berygtede Hovedstad.

Denne maa gøre et storslaaet og enestaaende Indtryk paa enhver fra Vesten kommende Rejsende, paa Grund af sit mærkelige Folkeliv, sin Urenlighed og sin mærkelige Bygningsmaade, saavel i det store og hele som hvad Enkelthederne angaar; store Kvarterer er helt bebyggede med pragtfuldt udskaarne Træhuse, nogle af meget høj Alder. I andre Gader ses Huse med en mærkelig Udkragning af de øvre Etager, idet denne er stærkt fremspringende i den ene

Ende af Huset og løber ud til ingenting i den anden; i næste Etage gentages samme Konstruktion. En Række Huse af denne Art i en Gade giver et mærkeligt Perspektiv, som minder om Kulisser paa en Scene. De offentlige Pladser er, ligesom Gaderne, daarligt holdte, men store og meget maleriske; de monumentale Bygningers og Moskeernes særlige Præg turde være ret velkendt fra Billeder. Derimod kan det Indtryk, man faar ved at træde ind i en af de sidstnævnte, kun erhverves ved Selvsyn. Naturligvis er her *Agia Sofia* Nummer et i hele sin Pragt og sin vældige Størrelse, enkelte, som *Amed's* og *Suleimanie's* Moskéer, naar muligvis op imod den i Størrelse, men ikke i Skønhed og Pragt. Man kan vanskelig undlade at drage en Sammenligning mellem denne og *Pantheon's* store Kuppel; den sidste har vel nok den største Diameter, men hele Højden er større i Sofia Moskeen, og paa Grund af de to mægtige Nischer, som støder op mod Gjordbuerne, gør den et meget større Indtryk paa Beskueren. Med alt, hvad der ellers kan siges ved en Sammenligning mellem disse to Pragtværker i Bygningskunsten, vil det straks være paafaldende at se Forskellen i Belysningen af Rummet; Pantheon faar sit store, ubeskriveligt dejlige Lys ned gennem den runde Aabning i Toppen, hvilket giver hele Rummet en enestaaende Ro og Højtidelighed, medens Agia Sofia faar Lyset fra en Uendelighed af smaa Vinduer, spredte over hele Bygningen; de sidde i Kuplen og i Væggene, i Sideskibene og i Tilbygningerne — overalt, hvorhen man ser, findes saadanne grinende Lysgivere, og man maa først vænne Øjnene til Lyset i Rummet, før man kan se det ret, — men da er der ogsaa nok at glæde sig over, dels de herlige Søjlerækker med deres rige Kapitæler, dels de mange Relieffer og den rige Udsmykning med Mosaikker, som findes overalt; enkelte Partier af disse er overmalede, som f. Eks. Kristusbilledet over Altret; det kan dog ikke helt skjules af Farven, hvilket giver Grækerne Anledning til at triumfere og til heri at se en Forjættelse om, at den rette Tro atter en Gang vil holde sit sejrrige Indtog her. Tyrkerne tør kun betræde Helligdommen paa bare Fødder; der er i den Anledning anbragt lange Truge til Fodvaskning udvendigt langs med Murene og inddelte i Pladser, hver med sin Vandhane; andre Besøgende faa ved Indtrædelsen overrakt et Par Sivtøfler, store nok til at tage udenpaa Støvlerne, og dem maa man traske rundt med hele Tiden, saalænge man bliver der. Gulvet er dækket med lange, smalle Sivmaatter, som er lagte paa skraa; her knæler de troende i Rækker, naar de bede; naar de holder den Retning, som Maatterne angiver, har de Ansigtet mod den hellige Stad med Profetens Grav.

GADEPARTI FRA KONSTANTINOPEL.

I »*Top Kapu Serai*« ligger Museet, der indeholder en dejlig, stor og righoldig Antiksamling, en Del Marmorsarkofager, blandt hvilke vel *Alexandersarkofagen* er den mest fremtrædende paa Grund af sine underskønne, farvelagte Relieffer; endvidere en Mangfoldighed af Statuer, Vaser m. m.

Turen fra Konstantinopel til Sortehavet og tilbage varer det meste af en

Dag og bærer ikke sin Berømmelse med Urette; man passerer det ene mægtige *Serai* efter det andet; de ligge lige ned mod Vandet, spejlende sig i dette; Fæstninger og Privathuse, store og smaa Byer, Moskeer og herlige Landskaber ses i broget Afveksling baade paa Europa- og Asien-Siden. Ved den nordøstlige Del af Bosporus, op imod Sortehavet, har alle Gesandtskabspaladserne fundet en henrivende Beliggenhed.

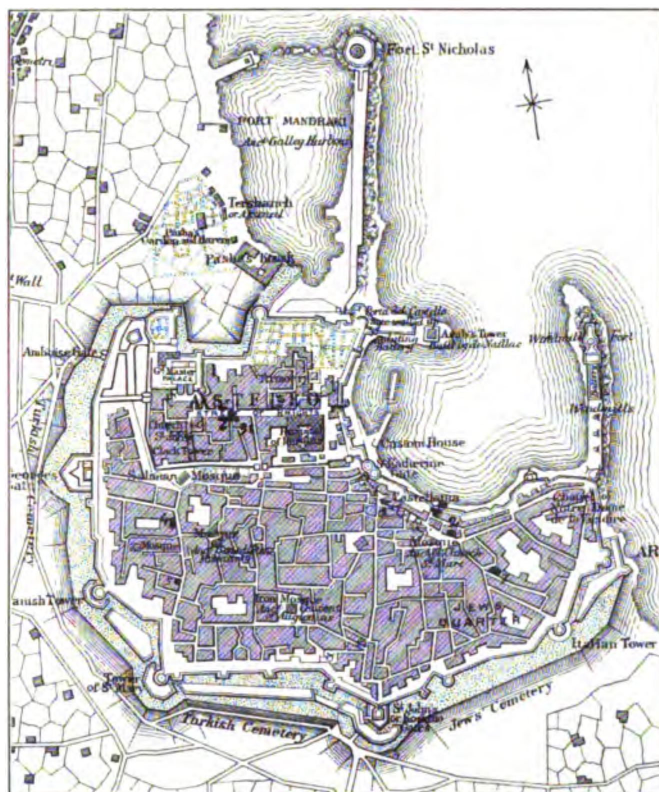
Fra Hotelvinduet var der den prægtigste Udsigt over den indre Havn, der bærer det pragtfulde Navn »det gyldne Horn«; henimod Solnedgang stod Himmel og Vand i et Guldskær, det sidste kruset af blaa Bølger, adskilte indbyrdes ved en taaget, bred Silhuet endende foroven i Kupler og Minareter: Krigsskibe og Sejlskibe tegnede sig ogsaa som Silhuetter, hvorfra de eneste Lyspunkter var Lanternerne, der sendte deres røde eller grønne Lys som skarpe Striber ned gennem Vandet. Færgebaade og Hjuldampere løb stadig over dette Guldtæppe, sendende deres Kølvand skraat bagud i to lange Striber, og saa spredt over det hele, en Uendelighed af smaa Baade, der viste sig som sorte Prikker — i Sandhed et uforglemmeligt Syn.

Karakteristisk for Befolkningen er den røde Fes, som bæres af alle rettroende Muhamedanere fra Sultan og Paschaer ned til de usleste Tiggere; først indført som Hovedbeklædning i Hæren, har den efterhaanden vunden Terrain i hele Tyrkiet. Den bæres med Stolthed. Handelsfolk er glade, hvis de kan faa en Udlænding til at købe en; som der overalt findes Skopudsere med et helt Apotek af kulørte Flasker, saaledes findes der ogsaa Fesmagere med store Komfurer fulde af Forme, hvori disse Hovedbeklædninger presses op. Det spiller for Tyrken en stor Rolle, at hans Fes er ulastelig. De herreløse Hunde her turde være kendte af Omtale, men maa dog nævnes for at komplettere Billedet; det er en halvstor, sort og gul Race, de tilbringer den meste Tid med at sove, kun vaagnende, naar en fremmed Hund viser sig indenfor deres Enemærker; hvad enten denne tilhører deres egen Race, eller er en finere Udgave, der promeneres af sin Herre, da kommer hele Koblet i det frygteligste Raseri, og den vilde Jagt gaar igennem Gaden. Man ser frygtelig havarerede Stakler, som ofte knap kan slæbe sig afsted, gamle, skallede, haltende, undertiden manglende et Stykke af Benet, forbidte og elendige. De faar Lov til at leve, da en Tyrk ikke tør dræbe et saa helligt Dyr.

I den tyrkiske Bazar bliver man næsten flaaet af Handelsmændene. Det er en enetages Bygning, der dækker over et mægtigt Fladerum, bestaaende af hvælvede Gange, nogle mørke, andre lysere og med mange morsomme Perspektiver.

Ved Afrejsen fra Konstantinopel var der ombord paa Damperen til Smyrna et meget broget Rejseselskab. Tyrkiske Embedsmænd forflyttes idelig fra Embede til Embede, og de rejse da med hele deres Harem; ved dette maa dog ikke altid forstaas en Mængde Hustruer, men vel snarere deres Husstand; sjældent har de Kahytspladser, da det stadige og milde Vejr ingen Hindring er for Ophold paa Dækket, ogsaa om Natten, og man faar saaledes et fornøjeligt Indblik i et ukendt Liv. Der er adskillige Familier ombord; hver Familie medbragte flere Baade fulde af store, messingbeslaaede Kufferter, Puder og Tæpper, som straks blev opstillede saaledes, at hver Husstand havde indrettet sig som i et eget Værelse, hvor hele Gulvet optoges af Divaner.

Mændene spadserede mest omkring, medens Kvinder og Børn lejrede sig her, i Reglen siddende med Benene lagt over Kors og trukne op under sig; saa kom Kaffekedlen i Kog og Cigaretterne frem; Remedierne til disse nationale Nydelser haves altid ved Haanden. Kvinderne er, naar de blive ældre, ikke saa strenge med Tilsløringen, heller ikke de halvvoksne; men paa et Punkt er det lige strengt for alle: Haaret skal under alle Omstændigheder være skjult; selv om Sløret slaas tilside, maa Hætten, som bæres over Hovedet, ikke komme af. Det er ganske karakteristisk at se den Omhu, hvormed de dækker hinanden,

KORT OVER RHODOS.

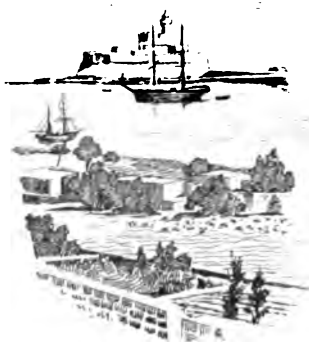
medens denne skiftes. En yndet Prydelse er rødbrunt farvede Negle; undertiden er ogsaa Haandfladen malet. Hos Mænd har jeg kun en Gang set disse farvede Negle; det var en fin Mand, hvis Tjener i Sommertiden daglig fulgte ham i Bad; Neglene paa hans Tæer var forskønnede paa denne Maade. Hvad her er sagt om Tyrkerne, kan maaske ogsaa gælde om Araberne, af hvilke vi havde en Del ombord; de er meget religiøse; naar Solen staar op eller gaar ned, begiver de sig med deres Knæletæppe til det højeste Sted paa Skibet — uanset om det er 1ste Klasses Dæk eller Kommandobroen, — for at bede; under Bønnen kaste de sig uafladeligt ned paa Ansigtet for atter hurtigt at rejse sig op.

Golfen ved Smyrna danner et pragtfuldt Panorama, omgivet af Bjerge; paa

Sydsiden af Indsejlingen ligge to mægtige Tvilling-Fjeldspidser — »*de to Brødre*« kaldet — mod Nord ses Ruinerne af det »*joniske Olympia*«, og inde i Bugten hæver selve Byen sig amfitheatralsk i Vejret.

Her — som overalt — gentager sig det samme Væddeløb og den samme vilde Entring af Skibet, som før beskrevet; hvorledes Mennesker kan klatre op ad Boven paa disse mægtige Orientfarere, før Falderebet er nedladt, er næsten ubegribeligt. Der gives ikke Lejlighed til nærmere at iagttage Byen, Opholdet bliver kun meget flygtigt. Det mest iøjnefaldende fremmedartede paa Asiens Grund er vel nok Kamelerne, som i Karavaner paa 5—6 Stykker vandrer afsted i deres afmaalte, regelmæssige Tempo, eller staar saa stille som Støtter, saa at man fristes til at prikke ved dem for at se, om der er Liv i dem. Den Del af Byen, som ligger nede ved Havnen, frembyder ikke stor Interesse.

Videre gaar Rejsen mod Rhodos — det begynder at blive uroligt Vejr, og andendags Aften, da vi faa vort Bestemmelsessted i Sigte, gaar Søen saa stærkt, at vi — paa Grund af Forsinkelse — ikke kan vente at komme i Land. Kaptajnen kaster derfor Anker for Natten i en Bugt paa Øens Vestside; det er mørkt, dog ses i det fjerne Lysene i Byen. Pludselig høres Raab gennem Mørket, der lyttes, det kommer nærmere, og efterhaanden naar en Baad helt op paa Siden af Skibet; den hæves højt paa Bølgetoppene, synker dybt ned i Dalene og trues hvert Øjeblik med at kastes mod Siden af Skibet; den kommer for at hente to unge Mennesker, Børnebørn af Øens Pascha; de har gjort Rejsen med fra Konstantinopel, og nu længes man efter at se dem velbeholdne i Land. De komme i Baaden med nogen Besvær, hvorefter denne hurtigt forsvinder i Mørket.

FORTET ST. NICOLAS I RHODOS.

Først næste Morgen nærme vi os Byen; Vejret er klart, saa at man kan faa Overblik over den. Den ligger meget smukt, og terrasseformigt hæve de fuldstændig firkantede Huse sig over hinanden op ad Bjergsiderne. Bjergtoppene bære tilstrækkelig Vegetation til at vidne om Øens Frugtbarhed — den, som kun udnyttes meget daarligt. Det er en gammel Fæstning, man her har for sig, for Størstedelen i den Skikkelse, hvori den er anlagt af Johanniterridderne, der, efter at være fordrevne fra Jerusalem, sloge sig ned, først paa Cypern, og senere i Aaret 1309 her paa Rhodos, som de erobrede og under mange Kampe holdt indtil Aar 1522; de efterladte Bygninger og Fæstningsværker synes alle at skrive sig fra Slutningen af den Tid, dette Herredømme har været. Til begge Sider af Byen ses lange Rækker af smaa Vandmøller; de ligge, hvor Blæsten ret kan komme til dem, og bidrage deres til Byens ejendommelige Udseende. Havnen har været stærkt befæstet; paa en Mole ligger til den ene Side Fortet »*St. Nicolas*« malerisk med et moderne Fyrtaarn, men iøvrigt bevaret i sin oprindelige Skikkelse, medens det saakaldte »*arabiske Taarn*« længere inde mod Land ligesom den øvrige Del af Søbefæstningen henligger i Ruiner. Vor Damper kan ikke komme ind i Havnen; denne var tidligere betydelig, men er nu kun passabel for ganske smaa Skibe.

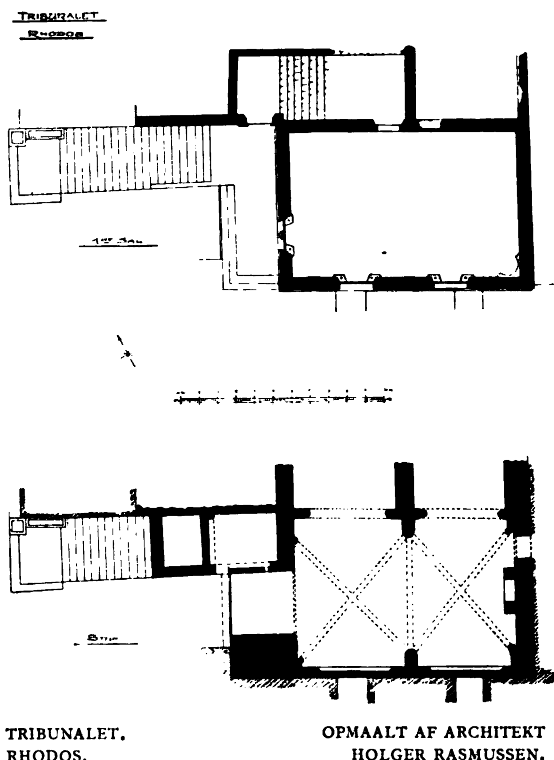
Naar man kommer ind i Havnen ser man straks for sig de gamle, vældige Bymure og Portene, som føre ind til den indre By. Udenfor Murene, mellem disse og Havnen, er en Gade med en Række smaa Kafeer, der ligge klinet op ad Muren; paa Gadens anden Side, ud mod Havnen, ligge Lysthuse og Pavilloner med Siddepladser for Gæsterne; over Lysthusene og Gaden er udspændt store, brogede Solsejl — her skal man naturligvis straks have den første lille Kop af den grumsede, tyrkiske Kaffe, Nationaldrikken, som nydes til enhver Tid; mange følge efter i den Tid, Opholdet varer. Det er nu ogsaa et af de fornøjeligste Steder, man kan sidde; der er et Liv og en Færdsel, saa man skulde tro, man var paa en langt større Plads. Her samles de tyrkiske Embedsmænd og spille Brædt- og Terningspil (vistnok det samme som vi kende under Navnet »Tavl« fra Middelalderen), Fiskere, Skippere, Handelsmænd og Bønder mødes her; det er en Slags Børs, hvor alle Forretninger kan afgøres, som man her befinder sig i; Billedet kompletteres af en vældig Flok Skopudsere, der udfægte haarde Kampe om deres Klienter — og alt muligt andet — samt naturligvis Hundene.

BYPORT FRA RHODOS.

I den indre By bo kun Tyrker og Jøder, medens Frankerkvarteret ligger omtrent 20 Minutters Gang fra Havnen; i dette sidste ligge Hotellerne. Turen er ganske smuk; man følger Havnen ad en bred Promenade, hvor alle de Bygninger, hvori Administrationen residerer, er beliggende; det er tarveligere, nyere Huse; enkelte spredte, ældre Træer kaster hist og her lidt Skygge; de staa som Oaser midt i en Ørken; hvor kan man længes efter at naa en saadan Skyggeplet, naar man efter Middag er paa Vandring ind til Byen. Ogsaa mod Landsiden er Byen omgiven af Fæstningsmure, med en Mængde Porte og Taarne, smykkede med Vaabenmærker; udenfor ligge dybe Grave, delvis udhugne i Klippen; de er uden Vand, og udfor Portene føre gamle Broer over dem. Der er overalt ved Indgangene til Byen stærk Militærbevogtning, som i Reglen bestaar af ret kraftige Folk, men den ydre Udstyrelse er meget forskellig fra vore Begreber om Militær. Paa min Morgenvandring til Bad passerer jeg Øvelsespladsen og har derved ret Lejlighed til at iagttage den Lurvethed, der udfoldes; foruden at Tøjet er falmet, lappet og stoppet, vrimler det indenfor samme Korps med en Uendelighed af forskellige Vaabenfrakker i alle Farver og Faconer, selv Marineuniformer benyttes ind imellem; de øvrige Beklædnings- og Munderingsgenstande veksle lige saa meget; ganske malerisk ser det ud — og et tappert Folk skal det være, det bliver jo Hovedsagen. Ved 5—6 Tiden har de spist Middag, saa stilles de hver Dag op i Kasernegaarden og under Hornsignaler raabes der Hurra for Sultanen, saa det runger over hele Byen.

Træder man gennem Portene ved Havnen ind i Byen, er man nær ved det livlige Handelscentrum, som hovedsagelig bestaar af Bazargaden. Husene er lave og har Boder i nederste Etage; her handles med alt muligt, dog spille Fødevarer den mest fremtrædende Rolle, især Korn og Frugt; det er uhyre Ud-

valg, der findes af de forskellige Aarstiders Frugter, navnlig af Citroner, Appelsiner, Ferskener, Abrikoser og Vindruer. Gaden er temmelig stejl og faar ved sin forskelligartede Bebyggelse og sine mange Solsejl, i Forbindelse med det myldrende Folkeliv, et meget fornøjeligt Præg. Den lavestliggende, østlige Ende af Gaden danner Fiskemarkedet; her er altid et stærkt pulserende Liv, og her rejser sig den ikke meget store Bygning, der har tjent som »Tribunal« i Riddertiden; majestætisk og fornem ser den ned paa det plebejiske Liv, der breder sig for dens Fod; til Trods for den Mishandling, som er overgaaet den,

TRIBUNALET.
RHODOS.

OPMAALT AF ARCHITEKT
HOLGER RASMUSSEN.

er der dog saa meget til Rest, at den ubetinget indtager en af de første Pladser — eller maaske den aller første — mellem de bevarede Bygninger fra den Tid.

En nærmere Beskrivelse af denne Bygning turde her have sin Interesse; saa kan man senere gaa noget lettere over andre, som maatte blive omtalt, dels fordi meget er fælles for alle og dels fordi det vilde føre altfor vidt at gøre nærmere Rede for hver især.

Bygningen ligger paa et Hjørne, hvis sammenstødende Gader danner det ovennævnte Markeds Plads; op imod den nederste Etage er, til begge Sider, i Tidens Løb opført lignende Boder som i Gaden, saa at den nederste Etage næsten helt er indesluttet. Disse to Façader vende mod Vest og Syd.

Den nederste Etage har mod Syd to store Arkadeaabninger, næsten dækkede af senere Tilbygninger, mellem hvilke de dog delvis er synlige, ligesom de tydeligt ses indvendig, i det store, hvælvede Rum, som udgør Stueetagen. Det er

kraftigt profilerede, noget hævede Halvcirkelbuer, understøttede af svære Halvsøjler. Baa Bygningens Sydside fører en høj, udvendig Stentrappe, omtrent i Husets halve Bredde, op til første Sal, udfor hvilken den danner en bred Afsats; under denne fører, ved Siden af Trappen, endnu en Aabning ind til Hallen i Stueetagen; denne Aabning, som senere er delvis tilmuret og forsynet med Dør, har i Lysningen en Dybde af 4 M.; i den ene Side fører en 3 M. bred Aabning ind under Trappen, i den anden Side tyder en tilmuret Dør paa, at der maa være hult Rum i den ualmindelig mægtige Hjørnepille. Under Trappen er nogle mindre Rum. Hallen i Stueetagen er overhvælvet med to Krydshvælvinger med profilerede Grater og Tryklejer; paa de sidste ses Slyngornamenter og undertiden Vaabenskjolde. Størrelsen af Hallen er 8×12 M., Højden $5^1/_2$ M. Søjlernes Lavstammethed samt det, at de er uden Basis, kunde tyde paa, at Gulvet er opfyldt. I Hallens østlige Ende er en Kamin, udført i tarve-

TRIBUNALET.
RHODOS.

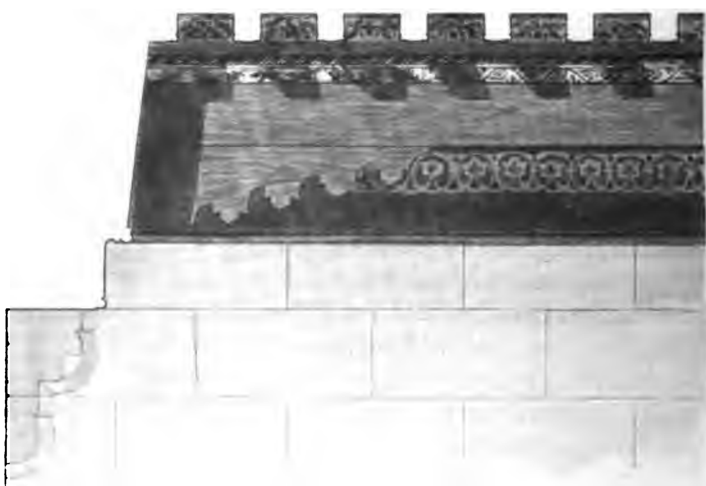
OPMAALT AF ARCHITEKT
HOLGER RASMUSSEN.

ligt og raat Arbejde og ringere end selve Hallen; den er rimeligvis meget senere, og den skulde ogsaa synes at have været overflødig, eftersom Hallen oprindelig var aaben. Ved Siden af denne Kamin er en Dør ind til et mindre, firkantet, ligeledes krydshvælvet Rum, som ogsaa synes at være af senere Dato. I Bagsiden af Hallen, lige overfor de mod Syd vendende, rundbuede Aabninger, ligge to andre ganske tilsvarende, som føre ind til to 21 M. lange, mod Nord parallelt løbende Rum, der er overdækkede med Tøndehvælvinger; det østligste har smaa, højtsiddende Vinduer, som ikke give meget Lys; paa Vestsiden af det andet ligger endnu et mindre, smalt, ligeledes hvælvet, Rum; indbyrdes er alle disse forbundne ved Døraabninger; den nordlige Ende af disse Rum støder umiddelbart op mod den Del af Bymuren, som vender ud mod Havnen, og de synes ikke at have været aabne til denne Side; hverken udvendig eller indvendig findes Spor af Døraabninger. I Forhallen er Gulvet belagt med Stenfliser ca. $^1/_2$ M. i Firkant.

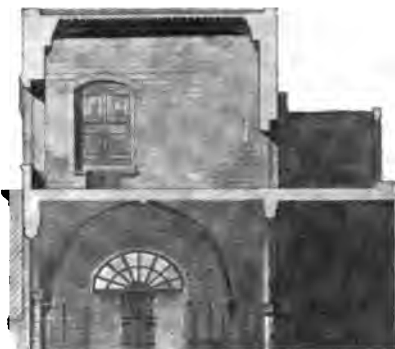
Den nævnte Trappe, som fra Vest fører op til Bygningen, er ganske pompøs, $3^1/_2$ M. bred, og tæller 23 Trin, som bærer Spor af at have baaret en muret Brystning paa den fritliggende (sydlige) Side. Brystningen har været kraget lidt ud ovenpaa Trinene og har været forsynet med Profil og Slyng-

LOFT I TRIBUNALET. RHODOS. OPMAALT AF ARCHITEKT HOLGER RASMUSSEN.

TRIBUNALET.
RHODOS.

OPMAALT AF ARCHITEKT
HOLGER RASMUSSEN.

ornament, som har fulgt Trinenes Aftrapning; et noget lignende Profil ligger hen under Brystningen paa den før nævnte Afsats, som strækker sig i hele Bygningens Bredde; indenfor Brystningen er anbragt en Stenbænk. Fra Afsatsen fører til venstre en Dør, prydet med en rigt ornamenteret Marmorindfatning, gennem Muren, og herfra fører 7 Trappetrin op til 1ste Sal. Taget over dette Rum mangler; en bred, fladbuet, profileret Aabning fører til venstre ud over de nævnte, nedenunder liggende, tøndehvælvede Rum; denne Del af Bygningen ligger hen i Ruiner. Til højre fører en lille Dør ind til den største Sal, be-

liggende over den før nævnte, hvælvede Hal, til hvilken den svarer i Størrelse, Højden er ogsaa den samme, $5^1/_2$ M. Væggene er hvide og Rummet overdækket med et smukt Bjælkeloft.

Paa hver af Længdesiderne bæres Loftet af otte Kragsten; hver af disse er to Skifter høj, med Profiler og Affasninger; paa disse er anbragt et svært Træunderlag med Profiler i Over- og Underkant, svarende til en Murlægte. Herpaa hvile udsvejfede Konsoller, som bære Hoveddragerne; disse have i Overkanten profilerede Lister, paa hvilke Bjælkelaget hviler, og paa Bræddebeklædningen herover er Hjørner og Fuger dækkede med flade Lister. I Felterne mellem Dragerne, Konsollerne, Murlægterne og Bjælkelaget er indsat skraa Beklædning, som springer frem for Vægfladen.

Loftet var fuldstændig overhvidtet, men virkede meget smukt ved sin Form; en enkelt nedfalden List røbede dog, at det havde været dekoreret, og ved at afvaske Kalken lykkedes det at se noget mere af denne Dekoration. De omtalte Felter var bemalede afvekslende med Helgenfigurer og Vaabenskjolde, Undersiderne af Konsoller, Profiler, Lister o. s. v. med Ornamenter; Rødt, Grønt, Sort og Hvidt var de fremherskende Farver.

Salen havde tre store Vinduer, to mod Syd og et mod Vest; i Nischerne var til hver Side et Fremspring af Muren til Anbringelse af en Bænk.

I det sydostlige Hjørne var anbragt et tyrkisk Alter; Salen har nemlig en Tid været benyttet som »Moske«; derfra hidrører ligeledes Overhvidtningen af Loftet, hvis Helgenfigurer ikke har maattet være synlige et saadant Sted. Gulvet var belagt med Fliser af brændt Ler, ca. 16 cm. i Kvadrat.

Bygningen er helt opført af Tufstenskvadere, den saakaldte »Poros«. Under Vinduerne paa første Sal ligger udvendig et profileret Baand med Slyngornament. Vinduerne har meget brede, kraftigt profilerede Indfatninger, uden Fremspring fra Murfladen; over Indfatningen og et Stykke ned paa begge Sider af denne ligger en fremspringende, profileret og med Ornamenter prydet Afdækning, som bæres af et Par rigt udsmykkede Kragsten; ovenover det hele findes en Aflastningsbue. Vinduet i Vestsiden er yderligere delt i fire Felter ved en korsformet Marmorpost, dekoreret med franske Liljer og af meget smuk Virkning; de to Vinduer mod Syd har ingen saadan Post og bære heller ikke Spor af at have haft det.

Opad Vestsidens Vindue sidder Stormesterens og Ordenens Vaabenmærker, udførte i Marmor, i rig gotisk Indfatning; Aarstallet 1507 findes indhugget her. Øverst paa Muren sidde tre Faneholdere, hver bestaaende af to sammenhørende Kragsten, af hvilke den øverste har et Hul, hvorigennem Stangen er stukken ned og har hvilet paa den nederste.

Sydsiden har to lignende Faneholdere og er desuden prydet med tre store Vandspyere, formede som stiliserede Alligatorer og Løver.

Der findes ingen Afslutning foroven; de sidste Skifter synes at stamme fra yngre Tid. Det er dog muligt, at Muren har været afsluttet med Tinder, eftersom saadanne findes bevarede andre Steder. Taget er fladt, hvilket er det almindelige her paa Stedet, baade paa ældre og nyere Huse.

Hele Bygningens underste Etage er for Tiden Lager for en Købmand; den øverste Etage benyttes ikke.

(Fortsættes.)

USØMMELIG ADFÆRD.

Højtærede Hr. Redaktør!

Nedenstaaende, som vel rettest burde være formuleret som et Spørgsmaal til »Akad. Architektforenings Udvalg for Besvarelse af Retssager« og stilet til dette, bedes venligst optaget i »Architekten«, da det efter min Mening udmærker sig som et typisk Eksempel af Arten og sikkert vil finde Kontakt hos mange af Standsfællerne.

Af en Bekendt, som holder »Architekten«, og som hyppigt færdes i og ved Helsingør, blev min Opmærksomhed for nogen Tid siden henledet paa en Bygning, som i de sidste Maaneder var opført paa en Grund paa Vestsiden af nordre Strandvej, skraat overfor Marienlyst gamle Kurhotel, og grænsende dels til Hornbækbanens Terræn, dels til den Bivej, som forbinder Strandvejen med Pladsen foran Ophelia Kilde. Jeg havde dengang ikke Lejlighed til selv at bese Bygningen, men for faa Dage siden var jeg i et andet Ærinde ved Helsingør og passerede da det omtalte Sted. Jeg maa tilstaa, at hvad jeg saa mildest talt forbausede mig: laa ikke der nøjagtigt den selvsamme lille 2-etages Bygning, som jeg i 1903—04 havde givet Tegning til en Grund paa Segelckesvej paa Frederiksberg, og som findes afbildet i Architektens Nr. 34 for 26de Maj 1906; Forsiden var den samme, den ene Gavl med Hovedtrappedøren den samme, den anden Gavl ogsaa den samme, kun var her Karnappen udfor Spisestuen udført med retvinklede Hjørner, medens jeg havde angivet flade Hjørner, og Døren til Køkkentrappen flyttet til Bagsiden. Kun denne var undergaaet Ændring fra, hvad min Tegning angiver, idet den større Grund havde tilladt Opførelsen af 2 murede Udhuse i Grundens Hjørner, som med Hegnsmure er forbundne med Hovedbygningens Hjørner, men da denne, som Bygning betragtet, ogsaa dannede en Helhed uden dette Appendix, anser jeg mig berettiget til at betragte dette som uvæsentligt. Hele den architektoniske Inddeling kunde jeg, saa at sige Led for Led, konstatere som Plagiat, ikke ved Enkelthedens Form, som jo naturnødvendigt er set ofte før ved saadanne Bygninger, men ved Maaden hvorpaa det Hele var sat sammen i nøje Overensstemmelse med min Tegning; naa — sligt har sikkert mange af mine Kollegaer ofte oplevet og med stille Ærgrelse ladet uomtalt, hvilket jeg ogsaa vilde have gjort, hvis ikke jeg ved nærmere Undersøgelse af, hvem der havde opført Bygningen, var stødt paa en Omstændighed, som dog lod mig finde Spøgen for grovkornet. Bygherren var et nylig etableret Firma, d'Hrr. Murmestre S. & J. af Helsingør, om hvilke var mig bekendt, at Hr. S. som Murerformand og Hr. J. som Svend havde arbejdet paa Bygningen paa Segelckesvej under dennes Opførelse. Jeg er mig fuldt bevidst den Fare, der er forbunden med at fremsætte en Sigtelse som ovenstaaende mod to, ihvertfald i Helsingør, velkendte Mænd, men paa den anden Side er min Hjemmelsmand, som ikke er Fagmand, fuldt berettiget til at mene, at det var min første Bygning han her saa gaa igen, og jeg selv, som dog skulde kende Bygningen igen, baade som Helhed og i Enkeltheder, ogsaa i min gode Ret. Paa forskellige Ting, som det her ikke er Stedet at omtale, kunde jeg se, at en Tegning i større Maal maatte have foreligget; — det var ogsaa interessant at konstatere,

at Smedejærnsgelænderet paa Karnappen mod Strandvejen viser den Form, som var angivet i min autograferede Tegning, hvilken jeg ændrede i Detailtegningen til noget helt andet. Uden at insinuere noget uhæderligt kan man dog med temmelig Vished bestemme Vejen, ad hvilken de ovennævnte Herrer paa en nem og billig Maade har faaet Tegning til deres Bygning, med saare ringe Sandsynlighed for at blive opdagede af den eneste, som har Retten til Paatale. D'Hrr. nedsætter sig i dette Tilfælde i Provinsen, — lad os tænke os, at de medbringer forskellige Tegninger, som saa, med en lille Ændring i Planen og maaske »forbedrede« i forskellige Retninger, gør Firmaet udmærket leveringsdygtigt samtidig med, at det sikkert erhverver sig et vist Ry for bedre Smag end ellers i Almindelighed er Tilfældet —, maa jeg med det samme have Lov at indskyde en Bemærkning om, at jeg ikke er Fader til den Topdækning, som sidder over Hoveddøren i det omtalte Hus, men at denne maa henregnes til »Forbedringerne«. Men nok om det; — der findes i mine Kopisters Bygning Ting, som jeg nødig vil have skal staa for min Regning, men som tydeligvis ere fremgaaede af, at den nødvendige Detailtegning ikke har foreligget, men at Spørgsmaalet er »klaret paa Stedet«.

Nu har vi faaet Forfatter- og Kunstnerloven — og med Henblik herpaa er det, at jeg ikke har taget i Betænkning at fremdrage denne Sag, som maa have mange Søstre, og ogsaa fordi jeg endnu ikke har set nogen give Lyd fra sig i lignende Anledning. Jeg synes, det maa have almindelig Interesse at faa noget frem om denne Sag, saavist som vi har Loven for at støtte os til den. Spørgsmaalet er da dette: »Kan Andenmand, idet han benytter min Tegning og deri kun foretager saadanne Ændringer, der, som i det her nævnte Tilfælde, af enhver Bygningskyndig vil erklæres for ganske uvæsentlige, have hjemlet Ret til, paa Basis af denne Ændring, at sige sig fri fra ovennævnte Lov, og exploitere mit Arbejde? Hvor er Grænsen mellem det, som er tilladt, og det, som ikke er det?«

Jeg kan desværre ikke vedlægge Fotografi af den Bygning, her er Tale om, i hvert Fald først om nogen Tid; jeg skal, saafremt dette bliver optaget, sørge for, at det kommer rette Vedkommende for Øje — og opnaas ikke andet derved, saa kunde det dog være, at det kunde tjene som Advarsel og Bevis for, at en saadan usømmelig Trafik ikke er ganske farefri for den, som øver den.

Deres ærbødige
E. W. Marston.

Frederiksberg d. 17. 9. 1906.

KONKURRENCE.

Redaktionen af det tyske Tidsskrift »Die Woche« har faaet den Idé at udskrive en international Konkurrence om Tegninger til billige Sommerboliger. Redaktøren, Hr. Paul Dobert, har i flere Somre opholdt sig her i Landet, og da han er en varm Beundrer af dansk Natur og Aandsliv, ligesom han synes bedre om den danske Bygningskunst end den tyske, har han gennem Ursins Efterfølger anmodet os om at meddele, at han meget ønsker danske Architekters Deltagelse i Konkurrencen.

Denne er delt i 4 forskellige Opgaver, nemlig: en Sommerbolig til en Pris af 5000 Mark, en til 7500 Mk., en til 10.000 Mk. og en til 20.000 Mk. Der udsættes følgende Præmier: 1) for Huset til 5000 Mk.: en Præmie à 1000 Mk., to à 300 og to à 200 Mk.; 2) for Huset til 7500 Mk.: en Præmie à 700 Mk., to à 250 og to à 200 Mk.; 3) for Huset til 10.000 Mk.: en Præmie à 500 Mk., to à 250 og to à 150 Mk.; 4) for Huset til 20.000 Mk.: en Præmie à 400 Mk., to à 200 og to à 150 Mk., altsaa ialt 6000 Mark. Desuden kan der indkøbes 40 Arbejder à 100 Mk., saaledes at det samlede Præmiebeløb bliver 10.000 Mk. Vi giver her, efter »Die Woche«, et Uddrag af det meget vidtløftige Program:

Enhver kan deltage med et eller flere Udkast. Tegninger, der har været offentliggjorte, er udelukkede fra Konkurrencen.

Der fordres af Tegninger: 1 Beliggenhedsplan i Maalestok 1 : 400, de nødvendige Planer og Opstalter i Maalestok 1 : 100 og perspektiviske Afbildninger af det Ydre og Indre. Til ethvert Projekt maa leveres Tegning af et Møbel til Opholdsrum eller Soveværelse i Maalestok 1 : 10, til Belysning af de i den indre Perspektiv viste Møbler. Endvidere fordres et kalkulatorisk Overslag og en ganske kort Bygningsbeskrivelse.

Ethvert Hus maa tænkes beliggende i en eller anden Egn af Tyskland og paa en i Beliggenhedsplanen nøje karakteriseret Plads, med bestemte Hensyn til Bundens Beskaffenhed, Verdenshjørner etc. Huset kan ogsaa placeres paa en virkelig forhaandenværende Byggeplads. Ved Rummenes Anordning maa der tages de fornødne Hensyn til Verdenshjørnerne og til en eventuel Udsigt. Det ydre maa have en til Landskabet passende Karakter.

De mindre Huse skal i Stueetagen kun have et eneste Opholdsrum. Først ved Husene til 20.000 Mark indtræder Muligheden for at tilføje endnu et Rum. Hovedrummet skal — om muligt — indrettes saaledes, at det ved et Forhæng eller ved en Mellemvæg (formodentlig spansk Væg. Red.) kan deles i to Dele. Soveværelserne kan ved de mindre Huse lægges i Stue- og Loftsetagen; ved de større i en øvre Etage og Loftsetagen. De mindre Huse skal have 3, de større flere Soveværelser, der dog tildels kan være meget smaa. Sengene indtegnes i Planerne. Køkkenet kan ligge i Stueetagen. Ved Siden af Hovedindgangen skal anbringes et Garderoberum med Haandvask. Badeværelse og Kloset i Stuen eller 1ste Sal. Trappen kan enten lægges for sig eller indbygges i Hovedbeboelsesrummet. Trappens Bredde ca. 1 Meter. Veranda, stor nok til der at kunne indtage Maaltiderne. Eventuelt Balkoner i øverste Etage. Kælder under hele Huset behøves ikke ved de mindre Huse, kun en lille Forraadskælder.

Det ydre maa være simpelt og enkelt, med stærk Fremhævelse af *Taget,* om muligt med Tilknytning til landlige Motiver og med Anvendelse af livlige Farver. Bygningsmaterialet kan være Sten, Tegl, Bindingsværk eller Træ, Taget af Tegl, Skifer eller Stenplader.

Etagehøjder: mindst 2,80 M. for Beboelses- og Soveværelser og mindst 2,50 M. for Værelser i Loftsetagen.

Ved Overslaget maa regnes med en Enhedspris af 16 Mark pr. Kubikmeter, heri ikke medregnet løst Inventar og Haveanlæg. Rumindholdet beregnes fra Underkant af Gulv i Stueetagen til Overkant af Loft i øverste Etage. Dybere i Jorden og højere i Taget gaaende Rum beregnes særskilt.

Haveanlæget maa indtegnes i Planen, og der maa tænkes baade paa Blomster- og Køkkenhave. Siddepladser, Løvgange etc. kan antydes.

Ved den indre Udstyrelse maa der tænkes paa faste Bænke, Vægskabe, Siddepladser o. s. v., saa at løst Møblement kan indskrænkes til det mindst mulige.

Alle Tegninger skal behandles med Pen, saa at de let kan reproduceres. Indskriften i Rum maa gøres saa stor, at den bliver læselig, selv om Tegningen formindskes til $^1/_3$. Tegningerne maa ikke være større end 50 à 60 Ctm. og skal ligge i en Mappe af samme Størrelse; sammenrullede Tegninger modtages ikke.

Projekterne forsynes med Motto eller Mærke paa Mappen og paa alle Blade og Overslag samt paa en vedlagt forseglet Konvolut, hvori Kunstnerens Navn og Adresse. Udvendig paa Mappen anføres hvilken Klasse Huse der konkurreres med.

Projekterne indsendes inden 1. Decbr. De der i Poststemplet har en senere Dato end 30. Novbr., kommer ikke i Betragtning.

De sendes til Redaktionen af »Die Woche«, Berlin S.W. 68, Zimmerstrasse 37–41, med Paaskrift: »*Sommerhauswettbewerb*«.

Bedømmelsen foretages af Professor THEODOR FISCHER, Geh. Reg. Rat Dr. HERMAN MUTHESIUS, Architekt RICHARDT RIEMERSCHMID og Professor SCHULZE-NAUMBURG samt Redaktør PAUL DOBERT.

De præmierede Projekter vil blive offentliggjorte i et Særhæfte af »Die Woche«. Derefter udbetales Præmierne. Alle ikke-præmierede eller -indkøbte Projekter bliver tilbagesendte.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt, Professor H. C. AMBERG. R. af Dbg., har faae Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

❦

Christiansborgs Genopførelse. Kgl. Bygningsinspektør, Architekt CLEMMENSEN er bleven Medlem af Byggeudvalget for Christiansborg.

❦

Konkurrence. I disse Dage indbyder »Kjøbenhavns Grundejerbank« Medlemmer af Akademisk Architektforening til at konkurrere om Udarbejdelsen af Tegninger til Bebyggelse af den Banken tilhørende Grund, Nytorv 27 og Frederiksberggade 1; nærmere Oplysninger om denne Konkurrence findes i nærværende Heftes Annonceafdeling.

Efter vor Bestyrelses Anmodning har d'Hrr. Architekter, Professor M. NYROP og TH. JØRGENSEN modtaget Hvervet som sagkyndige Meddommere. Vi har erfaret, at Arbejderne efter Bedømmelsen vil blive offentlig udstillede.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt SØREN LEMCHE.
Redaktionsudvalg: Architekterne K. VARMING og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 29. SEPTBR. 1906
8. AARGANG № 52

ADMIRALITETET.
RHODOS.

OPMAALT AF ARCHITEKT
HOLGER RASMUSSEN.

ORIENTALSKE REJSEBILLEDER.

(Fortsat.)

Bazargaden gaar i Retning Øst—Vest; Nord for denne findes Byens fornemme Kvarter, i hvilket Johannitter-Hospitalet ligger.

Johannitterordenen hørte til de gejstlige Ordner, som stiftedes paa Korstogenes Tid; den deltes i tre Klasser, Ridderne, Præsterne og de tjenende Brødre; de sidste passede de Syge; dette har, efter hvad man maa antage, ikke været nogen ringe Gærning, at dømme efter den Udstrækning, Hospitalet har; Navnet *Hospitalsriddere*, som man undertiden hører dem benævnt, tyder ogsaa herpaa.

Bygningen benyttes som Kaserne og er desværre ikke tilgængelig; ethvert Forsøg paa at komme derind, mislykkedes. Det er en stor, firfløjet Bygning, som omslutter en firkantet Gaard; Forsiden vender ud mod en Plads. Til denne

Side og til Gaarden er den i to Etager udvendig forsynet med brede, dybe Nischer, i hvilke Patienterne ret har kunnet sole sig.

Hospitalets nordlige Side vender ud mod den saakaldte »*Riddergade*«, i hvilken saa godt som alle Husene stammer fra hin Tid, nogle rigt udsmykkede og solidt anlagte, andre ringere, men alle mer eller mindre forfaldne.

En anden af Johannitterordenens Opgaver bestod i at beskytte og vejlede Pilgrimme; disse bleve optagne i forskellige Herberger, af hvilke der fandtes et for hver af de større Nationer, saaledes baade fransk, engelsk, tysk, spansk, portugisisk, italiensk og maaske flere; det største og pragtfuldeste er »Auberge de france«, som ligger paa Gadens modsatte Side. Bygningen er nogenlunde bevaret mod Gaden; ind mod Gaarden eller Haven — man kan kalde det, hvad man vil — ligger den hen i Ruiner med enkelte architektoniske Fragmenter, som det ikke var muligt at bringe nogen Helhed ud af; maaske har den aldrig været bygget helt færdig.

Façaden viser i nederste Etage en Del nu tilmurede, fladbuede Aabninger, hver førende ind til sit hvælvede Rum, som antagelig har været Købmandsboder; over Aabningerne sidde Kragsten, forsynede med False for et Remstykke, der har været Underlag for et Halvtag eller Støtte for et Solsejl, benyttet som Markise; enkelte Steder vise Huller i Muren, hvor Skraastivere have været anbragte; desuden er der en Portal, bag hvilken der ligger en Trappe, og en Port, som fører ind til en Sidegade. Baandene under Vinduerne i øverste Etage danne Aftrapninger, saa at de følge Terrainets stærke Fald. Vinduerne minde stærkt om Tribunalets, men have lignende Kragsten til Solsejl som Stueetagens Aabninger. Afslutningen foroven har været dannet af fire smaa, runde, udkragede Taarne, forbundne ved en Tindemur; i denne findes lignende Faneholdere og Vandspyere som paa Tribunalet. Façaden er prydet med en Mængde spredte Vaabenskjolde, med eller uden dekorative Indfatninger.

FRA TYRKERKVARTERET I RHODOS.
TEGNET AF ARCH. HOLGER RASMUSSEN.

Nær ved Gadens vestlige Ende ligger Stormesterpaladset; det benyttes som Statsfængsel og er som en lille Fæstning for sig; det lykkedes mig at komme ovenpaa Murene, hvor der dog ikke var stort af Interesse at se udover Fangerne; til det indre var Adgangen forbudt.

Denne og den syd for Riddergaden liggende Del af Byen beboes af Tyrkere. Gaderne er som Regel snævre, og gøre et meget indesluttet Indtryk; der findes talrige Afstivnings-Buer mellem Genbohusene, og ofte Porte med Overbygninger, spændende tværs over Gaden, kort sagt, en Vrimmel af ejendommelige og maleriske Motiver.

Den østlige Del af Byen danner *Ghettoen*; her er Hovedgaderne, i Modsætning til andre Steder, forholdsvis brede og luftige, hvad der dog ikke siger saa meget. En Modsætning danner ogsaa det Liv, som udfolder sig; medens man i Tyrkerkvarteret kun ser Børn og fuldstændig tilhyllede Kvinder paa Gaderne, og endda kun i ringe Antal, tilbringe Masser af Beboerne i Jødekvarteret deres

AUBERGE DE FRANCE.
RHODOS.

OPMAALT AF ARCHITEKT
HOLGER RASMUSSEN.

Dag i det fri, eller i det mindste for aabne Døre og Vinduer, saaledes som deres Forfædre har gjort i Spanien, hvorfra de stammer. Ogsaa her findes en Del Bygninger fra Riddertiden, dels større monumentale Bygninger, dels Huse af mere borgerligt Udseende. Paa en aflang, trekantet Plads, hvor en Del af Husene udenfor 1ste Sal har Altaner, hvortil store, udvendige Trapper føre op, og hvor en lille, lavstammet, hvid Minaret gør god Virkning mod den dybe, blaa Himmel, samtidig med at enkelte spredte Træer, i Forbindelse med Havens Grønt, der hæver sig over Murene, giver det hele et malerisk Præg, ligger det saakaldte »*Admiralitet*«; hvorfra Navnet stammer, er mig ikke bekendt.

Bygningen har en Del tilfælles med »Auberge de france«, men er hverken saa stor eller saa pragtfuld; de forhen aabne Boder i Stueetagen og de store Vinduer med de karakteristiske, brede Indfatninger, findes i begge, men hertil kommer i denne Bygning yderligere en hel Del smaa Vinduer, som er anbragte imellem og over de store. Vaabenskjolde og Solsejlsten gaa igen her; Porten fører ind til en lille, firkantet Gaard, hvorfra en aaben Trappe fører op til 1ste Sal; her ligger, indenfor de to midterste Vinduer, en stor Sal med Bjælkeloft, lignende Tribunalets, og forsynet med en Kamin. I Stueetagen findes en Del hvælvede Rum.

Endnu en større Bygning, ikke langt fra denne, har jeg opmaalt; dens Anvendelse kender jeg ikke. Den har ikke Boder i Stueetagen, kun en, i al sin Simpelhed meget smuk, rundbuet Port, hvorover findes en kraftig Bue, dannet af store Kvadere; Bredden er 1 Meter og Kvaderne gennemgaaende, uden Stødfuger. Af øverste Etages Vinduer er ikke bevaret andet end den øverste udkragede og ornerede Del af Indfatningen, ligesom der af Baandet under Vinduerne kun findes nogle Smaastumper.

I en ny, hæslig Skolebygning faar den israelitiske Ungdom sin Oplysning. Disse Børn var ret indladende, og endog temmelig smaa klarede de sig godt paa Fransk; deres geografiske Kundskaber var heller ikke saa ringe, som man kunde have Grund til at mene ifølge tidligere Bekendtskab med Sydens Folkeslag; disse Børn havde lært om Danmark i Skolen, fortalte de. Jeg fik Lejlighed til at overvære Skolens Aarsfest, ved hvilken Lejlighed Børnene opførte franske Komedier.

Den, som er paa Studierejse i Italien, kommer i Reglen let i Gang med at arbejde, naar først hans »Tessare« eller, som det tidligere hed, »Permesso« er i Orden; i Athen kommer man langt paa Landsmandskabet med Kongen — værre er det hos Tyrkerne; de er noget mistænksomme og forsigtige med Hensyn til at give Tilladelse til at tegne og opmaale, særlig i befæstede Byer, hvor de kan befrygte Spioneri. Introduktionen gennem Carlsbergfonden, der har saadanne Tilladelser i Byen *Lindos*, støttede dog Opnaaelsen af en saadan, ved at faa selve Paschaen samt en Del andre Myndigheder til at interessere sig for Sagen; i den Anledning foretoges der en Audienstourné. Paschaen sad paa ægte tyrkisk Maner med Benene korslagte paa sin Divan, europæisk klædt men med sin Fes paa Hovedet, som eneste Rest af Nationaldragten. Udstyrelsen af hans Gemakker henrev ikke til Begejstring for tyrkisk Pragt; de saa nærmest ud, som om de kunde være monterede fra en Møbelhandler i Grønnegade. Straks efter Præsentationen blev der, som alle andre Steder, hvor vi kom frem, budt Kaffe

og Cigaret af en Tjener, som til Gengæld var udstyret paa tyrkisk efter alle Kunstens Regler. Paschaen var en ældre Mand, som mest interesserede sig for sin Sygdom (maaske indbildt Syge) og helst kun talte om den. Naar han færdedes paa Vejen mellem sit Hjem og sit Kontor, kørte han altid i en elegant Kaleschevogn, bevogtet af to højst lurvede, men stærkt bevæbnede Gendarmer, ridende paa Pasgængere. Den attraaede Tilladelse til at maale op fik jeg, men da jeg ikke var det tyrkiske eller Jødernes spanske Sprog mægtig, saa at jeg kunde komme overens med Beboerne — hvilket jeg maaske heller ikke var kommen, selv om jeg havde kunnet Sproget flydende — blev der anvist mig en i Byen kendt Fører, som vistnok tillige — og formodentlig ikke mindst — havde det Hverv at passe paa, at jeg ikke drev Spioneri ved at opmaale Fortifikationerne. Han var Politibetjent og skulde være tilstede for at være mig behjælpelig overalt, hvor jeg arbejdede.

Til Slut et Par Ord om denne min Cicerone. »Mussa Bay», som han hed, talte tyrkisk og græsk; vi hjalp os efter Evne med det sidste og lærte snart at forstaa hinanden; han lod i det mindste, som om han havde Interesse for Arbejdet og fik snart en glimrende Øvelse i at holde i Enden af Baandmaalet; han kendte ogsaa de rigtige »Masticha«-Knejper, hvor denne græske Nationalsnaps, som bestaar af Sprit med Tilsætning af Harpiks fra det Træ, hvis Navn den bærer, udskænkedes. — Tyrkerne maa ikke nyde Alkohol — men det tages ikke altid saa strængt. Hans Omhu for mig var stor, han besøgte mig under et mindre Feberanfald, jeg havde, han tilbød at hjælpe mig ved mine Indkøb, for at jeg ikke skulde blive trukket op, og han holdt Publikum i Afstand, naar jeg tegnede. Under mit Ophold der giftede han sig, og jeg maatte absolut ud at se hans Hus, som han havde faaet i Medgift. Brylluppet kunde jeg ikke overvære; det foregaar paa tyrkisk sent om Aftenen, og da maa man ikke opholde sig i den indre By. At det iøvrigt for mig var en stor Behagelighed at være overgivet i hans Varetægt, siger sig selv.

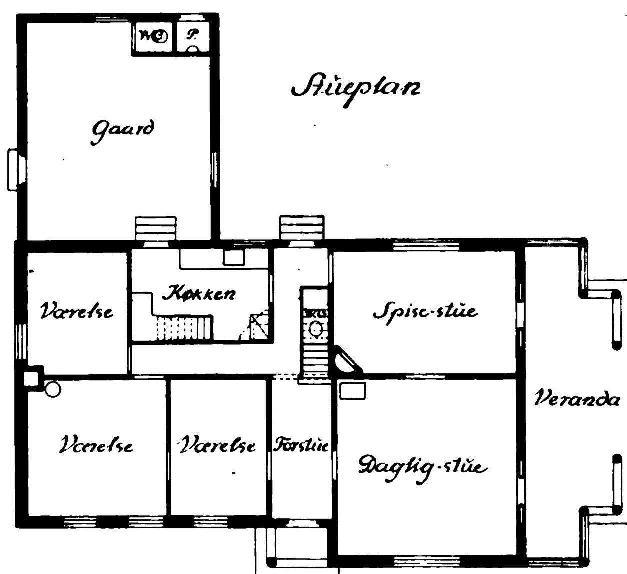
HOLGER RASMUSSEN.

VILLA I HUMLEBÆK.

VILLA I HUMLEBÆK. ARCHITEKT OLAF PETRI.

VILLA I HUMLEBÆK. ARCHITEKT OLAF PETRI.

Paa en af Skrænterne ved Stranden i Humlebæk har Hr. Ingenieur K. SCHØLLER ladet opføre en Villa c. 43 Fod over daglig Vande og med c. 8000 □ Alen stor Have.

Bygningen, hvis Façader er groftpudsede, er tækket med Straa. I Stuen findes 5 Værelser og Køkken med Adgang til en overdækket Gaard, paa 1ste Sal findes 4 Soveværelser, 2 Pigeværelser og Pulterkamre, herover igen Tørre-

loft. Værelserne i Stuen har Bjælkelofter, i Forstuen findes desuden mønstret Murstensgulv og ved Trappen her er anbragt en Søjle med Drager, begge udskaarne og dekorerede. Paa Ejendommen har Ejeren indrettet Septic Tank og i Forbindelse hermed 2 Stkr. W. C. *O. P.*

ÄNNU LITET OM ATT RESA OCH OM ATT TECKNA.

Käre »Architekten«!

Jag blef sannerligen förbluffad häromdagen, när jag såg mig af Er utpekad såsom en, den där ville förföra ungdomen, såsom den lede frestaren. Erkännas måste ju, att det citat, Ni ryckt ur min artikel och bundit vid spöpålen, måtte förefalla ganska komprometterande, beröfvadt som det var sin konstruktiva infattning. Dock ansåg jag mig i min artikel i dess *helhet* ha tillräckligt försvar för att ej behöfva närmare förklara mig. Men nu finner jag genom några uttalanden i senaste numret af vårt svenska arkitekturblad, hvilket öfverväldigande starkt intryck Edra ord hafva utöfvat. De synas rent af kunna omvända själar. Detta har bestämt mig för att i »Architekten«, där jag funnit de enda sakliga invändningarna mot min citerade artikel, taga den plats, som så välvilligt erbjudits mig, i anspråk för några förtydligande rader.

Först vill jag markera min ställning till ett par hufvudfrågor, hvilken föröfrigt torde styrkas af mina ifrågavarande uttalanden. För det första, att jag ej alls är den sköna lättjans predikare, såsom »Architekten« vill göra troligt, tvärtom har min kärlek till arbetet vuxit ut till min stora passion här i lifvet. Och har jag syftat åt något, så är det åt att få in mera, och framför allt mera till realiteten syftande arbete i de långa studieresorna. För det andra, att jag alltid uppskattat betydelsen af skisstagning och uppmätning, när de sättas på sin rätta plats. Tror emellertid de ha sin väsentliga betydelse på ett tidigare stadium än det, jag haft i tankerna, när jag skref min artikel, d. v. s. studieresor efter 8 à 10 år af teori och praktik.

I sitt försvar för det, som enligt Eder mening bör vara det centrala i en modern arkitekts studieresa, teckning, uppmätning etc., anför »Architekten«, om jag ej missförstått, dessa färdigheter såsom de förnämligaste medel att komma i besittning af: först och främst stämningen hos ett äldre byggnadsverk och därnäst klarhet öfver dess geometriska förhållanden.

Jag behöfver väl inte framdra några citat ur min omtalta artikel för att betyga, hur djupt jag känner värdet af dessa stämningar från äldre byggnadsverk. Men jag tror, att om lifvets pulsar slå friskt och fullt och man känner samhörigheten med det verkliga lifvet stark, så fångar man en sådan stämning, och det finaste af den, oberoende af, hvilka medel som användas att fixera dem i ens hågkomst. Tar man efter en tid fram en fotografi eller annan reproduktion, kan den säkert för ens inre frammana denna stämning lika lifslefvande som om man själf sökt fästa den på papperet. Så har åtminstone jag erfarit det. Ty äfven jag har samvetsgrannt setat och frusit eller svettats framför ett motiv, som jag sökt afvinna dess stämning eller sprungit med tumstocken i gamla dammiga

vinklar och vrår och funnit glädje och behållning däri. Men att koppla detta samman med *stämning* tror jag inte er träffande. En annan sak är, att jag behöfver åt minnet bevara en del *realiteter* af färg oeh form. Om jag härför använder mig af penna, färglåda, fotografier, publicerade uppmätningar eller något annat medel, kan för hvarje fall vara en lämplighetsfråga, men saknar i detta hänseende större betydelse.

Och nu från stämningen till byggnaders geometriska förhållanden! »Architekten« säger: »Hvor let lader man sig ikke narre f. Eks. af Højderne i de italienske Bygninger, og hvor tidt bliver man ikke overrasket ved at se dem i geometrisk Tegning?« Jag vill fråga, om man inte blir lika öfverraskad, när man får se sina egna ritningar omsatta i verklighet? Jo, dessvärre, hör jag »Architekten« svara, men dessa öfverraskningar skulle undvikas, om man genom uppmätningar o. d. lär sig känna verklighetens, så att säga, geometriska utseende. Har man blifvit skicklig häruti, bör man kunna behärska det geometriska materialet, så att verkligheten sedan ej kommer med några öfverraskningar. Jag tviflar ej på, att man kan komma ganska långt på detta sätt, men jag tror, att det är att gå öfver ån efter vatten, och jag skulle i stället vilja sätta ett omvändt tillvägagående, nämligen att lära känna, hur ens egna ritningar komme att ta sig ut i verkligheten, redan långt innan de hunnit denna tillvarelseform. Då kunde man direkt tillgodogöra sig intrycken från verkligheten utan en besvärlig mellanhand, man finge kommensurabla storheter att röra sig med, å ena sidan den *sedda* verkligheten, å andra den *tänkta*. Möjlighet härtill finns genom noggranna perspektivkonstruktioner. Jag skulle vilja, att man samrådde med perspektivet under *hela* kompositionens gång. Härigenom skulle, synes mig, de repeterande uppmätningarnas betydelse kunna väsentligt minskas, och vår förmåga att tänka och komponera perspektiviskt, d. v. s. i tre dimensioner, det oaktadt, betydligt uppdrifvas.

Jag vet väl, att perspektivet råkat i misskredit och misstänkes vara till endast för att kugga folk, men jag är öfvertygad om, att det, rätt användt, skulle visa sig vara ett hjälpmedel af oanadt värde. Men då skall det inte tagas till bara om söndagarne, utan verkligen få en plats i det dagliga slitet. Om jag skulle djärfvas tala ur min egen förvisso mycket ringa erfarenhet, vill jag betyga, att ett sådant arbetssätt, att studera ut- och invändigt, stort och smått perspektiviskt har för mig blifvit en oumbärlig hjälp, det öppnar ögonen för oanade möjligheter; svårigheter, som tyckas oöfverkomliga, klaras af sig själfva. Ofta har det blifvit vägen ur labyrinten. Ja, detta var då ingenting nytt, säger Ni, så arbetar ju hvar och en. Desto bättre! Då kan Ni intyga, att det just ej är någon lättvindig väg detta; det är ej *ett* perspektiv, som tarfvas, det blir hela raden, med början på fri hand och sedan uppåt under ständig växelverkan med utarbetandet af de geometriska ritningarna och under ständiga jämkninger, tills allt hunnit svetsa sig samman till enhet.

Det är ju klart, att man inte heller på denna väg, trots ganska utvecklade metoder, kan undgå en del misstag och felberäkningar, men med samvetsgrannhet och öfning, tror jag man reder sig bättre så, än om man lärde sig, hur hela världen såg ut i geometrisk projektion. Hjälper ej perspektivet, får man i kinkigare fall ta modeller till hjälp, men denna vägen är det, vi måste fram,

och det är så, vi i främsta rummet skola utveckla förmågan att i geometrisk teckning återgifva det, vi sett *i* verkligheten, eller det, vi tänkt *för* verkligheten.

Det är mot en bakgrund af dylika tankar och därjämte under en mäktig känsla af osäkerhet och ansvar inför verklighetens kraf, som min omtalta artikel blifvit till. Det är mot dessa kraf, som jag tror, att studieresorna behöfde allt mer och mer inriktas. Så att man inte tilläfventyrs, när man kommer hem och får hand om en praktisk nutidsuppgift, står färdig att utbrista: åh! var det detta frågan gälde. Detta behöfver nu inte betyda så mycket, ty man kommer kanske snart på rätt bog igen — och utvecklande har ju resan under alla omständigheter varit. Men när det gäller att få den så instruktiv och gifvande som möjligt, borde en väsentligare plats gifvas åt alla dessa praktiska värden, som tränga sig fram i verkligheten och kunna vara af största betydelse för ens uppfattning. Ty mer än allt annat ligger det vikt på, synes det mig, att arbeta sig fram till en bestämd och klar, så mångsidigt som möjligt belyst, uppfattning om alla olika ingredienser i arkitekturen, icke endast om mått och proportioner, men äfven, och icke mindre, om sådana som olika materialier, konstruktioner, arbetsmetoder, sociala vanor, hygien, belysning, uppvärmning, ekonomi, terräng, kommunikationer, klimat, anordningar för olika specialbehof, såsom för sjukhus, badanläggningar, skolbyggnader etc., maskinella anordningar och mycket, mycket mera.

Men för att detta skall kunna vara möjligt äfven under en studieresa, bör man ständigt känna växelverkan mellan verkligheten och studierna, verklighetsarbetet måste inspirera studierna, inte endast tvärtom. Arten af arkitektens verksamhet lägger hinder ivägen härför. Ett steg i rätt riktning vore studieresornas uppdelning på kortare tidsperioder.

Man må akta sig för att jämställa våra studieresor med målares och skulptörers. De lika förutsättningarna saknas. Dessa kunna under kringflackandet hissa sin arbetsflagg, hvar det dem lyster, hugga in på sitt eget verkliga arbete och låta det växa fram under alla dessa framvällande intryck på godt och ondt, som möter en under vandringslif. De få väfva in allt detta i sitt arbete. Vi få endast arbeta med våra intryck, putsa upp dem och magasinera dem för kommande tider, få aldrig, eller sällan, under resetiden tillfälle att sätta dem på det luckrande och stålsättande eldprof som ett nappatag med verkligheten innebär. Hur ofta har jag ej afundats dessa lyckligare lottade medbröder detta företräde. För egen del har jag ju så långt sig göra låtit under resan sökt hålla en sådan kontakt med verkligheten. Men det möter svårigheter i ena såväl som i andra afseendet.

Sålänge dessa existera, erbjuder nog arkitektens studieresa ett svårare problem än mången vill erkänna. Att höja teckning och målning till dess hufvudintressen, tror jag vore att expediera det något för hastigt. Den uppfattningen, att arkitektur skulle vara endast mått och proportioner, har väl dock börjat försvinna.

Tyngdpunkten måste väl flyttas in i en omgifning, där alla reella värden få gruppera sig likformigt och inte skymmas undan af vidskepelse*).

11. sept. 1906.

Eder tillgifne

IVAR TENGBOM.

*) »vidskepelse«, paa Dansk = overtroiske Forestillinger. *Red.*

UDSVEDNINGER PAA MURE.

Man ser ofte paa Bygningers Ydermure en hvid eller graa, skimmelagtig Belægning, der enten strækker sig over større Murflader eller ogsaa kun bryder frem fra enkelte Sten og Fuger. Saadanne Belægninger er meget ubehagelige, fordi de i betydelig Grad skade Bygningens Udseende og tillige ofte danne Begyndelsen til en i Byggematerialet foregaaende Ødelæggelsesproces. Disse Udsvedninger paa Murværket vise sig i Reglen stærkest, naar den varmere Aarstid begynder, saa snart Vind og Solskin berøve den i Murene indeholdte Fugtighed. Hyppigst kommer dette Fænomen til Syne i det første Foraar, efterat Bygningen er gjort færdig. Men ogsaa, medens der endnu bygges, kan dette Produkt danne sig ved Udsvedning fra Murværket. Disse krystallinske Udfældninger paa Ydersiderne af Murene kalder man ofte Salpeter eller Mursalpeter, hvilken Benævnelse dog savner enhver Berettigelse, thi efter indgaaende Undersøgelser har man fundet, at Bestanddelene af denne Murudsvedning er Salte, der er opløselige i Vand, og da væsentligst kulsure og svovlsure Salte. Mursalpeterets Fremkomst er begrænset til Vægge, ved hvilke der ligge raadnende, ætsende Substanser, f. Eks. op til Møddinger, Renovationskuler, Stalde o. s. v. Udsvedningerne opstaar, som allerede nævnt, ved at fugtigt Murværk udtørres, idet det saltholdige Vand trækker ud til Yderfladen, fordamper og her udfælder Saltene, der antage Form af smaa Krystaller. Ved fugtigt Vejr forsvinder denne Udsvedning, men den træder frem igen ved tør Luft. Dannelsen af disse Udkrystalliseringer kan ikke altid føres tilbage til det anvendte Stenmateriale, men kan ogsaa skyldes Mørtelen eller det benyttede Vand. Endvidere kan ligeledes det omgivende eller tilstødende Jordsmon bidrage til Dannelsen af disse Snylteprodukter. I det sidste Tilfælde kan man afhjælpe Ondet ved at isolere tilstrækkeligt, saa at ingen Fugtighed kan stige op fra Grunden og ved Fordampning frembringe disse Udsvedninger. Ved færdige Bygninger er det vanskeligt at udfinde, om Aarsagen til Udsvedningerne maa tilskrives Stenmaterialet eller Bindemidlet, da de tilstedeværende Salte i opløst Tilstand paa Grund af Fugtigheden gennemtrænge baade Sten og Mørtel.

Vil man nu undgaa disse Ubehageligheder, da maa man sørge for, at Sten og Mørtel, før de benyttes, undersøges med Hensyn til disse Substanser. Ved Mursten kan Saltholdigheden tilskrives Leret, det brugte Vand, en mindre høj Brændingsgrad eller Forhold paa Murstenenes Oplagsplads. Er Stenene brændte godt og har de en tør Oplagsplads, der dog ikke maa være bragt til Veje ved at fylde op med Aske eller Slakker, da kan man gaa ud fra, at de er fri for saadanne Salte, eftersom disse gøres uskadelige ved en rigtig ledet Brændingsproces. Ved Mørtelen ligger Aarsagen enten i, at Saltene allerede fandtes i Kalkstenen eller at de er bragte ind i denne ved saltholdigt Vand ved Læskningen eller Tillavningen. Dog ikke blot Kalk, men ogsaa Gibs, Cement og Sand indeholder til Dels opløselige Salte. Udsvedningerne paa Murværket er ikke direkte skadelige, saa længe de kun optræde forbigaaende, men naar der vedvarende kommer ny Fugtighed til, kan de faa en skadelig Indvirkning paa Murværket De krystallinske Udfældninger blive større paa Grund af Fugtigheden og begynde

at ødelægge Murværket. Ødelæggelsen viser sig ved, at der dannes fine Skæl, som kun staa i meget løs Forbindelse indbyrdes, og som skalle af, naar de har naaet en vis Udvikling. Dette iagttages særlig skarpt ved bløde Stenarter og pudsede Flader. Naar disse Udsvedninger paa Murværket er komne til Udbrud, kan de, ifølge »Deutsche Bauhütte«, lettest fjernes ved, at man afvasker Vægfladerne med rent Vand under Tilsætning af Eddike og gnider dem kraftigt ved Hjælp af en stiv Børste. Derpaa skyller man dem af med rent Vand, og denne Proces gentages nogle Gange. Man er nu ogsaa begyndt at bruge Fluater hertil.

FORSKELLIGT.

Afgangsbevis. Architekt Hilmar Møller fra Kjøbenhavn, der har studeret ved Akademiet i Dresden, har i August Maaned som Afgangsbevis modtaget det fornævnte Akademis Sølvmedaille.

Bopælsforandring. Architekt K. Varming er flyttet til Trianglen 4, 4. Sal. Ø. Telefon: Østerbro 1133.

»ARCHITEKTEN«S REDAKTION.

Samtidig med Afslutningen af denne Aargang af »Architekten« udtræder Architekt Søren Lemche af Bladets Redaktion, som fortsættes af Architekterne K. Varming og Alfr. Thomsen med førstnævnte som ansvarhavende Redaktør.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Aar har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler T. E. Lundbye (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annonceclichéer.

Asfalt og Asfaltarbejder.
Bird, Ingeniør, Bülowsvej 7 A
Dansk Asfaltfabrik, Palægade 3
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Guldmann, Hans, Vestergade 26
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Akts., Kongens Enghave
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller & Rothe, Fælledvej 27

Badeanlæg og Badeapparater, W. C., Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Dansk Gasbadeovnsfabrik, A. Rygaard, Aaboulevard 40
Feldthusen, Georg, Vesterbrogade 96
Harboe, Kr. Noe, Nørrebrogade 13
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hein & Møller-Holst's Sanitets-Afdl., Citygade 24
Hoppe, V. & Lutz Petersen, Rolighedsvej 21
Høst, P. W., Ravnsborggade 12
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Rasmussen, Niels & H. Schiøtz, Gl. Kongevej 114
Riedels, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 5
Thomsen, Carl, Nørre Allé 21
Timm, Brødr. J. & O., Vesterbrogade 44
»Vølund«, Aktieselskab., Blegdamsvej 32

Bageovne.
Weidemann, J. H., Østersøgade 34.

Beton-, Cement- og Monierarbejder m. m.
Christiani & Nielsen, Linnésgade 35
Holbøll, Olaf & Poul Poulsen, Rosenvængets Sideallé 5
Jensen, Em. & H. Schumacher, Akts., Godthaabsvej 90
Rasmussen, Chr. Erik, Nørrebrogade 118
Schøller & Rothe, Fælledvej 27
Schiøtz, Carl, Bülovsvej 28
Schrøder & Unmack, Holsteinsgade 21

Bogbind, Bøger m. m.
Kyster, Anker, Sværtegade 3
Schüth, Ludvig, Badstuestræde 8

Broncestøbning, Metalarbejde m. m.
Ballin, Mogens, N. Frihavnsvej 19
Rasmussen, Lauritz, Raadmandsgade 16

Brændsel.
Akts Christiansholms Fabriker, Nyhavn 4

Bygningsartikler, forsk. Cement, Gibs, Skifer, Zink, Vægfliser m. m.
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Gottlieb, F., Nørrevoldgade 4
Hansen, Vilh. & Co., Nørrebrogade 30
Lemvigh & Co., Niels Juelsgade 5
Mariboe. Svend, Cort Adelersgade 10
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33.
Rump, Harald, Østervoldgade 8

Bygningsbeslag og Værktøj m. m.
Erichsen, L. V., Nørrebrogade 55
Rom, C. Th., & Co., Axelhus 2 B
Steinmetz, N. C., Helgolandsgade 2
Vermehren, Edv., Eftf., Nørrebrogade 18 A

